T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MUSTAFA SÂFÎ'NİN *CELÂL Ü CEMÂL TERCÜMESİ* (İNCELEME-TENKİTLİ METİN)

DOKTORA TEZİ

Ömer GÖK

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

ANKARA, 2020

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MUSTAFA SÂFÎ'NİN *CELÂL Ü CEMÂL TERCÜMESİ* (İNCELEME-TENKİTLİ METİN)

DOKTORA TEZİ

Ömer GÖK

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

Tez Danışman
Prof. Dr. Mustafa ERDOĞAN

ANKARA, 2020

ONAY SAYFASI

Ömer GÖK tarafından hazırlanan "Mustafa Sâfî'nin *Celâl ü Cemâl Tercümesi* (İnceleme-Tenkitli Metin)" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı'nda Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Unvan, Ad, Soyad	**Kurum**	**İmza**
Prof. Dr. Mustafa ERDOĞAN (Danışman)	AYBÜ	
Prof. Dr. Mustafa ARSLAN (Üye)	AYBÜ	
Prof. Dr. Sait OKUMUŞ (Üye)	AYBÜ	
Prof. Dr. Halil ÇELTİK (Üye)	Gazi Ü	
Doç. Dr. Bilal ÇAKICI (Üye)	Ankara Ü	

Tez Savunma Tarihi: 24.06.2020

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı'nda Doktora tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü Doç. Dr. Seyfullah YILDIRIM

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim. (24/06/2020)

İmza
Ömer GÖK

TEŞEKKÜR

Doktora dersleri ile başlayıp tez sürecinde devam eden ilmî ve tecrübî rehberliği için kıymetli danışmanım Prof. Dr. Mustafa ERDOĞAN'a üzerimdeki emekleri için ne kadar teşekkür etsem azdır. Ayrıca Tez İzleme Komitesinde yer alan saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. Mustafa ARSLAN ve Prof. Dr. Halil ÇELTİK'e değerli katkıları ve yönlendirmeleri için minnettarım. Metnimi kurarken kapılarını çaldığım muhterem hocalarım Doç. Dr. Bilal ÇAKICI ve Dr. Âdem UZUN'a destekleri için müteşekkir olduğumu ifade etmek isterim. Metnin manzum kısımlarını okuyup eleştirileriyle yön veren aziz dostum Yasin ŞEN'e de katkıları için teşekkür ederim. Son olarak yazma nüshalar, kitaplar, makaleler ve notlar arasında sıkışıp kaldığım her anda bir tebessümüyle yüzümde çiçekler açtıran ve çalışma iştiyakımı artıran sevgili zevcem Merve'ye sabrı ve tahammülü karşılığında bizatihi bu çalışma teşekkür mesabesindedir.

ÖZET

Mustafa Sâfî'nin *Celâl ü Cemâl Tercümesi* (İnceleme-Tenkitli Metin)

Mustafa Sâfî, 16. yüzyılın sonlarıyla 17. yüzyılın başlarında hayat sürmüş, Sultan Ahmed'den himaye görmüş, Arapça ve Farsçada vukufiyetli, tercüme ve telif eserler vermiş önemli bir şahsiyettir. Hakkında biyografi kaynaklarında pek fazla malumat bulunmayan Sâfî, daha ziyade yazmış olduğu *Zübdetü't-Tevârîh* adlı eseriyle tanınmaktadır. Bu çalışmada ise onun bugüne kadar gündeme gelmemiş Farsçadan tercüme olan *Terceme-i Celâl ü Cemâl* adlı eserinin transkripsiyonlu metni ortaya konulmuş; bu metin Muhammed Nezlâbâdî tarafından Farsça olarak kaleme alınmış kaynak metinle mukayeseli incelenmiş; nihayetinde iki metin arasındaki benzerlikler ve farklılar somut örnekler üzerinden tespit edilmeye çalışılmıştır. Kaynak metni H. 808 [M. 1405-1406] tarihinde manzum olarak kaleme alınan temsilî, tasavvufî ve mecazî bir aşk hikâyesi olarak nitelenebilecek eserin şu anki bilgilerimize göre Türkçedeki tek tercümesi (M. 1608) Mustafa Sâfî'ye aittir. Sâfî tarafından manzum-mensur karışık tercüme edilen eserin müellif hattı nüshasına ulaşılmış ve metin bu nüshanın üzerine kurulmuştur. Müellif hattı nüshada yırtılma, yıpranma, silinme gibi nedenlerle okunamayan kısımlarda ise yurt içi ve yurt dışındaki çeşitli kütüphanelerden temin edilen istinsah nüshalardan faydalanılmıştır. Kaynak metin ve tercüme arasında şeklî birtakım farklılıklar bulunmasına karşın mütercimin muhteva itibariyle asıl metne sadık kaldığı görülmüştür. Ayrıca metinde önemli bir yekun tutan Sultan Ahmed methiyelerini içeren telif kısımların tespiti ve incelemesi bir başlık altında irdelenmiş, Sâfî'nin mansıp talep ettiği dizelerin altı çizilmiştir. Bu çalışma ile Fars ve Türk edebiyatı arasındaki etkileşiminin somut bir örneği olan *Terceme-i Celâl ü Cemâl*'in metin neşri ile onun köklü ve zengin tercüme geleneği içindeki yerinin tespiti amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eski Türk Edebiyatı, Tercüme Geleneği, Karşılaştırmalı Edebiyat, Muhammed Nezlâbâdî, *Cemâl ü Celâl*, Mustafa Sâfî, *Terceme-i Celâl ü Cemâl*, tasavvufî, temsilî, manzum-mensur.

ABSTRACT

Mustafa Sâfî's *Tarcama-i Jalal u Jamal* (Study-Critical Text)

Mustafa Sâfî is an important person who lived in the late 16th and early 17th centuries. He was protected by Sultan Ahmed, the Ottoman sultan of the period. Known for his authenticity in Arabic and Persian, Sâfî created many translation and copyright works. There is not much information about Sâfî in biographical sources. He is generally known for his work *Zubdetu't-Tevârîh*. In this study, the transcribed text of Sâfî's *Tarcama-i Jalal u Jamal* has been revealed. This text was compared with the source text penned by Muhammed Nezlâbâdî in Persian and thus, similarities and differences between the two texts were tried to be determined through concrete examples. *Tarcama-i Jalal u Jamal* is a work that has not been brought up to date. The original work, *Jalal u Jamal*, is a representative, mystical and metaphorical love story written in verse in 808 AH [1405-1406, AD] in Persian by Muhammed Nezlâbâdî. According to our current knowledge, the only translation of this work in Turkish (1608, AD) belongs to Mustafa Sâfî. The author's line of copy of the work, which was translated in verse-prose by Sâfî, was reached and the text was based on this. In the parts of the author line that cannot be read due to tears, wear, and deletions in copy, the copies obtained from various libraries inside and outside the country have been used. In the comparative analysis, although there are some formal differences between the source text and the translation, it was seen that the translator remained true to the original text by content. In addition, identification and analysis of copyrighted portraits containing the eulogies for Sultan Ahmed, which aggregate significantly in the text, are examined under a separate heading. The verses where Sâfî requests a state position are underlined. As a result, the aims of this study are to publish the text of *Tarcama-i Jalal u Jamal*, which is a concrete example of the interaction of Persian and Turkish literature, and to determine its place in the deep-rooted and rich translation tradition.

Keywords: Classical Turkish Literature, The Tradition of Translation, Comparative Literature, Muhammed Nezlâbâdî, *Jalal u Jamal*, Mustafa Sâfî, *Tarcama-i Jalal u Jamal*, sufic, allegoric, verse and prose.

İÇİNDEKİLER

ÖZET i
ABSTRACT ii
İÇİNDEKİLER iii
KISALTMALAR vi
GİRİŞ 1
ESKİ TÜRK EDEBİYATINDA TERCÜME GELENEĞİ 1
1. Mesnevi Tercümeleri 3
1.1. Tercümesi Bulunan Aşk Mesnevileri 4
1.2. Tercümesi Bulunan Tarihî, Destânî ve Menkıbevî Mesneviler 10
1.3. Tercümesi Bulunan Dinî-Tasavvufî ve Ahlakî Mesneviler 11
2. *Cemâl ü Celâl* Mesnevisinin Kaynağı ve Tercümesi 18
2.1. *Cemâl ü Celâl*'in Kaynağı 18
2.2. Manzum ve Mensur Bir Tercüme Olarak *Cemâl ü Celâl* 20
BİRİNCİ BÖLÜM 25
MUSTAFA SÂFÎ 25
1.1. Hayatı 25
1.2. Eserleri 28
1.3. Sanatçı Kişiliği 31
İKİNCİ BÖLÜM 35
CEMÂL Ü CELÂL: KAYNAK VE TERCÜME METNİN MUKAYESELİ İNCELEMESİ 35
2.1. *Cemâl ü Celâl*'in Şekil Yönünden İncelenmesi 35
2.1.1. Eserin Adı 35
2.1.2. Eserin Yazılış ve Tercüme Tarihi 36
2.1.3. Eserin Bölümleri 37
2.1.4. Dil Hususiyetleri 48
2.1.4.1. Atasözleri 51
2.1.4.2. Deyimler 52
2.1.4.3. Arkaik Unsurlar 61
2.1.5. Edebî Sanatlar 69
2.1.5.1. Telmih Unsurları 69

2.1.5.2. Diğer Sanatlar ... 73
2.1.6. Ahenk Unsurları ... 78
2.1.6.1. Vezin ... 78
2.1.6.2. Kafiye ve Redif ... 79
2.1.6.3. Seci ... 83
2.1.6.3.1. Mutarraf Seci ... 83
2.1.6.3.2. Mütevâzî Seci ... 84
2.1.6.3.3. Murassa Seci ... 85
2.1.7. Eserde Geçen Farklı Nazım Şekilleri ... 85
2.1.7.1. Gazel ... 86
2.1.7.2. Kaside ... 92
2.1.7.3. Kıt'a ... 94
2.1.7.4. Müzdeviç Tercî-bent ... 95
2.2. *Cemâl ü Celâl*'in Muhteva Yönünden İncelenmesi ... 100
2.2.1. Giriş Bölümü ... 100
2.2.2. Konunun İşlendiği Bölüm ... 104
2.2.2.1. Hikâyenin Özeti ... 104
2.2.2.2. Şahıs Kadrosu ... 111
2.2.2.2.1. Müspet Şahıslar ... 112
2.2.2.2.2. Menfî Şahıslar ... 122
2.2.2.2.3. Eserde Geçen Hayvanlar ... 127
2.2.2.3. Mekân Tasvirleri ... 129
2.2.2.3.1. Hakikî Mekânlar ... 129
2.2.2.3.2. Hayalî Mekânlar ... 133
2.2.2.4. Tahkiye Özelliği ... 139
2.2.2.5. Yaygın Kullanılan Motifler ... 141
2.2.3. Sonuç Bölümü ... 153
2.3. *Cemâl ü Celâl*'in Temsilî ve Tasavvufî Yönü ... 156
2.4. *Cemâl ü Celâl*'in Pend-nâme Yönü ... 164
2.4.1. Beş Vezir Beş Pend Beş Hikâye ... 164
2.4.2. Metin İçinden Muhtelif Pend Örnekleri ... 167
2.5. Tercümede Yer Alan Sultan Ahmed Methiyeleri ... 171
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM ... 195
ÇEVİRİ YAZILI METİN ... 195
3.1. Nüsha Tavsifleri ... 195

3.2. Metnin Hazırlanmasında İzlenen Yol 201
3.3. Çeviri Yazı Sistemi 202
3.4. *Terceme-i Celâl ü Cemâl* (Metin) 203
SONUÇ 487
KAYNAKLAR 491
EKLER (Nüshaların İlk ve Son Varak Fotoğrafları) 500
DİZİN 517
ÖZ GEÇMİŞ 526

KISALTMALAR

A : Almanya Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 1603

ABD : Ana Bilim Dalı

AKMB : Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı

bk. : Bakınız

C. : Cilt

Çev. : Çeviren

E.T. : Erişim Tarihi

EAT : Eski Anadolu Türkçesi

H : Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Hamidiye Bölümü, Yz. 1068

H. : Hicrî

Haz. : Hazırlayan

Hz. : Hazreti

İ : Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi İzmir Bölümü, Yz. 000583

İÜ : İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Yz. NECTY02957

K : Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Yz. 000280

Ktp. : Kütüphane

M. : Miladî

s. : Sayfa

S. : Sayı

SBE : Sosyal Bilimler Enstitüsü

T : Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Yz. TSMK R. 1304

TDK : Türk Dil Kurumu

TDKK : Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Yz. A. 501

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

TTK : Türk Tarih Kurumu

U : Uppsala Üniversitesi Kütüphanesi O Nov. 2

vb. : Ve benzeri

vr. : Varak

Yay. : Yayınları

yty : Yayın tarihi yok

Yz. : Yazma

GİRİŞ

ESKİ TÜRK EDEBİYATINDA TERCÜME GELENEĞİ

Toplumların birbirleri hakkında malumat sahibi olmaları, kültür paylaşımında bulunmalarında tercüme faaliyetlerinin büyük bir pay sahibi olduğu muhakkaktır. Türk edebiyatı tarihine bakıldığında tercüme faaliyetlerinin çok önemli bir yer işgal ettiği görülmektedir. Kimi zaman "telif olmayışı yönüyle yer yer olumsuz eleştirilere maruz kalsa da bu etkinlik Klasik Türk Edebiyatı'nda kendine önemli bir yer edinmiştir" (Sucu, 2012: 657).

Klâsik Türk edebiyatının / şiirinin ilk temsilcilerinin İslâm dairesindeki diğer milletlerin ortaya koydukları eserlerden etkilenip onları tercüme yoluyla kültürümüze kazandırdıkları müşahede edilmektedir. Başta Arap ve Fars olmak üzere doğu toplumlarının sanat ve edebiyatta temayüz etmiş isimleri tercüme yoluyla Türkçede tanınmışlardır. Tercümeler her ne kadar farklı kültürlerin çeviri yapılan dilde tanınmasına katkıda bulunsa da bazen olumsuz yönde eleştiri almışlardır. Tercümenin telif ile mukayese edilemeyeceği ve telife göre daha basit bir eylem olduğunu ifade eden söylemlere rastlamak da mümkündür.

Tercüme faaliyetleri incelendiğinde Türk edebiyatına en fazla tesirin Fars edebiyatından olduğu anlaşılmaktadır. Buradaki önemli etmenlerin başında dinî ve coğrafî yakınlığın geldiği söylenebilir. Fars edebiyatından tercümeler Selçuklu ve Beylikler döneminde görülse de özellikle Osmanlılar döneminde tercüme faaliyetleri önemli bir boyuta ulaşmıştır. Ahmet Kartal, "Türk-Fars Edebî İlişkileri" başlıklı yazısında "altı asır boyunca kesintisiz devam eden Klasik Türk Edebiyatının bütün yönleriyle anlaşılabilmesi ve sağlıklı bir şekilde değerlendirilebilmesi, Yeni Fars Edebiyatının oluşum dönemleri ile o dönemlerde mevcut olan Türk edebiyatının seyir itibariyle araştırılması ile mümkün olabilir" der (2011: 13). Bunu derken Yeni Fars edebiyatının oluşumunda Türk asıllı hükümdar ve şairlerin ihmal edilmemesi gerektiğine vurgu yapar. Farsçadan Türkçeye tercümesi yapılan eserlerin daha ziyade Türk asıllı şairlere ve ediplere ait olması yukarıdaki ifadelerin ne anlama geldiği noktasında bir fikir vermektedir.

Gelenekteki tercüme faaliyetleri incelendiğinde modern edebiyattaki gibi kelime kelime bir çeviriden söz edilemez. Burada daha ziyade yeniden yazma eylemi söz konusudur. Ancak ilk dönem tercümelerinde birebir tercümelerin sonraya nazaran daha fazla göze çarptığını da ifade etmek gerekir. Bu konuda Agah Sırrı Levend'in ifadeleri şöyledir:

> Eski edebiyatımızda "terceme", bugünkü "çeviri"yi aşan geniş bir anlam taşır. Tercümenin şu biçimlerini görmekteyiz:
>
> Aslını bozmamak için kelime kelime yapılan çeviriler,
> Kelime kelime olmamakla birlikte, aslına uygun yapılan çeviriler,
> Konusu aktarılarak yapılan çeviriler,
> Genişletilerek yapılan çeviriler (Levend, 2008: 80).

Klasik Türk edebiyatındaki tercüme eserler göz önünde bulundurulduğunda bunların daha ziyade "genişletilerek yapılan çeviriler" kategorisinde değerlendirilmesi daha doğru olacaktır. Mütercimler, kaynak eserleri kelime kelime tercüme etmemişler; içinde bulundukları kültürel ve edebî birikimin unsurlarını eserlerine yansıtmak kaydıyla ilaveler veya değişiklikler yapmışlardır.

Tercümelerin dil ve edebiyat araştırmalarında öneminin anlaşılmasıyla günümüzde "karşılaştırmalı edebiyat" olarak adlandırılan bir çalışma alanı oluşmuştur. Hatta bu başlık kullanılarak fakültelerde yeni bölümler açılmıştır. Ancak klasik Türk edebiyatı söz konusu olduğunda, her ne kadar bugünkü mahiyetiyle farklılıklar görülse de karşılaştırmalı edebiyat etkinlikleri içerisinde olunulduğu görülmektedir.

> "Karşılaştırmalı edebiyat" terimi, edebiyatımız için yabancı olsa da bu kavram aslında kültürümüze uzak değildir. Klâsik Türk Edebiyatının çeşitli devrelerinde, model alınan edebiyatların dili ile yazılmış eserleri tercüme, telif-tercüme vb. adlar verilen çeviri yoluyla dilimize kazandırma işlemi edebiyat tarihimizde belki de kesintisiz bir şekilde takip edilebilen bir eylemdir" (Yıldız, 2009: 947).

Genelde Türk edebiyatı özelde ise Osmanlı devri tercüme faaliyetleri için getirilen eleştirilerden biri de "tercümelerin bir düzen ve sistemden yoksun olup organize olmaması[dır]" (Yazar, 2011: 177). Öyle ki tercüme, şerh, nazire gibi kavramların eser isimlendirmelerinde büyük bir kafa karışıklığına sebep olduğu görülmüştür. Kimi zaman

müellif / mütercim eserini yanlış nitelerken kimi zaman katalog hazırlayan kişi kataloglad ığı eseri yanlış bir şekilde kayda geçirmiştir.

Telif, tercüme, nazire tartışmalarını bir kenara bırakacak olursak başta Farsça ve Arapça olmak üzere kaynağı farklı dillerde olan birçok eserin Türk edebiyatında yansımalarını görmek mümkündür. Edebî metinler açısından "Selçukluların son zamanında ve Anadolu Beylikleri idaresinde tercüme başla[r]" (Ülken, 2016: 232) ve Tanzimat'a kadar yoğun bir şekilde devam eder. Bu süreçte Attâr'ın *Mantıku't-Tayr, Esrâr-nâme İlâhî-nâme* ve *Tezkire-i Evliyâ*'sı, Mevlânâ'nın *Mesnevî-i Manevî*'si, Nizâmî-i Gencevî'nin *Leylâ vü Mecnûn* ve *Mahzen-i Esrâr*'ı, Sâdi-i Şîrâzî'nin *Bostân* ve *Gülistân*'ı, Molla Câmî'nin *Baharistân*'ı, Assâr-ı Tebrizî'nin *Mihr ü Müşterî*'si, Unsûrî'nin *Vâmık u Azrâ*'sı, Firdevsî'nin *Şeh-nâme*'si gibi eserler yoğun bir şekilde tercüme edilmeleri sebebiyle dikkat çekmektedir.

1. Mesnevi Tercümeleri

Türk edebiyatında tercüme eserler büyük yekûn teşkil ederken bunlar içerisinde de mesnevi tercümeleri oldukça geniş bir yer tutmaktadır. Aşağıda tercümesi yapılan mesneviler ve onların mütercimleri hakkında bilgi verilmiştir.[1] Ancak burada şu noktaya bir açıklık getirmek gerekir: Aşağıda zikredilen isimlerin hepsinin birebir tercüme eserler kaleme aldığını söylemek yanlış olacaktır. "Özellikle klâsik dönem şairlerimizin şiirde üstat kabul ettikleri İranlı şair ve yazarların eserlerinden büyük ölçüde etkilendikleri; mesnevi edebiyatımızda pek çok konunun ortak İslâm medeniyeti dairesindeki milletlerin edebiyatları ile örtüştüğü hatta ilk dönem ürünlerinden bir kısmının birebir tercüme edildiği de bir gerçektir" (Yıldız, 2009: 947). Klâsik edebiyat tarihi içinde tercüme olarak geçen mesneviler incelendiğinde mütercimler / müellifler bazen sadece başlığı alıp kullanmışken bazen hikâyenin konusunu kendilerine örnek almışlar, çok azında ise birebir tercümeyi tercih etmişlerdir. Herhangi bir değerlendirme yapılırken bu hususların göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

[1] Sadık Yazar, "Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği" başlıklı doktora tezinde (Yazar, 2011) tercüme edilen mesnevilerle birlikte bunların mütercimlerine dair detaylı bilgiler sunmuştur. Burada adı geçen mesnevi tercümeleri ve onların mütercimleri sıralanırken adı geçen doktora tezinden istifade edilmiştir.

Bu bölümde, tercümesi yapılan mesneviler incelenirken sınırlandırmaya gidilmiş ve 18. yüzyıl sonrası yapılan çalışmalar incelenmemiştir. Ayrıca içerisinde tercüme barındırsa da şerh yönü ağır basan eserler de tasnif dışı tutulmuştur.

1.1. Tercümesi Bulunan Aşk Mesnevileri

Cemşîd ü Hurşîd

İranlı şair Selmân-ı Sâvecî'nin kaleme alıp Sultan Üveys'e takdim ettiği *Cemşîd ü Hurşîd* adlı eserinin Türkçe tercümesini Germiyânlı Ahmedî, Cem Sultan[2], Abdî ve Hubbî Ayşe Kadın'ın yaptığı görülür. Bunlar arasında Hubbî Ayşe Kadın'ın yaptığı tercüme, bugün için ulaşılamayan yazma eserlerdendir.

Gûy u Çevgân

Diğer adıyla *Hal-nâme* olan bu eserin kaynak dildeki bilinen ilk müellifi Heratlı Ârifî'dir. Gûy u Çevgân ucu eğri bir sopa ve bir topla oynanan eski bir oyun ismi olup klâsik şiirde genellikle çevgân (sopa) sevgiliyi (saçı yönüyle), gûy (top) ise sevgili elinden eziyet gören âşığı temsil eder. Ârifî'nin kaleme aldığı *Gûy u Çevgân*'da bu iki metafor bir şehzâde ile onun meftûnu bir dervişi simgeler. Türkçede bu eseri Lâmi'î Çelebi, genişletmek suretiyle tercüme etmiştir.

Gül ü Hüsrev

Ferîdüddîn Attâr'ın *Hüsrev-nâme* ya da *Gül ü Hürmüz* olarak da bilinen eserinin tercümesini Türk edebiyatı sahasında Tutmacı'nın yaptığı görülmektedir.

Gül ü Nevrûz

Celâleddîn Tabîb ve Hâcû-yı Kirmânî'nin *Gül ü Nevrûz* isimli eserinin Türkçeye tercümesini Zihnî, Abdî, Niğdeli Muhibbî, Kalkandelenli Mehmed Mu'îdî ve Sâbir Mehmed Pârsâ Dede'nin yaptığı bilinmektedir. Bunlardan Zihnî ve Mu'îdî'nin tercümeleri, bugün için elde mevcut değildir.

[2] Cem Sultan, babasına takdim ettiği eserini *Âyât-ı Uşşâk* olarak isimlendirmiştir.

Hurşîd-nâme

Türkçeye Şeyhoğlu Mustafa tarafından kazandırılan ve İran şahı Siyâvuş'un kızı Hurşîd ile Mağrib padişahının oğlu Ferahşâd'ın aşkını konu edinen *Hurşîd-nâme* Yıldırım Bâyezîd'e sunulmuştur.

Hümâ vü Hümâyûn

Fars edebiyatında Hâcû-yı Kirmânî tarafından telif edilen eserin 15. yüzyıl şairlerinden Cemâlî tarafından tercüme edildiği bilinmektedir. Cemâlî eserin tercümesini *Gülşen-i Uşşâk* olarak adlandırmıştır. Ayrıca eserin ismi kimi yerlerde *Hümâyun-nâme* olarak zikredilmiştir. Sadık Yazar, "Viyana Şarkiyat Akademisi'ndeki Arapça, Farsça ve Türkçe El Yazmaları" adlı katalogdaki bir kayıttan yola çıkarak *Hümâ vü Hümâyun*'un Dervîş Siyâmî isimli biri tarafından yapılmış bir tercümesinin daha olabileceğini söylemektedir.[3]

Hüsrev ü Şîrîn

Türk edebiyatında örneklerine en sık rastlanılan mesnevilerden biri de *Hüsrev ü Şîrîn* mesnevileridir. Bu eser; *Şîrîn ü Pervîz, Ferhâd u Şîrîn, Şîrîn ü Hüsrev* gibi muhtelif isimlendirmelerle de karşımıza çıkabilmektedir. *Hüsrev ü Şîrîn* kaleme alanlar arasında Kutb, Fahrî, Şeyhî, Alî Şîr Nevâyî, Mu'îdî, Sadrî, Hayâtî[4], Harîmî, Âhî Hasan Çelebi, Ahmed Rıdvân, Lâmi'î Çelebi, Şâhî, Rûmî, Hamîdîzâde Celîlî, Sâhirî, Şânî, İmamzâde Ahmed, Diyarbakırlı Hâlîfe, Mahvî, Âzerî İbrahim Çelebi, Fasîh Ahmed Dede, Sâlim gibi kalabalık bir müellif-mütercim grubu vardır[5]. *Hüsrev ü Şîrîn*'in mensur tercüme ve telifleri de mevcuttur.

Işk-nâme

Mes'ûd b. Ahmed'in tercüme ettiği *Süheyl ü Nevbahâr*'da olduğu gibi Mehmed isimli bir mütercim tarafından tercüme edilen *Işk-nâme* adlı eserin de kaynak metnine dair

[3] Bilgi için bk. (Yazar, 2011: 357).
[4] Hayâtî'ye nispet edilen *Hüsrev ü Şîrîn*'in aslında Ahmed Rıdvan'a ait olduğuna dair Orhan Kemal Tavukçu'nun bazı tespitleri mevcuttur. Bunun için bk. (Tavukçu, 2000: 87).
[5] Mu'îdî, Sadrî, Harîmî, Sahirî, Şânî, İmamzâde Ahmed, Diyarbakırlı Halîfe ve Fasîh Ahmed Dede gibi birkaç ismin daha *Hüsrev ü Şîrîn* kaleme aldığı kaynaklarda geçse de bunlar henüz gün yüzüne çıkmamıştır.

kesin bir malumat yoktur. Sadece yazarı Mehmed'in naklettiği bilgilerden yola çıkılarak eserin Tatarca yazılmış bir metinden Anadolu Türkçesine aktarıldığı anlaşılmaktadır.[6]

Leylâ vü Mecnûn

Leylâ vü Mecnûn hikâyesi Arap ve Fars menşeli olmakla birlikte Türk edebiyatında en çok işlenen konular arasında gelmektedir. Kimi müstakil, kimi başka bir eserin içinde bir bölüm olmak üzere Leylâ ve Mecnûn hikâyesi Gülşehrî, Âşık Paşa, Edirneli Şâhidî, Figâni, Ahmed Paşa, Hayâtî[7], Hamdullâh Hamdî, Behiştî Ahmed Sinân, Necâtî Beg[8], Çâkerî Sinân[9], Mahvî, Hayâlî-i Evvel, Ahmed Rıdvân, Sevdâî, Kadîmî, Hamîdîzâde Celîlî, Hakîrî, Lârendeli Hamdî, Muhyî Çelebi, Zamîrî, Ârif Fethullah, Fuzûlî, Celâlzâde Sâlih Çelebi, Diyarbakırlı Halîfe, Sinân Çelebi, Kul Atâ, Nev'î Yahyâ Efendi, Kafzâde Fâ'izî, Rif'atî Abdülhay Çelebi, Örfî Mahmud Ağa, Hüseyin Rıf'at el-Mevlevî, Rusçuklu Ahmed Ağa gibi şair ve ediplerimizin kaleminde yeniden can bulmuştur[10]. Leylâ ve Mecnûn mesnevilerinin çoğunlukla manzum olarak ele alındığı görülmekle birlikte "Rusçuklu Ahmed Ağa, Süleymân Tevfîk ve Ali Cânib tarafından mensur olarak da kaleme alın[dığı]" görülür. (Yazar, 2011: 281)

Mem ü Zîn

Meşhur şair ve mutasavvıf Ahmed-i Hânî tarafından kaynak metni Kürtçe olarak kaleme alınan bu eserin Türkçeye manzum tercümesi Ahmed Fâ'ik adlı bir şair tarafından yapılmıştır.

---

[6] Bilgi için bk. (Yüksel, 1965: 72).

[7] Bugün için elimizde böyle bir eser bulunmamakla birlikte Hayâtî'nin *Leylâ ve Mecnûn* adlı bir eserinin olabileceğini Agah Sırrı Levend şu ifadelerle ortaya koyar: "Şairin Mahzenü'l-Esrâr, Heft-Peyker, İskendernâme ve Hüsrev ü Şîrîn mesnevilerinden oluşan külliyatı bende. Penc-Genc sahibi olduğunu söylediğine ve Nizâmî'yi takip ettiğine göre Leylâ ve Mecnûn mesnevisinin de olması gerekir" (1957: 108).

[8] Levend, Âşık Çelebi ve Kâtib Çelebi'den rivayetle böyle bir eserin varlığının mümkün olabileceğini ancak bugün için elimizde bulunmadığını ifade eder (1957: 108).

[9] Sehî Bey ve Latîfî'nin haberdar ettiği bu eser de günümüzde mevcut olmayan eserler arasında yer alır (Levend, 1957: 108).

[10] Hayâtî, Necâtî Beg ve Çâkerî Sinân'dan başka Mahvî, Hayâlî-i Evvel, Muhyî Çelebi, Zamîrî, Ârif Fethullah, Sinân Çelebi ve Rif'atî Abdülhay Çelebi gibi şairlerin *Leylâ ve Mecnûn* tercümelerinin / teliflerinin olabileceği çeşitli kaynaklarda zikredilmekle birlikte bugün için bu eserler elimizde değildir (Levend, 1957: 109, 111, 112; Yazar, 2011: 268, 280).

Mihr ü Müşterî, Mihr ü Mâh ve *Mihr ü Vefâ*

Türk edebiyatında yazılmış olan *Mihr ü Müşterî* mesnevilerine İlhanlılar döneminde yaşamış ve Şeyh Üveys'in saray şairliğini yapmış Assâr-ı Tebrîzî'nin aynı adlı eseri kaynaklık etmiştir. Söz konusu mesneviler, kahraman isimlerinin gök cisimleri olmasıyla gelenekteki diğer aşk mesnevilerinden ayrılır. "Fars edebiyatında ilk defa *Mihr ü Müşterî* adıyla mesnevi yaza[rak]" onu Celayiroğulları sultanı Şeyh Üveys'e sunan Assâr-ı Tebrîzî'dir. (Arslan, 2013: 15) Türkçedeki *Mihr ü Müşterî* mesnevilerinin Fars edebiyatındaki kaynağı Assâr-ı Tebrîzî'nin eseridir. Bununla birlikte Türkçe yazılmış *Mihr ü Mâh* ile *Mihr ü Vefâ* başlığı taşıyan eserlerin "Mihr ü Müşterî'den etkilenerek ilk Mihr u Mah mesnevîsini H. 905/M. 1499'da yazan Hintli şair Cemalî-yi Dehlevî" (Anbarcıoğlu, 1983: 1152) ve İran edebiyatında ilk Mihr ü Vefâ mesnevisini kaleme alan 16. yüzyıl şairi "Sâlim mahlasını kullanan Abdülfet oğlu Muhammed Bey'in" eserlerinin tercümesi olup olmadığı noktasında bir kesinlik bulunmamaktadır. (Yazar, 2011: 318, 328)

Klasik Türk edebiyatında *Mihr ü Müşterî* denince Hassân, Münîrî İbrahim Çelebi, Mîrî Kiçi Mirzâde Seyyid Hüseyin, Azmî (Pîr Mehmed), Ümmü Veledzâde, Molla Maşizâde Derviş Fikrî, Lokmân b. Seyyid Hüseyin, Ağacan b. Emir Hüseyin[11]; *Mihr ü Mâh* denince Necâtî Bey[12], Cebrî ve Çorlulu Zarîfî; *Mihr ü Vefâ* denince Ümmî Îsâ, Priştineli Mustafa Emînî[13] ve Haşîmî isimleri öne çıkmaktadır.

Salâmân u Absâl

Vâmık u Azrâ gibi Yunan kaynaklı bir aşk hikâyesidir. Eserin Abbasîler döneminde Hunayn b. İshak tarafından Arapçaya tercüme edilmesinden sonra doğu edebiyatlarında yaygınlık kazandığı görülmektedir.[14] Türk edebiyatına yapılan tercümelerde ise Molla Câmî'nin *Salâmân u Absâl*'ının merkeze alındığı anlaşılmaktadır. Mezkûr eserin Türkçede Lâmi'î Çelebi tarafından nazım olarak tercüme-telif edildiği görülmekteyken 19. yüzyılda Abdülkerim b. Hüseyin el-Amasî tarafından yapılmış mensur bir tercümesi de mevcuttur.

[11] *Mihr ü Müşterî* yazan isimlerden bugün için sadece Hassân, Mîrî ve Münîrî İbrahim Çelebi'nin eserlerine ulaşılabilmektedir.
[12] Necâtî Bey, Cebrî ve Zarîfî'nin eserlerinden kaynaklarda bahsedilmiş ancak ulaşılamamıştır.
[13] Priştineli Mustafa Emînî'nin eserine henüz ulaşılamamıştır.
[14] Daha fazla bilgi için bk. (Uludağ, 1997: 11).

Süheyl ü Nevbahâr

Kaynak metni henüz tespit edilemese de *Süheyl ü Nevbahâr*'ın bilinen tercümeleri Hoca Mes'ûd, Behiştî ve Bekâyî tarafından yapılmıştır. Bunlardan Behiştî'ninki ele geçmemiştir.

Şâh u Dervîş, Şâh u Gedâ

Çağatay Türklerinden olan Hilâlî-i Çağatayî tarafından Farsça olarak kaleme alınan *Şâh u Dervîş* mesnevisi, *Şâh u Gedâ* ismiyle de anılagelmiştir. Türk edebiyatında yazılan *Şah u Gedâ* adını taşıyan ilk eser Taşlıcalı Yahyâ Bey'e aitse de bu eser Hilâlî'nin eserinin tercümesi olmayıp sadece isimleri benzerlik gösterir. Bursalı Rahmî, Beyânî ve Edirneli Güftî gibi müellifler Hilâlî'den mülhem *Şah u Dervîş* kaleme almış isimler arasında yer alırlar.

Şem ü Pervâne

Fars edebiyatından tercüme yoluyla Türkçeye kazandırılan bir başka eser *Şem ü Pervâne*'dir. Eserin klâsik dönemde Türkçeye tercümesinin Lâmi'î Çelebi ve Kalkandelenli Mu'îdî[15] tarafından yapıldığı bilinmektedir. 16. yüzyılda klasik şiire büyük katkısı olan Zâtî'nin de *Şem ü Pervâne* isimli bir eseri bulunmaktadır. Bu eser üzerine doktora tezi hazırlayan Sadık Armutlu, Zâtî'nin eserinin "Türk ve İran edebiyatlarında yazılan Şem ü Pervâne mesnevîlerinden ayrılarak türünün orijinal bir eseri" olduğunu söylemektedir (Armutlu, 1998: 383).

Vâmık u Azrâ

Türk edebiyatına Fars edebiyatından geçtiği bilenen bu hikâyenin aslının "Helenistik dönemde yazılmış (I. yüzyıl) Métiokhos kai Parthenopé adlı Yunanca mensur bir aşk romanına dayan[dığı] söylenir. (Tokmak, 2012: 503) Vâmık u Azrâ'nın Türkçe tercümesinde esas alınan Farsça asıl metin Unsûrî'ye aittir. Eserin Türkçeye tercümesini yapanlar arasında Behiştî Ahmed Sinân, Lâmi'î Çelebi, Mu'îdî, Kazasker Kâdirî Çelebi[16],

[15] Mu'îdî eserine *Âyet-i Aşk* adını vermiştir.
[16] Agah Sırrı Levend, Kâdirî Çelebi'ye nispet edilen bu eser için "Blochet, *Bibliothéque Nationale Kataloğu*, suppl, No. 1372'de kayıtlı nüsha Kadri Çelebi'nin değil, Lâmiî'nindir" demiştir (1973: 134).

Manisalı Câmi'î[17] ve Hevâyî-i Bursevî yer alsa da bunlardan Behiştî ve Mu'îdî'nin tercümeleri henüz ele geçmemiştir.

Varka vü Gülşâh

Varka ve Gülşâh adlı iki genç arasında geçen aşk hikâyesini konu edinen bu mesnevi de tıpkı *Leylâ vü Mecnûn* gibi Arap menşeili olup Fars edebiyatı üzerinden Türk edebiyatına geçmiştir. Türkçe tercümelere temel teşkil eden metin, Ayyûkî'nin mesnevisidir. Mezkûr mesnevinin mütercimleri arasında Yûsuf-ı Meddâh, Priştineli Mustafa Emînî, Hasan Ziyâ'î[18] ve Mesîhî yer almaktadır. Bunların dışında 17. yüzyılda yazılmış ve mütercimi belli olmayan mensur bir *Varka vü Gülşâh* tercümesi daha mevcuttur[19].

Vîs ü Râmîn

Hikâyenin aslı Pehlevîce olsa da *Vîs ü Râmîn* hikâyesi Fars edebiyatında Fahreddîn Es'ad Cürcânî tarafından nazma çekilmesiyle meşhur olmuştur. Türk edebiyatında bu eserin tercümesini Lâmi'î Çelebi'nin yaptığı bilinse de "Vîs ü Râmîn hikâyesini […] ilk defa Ahmedî Türkçeye çevirmeye başlamış ancak tamamlayamamıştır". (akt. Yazar, 2011: 352)

Yûsuf u Züleyhâ

Leylâ vü Mecnûn'dan sonra Türk edebiyatında en fazla işlenen mesnevilerden biri de Hz. Yûsuf kıssası etrafında şekillenen *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevileridir. Halîloğlu Alî, Şeyyâd Hamza, Süle Fakîh, Kâdî Darîr, Hamdullâh Hamdî, Çâkerî Sinân, Tebrizli Ahmedî, Hatâyî-i Tebrîzî, Behiştî, Likâyî, Şemsî, Kemâl Paşazâde, Hamîdîzâde Celîlî, Ziyâyî, Manastırlı Sinân Çelebi, Karamanlı Kâmî, Ni'metî, Diyarbakırlı Halîfe, Abdurrahmân Gubârî, Eğirdirli Şerîfî, Taşlıcalı Yahyâ Bey, Şikârî, Hevâyî-i Bursevî, Zihnî, Abdülvehhâb, Rif'atî Abdülhay Çelebi, Köprülüzâde Es'ad Paşa, Oflu Bilâl, Mehmed Nevrûzî, Mazlûm, Fütûhî, Vehbî gibi isimler *Yûsuf u Züleyha* kıssasını tercüme, uyarlama ya da genişletme suretiyle Türk

[17] Unsûrî'nin *Vâmık u Azrâ*'sını Vezir Sinân Paşa'nın isteğiyle tercüme eden Câmi'î eserine *Muhabbetnâme* ismini vermiştir.
[18] Hasan Ziyâ'î'ye ait bir *Varka vü Gülşâh* adlı eser olduğu kaynaklarda geçse de Sadık Yazar bunun katalog yanlışlığından olabileceğini ifade etmektedir. Bilgi için bk. (Yazar, 2011: 343).
[19] Selige Hüseynova bu eserin Yûsuf-ı Meddâh'ın manzum eserinin mensura çevrilmiş hâli demektedir. Bilgi için bk. (Hüseynova, 2002).

edebiyatı dairesi içerisinde yeniden ele almışlardır[20]. Yusuf u Züleyha konusu da mensur olarak yazılmıştır[21].

1.2. Tercümesi Bulunan Tarihî, Destânî ve Menkıbevî Mesneviler

Câmasb-nâme: Fars edebiyatından tercüme yoluyla aktarılmış eserlere başka bir örnek de *Câmasb-nâme*'lerdir. Türk edebiyatında *Câmasb-nâme* kaleme alan isimlerin başında Abdî Mûsâ gelir. Abdî'nin eserinin bir *Câmasb-nâme* tercümesi olduğu biliniyorsa da kaynağı hakkında tam bir bilgi yoktur[22]. Yine mütercimi bilinmeyen nüshaları muhtelif kütüphanelerde mevcut olan mensur bir *Câmasb-nâme*'den bahsedilmektedir.[23] Türk edebiyatında Ahmed-i Dâî tarafından tercüme edildiği bilinen *Câmasb-nâme*, Farsça'da Nâsıreddîn Tûsî tarafından kaleme alınmıştır. Ayrıca Sadık Yazar, "İsmâîl b. Memiş adlı biri tarafından 1854'te manzum olarak kaleme alınmış" (2011: 373) bir *Câmasb-nâme*'den daha haber vermektedir.

Heft Peyker

Sâsânî hükümdarı Behrâm-ı Gûr'un av maceraları ve şahsî hayatından manzaraların sunulduğu eserin Farsçadaki müellifi Nizâmî-i Gencevî'dir. Eserin Türkçeye tercümesinin Alî Şîr Nevâyî[24], Ali Ulvî, Kudsî Çelebi, Aşkî, Behiştî Ahmed Sinân, Ahmed Rıdvân, Lâmi'î Çelebi, Figânî (Trabzonlu), Abdî, Figânî (Karamanlı) ve Kalkandelenli Mu'îdî tarafından yapıldığı bilinmekle beraber bunlardan Ali Ulvî, Kudsî Çelebi, Figânî (Trabzonlu) ve Mu'îdî'nin eserlerine bugün için ulaşılamamıştır.[25] *Heft Peyker*'in Emîn Yümnî tarafından yapılmış mensur bir çevirisi bulunmaktadır.

---

[20] Behiştî, Likâyî, Hamîdîzâde Celîlî, Ziyâyî, Manastırlı Sinân Çelebi, Karamanlı Kâmî, Ni'metî, Diyarbakırlı Halîfe, Şikârî, Hevâyî-i Bursevî, Zihnî, Rif'atî Abdülhay Çelebi ve Vehbî'nin *Yûsuf u Züleyhâ* kıssasına dair eserler kaleme aldıkları kaynaklarda zikredilse de bugün için fizikî olarak bu eserlere ulaşılamamıştır.

[21] Daha fazla bilgi için Mehmet Şahin'in "Eski Türk Edebiyatında Mensur Yûsuf u Züleyhâ Hikâyeleri ve Muhammed b. İbrahim'in Yûsuf u Züleyhâ' adlı doktora tezine bk. (Şahin, 2015).

[22] Bu konu hakkında doktora tezi hazırlayan Mahmut Karademir, "Farsçadaki Câmasb-nâmelerle, Abdî'nin Câmasb-nâmesi konuları bakımından çokça farklılıklar göstermektedir" demektedir (Karademir, 2001: 25).

[23] Detaylı bilgi için bk. (2011: 373).

[24] Nevâyî'nin, Nizâmî'den mülhem kaleme almış olduğu *Seb'a-i Seyyâre*'nin tam manasıyla bir tercüme olmadığıyla ilgili Güzelova şu ifadeleri kullanır: "Nevâyî, Nizâmî'nin *Heft Peyker*'i ile Emir Hüsrev-i Dihlevî'nin *Heşt Behişt*'inden faydalanmakla beraber genel konuyu değiştirmiş, mesnevîde anlatılan hikâyelere başka çehre vermiştir" (2008: 35).

[25] Bu konuda daha geniş bilgi için bk. (Güzelova, 2008: 62-65).

İskender-nâme

Meşhur Makedonya kralı İskender'in hayatını ve zaferlerini konu edinen *İskender-nâme*'nin İslâmî edebiyatta ilk örneği Firdevsî'de görülmektedir. Ondan sonra Fars edebiyatında Nizâmî, Emîr Hüsrev-i Dihlevî ve Abdurrahmân Câmî gibi isimler bu konuyu işlemişlerdir. Türk edebiyatında yazılan *İskender-nâme* örnekleri tek bir isimden yapılmış tercümelerden ibaret olmamakla birlikte oldukça özgün niteliklere sahiptirler. Türk edebiyatında bu konuyu işleyen isimler arasında Ahmedî, Hamzavî, Figânî (Karamanlı), Lâmi'î Çelebi, Behiştî Ahmed Sinân ve Ahmed Rıdvan gibi isimler yer almaktadır. Bunlardan Figânî ve Lâmi'î Çelebi'nin eserlerine ulaşılamamıştır (Demirbilek, 2000: 15; Avcı, 2013: 37). İlave olarak "Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar 4201 numarada" (Yazar, 2011: 371) mütercimi belli olmayan mensur bir *Tercüme-i İskender-nâme*'den söz edilmektedir.

Şeh-nâme

İran'ın ünlü şairi Firdevsî tarafından kaleme alınan ve destansı anlatımıyla Fars edebiyatının en büyük eserlerinden sayılan *Şeh-nâme* 1018 yılında son biçimini almıştır. İçerisinde birçok milletten hikâye bulundurmasının yanı sıra Türk kültür hayatına dair bölümler de içeren *Şeh-nâme*'de Pîşdâdîler, Keyânîler, Eşkânîler ve Sâsânîler dönemine ait destansı olaylar ele alınır. *Şeh-nâme*'nin Türkçede manzum tercümesi olarak Şerîfî-i Âmidî'nin *Tercüme-i Şeh-nâme-i Firdevsî* adlı eseri dikkat çeker. Şerîfî bu tercümeyi Sultan Gavsî'nin isteğiyle Mısır'da kaleme almıştır (Gökyay, 2007: 42-43). Bunun dışında Eyyûbî ve Dervîş Hasan Medhî, Dervîş Osmân'ın mensur Şeh-nâme tercümeleri bulunduğu görülmektedir. Ayrıca Sadık Yazar, biri "Topkapı Sarayı Müzesi Ktp. Emanet Hazinesi 1518 numara" ve diğeri "İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp. TY 6131 numara"da bulunmak üzere iki tane mütercimi belli olmayan *Şeh-nâme* tercümesinden bahsetmektedir (Yazar, 2011: 361, 365).

1.3. Tercümesi Bulunan Dinî-Tasavvufî ve Ahlakî Mesneviler

Bostân

Sa'dî-i Şîrâzî'nin Ebû Bekir b. Sa'd b. Zengî'ye ithaf ettiği bu eserinin tamamlanma tarihi 1257'dir. Bir mukaddime ile on babdan müteşekkil olan *Bostân*'da "adalet, ihsan, aşk, tevazu, rızâ, kanaat, terbiye, şükür, tövbe, münâcât ve hatm-i kitâb başlıklarını taşıyan

bölümler birçok hikâyeden meydana gelir" (Karaismailoğlu, 1992: 307). *Bostân*'ı Türkçeye tercüme edenler arasında Mes'ûd b. Ahmed (*Ferheng-nâme-i Sa'dî*), Gülşenî-i Saruhanî (*Râz-nâme*), Rumelili Za'îfî (*Bâğ-ı Behişt*) ve İbrîkçizâde Hatîb Abdülcelîl el-Kastamonî isimleri yer almaktadır.

Bülbül-nâme

Attâr'ın bir başka eseri olan *Bübül-nâme*'nin Türkçeye tercümesini yapan isimler arasında Ulvî (*Risâle-i Gül ü Bülbül*), Rifâ'î, Münîrî (*Gülşen-i Ebrâr*), Ömer Fu'âdî (*Bülbüliyye*) ve Mehmed Birrî (*Bülbüliyye*) gibi isimler yer alır. Bunlardan Ulvî'nin tercümesine bugün için ulaşılamamıştır.

Cemâl ü Celâl

Çalışmamızın ana konusu olan bu eser hakkında bir sonraki başlıkta daha detaylı bilgili verilecektir.

Esrâr-nâme

Attâr'ın tasavvufî hikâyelerden oluşan bir başka eseri *Esrâr-nâme*, Türk edebiyatında tercüme yoluyla sıkça işlenmiştir. Türk edebiyatında Ahmedî-i Tebrizî, Huzûrî-i Mevlevî, Lâmekânî Şeyh Hüseyin Efendi ve Şeyh Latîfî'nin *Esrâr-nâme* tercümanları arasında yer aldığı görülür.[26] Ahmedî-i Tebrîzî her ne kadar eseri içerisinde "terceme" ibaresini kullanmışsa da bu eser üzerinde çalışma yapan Gönül Ayan, Ahmedî'nin tercümesinde 3 hikâye dışında Attâr'ın eseri ile fazla bir benzerlik kurulamadığını iddia eder.[27] Şeyh Latîfî'nin eseri üzerine çalışma yapan Ayşe Çelebioğlu "Attar'ın Esrâr-nâme'si ile ana fikri dışında bir benzerliği bulunma[dığını]" ifade eder. (2014: 6) Eldeki bilgiler ışığında Ahmedî-i Tebrizî ile Şeyh Latîfî'nin eserlerinin Attâr'dan tercüme olma ihtimalinin zayıf olduğu ortaya çıkmaktadır.

[26] Lâmekânî'nin *İnsân-ı Kâmil* ismini verdiği kısmî *Esrâr-nâme* tercümesi, İbrahim Halil Tuğluk tarafından ortaya çıkarılmıştır (Tuğluk, 2008).
[27] Bilgi için bk. (Ayan, 1996: LXIII).

Gülşen-i Râz

Ahmet Sevgi'nin "Gülşen-i Râz tasavvufî aşkı, özellikle tasavvufî mecazları ve sûfîlerin bu mecazlardan kastettikleri mânâları anlamak için başvurulması gereken en önemli kitaptır" (1996: 254) diye bahsettiği bu eser, İranlı şair Mahmud Şebüsterî tarafından kaleme alınmıştır. Eserin Türkçeye tercümesini yapanlar arasında Elvân-ı Şîrâzî ve Cemâleddîn Mahmud Hulvî bulunmaktadır. Bunlardan başka yakın tarihte de *Gülşen-i Râz*'a ilgi devam etmiş ve Harîrîzâde Mehmed Kemâleddîn b. Abdurrahmân, Hüseyin Bey, Ahmed Nazmî Töre, Ahmed Avnî Konuk ve Abdülbâkî Gölpınarlı gibi isimler bu eser üzerinde tercüme ve şerh faaliyetlerinde bulunmuşlardır.[28]

İbtidâ-nâme

Mevlânâ'nın büyük oğlu Sultan Veled tarafından Farsça olarak kaleme alınan *İbtidâ-nâme*'de Mevlâna ve onun izinden gidenler hakkında bilgiler mevcuttur. Bu eserin Türkçeye tercümesinin Konyalı Muhyî tarafından yapıldığı görülmektedir.

İlâhî-nâme

Attâr'ın bir başka tasavvufî içerikli mesnevisi olan *İlâhî-nâme*'nin Türkçeye tercümesi Şemseddîn Sivâsî tarafından yapılmıştır. *İbretnümâ* adını taşıyan Sivâsî'nin bu eseri, "İlâhî-nâme'den seçilen 101 hikâyenin tercümesi ve hikâyelerin sonuna kıssadan hisse bölümleri de denebilecek "ibret"lerin eklenmesiyle oluşturulmuştur." (Çöm, 2007: 686)

Ledün-nâme

Murâdî tarafından kaleme alınan bu eser 1497 yılında yazılmış olup II. Bâyezid'e takdim edilmiştir. Eserin Farsça'dan tercüme olduğunu yine Murâdî "Türkîye Farsîden itdüm nakl" (Murâdî, vr. 155b) dizesiyle bildirmektedir.

Mahzenü'l-Esrâr

Nizâmî-i Gencevî tarafından kaleme alınan *Mahzenü'l-Esrâr*, Ahmed Rıdvan tarafından Türkçeye aktarılmış ve II. Bâyezid'e sunulmuştur.

[28] Bilgi için bk. (Sevgi, 1996: 254; Yazar, 2011: 471).

Mantıku't-Tayr

Ferîdüddîn Attâr'ın *Makâmât-ı Tuyûr, Makâlâtu't-Tuyûr* ve *Tuyûr-nâme* adlarıyla da anılan meşhur eseri, 1187 yılında tamamlanmıştır. *Mantıku't-Tayr,* vahdet-i vücûd inancının kuşlar vasıtasıyla hikâyeye dökülmüş hâlidir. Diğer dünya edebiyatlarında da pek çok tercüme ve şerhinin olduğu bilinen eser, Türk edebiyatında Gülşehrî, Rumelili Za'îfî[29], Kâdîzâde Şeyh Mehmed ve Mevlevî Fedâ'î Dede tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir. Ayrıca Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi Yazma Eserler Bölümü A 434 numarada Mevlevî Fahreddîn Dede tarafından yapılmış bir *Mantıku't-Tayr* tercümesi bulunmaktadır.

Mesnevî-i Manevî

Türk edebiyatında en fazla tercüme ve şerhi yapılan eser denince akla ilk Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin *Mesnevî-i Manevî*'si gelir. Eserin tamamına, bazı kısımlarına ya da ilk 18 beyti üzerine yapılmış onlarca tercüme söz konusudur. Türk edebiyatı tarihinde bu denli ilgiye mazhar olmuş nadir eserlerden biri olan *Mesnevî*'nin Hüsâmeddîn Çelebi'nin telkiniyle kaleme alınmaya başladığı bilinmektedir. Başlangıçta 18 beytin yazılışı ile başlayıp bittiğinde yaklaşık 26.000 beyte ulaşan *Mesnevî* toplamda 6 defterden müteşekkildir. Süleymân Nahîfî ve Mehmed Şâkir Efendi *Mesnevî*'nin tamamını manzum olarak tercüme etmişlerdir. Mesnevinin müntehap ve muhtasar olarak çok defa tercümeye konu olduğu görülmektedir. Gülşehrî, Âşık Paşa, Ahmedî, Hatiboğlu, Ârif, Dervîş Hayâlî, Dede Ömer Rûşenî, Lokmânî Dede, Pîrî Paşazâde, Mecîdî, Sadîkî, Şeyh Nazmî-i Hâletî ve Dervîş Ahmed Sâdık gibi isimler *Mesnevî*'nin içinden çeşitli hikâyeleri seçerek tercüme faaliyetinde bulunmuşlardır. *Mesnevî-i Manevî*'nin tercüme ve şerhi faaliyetlerinin günümüzde de devam ettiğini belirtmek gerekir.

Muhtâr-nâme

Attâr'ın 5000'in üzerinde rubaisi bir araya getirdiği bir mecmua olan bu eser Üsküdarlı Aşkî tarafından müntehap olarak Türkçeye tercüme edilmiştir.

[29] Za'îfî'nin eseri *Gülşen-i Sî-murg* ismiyle de bilinmektedir.

Musîbet-nâme

Attâr'ın *Cevâb-nâme* adıyla da anılan eseri 5740 beyit, 40 bölümden oluşmakta olup onun "tasavvufî görüşlerini ve fikrî dünyasını en düzenli şekilde aksettiren mesnevisi" olarak nitelenmiştir. (Şahinoğlu, 1991: 97) *Musîbet-nâme* 15. yüzyıl şairlerinden Pîr Mehmed tarafından *Tarîkat-nâme* adıyla Türkçeye tercüme edilmiştir.

Pend-nâme

Ferîdüddîn Attâr'ın Türk edebiyatı üzerinde tesiri en fazla görülen eserlerinden biri de ahlâkî öğütlerini içeren *Pend-nâme*'sidir. Sabâyî Hayreddîn Çelebi, Rumelili Za'îfî, Edirneli Nazmî, Emre, Mecîdî, Sipâhîzâde Mehmed b. Alî, Seyyid Alî b. Âli Hasretî, Mehmed b. Seyyid Mehmed el-Muhterem el-Hüseynî gibi isimler *Pend-nâme* mütercimleri arasında yer alır. Ahmed Resmî Efendi'nin bir tercümesinden bahsedilmekteyse de bu esere ulaşılamamıştır.[30] Türk edebiyatında *Pend-nâme* ismini taşıyan daha başka eserler bulunsa da bunlar Attâr'dan tercüme olmadıkları için dikkate alınmamıştır. Bu eserin ayrıca Türkçe şerhleri de bulunmaktadır.

Ravzatü'l-Envâr

Hâcû-yı Kirmânî'nin, Nizâmî-i Gencevî'nin *Mahzenü'l-Esrâr* adlı eserini örnek alarak, kaleme aldığı bu eser dinî-tasavvufî yönüyle dikkat çeker. 1342 yılında tamamlanan eser toplamda 20 bölümden oluşmaktadır.[31] Türk edebiyatında *Ravzatü'l-Envâr*'ı tercüme eden isim Dervîş Hayâlî mahlaslı bir şairdir.

Sa'âdet-nâme

Nâsır-ı Hüsrev'in *Sa'âdet-nâme*'si Türk edebiyatında Seher Abdal tarafından tercüme edilmiştir. Kaynaklarda *Sa'âdet-nâme* adıyla kaydedilmiş başka eserler (Şem'î'nin *Sa'âdet-nâme*'si gibi) bulunsa da bunlar Nâsır Hüsrev'in eserinin tercümesi olmaması münasebetiyle buraya alınmamıştır.

[30] Bk. (Yazar, 2011: 395).
[31] Bilgi için bk. (Tokmak, 1996: 520-521).

Sehâ-nâme

Binâî mahlasıyla Farsça şiirler söyleyen bir şairin kaleminden çıkan *Sehâ-nâme*, Türk edebiyatına Bosnalı Derviş Paşa tarafından kazandırılmıştır. Aynı zamanda devlet kademelerinde de görev yapan Derviş Paşa'nın "saray mensuplarından Zeyrek Ağa vasıtasıyla Binâî'nin Farsça manzum "Sehâ-nâmesi"ni Türkçeye çevirme vazifesi"ni üstüne aldığı ve eserine *Murad-nâme* adını verdiği bilinmektedir (Kesik, 2009: 371).

Sî-nâme

Emîr Hüseynî Gûrî tarafından kaleme alınan bu eser adından da anlaşılacağı üzere tasavvufî aşkın konu edildiği otuz mektuptan müteşekkildir. Aslı Farsça olan bu eserin tercümesinin sadece İznikli Hümâmî tarafından yapıldığı görülmektedir.

Şeyh-i San'ân Hikâyesi

Fars edebiyatında Ferîdüddîn Attâr'ın *Mantıku't-Tayr* adlı eseri içinde bir bölüm olarak geçen bu hikâye Türk edebiyatında müstakil olarak birkaç defa işlenmiştir. Mezkûr hikâye, Ahmedî[32] ve Hasan Ziyâî tarafından müstakil olarak tercüme edilmiştir. Bu iki isim dışında biri manzum biri mensur olmak üzere mütercimleri bilinmeyen iki tercüme daha bulunmaktadır.[33] Hikâyenin Gülşehrî başta olmak üzere *Mantıku't-Tayr* mütercimi başka isimlerce aynı eserin içinde bölüm olarak da tercüme edildiği görülmektedir (Merhan, 2012: 124).

Tecnîsât

Hat sanatında mahir olmasından ötürü Kâtibî mahlasıyla meşhur olan Şemseddîn Muhammed b. Abdullâh adlı İranlı şaire ait olan bu eser *Deh Bâb* adıyla da bilinmektedir. "Kâtibî'nin oğlu için yazdığı öğüt ve hikâyeleri içeren" (Vanlıoğlu, 2002: 42) bu mesnevi isminden de anlaşılacağı üzere 10 bölümden oluşmaktadır. Üsküplü Atâ'nın *Tuhfetü'l-Uşşâk (Uşşâk-nâme)* adlı eserinin Kâtibî'nin *Tecnîsât*'ının tercümesi olduğu bilinmektedir.[34]

[32] Bahsi geçen Ahmedî ve hayatı hakkında kesin bir malumat bulunmamaktadır. Bk. (Yazar, 2011: 405).
[33] Detaylı bilgi için bk. (Yazar, 2011: 405, 407).
[34] Geniş bilgi için bk. (Türkmen, 2000).

Mesnevi tercümeleri gözden geçirildiğinde, özellikle Ferîdüddîn Attâr'ın eserlerinin Türkçeye tercümesi noktasında büyük bir gayret gösterildiği müşahede edilmektedir. Burada Attâr'ın eserlerinde hâkim olan tasavvufî muhtevanın önemli bir etmen olduğunu vurgulamak gerekir. Türk edebiyatı üzerinde tasavvufî cereyanların tesiri düşünüldüğünde onun eserlerinin bu denli tercih edilmesi daha rahat anlaşılır. Sonrasında bugün dahi yeni tercüme çalışmaları yapılan Mevlânâ'nın *Mesnevî-i Manevî*'sinin tercüme ve şerhi çalışmaları edebiyat tarihinde önemli bir yer tutmaktadır.

2. *Cemâl ü Celâl* Mesnevisinin Kaynağı ve Tercümesi

2.1. *Cemâl ü Celâl*'in Kaynağı

Muhammed Nezlâbâdî tarafından kaleme alınan *Cemâl ü Celâl*'in menşei Fars edebiyatıdır. Eser, konu itibariyle çift kahramanlı aşk mesnevileriyle kim yönlerden ortaklık arz etse yaptığımız araştırmalar, *Cemâl ü Celâl*'in özgün muhtevası ve başlığı ile Farsçada sadece Muhammed Nezlâbâdî tarafından kaleme alındığı göstermiştir. Nezlâbâdî, eserini Hicri 808 yılında tamamladığını kaynak metinde[35] şu beyitlerde dile getirmiştir:

Heft-sad u hijdeh ü neved efzûn
Tâ Resûl âmede zi-Mekke birûn

Ki şüd în defter-i latîf tamâm
Yâftem în kelâm-ı muğlak kâm[36] (4718-4719).

Tarih düşürme[37] sanatının görüldüğü bu beyitte "heft-sad u hijdeh" 718 rakamına, "neved" 90 rakamına tekabül etmektedir. Bu iki rakam "efzûn" kelimesinden yola çıkılarak toplandığında Hicrî 808 [M. 1405-1406] tarihi elde edilir. İşte bu rakam eserin telif tarihi olarak kayıtlara geçmiştir. Bizim mukayese için ele aldığımız kaynak ise Nezlâbâdî'nin *Cemâl ü Celâl*'inin 2004 yılında İran'da Şukûfe Kabbâdî tarafından hazırlanan ilmî neşirli yayımı olmuştur. Kabbâdî'nin bu neşirde faydalandığı Farsça el yazması nüsha ise *Cemâl ü Celâl*'in Hicrî 908 [1502-1503] yılında Sultan Ali isimli müstensih tarafından istinsah edilen nüshadır. Bu nüshanın özellikleri şöyledir: Cildi kırmızı renkli deri üzerine yaldızlı bitki motifli, miklepli ve zencereklidir. 195x305-125x195 mm. ölçülerindedir. Yaprak sayısı 110, satır sayısı 17, sütun sayısı 3'tür. Metnin dört kenarında kalın yaldızlı ve ince mavi; manzum sütunlar arasında ince ve çift hâlde, altın yaldızlı cetvel bulunmaktadır. Yazısı nestalik, kağıdı ince aharlıdır. Ser-levhanın olduğu yaprak da dâhil olmak üzere bazı yaprakları eksiktir. Fasıl başları yaldızlı olup metin kısmında siyah mürekkep kullanılmıştır. Bu nüshayı muteber kılan hususlardan bir tanesi de içerisinde sayısı 34'ü bulan minyatürlerdir. Mukayese için her ne kadar Kabbâdî'nin neşri kaynak alınmışsa da zaman zaman Farsça

[35] Çalışmamızın bu noktasından itibaren kullanacağımız tüm "kaynak metin" ifadeleri (Kabbâdî, 2004)'yi işaret etmektedir. Ayrıca bu eserden yapılan beyit alıntılarında sadece beyit numarası kullanılmıştır.
[36] Tercümesi şöyledir:
Yedi yüz on sekize doksan ekle
Resûl'ün Mekke'den hicretine
Bu defter-i latîf oldu tamâm
Bu karmaşık sözler buldu kâm
[37] Bu konu hakkında bk. (Karabey, 2015).

yazma nüshadan da faydalanılmış, ihtilaflı noktalarda bu iki kaynak da kendi içerisinde mukayese edilmiştir.

Cemâl ü Celâl ile ilgili aydınlatılması gereken en mühim meselelerden biri de kaynak metnin müellifinin kim olduğudur. Tercüme nüshalar incelendiğinde, Farsça metnin müellifinin yedi nüshada da Mevlânâ Âsafî olarak zikredildiği görülmektedir. Bu durum İran'daki kütüphane kataloglarında da aynen geçerli olup yeni yapılan çalışmalarla açıklığa kavuşturulmuştur.[38] Asıl metin ele alındığında şu beyitlerde geçen Âsaf kelimesinden / sıfatından dolayı böyle bir yanlış anlaşılmanın ortaya çıktığı anlaşılmaktadır:

بنده ی آصف سخندانم اصل از بیهق خراسانم
گرچه دارم زجدّ و باب شرف هستم از صدق بنده ی آصف
جدّ من تا به آدمست امیر جملگی پادشاه و میر و وزیر
بیهقم سبزوار دین آباد جای من خاق پاک نزل آباد
نام نیکو محمدم به یقین لقب و شهرتم بگو تو چنین

(4725-4729)[39]

Bu beyitlerden ötürü eserin müellifinin karıştırılmasını Hasan Zulfikarî de doğruluyor: Özellikle " 'بنده ی آصف سخندانم' mısraı ve yukarıdaki beyitler, katalogcuların mesneviyi Câmî ile çağdaş olan Âsafî adında birine nispet etmesine sebep olmuştur" (Zulfikarî, H.1385: 103). Bu ifadeler Farsça kaynaklarda eserin müelifinin Mevlânâ Âsafî olarak zikredildiğini göstermektedir. *Celâl ü Cemâl*'in Farsça tenkitli metnini hazırlayan Şukûfe Kabbâdî de çalışmasının girişinde "Hüviyyet-i Şâir" başlığı kısmında müellif meselesine değinmiş; o da Zulfikârî'yi destekler nitelikte ifadeler kullanmıştır. Kabbâdî,

[38] Yapılan çalışmalardan bazıları şunlardır (Kabbâdî, 1382); (Purcevadî, 1383); (Zulfikarî, 1385); (Bûşehr, 1396).

[39] Tercümesi şöyledir:
Âsaf'ın hizmetkarı, sözcüsüyüm. Aslım Horasan Beyhak'tandır.
Gerçi Âsaf'ın sadakatli hizmetkarlığı atalarımdan beri gurur kaynağımızdır.
Benim soyum Hz. Âdem'den beri emirdir. Kimi padişah kimi mîr kimi vezirdir.
Dini abad eden Sebzvâr'dan Beyhak'tanım. Nezlâbâd'ın temiz toprağı benim yurdum.
Güzel Muhammed ismini taşıyorum aslında. Bu isimle meşhurum sen de öyle söyle.

"Âsaf'ın mesnevi şairine yardımda bulunan bir vezir" olduğundan; "mesnevi şairinin de onu sadece övdüğünden ve kendisine dua ettiğinden" bahsetmektedir (Kabbâdî, 1382: 12).

Mesnevinin birkaç yerinde daha Âsaf isminin zikredildiği görülmektedir. Ancak bunun nedeni, o dönem vezirler için "âsaf" sıfatının kullanılması ve beyitlerden de anlaşılacağı üzere eserin de bir vezire sunulmasıdır. Fakat yukarıdaki dizelerde bulunan bazı bilgilerden hareketle müellifin künyesinin Muhammed Emîr Nezlâbâdî olduğu ortaya çıkıyor. *Devletşah Tezkiresi*'nde yer alan "Emîr Emînü'd-dîn Nezlâbâdî" biyografisi incelendiğinde bu bilgiler teyit edilmiştir: "Çeşit çeşit faziletlere ve seyyid olmak şerefine sahipti. Nezlâbâd, Beyhak mülhakatındandır. Emîr Emînü'd-din zarif ve hoş tabiatlı bir adam idi. Kâtibi ve Hâce Şihâb ile şairlik müsabakasında bulunurdu" (Devletşah, 1977: 524). Yukarıdaki beyitlerde yer alan şairin hangi coğrafyada yaşadığını gösteren bilgiler, *Devletşah Tezkiresi*'ndeki bilgilerle uyuşmaktadır. Biyografinin devamındaki şu bilgiler de Nezlâbâdî hakkında bize önemli ipuçları vermektedir: "Emînü'd-din mesnevi söylemekte de çok mahirdi. Misbahu'l-Kulub adını verdiği Şem' u Pervane, Silvetü't-Talibîn diye adlandırdığı Dâstan-ı Akl u Aşk, Kıssa-ı Feth ü Fütuh gibi mesnevi tarzında eserler yazmıştır" (Devletşah, 1977: 525). Bu bilgilere göre Nezlâbadî[40], yaşadığı dönemde mesnevi tarzında temayüz etmiş, hüner sahibi bir şairdir. Yine bu bilgiler, onun bu üç mesneviden daha başka mesneviler yazmış olabileceğini de göstermektedir. Bütün bu bilgiler yan yana getirildiğinde, Mevlâna Âsafî'ye nazaran Muhammed Nezlâbâdî'nin *Cemâl ü Celâl*'in asıl müellifi olması daha kuvvetli temellere dayanmaktadır.

2.2. Manzum ve Mensur Bir Tercüme Olarak *Cemâl ü Celâl*

Türk edebiyatı tarihine bakıldığında, Muhammed Nezlâbâdî tarafından kaleme alınan *Cemâl ü Celâl* başlıklı mesnevinin şimdiki bilgilerimize göre, sadece Mustafa Sâfî tarafından tercüme edildiği görülmektedir. Tercüme metnin en belirgin özelliği, manzum-mensur karışık yazılmış olmasıdır. *Terceme-i Celâl ü Cemâl*'den önce bu yazım tarzının görüldüğü en önemli eser Lâmi'î Çelebi tarafından kaleme alınan *Hüsn ü Dil* tercümesi olmuştur (Şenel, 1998). Bundan başka kaynak dilinde manzum olup da Türkçeye manzum-mensur karışık tercüme edilen başka bir esere rastlanılamamıştır. Türk edebiyatı tarihine bakıldığında, kaynak dilde manzum olan mesnevilerin Türkçeye tercümesi noktasında daha

[40] Muhammed Nezlâbâdî ile ilgili görülen diğer biyografi kaynaklarında *Devletşah Tezkiresi*'ndeki bilgilerin tekrar edildiği görülmüştür. Bk. (Sabâ, 1343: 82); (Nefîsî, 1363: 304).

ziyade manzum tercümelerin tercih edildiği görülmektedir. Bunun yanı sıra manzum bir eserin tamamının mensur olarak çevrilmesi de oldukça tercih edilen bir usul olmuştur. Mensur tercümelerde, kaynak mesnevide yer alan gazel, kaside gibi farklı nazım şekillerinin manzum olarak yeniden ele alınması, olağan olmakla birlikte bu tercümelerin mensur tercümeler altında değerlendirilmesi noktasında herhangi bir sorun teşkil etmemiştir. Ancak *Terceme-i Celâl ü Cemâl*'de, mütercimin sadece farklı nazım şekillerinin manzum tercümesiyle kalmayıp hikâyenin birçok yerinde manzum tercümeyi tercih ettiği görülmüştür. Bu tercih çoğunluğu mensur olsa bile manzum kısımların da azımsanmayacak kadar yoğun olmasından ötürü elimizdeki tercümenin istisna bir özellik taşımasına vesile olmuştur. Eserin bu yönüyle bu zamana kadar olduğu gibi "mensur hikâyeler" altında değerlendirilmesi, onun manzum yönünün ihmal edilmesine yol açabilir (Kavruk, 1998: 29; Kavruk H, Pala İ, 1998: 492; Levend, 2008: 137). Mustafa Sâfî'nin *Terceme-i Celâl ü Cemâl*'i, Muhammed Nezlâbâdî'nin *Cemâl ü Celâl* mesnevisinin manzum-mensur karışık tercümesi olup eserin tavsifi yapılırken bu hususun daima göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Cinler, periler, devler, gulyabaniler, konuşan bitki ve kuşlar vs. ile oldukça fantastik ve renkli bir macera romanı gibi görünen *Cemâl ü Celâl*, remizlerle bezeli temsilî[41], tasavvufî bir aşk mesnevisi olarak nitelenebilir. Dolayısıyla tam bir tercüme[42] olan *Terceme-i Celâl ü Celâl* de bu şekilde tarif edilebilir. Hakikat yolculuğuna çıkan bir kimsenin başta nefsi olmak üzere karşısına çıkan zorluklarla mücadelesi, Celâl ve Cemâl'in etrafında kurgulanan bir hikâye ile okuyucuya aktarılmaktadır. Tercüme metindeki seyr ü sülûka dair şu ifadelerde bu durum açıkça ortaya konulmuştur:

Ḥāṣılı ḳıṣṣa-i Celāl ü Cemāl
Ser-be-ser ḳıṣṣa-i sülūk-ı ricāl

Şāh Lehrās u Şāh-zāde Celāl
Ḳāf u Ḳaṣr-ı ʿAḳīḳ ü mihr ü Cemāl

[41] Berat Açıl, temsilî (alegorik) eserler üzerine yaptığı kapsamlı araştırmasında bir temsilî eserde bulunan ortak özellikleri şu şekilde sıralamıştır: "teşhis, iç çatışma, arayış, çokanlamlılık, metinlerarasılık, mekânsal ve zamansal müphemiyet, tenasüp, çoğunlukla yazarın / şairin eserin sonunda eserin alegorisini açıklaması, eserin tek bir hikâyeden oluşması ve alegorinin tüm eser boyunca inkitaya uğramaması" (2013: 22). Sayılan tüm bu özelliklerin *Terceme-i Celâl ü Cemâl*'de tezahür ettiği gözlemlenmiştir.

[42] Agah Sırrı Levend ve Hasan Kavruk, *Terceme-i Celâl ü Cemâl*'den "kısaltılarak yapılmış tercüme" (2008: 137; 1998: 29) olarak bahsetmekteyseler de incelemelerimiz sonucunda tercümenin tam, hatta telif kısımlar eklenmek suretiyle kaynak metinden daha geniş olduğu tespit edilmiştir.

Ḳaṣr-ı Pūlād u çāh u Şehr-i Sefīd
Dīv ü murġān u serv ü ṣandal u bīd

Sāliküñ ḥālidür ʿale't-tafṣīl
Dinilürdi ki olmasa taṭvīl (T, 181b).

Bu beyitlerde geçen ve mütercim tarafından eseri tarif için kullanılan "Ser-be-ser ḳıṣṣa-i sülūk-ı ricāl" ve "Sāliküñ ḥāli" ifadeleri özellikle dikkat çekmektedir. Ayrıca Sâfî'nin eserin "Hâtime" kısmına dercettiği bilgiler, eserin içeriğine ilişkin ipuçları sunmaktadır: "Bu kitāb-ı nefīs aṣl-ı vazʿında naẓmla ḥikmet üzre teʾsīs olınup ẓāhiri egerçi ḳıṣṣa-i ʿışḳ-ı mecāz ve ḥikāyet-i Celāl ü Cemāl ser-firāzdur lākin fi'l-ḥaḳīḳa ser-be-ser meʿānī-i rāz ve muṭlaḳā ḥaḳāʾiḳ-i sülūk-ı rāh-ı ḥażret-i bī-niyāzdur" (T, 224b). Bu bilgilerden, eserin gizli manalarla dolu mecazî bir aşk hikâyesini ele aldığı anlaşılmaktadır. Başkahraman olan Celâl'in hakikat yolundaki yolculuğu ibret dolu hikâyelerle aktarılmıştır.

Bekir Kütükoğlu'nun "mecâzî bir aşk hikâyesi tarzında hikmet ve nasîhati muhtevî" (1994: 18) olarak nitelediği *Celâl ü Cemâl* manzum ve mensur karışık olarak tercüme edilmiştir. Kendisinden nesren tercüme etmesi istenildiği hâlde Sâfî'nin eserine manzum kısımlar da dâhil etmesi, kendisi aynı zamanda şair olan ve mürettep bir *Divan*'ı[43] bulunan Sultan Ahmed'e şiirdeki istidadını gösterme niyetiyle açıklanabilir. Bunun yanı sıra Sâfî'nin secili üslubundan dolayı mensur kısımların da ahenkli yapısı metnin şiir diline yakınlaşmasına vesile olmuştur.

Mustafa Sâfî yazma nüshada açıkça ifade ettiği üzere, aslı manzum olan metni, mensur-manzum karışık olarak Türkçeye tercüme etmiştir. Ayrıca başta padişah methiyeleri olmak üzere giriş ve hâtime bölümlerindeki telif bölümleri de atlamamak gerekir. Mustafa Sâfî, *Cemâl ü Celâl*'in tercümesi işine başlamasını "Sebeb-i Telif" kısmında şöyle açıklar:

> "Pes bi-ḥasebe'l-ʿāde ḥużūr-ı ʿālī-i bā-saʿādelerine bir gün kütüb-i maʿhūdeden bir nice kitāb-ı müsteṭāb gelüp manẓūr-ı naẓar-ı iksīr-eṣerleri olduḳda içlerinde ***Kitāb-ı Celāl ü Cemāl*** nām nüsḫa ki anı Semerḳand Ḫānı olan Mīrzā Şāhruḫ zamānında melikü'ş-şuʿarā ve reʾīsü'l-buleġā olan Mevlānā Āṣafī naẓm-ı belīġ ü lafẓ-ı faṣīḥ ile teʾlīf ve nikāt-ı ʿacībe vü ḥikāyāt-ı ġarībe ile tavṣīf eylemişdür. Manẓūr-ı naẓar-ı saʿādet-eṣerleri olıcaḳ her çend ki kitāb-ı meẕkūr ḥadd-i ẕātında bir kitāb-ı laṭīf olup niçe ḳıṣṣa-i

[43] Sultan Ahmed'in *Divan*'ı İsa Kocaalp tarafından yayıma hazırlanmıştır (Kocaalp, 1999).

> muʿteber ü naṣīḥat-i pür-ʿiber mutażammın olmaġla meclis-i ʿālī-i pādşāhīye lāyıḳ ve içinde münderic olan maʿānī ṭabʿ-ı şerīflerine muvāfıḳ vāḳiʿ olur. Velākin kitāb-ı mesfūr lisān-ı Fārsīde naẓm olınmış olup maʿnāsınıñ sühūlet ile fehmi lisān-ı mezbūrda māhir olanlara maḫṣūṣ olup fāʾidesi ʿāmm olmamaġın aḫẕi teysīr ve fehmi teshīl olınmaḳ içün Türkī dil ile terceme olınup zevāʾidi ṭarḥ-ı vāṣıl-ı maḳṣūd olan ḳıṣṣa ki andan maṭlūb olan maḥżā ḥiṣṣedür" (TN, 160a).

Mustafa Sâfî, *Kitâb-ı Celâl ü Cemâl*'i belagatli ve fesahatli bir kitap olarak tavsif ettikten sonra içerisinde ilginç hikâye ve ibretlik nükteler bulunduğunu; bu eseri daha fazla kişiye hitap etmesi ve daha kolay anlaşılır olması için Türkçeye tercüme ettiğini söyler. Sâfî bu ifadeleri kullandıktan hemen sonra bu işin aracılar vasıtasıyla kendisine verildiğini belirtir. Bu aracıların kim olduğuna ilişkin "Sebeb-i Telif" kısmında detaylı bir bilgiye rastlanılamasa da Mustafa Sâfî, *Celâl ü Cemâl* adlı eserin tercümesi işinin, Hafız Ahmed Paşa aracılığıyla, padişah tarafından kendisine verildiğini *Zübdetü't-Tevârih* adlı eserinde açık bir şekilde ifade etmiştir.[44]

Tercüme geleneğinde bazı eserlerin "tercüme" olarak zikredilmesine karşın telif özellikleri taşıdığı görülmektedir. Mustafa Sâfî'nin eseri için böyle bir tartışmaya mahal bulunmamaktadır. Hem karşılaştırmalı incelemelerimiz hem yapılan bazı araştırmalar[45] hem de bizzat Sâfî'nin birçok kere eserinin tercüme oluşuna vurgu yapması bu tespitimizi doğrulamaktadır. Sâfî'nin eserin tercüme oluşuna dair ifadelerinden bazıları şunlardır:

> Di ki dāʿī-i devletüñ be-devām
> Ki aña Şeyḫ Muṣṭafā'dur nām
>
> Niçe demdür ki ṣubḥ u şām müdām
> Terceme ḫıdmetinde itdi ḳıyām
>
> Gāh naẓm itdi dürr ü cevherler
> Neṯr ider gāh lüʾlüʾ-i terler (T, 215a).

[44] Bk. (Çuhadar, 2003b: 114).
[45] Bu konu hakkında bilgi bulunan araştırmalardan bazıları şunlardır: (Kavruk H, Pala İ, 1998: 492), (Levend, 2008: 137), (Yazar, 2011: 476).

Ẕikr olındı mufaṣṣal u mücmel
Şükr k'oldı mükemmel ü ekmel

Terceme ṣafḥasında ḫatm-i kelām
Olınup buldı ḳıṣṣamuz encam (T, 224b).

"Ḳādir-i muṭlaḳ ve maʿbūd-ı bi'l-ḥaḳ ḥażretine şükr-i firāvān ve ḥamd-i bī-pāyān ki ḳalem-i muʿciz-beyān ve ḫāme-i çerb-zebānuma ol ḳadar ḳudret ü tüvān ʿaṭā vü iḥsān itdi ki bu kitāb-ı nefīs ve işbu defter-i melāḥat-i enīs **terceme**sin ṣafḥa-i beyāża getürdi ve ḥażret-i pādşāh-ı Süleymān-cāh u sitāre-sipāhuñ ḫükm-i meṭāʿ u emr-i vācibü't-tebāʿı üzre bu faḳīr-i pür-taḳṣīrüñ ḫıdmetini ʿarṣa-i ʿarża yitürdi" (T, 224b).

Metin içinden almış olduğumuz yukarıdaki alıntılardan anlaşılacağı üzere *Terceme-i Celâl ü Cemâl*'in adında yer alan "terceme" ibaresi yerinde kullanılmış olup eserin terceme olarak anılmasında hiçbir tereddüt bulunmamaktadır. Ayrıca mütercimin metnin mana ve mazmun yapısını son derece başarılı bir şekilde özümseyip Farsçadan Türkçeye başarılı bir tercüme ortaya koyduğu rahatlıkla ifade edilebilir. Ancak şunu da unutmamak gerekir ki bir dilden başka bir dile çevrilen herhangi bir eser, artık çevrildiği dil ve o dille oluşturulan edebi birikimin öz malı olmuştur. Bu bağlamda şu ifadeler, bizim de görüşümüzü yansıtmaktadır: "Fiziksel olarak farklı iki dille yazılmış iki eserin birbirinin tıpatıp aynısı veya kopyası olduğu düşünülemez. Hatta bu durum tercüme eserler için dahi böyledir. Bir dilden bir başka dile çevrilen herhangi bir eser, artık yeni bir dille can bulmuş ve o edebiyata ait yeni bir edebî metin olarak yerini almıştır" (Örs, 2011: 44).

BİRİNCİ BÖLÜM

MUSTAFA SÂFÎ

1.1. Hayatı

Mustafa Sâfî'nin hayatı hakkında en geniş bilgi, kendi yazmış olduğu *Zübdetü't-Tevârih*'in satırları arasında bulunmaktadır. Yaşadığı yüzyıl ve sonraki yüzyıllarda yazılmış biyografi kaynaklarında ise daha ziyade Nev'îzâde Atâyî'nin *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fî Tekmîleti'ş-Şakâ'ik*'inde geçen Sâfî'ye dair bilgilerin tekrar edildiği görülür.[46]

Doğum tarihi hakkında net bir bilgi bulunmayan Sâfî, Makedonya'nın Kesriye kasabasına bağlı Hurpişte nahiyesinde dünyaya gelmiştir. Babasının adı İbrahim'dir. Sâfî'nin doğduğu bölgede zeamet sahibi bir aileye mensup olduğu ve mutasarrıflıkla uğraştığı kendi ifadelerinden anlaşılmaktadır: "…veẕāʾif-i cihād olan zeʿāmet ü tīmārdan ḥiṣṣedār olup ol eṣnāda Rūmili eyāletinde müteferriḳalıḳ ile zeʿāmete mutaṣarrıf idüm. Ol sefer-i ẓafer-eṣerde ve baʿdehu vāḳiʿ olan Ḳanije fetḥi seferinde bile olup…" (TN, 81a). Bu ifadeler, aynı zamanda Sâfî'nin Kanije seferinde bizzat bulunduğuna da işaret etmektedir. Fetihten sonra beldenin en güzel binasının onarılarak camiye çevrildiğini ve kendisinin orada Cuma hutbesini okuduğunu ise şu sözleri ortaya koymaktadır:

> Pes çün ḳalʿa fetḥ olınmaḳ ile Beç serḥaddi ḳurbına varınca olan ḳılāʿu ḳurā tesḫīr olındı. Bir hefte içinde ḳalʿa iḥkām ü taʿmīr ve muḥāfaẓa içün ḳalan ʿaskere esbāb ü ẕeḫāʾir tevfīr olınup bir ʿimāret-i laṭīfesi inşāʾ-i miḥrāb u minber ile cāmiʿ ḳılınup iḳāmet-i ṣalāt-ı Cumʿa olındı ve çün bu faḳīr ol ġazā-yı ekberde ḥāżır ve mevcūd-ı cümle-i meḥāżır idi. Edāʾ-i Cumʿa ve ḳırāʾat-i ḫuṭbeden māʿadā ol gün vaʿẓ u teẕkīr ve ḫidmet-i duʿāyı tevfīr müyesser oldı (TN, 82a).

Sâfî, Anadolu'ya gelerek bir müddet Bursa ve Gemlik'te imamlık ve hatiplik görevlerinde bulunmuştur. Buralarda bulunduğu süre içerisinde gerek halk gerek ulema tarafından büyük ilgi görmüştür. Bursa'dan sonra İstanbul'a gittiği bilinmektedir. Cerrah Mehmed Paşa tarafından inşa ettirilen camide imamlık yaptığı sırada "sesinin güzelliği ile şöhrete ulaş[mıştır]" (Kütükoğlu, 2008: 471). I. Ahmed tarafından ve Hafız Ahmed Paşa

[46] Bk. (Bağdatlı İsmail Paşa, 1955: 439), (Süreyya, 1996: 1149-1150); (Mehmet Tahir, 1975: 134); (Babinger, 1992: 161-162).

vasıtası ile *Celâl ü Cemâl* adlı Farsça eserin Türkçeye tercümesi işinin kendisine verilmesiyle padişah imamlığına getirilmiştir. Sâfî, imamlığa getirilişi ile ilgili şu ifadeleri kullanmaktadır: "… bu faḳīr-i keşīrü't-taḳṣīr ki tārīḫ-i hicretüñ biñ on yedi senesi ramażān-ı şerīfinüñ evā'ilinde ḫidmet-i imāmete muttaṣıl ve muḳtedāları olmaḳ şerefine vāṣıl olmışumdur" (TN, 20a). Hicri 1017 senesinin Ramazan ayı (M. 1608 Aralık), Sâfî tarafından tam olarak zikredilmiş olmasına rağmen bazı kaynaklarda onun imamlığa getiriliş tarihinin yanlış olarak zikredildiği görülmektedir.[47] Sâfî, *Terceme-i Celâl ü Cemâl*'in "temme" bölümünde Hicrî 1017 (M. 1608 Ekim) yılının Recep ayının on ikinci gecesi eserini tamamladığını açıkça dile getirmiştir (T, 225b). Tercümenin bitiminden sonra Hicrî 1017 senesinin Ramazan ayında (M. 1608 Aralık) Mustafa Sâfî'ye baş imamlık vazifesi verildiği görülmektedir. Bu tarihler göz önünde bulundurulduğunda, Sâfî'nin eserini tamamlamasından iki ay sonra, muhtemelen bu eserin ödülü olarak, baş imamlık görevine getirildiği anlaşılmaktadır.

Mustafa Sâfî'nin sultan imamlığına getirilmesinden yaklaşık bir yıl sonraya tekabül eden Sultan Ahmed Camii'nin temel atma töreninde kendisine kazaskerlik yolunu açacak bir hadise cereyan etmiştir. *Zübdetü't-Tevârîh*'te "menkıbe" olarak anlatılan bu hadisenin bir vakıa olduğu sonraki gelişmelerden anlaşılmaktadır. Nitekim bugünden sonra kendisine Anadolu kazaskerliği pâyesinin verildiği bilinmektedir. Bahsi geçen hadise şöyledir:

> İttifāḳāt-ı ḥasenedendür ki bu faḳīr yevm-i ṭarḥ-ı esās ol mecmaʿ-ı ʿaẓīm içinde olup ziḥām-ı nās ḫāric-i dā'ire-i ḳıyās olmaġla meclis-i ʿulemāya duḫūle iḳdām ve ol izdiḥām arasına iḳtiḥām itmeyüp ve yine ol ṣınfdan bir iki şaḫṣ ile kenār-ı iḫtiyār idüp bir gūşede münzevī ve devām-ı devlet-i pādşāhī duʿāsı ile teveccühde münḥanī olup oturur iken ol ḳaṣr-ı ʿālī ve nişīmen-i ḥāvi'l-meʿālīden naẓar-ı kimyā-eserleri bu dāʿīlerine taʿalluḳ idüp görürler ki dāʿī-i ḫāṣṣ-ı bi'l-iḫlāsları kenāre-gīr ve ṣafā-yı żamīr ile müteveccih-i dergāh-ı ḥażret-i ʿalīm-i ḫabīr olub ol cemāʿatden mümtāz ve rūy-ı be-dergāh-ı cenāb-ı ḥażret-i bī-niyāz olmış oturur. Pes ḫidmet-i mūriş-i ʿizzetlerinde ḳıyām üzre olan ḫavāṣṣ-ı ḫuddāmuñ baʿżına ḫiṭāb idüp ʿalā vechi't-taʿaccüb buyururlar ki fülān ne ḫoş ki beyne'l-ʿulemā bir mekānda olmayup ġayr-ı muʿtād bir maḥalli maḳām ve ebnā'-i cinsinden ḫāric olup ġayr-i münāsib bir yirde ḳıyām iḫtiyār itmiş. Anlar daḫı müteṣaddī-i cevāb ve müteveccih-i rāh-

[47] İmamlığa getiriliş tarihini, Franz Babinger (1992: 162) ve Mehmed Süreyya (1996: 1149) H.1015 yılı olarak zikretmektedirler.

ı ṣavāb olup eydürler ki: “Pādşāhum ol dāʿī-i devlet ve ol rācī-i beḳā-i salṭanatuñuzuñ menāṣıb-ı ʿulemādan bir manṣıbı ve ol ṭāʾifenüñ iʿtibārātından bir muʿteber naṣībi olmayup ecdād-ı büzürgvār ḫuṣūṣan cedd-i tācdāruñuz Sulṭān Murād Ḫān eskenehu’llāhu fī ferādīsi’l-cinān ḥażretlerinüñ imāmları olduġı gibi ol duʿācuñuzuñ menāṣıb-ı ʿilmiyyeden bir pāyesi ve anlar gibi bunuñ daḫı bir vāyesi olmaduġı içün bu mecmaʿda gūşe-nişīn ve çeşm-ber-āsmān u ser-ber-zemīn olmışdur. Eger şāh-ı devrān ve sulṭān-ı zemīn ü zamān ḥażretinüñ iltifāt u naẓarı ve himmet-i bülend-i saʿādet-eṣeri olursa ol daḫı bu maḳūle mecālisde ṣadr-nişīn ve maḳāmāt-ı ʿāliyyede mekīn olur.” Çün pādşāh-ı ḫūrşīd-külāh bu kelāmı gūş ve bu maʿnāyı niyūş itdi gül gibi güldi ve ġonçe gibi açıldı. Baʿdehu ḳasem idüp “Va’llāhi ben daḫı aña bir manṣıb-ı ʿālī pāyesin vireyin” diyü vaʿd buyurdı” (TN, 36a-36b).

Burada nakledilen menkıbe gibi daha birçok menkıbe *Zübdetü’t-Tevârîh*’in satırları arasında mevcuttur. Bu menkıbeler Sâfî ile Sultan Ahmed arasındaki yakınlığı göstermesi bakımından önemlidir. *Terceme-i Celâl ü Cemâl* içerisinde yer alan Sultan Ahmed’e ithafen yazılmış methiyeler de ikili arasındaki yakın ilişkinin bir başka göstergesidir. Sözü geçen methiyeler, ileride ayrı bir başlık altında ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Mustafa Sâfî’nin tasavvufa olan meylini, şiirlerinde ve tasavvuf erbabına ilişkin sarf ettiği sözlerde görmekle beraber, onun “Nakşibendiyye meşayihi”nden feyz aldığı Atâyî’den öğrenilmektedir.[48] Bunun yanında *Terceme-i Celâl ü Cemâl*’de, Sâfî’nin kendisine dair ifadeler serd ettiği bir bölümde de nakşibendiyeden himmet gördüğü anlaşılmaktadır:

Ben ki kemter-i gedā-yı dergāhem
Mādih-i pādşāh-ı Cem-cāhem

Ḫāk-pāy-i ricāl-i ḫoş rāhem
Bende-i ḫˇācegān-ı āgāhem

Dāʿi-i devlet-i şehenşāhem
Rāci-i feṯḥ ü naṣru’llāhem

[48] Bilgi için bk. (Atâyî, 2017: 1502).

Umaram maḥż-ı luṭf-ı rabbānī
Faż̇l u iḥsān u feyż̇-i subḥānī

Urup ervāḥ-ı ḫˇācegāndan ser
Nakşbendiyye himmetle meger (T, 177a).

Arapça ve Farsçadan tercüme ettiği eserlerle ne kadar velut bir ilim erbabı olduğu anlaşılan ve sultana olan yakınlığı dolayısıyla kaydettiği tarihi bilgiler gayetle muteber olan Mustafa b. İbrahim 1025 Zilhicce'sinde (Aralık 1616) vefat etmiştir.

1.2. Eserleri

Kaynaklardan tespit edilebildiği kadarıyla Mustafa Sâfî'ye ait olan eserler şöyle sıralanabilir: *Zübdetü't-Tevârih, Terceme-i Celâl ü Cemâl, Vesîletü'l-Vüsûl ilâ Mahabbeti'r-Resûl, Kitâbü'l-İsti'âb fî Ma'rifeti'l-Ashâb Tercemesi, Mir'atu's-Safâ fî Hilyeti'n-Nebiyyi'l-Mustafâ*[49] ve *Cihad-nâme*[50]. Bunlardan başka çeşitli kaynaklarda Sâfî'ye izafe edilen birkaç eser daha vardır. Bu eserler toplu olarak İnal'in "Mustafa Sâfî ve Vesîletü'l-Vusul ilâ Muhabbeti'r-Resul" adlı çalışmasında ele alınmış ve tek tek Mustafa Sâfî'ye ait olmadığı ortaya konulmuştur. Söz konusu eserler şunlardır: "1. Molla Câmî'nin *Risaletü'l-Arûz* adlı eserinin şerhi. 2. *Zübdetü'l-Emsal li Vuku'iha Umdete'l-Akval*. 3. *Mir'atü't-Tevarih*" (İnal, 1993: 21-22). Bu üç eserin Mustafa Sâfî'ye nispet edilmesi, isim benzerliğinden kaynaklanmıştır. Nitekim yaptığımız araştırmalar neticesinde *Risaletü'l-Arûz Şerhi*'nin Tokatlı Ahmed Sâfî'ye (Ahmed Sâfî, 1267); *Zübdetü'l-Emsal li Vuku'iha Umdete'l-Akval*'in Gelibolulu Mustafa Âlî'ye (Gökgöz, 2018); *Mir'atü't-Tevârîh*'in ise Ahmed Sâfî isimli başka bir müellife (Esad Paşa, Nu: 297, vr.: 10b) ait olduğu görülmüştür.

Zübdetü't-Tevârîh:

Mustafa Sâfî'nin I. Ahmed'in imamlığı sırasında kaleme aldığı ve en fazla bilinen eseri olan *Zübdetü't-Tevârîh,* iki ciltten müteşekkildir. Eserin birinci cildi daha ziyade I. Ahmed'in şahsi hayatına ilişkindir. Onun fizikî ve ahlakî özellikleri, merakları, vasıf ve

[49] Bu eserin varlığını *Vesîletü'l-Vüsul ilâ Mahabbeti'r-Resûl*'den naklen İbrahim Hakkı İnal'den öğreniyoruz. Bilgi için bk. (İnal, 1993: 18).
[50] Sâfî isimli bir müellife isnat edilen *Cihad-nâme* üzerine kapsamlı bir makale hazırlayan Selami Turan ve Filiz Duman, bu eserin Mustafa Sâfî'ye ait olduğunu delilleriyle ortaya koymuşlardır. Bk. (Turan, Duman, 2018: 139-150).

meziyetleri, tebdil-i kıyafet yaptığı geziler gibi özel hayatına dair bilgiler birinci cildin özünü oluşturur. Olaylara ilişkin yer yer manzumeler kaleme alan, menkıbelerle eserine başka bir hüviyet kazandıran Sâfî, I. Ahmed öncesi padişahlar hakkında da özet bilgiler vermiştir. Eserin ikinci cildinde I. Ahmed'in cülusundan sonra meydana gelen olayların kronolojik olarak ele alındığı görülür. Bu olayların bazılarına bizzat şahit olmasının yanı sıra ilk ağızdan bilgilere ulaşması nedeniyle Sâfî'nin verdiği bilgiler önem taşımaktadır.

Sâfî eserin ikinci cildinin sonundaki ifadelerinden anlaşıldığı üzere üçüncü cildi yazmayı da murat etmiş; ancak bu mümkün olmamıştır: "Ve li'llāhi'l-ḥamd işbu kitāb-ı merżıyyü'l-ḫiṭābdan mücelled-i ṯānī daḥı bu maḥalde tamām olup min-baʿd vāḳiʿ olacaḳ veḳāyiʿ taḥrīrine in-şāa'llāhu teʿālā ʿömr-i bāḳī olursa bi-ʿavnihi teʿālā ve ḥüsni tevfīḳıhi erbaʿ ve ʿişrīn ve elf [H. 1024/M. 1615] tārīḫi ibtidāsından şürūʿ olınacaḳdur. Va'llāhu hüve'l-muvaffıḳı ve'l-mürşid" (TN, 158a). Padişahın imamı olması dolayısıyla onun en yakınlarından biri olan Mustafa Sâfî'nin özellikle Sultan Ahmed devri ile ilgili verdiği bilgiler, tarih araştırmaları açısından önemli bir yer tutmaktadır. Bekir Kütükoğlu, Sâfî'nin bu eseri için "Kâtib Çelebi'den itibaren daha sonraki tarihçiler kaynak olarak kullanmıştır" (2008: 472) diyerek onun ehemmiyetini vurgulamıştır. *Zübdetü't-Tevârîh*'in tam metni İbrahim Hakkı Çuhadar tarafından yayımlanmıştır (Çuhadar, 2003).

***Vesîletü'l-Vüsûl ilâ Mahabbeti'r-Resûl*:**

Bir siyer kitabı olan bu eser, mukaddime, on dört fasıl ve bir hatimeden meydana gelmektedir. İlk yedi faslı şemaille ilgili olan eserde "[…] bu fasıllar hem çok kısadır hem de müellifin ifadesiyle mehabbetü'n-nebi konusuyla irtibatları oranında esere dâhil edilmiştir" (İnal, 1993: 24). Eserin geriye kalan yedi faslı ise "mehabbetü'n-nebi" konusunu içerir. Müellifin son yedi faslı daha detaylı tuttuğunu ve Kadı Iyaz'ın *Şifa*'sından sıkça istifade ettiğini bildiren İnal, bu durumla ilgili şunları nakleder:

> Buradan hareketle esere telif değil tercüme demek mümkün gibi gözükmekteyse de müellifin *Şifa*'dan nakillerde bulunurken bazı ilavelerde bulunması, rivayetleri *Şifa*'dan değil de sanki asıl kaynaklardan naklettiği intibaını veren üslubu ve özellikle on üçüncü bölümde bidatlerden bahsederken yaşadığı toplumdan çarpıcı örneklerle konuyu zenginleştirmesi eserin sırf bir tercüme olmadığını belki klasik geleneğimizdeki derleme türünün bir türü olduğunu göstermektedir (İnal: 1993: 25).

Vesîletü'l-Vüsûl ilâ Mahabbeti'r-Resûl'un tam metni İbrahim Hakkı İnal tarafından yüksek lisans tezine konu edilmiştir (İnal, 1993).

***Kitâbü'l-İsti'âb fî Ma'rifeti'l-Ashâb Tercemesi*:**

Eser, İbn Abdulberr el-Kurtubî'nin 3500 sahabînin biyografisini içeren aynı adlı eserinin tercümesi maksadıyla yazılmaya başlanmış ancak nihayete erdirilememiştir. "Ha" harfine kadar tercüme edilen eser, daha sonra Taşköprüzade Kemaleddin Mehmed tarafından devam ettirilmek istense de Sultan I. Ahmed'in vefatı, tercümenin tekrar akamete uğramasına sebep olmuştur. Mustafa Sâfî, bu kitabın bir tercüme olduğunu açık bir şekilde ifade etmiştir: "İşbu kitāb-ı ʿazīzü'l-ḫiṭāb evāʾilinde meẕkūr olduġı üzre terceme olunduḳdan ṣoñra […]" (Nuruosmaniye Ktb. Nu.723-vr. 2b).

Yarım kalan *Kit'abü'l-İsti'âb fî Ma'rifeti'l-Ashâb Tercemesi* üzerine herhangi bir çalışma ya da yayın yapılmamıştır. Eserin tespit edilebilen yazma nüshaları, Nuruosmaniye Kütüphanesi Nu: 723 ile İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Nu: NECTY01549 ve NECTY03217'de bulunmaktadır.

***Mir'atu's-Safâ fi Hilyeti'n-Nebiyyi'l-Mustafâ*:**

Bu eserin varlığı, Mustafa Sâfî'nin kaleme aldığı başka bir eseri olan *Vesîletü'l-Vusul ilâ Mahabbeti'r-Resûl*'da geçen şu bilgilerden öğrenilmektedir: "[…] bu fakîr bu cümle-i kütüb-i mu'teberden cem' ve lisân-ı Türkî ile tefsîr idüp ve bundan akdem *Mir'atü's-Safâ fî Hilyeti'n-Nebiyyi'l-Mustafâ* nâm bir risâle metâvîsinde derc idüp isneteyn ve 'işrîn ve elf târîhinde vāki' olan îd-i adhâda pây-i taht-i Edirne'de manzar-i 'âlî-i pâdişâhîye ref' etmişdir" (İnal, 1993: 39). Buradan müellifin yazdığı eseri, H. 1022 (M. 1614) senesinin kurban bayramında Edirne'de padişaha sunduğu anlaşılmaktadır. İnal'in haber verdiği bu eserin herhangi bir nüshasına henüz rastlanmamıştır.

***Cihad-nâme*:**

İngiltere'de bulunan bu eserin Mustafa Sâfî'ye ait olduğunu, Selami Turan ve Filiz Duman "III. Murad'a Sunulan *Cihad-nâme*'nin Müellifi Üzerine Bir İnceleme" başlıklı makaleyle ortaya koymuşlardır. Söz konusu makalede Sâfî'nin üslup özellikleri ve yaşadığı devir dikkate alınarak bu kanaate varılmıştır. Telif tarihi ve Türk edebiyatı tarihindeki Sâfî

mahlaslı diğer edipler dikkate alındığında, bu eserin *Zübdetü't-Tevârîh* müellifi ve *Cemâl ü Celâl* mütercimi Mustafa Sâfî'ye ait olması kuvvetlenmektedir. *Cihad-nâme* de tıpkı Sâfî'nin diğer eserlerinde olduğu gibi mensur-manzum karışık yazılmıştır. Bu eserde Barbaros Hayrettin Paşa'nın Cezayir seferleri başta olmak üzere deniz gazalarının işlendiği görülür. Mezkûr eserde Sâfî'nin mahlasının geçtiği bir beyit şöyledir:

Ṣāfi dāʿī-i faḳīrüñdür senüñ
Dergehüñde bir esīrüñdür senüñ (Rieu, 1888: 61).

Cihâd-nâme'nin şimdilik bilinen tek nüshası İngiltere Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmaları No: Or. 24958'de kayıtlıdır (Rieu, 1888).

1.3. Sanatçı Kişiliği

Mustafa Sâfî, *Zübdetü't-Tevârih* adlı eseri sebebiyle daha çok tarihçi kimliğiyle tanınmıştır. Ancak onun gerek bu eserde gerekse diğer eserlerinde kullandığı sanatlı dil, onun edebî yönünün de ihmal edilmemesi gerektiğini ortaya koymaktadır. *Zübdetü't-Tevârîh*, *Cihâd-nâme* ve *Terceme-i Celâl ü Cemâl*'in manzum-mensur karışık yazılmasının yanında bu eserlerin mensur kısımlarının süslü nesre yaklaşarak secinin başarıyla kullanılması Sâfî'nin sanatçı yönünü ortaya koymaktadır. Orhan Şaik Gökyay onun nesri için şu ifadeyi kullanmıştır: "[Sâfî] çağının seci'lere dayanan nesrine, çağdaşı olan yazarların üslûbuna bakınca, çok daha hâkimdir" (Gökyay, 1984: 66). Öte yandan tarih kitabının birçok yerinde olayları manzum olarak ele alması ve *Terceme-i Celâl ü Cemâl*'de nazım olarak işlenen telif kısımlar, onun nazım ve şiirde istidadı olduğunun göstergesidir. Her ne kadar şuara tezkirelerinde Mustafa Sâfî'nin ismine rastlanılamasa da Sâfî mahlasıyla şiirler kaleme aldığı Atâyî'den öğrenilmektedir.

Atâyî, Sâfî'nin ilim ve hünerde ne denli marifet sahibi olduğunu şu sözlerle ortaya koyar: "Merḥūm-ı merḳūm āşinā-yı lücec-i ʿulūm, her fenle serükārı, miyāne inşā ve sādece eşʿārı var idi" (2017: 1503). Bu ifadelerde Atâyî'nin, Sâfî'nin şiirini sade, nesrini vasat bulduğu görülmektedir. Yukarıdaki ifadelerin devamında telifatına ilişkin şu sözler de dikkat çekicidir: "Sulṭān Aḥmed Ḫān ḥażretlerinüñ nām-ı hümāyūnlarına ḳaṣāʾid-i ṭurfe-nikātı ve tevārīḫ ü mevāʿiẓe müteʿalliḳ müzehheb ü mecdūl teʾlifātı vardur" (Atâyî, 2017: 1503). Buradaki ifadeler, Sâfî'nin telif ettiği eserlerde sağlam ve süslü bir yapının hâkim olduğuna işaret etmektedir.

Sâfî'yi "mesleği ve yetişme tarzı itibariyle pek müteşerri" bulan Kütükoğlu, onun "hâdiselerin illetini dâimâ İlâhî hikmete bağlamış; sık sık âyet ve hadîslerle ihticâc etmiş" olduğunu söylemektedir (1994: 22). Bu noktada onun tarihi olayları aktarımında eleştirel tutumdan yer yer taviz verdiği öne sürülebilir. Fakat bu ifade onun tarihi olayları yanlış aktardığı manasına gelmez. Sadece yorumlarında hikmeti merkeze aldığı söylenebilir.

Mustafa Sâfî'nin, *Zübdetü't-Tevârîh*'in nazım kısımlarında Sâfî[51], *Terceme-i Celâl ü Cemâl*'de ise Şeyh Mustafa mahlasını kullandığı görülmektedir.

Ġarīb ü müstemendüñ pā-şikeste **Ṣāfi**-i dāʿī
Rikābuñda sürünsün şāyed ola bir naẓar peydā (Çuhadar, 2003b: 163).

Bende-i dāʿī-i ḫāliṣ bir faḳīrüñdür şehā
İltifātuñ kesme her dem **Ṣāfi**-i bī-çāreden (Çuhadar, 2003a: 135).

Di ki dāʿī-i devletüñ be-devām
Ki aña **Şeyḫ Muṣṭafā**'dur nām

Niçe demdür ki ṣubḥ u şām müdām
Terceme ḫıdmetinde itdi ḳıyām" (T, 215a).

Terceme-i Celâl ü Cemâl, Mustafa Sâfî'nin tespit edilebilen ilk eseridir. Bu eserde Şeyh Mustafa mahlasını kullanıp daha sonraki eserlerinde Sâfî'yi tercih etmesi, iki şekilde açıklanabilir. Birincisi Sâfî mahlasını sonradan tercih etmiş olabilir. İkincisi Nakşıbendiye ile münasebeti sebebiyle Şeyh Mustafa mahlasını bir defaya mahsus olmak üzere kullanmış olabilir.

Âmil Çelebioğlu, "Dîvân Edebiyatı veya Klasik Türk Şiiri denilince, umumiyetle dîvân şairleri ile kasîde ve gazel nevinden şiirler hatırlanmaktadır" der ve ekler:

"Hâlbuki Klasik Türk Edebiyatı şairlerini, şiir ve nazım tefrikine gitmeden,

1. Dîvân şairleri,
2. Mesnevi şairleri,

[51] Türk edebiyatında yazılmış olan şair tezkireleri incelendiğinde Sâfî mahlaslı birçok şairle karşılaşmak mümkündür. Ancak bizim ele aldığımız Mustafa Sâfî'ye dair, tezkirelerde herhangi bir malumata rastlanmamıştır. Edebiyat tarihimizde Sâfî mahlası, *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*'ne göre on bir (1988: 410-412); *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü (teis.yesevi.edu.tr)*'ne göre on sekiz divan şairi tarafından tercih edilmiştir (Erişim Tarihi: 08.06.2020). En meşhur Sâfî mahlaslı şairler arasında Cezerî Kâsım Paşa, Üsküdarlı Sâfî ve Tokatlı Seyyid Ahmed Sâfî zikredilebilir.

diye üç grupta mütalaa etmek mümkündür" (Çelebioğlu, 2018: 13).

Onun bu tespiti üzerinden Mustafa Sâfî'yi üçüncü grup içerisinde konumlandırmak mümkündür. Nitekim Sâfî'nin incelenen eserlerinin çoğu, mensur kısımları ağırlıklı olmakla birlikte manzum kısımlar ihtiva etmeleri yönüyle de dikkat çekmektedir. *Zübdetü't-Tevârîh*, *Cihâd-nâme* ve *Terceme-i Celâl ü Cemâl* bu kabildendir. Eserlerinin bu yönüyle ortak özellik göstermesi, onun oturmuş bir üslup sahibi olması ile de ilişkilidir. Öte yandan Sâfî'nin tamamı manzum bir eser kaleme almayıp da mensur eserler içerisinde manzum bölümlere yer vermesi, onun nazımdaki istidadını müstakil manzum bir eser yerine bu şekilde göstermek istemesiyle açıklanabilir.

Mustafa Sâfî'nin müstakil bir divanı ya da tamamı manzum olarak kaleme alınmış herhangi bir eseri şu an için tespit edilememiştir. Buna karşın, özellikle *Zübdetü't-Tevârih*'in birinci cildinde ve *Terceme-i Celâl ü Cemâl*'de çok sayıda telif manzume bulunmaktadır. *Terceme-i Celâl ü Cemâl*'in şekil açısından incelenmesini içeren çalışmamızın ikinci bölümünde yer alan "Edebi Sanatlar", "Ahenk Unsurları" ve "Mesnevide Geçen Farklı Nazım Şekilleri" başlıkları altında verilen somut örnekler üzerinden Mustafa Sâfî'nin şiir ve nazımdaki kabiliyeti üzerine birtakım değerlendirmeler yapılmıştır. Temsilî ve tasavvufî bir eser olması hasebiyle "telmih", "mübalağa", "teşhis ve intak" gibi kaynak eserde yoğunlukla kullanılan sanatları, özgünlüğünü koruyarak tercümesine yansıtması; bilhassa mensur kısımlarda ahengi sağlamak için secinin bütün imkânlarından faydalanması ve mesnevilerde yeknesaklığı gidermek için müracaat edilen farklı nazım şekillerine kaynak eserden daha fazla müraacat etmesi ve bunlarda farklı vezinleri tercih etmesi Mustafa Sâfî'nin sanatçı yönünün gücünü ve renkliliğini göstermektedir.

Sâfî'nin sanatçı kişiliğinde üzerinde durulması gereken noktalardan biri de onun tercümedeki kabiliyetidir. Bu noktada gerek Farsça *Cemâl ü Celâl* tercümesi işinin gerek Arapça *Kitâbü'l-İsti'âb fî Ma'rifeti'l-Ashâb Tercemesi* işinin bizzat padişah tarafından ona verilmesi, bu yeteniğine işarettir. Öte yandan *Cemâl ü Cemâl* tercümesinin padişah tarafından beğenilmesi ve teveccüh görmesi ona sultan imamlığı yolunu açmıştır. Ancak *İsti'âb* tercümesi, Sultan Ahmed'in vefatı nedeniyle yarım kalmıştır. Söz konusu eserlerin tercüme olduğu bizzat Sâfî tarafından açıkça belirtilmiştir.

Bütün bu bilgiler ışığında şunları rahatlıkla söyleyebiliriz: Mustafa Sâfî secili ve sanatlı nesirde kendine has bir üslubu olan, nesirde olduğu kadar nazımda da istidatlı, Farsça

ve Arapçaya vukufiyeti hasebiyle başarılı tercüme eserler vücuda getirmiş önemli bir şahsiyettir. Ne var ki *Zübdetü't-Tevârîh* adlı kitabından ötürü bugüne kadar daha çok tarihçi kimliği ön plana çıkmış, bu yüzden diğer eserleri ve sanatkâr yanı ihmal edilmiştir. Bunun yanı sıra şair tezkirelerinde isminin anılmaması da bir başka talihsizlik olmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

CEMÂL Ü CELÂL: KAYNAK VE TERCÜME METNİN MUKAYESELİ İNCELEMESİ

2.1. *Cemâl ü Celâl*'in Şekil Yönünden İncelenmesi

2.1.1. Eserin Adı

Mesnevinin adı, kaynak metinde esas konunun işlenmeye başladığı bölümün başlığında Âgâz-ı Dâstân-ı *Cemâl ü Celâl* (Kabbâdî, 2004: 1); tercümede yine aynı bölümün başlığında İbtidâ-yı Kıssa-i *Celâl ü Cemâl* (T, 160b) olarak geçmektedir. Burada dikkati çeken en büyük fark Celâl ve Cemâl'in öncelik sırasıdır. Asıl metinde Cemâl'in öncelendiği görülürken, tercümede Celâl öncelenmiştir. Türkçe söyleyişte akıcılığı sağlamasından ötürü Sâfî'nin böyle bir tasarrufta bulunduğu düşünülmektedir. Ayrıca kaynak metinde "Dâstân" kelimesi geçerken, tercümede "Kıssa" ifadesi tercih edilmiştir.[52]

Farsça metnin "temme" bölümündeki şu ifadelerde mesnevinin adı netlik kazanmaktadır: "Temmetü'l-kitâbu'l-mevsûm bi-*Cemâl ü Celâl* …".[53] Bu ifadeler mesnevinin *Cemâl ü Celâl* başlığıyla anıldığını açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Ayrıca metinde müellifin eser ismini net bir şekilde birkaç yerde zikrettiği görülmektedir:

Heme dem 'ârifân-ı sâhib-i hâl
Hest în defter-i **Cemâl ü Celâl** (4708).

Z'ân ki în defter-i **Cemâl ü Celâl**
Cümlegî âmedest ez ser-i hâl (4712) .

Tercüme metinde, Mustafa Sâfî de eserin ismini çok defa tekrar etmiştir. Örneğin "Sebeb-i Telif" kısmında "*Kitâb-ı Celâl ü Cemâl*" olarak anılan eser, metin içinde başında "kıssa" ifadesi kullanılarak defaetle zikredilmiştir:

Hâsılı kıssa-i **Celâl ü Cemâl**
Ser-be-ser kıssa-i sülûk-i ricâl (T, 181b).

[52] Eski Türk edebiyatında dâstân ve kıssa terimleri "hikâye"yi karşılamaktadır. Bunlardan başka hikâye, "efsane, menkıbe, lâtife, tarih, nevâdir vb. gibi isimlerle de anılabilmektedir" (Kavruk, 1998: 7).
[53] Bk. (Kabbâdî, 2004: 190).

Şübhesiz kıssa-i **Celâl ü Cemâl**
Oldı enmûzec-i sülûk-ı ricâl (T, 192b).

Bildi kim kıssa-i **Celâl ü Cemâl**
Mahz-ı ma‘nî durur beyân-ı kemâl (T, 192b).

Dürr-i menşûr u nazm-ı hem-çü le’âl
Göstere kıssa-i **Celâl ü Cemâl** (T, 205a).

2.1.2. Eserin Yazılış ve Tercüme Tarihi

Kaynak metnin müellifi Muhammed Nezlâbâdî, mesnevinin hitam tarihini aşağıdaki beyitlerde net olarak vermiştir:

Heft-sad u hej-deh u neved efzûn
Tâ Resûl âmede zi-Mekke birûn

Ki şüd în defter-i latîf tamâm
Yâftem in kelâm-ı muğlak kâm (Kabbâdî, 2004: 189).

Bu beyitlerden yola çıkarak Hicrî 808 (718+90), Milâdî 1402-1403 yıllarında *Cemâl ü Celâl*’in Farsça metninin tamamlandığı tespit edilmektedir.

Mustafa Sâfî’nin tercümesinin bitiş tarihi ile ilgili müellif hattı nüshadaki “temme” bölümündeki bilgiler şu şekildedir:

Temme bi’l-hayr fi’l-yevmi’s-sânî ‘aşere
Min şehr-i Receb sene seb‘a ‘aşere ve elf (T, 225b).

Buradaki bilgilerden tercüme tarihinin gün, ay ve yıl olarak net bir şekilde kayda geçirildiği görülmektedir. Sâfî, Hicrî 1017 yılının Recep ayının on ikinci gecesi eserini tamamladığını açıkça dile getirmiştir. Bu tarih Milâdî 22 Ekim 1608 tarihine tekabül etmektedir. *Terceme-i Celâl ü Cemâl*’in bitiminden sonra Hicrî 1017 senesinin Ramazan ayında (M. 1608) Mustafa Sâfî’ye baş imamlık vazifesi tevcih edilmiştir. Bu tarihler bir arada düşünüldüğünde Sâfî’nin eserini tamamlamasından iki ay sonra, muhtemelen bu eserin ödülü olarak, baş imamlık görevine getirildiği anlaşılmaktadır. Bu bilgiler bize, bazı kaynaklarda tercümenin tamamlanış tarihinin Miladî 1609 zikredilmesinin yanlış olduğu göstermektedir.

2.1.3. Eserin Bölümleri

Terceme-i Celâl ü Cemâl'de toplam 126 bölüm başlığı bulunmaktadır. Başlık sayısı, kaynak metinle karşılaştırıldığında daha fazla görülmektedir. Bu durum, klasik metinlerde görülen bazı sabit bölümlerin ("Sebeb-i Telif", "Medh-i Padişah" gibi) kaynak metinde bulunmamasının yanı sıra kaynak metinde bazı eksik yaprakların bulunmasından kaynaklanmıştır. Aşağıdaki tabloda da görüleceği üzere kaynak metindeki eksikliklerden ötürü bazı bölümlerin Farsçada bulunmadığı tespit edilmiştir. Şukûfe Kabbâdî tarafından yapılan metin neşri ve Uppsala Üniversitesi Kütüphanesi'nden temin edilen Farsça el yazması nüsha tarafımızca bu yönüyle karşılaştırılmış ve eksikliklerin ortak olduğu görülmüştür. Karşılaştığımız bu sıkıntıdan ötürü birkaç başlığın mukayesesi noksan kalmıştır. Öte yandan kaynak metindeki eksik metinlere karşın tercüme metnin tam olarak elimizde bulunması bizim için olumlu bir gelişme olmuştur. İşlenen hikâyenin anlatımında bir kopukluk olmaması ve daha sağlıklı bir metin ortada olması, değerlendirmelerimizin daha sağlam bir zemine oturmasına vesile olmuştur.

"Giriş Bölümü", "Konunun İşlendiği Bölüm" ve "Sonuç Bölümü" olmak üzere üç kısımda incelediğimiz *Cemâl ü Celâl* ve tercümesindeki bölümler ve başlıkları şu şekilde gösterilebilir[54]:

S.	*Terceme-i Celāl ü Cemāl* (Türkçe)	*Cemāl ü Celāl* (Farsça)
GİRİŞ BÖLÜMÜ		
1.	Hüve'l-Feyyāżü'l-Cevādü'l-Kerīmü'l-Vehhāb (Tevhid, Naat, Sahabeye Övgü, Padişaha Methiye ve Dua)	*Kaynak metinde tevhid, naat, sahabeye övgü ve eserin sunulduğu emire övgülerin yer aldığı sayfalar eksiktir.*
2.	Sebeb-i Teʾlīf	*Kaynak metinde bu bölümün bulunduğu sayfa eksiktir.*
KONUNUN İŞLENDİĞİ BÖLÜM		
3.	İbtidā-yı Ḳıṣṣa-i Celāl ü Cemāl	(1) Āġāz-ı Dāstān-ı Cemāl ü Celāl

[54] Sol baştaki numaralar tercüme metne tarafımızca verilmişken kaynak metinde kullandığımız numaralar Kabbâdî (2004)'den nakledilmiştir.

4.	Şāh Lehrās Evvel Günde Şeh-zāde Celāl ile Ḳaṣr-ı Lāciverdī'ye Gitdügidür	(2) Reften-i Lehrās Rūz-ı Evvel be-Ḳaṣr-ı Mīnā bā-Celāl-i Püser-i Ḫod
5.	Vezīr-i Dīndār Celāl-i bā-vaḳāra Nuṣḥ u Pende Āġāz İtdügidür	(3) Pend Dāden-i Dīndār Celāl-rā (4) Pendī ki Dīndār be-Celāl Güft
6.	Vezīr-i Dīndār Kendü Güftārına Muvāfiḳ Bir Ḥikāyet Getürdügidür	(5) Ḥikāyet-i Muvāfiḳ-ı Pend ki Dīndār Güft (6) Ġazel Güften-i Dīndār der-Duʿā-yı Şāh-zāde Celāl (7) Tamāmet-i Dāstān
7.	Şāh Lehrās İkinci Günde Celāl-i Pür-ʿİzzet ü İclāl ile Ḳaṣr-ı Āl'e Gitdügidür	(8) Reften-i Lehrās Rūz-ı Düvüm bā-Celāl be-Ḳaṣr-ı Āl
8.	Vezīr-i Cihān-güster Celāl-i Māh-peykere Naṣīḥat İtmesidür	(9)Pend Dāden-i Cihān-güster Celāl-rā
9.	Cihān-güster Pend-i Şāh-ı Tācver'e Münāsib Getürdügi Ḥikāyetdür	(10) Ḥikāyet-i Muvāfiḳ bā-Pend
10.	Şāh Lehrās Üçünci Defʿada Şāh-zāde Celāl ile Ḳaṣr-ı Sefīd'e Gitdügidür	*Kaynak metinde bu bölümün bulunduğu sayfa eksiktir.*
11.	Vezīr-i Mihr-rāy Celāl-i Bed-rāy Pendine Muvāfiḳ Ḥikāyet İtdügidür	(11) Ḥikāyet-i Muvāfiḳ bā-Pend
12.	Tetimme-i Ḥikāyet	(12) Müseddes Ḫᵛānden-i Mihr-rāy der-Duʿā-yı Şāh-zāde Celāl (13) Tamāmī-i Dāstān
13.	Şāh Lehrās Dördünci Gün Celāl-i bā-iḳbāl ile Ḳaṣr-ı Keh-rübā'ya Gitdügidür	(14) Reften-i Lehrās Rūz-ı Çehārüm bā-Celāl be-Ḳaṣr-ı Kehrübā
14.	Vezīr-i Fāżıl-ı Müdebbir Celāl-i Bedr-kemāle Pend ü Nuṣḥ İtdügidür	(15) Pend Dāden-i Müdebbir Celāl-rā
15.	Ḥikāyet-i Vezīr-i Müdebbir	(16) Ḥikāyet-i Muvāfiḳ bā-Pend (17) Ġazel Ḫᵛānden-i Müdebbir der-Duʿā-yı Celāl
16.	Şāh Lehrās Beşinci Gün Celāl-i Devlet-meʾāl ile Ḳaṣr-ı Sebz'e Gitdügidür	*Kaynak metinde bu bölümün bulunduğu sayfa eksiktir.*
17.	Vezīr-i Münhī Celāl-i Pür-iḳbāle Nuṣḥ u Pend İtdügidür	*Kaynak metinde bu bölümün bulunduğu sayfa eksiktir.*

18.	Ḥikāyet-i Vezīr-i Münhī	(18) Ḥikāyet-i Muvāfıḳ bā-Pend (19) Ġazel Ḫˇānden-i Münhī der-Duʿā-yı Celāl (20) Tamāmī-i Dāstān
19.	Medḥ ü Ṣenā-yı Devlet-ḫˇāhī ve Duʿā-yı Pādşāh-ı ʿAdālet-penāh iṭāla'llāhu teʿālā beḳāhu ve enā lehu külli mā yetemennahu	*Alttaki başlığın ilk yedi beytinde işlenmiştir.*
20.	Şāh Lehrās Celāl-i Pür-İclāl içün Ḳaṣr-ı Cihān-nümā Bünyād İtdügidür	(21) Sāḫten-i Miʿmār Ḳaṣr-ı Cihān-nümā be-Ḥükm-i Lehrās ez-berāy-ı Şāh Celāl (22) Ebyātī ki ber-Eyvān-ı Ḳaṣr Nüvişte Şüde Būd
21.	Cemāl-perī Celāl'e ʿĀşıḳ Olduġı Ḥikāyetdür	(23) Der Çigūnegī-i Cemāl-perī ve ʿĀşıḳ Şüden-i Cemāl ber-Celāl
22.	Şāh Lehrās Celāl'üñ Ḥālinden Ḫaberdār Olduġıdur	*Kaynak metinde bu hikâyenin bulunduğu sayfa eksik olsa da bir kısmı (son sekiz beyit) mevcuttur.*
23.	Şeh-zāde Celāl Şāh Lehrās'a Derdin Söyleyüp Cemāl Ṭalebi İçün Gitmege Ṭaleb İtdügidür	(24) Derd-i Dil Güften-i Celāl bā-Lehrās ve İcāzet Ḫˇāsten-i ez-Peder ve Reften-i be-Ṭaleb-i Cemāl
24.	Şāh Lehrās Celāl içün Sefer Yaraġın İtdügidür	(25) Yaraḳ Kerden-i Lehrās Cihet-i Celāl
25.	Vezīr Dīndār'uñ Oġlı İḫtiyār Celāl'e Vezīr ü Muṣāḥib Olup Bile Gitdügidür	(26) Hemrāh Reften-i İḫtiyār Püser-i Dīndār bā-Şehzāde Celāl (27) Ġazel Ḫˇānden-i Şāh-zāde Celāl der-ʿIşḳ-ı Cemāl-perī
26.	Celāl-i Pür-iclāl Yolda Şikār İdüp ve Bir Āhū-yı Ṣad-reng Ardınca Gidüp Leşkerinden Cüdā Olduġıdur	(28) Şikār Kerden-i Celāl ve ez-Leşker-i Ḫod Dūr-üftāden der-Pey-i Gevezn-i Sīm-endām
27.	Şāh Celāl Ġaẕeng Ḥişārına İrişüp Ġaẕeng Daḫı Celāl ʿAskerin Gördügidür	(29) Resīden-i Celāl be-Ḳalʿa-i Ġazeng-zengī ve Ḫaber Yāften-i Ġazeng ez-Āmeden-i Celāl be-Pāy-i Ḳalʿa
28.	Ḥikāyet-i Feylesof-ı ʿAyyār	(30) Ḥikāyet-i Feylesof-ı Peyk

29.	Cemāl-perī-ẕād Bir Pīr-i Nā-murād Ṣūretinde Feylesofʾa Görinüp Ḳalʿanuñ Ḥālinden Ḫaber Virdügidür	(31) Āmeden-i Cemāl be-Ṣūret-i Pīrī ve Āgāhī Dāden-i Feylesof (32) Ceng Kerden-i Celāl bā-Ġazeng-zengī
30.	Cemāl-perī Murġ-ı Āteş-bārı Pāreledügidür	(33) Āmeden-i Cemāl ve Şikesten-i Murġ-ı Āteş-bār
31.	Ḥikāyet-i Küşenc-i Zengī	*Üstteki başlık altında işlenmiştir.*
32.	Celāl-i Nāmdār Ol İki Yār-i Vefādār ile Beyābāna Düşüp Gitdügidür	(34) Be-Beyābān Reften-i Celāl
33.	Şāh Celāl Şehr-i Sefīd'e Geldükleridür	*Üstteki başlık altında işlenmiştir.*
34.	Ol Dört Levḥden Levḥ-i Evvelde Olan Kelimātı Oḳuduġıdur	(35) Ḥikāyet
35.	İkinci Levḥde Mektūb Olan Maʿānī Naẓar Eyledügidür	(36) Ḥikāyet
36.	Üçinci Levḥe Naẓar İdüp Üzerinde Olan Maʿānī Gördügidür	*Üstteki başlık altında işlenmiştir.*
37.	Şāh Celāl Ḥażret-i Ḳāḍī'l-Ḥācāt'a ʿArż-ı Ḥāl ve Cemāl-i bā-kemāl Kendüye Mektūb İrsāl İtdügidür	(37) Münācāt Kerden-i Celāl ve Nāme Nüvişten-i Cemāl be-Celāl
38.	Şāh Celāl Bir Gülzāra İrişüp ve Cemāl-perī Ḳumrı Ṣūretinde Görinüp Söyleşdügidür	(38) Resīden-i Celāl be-Pāy-i Dıraḫt-ı Serv ve Dīden-i Cemāl der-Ṣūret-i Ḳumrı ve Suḥan Güften
39.	Şāh Celāl Ḳumrıya Cevāb Virdügidür	(39) Cevāb Güften-i Celāl Ḳumrı-rā
40.	Celāl-i Nā-murād Dıraḫt-ı Şimşāda İrişüp Cemāl-perī Bir Ṭūṭī Ṣūretinde Görindügidür	(40) Resīden-i Celāl be-Pāy-i Dıraḫt-ı Şimşād ve Dīden-i Cemāl der-Ṣūret-i Ṭūṭī
41.	Şāh Celāl Ṭūṭīye Cevāb Virdügidür	(41) Cevāb Dāden-i Celāl Ṭūṭī
42.	Şāh Celāl Bir Dıraḫt-ı Ṣandala Gelüp ve Cemāl Bir Ṭāvus-ı Zībā Şekline Girüp Söyleşdügidür	(42) Resīden-i Celāl be-Dıraḫt-ı Ṣandal ve Āmeden-i Cemāl ve Nişesten-i ber-Dıraḫt be-Ṣūret-i Ṭāvus ve Suḫan Güften bā-Celāl
43.	Şāh Celāl Ṭāvusa Cevāb Virdügidür	(43) Cevāb Dāden-i Celāl Ṭāvus-rā

44.	Şeh-zāde Celāl Bir Bāġ-ı Laṭīfe Daḫı Yitişüp ve Bir Çenār-ı Sāyedār Üzerinde Cemāl Bir Hümā Ṣūretine Girüp Söyleşdügidür	(44) Reften-i Şeh-zāde be-Gülgeşt-i Bāġ-ı Rūşen ü Ferḫunde çü-Çeşm ü Çerāġ
45.	Celāl Hümā-yı Ferḫunde-fāle Cevāb Virdügidür	(45) Cevāb Güften-i Şeh Hümā-rā
46.	Şāh Celāl Bir Būstāna Daḫı İrişüp Cemāl-perī Bir Bülbül Ṣūretinde Ẓāhir Olup Söyleşdügidür	*Kaynak metinde bu hikâyenin bulunduğu sayfa eksiktir.*
47.	Şāh Celāl Bülbüle Ḫiṭāb ve Kelimātına Cevāb İdügidür	*Kaynak metinde bu hikâyenin sadece başlığı eksiktir.*
48.	Şāh-ı Yārün Ṣāḳīden Ṭaleb-i Bāde vü Cām Eyledügidür	(46) Ṭaleb-i Bāde Kerden-i Şāh ez-Sāḳī-i Māh-rūy
49.	Şāh Berr ü Beyābāna Düşüp Kūh-ı Sefīd ve Ḳal'a-i Siyāha İrdügi ve Yemne-cādū'ya Mübtelā Olduġıdur	*Üstteki başlık altında işlenmiştir.*
50.	Cemāl-perī Yemne-cādū'nuñ Ḳaṣrı Üzre Gelüp ve Şāh Celāl'e Ḫˇāb İçinde Görinüp Ḫalāṣına ʿİlāc Didügidür	(47) Der-Bālā-yı Ḳaṣr Būden-i Cemāl ve İştiʿāl-i Āteş-i Mihr ü Muḥabbeteş ez-Şevḳ-ı Celāl
51.	Şāh Celāl Gülzār-ı Sīm-dīvāra İrişüp Perī-i Dil-fürūz'uñ Bendine Giriftār [Olduġıdur]	(48) Der-Güftār-ı Ḥakīm-i Ḥikmet-şiʿār Cemāl-i Mihr-āṣār-rā ez-Rūy-ı Muḥabbet-bisyār
52.	Şāh Maḥbūs Olup ʿİnāyet-i Ḥaḳ'la Yine Ḫalāṣ Olduġıdur	*Üstteki başlık altında işlenmiştir.*
53.	Dil-fürūz-perī Celāl'üñ Ḫalāṣ Olduġından Ḫaberdār Olup Ṭalebi İçün Dīvler ʿAskerin Gönderdügidür	(49) Küşten-i ʿAyyār Dīvān-rā ve Ḫalāṣ Kerden-i Şāh ez-Derūn-ı Tīre-i Çāh (50) Reften-i ʿAyyār be-Ḫıdmet-i Şāh ve ez-Ḥāl-i Dīv Kerdeneş be-Tamāmī Āgāh (51) Güftār-ı Ḥakīm-i Ṣāḥib-kemāl der-Evṣāf-ı Cemāl ü Celāl-i Ṣāḥib-cemāl
54.	Gül-i Surḫ Celāl ile Münāẓara vü Müḳāleme vü Muḥāvere Eyledügidür	*Üstteki son başlık altında işlenmiştir.*
55.	Celāl'üñ Kelām-ı Güle Cevāb Virdügidür	(52) Şenīden-i Şeh Ḥadīṣ-i Gül-rā
56.	Nergis Şāh Celāl ile Muḥāvere İtdügidür	(53) Der-Maʿrifet-i Nergis

57.	Şāh Nergise Cevāb Virdügidür	(54) Tamām Şüden-i Sırr-ı Nergis
58.	Lāle Şāh Celāl'e Ḫiṭāb İtdügidür	(55) Ḫiṭāb-ı Lāle bā-Celāl
59.	Şāh Celāl Lāle-i Āle Cevāb Virdügidür	(56) Cevāb Dāden-i Celāl Lāle-rā
60.	Benefşe Şāh Celāl ile Münāẓara İtdügidür	(57) Ḫiṭāb-ı Benefşe bā-Celāl
61.	Celāl Benefşeye Cevāb Virdügidür	(58) Cevāb Güften-i Celāl Benefşe-rā
62.	Sūsen-i Deh-zebān Şāh'a İʿtirāż ve Ḥasb-ı Ḥālin Beyān Eyledügidür	(59) Ḫiṭāb Kerden-i Sūsen bā-Celāl
63.	Şāh Celāl Sūseni Cevāb ile Lāl Eyledügidür	(60) Cevāb-ı Celāl Sūsen-rā
64.	Şāh Celāl Ol Būstāndan Bir Ṣanem-i Zebercede Ṭūş Olup Münāẓara Eyledügidür	(61) Resīden-i Celāl be-Bustānī ki der-Ū Bütī Būd ez-Zeberced (62) Suʾāl Kerden-i Büt-i Zeberced Ḥaḳīḳat-i ʿIşḳ-rā ez-Şāhzāde Celāl
65.	Şāh Celāl'üñ Ṣanem-i Zebercede Cevāb Virdügidür	(63) Cevāb Güften-i Celāl Büt-rā
66.	Şāh Celāl Ġūl-i Beyābāna İrişdügi ve Ġūl Kendüyi Şāh Lehrās Ṣūretinde Gösterdügidür	(64) Resīden-i Celāl be-Ġūl-i Beyābān ve Nümūden-i Ġūl Ḫod-rā be-Ṣūret-i Lehrās u Vüzerā
67.	Cemāl-perī Şāh Celāl'e ʿİnāyet İdüp Ṣaġāl-ġūl'üñ Defʿi İçün Nāme Virdügidür	(65) ʿİnāyet Kerden-i Cemāl ber-Celāl ve Nāme Nüvişten-i Cihet-i Defʿ-i Ṣaġāl (66) Maʿānī ki ber-Levḥ-i Zerrīn Nüvişte Būd
68.	Celāl-i Zerrīn-taḫt Maḳām-ı Ferruḫ-baḫt'a İrişüp Mülāḳāt İtdügidür	(67) Resīden-i Celāl be-Maḳām-ı Ferruḫ-baḫt ve Mülāḳāt Kerden-i bā-Ū
69.	Meclisden Bir Perī Bāl u Per Urup ve Celāl Ferruḫ-baḫt Ṣoḥbetinde İdügin Cemāl'e Ḫaber Virüp Cemāl Çengī Ṣūretinde Kendüyi Ol Meclise İdḫāl Eyledügidür	*Kaynak metinde bu hikâyenin bulunduğu sayfa eksiktir.*
70.	Şāh Celāl Cemāl-i Çengī-miṣāle Cevāb Virdügidür	*Kaynak metinde bu hikâyenin sadece başlığı eksiktir.*

71.	Şāh Celāl Ferruḫ-baḫt'dan İcāzet Ṭaleb İdüp İḫtiyār Vezīr Dīv-i Heft-ser Vaż'ın İşitmek ile Celāl'den Ayrılup Ferruḫ-baḫt Yanında Ḳalduġıdur	(68) İcāzet Ḫ'āsten-i Celāl ez-Ferruḫ-baḫt ve Tersīden-i İḫtiyār ez-Dīv-i Heft-ser ve Bāz-mānden ez-Celāl
72.	Celāl Şemṭāl-i Heft-ser Ḳal'asına Yitişüp Ceng Eyledügidür	(69) Resīden-i Celāl be-Ḳal'a-i Şemṭāl ve Ceng Kerden-i bā-Dīv-i Heft-ser
73.	Şāh Celāl Bir Ḳubbe-i 'Ālīye İrişüp Anda Bir Murġ Gördügidür ki Aġzından Sīm-āb-ı Jīve Dökilüp İncü Olur idi	(70) Resīden-i Celāl be-Günbedī ve Dīden-i Ān Murġ ki ez-Dehāneş Sīm-āb mī-Rīḫt ve Mürvārīd mī-Şüd (71) Der-Tenbīh (72) Tamāmī-i Dāstān ve Ācā'ib-i Ān
74.	Sāḳī-i Meclis-i Tevfīḳden Ṭaleb-i Bāde vü Cām ve Muṭrıb-ı Rāh-ı Taḥḳīḳden İstid'ā'-i Du'ā'-i Devlet-i Pādşāh-ı İslām Oldugıdur	*Alttaki başlığın ilk beş beytinde işlenmiştir.*
75.	Şāh Celāl Dört Ḳıṭ'a Ṭaġa İrişdügidür ki Anlaruñ Biri Demürden ve Biri Baḳırdan ve Birisi Tütyādan ve Birisi Daḫı Tucdan Olup Her Birinüñ Ḳullesinde Tekellüm İder Birer Ādem Kellesi Gördügidür	(73) Resīden-i Celāl ve-Kūh-ı Āhen ü Kūh-ı Mis ü Kūh-ı Tāl ü Kūh-ı Rūy-ı Sefīd ki ber-Her Ser-i Kūhī Yek Ser-i Ādemī mī-Nümūd
76.	Celāl-i bā-İclāl Şol Dört Dıraḫta Yitişdügidür ki Yapraḳları Ḳalḳan Gibi ve Yimişleri Altun Ṣurāḥī Şeklinde Pür-şarāb Olup Her Birinüñ Üzerinde Ḳudret ile Cemāl İsmi Yazılmış idi	(74) Resīden-i Celāl be-Çehār Dıraḫt-ı Ṭāḳ ki Berghā-yı Ān çü Siperī Būd ve Bār-ı Dıraḫtān Ṣurāḥī-i ez-Zer ve ber-Her Bergī Nām-ı Cemāl Nüvişte Būd (75) Zārī Kerden-i Celāl der-Firāḳ-ı Cemāl
77.	Cemāl Ārzū-yı Celāl ile Ḳulle-i Ḳāf'dan Pervāz İdüp Celāl'i Ol Dıraḫtlaruñ Altında Bulduġı ve Üç Nefer Muṣāḥibi ile be-her Murġ Ṣūretine Girüp Ḥikāyet Eyledükleridür	(76) Pervaz Kerden-i Cemāl der-Hevā-yı Dīden-i Celāl
78.	Ḥikāyet-i Baṭṭ u Bāz	*Kaynak metinde bu hikâyenin bulunduğu sayfa eksiktir.*
79.	Ḥikāyet-i Kebk ü 'Anḳā	*Kaynak metinde bu hikâyenin bulunduğu sayfa eksiktir.*
80.	Ḥikāyet-i Hüdhüd ü Mār	*Kaynak metinde bu hikâyenin bulunduğu sayfa eksik olsa da bir kısmı mevcuttur.*

81.	Ḥikāyet-i Kebūter bā-Kebūter-i Ḫānegī	(77) Ḥikāyet Güften-i Kebūter bā-Murġān
82.	Şāh Celāl Ol Çār Murġa Cevāb Virdügi ve Ḥālete Münāsib Ḥikāyet Eydivirdügidür	*Bir üstteki başlık altında işlenmiştir.*
83.	Ḥikāyet-i Ṭālib-i Müflis	(78) Ḥikāyet Güften-i Celāl bā-Murġān
84.	Şāh Celāl'üñ Ḳubbe-i Devvāra İrdügi ve Anda Niçe ʿAcāʾib Gördügidür	(79) Resīden-i Celāl be-Günbed-i Devvār-ı Dil-rübā ve Dīden-i ʿAcāʾibhā der-Āncā
85.	Ḥikāyet-i Ḥażret-i ʿÖmer Raḍiyallāhu ʿanh	*Bu bölüm kaynak metinde bulunmamaktadır. Mütercimin eklediği anlaşılmaktadır.*
86.	Ḥikāyet-i Günbed-i Devvār	*Bir üstteki başlık (79) altında işlenmiştir.*
87.	Şāh Celāl Ravżatü'l-Murād-nām Ḳaṣra Gelüp ve Anda Vāʿiẓ Ḥabīb'i Diñleyüp ʿAcāʾib Gördügidür	(80) Resīden-i Celāl be-Günbedī ki Nām-ı Ān Ravżatü'l-Murād Būd ve Şenīden-i Vaʿẓ-ı Ṭabīb ve Dīden-i ʿAcāʾib
88.	Ḥabīb-i Pür-nīk Minber Üzre Çıḳup Vaʿẓ Eyledügi ve Cemāl-i bā-Kemāl Celāl'e ʿArż-ı Dīdār İtdügidür	*Kaynak metinde bu bölümün bulunduğu sayfa eksiktir.*
89.	Celāl Zībaḳ Deryāsına İrişüp Andan Āteşler Çıḳduġın Gördügi ve Cemāl Kemāl-i ʿİnāyetinden Kendüye Sefīne Gönderdügidür	*Kaynak metinde bu bölümün bulunduğu sayfa eksik olsa da bir kısmı mevcuttur.*
90.	Şāh Celāl ʿİnāyet-i Cemāl ve İmdād-ı Perī Dil-şād ile Baḥr-i Zībaḳ'dan Geçdügidür	(81) Ez-Deryā-yı Sīm-āb Güẕeşten-i Celāl be-İmdād-ı ʿİnāyet-i Cemāl be-Risālet-i Dil-şād
91.	Şāh Celāl Deryā İçinde Pūlāddan Bir Ṭaġa İrişüp Depesinde Ṣırçadan Bir Ḳubbe Gördügidür	*Üstteki başlık altında işlenmiştir.*
92.	Ḫiṭāb-ı Sāḳī Çün Māh ve Vaṣf-ı Meclis-i Pādşāh-ı Cem-cāhdur	*Bu bölüm kaynak metinde bulunmamaktadır. Padişahın methi için mütercimin eklediği anlaşılmaktadır.*
93.	Celāl-i Saʿādet-meʾāl Ḳaṣr-ı Cemāl'e İrişüp Cemāl-i bā-Kemāl Dil-şād-perī'yi Ṭūṭī Ṣūretinde Celāl'e Gönderdügidür	(82) Resīden-i Celāl be-Pāy-i Ḳaṣr-ı Cemāl ve Firistāden-i Dil-şād be-Ṣūret-i Ṭūṭī be-Nezd-i Celāl

94.	Dil-şād Şāh Celāl'üñ Aḥvāl-i Pür-melālin Cemāl'e ʿArż Eyledügi Ol Daḫı Bir Ṭūṭī Ṣūretinde Anı Celāl'üñ Ḥużūrına Gönderüp Söyleşdügidür	*Üstteki başlık altında işlenmiştir.*
95.	Celāl Cemāl'e Nāme Taḥrīr İtdügidür	(83) Nāme Nüvişten-i Celāl be-Cemāl
96.	Ḥikāyet-i Dervīş-i bī-Nişān ve Duḫter-i Şāh Ḳābil-i ʿAẓīmü'ş-şān	(84) Ḥikāyet-i Dervīş ve Duḫter-i Pādşāh Ḳābil-nām (85) Ġazel (86) Ferd-i Ḫātime
97.	Cemāl Ḳalem-i Gevher-bārı ile Celāl'e Cevāb Taḥrīr İtdügidür	(87) Cevāb-ı Nāme-i Celāl ki Cemāl be-Ḳalem-i Gevher-bār Nüvişte
98.	Ḥikāyet-i Mūş u Lüʾlü	(88) Ḥikāyet-i Mūş (89) Ġazel (90) Ferd-i Ḫātime
99.	Ḫiṭāb-ı Muṭrıb u Sāḳī ve Duʿāʾ-i Devlet-i Ẓıll-ı Ḫallāḳī	*Alttaki başlığın ilk altı beytinde işlenmiştir.*
100.	Cemāl-i bā-Kemāl Dāyesi Ferruḫ-baḫt ve Anuñ Duḫteri Dil-şād Şefāʿati ile Celāl'e Raḥm İdüp Ḥücre-i Tevfīḳ'e Gönderdügidür	(91) Şefāʿat Kerden-i Ferruḫ-baḫt u Dil-şād ve Raḥm Kerden-i Cemāl ber-Celāl ve Firistāden be-Ḥücre-i Tevfīḳ
101.	Şāh-ı Nīgū-rāy Nāy-ı Ḫūb-ṣadāya Ḫiṭāb İtdügidür	*Üstteki başlık altında işlenmiştir.*
102.	Nāy-ı Bezm-ārā Şāha Cevāb Virdügidür	(92) Cevāb-ı Ney bā-Celāl
103.	Şāh Celāl Dāʾireye Ḫiṭāb İtdügidür	(93) Ḫiṭāb-ı Celāl bā-Def
104.	Deffüñ Celāl'e Cevāb Virdügidür	(94) Cevāb Güften-i Def Celāl-rā (95) Beyān Kerden-i Def Aḥvāl-i Ḫod
105.	Cemāl'üñ ʿAmmi-zādesi ve ʿĀşıḳ-ı Üftādesi Olan Pīr-efken-nām Perīnüñ Anası Menşūre Ḥāl-i Celāl'den Ḫaberdār Olduġı ve Tafṣīl-i Aḥvāli Pīr-efken'e İḫbār Eyledügidür	(96) Āgāh Şüden-i Menşūre ki ʿAmmi-i Cemāl Būd ez-Ḥāl-i Celāl ve Nāme Firistāden-i be-Pīr-efken ki Püser-i Menşūre Est
106.	Menşūre Oġlı Pīr-efken'e Nāme Yazduġı ve Pīr-efken Ḫışm u Ġażab ile Māderi Ḥużūrına Geldügidür	(97) Nāme ez-Zebān-ı Menşūre be-Pīr-efken Püser-i Ū Cihet-i Defʿ-i Celāl ve Āmeden-i Pīr-efken Pīş-i Māder

107.	Meymūn-perī Şāh Celāl'i Gülşen-i Ḥāl'den Ḳapup Boynı Bağlu Pīr-efken Ḥużūrına Getürdügidür	(98) Āmeden-i Meymūn-perī ez-Pīş-i Pīr-efken ve Düzdīden-i Celāl-rā ve Āverden-i Pīş-i Pīr-efken
108.	Cemāl Aḥvāl-i Celāl'den Ḫaberdār Olduġı ve Ṭalebi İçün Kimse Gönderüp Getürdügidür	(99) Ḫaber Yāften-i Cemāl ez-Güm Şüden-i Celāl ve Firistāden-i be-Ṭaleb-i Ū ve Peydā Kerden ü Āverden
109.	Pīr-efken Kūh-ı Billūr'a Varup Celāl'i Maġārada Bulamaduġıdur	*Üstteki başlık altında işlenmiştir.*
110.	Cemāl Cezīre-i Ḥāl'den ʿAsker Gönderüp Pīr-efken Firār İtdügi ve Anası Menşūre Giriftār Olup Helāk Olduġıdur	(100) Firistāden-i Cemāl Leşker-i Cezīre-i Ḥāl-rā be-Ceng-i Pīr-efken ve Girīḫten-i Ū ve Giriftār Şüden-i Menşūre ve Cemāl Ū-rā Sūḫten
111.	Pīr-efken Ḳaçup Cemāl-perī'nüñ Pederi Mihr-ārā Yanına Varduġı ve Menşūre'nüñ Helāk Olduġından Ḫaber Virdügidür	(101) Reften-i Pīr-efken Pīş-i Mihr-ārā Peder-i Cemāl ki der-Pāy-i Ḳalʿa-i Ḳıṭmār-dīv Būd ve Ḫaber Dāden-i ez-Sūḫten-i Menşūre
112.	Cemāl Celāl'i Ḳalʿa-i Ḳıṭmār'a Gönderdügi ve Ḳıṭmār Celāl Elinde Giriftār u Helāk Olduġıdur	(102) Firistāden-i Cemāl Celāl-rā be-Ḳalʿa-i Ḳıṭmār ve Giriftār Şüden-i Ḳıṭmār be-Dest-i Celāl
113.	Murġ-ı Saʿādet Celāl'üñ Başına Ḳonduġı ve Cemāl İçün Ḫuṭbe-i Nikāḥ Oḳunduġıdur	*Kaynak metinde bu başlığın bulunduğu sayfa eksik olsa da bir kısmı mevcuttur.*
114.	Şuʿarā-yı Perīden Cemālī-nām Şāʿir Gelüp Celāl'e Ḳaṣīde Getürdügidür	(103) Āmeden-i Cemālī-i Şāʿir ve Ḳaṣīde Āverden
115.	Ḳaṣīde-i Şāʿir Cemālī	(104) Ḳaṣīde Ḫˇānden-i Cemālī
116.	Şāh Celāl Māh Cemāl'i Ḳucaġına Alduġıdur	(105) Der-ber Giriften-i Celāl Cemāl-rā
117.	Şāh Celāl Devlet-i Viṣālden Ṣoñra Pederi Şāh Lehrās Cānibine Gitmelerin İltimās Eyledügidür	(106) İltimās Kerden-i Celāl ez-Cemāl ki Nezd-i Lehrās Revend
118.	Şāh Celāl Kūh-ı ʿİrfān'a ve Anda Maġāra-i Sırr'a İrişüp Anda Velī-i Dīn-perver'e Bulışduġıdur	**Kaynak metinde bu başlığın altında iki bölüm olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bölümlerden birincisinin bulunduğu sayfa eksiktir.* (107) Pend Güften-i Dīn-perver Celāl-rā

119.	Şāh Celāl İkinci Günde Ġār-ı Sırr'a Varup Dīn-perver ile Ṣoḥbet İtdügidür	(108) Nişesten-i Celāl Rūz-ı Düvüm be-Ġār-ı Pīr Pīş-i Dīn-perver
120.	Şāh Celāl Üçinci Gün Ol Pīr-i Rāh-nümūn Ṣoḥbetine Varduġıdur	(109) Reften-i Celāl Rūz-ı Siyüm be-Ġār-ı Pīr Pīş-i Dīn-perver
121.	Şāh Celāl Dördinci Gün Yine Ġār-ı Sır'da Ḥażret-i Pīre Varduġıdur	(110) Reften-i Celāl Rūz-ı Çehārüm be-Ġār-ı Pīr ve Naṣīḥat Kerden-i Dīn-perver Ū-rā
122.	Şāh Celāl Beşinci Gün Ġār-ı Sırr'a Varup Dīn-perver Aña Rāh-ı Taḥḳīḳi Gösterdügidür	(111) Reften-i Celāl Rūz-ı Pencüm be-Ġār-ı Pīr ve Nümūden-i Dīn-perver Reh-i Taḥḳīḳ be Celāl
123.	Şāh Celāl Kūh-ı ʿİrfān'dan Feylesof-ı ʿAyyārı Müjde-i Ḳudūm ile Şāh Lehrās'a Gönderdügidür	(112) Reften-i Feylesof Nezd-i Lehrās ve Ḫaber Bürden ki Celāl Īn Est ki be-Pāy-būs-ı Tū mī Resed
124.	Celāl-i bā-iclāl Vefāt İtdügi ve Cinn ü Perī Anuñçün Mātem Ṭutduġıdur	*Kaynak metinde bu başlığın bulunduğu sayfa eksiktir.*
	SONUÇ BÖLÜMÜ	
125.	Ḫatm-i Kitāb Olınup Cenāb-ı Rabbü'l-erbāb'a Şükr ü Ṣenā ve Ḥażret-i Pādşāh-ı Kām-yāba Neṯr ü Naẓm ile Medḥ ü Duʿā Olınduġıdur	(113) Der-Ḫātime-i Kitāb ve Şerḥ-i Ḥāl-i Ḫod Gūyed
126.	Naẓm der-Ḫatm-i Kitāb ve Medḥ-i Pādşāh-ı Kām-yāb	*Üstteki başlık altında işlenmiştir.*

Yukarıdaki tablo bizlere kaynak metni ve tercümesi bugün için elimizde bulunan *Cemâl ü Celâl*'in başta bölüm başlıklarının her iki metinde nasıl ele alındığı olmak üzere benzerlikleri, farklılıkları ve eksikliklerini göstermesi için oluşturulmuştur. Metnin birçok yerinde beyit beyit karşılaştırmalı okumalar yapılmış ve muhtevanın -elimizde olan kısımlar itibariyle- çok büyük oranda benzer olduğu saptanmıştır. Metinde olduğu gibi bölüm başlıklarında da mütercimin çok fazla tasarrufta bulunmadığı hatta kimi yerlerde Farsça cümle yapısını koruduğu görülmüştür. Son olarak iki metnin karşılaştırmalı okunması sayesinde, kaynak metinde tespit edilen bazı eksik yaprakların (dolayısıyla metinler) tercüme metne yansımadığı görülmüştür. Bu tercümenin daha kâmil bir Farsça nüshadan yapıldığını göstermektedir. Ancak bugün için böyle bir nüsha elimizde değildir. İran'da yapılan Kabbâdî (2004) neşri de söz konusu eksik el yazması nüsha üzerinden yapılmıştır.

Tercüme metnin kaynak metne göre daha sağlam ve tam olması metin bütünlüğünün sağlanması açısından bizim için olumlu bir gelişme olmuştur.

2.1.4. Dil Hususiyetleri

Kaynak metni Farsça, tercümesi Türkçe olan *Celâl ü Cemâl*, ilk olarak kaynak dilin tercümeye etkisi üzerinden değerlendirilecektir. Türk edebiyatının tercüme faaliyetlerinde başta Fars edebiyatı olmak üzere diğer edebiyatlardan etkilenmesi, çalışmamızın "Giriş" bölümünde kapsamlı olarak irdelenmişti. Bu bölümde ise somut örnekler üzerinden iki eser arasındaki dil etkileşimi incelenecektir.

Mustafa Sâfî, tercümeyi 17. yüzyılın başlarında tamamlamıştır. Klasik şiirin / edebiyatın başlangıcından bu yüzyıla kadar geçen süre zarfı düşünülünce, edebî dil kabul edilen Farsçadan Türkçeye geçen kelime sayısının hayli yüksek bir orana ulaşmış olması beklenir. Hâl böyle olunca Türkçeye yerleşmiş Farsça kelimelerin bu dilden tercüme edilen bir eserde haddinden fazla kullanılmış olması gayetle makul karşılanabilir. Bu noktadan tercümeye bakılınca iki husus dikkat çekmektedir. Birincisi Farsça / Arapça isim kökenli kelimelerin çoğunlukla tercüme edilmeden olduğu gibi bırakılması; ikincisi Farsça / Arapça kökenli fiillerin ya doğrudan ya da yardımcı fiil getirilmek suretiyle Türkçeye aktarılmasıdır. Aşağıdaki tabloda kaynak metinden ve tercüme metinden seçtiğimiz bir bölüm[55] üzerinden bu husus daha da somutlaştırılmaya çalışılmıştır:

Türkçe	Farsça	Açıklama
Biz **ki** bu **ḳaṣrı** eyledük **bünyād** Burc u bārūsın eyledük pūlād	Mā **ki** kerdīm īn **binā bünyād** Günbed ez-**tāl u bārūy** ez-**pūlād**	Sadece "mā, kerdīm ve īn" Türkçeye çevrilmiş.
Līk ḳaṣr irse evc-i **eflāk**e Pest ider merg indürüp ḫāke	**Ger** resānīm **ḳaṣr** ber-**eflāk** ʿĀḳıbet ḫāk-i ten şeved der-**ḫāk**	Sadece "resānīm ve şeved" Türkçeye çevrilmiş.
Eyleseñ **ḳaṣr**-ı **sīm**e **dür yāḳūt** **Ḫāne**dür **ḳabr u taḫt** olur **tābūt**	Çe künī bām-ı **sīm** ü **dürr**-i **yāḳūt** **Ḫāne gūr**-est **ü taḫt** ez-**tābūt**	Sadece "çe künī ve est" Türkçeye çevrilmiş.

[55] Bu bölümün Farsçası (Kabbadî, 2004: 27); Türkçesi (T, 170a)'dan alınmıştır.

Olmaġa **gūşe**-i **ferāġ** yiter Gülşen ü lālezār u bāġ yiter **Pes** bu **ḥırş u hevā vü āz** nedür Ḳaṣr u ṭāḳile imtiyāz nedür	**Künc**-i **ġārī** berāy būden bes **Īn heme çīst ḥırş u āz u heves**	Bir beyiti iki beyite genişleten mütercim, kaynak beyitten sadece "būden, bes, īn ve çīst"i Türkçeye çevirmiş.
Almadı kimse bu **cihān**dan **kām** **Aṣl maḳṣūd nām** olurmış **nām**	Kes ne-dīd ez-**sarāy-ı dünyā kām Ġaraż** ez-ʿömr **nām** bāşed **nām**	"Kes, ne-dīd, ez ve bāşed" Türkçeye çevrilmiş.
Çün ki **ten** ḫāk olup olur **nā-būd** Kişiye **ʿāḳıbet** gerek **maḥmūd**	Hestī-i **ten çü** mī-şeved **nā-būd** Cümle-rā **ʿāḳıbet** būd **maḥmūd**	Sadece "mī-şeved, cümle ve būd" Türkçeye çevrilmiş.

Yukarıdaki tabloda altı çizili kelimeler Türkçeye çevirisi yapılan kelimeleri, koyu ile gösterilen kelimeler ise Farsçadan olduğu gibi tercümeye aktarılan kelimeleri göstermektedir. Açıklama kısımlarından da anlaşılacağı gibi mütercim, fiil, fiilimsi ve zamir olarak geçen kelimeleri Türkçeye tercüme etmişken kalan kelime grubunu (Farsça-Arapça) ya ayniyle kullanmış ya da eş anlamlısını (Farsça-Arapça) tercih etmiştir.

Mütercimin bazı Farsça söz öbeklerini ve beyitleri olduğu gibi aldığı da olmuştur:

Türkçe	Farsça
"Ey **Dīndār** *herçe dānī beyā ve beyār* yaʿnī cevāhir-i maʿnī ve pend-i fāʾidemendüñden her ne ki var niṯār u īṯār eyle" (T, 162b)	Gevher-i maʿnevī be-kün īṯār *H'ān çe dārī be-yā vü* pīş *be-yār* (178)
Īn daġal dūstān ki mī bīnī *Megesānend gird-i şīrīnī* (T, 166a)	*Īn daġal dūstān ki mī bīnī* *Megesānend gird-i şīrīnī* (387)

Tercümede bilhassa karşılıklı konuşma bölümlerinde ve yeni geçilen bölümlerin başında "dedim, dedi, der" gibi kalıp sözlere rastlanmıştır. Bu kalıpların çoğu yerde kaynak metinle ortak olduğu görülmüştür:

Türkçe	Farsça
Didi bir merd-i zū-fünūn-ı ḥakīm Ki anuñ her kelāmı dürr-i yetim (T, 183a)	Īn çenīn *güfte*-est merd-i ḥakīm Suḫanāneş be-sān dürr-i yetim (1658)
Didi bir pīr-i merd-i dānende K'oldı rāy-i münīri tābende (T, 176b)	Īn çenīn *güft* merd-i danende Rāy çün āftāb-ı tābende (1085)
"Bunı *söyledi* ve ḫancer-i ābdārı eline aldı" (T, 208b)	Īn be-*güft* ü zi-cāy-ı ḫod bercest Ḫancer-i ābdār ender-i dest (3517)

Farsça bağlaçlar olan "vU, U, kI, çU, çUn", hem tercüme hem de kaynak metinde sıklıkla kullanılmıştır. Manzum kısımlarda bu bağlaçlardan istifade edilmesinin temel nedeni her iki metinde de daha ziyade vezin zaruretinden olmuştur:

Türkçe	Farsça
ʿĀlemi eyledi cemālüñ şād Ṣanʿatuñ cūd u ʿadl u ḍaniş ü dād (T, 165b)	Be-cemāl-i meh-i tū ʿālem şād Pīşeet cūd u kār-ı dāniş ü dād (338)
Zaḥmet-i çāh u bend ü miḥnet ü renc Devlet ü cāh u ʿizz ü niʿmet ü genc (T, 179a)	Zahmet ü bend ü çāh u mihnet ü renc Devlet-i merd ü cāh u niʿmet-i genç (1288)
Ki geçür ʿayş-ı ḫoşla devri tamām Ki bulınmaz ṣafā-yı bāde vü cām (T, 181b)	Ki mey be-güẕerān müdām eyyam Nīst ʿayşī çü ʿayş-ı bade vü cām (1506)

Her ne kadar burada Farsçanın Türkçeye tesirini konu edinmişsek de tersini gösterir örnekler de mevcuttur. Türkçenin de zaman içerisinde Farsçaya tesiri olmuş[56], bu durum edebî metinlerde de kendisini göstermiştir. Kaynak metnin müellifi Nezlâbâdî'nin de birkaç yerde Türkçe kelimeleri tercih ettiği görülmüştür:

[56] Türkçenin Farsça üzerindeki tesirini somut örneklerle gösteren Mustafa Balcı (2014)'nın *Türkçe-Farsça İlişkileri (Türkçenin Farsça Üzerindeki Etkilerine Dair Bir İnceleme)* adlı kitabı bu konuda geniş kapsamlı bilgiler içermektedir.

Ber-ser-i kūh zed zi-reng-i şafak
Hem-çü ḫūr āl u zer-nişān **bayrak** (255)

Yarak Kerden-i Lehrās Cihet-i Celāl (742-743)

Kaynak metnin tercüme üzerine etkisi dışında, müstakil olarak *Terceme-i Celâl ü Cemâl*'in o günkü Türkçe çerçevesinde dil hususiyetlerinin de değerlendirmesi gerekmektedir. Bunun için en başta tercüme metinde atasözleri, deyimler ve çeşitli kalıp ifadeler ile bugün için arkaik sayılabilecek unsurların eserde hangi oranda kullanıldığına bakılmıştır. Şunu başta ifade etmek gerekir ki Mustafa Sâfî, kaynak metne şahıs kadrosu, mekân, olay örgüsü yönlerinden sadık kaldığı gibi dil bakımından da -yukarıdaki tablolarda verdiğimiz örneklerde görüldüğü gibi- Farsça ve Arapça ibare ve ifadelerin yapısına fazla müdahale etmemiştir. Neticede atasözleri, deyimler ve arkaik unsurlar açısından sınırlı malzemeye ulaşılmıştır. Tespit edilebilen atasözleri, deyimler ve arkaik unsurlar aşağıda tanıklandırılarak ele alınmıştır. Ayrıca atasözü ve deyim varlığının kaynak dilde (metinde) ne şekilde geçtiğini görmek için Farsça beyitlere hemen Türkçesinin altında yer verilmiştir. Beyitlerde Farsça deyim ya da atasözü olduğu tespit edilenler ise dipnot ile belirtilmiştir.

2.1.4.1. Atasözleri[57]

Allah sabırlı kulunu sever.

"ṣābir maḥbūb-ı cenāb-ı Rabb-i Şekūr'dur" (T, 167b).

Ṣabr nūrī zi-feyż-i rahmet-i ūst
Ṣābirān-rā Ḫudāy dāred dūst (507)

Can bostanda bitmez.

"Cān mīvesi bustānda bitmez" (T, 168a).

Dünya iki kapılı handır.

Bu ribāṭa olupdur iki der
Devr ider gāh zīr ü gāh zeber (T, 198b).

[57] Atasözlerinin tespitinde şu kaynaklara müracaat edilmiştir: (Aksoy, 1988a; Dilçin, 1945; MK, 1992; sozluk.gov.tr [E.T.: 10.03.2020]).

Der dü-est īn ribāṭ-ı pehnāver

Mī reved bām-ı ḫāne zīr ü zeber (2810)

Gönül dostunu bilir.

"Göñül dūstın bilür ve şaḫṣuñ keyfiyyet-i ḥālin teşḫīṣ ḳılur" (T, 190a).

Kişinin kendine ettiğini kimse edemez.

Kişi kendü işini kendü görmezse ol iş bitmez

Öz ile itdügi emri kimesne saʿy idüp itmez (T, 175b).

Sabırla koruk helva olur, dut yaprağı atlas.

"Meşhūrdur ki ṣabr ile ḳoruḳ ḥelvā olur, bī-ṣabr olanlaruñ işi dāʾimā eyvā olur" (T, 168a).

Tuz ekmek hakkını bilmeyen kör olur.[58]

"Şāh'ınuñ ḥaḳḳ-ı nān u niʿmeti ferāmūş oldı cehālet anı ḍalālete düşürdi" (T, 164b).

Ber şeh-i nāmver kemīn bi-güşād

Kişt ü ḥaḳḳ-ı nemek bi-dād be-bād (335)

2.1.4.2. Deyimler[59]

Aç kurt gibi.

Gürk-i ḳahr-ı şeh anlara irişür

Aç ḳur[u]d gibi bunlara girişür (T, 176b).

Ah etmek (çekmek).[60]

"Leyl ü nehār nāle vü **āh** ve dūd-ı sīnesi ile felekleri siyāh **id**erdi" (T, 204a).

Ū ne-mī tāft rū ez-ān dergāh

Mī şüdeş dem-be-dem be-gerdūn **āh** (3155)

[58] Türkçede "Tuz ekmek hakkı [Far. Hakk-ı nân u nemek]" deyimi de bulunmaktadır (Olgun, 1972: 168).
[59] Deyimlerin tespitinde şu kaynaklara müracaat edilmiştir: (Aksoy, 1988b; MK, 1992; Saraçbaşı, 2010a; Saraçbaşı, 2010b; Sinan, 2015; sozluk.gov.tr [E.T.: 10.03.2020]).
[60] Far. Âh keşîden berây-ı çîzî (Emîrkulı Emînî).

Allah aşkına.

"**Allah ʿışḳına** ey ḳumrı-yı mest ʿāşıḳlaruñ ḳalbini şikest ve ḳadr ü ḳıymetini pest itme" (T, 180a).

"**Behr-i Ḥaḳ** ey laṭīf ḳumrı mest
ʿĀşıḳān-rā me-deh laṭīfe şikest" (1390)

Aman bulmak.

Gelüp her müstemend ol sāyeye çün ilticā eyler
Bulur emn ü **emān** u nice dürlü faż̈l u elṭāfı (T, 159b).

Aklını başından almak.

Bize her şiddet ü belā ki gelür
Ol belālar ki ʿ**aḳlı başdan al**ur (T, 179a).

Bağrını delmek.

"senüñ ġamuñdan **baġrı del**inmiş miṣāl-i dürr-i meknūndur" (T, 207a).

Hem-çü cāmeş ciger pür ez-ḫūn-est
Eşkeş ez-ġam çü dürr-i meknūn-est (3365).

Baştan aşmak.

"meşaḳḳat ü belā emvācı **başından aş**dı" (T, 178b).

Baş göz üstüne.[61]

"emr-i vācibü'l-ittibāʿı istimāʿ itdi ber-ser ü çeşm diyüp ve kürsī-i yeşimden ayaġ üzerine gelüp" (T, 166b).

Çün Müdebbir şunūd güft be-çeşm
Ḫāst ber-pā firāz-ı kürsi-i yeşm (429).

Canına kastetmek.

"İmdi bundan ilerü gitme ve öz **cānuña ḳaṣd it**me meger kim saña başuñ gerekmez ve vücūduñ kendüñe lāzım olmaz mı" (T, 180a).

Bāz gerd ü me-rev der-īn reh pīş
Mī ne-ḫˇāhī meger diger ser-i ḫˇīş (1411).

[61] Far. Rûy-ı tohm-ı çeşm (Güzelyüz ve Niri).

Canına kıymak.

Aḥmaḳ oldur ki **cānına ḳıy**dı
Şāh-ı devrāna bed-gümān oldı (T, 168b).

Can kulağıyla dinlemek.

"Ḥażret-i Sulṭān bu sözi **gūş-ı cān ile işid**icek maġāra cānibine revān" (T, 219a).

Çün şenīd īn suḫan zi-vey sulṭān
Be-sūy-ı ġār-ı pīr geşt revān (4213).

Derdi başından aşkın (olmak).

"Derd ü renci ḥadden geçmiş ve sūz u **elemi başından aş**mışdur" (T, 205b).

Renc ez-ḥad güẕeşt ü nīst ṭabīb
Raḥmetī kün ber-īn cüvān-ı garīb (3266).

Devlet kuşu.

"anuñ nāmı murġ-ı Saʿādet ve fi'l-ḥaḳīḳa emr-i Ḥaḳ'la ilhām bulmış bir **bāz-ı devlet**dür" (T, 215b).

Dünya, başına dar olmak.

"Eger Cemāl bu rāzdan ḫaberdār ola yüzine mātem ḳapusı açılup **başına ʿālem ṭar ol**a" (209a).

Güft eger be-şunūd Cemāl īn rāz
Der-i mātem şeved be-rūyeş bāz (3545).

Dünyadan el çekmek.

Çün hevā-yı Cemāl'e bāl açdı
İki **ʿālemden el çek**üp geçdi (T, 193b).

Bāl be-güşāde der-hevā-yı Cemāl
Reste ez-hesti-i ḫayāl-i muḥāl (2546).

Dünya gözüne zindan olmak.[62]

"rūy-ı **cihān dīdelerine muẓlim ü siyāh ol**dı" (T, 167a).

[62] Far. Dünyâ siyâh şüden pîş-i çeşm-i (kesî) (Güzelyüz ve Niri, 2019: 198)

Reft bīrūn zi-dest devlet ü cāh

Şüd cihān pīş-i dīde nīz siyāh (490).

Ecel şerbetini içmek.

“‘āḳıbetü’l-ʿāḳıbe bezm-i ʿālemde anlara daḫı **cām-ı eceli iç**ürdiler” (T, 224b).

El bağlamak.

“benī ādem şeklinde bir şaḫṣ Cemāl ṣūretinüñ ḳarşusında **el bağla**yup ṭurmış” (T, 199b).

El ulağı.

Pādşāhuñ gözi ḳulaġı ola

Türk ḳavlince **el ulaġı** ola (T, 164a).

Gam çekmek.

“Cihānda çoḳ renc ü **ġam çek**ersin ve ol gencden rencden özgeyi görmezsin” (T, 181a).

Be-keşī der-cihān besī ġam u renc

Mī ne-bīnī be-ġayr-ı renc ez-genc (1474).

Gönlünü hoş etmek.[63]

“Pādşāhā ʿasker ü sipāhuñ göñlin şād eyle” (T, 165b).

Dār dāyim dil-i sipāhī şād

Ez-kerem bende kün dilī āzād (342)

Gönül vermek (bağlamak).[64]

“El-ān ol nigār-ı cefākār ol şaḫṣa **göñül vir**miş” (T, 208a).

Dil der-īn şaḫṣ beste-est Cemāl

Tā be-dānī tamāmi-i aḥvāl (3447).

Göz kulak olmak.

İde her dem tecessüs-i aḥvāl

Ṭaşrada **göz ḳulaġı** miṣāl (T, 164a).

[63] Far. Dil-i (kesî) râ hoş (şad) kerden (Güzelyüz ve Niri).
[64] Far. Dil besten be-kesî yâ çîzî (Emîrkulı Emînî).

Haddini aşmak.[65]

Hüdhüdüñ diñle pendini cānā
Nāṣıḥuñ nuṣḥın eyleyüp ışġā
Kendü ḥaddüñden ilerü gitme
İtme didüklerin ṣaḳın itme (T, 197a).

Ber-ter ez-ḥadd-i hˇīş pāye me-cūy
Bişnev īn pend-i hüdhüd-i ḫoş-gūy (2717)

Hâk ile yeksan olmak.

Ol o şehdür kim derūnı pāk olup aġyārdan
Ḫalvetinde yāre ḳarşu **ḫāk-ile yeksān ol**ur (T, 167a).

Harf atmak.

"sen çemende külāhuñı egri ḳoyup benüm ile ʿışḳ daʿvāsında baña ṭoġrılıḳ ṣatarsın ve ʿāşıḳlar ile baḥs idüp **ḥarf at**arsın" (T, 186a).

Tū küleh kec nihādei be-çemen
Daʿ vi-i ʿāşıḳī künī bā-men (1941).

İş işten geçmek.

"Ey Şāh **iş işden geç**üp gitdi ve ʿasker-i ʿışḳ sipāh-ı ʿaḳlı şikest itdi" (T, 171b).

Kâm almak.

"Devletinden cihān **kām al**mış" (T, 163a).

Dīde ez-devleteş cihānī kām
Güşte meşhūr Fiskoreş-nām (213)

Kapıdan kovulsa (kovsan) bacadan girer (düşer).

"El-ḥāṣıl derbānlar her gün başına üşerdi lākin **ḳapulardan ḳovsalar** ol yine **bacadan düşer**di" (T, 204a).

Ū ne-mī tāft rū ez-ān dergāh
Mī şüdeş dem-be-dem be-gerdūn āh (3155)

[65] Far. Pâ ez-hadd-i hod bîrûn güzâşten. (Tokmak)

Karaya ayak basmak.

"Pes çün dīdeleri sebze vü ṣaḥrā gördi zevraḳdan çıḳup **ḳaraya ḳadem ur**dı" (T, 202a).

Şāh çün dīd sebze vü hāmūn
Şüd zi-zevraḳ hemān zamān bīrūn (3028)

Kazdığı kuyuya (kendisi) düşmek.[66]

Ḳuyu ḳazıma kimseye zinhār
Ki **düşersin içine** āḫir-i kār (T, 210b).

Çeh mekün tā neyüfti der-çeh ḫˇīş
Bed mekün tā neyāyedet bed pīş (3645).

Kendine gel![67]

"**Kendüñe gel** ve bu yola gitme ve saña naṣīḥat eyleyene ḳulaḳ ṭutup ḫilāfın itme" (T, 180b).

Bā-ḫod āy u diger merev īn rāh
Ḳıṣṣa kerdem bedīn suḫan-ı kutāh (1446).

Kılıç çalmak.

"Böyle diyüp bir **ḳılıç** şöyle **çal**dı ki ol iki başını daḫı aldı" (T, 192b).

Īn be-güft ü keşīd ḫancer-i bāz
Kerd şemşīr şeh zebāne dırāz (2444).

Kılına halel gelmemek.

"anuñ bir **ḳılına żarar gel**e bir daḫı biz ʿālemde ṣāġ olmaḳ muḥāl ve ḥayāt iḥtimāli bir ḫayāldür" (T, 209a).

Ger şeved mūyi ez-ser-i ū kem
Netevānīm būd der-ʿālem (3529).

Kıssadan hisse almak.

"her **ḳıṣṣadan bir ḥiṣṣe** ve her ṣūret-i ḥikāyetden ʿibret **aḫẕ it**mek" (T, 160a).

[66] Far. Çeh mekün ki hod üftî, bed mekün ki bed üftî (Emîrkulı Emînî).
[67] Far. Be-hodeş âmeden (Güzelyüz ve Niri).

Kulağına küpe etmek.

"ḥużżār-ı meclis şerbet-i şīrīn-güftārın nūş ve naẓm u neṯr-i dür-bārın Celāl-i bā-iḳbāl **mengūş-ı gūş id**üp" (T, 167b).

Kul olmak.

"Melik Ṣaʿād'uñ ʿaskerine ḳatılur ve anuñ ḫilʿat ü esb ü esbābı içün **ḳul olu**p ṣatılur idi" (T, 166a).

Zer hemī yāftend bā-dil şād
Ḫilʿat ü esb ü zīn zi-Şāh Ṣaʿād (374).

Kurban olmak.

"Bir kimseye bir pāre nān eyle ki iḥsān olur. Dem olur ki ol kimesne fedā-yı cān idüp yoluña **ḳurbān olu**r" (T, 165b).

Malum olmak.

"resm-i merḳūmdan kendüye **maʿlūm ol**dı ki Ḥażret-i Melik-i Cebbār ol yıl aña bir ferzend-i nāmdār ve bir dürr-i şāhvār ʿaṭā idecekdür" (T, 161a).

Ḫānehā çün tamām şüd merḳūm
Geşt ez-reml şāh-rā maʿlūm (54).

İsmi var, cismi yok.

"Ḫuṣūṣan ki ʿanḳā iksīr ü kīmiyā gibi **mevcūdu'l-ism maʿdūmu'l-cism** ḳabīlinden olup" (T, 196b).

Nazar değmek.

"Ḥayfā ki zamānenüñ **naẓarı deg**di ol sebebden Celāl'üñ başına bu belā geldi" (T, 171a).

Ömür geçirmek.

Geçürse **ʿömri** dāʾim ẕevḳ ü şevḳ ü söz ü sāz ile
Ġam-ı eyyām-ı dehri görmese bir dil-nüvāz ile (T, 161a).

Pusu kurmak.[68]

"Pes vaḳt-i şāma dek anda **pusu ḳur**dı ve gice ḳarañusı olınca bekleyüp ṭurdı" (T, 208b).

[68] Far. Der kemîn nişesten. (Tokmak)

Der kemīn būd tā der-āmed şām
Rūy-ı gītī girift kerd ẓalām (3500).

Saçını başını yolmak.

"pes bize olacaḳ oldı diyü **şaçın yol**dı" (T, 210a).

Dest zed mūyhā-yı ser berkend
Cümlegī-rā be-ḫāk rāh efkend (3636).

Sararıp solmak.

"Beñzi **şararup şol**dı ve bağrı ġam ile māl-ā-māl olup ṭoldı" (T, 171a).

Tir tir titremek.[69]

"Dil-fürūz-perī çün bu ḫaberi işitdi ġażabından **dir dir ditre**yüp eytdi" (T, 185a).

Çün Dil-efrūz īn suḫan be-şenīd
Ez-ġażab hemçü bīd mī lerzīd (1800).

Ter dökmek.

"Şāh Celāl bu maḳūle-i eşʿārı söyler ve depesinden **derler dök**er" (T, 185b).

Īn be-güft ü feres zi-cā ber-kerd
Sīne sūzān be-āh u nāle vü derd (1860).

Toprak olmak.

Līk ḳaṣr irse evc-i eflāke
Pest ider merg indürüp ḫāke

Ten çü āḫir **türāb ol**ur bir gün
Yapduġuñ hep ḫarāb olur bir gün (T, 170a).

Ger resānīm ḳaṣr ber-eflāk
ʿĀḳıbet ḫāk-i ten şeved der-ḫāk (635).

Uhdesinden gelmek.

"her lisānda yed-i ṭūlāsı ve her vādīde taḥrīk-i dest ü pāsı olmaġla **ʿuhdesinden gel**ür" (T, 160b).

[69] Far. Misl-i bîd lerzân (Emirkulı Emînî).

Uzaktan bakmak.

"ḥiṣāra yaḳīn varmaġa mecāl olmayup nāçār **ırаḳdan baḳ**up ṭurdılar" (T, 175b).

Yele vermek.[70]

"Varlıḳ sermāyesin ben ol zamān **yile vir**dim ki ʿışḳı sevdāsı ile işbu bāzāra girdim" (T, 180b).

Hesti ān dem be-bād berdādem
Ki zi-māder be-ʿāşıḳī zādem (1420).

Yerli yerinde olmak.

"bāḳī vüzerā ve sāʾir ḥavāşī ve ḫıdmetkār **yirlü yirinde ḳarār it**diler" (T, 162b).

Yıldızları saymak.

"Dil-fürūz-ı müşkīn-ḫāl iştiyāḳ-ı Şāh Celāl ile ez-şām tā be-seḥer bīdār olup **ıldız say**ardı" (T, 184b).

Dīde bīdār şām tā be seher
Mī şümürdī zi-ʿaşḳ-ı şāh aḫter (1780).

Yüreğine su serpmek.

"Ol daḫı yüzin ü gözin öpdi ve ṣaçlarından tozın silküp **yüregine ṣular sep**di" (T, 184b).

Şeh be-mālīd çeşm ü rūyeş-rā
Kerd ez-gird pāk mūyeş-rā (1750).

Yüreğini dağlamak.

"Feylesof ve Vezīr'i birer ḳıl ile bağladı ve der-bend idüp **yüreklerin ṭağla**dı" (T, 182b).

Yüz sürmek.

"El-ḥāṣıl tā varumı berbād ve kendümi dāḫīl-i tābe-i ictihād itmeyince pīrehen-i yāre girmek ve dāmen ü āstīn-i nigāre **yüz sürmek** müyesser olmadı" (T, 185b-186a).

[70] Be-bād dâden / Ber-bād dâden (Emirkulı).

Tā ki hestī-i ḫod nesūzānem
Āstīn-būs-ı dūst netevānem (1909).

Yüz tutmak.

"Baʿ dehu şarḳ cānibine **yüz ṭut**dı dūd-ı āhı maṭlūbı cihetine dütdi" (T, 181a).

Terceme-i Celâl ü Cemâl'deki atasözü ve deyim varlığı örneklerde görüldüğü üzere çok sınırlı kalmıştır. Mütercimin dil ve üslubunun bu sınırlılık üzerinde büyük etkisi olduğu âşikârdır. Yukarıda değindiğimiz üzere, mütercimin kaynak metnin sözcük dağarcığına çok fazla bağlı kalması ve süslü nesre yakın bir dil tercih etmesi mahallî unsurların kullanımının azalmasına yol açmıştır. Öte yandan ortak atasözü ve deyimler noktasında çok fazla örnek bulunamamıştır. Bunun başlıca sebebi, tercümede bulunan Türkçe atasözü ve deyimlerin mütercim tarafından anlamı güçlendirmek için fazladan eklenmesidir. Bir diğer sebep ise tercüme ve kaynak metinde ortak olabileceği kuvvetli ihtimal olan bazı atasözü ve deyimlerin (eksik yapraklardan ötürü) kaynak metinde karşılığının olmayışıdır. Ayrıca Türkçe deyim ya da atasözü olarak kabul edilen kimi unsurların kaynak metinde karşılıkları olmasına rağmen o karşılıkların kaynak dilin atasözü ya da deyim varlığı arasına girmemesi de başka bir etkendir.

2.1.4.3. Arkaik Unsurlar[71]

Mustafa Sâfî eserini her ne kadar Farsça-Arapça kelimelerden ağırlıklı bir dille kurmuş olsa da eserde günümüz için arkaik sayılabilecek Türkçe unsurlara rastlamak mümkündür. Arkaik unsurların kullanımı hem müellifin hem eserin dönemi içerisinde konumlandırılması; hem de Sâfî'nin üslubunu yansıtması bakımından önem arz etmektedir. Metin içerisinde tespit edilmiş ve Türkçenin eski dönemlerinden beri kullanılagelmiş arkaik unsurlardan birkaçı, aşağıda iki başlık altında tanıklarıyla birlikte sunulmuştur.

[71] Arkaik unsurların tespitinde şu eserlerden faydalanılmıştır: (Dilçin, 2018; Gülsevin ve Boz, 2004; sozluk.gov.tr [E. T.: 10.03.2020])

Arkaik Kelime ve Kelime Grupları:

Aġmaḳ: Çıkmak, yükselmek.

> “Deryā-yı Zībaḳ’dan āteş çıḳardı ve dört yüz ẕirāʿ miḳdārı cānib-i bālāya **ağ**ardı” (T, 200a).

Arış: Arşın.

> “ḫaşmı dört yüz **arış** yirden yaḳar yandururdı” (T, 183a).

Artuġ: Küsur, -den fazla.

> Fuḳarā vü raʿiyyete teklīf
> Ḥadden **artuġ** idüp ider taʿnīf (T, 164b).

At depretmek: At sürmek.

> “Pes Şāh Celāl **at depred**üp şemşīrin çıḳardı” (T, 175a).

At ḳoparmaḳ: At koşturmak.

> “ʿasker-i muẓaffer ile bir-gizden zengīlerüñ üstine **at ḳopar**dı” (T, 175a).

Başmaḳ: Ayakkabı.

> “çün deryā kenārına gele ol **başmaġ**ı ayaġına giye baʿdehu deryā üzerine ayaḳ ḳoyup yürüye” (T, 210a).

Berkinmek: Sağlamlaşmak, pekişmek.

> “anda dört yüz keskin ḳılıç **berkin**miş” (T, 175b-176a).

Berkitmek: Sağlamlaştırmak, pekiştirmek.

> “yüz biñ batman aġırlıġında bir ṭaşı getürüp çāhun aġzına **berkit**diler” (T, 178b).

Bürçek: Pürçek.

> “**bürçeg**i yüzinüñ üzerine serpilmiş” (T, 176a).

Depretmek: Kımıldatmak, sarsmak.

> “Pes ṭudaġın bir iki **depret**di” (T, 184a).

Dürişmek: Çalışmak, çabalamak.

> Mālı tevfīr idem diyü **dürişür**
> Māl-ı eytāma ẓulmle ḳarışur (T, 164b).

Eglemek: Avutmak, oyalamak.

Reddidüp şimdi ḳabu bağlarsın
Beni firḳat içinde **egle**rsin (T, 203b).

El ulağı: Yardımcı, küçük işlerde kullanılan hizmetçi.

Pādşāhuñ gözi ḳulağı ola
Türk ḳavlince **el ulağı** ola (T, 164a).

Etmek: Ekmek.

“Çār-sūlarında laṭīf yemekler vü bī-naẓīr beyāż **etmek**ler olup” (T, 177b).

Eslemek: Dinlemek, kabul etmek, baş eğmek.

“her ne diseler ḳabūl idüp **esle**mez derdmend dīvāne olmış” (T, 198a).

Gön: Ham kösele, deri.

“arḳasına bir siyāh pelās giymiş ve başına **gön**den bir tāc urınmış” (T, 182a).

Irılmaḳ: Ayrılmak, uzaklaşmak.

“cānımuzı yolında ḳurbān idüp senden ayrılmazuz āstānuñdan ḳatʿan **ırıl**mazuz” (T, 176b).

Göyinmek: Yanmak.

“Tā ki ol üç dīv-i pelīdüñ çerāġ-ı ʿömrleri söyine ve cān-ı ḫabīṯleri nār-ı caḥīme düşüp **göyin**e” (T, 179a).

İssilik: Sıcaklık, hararet.

“ḥarāret-i şems bir mertebe idi ki ṭaşlaruñ **issilig**inden devenüñ ṭabānı bişerdi” (T, 177a).

Ḳaçan: Ne zaman, ne zaman ki.

“bu kehrübādan olan ṣanem **ḳaçan**dan berü ayaġ üzre ṭurur” (T, 199b).

Ḳaḳımaḳ: Öfkelenmek, kızmak.

“Pes cādū **ḳaḳı**yup siḥr ü efsūna āġāz ve mekr ü siḥr enbānını güşāde vü bāz” (T, 182a).

Ḳanat bükmek: Bir amaca doğru koşmak.

“Çün ḳumrı Şāh’dan bu cevābı işitdi ḫayr diyü **ḳanat bük**üp gitdi” (T, 180a).

Ḳanda: Nerede, nereye.

"Ḳanı ol cüvān-ı tīr-endāz ve **ḳanda**dur ol ṣāḥib-i cemāl-i mümtāz" (T, 182a).

Ḳanġı: Hangi.

Bilmezem ṭāliʿüm ne ṭāliʿdür
Aḫterüm **ḳanġı** necm-i lāmiʿdür (T, 185b).

Ḳanı: Hani, nerede.

"**Ḳanı** ol cüvān-ı tīr-endāz ve ḳandadur ol ṣāḥib-i cemāl-i mümtāz" (T, 182a).

Ḳapu bağlamaḳ: Kapıyı kapatmak.

Reddidüp şimdi **ḳabu bağla**rsın
Beni firḳat içinde eglersin (T, 203b).

Ḳarañu: Karanlık.

"sefīne daḫı gice **ḳarāñu**sında gūyā bir hilāl ü māh idi" (T, 201b).

Ḳaravul: Gözcü, nöbetçi, karakol.

"her cānibe **ḳaravul**lar yasandı ve şāh-rāhlar muḥkem bağlandı" (T, 174a).

Ḳarındaş: Kardeş.

"her iki ayda bir **ḳarındaş**ı Mihr-ārā'yı ziyāret ve Cemāl-i ẕātü'l-kemāl ile ṣoḥbet içün aḳṣā-yı Kūh-ı Ḳāf'dan gelür" (T, 207b).

Ḳopmaḳ: Ayağa kalkmak, haşrolmak.

"Pes Dil-şād yirinden **ḳop**dı ve gelüp Şāh'uñ elin ayaġın öpdi" (T, 190b).

Ḳulaġuz: Kılavuz, rehber.

"yolsuz ve **ḳulaġuz**suz çekilüp giderdi ve ṭaşlu ve ḳumlu beyābānları ḳaṭʿ iderdi" (T, 177a).

Oñat: Doğru, uygun, iyi, layıkıyla.

"İmdi **oñat** ṣaḳla dilerseñ öldür dilerseñ ḥabs idüp bekle" (T, 208b).

Ögürmek: Böğürmek, bağırmak, yüksek sesle haykırmak.

"çün ṭayısınuñ yüzin gördi feryād u fiġān ile aġlayup **ögür**di" (T, 211b).

Öriden ṭutma: Ahiretlik, iktisadi ortaklık.

> “ḫāricden vezīre ḥācet ve **öriden ṭutma** müşīre maḥall-i ṣadāret ḳomayalar” (T, 164b).

Par par: Parıl parıl.

> “içinde üç dāne çerāġ çıḳacaḳdur ki yaġsuz ve fitīlsüz **par par** yanar” (T, 179a).

Ṣaġış: Sayı, adet, miktar.

> “yıldızlar **ṣaġış**ından ziyāde ʿaskeri ḫıdmetine yitürem” (T, 183a).

Ṣaġrı: Memeli hayvanlarda bel ile kuyruk arasındaki dolgun ve yuvarlakça bölüm.

> “**Ṣaġrı**sı ṭob-ı gerdūna ve boynı ḳavs-i ḳuzaḥa beñzer” (T, 176a).

Ṣançmaḳ: Saplamak.

> “bī-çārenüñ başın gövdesinden cüdā idüp kesdi ve fi’l-ḥāl şīşe **ṣancu**p kebāb ve bünyād-ı ʿömrini ḫarāb u yebāb itdi” (T, 197b).

Segirtmek: Koşmak, koşturmak.

> “Yürise seḥāb gibi seyrān ider **segirt**se ʿuḳābleyin ṭayrān iderdi” (T, 176a).

Sepmek: Serpmek, serpelemek, saçmak.

> “Ol daḫı yüzin ve gözin öpdi ve ṣaçlarından tozın silküp yüregine ṣular **sep**di” (T, 184b).

Söyündürmek: Söndürmek.

> “Pes ol çerāġlaruñ üçin daḫı puf diyüp **söyindür**” (T, 179a).

Ṭapu ḳılmaḳ: İtaat etmek, inkıyat etmek, boyun eğmek.

> “Çün Dil-şād emr-i Cemāl bildi baş urup ḥużūrında **ṭapu ḳıl**dı” (T, 210a).

Ṭavar: Binek hayvanı.

> “Pes Feylesof-ı ʿAyyār yüklerin indirdi ve **ṭavar**ların arḳasın biraz diñlendirdi” (T, 180a).

Ṭoruḳ: Tepe, zirve.

> “ʿulüvv-i himmetimüzden **ṭoruġ**ımuz pür-pest ve ʿışḳ u maḥabbet şarābı ile cümlemüz mest idi” (T, 197b).

Uġrılamaḳ: Çalmak, sirkat etmek.

“Tā ki Cemāl bunları çāh içinden **uġrıla**maya ve bir ṭarīḳle benüm ḥabsümden almaya” (T, 184a).

Urınmaḳ: Giyinmek, takınmak.

“arḳasına bir siyāh pelās giymiş ve başına gönden bir tāc **urın**mış” (T, 182a).

Uş: İşte, şimdi.

Ġarḳ olup çeşm-i eşk-bār ile
Yandım **uş** ḥasret-i nigār ile (T, 195b).

Uşda: Üşde, işte.

“maḥbes-i firḳatden necāt ṭaleb eylerseñ **uşda** saña bu beyāż ḥarīr üzre yeşil ḫaṭla taḥrīr olınmış bir duʿā gönderdüm” (T, 179a).

Üşmek: Topluca gelmek, toplanıvermek, üşüşmek.

“Çün ki Şāh Gürd-efken ḫāke düşdi ḫalḳ Şāh Müstaḥsen dergāhına gelüp **üş**di” (T, 163b).

Üzilmek: Kopmak, koparılmak.

“ol zencīrden berk olan birer ḳıl **üzil**di” (T, 183a).

Yaldıramaḳ: Parlamak.

“Gözleri yıldız gibi ışılar ve alnınuñ ġurresi māh-ı tābān gibi **yaldıra**rdı” (T, 176a).

Yalıñ: Alev.

“Şāh tīġ çeküp ṣalıcaḳ evcinden bir **yalıñ** peydā olup dīv-i bed-fiʿālüñ gözin aldı” (T, 192b).

Yapmaḳ: Kapamak, kapatmak, örtmek.

“ḫalvet-ḫāne-i maḥbūba maḥrem olup aġyār yüzine ol ḫalvet-ḫānenüñ ḳapusın **yap**dı” (T, 201b).

Yasanmaḳ: Karargâh edinmek.

“her cānibe ḳaravullar **yasan**dı ve şāh-rāhlar muḥkem baġlandı” (T, 174a).

Yigrek: Daha iyi, üstün.

“Ey cüvān-ı ḫūb-zebān ʿālemde perī mi yigrekdür yā insān” (T, 212b).

Yilmek: Koşmak, acele yürümek, esmek.

> “Kendü ḥālin bilen bu vādīlerde **yil**mez ve nām nişān dileyen cinn ü perī maḳāmlarına gelmez” (T, 180a).

Yonulmaḳ: Yontulmak.

> “Ol bir ḥücre idi ki zeberced-i aḫżardan **yonul**mış ve envāʿ-ı cevāhir ile zīnet olınmış” (T, 206a).

Yuvalamaḳ: Yuvarlamak.

> “dīdesi ḳaṭre-i bārān gibi yirlere dürler **yuvala**rdı” (T, 202b).

Metinde kullanılan arkaik kelime ve kelime gruplarının daha ziyade at binme ve savaş sahneleri ile ilgili olduğu görülmektedir. Kelime dağarının bu konular etrafında olması metnin muhtevasıyla ilintilidir. Ayrıca arkaik unsurların daha ziyade fiillerde görülüyor olması dikkat çekmektedir. Bunun sebebi ise mütercimin “isim” kelimelerinde büyük oranda kaynak metne bağlı kalması; “fiil”lerde Türkçe kökenli kelimeler tercih etmesiyle açıklanabilir. Bunun dışında *Tarama Sözlüğü*'ne yeni bir katkı sağlayacak arkaik unsurlara rastlayamadığımızı belirtmek gerekir. Ancak tanıklama açısından bazı unsurların bu sözlüğe katkıları olacağı muhakkaktır.

Arkaik Ekler:

-dUkdA: EAT’de “-dığı zaman” anlamını veren zarf-fiil ekidir.

> “Gice ol**duḳda** ol kūhlaruñ şaʿşaʿasından eṭrāf münevver ve ol cānibler gün gibi raḫşende vü enver olur idi” (T, 194b).

-GUr-: Çatı (Geçişli-Ettirgenlik) ekidir.

> “Pes Şāh Cumhūr ol ehl-i fücūrı ḫākden ḳaldırdı ve pāyesini eflāke yit**gür**di” (T, 164a).

-(U)r: EAT’de görülen işlek sıfat-fiil eklerindendir.

> “eṭrāfında helāk olmış yat**ur** dīv-i bī-ḥadd ü bī-şumār olup” (T, 193a).

-(V)r: EAT’de şimdiki zaman 3. teklik şahıs ekidir.

> “Şemṭāl-i bed-fiʿāl daḫı ol ṣaḥrāda bir ṭaġ gibi yıḳılmış yat**ur**” (T, 193a).

-(V)rIn: EAT'de geniş zaman 1. teklik şahıs ekidir.

"elbette ben bu Şehr-i Sefīd'e girürin ve çarḫ u ṭāliʿden ne ẓuhūr iderse görürin diyüp" (T, 177b).

-(V)rsIz: EAT'de geniş zaman 2. çokluk şahıs ekidir.

"Ḥażret-i maʿşūḳ dāʾimā ḥāżırdur ammā siz anı görmezsiz. Ol her zamān size nāẓırdur velī siz anuñ ḫayāline irmezsiz" (T, 200a).

-(y)AsIz: 2. çokluk istek kipidir.

"Şāh Lehrās ḥizmetine varasız ve ayaġı tozına yüz sürüp baña atalıḳ ḥaḳḳın ḥelāl itsün diyü yalvarasız" (T, 176b).

-(y)AvUz: EAT'de Geniş zaman 1. çokluk şahıs ekidir.

"Çün bu yolda varlıġı pest idevüz anuñ vaṣlı ile yoḳlıḳları hest idevüz" (T, 181a).

-(y)AyIn: EAT'de 1. teklik istek kipidir. Türkiye Türkçesinde –(y)AyIm şekli kullanımdadır.

"sen eyt ki nice ideyin bu dem sarāyuma nā-maḥrem getüreyin mi ve ḥażretüme ḫilāf-ı cinsi yitüreyin mi yā ki varup insāna rām olayın mı ve kendümi tā ebed bed-nām ḳılayın mı" (T, 205b).

-(y)IcAK: Zarf-fiil ekidir. Türkiye Türkçesinde -(y)IncA ekine karşılık gelir.

Göricek Şāh bunlaruñ ḥālin
Fehm idicek cezā-i aʿmālin (T, 166b).

-(y)IncA: EAT'de zarf-fiil eki olarak *-(y)IncAyA kadar* yerine kullanılmıştır.

"Pes vaḳt-i şāma dek anda pusu ḳurdı ve gice ḳarañusı olınca bekleyüp ṭurdı" (T, 202b).

-(y)IsAr: EAT'de en işlek gelecek zaman ekidir.

"Baʿdehu yollaruñ güşāde ve raḫşuñ olan Fīl-peyker muḳabilüñde ḥāżır u āmāde olısardur" (T, 179a).

-(y)UbAn: EAT'de yaygın bir zarf-fiil ekidir.

Līk min baʿd şerʿüñe uyuben
Ser-i teslīmi yoluña ḳoyuben (T, 179a).

-(y)Up dur: EAT'de -Up zarf-fiil eki ile -dUr bildirme ekinin birleşmesiyle yapılan bu ek "duyulan geçmiş zaman" için kullanılmıştır.

Zührenüñ cām-ı zerdi üzre müdām
Yazılupdur bu naḳş-ı ḫūb tamām (T, 181b).

Her ne kadar 17. yüzyılın başında kaleme alınmış olsa da tercüme metinde eski Anadolu Türkçesi unsurlarına çok fazla rastlanmaktadır. Yukarıda bazı örneklerini sunduğumuz bu unsurlar mütercimin dili hakkında bize ipuçları vermektedir. Mütercimin kullanmış olduğu "arkaik ekler"in çeşitliliği, onun dönemi içinde eski Anadolu Türkçesi etkilerini hâlâ hissettiğini ve eserine de yansıttığını göstermektedir.

2.1.5. Edebî Sanatlar

Klasik Türk edebiyatının en önemli sac ayaklarından biri de edebî sanatlardır. Klasik dönemde yazılmış manzum ve mensur eserler incelendiğinde, eserlerin kurgusunda bu sanatlardan fazlasıyla istifade edildiği görülmektedir. Farsçadan tercüme edilen *Terceme-i Celâl ü Cemâl*'de mütercimin asıl metne büyük oranda sadık kalması, edebî sanatlarda da ortaklığı beraberinde getirmiştir. Bu bölümde metinde geçen edebi sanatlarla ilgili ansiklopedik bilgi (kavramsal izah) verilmeyecektir. Sadece metin içinde tespit edilen edebî sanatlardan alfabetik sıraya göre birkaç örnek vermekle iktifa edilecektir.

Eser, edebî sanatlar yönünden incelenirken telmih unsurlarına müstakil bir başlık altında yer vermek uygun görülmüştür. Nitekim Türk ve Fars edebiyatlarında yazılmış diğer mesnevilerde görüldüğü gibi *Celâl ü Cemâl*'de de (hem Farsça hem Türkçe) telmih unsurlarından ziyadesiyle istifade edildiği tespit edilmiştir. Bu nedenle burada öncelikle telmih unsurları kategorize edilerek incelenecek, ardından diğer sanatlar başka bir başlık altında işlenecektir.

2.1.5.1. Telmih Unsurları

Şair ve yazarların edebî eserlerde en fazla müracaat ettiği sanatlardan olan telmih, "terim olarak, bir efsaneye, tarihî bir olaya, âyete, hadise işaret etme sanattır" (Mermer ve Keskin, 2005: 102). Bilhassa şairler, meramlarını ifade etmede geçmişte yaşamış önemli kişi

ve olayları telmih yoluyla şiirlerinde aksettirmişlerdir. "Edebiyatımızda Süleymân, Yûsuf, Musâ, İsâ gibi peygamberler ve mûcizeleri; Leylâ-Mecnûn, Ferhâd-Şîrîn gibi aşk kahramanları ve efsâneleri; Nesimî, İbrahim Edhem gibi velîler ve menkıbeleri; âdet ve görenekler vs. telmîh konuları oldukça yaygın olmuştur" (Pala, 2016: 446-447). Bu bölümde *Terceme-i Celâl ü Cemâl* ve onun kaynak eserinde bu yönde ortak olarak işlenen telmih unsurları, örnekleriyle aktarılmıştır. Örnekler, metin içinde tespit edilen unsurlardan hareketle "Peygamberler", "Tarihi ve Efsanevî Şahsiyetler", "Mitolojik Şahsiyetler" ve "Aşk Kahramanları" olmak üzere dört başlık altında sıralanmıştır.

Peygamberler:

Ḥz. Süleyman:

"…bir şehr-i ābādān ve ol şehrde bir sulṭān-ı ʿālī-şāh var idi ki ḫayl ü ḥaşmetde ṣānī-i **Süleymān**" (T, 163a)	Der yekī şehr būd sulṭānī Be-ḥaşem ṣānī-i **Süleymān**ī (212)

Hz. Yusuf:

"ḥişār fülān maḥalde olup Şāh anda olan çāh içinde **Yūsuf**-vār esīr ü giriftārdur" (T, 184a)	Hest çāhī derūn-ı ḳalʿa vü Şāh Hem-çü **Yūsuf** nişeste ender-i çāh (1729)

Hz. İbrahim:

"ṭaşrası nār ve içerüsi gül ü gülzār olup Şāh-ı nāmdār **Ḫalīl**-vār ol āteşüñ içinde ḳarār itdi" (T, 185a)	Ez-birūn āteş ü derūn gülzār Şāh hem-çün **Ḫalīl** der-dil-i nār (1810)

Hz. İsa:

"Sebz-pūşlıḳda **Ḫıżr**-naḳş u nefesüñ ile ʿ**Īsā**-veş ḥayāt-baḫşsın" (T, 180a).	Sebze-pūşī çü **Ḫıżr** peygamber Hem-çü ʿ**Īsā** dem-i tū cān-perver (1417)

Hz. Davut:

Muṭrıbā sāz ile berbaṭ u ʿūd Bir ṣadā ḳıl çü naġme-i **Dāvūd** (T, 181b)	Muṭrıbā sāz kün zamānī ʿūd Bā-ṣadāyī çü naġme-i **Dāvud** (1507)

Tarihî ve Efsanevî Şahsiyetler:

Hz. Lokman:

"Meger Şāh Lehrās'uñ beş nefer vezīr-i dānāsı ve umūr-ı memleketde penc müşīr-i bī-hemtāsı var idi ki her birisi ʿilm ü ḥikmetde **Loḳmān**-ı zamān ve rāy-ı münīr ile bir āftāb-ı tābān olup" (T, 161a)	Būd penceş vezīr-i danende Rāy çün āftāb-ı tābende Her yekī der-zamāne **Loḳmān**ī Rāy-i raḫşān çü mihr-i tābānī (72-73)

Hz. Hızır:

"aña dāye taʿyīn olınup çün şīr-i dil-pezīrin dehānına virdi gūyā ki **Ḫıżr** āb-ı ḥayvāna irdi" (T, 162a)	Ber-lebeş dāye şīr çün be-nihād **Ḫıżr**-rā dehr āb-ı ḥayvān dād (106)

Aristo, Hipokrat, Eflâtun:

"…cümleñüz ḥaḳāʾiḳ-i ʿulūmdan ḫabīr ve daḳāʾiḳ-i fünūna baṣar-ı baṣīretüñüz ile baṣīr olup her birüñüz ḥikmet ile **Arisṭon** belki **Buḳraṭ** ve **Eflāṭūn** olmışsızdur" (T, 162a)	Heme āgāh ez-rumūz-ı ʿulūm Geşte envāʿ-ı ʿilmtān maʿlūm **Ariston** her yekī şüde be-fünūn Ṣad çü **Buḳrāṭ** u ṣad çü **Eflāṭūn** (139-140)

Hârût ve Mârût:

"**Hārūt** ve **Mārūt** çāh-ı Bābil'de siḥr mesāʾilini anuñ kitābından görürdi" (T, 182a)	Ḫˇāned **Hārūt** der-çeh-i Bābil Der-kitābeş mesāʾil-i müşkil (1522)

Sāmirī:

"**Sāmirī** cādūlıḳ sebaḳını anuñ nüsḫasından oḳurdı" (T, 182a)	Çün be-cādū-girī zemin-i reftī **Sāmirī**-rā hemī sebaḳ güftī (1523)

Ḳārūn:

"ol ki buḫlden mālı medfūn oldı zīr-i ḫākde ḳarīn-i **Ḳārūn** oldı" (T, 178a)	V'ān ki ez-buḫl kerd zer-i medfūn Geşt bā-genc-i ḫāk çün **Ḳārūn** (1198)

Nemrūd:	
"ve dünyā-perestlikde ol ki peyrev-i **Nemrūd** ola maḥrūm-ı ebedī olup merdūd ola" (T, 178a)	Merd-i dünyā-perest çün **Nemrūd** Geşt cāvid der-sefer-i merdūd (1200)
Cem, Cemşid:	
"**Cemşīd**-vār niçe biñ ġulām-ı kemerdārı var idi" (T, 163a)	Dü hilāleş zi-müşg ber-hūrşīd Dü hezāreş ġulām çün **Cemşīd** (216)

Mitolojik Şahsiyetler:

Rüstem-i Zāl:	
"ʿömri çün on dört yaşa yitdi. Fārislik vādīsinde ol ḳadar tek ü pū itdi ki fenn-i ceng ü cidālde **Rüstem-i Zāl**" (T, 162a)	Reft ez-ʿömr-i şeh çü çārdeh sāl Būd der-rezm şad çü **Rüstem-i Zāl** (117)
Bijen:	
Menzilüm çāh oldı çün **Bījen** Mūnisüm derd-i hicr ü ġamm u ḥazan (T, 178b)	Hem-çü **Bīcen** be-çāh-ı ġam menzil Mūnisem hicr ü hem-demem ġam-ı dil (1248)
Hüsrev:	
Di ki ey **Ḫusrev**-i sitāre-sipāh Ve'y serīr-i saʿādete sen Şāh (T, 223b)	Gūy ey **Ḫusrev**-i sitāre-sipāh Ber-ser-i Ḫusrevān ʿālem-i şāh (4614)

Aşk Kahramanları:

Ferhad ile Şirin:	
Kūh-ken oldı niçe dem **Ferhād** Vaṣl-ı **Şīrīn**-ile olam diyü şād (T, 176b)	Sālhā künd küh zi-ġam **Ferhād** Tā demī şüd zi-vaṣl-ı **Şīrīn** şād (1089)

Vâmık ile Azrâ:	
Gāh ʿ**Azrā** vü gāh **Vāmıḳ** olur	Gāh ʿ**Aẕrā** vü geh būd **Vāmıḳ**
Gāh maʿşūḳ u gāh ʿāşık olur (T, 181b)	Gāh maʿşūḳ u geh būd ʿāşıḳ (1498)

Bu bölümde kaynak metin ile tercüme arasındaki bütünlüğün daha iyi görülmesine olanak sağlayan telmih unsurları daha teferruatlı ele alınmıştır. Fakat her iki metinde ortak olan telmih unsurlarına yer verilmiştir. Böylece mesnevilerin başat ögelerinden olan telmihin hangi kalemden nasıl çıktığını görmek mümkün olmuştur. Neticede şu tespit rahatlıkla söylenebilir ki Mustafa Sâfî, telmih unsurlarını çok büyük oranda kaynak metinde işlendiği şekliyle ele almıştır. Ancak Sâfî'nin Sultan Ahmed'in methi için kaleme aldığı telif kısımlarda farklı telmih unsurlarının da olduğunu belirtmek gerekir (Bk. T, 164b-166b-169a-169b-170a-174b-175b-176b-177a-178a-181b-189b-192b-194a-194b-202a-205a).

2.1.5.2. Diğer Sanatlar

Klasik Türk edebiyatı metinleri incelendiğinde, mesnevilerde tahkiyevî -metinler olmaları hasebiyle- diğer türlere nazaran edebî sanatların daha ikinci planda tutulduğu görülür. Buna rağmen kaynak metni mesnevi şekliyle kaleme alınan bu eserde çok fazla edebî sanata rastlanmıştır. Bu durum mesnevi müellifinin sanata ne kadar muktedir olduğunu göstermesi yanında mütercimin da eserine bunları ne kadar iyi yansıttığını göstermektedir. Hasibe Mazıoğlu, "Gerek manzum gerekse manzum hikâyeler dil ve ifade bakımından üç ayrı özellik taşırlar" der ve bunları şöyle sıralar:

"1) Divan Edebiyatı estetiği ile Arapça, Farsça kelime ve terkiplerle ve sanatlı bir üsûpla yazılmış olan hikâyeler,

2) Sade bir dille ve yalın bir üslûpla yazılmış olan hikâyeler,

3) Dilde ve üslûpta bu iki ifade özelliğinden her ikisini de az çok taşıyan hikâyeler" (2009: 748).

Mustafa Sâfî'nin eserinde hâkim olan dil ve ifade, birinci grup içerisinde değerlendirilebilir. Bu bakımdan eserinin sanatlar yönünden hayli zengin olduğu görülmüştür. Fakat burada sınırlandırmaya gidilerek sanatlar ile ilgili ansiklopedik izah ve sayıca çok örnek verilme yoluna gidilmemiştir. Eser içerisinde sanatların tespit edildiği beyit ya da satırlardan birkaçı, ilgili olduğu sanat başlığı altında aşağıda sunulmuştur:

Açık İstiare:

Ger işāret iderse Şāh-ı kibār
Güher īṣār idem çü ebr-i bahar (T, 163b).

Didi ey āftāb-ı kişver-i ḥüsn
Ki saña Ḥaḳ virüpdür efser-i ḥüsn (T, 201a).

Aliterasyon:

Didi ey māh-rūy u çarḫ-serīr
Mihrveşdür saña żamīr-i münīr (T, 167b).

Cinas:

Eyle iḫlāṣ ile ʿamel er **geç**
Eyleme semʿa vü riyādan **geç** (T, 223a).

Hüsn-i Ta'lil:

Dil-i zār itse nāle çün bülbül
Cāmesin çāk ider hezārān gül (T, 203b).

Ḫāne-i dīdemi ḫayāliçün
Āb-ı çeşm ile şüst u şū iderem (T, 172b).

İktibas:

"Ol kimse ki dūst yolında saña göñül vire çāh-ı belāya düşüp *esfel-i sāfilīn*e[72] ire" (T, 199a).

Ḥubb-i evṭān delīl-i īmāndur[73]
Bilür ol kes ki ṣāḥib-i cāndur (T, 218a).

[72] "Sonra onu, *aşağıların aşağısına* indirdik" ayetinden iktibas edilmiştir (Tîn 95/5).
[73] Hadis: "Vatan sevgisi, imandandır" (Yılmaz, 2013: 225).

İrsal-i Mesel:

Kişi kendü işini kendü görmezse ol iş bitmez
Öz ile itdügi emri kimesne saʿy idüp itmez[74] (T, 175b).

İstifham:

ʿAḳl-ı selīme lāʾiḳ olur mı ki rūz-ı ḥaşr
Cān mübtelā-yı derd üʿanā vü vebāl ola (T, 166a).

İştikak:

Rāḥime **merḥamet** ḳılur **Raḥmān**
Böyle dimiş durur o faḫr-i cihan (T, 205b).

Leff ü Neşr:

Ḳıldı āyīne-i semāyı ṣayḳal
İtdi rūy-ı zemīni ḫūb u cemil (T, 165a).

Ḫādimidür ḥarīm-i hürmetüñüñ
Nāṣırıdur livā-i ʿizzetüñüñ (T, 169b).

Gāh ʿAzrā vü gāh **Vāmıḳ** olur
Gāh maʿşūḳ u gāh ʿāşık olur (T, 181b).

Mübâlağa:

"ol ḳalʿanuñ Ġaẕeng-nām bir zengī ṣāḥibi var idi ki ḳaddi menāre aġzı bir maġāra olup başı enbāre gözleri tennūra ve dişleri mühre-i billūra beñzerdi. Sufreye oturıcaḳ dört ḥimār-ı vaḥşī ve dört ḫınzīr ve beş kaplān yidükden soñra iki ādemi biryān idüp ḥalvā yirine yir idi" (T, 174a).

"ol ḳalʿada ʿacūze-i Hindū ve yüz on yaşında bir Yemne-nām fertūte cādū olur idi ki Hārūt ve Mārūt çāh-ı Bābil'de siḥr mesāʾilini anuñ kitābından görürdi ve Sāmirī

[74] "Kişinin kendine ettiğini kimse edemez" atasözünü hatırlatmaktadır (Aksoy, 1988a: 365).

cādūlıḳ sebaḳını anuñ nüsḫasından oḳurdı. Yüzi ṣaru birinc ve gözi güher-bār alt ṭuṭaġı sīnesine inmiş ve iki kat bil ile çeng gibi postı üstüḫ̆ānına ṣarılmış arḳasına bir siyāh pelās giymiş ve başına gönden bir tāc urınmış. Bu cümle ile cinn ü dīvden niçe ʿāṣıḳları ve ol zişt ṣūret ile ʿAẕrāleyin niçe Vāmıḳları var idi" (T, 182a).

Nidâ:

Ey ṣabā este var o ferzendüm
K'olmadı andan özge peyvendüm (T, 208a).

Ḥāṣılı bu durur anuñ **ey** Ṣāh
Ey sipihr-i saʿādete sen māh (T, 198b).

Tekrir:

Sen be-ġāyet bülend ü **ben** pestem
Sen ġanī **ben** faḳīr ü teng-destem (T, 203b).

Gāh ʿAzrā vü **gāh** Vāmıḳ olur
Gāh maʿṣūḳ u **gāh** ʿāṣık olur (T, 181b).

Tenasüp:

Sāḳi vü **muṭrıb** ile **bāde-i nāb**
Çeng ile **ʿūd** u **berbaṭ** ile **rebāb** (T, 205a).

Çeng ü **ʿūd** u **rebāb** ile **def** ü **ney**
Sāḳi-i sīm-sāḳ u **sāġar-ı mey** (T, 206a).

Teşbih:

Meşʿal-i **mihr** çün ki itdi ẓuhūr
Şemʿa-i **aḫter** oldı gözden dūr (T, 166b).

Ben ki maʿṣūḳ-ı **bülbül**-i zārem
Revnaḳ-ı būstān u gülzārem (T, 185b).

Eyit ey nev-cüvān-ı sevdāyī
Olduñ **āhū**-miṣāl ṣaḥrāyī (T, 208a).

Nefs-i insān ḳavī bir **ejder**dür
Ḫayl-i ehvāya re's ü serverdür (T, 189a).

Teşhis:

Çıḳarup **şeb** libās-ı ʿabbāsı
Ṣubḥ giydi ḳabā-yı elmāsı (T, 166b).

"**Gül-i Surḫ** Celāl ile Münāẓara vü Müḳāleme vü Muḥāvere Eyledügidür" (T, 185b).

"**Nergis** Şāh Celāl ile Muḥāvere İtdügidür" (T, 186a).

"**Lāle** Şāh Celāl'e Ḫiṭāb İtdügidür" (T, 186a).

"**Benefşe** Şāh Celāl ile Münāẓara İtdügidür" (T, 186b).

"**Sūsen**-i Deh-zebān Şāha İʿtirāż ve Ḥasb-ı Ḥālin Beyān Eyledügidür" (T, 187a).

Tezat:

Sen be-ġāyet **bülend** ü ben **pes**tem
Sen **ġanī** ben **faḳīr** ü **teng-des**tem (T, 203b).

Şu kim kibr ü ġurūr ile cihān mülkine ṣıġmadı
Bu **vüsʿat**le cihān mülki anuñ başına **ṭār** oldı (T, 167a).

Tazmin:

Senüñ ol bed-liḳāñı görmekden
Melekü'l-mevti görmek evlādur
Elüñi boynuma ḳoma ki baña
ʿAḳrebüñ nīşi andan aḥlādur[75] (T, 182b).

[75] Bu beyitlerde Şeyh Sadî-i Şîrâzî'ye ait olan şu beytin tazmin edildiği görülür:
"Pes Şāh bülbül-i ḫoş-āvāz gibi Şeyḫ Saʿdī-i Şīrāz'un işbu beytini oḳudı ki:

Terceme-i Celâl ü Cemâl, hemen her edebi sanattan örnekler içeren ve bunların başarıyla uygulandığı bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır. Olağanüstü olayların çok fazla görüldüğü eserde bilhassa mübalağa, teşhis ve intak gibi sanatların yoğun olarak kullanıldığı gözlemlenmiştir. Temsilî anlatımı sebebiyle en başından sanatın zirvesini zorlayan bu eser, satır satır, dize dize olarak incelendiğinde de edebî sanatlardan güzel ve başarılı örnekler sunmaktadır.

2.1.6. Ahenk Unsurları

2.1.6.1. Vezin

Cemâl ü Celâl'in Farsça metni sadece manzum olarak kaleme alınmış olup baştan sona hafif bahrinin "fe'ilâtün (fa'ilâtün) mefâ'ilün fe'ilün (fa'lün)" vezni esas alınmıştır. Ancak *Terceme-i Celâl ü Cemâl*'de durum farklıdır. Eser manzum ve mensur karışık olmasının yanı sıra birbirinden farklı vezinleri içerisinde barındırmaktadır. Tercümede kullanılan vezinler şunlardır:

1. fe'ilātün / mefâ'ilün / fe'ilün
   (fa'ilâtün / mefâ 'ilün / fa'lün)
2. mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün
3. fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün
4. mefâ'îlün / mefâ'îlün / fe'ûlün
5. fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün
6. mef'ûlü / fâ'ilâtü / mefâ'îlü / fâ'ilün

Tercümede en sık kullanılan veznin asıl metnin de vezni olan "fe'ilâtün (fâ'ilâtün) / mefâ'ilün / fei'lün (fa'lün)" olduğu görülmektedir. Mütercim çoğunlukla asıl metnin veznine bağlı kalmakla birlikte bazı yerlerde (özelikle kaside, gazel gibi farklı nazım şekilllerinde) kendi tasarrufuyla farklı vezinleri tercih etmiştir.

Beyt:
[fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün]
Melekü'l-mevtem ez liḳā-yı tū bih
' Aḳrebem gū be-zen-i tū dest me-nih" (T, 182b).

2.1.6.2. Kafiye ve Redif

Kaynak metni manzum olan eserin, tercümesinde karşılaşılan manzum bölümlerin de önemli bir yer tuttuğu görülmüştür. Öyle ki kaynak metni (eksik yapraklar bulunmakla birlikte) 4735 beyit olan bu eserin tercümesinde karşılaşılan beyit sayısı 1045'tir. Bunun yanı sıra tercümede yer alan tercî-bentler, bent esasına göre dizildiğinden tasnif dışı tutulmuştur. 5 bentlik 5'li tercî-bent (25 mısra), 3 bentlik 6'lı tercî-bent (18 mısra), 3 bentlik 8'li tercî-bent (24 mısra) ve yine 3 bentlik 10'lu tercî-bent (30 mısra) beyit olarak hesaba katıldığında manzum bölüm 1093 beyitlik olarak değerlendirilebilir. Ayrıca metin içinde 3 adet müstakil mısra daha bulunmaktaysa da bunlarda kafiye incelemesi mümkün olmadığı için dikkate alınmamıştır.

Kaynak metin ve tercüme metindeki manzum kısımlar karşılaştırmalı olarak ele alındığında kafiye ve redif kullanımı açısından büyük benzerliklerin olduğu tespit edilmiştir. Mütercimin kaynak metinde geçen çoğu kafiyeyi olduğu gibi ya da ek yönünden ufak değişiklikler yaparak ele aldığı görülmüştür.

Kafiye ve redifin aynen alınması:

Şaḫṣ-ı bed der-cihān hel**āk evlā**	Yaramaz ger ola hel**āk evlā**
Ez-bedān kāʾināt p**āk evlā** (3709)	Ḫāk anlardan olsa p**āk evla** (T, 211a)
Güft yā āftāb-ı kişv**er-i ḥüsn**	Didi ey āftāb-ı kişv**er-i ḥüsn**
Ki tu-rā dāde Ḥaḳ çü efs**er-i ḥüsn** (2942)	Ki saña Ḥaḳ virüpdür efs**er-i ḥüsn** (T, 201a)

Kafiyenin aynen alınıp redifin Türkçeleştirilmesi:

Dürci ender dil-i tū pinh**ānest**	Dilde bir ḫūb ḥoḳḳa pinh**āndur**
Ki der-ū ḫātem-i Süleym**ānest** (2094)	Anda ol ḫātem-i Süleym**ān'dur** (T, 188a)
Gül-i pür-bār u tāze gülş**en üst**	Naḫl-ı pür berg ü bār u gülş**enüm ol**
Rūşenī-i dü çeşm-i rūş**en üst** (144)	Rūşenāyī vü çeşm-i rūş**enüm ol** (T, 162a)

Ġayr-ı ʿāşıḳ be-ʿışḳ dānā **nīst**	ʿIşḳa ʿāşıḳdan özge dānā **yoḳ**
ʿĀşıḳī kār-ı ʿaḳl-ı raʿnā **nīst** (2059)	Anda hīç kār-ı ʿaḳl-ı raʿnā **yoḳ** (T, 187b)

Kafiye kelimelerinin aynen alınması:

Būd bā-çeng ü dil-ber ü **sāḳī**	Dir idi çeng ü dil-ber ü **sāḳī**
Kerde cüz-i ʿayş u nāz der-**bāḳī** (368)	Ġam degül olmaz ise ger **bāḳī** (T, 165b)
Ḫūb güft ān ḥakīm-i **dānende**	Ḫoş dimiş bir ḥakīm-i **dānende**
Ki maʿānīş māned **pāyende** (386)	Ki ḳalıpdur kelāmı **pāyende** (T, 166a)
Ey şeh-i kāmil-i **ferişte-nihād**	Didi “ey kāmil-i **ferişte-nihād**
Be-cemāl-i tū memleket **dil-şād** (432)	Oldı rūyuñla memleket **dil-şād** (T, 166b)
Īn çenīn güft merd-i **danende**	Didi bir pīr-i merd-i **dānende**
Rāy çün āftāb-ı **tābende** (1085)	K’oldı rāy-i münīri **tābende** (T, 176b)
Tā zi-mār u ṭılısm nebūd **renc**	Tā ki mār u ṭılısm virmeye **renc**
Netüvānī nişest ber-ser-i **genc** (1086)	Kimseye el virür mi niʿmet ü **genc** (T, 176b)
Āh ez-īn derd ü ḥasret ü īn **ġam**	Āh kim derd-i yār ü ḥasret ü **ġam**
Bī-devā derd ü rīş-i **bī-merhem** (1245)	Oldı rīş-i derūn **bī-merhem** (T, 178b)
Ger şüd īn ejdehā be-tīġ-i **helak**	Çün ki tīġ ile ejder ola **helāk**
Ḫayl-i ġūlān şüdend der dem-i **ḫāk** (2198)	Ḫayl-i ġūl ola bir dem içre çü **ḫāk** (T, 189a)
Mā heme çün Celāl **ḥayrānīm**	Cümlemüz Şeh Celāl-veş **ḥayrān**
Ez-şarāb-ı viṣāl **mestānīm** (2295)	Ol şarāb-ı viṣāl ile **mestān** (T, 191a)

Kafiye kelimelerine Türkçe ek getirilmesi ya da Farsça ekin Türkçeleştirilmesi:

Hest āyīne īn dil-i **rūşen**	Āyine ḳalb-i pāk-i **rūşen**dür
Ki be-mā dādeend der **gülşen** (2105)	Ki bize feyż-i ḳuds ü **gülşen**dür (T, 188a)

Ey ṣabā rū-be-pīş ān **ferzend** Ki ne-bāşed be-cüz veyem **peyvend** (3438)	Ey ṣabā este var o **ferzend**üm K'olmadı andan özge **peyvend**üm (T, 208a)
Terk kün tīre-çāh-ı **dünyā**-rā Revnaḳī deh sarāy-ı **ʿuḳbā**-rā (4566)	Terk ḳıl bu ḫarābe **dünyā**yı Ḳıl ʿimāret sarāy-ı **ʿuḳbā**yı (T, 223a)

Kafiye kelimesine Türkçe yardımcı fiil getirilmesi:

Bā-bedān nīkūyī **günah** būd Dāned ān kes ki merd-i **rāh** būd (3707)	Keme iylük ʿaẓīm **günāh** olur Bilür ol kes ki merd-i **rāh** olur (T, 211a)
Terk-i dünyā-yı dūn **fettān** kün ʿIşḳ-bāzī be-rūy-ı **cānān** kün (4575)	Terk-i dünyā-yı dūn-ı **fettān** ḳıl ʿIşḳ-bāzī-i rūy-ı **cānān** ḳıl (T, 223a)

Mısraların birindeki kafiyenin alınması:

Çün ne-nālem muḳīm bā-ġam u āh Zinde üftādeem be-gūr-ı **siyāh** (1256)	Neyiçün nāle itmeyem her gāh Yirüm oldı dīv ile gūr-ı **siyah** (T, 178b)
Ez-ṭaleb çün ne-şüd melūl **mürīd** Āḫirü'l-emr vaṣl-ı pīr bedīd (1660)	Çün melūl olmaya ṭalebde **mürīd** Olur ol vaṣl-ı mürşid ile saʿīd (T, 183a)
Tā fütādem zi-mihr-i rūyet dūr Dīdeem-rā zi-girye ne-būd **nūr** (4615)	Mihr-i rūyuñdan olalı mehcūr Giryeden gözlerümde ḳalmadı **nūr** (T, 223b)
Der-firāḳ-ı ruḫ-ı tū bī-geh ü **gāh** Reved ez-sīneem be-gerdūn āh	Hicr-i rūy u ruḫuñla bī-geh ü **gāh** Dūd-ı āh eyledi cihānı siyah (T, 223b)

Kafiye kelimelerinin yer değiştirmesi:

Çāre nebūd zi-ḫaşm ġayr-ı **girīz**	Olmaya ceng içün çün **ḫancer-i tīz**
Çün nebāşed be-rezm **ḫancer-i tīz** (381)	Çāre olmaz meger firār u **girīz** (T, 166a)
Ḳadr-i ʿāşıḳ resīd tā **ʿAyyūḳ**	ʿĀşıḳa raġbet eylese **maʿşūḳ**
Çün ki bāşed ʿināyet-i **maʿşūḳ** (1774)	[17]Ḳadri olur berāber-i **ʿAyyūḳ** (T, 185b)

Kafiye kelimesindeki Farsça şahıs ekinin Türkçeleştirilmesi:

Hem-çü gül revnaḳ-ı **gülistān**ī	Gül gibi revnaḳ-ı **gülistān**sın
Dāʾimā der-kenār-ı **mestān**ī (3361)	Dāʾimā der-kenār-ı **mestān**sın (T, 207a)
Yā be-mīrem zi-derd-i **hicrān**et	Öldüre yā ki derd-i **hicrān**uñ
Yā be-gīrem zi-luṭf-ı **dāmān**et	Yā ṭutam fürṣat ile **dāmān**uñ (T, 230b)

Kafiye kelimesindeki ekin atılması:

Ber ḥabābī be-gū çe **bünyād**est	Bir ḥabāba nice olur **bünyād**
Ki ḳafāyeş zi-cünbüş-i **bād**est (2814)	Ki ḫarāb ide anı cünbüş-i **bād** (T, 198b)

Kafiye kelimesinin benzerinin ya da eş anlamlısının kullanılması:

Tā fütādem zi-mihr-i rūyet **dūr**	Mihr-rūyuñdan olalı **mehcūr**
Dīdeem-rā zi-girye ne-būd nūr (4615)	Giryeden gözlerümde ḳalmadı nūr (T, 223b)
Dil çü āyīneī-est **ʿaks-nümāy**	Dil bir āyīnedür **cihān-nümā**
Ki nümāyed cemal-i luṭf-ı Ḫudāy (2877)	K'anda ẓāhir olur cemāl-i Ḫudā(199b, st. 2)

2.1.6.3. Seci

Terceme-i Celâl ü Cemâl'de mensur kısımların bulunması ve bu kısımlarda Sâfî'nin oldukça secili bir dil kullanması, eserin seci sanatı yönünden incelenmesini önemli kılmaktadır. Kaynak metnin manzum olması ve mütercimin de kaynak metnin kelime hafızasına büyük oranda sadık kalması, mensur kısımlarda da ahenkli bir dilin ortaya çıkmasının birincil sebeplerindendir. Bunun yanı sıra Gökyay'ın ifadesiyle "Çağının seci'lere dayanan nesrine, çağdaşı olan yazarların üslûbuna bakınca, çok daha hâkim" (1984: 66) olarak nitelen Sâfî'nin bu eserinde secinin ahengi sağlamada önemli bir yeri olduğu gözlemlenmiş ve bu sebeple "seci" için ayrı bir başlık açılmıştır. Neticede tercüme metin, en mühim vasfı "mânânın lafza değil, lafzın mânâya tâbî olması" (Bilgegil, 1980: 337) olarak tanımlanan seci bakımından oldukça zengin bir malzeme sunmaktadır. Ahmet Cevdet Paşa "nesirde seci', nazımda kâfiye gibidir ve üç kısma münkasımdır" der (2000: 116). Paşa'nın mutarraf, mütevâzî ve murassa olmak üzere üçe ayrılan seci için kullandığı şu tabir de önemlidir: "Seci', her hâlde kelâm-ı belîga ziynet verir" (2000: 117). Bu bölümde güzel sözü süslemek için kullanılan seci çeşitlerine dair kısa bilgi verildikten sonra metin içerisinden örnekler aktarılmıştır.

2.1.6.3.1. Mutarraf Seci

"Farklı vezinlerdeki kelimelerin son harflerinin (revilerinin) aynı olması" (Saraç, 2006: 257) olarak tanımlanan mutarraf seci, *Terceme-i Celâl ü Cemâl*'de en sık rastlanan seci çeşididir. Mutarraf seci örneklerinden bazıları aşağıda sunulmuştur:

> "cevher-i ẕāt-ı mesʿūdı nūr-ı ḥadeḳa-i ʿālemiyān ve nihāl-i vücūd-ı pür-cūdı naḫl-i ḥadīḳa-i cān ü cihān olup nüsḫa-i vücūd-ı şerīfi ḥırz-ı cān ve heykel-i ʿunṣur-ı laṭīfi selāmet-baḫş-ı kevn ü mekān olmışdur" (T, 159b).

> "Ḥālā Ḥażret-i Şāh'dan icāzet ve iẕn ü ruḫṣat olduġına bir işāret olursa" (T, 164a).

> "Ammā kemāl-i ʿilm ü edeb ol ḳadar ḥaseb ve ʿulüvv-i neseb ile rūz u şeb mübtelā-yı ʿayş u ṭarab olup" (T, 165b).

> "Pādşāhā hevā vü fücūr ki ʿamel-i ehl-i şürūrdur senüñ sāḥa-i cenābuñdan dūr olsun ve kibr ü gurūr ki fiʿl-i dīv-i ġarūrdur senüñ ḥażret-i salṭanat-meʾābuñdan baʿīd ü mehcūr olsun tā ki çerāġ-ı ḳalbüñ pür-nūr ve ḫāne-i derūnuñ maḥż-ı sürūr u ṣabūr olsun" (T, 167a).

“Dem-ā-dem ḳanlu yaşından rāh u seng ferseng ferseng laʿl-gūn u mercān-reng olurdı” (T, 172b).

“Ey ṭūṭī-i şīrīn-güftār zebānuñ şekker-bār ve minḳāruñ ṣadefvār dür-niṣārdur” (T, 180a).

“esāsı püşt-ı semege irüp ṭaşrası nār ve içerüsi gül ü gülzār olup Şāh-ı nāmdār Ḫalīl-vār ol āteşüñ içinde ḳarār itdi” (T, 185a).

“Ey müşfiḳ-i mihribān mādām ki ol cüvān ki ḳāmeti serv-i bāġ-ı cinān ve ẕātı mīve-i bustān-ı dil ü cāndur benüm meclisümden dūr ve ben mübtelāsı andan baʿīd ü mehcūr ola göñlüm anuñ ʿışḳından bir teb ü tāb ve gözüm gicelerde pür-āb u bī-ḫˇābdur” (T, 184b).

“ol taşvīr-i zībāyı müṭālaʿa ider iken yıḳılup bī-hūş ve lebleri ḫamūş ve derūnı pür-cūş olup mest-i medhūş oldı” (T, 200a).

“ol deryā kenārında ḥayrān u ser-gerdān olan ʿuşşāḳ çün gördiler ki Celāl deryā yüzinde revān ve ol baḥr-i bī-pāyān içinde bī-mellāḥ u bādbān bād-ı ṣabā gibi devān oldı ve ol āteş-i sūzāndan aña bir mażarrat ve ol mevc-ḫīz ṭūfāndan bir zaḥmet ü meşaḳḳat yoḳ” (T, 201a-201b).

2.1.6.3.2. Mütevâzî Seci

“Fâsılaların revi harfi yanı sıra vezin itibariyle de aynı olması” (Saraç, 2006: 257) olarak tanımlanan mütevâzî seci örnekleri de epeyce yoğun olup bunlardan birkaçı aşağıda sunulmuştur:

“Pes hemān ol gice maʿhūd olan ġonce ol serv-i mevzūnuñ ceybinde medfūn ol gül-bün-i meymūn neşv ü nemā bulmaḳ içün mezraʿ-ı derūnında meknūn olup” (T, 161b).

“Şāh’uñ sīnesi ġamgīn ve dīdesi nemgīn oldı” (T, 161b).

“Bī-ʿaḳl u cāhilleri kendüye muṣāḥib ü hem-nişest itse ḥaşmet ü ʿizzetini şikest itmiş olur” (T, 164a).

“Vücūduñ Kūh-ı Ḳāf’ı ardında bir cemāl var ki anuñ viṣālinde kemāl-i bī-zevāl var” (T, 177b).

"ve dāʾimā ol vaḥşī ser-mest ve senüñle hem-dest olıcaḳ ʿāḳıbet saña rām olur ve senüñ cānuñ anuñ viṣālinden kām alur" (T, 184b).

2.1.6.3.3. Murassa Seci

"Fâsılalarda olduğu gibi onlardan önceki kelimelerin de karşılıkları olan kelimeler ile secili ve aynı vezinde olması" (Saraç, 2006: 257) olarak tanımlanan murassa seci, seci türleri arasında en sanatlısı ve uygulamada en zor olanı olarak göze çarpar. *Terceme-i Celâl ü Cemâl*'de bu seci türünün örneklerine de rastlanılmaktadır:

"maʿrifet ü ʿirfānı cehālet ü ʿışyāna mübeddel ve diyānet ü īḳānı ḍalālet ü ṭuġyāna muḥavvel olıcaḳ" (T, 167a).

"Pes çün ḫırḳa vü pelās-ı riyāżet ḫilʿat ü libās-ı ḫilāfete mütebeddil ve külāh-ı faḳr u felāket tāc-ı salṭanata müteḥavvil olup" (T, 167a).

"dāmeninde olan ṭaġ pür-şīr ü peleng ve Şeh-zāde kemānından pür-tīr ü ḫadeng idi" (T, 172b-173a).

"Celāl-i nāmdār yine bir murġzār-ı şüküfte-bahār ve gülzār-ı āşüfte-hezāra irdi ki" (T, 180a).

Agah Sırı Levend, mensur hikâyelerde secili ve sanatlı dilin esas olduğunu ifade ederek "Secilere dayanan divan neşrinin bütün hünerleri ve özellikleri bu hikâyelerde yer alır" demiştir (2016: 184). Mustafa Sâfî'nin eserinde de Levend'in ifade ettiği bu özellikler öne çıkmaktadır. Yukarıda birkaç örnek vermekle iktifa ettiğimiz seci türleri, metnin hemen hemen bütününde görülmektedir. Secili ve sanatlı bu dil Mustafa Sâfî'nin üslubunu yansıtmaktadır diyebiliriz. Sâfî'nin secili, sanatlı ve aynı zamanda Arapça ve Farsça unsurlarla örülü bu dilini süslü nesre yakın olarak tanımlayabiliriz.

2.1.7. Eserde Geçen Farklı Nazım Şekilleri

Mesnevilerde bazen şekil itibariyle yeknesaklığı gidermek için farklı nazım şekillerinin kullanıldığı görülür. Bu usul kasidelerdeki tegazzül bölümlerini akla getirmektedir. "Ancak kaside içindeki gazel kasideyle aynı vezinde olurken mesnevilerdeki şiirler genellikle eserin monotonluğunu gidermek amacıyla eklendiğinden çoğunlukla

mesneviden ayrı bir vezinle yazılır. Bunun yanında söz konusu şiirlerin mesneviyle aynı vezinle yazıldığı örnekler de bilinmektedir" (Kurnaz ve Çeltik, 2011: 367). *Cemâl ü Celâl*'de de bu yönteme müracaat edilmiş, metin içinde faklı nazım şekillerine yer verilmiştir. Kaynak metindeki farklı nazım şekilleri mesnevinin vezin şekliyle uyumluluk göstermektedir. Ancak tercümedeki farklı nazım şekilleri bazen mesnevinin veznine uygun bazen de farklı vezinlerle söylenmiştir. Bu konuya örneklik teşkil edecek nazım şekilleri ve metin içerisindeki bağlamları karşılaştırmalı olarak aşağıda ele alınmıştır.

2.1.7.1. Gazel

Mesnevilerde farklı nazım şekli olarak "gazel"i ilk kullanan şairin Ayyûkî olduğu bilinmektedir (Kartal, 2014: 81). Ondan sonra bu tavır hem Fars şiirinde hem de Türk şiirinde yaygınlık göstermeye başlamıştır. Mesnevilerde bulunan gazellerin işlenen metin içerisinde nasıl bir işleve sahip olduğunun yanıtını arayan Lokman Turan, "bir gazelin mesnevide *yorumlama, tamamlama, süsleme veya açıklama* işlevlerinden hangisine cevap verdiği önemlidir" der (Turan,2017: 12). Bu ifade üzerinden gidecek olursak kaynak metinde ve tercümede ortak olan alan gazellerin daha ziyade "tamamlama ve süsleme" işlevini; tercümede fazladan bulunan gazellerin ise ayrı ayrı tüm bu işlevleri yüklendiği görülür. Çünkü mütercim kimi yerlerde hem metni yorumlama hem de kapalı olan yerleri daha açık bir hâle getirme amacı gütmüştür.

Farsçası 15. yüzyılda, tercümesi 17. yüzyılda kaleme alınan *Cemâl ü Celâl*'de de birkaç farklı yerde gazel nazım şekli ile karşılaşılmıştır. Metinde karşımıza çıkan ilk gazel kaynak metinde (242-248) numaralı beyitlerde yer almaktadır. Bu gazelin Farsçada mesnevinin tamamında kullanılan "feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün" veznine uyumlu olduğu görülmekteyken tercümede "mefāʿīlün / mefāʿīlün / mefāʿīlün / mefāʿīlün" vezniyle yazıldığı görülmüştür. Ayrıca Farsçada "Gazel Güften-i Dîndâr der-Duâ-yı Şâh-zâde Celâl" başlığı altında kaleme alınan bu gazel, tercümede sadece "Ġazel" başlığı ile verilmiştir. Vezir Dîndâr tarafından söylenen söz konusu gazelin Farsça ve Türkçe metinlerinin mana itibariyle aynı olduğu görülmüştür:

Ġazel:

[mefāʿīlün / mefāʿīlün / mefāʿīlün / mefāʿīlün]

Hemīşe rāy-ı pāküñ mihr-i tābān ola sulṭānum
Naẓargāhuñ miṣāl-i çarḫ-ı gerdān ola sulṭānum

Bu ʿabd-i ḫālişüñ her demde pend-i sūdmendi hem
Kulaġuñda senüñ çün dürr-i ʿummān ola sulṭānum

Senüñ nām-ı celīl ü vaṣf-ı pāküñ āb-ı zer birle
Nukūş-ı zīnet-i eyvān-ı Keyvān ola sulṭānum

Murāduñ üzre ger tob-ı felek devr itmese bir gün
Miyānı ḫam ola hem ḳaddi çevgān ola sulṭānum

Olupdur perdedār-ı ʿizzetüñ iḳbāl u devlet çün
Ḳapuñda baḫtveş nuṣretde derbān ola sulṭānum

Saña ebrū gibi her kim kec ola ḳıl ḳadar bir dem
Miṣāl-i zülf-i ḫūbān ol perīşān ola sulṭānum

Felek gerçi cihānda kimseye fermān-ber olmadı
Senüñ her ḥükmüñe ol bende-fermān ola sulṭānum (T, 163b).

İkinci gazelin mesnevi kahramanı Celâl'in ağzından dile getirildiği şu ifadelerden anlaşılmaktadır: "Şeh-zāde Celāl iştiyāḳ u ārzū-yı Cemāl ile meşrıḳ cānibine revān ve ol maṭlūbına vāṣıl olam diyü ṣabā yilleri gibi devān olup işbu ġazeli inşād ve ümmīd-i viṣāl-i Cemāl ile dilin şād iderdi" (T, 172b). Farsça metinde (777-782) numaralı beyitlerde yer alan bu gazel, Türkçeye bir beyit (son beyit) eksik tercüme edilmiştir. Aşağıda Türkçesi verilen bu gazelin hem Farsçası hem Türkçesi "feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün" vezniyle yazılmıştır.

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

Görmeden yāri cüst u cū iderem
Bir ḫayāl ile gütf u gū iderem

Gül cemālüñ görem diyü çü ṣabā
Kūh-ı ṣaḥrāda geşt u pū iderem

Ḫāne-i dīdemi ḫayāliçün
Āb-ı çeşm ile şüst u şū iderem

Zülfi çevgānını eger görsem
Ser-i ġalṭānı aña gū iderem

Girye-i dāʾimī vü mūye ile
Cism-i zārı naẓīr-i mū iderem (T, 172b).

Hem kaynak metinde hem de tercümede bulunan son gazel, Cemâl'in has mutrıbı olarak nitelenen Lâle-'izâr'ın dilinden söylenmiştir. Kaynak metinde (4074-4080) numaralı beyitlerde yer alan bu gazelin birebir tercüme edildiği ve kaynak metnin vezniyle kaleme alındığı görülmüştür:

"Ġazel-i bī-bedel
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

Oldı hengām-ı ʿayş u rūz-ı viṣāl
Taḫt üzre ṭurup **Celāl** ü **Cemāl**

Sāḳiyān aḫter oldı taḫt felek
Muṭrıbān bedr ü çengiyān çü hilāl

Yā İlāhī bu ʿayşa olmaya ġam
Yā Rab ol taḫt-ı nīke virme zevāl

Virilüpdür **Cemāl**'e ḥüsn ü kemāl
Nitekim **Şāh**'a ʿizz ü cāh u celāl

Rūz-ı ʿayş oldı sāḳiyā ḳadeḥi
Bāde ile pür eyle māl-ā-māl

Ġayr-ı maʿşūḳ u bāde vü muṭrıb
ʿĀlem içre olur ḫayāl-i muḥāl

Māh u Zühre felekde dirler kim
Şāh'a olsun devām ile iḳbāl" (T, 217a).

Kaynak metinde bulunmayıp Mustafa Sâfî'nin telif olarak ortaya koyduğu gazel nazım şekliyle yazılmış birkaç manzume örneği daha mevcuttur. Bunlardan bazılarına mütercimin "gazel", bazılarına "nazm" başlığı koyduğu görülmüştür. Nazm başlığı taşıyanların bir nazım şekline atıf yapmaktan ziyade nesirden nazma geçişi vurgulamak için tercih edildiği düşünülmektedir. Çünkü metinde mensur kısımdan manzum kısma geçişlerde mütercimin böyle bir usul tercih ettiğini gösteren çok fazla örnek bulunmaktadır.

“Gazel” başlığını taşıyan ve mahlas bulunmayan ilk manzume aşağıda sunulmuştur. Gazel yedi beyitten oluşmaktadır. Hikâyenin başkahramanı Celâl’in Gazeng’in kalesinde bulunan Küşenc isimli ihtiyar zenciyi affetmesinin işlendiği bölümde geçen bu gazelde padişahların merhamet, adalet, kerem sahibi olmalarını vurgu yapılmıştır:

“Ġazel

[mefāʿīlün / mefāʿīlün / mefāʿīlün / mefāʿīlün]

Mürüvvet eyleyüp ʿafv eylemek şāhāne ʿādetdür
Belī ʿafv u mürüvvet herkese ʿayn-ı saʿādetdür

Kerem ḳıl ʿafv eyle kim bu iki vaṣf-ı bī-hemtā
Kerīm-i muṭlaḳuñ evṣāf-ı ẕātından ʿibāretdür

Ḥalīme ḥilm idüp ḫışm itmemek olmaz ʿaceb şāhum
Velī vaḳt-i ġażabdan ʿafv itmek özge ḥāletdür

Mürüvvet mekremet-baḫşı olursa müddeʿa ol kim
Şehenşāh-ı cihān ol mebḥaṣa bürhān u ḥüccetdür

Odur ol pādşāh-ı mülk ü dīn Sulṭan Aḥmed Ḫān
Ki bāb-ı mekremet luṭfı kitābından bir āyetdür

Ṭutupdur ṣıyt-ı ʿadli ʿālemi luṭfı müsellemdür
İşi ʿafv u keremdür kārı iḥsān u ʿināyetdür

Ḫudāyā devletin pāyende ḳıl ʿömrin dırāz eyle
Vücūd-ı maʿdelet-baḫşı cihāna feyż-i raḥmetdür” (T, 175b).

Kaynak metinde olmayıp mütercimin telif ettiği kısımlardan bir yerde daha “Ġazel” başlığı altında bir manzume görülmektedir. Bir önceki gazelde olduğu gibi burada da muhteva itibariyle “Gazel” başlığının bilinçli olarak tercih edildiği görülmektedir. Mütercimin sadece kafiye/redif düzeninden ötürü bu manzum bölümlere “Ġazel” başlığı koyduğu düşünülmektedir. Aşağıda ele aldığımız ikinci “Ġazel”de mesnevinin genelindeki vezin şekline uyulmuş ve Sultan Ahmed’in övgüsü yapılmıştır. Yedi beyitten müteşekkil bu gazelde peygamberlerden Hz. Süleyman, Hz. Muhammed; tarihi kahramanlardan Rüstem, Sa’d Vakkas ve İskender’e telmihte bulunulmuştur.

Ġazel

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

Pādşāhum şeh-i hünerversin
ʿAdl ü dād ile bende-perversin

Zīr-i ḥükmüñde ḳullaruñ çoḳdur
Salṭanat taḫtı üzre serversin

ʿAskerüñ çoḳ ḫazīneñe ḥad yok
Bir Süleymān-ı mülk-i kişversin

Şāh Aḥmed çü nāmuñ oldı bugün
Ḫalef-i Ḥażret-i Peyem-bersin

Ḳuvvet ü ḳudret ü şehāmetle
Rüstem-i dāstān-ı ṣaf-dersin

Kimse çekmez kemān-ı saḫtuñı hīç
Saʿd-ı Vaḳḳās fenlü bir ersin

Şarḳ u ġarba irer senüñ emrüñ
ʿİzz ü nuṣretle Şeh Sikendersin (T, 178a).

Bunlara ilave olarak Farsça metinde birkaç yerde (Ġazel Ḫᵛānden-i Müdebbir der-Duʿā-yı Celāl, Ġazel Ḫᵛānden-i Münhī der-Duʿā-yı Celāl gibi) daha gazel ifadesi geçmektedir. Ancak bu ifade altında yazılan dizeler incelendiğinde gazel nazım şeklinin kullanılmayıp mesnevi nazım şeklinin tercih edildiği tespit edilmiştir.

Tercüme metin incelendiğinde bazı yerlerde "nazm" başlığıyla verilen birkaç manzume ile karşılaşılmıştır. Kaynak metinde görülmeyen bu manzumeler, telif olmaları hasebiyle dikkat çekmektedir. "Nazm" ifadesinin tercüme metinde kullanım yerleri incelendiğinde daha ziyade mütercimin nesirden, nazma geçişi vurgulamak için böyle bir yönteme başvurduğu tespit edilmiştir. Mütercimi (hangi saikle olursa olsun) bu manzumeler için "nazm" başlığını koymuşsa da bunların "gazel" nazım şekli altında değerlendirilmesi daha uygun görülmüştür. Bu şekilde yazılmış ilk manzume yedi beyitten müteşekkil olup "gerek" rediflidir. Manzumede ideal vezir tipinin portresi çizilmiş ve bir vezirde olması gereken hasletlerin altı çizilmiştir:

Naẓm:

[feʿ ilātün / mefāʿ ilün / feʿ ilün]

Pādşāha vezīr-i yār gerek
Mülk-i emrinde çeşmi çār gerek

Tamaʿ u ḥırṣı olmayup her-giz
ʿAyb u rüşvetden anda ʿār gerek

Ḥaẓẓ-ı nefs olmayup aña aṣlā
Ẓulmden dūr u ber-kenār gerek

ʿĀḳil u fāżıl u maʿārifdān
ʿİlm ü ḥikmetde üstüvār gerek

Ḥarem-i ḫāṣ-ı şāh-ı muḥtereme
Niçe yıl ʿabd-i perdedār gerek

Ṭabʿ-ı pāk-i şehi iḥāṭa içün
Ḳurb-ı şāh-ı Cem-iḳtidār gerek

Ḥāṣılı dīn ü devlet emrinde
Rāşid ü ehl ü hūşyār gerek (T, 161b).

Nazm başlığıyla verilen ancak bizim "gazel" nazım şeklinde değerlendirdiğimiz ikinci maznume de yedi beyitten müteşekkildir. "Mefāʿīlün / mefāʿīlün / mefāʿīlün / mefāʿīlün" vezni ile kaleme alınmış bu manzume yukarıda ele aldığımız "dür" redifli gazelle benzer özellikler taşımaktadır. Vezni, kafiye düzeni ve padişaha nasihat veren muhtevası itibariyle yukarıdaki manzumeyle benzeşen bu manzumenin gazeller içinde değerlendirilmesi uygun görülmüştür.

Naẓm:

[mefāʿīlün / mefāʿīlün / mefāʿīlün / mefāʿīlün]

Kişi kendü işini kendü görmezse ol iş bitmez
Öz ile itdügi emri kimesne saʿy idüp itmez

Umūr-ı salṭanatda ger ulu'l-emr itmese himmet
Niẓām-ı mülk olur muḫtel ü ḫıdmet ilerü gitmez

Ḫudāvend-i cihān kim rifʿat-i şān u cenāb ile
Reʿāyānuñ fiġān u nālesi ḳulaġına yitmez

Anuñ dūrında ebr-i raḥmet itmez ʿāleme ḳatʿā
Yimiş virmez aġaçlar yiryüzinde hīç ot bitmez

Bi-ḥamdu'llāh şehenşāh-ı cihān Sulṭān Aḥmed Ḫān
Ki ʿadli ʿāleme tevfīr idüp bir ẕerre eksitmez

Tecessüs eylese aḥvāl-i mülki kendü ẕātile
Reʿāyā pāy-māl olmaz berāyā ẓulmle yitmez

İdüp icrā-yı aḥkām-ı şerīʿat ḥükm-i ʿadl ile
Ḳavānīn-i fesādı refʿ idüp ʿālemde yüritmez (T, 175b)

2.1.7.2. Kaside

Ayyûkî'nin "gazel"le başladığı mesnevi içerisinde farklı nazım şekline yer verme geleneğine, Emîr Hüsrev-i Dihlevî "kaside" ile devam etmiştir (Kartal, 2014: 81). Bu örneğe de *Cemâl ü Celâl*'de rastlanılmış olup ilgili kasidenin tercümesi aynı vezin ve mana bütünlüğü içerisinde Sâfî'de de görülmüştür. Celâl ve Cemâl'in kavuşmaları üzerine Kûh-ı Kaf'ta bulunan şair perilerden biri olarak anılan Cemâlî isimli bir şairin dile getirdiği bu kaside, muhteva ve şekil açısından her iki metinde ortaktır. Sadece mütercim Türkçeye tercümede bir beyit eksiltmiştir. Mesnevinin hâkim veznine bu kasidede de uyulmuştur. Ayrıca kasidenin nazım şeklinin özellikleri de yansıtılmıştır. Kaynak metinde ve tercümede doğrudan "kaside" başlığının verildiği bu manzum kısmın Türkçesi aşağıda verilmiştir:

ḲAṢĪDE-İ ŞĀʿİR CEMĀLĪ
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

Mevsim-i ʿayş u devr-i sāġardur
Nevbet-i çeng ü naġme-i terdür

Mihrle māh itdi çün ki ḳırān
ʿĀlem anlarla ḫoş münevverdür

Çoḳ şaçıldı çü ḫāke cürʿa-i mey
Ferşi ḳaṣruñ ʿaḳīḳ-i aḥmerdür

Bes ki micmer buḫūr-ı ʿıṭr itdi
Ḳāf-tā-Ḳāf heb muʿaṭṭardur

Aldı çün perdeyi ruḫından yār
Rūz mihr-i ruḫıyla enverdür

ʿAnberīn zülfini şikest itdi
Şām ol zülfle muʿanberdür

Şāh bunca firāḳdan ṣoñra
Nāẓır-ı rūy-ı ḫūb dil-berdür

Muṭrıbā işbu beyti ḫoş añla
Ṭāḳ-ı çarḫ üzre çün muṣavverdür

Baḥr-i cūduñla ṭolu gevherdür
Ḫāk-pāyüñ sipihre efserdür

Olalı taḫt-ı zer saña mesned
Şermden rūy-ı meh müzʿaferdür

Heft-ser bir laʿīn idi Şemṭāl
Ḥāliyā tīġuñ ile bī-serdür

Ḫusrev-i dīv-küş Celāle'd-dīn
Mülk-i ʿālem saña musaḫḫardur

Ol ki ḫūrşīd anuñ ġamı[y]la yanar
Saña ḫoş mūnis oldı ġam-ḫordur

Himmetüñ bālini hümāveş açup
Āsmān zīr-i sāye-i perdür

Ġonçe vaṣf eyledi dehān u lebüñ
Şimdi anuñ dehānı pür-zerdür

Ney-i kilküm idüp şeker-rīzi
Rūy-ı kāfūr pür-zi-şekkerdür

Āsmān āstāneñ öpmek içün
Ḫam olup ḳāmeti çü çenberdür

Süm-i raḫşuñla ḫāk-i rūy-ı zemīn
Dem-be-dem pür hilāl ü aḫterdür

Tā ki ṭāḳ u revāḳ-ı çarḫ-ı sipihr
Menzil-i māh u mesken-i ḫūrdur

Māhveş ol ṣanem [ü] ol çün mihr
Bu şeref çün saña müyesserdür (T, 217b).

Kaynak metin ve tercümede ortak olan bu kaside dışında sadece tercümede bulunan birkaç kaside örneği daha bulunmaktadır. Bu kasideler daha ziyade eserin "Giriş" ve "Sonuç" bölümüne serpiştirilmiştir. Kimi tercüme kimi telif olan bu kasideler ilgili bölümlerde ele alındığı için burada tekrar incelenmemiştir. (Diğer kaside örnekleri için bk. T, 159b-160a-175b-225b).

2.1.7.3. Kıt'a

Kaynak metinde karşılaşılmayan ancak tercüme metinde karşımıza çıkan bir diğer nazım şekli kıt'adır. Kıt'a "matla ve mahlas beyti bulunmayan, gazelde olduğu gibi, yani xa xa xa kafiyeli bir nazım şeklinin adıdır" (İpekten, 2005: 52). Tercüme metinde birkaç yerde kıt'a örneğiyle karşılaşılmıştır. Aşağıda incelenen kıt'alardan biri hem kafiye hem vezin; diğeri ise sadece kafiye yönüyle kaynak metinden ayrışmıştır. Kaynak metinde ilgili beyitler incelendiğinde metnin kafiye ve vezin birliği içerisinde ele alındığı görülmüştür:

Farsça	**Türkçe**
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]	[mefāʿīlün / mefāʿīlün / feʿūlün]
Ey hoşā vaḳt-i ān şehenş**āhī**	Ne ḫoşdur ol şehenşāh-ı zamān kim
Ki be-ḥikmet būd verā r**āhī**	Ola ḥikmet yolına ḳalbi rāġ**ıb**
Pādşāh ān kesist kū dān**āst**	İdüp raġbet maʿārif gülşenine
Şāh-ı nā-dān be-mülk-i faż**l** ged**āst** (44-45)	İde bir bülbül-i fażlı muṣāḥ**ib** (T, 161a)

Farsça	Türkçe
[feʿ ilātün / mefāʿ ilün / feʿ ilün]	[feʿ ilātün / mefāʿ ilün / feʿ ilün]
Niʿ met-i dehr şīr-i ḫām būd	Şīr-i ḫām oldı niʿ met-i dünyā
Cūy-ı cennet pür-ez-müdām būd	Andan ey cān kesilmek evlādur
Dil ez-īn şīr-i ḫām ten ber-ken	Cennet ırmaḳları şarāb u ʿasel
Tā künendet çü men ʿasel be-dehen (111-112)	Ṭaleb it kim eleẕẕ ü aḥlādur (T, 162a)

2.1.7.4. Müzdeviç Tercî-bent

Müzdeviç tercî-bent klasik şiirde pek fazla örneğine rastlanılmayan bir nazım şeklidir. "Yaygın tercî-bent örneklerinde, kaynaklardaki tanımlara uygun olarak, vasıta bent sonlarında aynen tekrar etmektedir. Bunun yanında, vasıta beytinin bent sonlarında aynen değil, yalnızca kafiye birliğiyle tekrarlandığı tercî-bentler de vardır" (Kurnaz, Çeltik, 2011: 328). Burada karşımıza çıkan tercî-bentlerde de bu durum söz konusudur. Vasıta beyitlerinin sadece kafiye yönüyle bir bütünlük sağladığı görülmektedir. Kaynak metin ve tercümede ortak olarak altı, sekiz ve on mısralı müzdeviç tercî-bentlere rastlanılmıştır. Asıl metinde müellifin tercî-bentlerden altı birimliyi müseddes; sekizli ve onlu birimlerden oluşanları ise gazel olarak nitelendirmesi bir tutarsızlık olarak göze çarpsa da tercümede bu isimlendirmelerden hiç birine müracaat edilmediği görülmüştür.

Müellifin "müseddes" olarak nitelendirdiği tercî-bentin Türkçe tercümesi aşağıda verilecektir. Kaynak metin ve tercümenin şekil ve mana açısından tam olarak uyuştuğu görülen bu tercî-bentte vezin de aynı kalmıştır. Üç bentten oluşan bu tercî-bentin kafiye örgüsü "aaaaav bbbbbv …" şeklindedir. Kaynak metinde (394-402) numaralı beyitler arasında "Müseddes Ḫᵕānden-i Mihr-rāy der-Duʿ ā-yı Şāh-zāde Celāl" başlığı altında verilen bu manzumenin tercüme metindeki şekli aşağıdaki gibidir:

Naẓm:
[feʿ ilātün / mefāʿ ilün / feʿ ilün]

Ey cemālüñ çü mihr-i ʿālem-tāb
Zer-feşān itmede kefüñ çü seḥāb
Luṭfla nuṭḳuñ oldı dürr-i ḫoşāb

Yemm-i cūduñ ḳatında baḥr-i ḥabāb
Zühre dir naġmede be-çeng ü rebāb
Devletüñ tā ebed mücelled ola

Ṣıdḳla çarḫ dergehüñde ġulām
Zühre sāḳī vü mihr saña çü cām
Virdi ʿadlüñ cihāna luṭf-ı niẓām
Kef-i cūduñ miṣāl-i ebr ü ġamām
Vaṣf-ı ẕātuñ şehā senüñ be-devām
Naḳş-ı zer ḳubbe-i zeberced ola

Saña her nesne rūşen ü maʿlūm
Ger ola ḫaṭṭ u noḳṭa-i mevhūm
Münkeşifdür saña daḳīḳ-i ʿulūm
Rāz-ı ser-bestedür ḳamu mefhūm
İde teʾṣīr seyr-i çarḫ u nücūm
ʿİzzetüñ dāʾim ü müʾebbed ola (T, 166a).

Kaynak metinde “Ġazel Ḫᵛānden-i Müdebbir der-Duʿā-yı Celāl” başlığı ile verilen ikinci tercî-bent örneği tercümede (Farsçadaki eksik yapraklar sebebiyle) bir bent fazla olarak karşımıza çıkmaktadır. Tercümesi yapılan ilk iki bendin mana ve şekil bakımından bir farklılığı bulunmamaktadır. Sekizli bentlerden oluşup “aaaaaaav bbbbbbbv …” kafiye örgüsü ile kaleme alınan bu tercî-bentin tercüme metni şu şekildedir:

Naẓm:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

Ey saña şems ü āftāb ġulām
Aḫter ü māh-ı çarḫdur ḫuddām
Medḥ oḳur saña peyk-i sidre-maḳām
Zühre sāḳī vü māh-ı nev çün cām
Kef-i cūduñ ider güher inʿām
Ṭūṭi-i ḳaṣr-ı çarḫ-ı mīnāfām
İtdi bu virdi ṣubḥ u şām tamām
Ḥaşre dek saña ʿizz ü devlet ola

Seni medḥ eyler ins ü ḥūr u melek
Devletüñdür cihāna zīb ü bezek
Tābiʿ oldı saña simāk u semek
Düşmenüñ esfel ü ḳarīn-i derek
Nefesüñ ʿĪsa oldı ṭabʿ-ı miḥek
Eylemez bunda kimse şübhe vü şek
Dir bunı sākinān-ı ṭāḳ-ı felek
Şāha her demde cāh u ʿizzet ola

Nuṭḳuñ oldı çü lüʾlü-i meknūn
Baḫt-ı ferruḫla ṭāliʿüñ meymūn
Müctemiʿ ẕihn-i pākün içre fünūn
Bū ʿAlī'sin deḳāʾiḳuñ Ḳānūn
Ḥikmet-ile cihāna Eflāṭūn
Tā ola çār ṭabʿ u nüh gerdūn
Devletüñ dāʾimā ola efzūn
Ẕāt-ı pāküñ maḳarr-ı ḥaşmet ola (T, 167a-167b).

Tercî-bentlerin sonuncusu onluk bentlerden oluşup kaynak metin ve tercümede muhteva ve şekilleri uyumlu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kaynak metinde (564-578) numaralı beyitler arasında yer alan ve "Ġazel Ḫˇānden-i Münhī der-Duʿā-yı Celāl" başlığı altında işlenen bu tercî-bentin kafiye düzeni "aaaaaaaaav bbbbbbbbbv …" şeklindedir. Diğer tercî-bentlerde olduğu gibi burada da vezin "feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün"dür:

Naẓm:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

Ey żamīr-i münīr ile çün māh
V'ey ser-i ḫusrevān ʿāleme şāh
Aḫter ü mihr-sā ki nīgū-ḫˇāh
Girdgār ola luṭfı ile penāh
Bed-sigālüñ yüzi çü ḳabr-i siyāh
Menzili ola her zamān bün-i çāh
Ġamı çün kūh ola vü çehresi gāh
Ẓāhir oldı yüzüñde luṭf-ı İlāh
Tā ola māha aḫterān sipāh

Saña vaṣf ola ʿizzet ü iḳbāl

Ṭalʿatüñ ile müstenīr āfāḳ
Mihr ü meh ki żamīrine müştāḳ
Ẕātuñ oldı ʿaṭā ile tek ü ṭāḳ
Mādiḥüñ sākinān-ı nüh etbāḳ
Muṭrıbuñ naġme-sāz bā-ilḥāḳ
Ḫıdmetüñde bu çarḫ-ı beste nıṭāḳ
Māhı reşk itdi mübtelā-yı meḥāḳ
Tā ola mihre cā bu ṭāḳ u revāḳ
Nūrveş ola meclisüñ berrāḳ
ʿÖmrüñ efzūn ola zi-māh u zi-sāl

İtdi dünyāyı ruḫlaruñ enver
Baḥrveş kefüñ itdi beẕl-i güher
Dergehüñ ḫāk-i çarḫadur efser
Düşmenüñ lāʾiḳ-i sinān u teber
Āftāb-ı zümürrüdin minber
Medḥüñ oḳur şehā be-şām u seḥer
Pādşāh-ı cihān u dīn-perver
Gūş iderse duʿā-yı devleti ger
Mihr ider dāʾimā bunı ezber
Nām-ı pāküñveş ol çemende ḫışāl (T, 169a).

Tercümede “Cihān-güster Pend-i Şāh-ı Tācvere Münāsib Getürdügi Ḥikāyetdür” bölümünde yer alan aşağıdaki beşli bentlerden oluşan tercî-bentin (eksik yapraklardan ötürü) kaynak metinde olmadığı tespit edilmiştir:

Naẓm:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

Ey şeh-i nīk-baḫt u ʿālem-gīr
ʿĀḳil u ehl-i ṭabʿ u pāk-żamīr
Mādiḥüñdür meh-i sipihr-i serīr
Tā ki māh ola nūr-baḫş u münīr
Ẕāt-ı pāküñ çü mihr-i enver ola

Micmer-i meclisüñ ola ġūrşīd
Perdedār-ı derüñ ola Cemşīd
Āsmān dergehüñde pür-ümmīd
İde Ḥaḳ ẕātuñı ebed teʾyīd
Āstānuñ bülend ü ber-ter ola

Ey żamīr-i münīr ile çün māh
Eyledi Ḥaḳ bu ʿāleme seni şāh
Mihr ẕātuñ durur nücūm sipāh
Lāʾiḳ oldur ki mādiḥüñ her gāh
Gül gibi dāmeni pür-ez-zer ola

Aldı tīġuñ Fireng'den çü ḫarāc
Saña hem kān u baḥr virdi bāc
Ṭāliʿ-i saʿduñ itdüm istiḫrāc
Bendeler dergehüñde ṣāḥib-i tāc
Düşmenüñ sīnesine ḫancer ola

Mādiḥüñ oldı çün debīr-i felek
Ṣadr-ı ḳadrüñ olup serīr-i felek
Ola ḫaşm-ı derüñ esīr-i felek
Vaṣf-ı ẕāṭuñ ki yazdı tīr-i felek
Zīnet-i ṣadr-ı ṭāḳ-ı aḫḍar ola (T, 165a).

Yukarıda ele aldığımız örneklerden hareketle, eserin farklı nazım şekilleri açısından çok zengin malzeme sunduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Tercümede görülen bu çeşitlilik kaynak metinde de görülmektedir. Ancak kaynak metinde görülmeyip tercümede görülen ya da kaynak metinde başka bir nazım şekli başlığı altında değerlendirilirken bizim başka bir nazım şekli olduğunu tespit ettiğimiz manzumeler olmuştur. Örnek olarak bizim şekil olarak inceledikten sonra "müzdeviç tercî-bent" olarak değerlendirdiğimiz bazı manzumelere kaynak metinde "müseddes" ve "gazel" gibi başlıkların verildiği görülmüştür. Sadece mısra sayısı değişen bu manzumelerde Nezlâbâdî'nin kimisine müseddes kimisine "gazel" demesi tarafımızca tutarsızlık olarak değerlendirilmiş ve tamamı "müzdeviç tercî-bent" başlığı altında değerlendirilmiştir. Yine kaynak metinde kıt'a nazım şekli görülmezken tercüme de bu nazım şekline de yer verilmiştir. Söz konusu kıt'a örnekleri incelendiğinde anlam

açısından uyumluluk olduğu, sadece nazım şekli bakımından mütercimin tasarrufta bulunduğu görülmüştür.

2.2. *Cemâl ü Celâl*'in Muhteva Yönünden İncelenmesi

2.2.1. Giriş Bölümü

Kaynak metnin giriş bölümünde eksik yaprak bulunmasından ötürü karşılaştırmalı bir inceleme mümkün olmamıştır. Giriş bölümünde, ana konunun işlendiği bölüm olan "Āġāz-ı Dāstān-ı Cemāl ü Celāl" başlığından önce gelen sadece yedi beyitlik kısım elimizde mevcuttur. Bu yedi beyitlik bölümde Nezlâbâdî'nin devrin hükümdarına olan övgü ifadeleri göze çarpmaktadır. Beyitlerde Allah'ın gölgesi olarak vasfedilen padişah güneşe, hizmetindekiler ay ve yıldıza benzetilmiştir. Ayrıca son beyitte devletinin payidar olması için dua edilmiştir.

Kaynak metne nazaran Mustafa Sâfî tarafından kaleme alınan tercümede, gelenekteki eser tertibinin muhafaza edildiği görülmektedir. Buna göre "[b]aşta çoğunlukla kaside şeklinde, tevhîd, münâcât, Hz. Peygamber ve Halifeler için söylenmiş na'tler, kitabın adına yazıldığı kişi adına bir övgü[yü]" (İpekten, 2005: 59-60; Ünver, 1986: 433-434) içeren kısımlarda mesnevi tertip şekline uyulduğu ve bunların ardından gelen "Sebeb-i Telif" kısmına muntazaman yer verildiği müşahede edilmiştir. Tercümenin "Giriş" kısmı incelendiğinde tevhit, Peygamber'e naat, sahabeye övgü, kitabın sunulduğu Sultan Ahmed'e methiye ve dua bölümlerinin manzum-mensur karışık olmak üzere işlendiği görülmüştür. Bu bölümlerin manzum kısımları kaside nazım şekliyle yazılmıştır. Kaside nazım şekliyle yazılan bu kısımlar, mesnevîlerde yer verilen farklı nazım şekillerinin sadece konunun işlendiği bölümle sınırlandırılmadığı, "giriş bölümü" ve bitiş bölümünde de farklı nazım şekillerine yer verildiğini göstermektedir (Kartal, 2014: 82). Aralarından sadece padişahın methinin yapıldığı kaside "fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün" vezniyle yazılmışken diğerleri "mefāʿīlün / mefāʿīlün / mefāʿīlün / mefāʿīlün" vezniyle kaleme alınmıştır. Bu manzumeler, metindeki sıralamasına göre şöyledir:

Tevhit:

[mefāʿīlün / mefāʿīlün / mefāʿīlün / mefāʿīlün]

Ḳılur ẕātına maẓhar pādşāh-ı ʿadl ü inṣāfı
Ṣalar sāye ḥimāyet itmek içün ḳāf-tā-kāfı

Gelüp her müstemend ol sāyeye çün ilticā eyler
Bulur emn ü emān u nice dürlü faẕl u elṭāfı

Ḫudāyā sāyeñi memdūd ḳıl ehl-i cihān üzre
Olup āsūde her dem bulalar biñ dürlü aʿṭāfı

Naat:

[mefāʿīlün / mefāʿīlün / mefāʿīlün / mefāʿīlün]

Muḥammed kim nübüvvet taḫtınuñ olmışdur ol ḫānı
Ḫilāfet ṣadrına temkīn idüpdür niçe sulṭānı

Gelüp hıfẓ u ḥimāyet itmek içün beyża-i dīni
Gidüp yirine naṣb eyledi bir niçe Süleymān'ı

Ḫuṣūṣan zübde-i şāhān-ı dīn-ḍārān u dīn-perver
Selāṭīn-i cihān u dūd-mān-ı āl-i ʿOṯmān'ı

Sahabeye Övgü:

[mefāʿīlün / mefāʿīlün / mefāʿīlün / mefāʿīlün]

Resūl'üñ āl ü aṣḥāb-ı ʿiẓāmı ictihād idüp
Ḳılupdurlar şerīʿat ḫānesin maʿmūr u ābādān

Müzeyyen itdiler ol ḫāneyi zühd ü ʿibādetle
Müşeyyed ḳıldılar erkānını bi'l-ʿadli ve'l-iḥsān

Urup küffāra seyf-i intiḳāmı emr-i Ḥaḳḳ üzre
Fedā eylediler dīn yolına ṣad bāş ile ṣad cān

Padişaha Methiye

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

Pādşāh-ı baḥr u ber sulṭān-ı pür-ʿadl ü hüner
Ḫusrev-i Dārā-sipeh şāhenşeh-i Dārāb-der

Ḥāmi-yi şerʿ-i muṭahhar māḥi-i küfr ü ḍalāl
Ḫādim-i beytü'l-ḥarām u ravża-i ḫayru'l-beşer

Tabʿ-ı pāki māʾil-i iḥsān u ʿadl u luṭf u ḫayr
İtmedi cevr ü sitem hergiz derūnından güẕer

Meşreb-i pāki muṣaffā ṣūret-i bī-dāddan
Ḳalb-i ṣāfında ġubār-ı ẓulmden olmaz keder

Ẕātı şol dürr-i girān-māye durur kim tāc u taḫt
Anuñ-ıla kesb idüpdür zīb ü zīnet zeyn ü fer

Padişaha Dua:

[mefāʿīlün / mefāʿīlün / mefāʿīlün / mefāʿīlün]

Ḫudāyā ẕāt-ı pāki çün ki nūr-ı çeşm-i ʿālemdür
Anı āsīb-i ḫāşāk-ı küdūretden maṣūn eyle

Vücūdı nüsḫa-i fevz-i emānīdür ġam-ı dehre
Ḳılup ḫırz-ı Yemānī bāʾiṣ-i defʿ ü sükūn eyle

Nihāl-i ḳāmetin bāġ-ı cihānda ser-firāz eyle
ʿAdū-yı devletin künc-i belāda ser-nigūn eyle

Ḳırup aʿdā-yı dīn ü devletin ṣāḥib-ḳırān eyle
Dem-ā-dem ʿömrin artur şevketin her dem füzūn eyle

Rikāb-ı himmetini üstüvār-ı eşheb-i şerʿ it
Öñince ʿadli rehber Ḫıżr-ı vaḳti reh-nümūn eyle

Giriş bölümünde bir diğer başlık "Sebeb-i Telif"tir. Tevhit, naat, methiye ve dua bölümleri gibi bu başlık da kaynak metinde bulunmamaktadır. Velev ki olsa bile her eser için hususan kaleme alınan sebeb-i teliflerin mukayesesi işine girişilemezdi. Mustafa Sâfî "Sebeb-i Telif"te bu eserin tercüme işinin kendisine nasıl verildiğini teferruatı ile anlatmıştır:

> Pes bi-ḥasebe'l-ʿāde ḥużūr-ı ʿālī-i bā-saʿādelerine bir gün kütüb-i maʿhūdeden bir nice kitāb-ı müsteṭāb gelüp manẓūr-ı naẓar-ı iksīr-eşerleri olduḳda içlerinde *Kitāb-ı Celāl ü Cemāl* nām nüsḫa ki anı Semerḳand ḫānı olan Mīrzā Şāhruḫ zamānında

melikü'ş-şuʿarā ve reʾīsü'l-buleġā olan Mevlānā Āṣafī naẓm-ı belīġ ü lafẓ-ı faṣīḥ ile teʾlīf ve nikāt-ı ʿacībe vü ḥikāyāt-ı ġarībe ile tavṣīf eylemişdür. Manẓūr-ı naẓar-ı saʿādet-eşerleri olıcaḳ her çend ki kitāb-ı meẕkūr ḥadd-i ẕātında bir kitāb-ı laṭīf olup niçe ḳıṣṣa-i muʿteber ü naṣīḥat-i pür-ʿiber mutażammın olmaġla meclis-i ʿālī-i pādşāhīye lāyıḳ ve içinde münderic olan maʿānī ṭabʿ-ı şerīflerine muvāfıḳ vāḳiʿ olur. Velākin kitāb-ı mesfūr lisān-ı Fārsīde naẓm olınmış olup maʿnāsınuñ sühūlet ile fehmi lisān-ı mezbūrda māhir olanlara maḫṣūṣ olup fāʾidesi ʿāmm olmamaġın aḫẕi teysīr ve fehmi teshīl olınmaḳ içün Türkī dil ile terceme olınup zevāʾidi ṭarḥ vāṣıl-ı maḳṣūd olan ḳıṣṣa ki andan maṭlūb olan maḥżā ḥiṣṣedür. Neẕr ile beyān u şerḥ olınmaḳ ṭabʿ-ı hümāyūnlarından güẕer ve zebān-ı faṣīḥü'l-beyānları üzre ʿiber itdükde ḥarem-serā-yı salṭanat-iḥtivāda perveriş ve ʿatebe-i ʿulyā-yı rifʿat-intimāda neşv ü nemā vü bāliş bulan ḫavāṣṣ-ı muḳarrebīn ve ʿibād-ı sıdḳ-iʿtiyād-ı muḫliṣīnden hevā-yı ṣadāḳatüñ şehbāz-ı bülend-pervāzı ve fezā-yı ḫulūṣ u istiḳāmetüñ ṣayd-endāz-ı mümtāzı ki ḳabża-i ʿināyet-i şāhīden ġıdālanmış ve çāşni-i niʿmet-i bī-nihāyet ile muşt u sāʿid-i pādşāhīde ṣafālanmış olup niçe müddet ki renc-ḫāne-i ḫıdmetde perr ü bāl-i himmetin yitişdürmiş ve kāze-i bāzāne-i ʿubūdiyyetde şeh-per-i cenāḥ-ı ṣadāḳatin bitişdür[miş] olmaġla farżan dest-i ʿadū-şikest-i ʿināyet-i şāhīden pervāz bulsa ʿanān-ı semā-i rifʿatde āşiyāne ṭutan hümā-yı devleti şikār ve sāʿid-i devlet mesāʿid-i iʿānet-i şehenşāhī ile ḫalāṣ-ı imtiyāza muḳārin olsa māverā-yı Ḳāf-ı ʿizzetde lāne idinen ʿanḳā-yı saʿādeti pençe-i ṣaydına giriftār itmek çehre-i ḥālinde ʿayān ve cebhe-i istiʿdādında nümāyān olan dervīş-meşreb ü nīk-meẕheb ser-bāzdārān-ı sulṭānī serdār-ı iḫlāṣkārān-ı ḫāḳānī muḥibbü'l-fuḳarā ve'ṣ-ṣuleḥā *erşedehu'llāhu ilā-menāhici's-sedād ve'l-hüdā ve evṣalahu ilā-menāzili'r-reşād ve't-teḳā* cenāblarınuñ aġleb-i kār u bārı eʿamm-ı aḥvāl-i rūzgārı suleḥā-i ümmetden baʿż-ı gūşelerde maḫfī vü münzevī ve zevāyā-yı ḫumūlde ḳaddi dü-tā vü münḥanī velākin kemān-ı ḳāmeti şaṣtından ḫalāṣ bulan sehm-i duʿāsı tīr-i ḳażā-teʾsīr-i pādşāh-ı ʿālemgīr gibi menzil-i īcābete vāṣıl ve ṭabla-i ḳabūl u işābete muttaṣıl kimseleri tecessüs ve pādşāh-ı cihān-penāha maḫṣūṣ duʿācı ve devām-ı devlet ve beḳā-yı salṭanatlarını mültemis ü rācī eylemek içün tefaḫḫuṣ u tecessüs olup işbu sākin-i gūşe-i güm-nāmī ve müstavṭın-ı peyġūle-i nā-kāmī olan faḳīr-i dāʿī ile daḫı āşnā-i semāʿīleri olmaġın ol ḥīnde maʿraż-ı ʿarż-ı pādşāhiye yitürürler ki pādşāh-ı Cem-cāhuñ ḫāṣṣa duʿācılarından fülāna bu ḫıdmet fermān buyurılursa muḳaddemāt-ı ʿilmiyyeden behresi ve fünūn-ı ʿirfāniyye ve ʿörfiyyeden ḥiṣṣesi olup her lisānda yed-i ṭūlāsı ve her vādīde taḥrīk-i dest ü pāsı olmaġla ʿuhdesinden gelür

ve maḳṣūd-ı hümāyūnları üzre bu ḫıdmeti edā ve levāzım-ı iḫlāṣ-ı ʿubūdiyyeti müʾeddā ḳılur idi. Fermān didükde pādşāh-ı cihān *ṣebbeta'llāhu ḫıyāme salṭanatihi ilā-intihāi'z-zamān* ḳablinden bu emre ḳıyām içün fermān-ı ḳażā-yı cereyān ṣādır olduġına mümā-ileyh *naẓara'llāhu bi-fażlihi ʿaleyhi* cihetinden işāret olınmaġın işbu emr-i ṣaʿb u ḫaṭīr içün dāmen-i himmet miyān-ı ḫıdmete teşmīr olındı (T, 160a-160b).

Buradaki ifadelerin özeti şöyledir: Padişahın önüne birgün kütüphanesinden *Kitâb-ı Cemâl ü Celâl* isimli, içerisinde ibret alınacak kıssaların bulunduğu Farsça ile yazılmış bir eser gelir. Semerkand hanı Mirza Şahruh zamanında kaleme alınmış olan bu eseri padişah okur ve hayran kalır. Bunun üzerine bu eserin, umumun da okuyup anlayabilmesi için, tercüme edilmesini ister. O sırada padişahın etrafında bulunan ulemadan kimseler (yukarıdaki alıntıda bu kişilerin vasıfları geniş bir şekilde verilmiştir) bu görev için o anda Mustafa Sâfî'yi işaret ederler ve nihâyetinde bu meşakkatli görev ona verilir. Mustafa Sâfî'nin bu tercüme vesilesiyle Sultan Ahmed'in baş imamlığına getirilişi, "Hayatı" bölümünde teferruatlı olarak ele alınmıştır.

2.2.2. Konunun İşlendiği Bölüm

2.2.2.1. Hikâyenin Özeti

Şehr-i Ferd isminde bir ülke ve onun başında Lehrâs Şah isminde bir padişah vardır. Lehrâs Şah'ın uzun bir müddet çocuğu olmaz. Bir gün rüyasında bir goncayı kokladığını görür ve bu rüyasını vezirleriyle paylaşır. Vezirleri bu rüyanın şahın bir çocuk sahibi olacağına işaret ettiğini söylerler. Dedikleri çıkar ve şah bir evlat sahibi olur. Doğan erkek çocuğuna Şah Celâl adını verirler. Şah Celâl ilim ve hünerle kendini donatır ve marifet sahibi bir şehzâde olur. Lehrâs Şah bir gün vezirlerinden oğluna öğüt vermelerini ister. Vezirlerden her biri sahip oldukları beş kasırda beş gün sırasıyla şehzâdeyi ağırlar ve öğütlerini aktarır. Her biri farklı meziyetlere sahip bu vezirlerin öğütlerini layıkıyla idrak eden şehzâde için babası bir saray inşa edilmesini emir verir. Kasr-ı Cihan-nümâ (diğer adıyla Kıble-nümâ) ismini taşıyacak olan bu saray yapılır ve Şah Celâl maiyetiyle beraber burada yaşamaya başlar.

Kulle-i Kaf'ta hüküm süren periler şahı Cemâl, Kasr-ı Cihan-nümâ'nın yapılmasından haberdar olunca, kasrı görmek için gelir ve bu sırada Şah Celâl'in suretini

görüp ona âşık olur. Sonrasında onu kendine meftun etmek için sarayın bir duvarına kendi resmini işleyip şehzâdenin parmağındaki yüzüğe kendi adını yazar. Şah Celâl'in resmi ve yüzüğündeki ismi görmesiyle Cemâl'in arzusu gerçekleşir. Şehzâde babasından icazet alarak çileli ve meşakkatli bir yolculuğa çıkar. Bu yolculukta Lehrâs Şah'ın ordusundan bir kısmı ile vezirlerden Dindâr'ın oğlu İhtiyar, Şah Celal'e refakat eder. Bir gün av için etrafındakilerden bir hayli uzaklaşan şehzâdeye bir papağan görünür ve onunla sohbet eder. Bu sohbette şehzadenin halinden haberdar olan papağan, Celâl'e maksudunun hâsıl olabilmesi için Kûh-ı Kaf yolunu tutması ve türlü engelleri geçmesi gerektiğini söyler. Aslında burada papağan suretinde görünen Cemâl'in kendisidir. Papağanın dediği gibi yolculuk boyunca Şah Celâl'in başından türlü türlü olaylar geçer. Ancak bu belalardan her defasında ya cesaretiyle ya da Cemal'in himmetiyle kurtulur.

Şehzâdenin karşısına çıkan ilk engel Gazeng isimli bir zenci dev olur. Bir kale sahibi Gazeng, sekiz bin tane insan yiyen zenciyi himaye eder. Hikâyenin bu kısmında Celâl'in yardımına Feylesof-ı Ayyâr yetişir. Güvercin gibi seri, rüzgar gibi kıvrak olarak tavsif edilen Feylesof-ı Ayyâr bu noktadan hikâyenin sonuna kadar Şah Celâl'in yanında olacaktır. Gazeng'in kalesini seyre çıkan Feylesof, tam malumat sahibi olamayınca Şah Celâl'e mahcup olacağı kaygısıyla ağlayarak dua etmeye başlar. Duası kabul olunan Feylesof'a yine Cemâl yardım eder. Bu kez yaşlı bir kimse olarak görünen Cemâl, devlerin ve kalenin tafsilatını Feylesof'a verir ve o da bu haberi Şah Celâl'e iletir. Sonrasında Şah Celâl ve ordusu kaleyi zapt edip Gazeng ve zencilerin çoğunu öldürürler. Ancak Gazeng'in kalesinde efsunlu bir kuş vardır ve saçtığı ateşle şehzâde ve beraberindekilere aman vermemektedir. Şehzâde tam bu durumdan yakınırken Cemâl yine başka bir surete bürünüp gelir ve o kuşu da bertaraf eder. Bu kuşun ölürken çıkardığı gürültü ile ayaklanan diğer zenciler de şehzâde ve askerlerince öldürülürler ve kale tamamıyla ele geçirilmiş olur. Bu sırada Şehzâde'nin huzuruna Küşenc isimli bir zenci çıkar. Kaledeki hazinelerden Celâl'i haberdar eden ve bunun karşılığında canının bağışlanmasını isteyen Küşenc'in talebi karşılık bulur. Küşenc sadece kaledeki hazinenin yerini göstermekle kalmaz, ihtişamıyla ve görünüşüyle kendisine hayran bırakan Gazeng'in atını da Celâl'e takdim eder. Atı görünce hayranlığını gizleyemeyen Celâl, ona Fîl-peyker adını verir.

Şah Celâl, Gazeng'i öldürüp kalesini fethettikten sonra askerlerini geride bırakıp sadece iki kafadarı İhtiyar ve Feylesof ile beraber çöllere düşer. Bir müddet ilerledikten sonra Şehr-i Sefid isminde bir yere varırlar. İnsanın yaşamadığı ancak eşya ve bitkilerin dile geldiği bu şehirde Şah Celâl'e karşı gelen suretler onu bir saraya götürürler. Bu sarayın dört

köşesinde dört yüksek kubbe vardır ve bu kubbelerin her birinde birer levha asılıdır. Şah Celâl nasihat dolu ilk iki levhayı okur ve üçüncü levhaya gelince Şehr-i Sefid hakkında malumat sahibi olur. Üçüncü levhada yazılanlardan, Şehr-i Sefid'in devlerin bir sihri olduğunu öğrenir ve başına gelecekleri bekler. Bu levhada ismi geçen devler şunlardır: Şemtûn, Meşhâşîd ve Hatûm. Şah Celâl o günün akşamı veziri ile oturup konuşurken bu üç dev kendilerini gösterir ve şehirdeki bütün suretler onlara saygı ile secde ederler. Devler bu şehrin sahibi ve Cemâl'in âşığı olduklarını söylerler. Şah Celâl ve iki arkadaşı bu devler tarafından esir edilip Şehr-i Sefîd'in ortasında bir kuyuda hapsedilirler. Onlar kuyuda iken Cemâl'in diyarından Huttâl isminde bir peri bir şekilde kuyuya inmeyi becerir ve onlara su ve yiyecek yardımında bulunur. Celâl bu kuyuda kalmaktan ziyade Cemâl'e ulaşamamaktan ötürü derin bir ızdıraba düşer ve sürekli dua ile meşgul olur. Nihayet onun bu duaları karşılık bulur ve Cemâl bu durumdan haberdar olur. Cemâl, Celâl'in bu beladan kurtulması için vesile olacak duayı içeren bir mektup kaleme alır ve ona ulaştırır. Bu mektubun Cemâl'in elinden çıktığını anlayan şehzâde, duayı tarif edildiği gibi dört gün okuduktan sonra kuyudan ve devlerden kurtulur. Şah Celâl ve iki arkadaşı kuyudan kurtulduktan sonra sanki hiç tuzağa düşmemiş gibi kendilerini bir vadide bulurlar. Durumun mahiyetini kavrayan Celâl, bu hadiseyi, dünyanın gaflette olanlar için bir sihirden ibaret olduğu şeklinde yorumlar.

Bu hadiseden sonra Şah Celâl, Feylesof ve İhtiyar ile birlikte on gün yol gider. On günün sonunda uzaktan bir kuş cenneti görürler. Güzelliğiyle göz kamaştıran bu yeri, Şehr-i Sefid gibi hayal ve suretlerden müteşekkil olarak yorumlarlar. Ancak içlerinden bir peri gelip durumun böyle olmadığını, kendilerinin Cemâl'in akrabası olan Sehî-kad'in bendeleri olduğunu ve herhangi bir şüphe duymamaları gerektiğini söyler. Ardından Sehî-kad'in Celâl'i misafir etmek istediğini iletirler. Bu davete icabet eden şehzâdeye Sehî-kad, Cemâl'in ahvalinden bahseder. Ayrıca şimdiye kadar karşılaştığı belalarda şehzadeye yardım edenin bizzat Cemâl olduğundan kendisini haberdar eder. Sehî-kad, uzunca bir sohbetin ardından Şah Celâl'e, bulundukları yerin Kûh-ı Kaf'a hâlâ çok uzak ve gideceği yolun dev, nesnas ve tuzaklarla dolu olduğunu telkin eder.

Altı gün boyunca Sehî-kad ile zaman geçiren, maksudu ve mahbubu Cemâl üzerine sohbet eden Celâl yedinci gün tekrar yola revan olur. Cemâl'in aşkıyla yollara düşen şehzâde, yolculuğun bu evresinde muhtelif bitkiler (servi, şimşad, sandal, gülistan, bostan) ve kuşlarla (kumru, papağan, tavus, hüma, bülbül) karşılaşır. Şehzâde karşılaştığı kuşlarla aşk ve âşıklık bahsi üzerine söyleşir.

Bu aralıktan sonra Şah Celâl tekrar yola düşer ve Yemne-câdû olarak adlandırılan bir belânın hâkim olduğu Kûh-ı Sefîd (Kala-i Siyah) olarak tabir edilen bir mekâna erişir. Şah Celâl'i gören Yemne ona âşık olur ve onu elde etmek için çeşitli hilelere başvurur. Nihayetinde başarılı olur ve İhtiyar vezirin tavsiyesiyle Celâl ona teslim olur. Yemne, Celâl'in iki sadık dostunu zincire vurdurup zindana attırır. Bir gece Cemâl, içinde dua ve esma bulunan bir mektubu Celâl'e ulaştırır ve bu duayı yedi kez tekrar etmesi durumunda İhtiyar ve Feylesof'un zincirden kurtulacağını; Yemne'nin uykuya dalacağını ve bu esnada onun başını alabileceğini bildirir. Bu durum tam böylece gerçekleşir ve Celâl duayı yedi kez okuduktan sonra iki dostu kurtulur, Yemne ise uykuya dalar. Daha sonra Feylesof, Yemne'nin başını alır, kanından içer ve Yemne'nin sihirdeki marifeti ona geçer. Yemne'nin ölümünden sonra zindanda bulunan Meşhâşeng, Şemhâs, Tamûc ve Meşânîd isimli dört dev kurtulur ve onlar da Şah Celâl'in emrine girerler.

Yemne-câdû'nun kalesinden ayrıldıktan sonra bir ay yol giden şehzâde ve arkadaşları Gülzâr-ı Sîm-dîvâr isimli bir yere ulaşırlar. Burada Dil-fürûz isimli bir perî bulunur ve o da tıpkı Yemne gibi Celâl'i görünce âşık olur. Dil-fürûz şehzâdeyi kendisi ile ülfet kurması için meclisine davet eder. Celâl'i ikna edemediğini gören Dil-fürûz, onu Dil-güdâz adlı kalenin içindeki kuyuya ve beraberindekileri ney cezîresi adlı bir yere hapsettirir. Şah Celâl, bu kuyudan sihirle kendini kuşa çeviren Feylesof marifeti ve Yemne'nin elinden kurtardığı dört devin yardımıyla kurtulur.

Dil-fürûz'un elinden kurtulan Şah Celâl ve arkadaşları bir ay yol gittikten sonra bir gül bahçesine varırlar ve şehzâde burada bulunan bitkilerle (gül-i surh, nergis, lâle, benefşe, sûsen) ve sanem-i zeberced ile hakikî aşk üzerine sohbet eder. Bunlardan sanem-i zeberced kendisine sırlı bir ayna verir. Ayna ilk olarak Cemâl'in suretini gören Celâl, sonrasında bu suretin Yemne'ye dönüştüğünü fark eder. Bu durumdan hayran olan Celâl, o sanem dâhil olmak üzere etrafındaki her şeyin hayal olduğunun farkına varır. Celâl aynayı ipek kumaşa sarıp yoluna devam eder.

Şâh Celâl bu hâl üzere on gün gittikten sonra sayısız ağaç türü ve meyvenin bulunduğu bir ormana ulaşır. Şehzâde bu ormandaki ağaçların yapraklarını yakından temaşa edince üzerinde şöyle bir uyarı görür: "[…] ṣad hezār kimse bu yolda helāk oldı ve cism ü cānı ber-ā-ber-i ḫāk olup bir ferd ḳaṣr-ı Cemāl'e vāṣıl ve ḫalvet-ḫāne-i viṣāle dāḫil olmadı" (TN, vr.188b). Şehzâde bu uyarıya rağmen ölümü pahasına bu yola devam edeceğini söyler. Bu manzaradan sonra kendisini Sagâl isimli bir gûlyabânî karşılar. Bu ormanda hüküm süren

Sagâl'ın devlerden oluşan binlerce ordusu vardır. Sagâl sihir ile kendisini Lehrâs Şah'a, beş devi de beş vezire dönüştürüp Celâl'e bir tuzak kurar. Fakat bu hileyi Feylesof aşikâr eder ve Sagâl da dâhil olmak üzere bütün devler öldürülür. Bu esnada Cemâl'den bir mektup gelir ve içinde burada Dilşâd isminde bir perînin tutuklu olduğu yazar. Cemâl, bu perînin kurtarılmasını emreder ve arzu ettiği gibi Celâl, Dilşâd'ı bulup serbest kalmasını sağlar.

Şehzâde bu olaydan sonra yine yola koyulur ve Makâm-ı Ferruh-baht'a ulaşır. Dilşâd'ın vâlidesi olan Ferruh-baht, Şah Celâl'i misafir eder ve Kulle-i Kaf yolundaki zorluklardan onu haberdar eder. Bu yoldaki devlerden biri Sagâl'in amca-zâdesi Şemtâl'dir. Şah Celâl ve Feylesof Şemtâl'in bulunduğu kaleye varırlar ve onunla savaşırlar. Celâl, Şemtâl'i de öldürmeyi başarır ve kalenin içine girmeyi başarır. Kalenin içi hazine ile doludur ve bunların arasında dört tılsımlı sandık bulunur. Bu sandıkları teker teker açarlar ve sırasıyla birer nalın, hırka, taç ve asa ile karşılaşırlar. Celâl bu eşyaları Dilşâd'a teslim eder ve Dilşâd da bütün bunları Ferruh-baht'a iletmeleri için yüz bin periyi görevlendirir. Ardından kendisi de Şemtâl'in ölümünü haber vermek üzere Cemâl'in huzuruna varır.

Buradan sonra Celâl'in durağı başka bir kuş bahçesi olacaktır. Bu bahçede zebercetten bir kümbet ve onun üzerinde kehribardan bir mil gözlerine ilişir. Milin üzerinde altından bir kaz bulunur ve ağzından inciler saçmaktadır. Bu incileri inceleyen Celâl her birinin üzerinde Cemâl isminin nakışlı olduğunu fark eder. Şah Celâl bütün bunları Cemâl'in bir işareti olarak yorumlar ve varlığından delâlet sunduğunu söyler. Buradan sonra şehzâde yolculuğuna devam eder. Bir zaman sonra biri demirden, biri bakırdan, biri çinkodan ve biri tunçtan meydana gelmiş olan dört parçalı bir dağa tesadüf eder ki her birisinin başında konuşmakta olan insan başı bulunur. Bu dört başın sahibi, gövdeleri dağın içerisinde olmakla birlikte, devamlı ağlarlar ve dillerinde Cemâl ismi yankı bulur. Celâl sonradan anlar ki bu dört baş dört şehzâdeye ait ve dördü de Cemâl'in aşkından ağlarlar. Celâl bu dağı geçince yaprakları kalkan meyveleri altın şeklinde dört ağaca rast gelir. Bu ağaçların yapraklarında da Cemâl ismini görünce kederi iyice artar. Şehzâde, bu ağaçların altında söyleşmekte olan üç kuş (keklik, kaz, hüdhüd) ile karşılaşır. Bunlar, Cemâl tarafından Celâl'in hâlinin nasıl olduğunu öğrenmek için görevlendirilmiş olan Ferruh-baht, Dilşâd ve Sehî-kad'den başkası değildirler.

Şehzâdenin yolu buradan sonra Günbed-i Devvâr isimli bir yere düşer. Durmadan dönen bu kümbete yaklaşınca birden kendisini içeride bulur ve burada Dil-rübâ isimli bir kadın görür. Bu kadın altın bir taht üzerinde oturmuş ve bir elinde şeker bir elinde hançer

vardır. Bir anda binlerce çocuk doğuran Dil-rübâ bir taraftan da elindeki hançerle onları öldürür. Bu hâle şahitlik eden Şah Celâl daha fazla dayanamaz ve Cemâl'in ismini okur, akabinde kendini bu kümbetin dışında bulur. Şehzâde iki ay yol gittikten sonra bu kez Ravzatü'l-Murâd adlı bir saraya erişir. Burada Habîb isimli bir vaiz, cinlerden ve perilerden oluşan bir kalabalığa Cemâl yolunda canlarına kıymalarını vaaz etmektedir. Vaazı dinleyen binlerce peri ve cin kendilerini helak eder. Bu manzarayı gören Celâl dehşetten bayılır. Şehzâde uyandığında etrafında binlerce cansız bedeni görünce ben de Cemâl aşkından canımdan geçerim der. Bunun akabinde Cemâl arz-ı didar eder ve burada kendisini helak etmesinin helal olmadığını söyler.

Şehzâde, saraydan sonra Zibak (civa) deryasına ulaşır. Bu deryanın üzerinden ateşler çıkmakta ve dalgaların çıkardığı kıvılcım gökyüzüne ulaşmaktadır. Celâl bu deryanın içinde binlerce cin ve perinin Cemâl'e ulaşmak arzusuyla telef olduğunu, binlercesinin de derya kenarında feryat ettiğini görür. Bu halden hayran olan Celâl'e Ferruh-baht'ın vesilesiyle Cemâl-perî bir sefine gönderir. Ateşten etkilenmeyen bu gemiye binen Şah Celâl ve Feylesof etrafı seyrederek bu denizi geçerler. Bu hâl üzere giderken bir sabah şehzâdenin gözüne Kulle-i Kaf görünür. Bir ay derya üzerinde seyrettikten sonra gemi Kûh-ı Kaf'ın eteğine yanaşır. Cemâl'in sarayının bulunduğu yer burasıdır ve Celâl bir an evvel onun huzuruna varmak ister. Bu arzuyla üç gün yol giderler ve Cemâl'in meskûn olduğu Kûh-ı Yâkût ve Kasr-ı Akik uzaktan görünür.

Cemâl'in bulunduğu sarayın yakınına dek varan Celâl bir noktadan sonra saray ile bulunduğu yerin arasındaki bağlantının kaybolduğunu görür. Bu noktada Feylesof'un yaptığı sihirler de fayda etmez. Celâl'in bunca yolu gelip de saraya erişememesini gören Ferruh-baht onun bu hâline üzülür ve Cemâl'den ona yardım etmesini diler. Bunun üzerine Cemâl, Ferruh-baht'ı bir papağan suretinde Celâl'e gönderir. Celâl onun için bir mektup kaleme alır ve papağan ile gönderir. Visal talep eden bu mektuba karşın Cemâl de bir mektup kaleme alır ve ondan sabırlı olmasını ister. Celâl'in durumuna bir çare arayan Ferruh-baht ve kızı Dilşâd ise Cemâl'den en azından onu Hücre-i Tevfik'e koymasını talep ederler. Onların bu dileği kabul görür ve yedi aydır Cezîre-i Hâl'de avare olan şehzâdeyi, Feylesof ile birlikte bu hücreye sevk ederler. Ferruh-baht ve Dilşâd Hücre-i Tevfik'te Şah Celâl için bir eğlence tertip ederler ve bu eğlencede Cemâl birtakım çalgıların (ney, def, ud, rebab) dilinden Celâl ile söyleşir.

Hikâyenin bu kısmında, Cemâl'in âşıklarından olan Pîr-efken'in annesi Menşûre, Cemâl ve Celâl'in ahvalinden haberdar olur. Sonrasında Cemâl'in aşkı ile dağlarda gezinen oğluna bir mektup kaleme alır. Bu haberi alan Pîr-efken hemen sihir ve hileyle nam salmış cinler şahı Meymûn'dan yardım ister. Meymûn, Celâl'i kaçırarak Pîr-efken'in huzuruna getirir. Önce Celâl'i öldürmeyi düşünen Pîr-efken, Cemâl'in hışmından korkarak onu Kûh-ı Billûr'da hapsetmeye karar verir. Ertesi gün Celâl'in kaçırılmasından haberdar olan Cemâl hemen bir grup tayin eder ve aramaya koyulmalarını emreder. Bu sırada Celâl'in kaçırılmasına şahitlik eden Mikyâs adlı bir perî ortaya çıkar ve gördüklerini Dilşâd'a anlatır. Bunun üzerine Dilşâd, Feylesof ile istişare eder ve Şemtâl'in hazinesinden aldıkları asa, hırka, taç ve başmağı yanına almasını ister. Birlikte Kûh-ı Billûr'a varırlar ve asanın sihriyle şehzâdenin saklandığı mağaranın kapısını açarlar ve onu oradan kurtarırlar. Hırka ve tacı üzerine giydirirler ve bu sayede şehzâde diğer mahlûkata görünmez olur. Son olarak ayağına giydirdikleri başmak da onun ateş denizinden zarar görmeden geçmesini sağlar. Şah Celâl bu belâdan da Cemâl'in yardımıyla kurtulmuş olur ve Cezîre-i Hâl'e sağlam bir şekilde geri döner.

Pîr-efken'in bu yaptıklarından ötürü Cemâl bir ordu çıkarır ve onun öldürülmesini emreder. Bu ordu, Pîr-efken'in sarayına varır ve annesi Menşûre de dâhil olmak üzere bütün askerlerini öldürürler. Fakat Pîr-efken bir şekilde kaçmayı başarır ve Cemâl'in babası Mihr-ârâ'nın yanına varır. Mihr-ârâ bu sırada Kıtmâr adlı bir devin kalesini kuşatmaya almış ve onu zapt etmekle meşguldür. Pîr-efken'den olanları dinler ve onun affı için Cemâl'den ricacı olur. Bunun üzerine Cemâl, babasından Pîr-efken ile birlikte Kasr-ı Akîk'e gelmelerini ister. Kasr-ı Akîk'e gelen Pîr-efken, Mihr-ârâ'nın huzurunda Celâl ile cenk meydanına çıkarılır ve burada Şah Celâl galip gelir. Pîr-efken'i de mağlup eden Celâl, son olarak Kıtmâr'ın kalesini fethetmekle görevlendirilir. Feylesof'un yardımıyla bu belayı da def eden Celâl, Mihr-ârâ tarafından taltif edilir.

Hikâyenin son kısmında Cemâl, Celâl'e olan aşkını açıklar ve babasının da rızasıyla Celâl ile vuslata erişirler. Celâl ile kavuşan Cemâl, hikâyenin başından sonuna dek şehzâdenin başından geçenlerde kendi dahlinin olduğunu itiraf eder. Celâl de başına gelen her türlü belâdan Cemâl'in inayetiyle kurtulduğunu ifade eder. Bundan sonra bir yıl Cemâl ile Celâl birlikte milket-i Kaf'a hükmederler.

Günler böyle Cemâl ile işrette, İhtiyar ve Feylesof ile muhabbette geçerken bir gün Feylesof, Celâl'e babası Şah Lehrâs ve şehr-i Ferd'i hatırlatır. Bunları duyan Celâl, bu

konuda hükmün Cemâl'de olduğunu ve ona danışacağını söyler. Cemâl, Celâl'in bu meramından haberdar olduğu vakit arzusunu hemen yerine getirir ve Şehr-i Ferd yolculuğu için büyük bir ordu hazırlatır. Sonrasında milket-i Kaf'ın idaresini Mihr-ârâ'ya bırakıp hep birlikte yola koyulurlar.

Şah Celâl ve Cemâl altı gün yol gittikten sonra Kûh-ı İrfân adlı bir dağa erişirler ve burada konaklamaya karar verirler. Burada Şah Celâl ve Feylesof gezinti yapmak için konak yerinden uzaklaşırlar. Bir müddet gittikten sonra bir mağaraya rastlarlar. İlk önce Feylesof içeri girer ve içeride Dîn-perver adlı bir bilge ile karşılaşır. Kısa bir sohbetten sonra onun bilge bir kimse olduğunu anlayan Feylesof dışarı çıkıp Celâl'i durumdan haberdar eder. Sonrasında Şah Celâl merakla içeri girer ve selam verir. Selama karşılık veren bilge ihtiyar, "Berü gel ey Celāl ve ḫalvetüme dāḫil ol ey cüvān-ı ṣāḥib-kemāl" der. Bunu duyan Celâl, daha tanışmadan ismini ondan duyunca sırra vakıf olur. Dîn-perver, Şah Celâl'den beş gün boyunca huzuruna gelmesini ister ve bu sayede onu ilim ve marifet yolunda bilgilendireceğini söyler. Başına gelen bu olayyı Cemâl'e nakleden Celâl, beş gün boyunca ihtiyar bilgenin sohbetine dâhil olur. Dîn-perver hikâyenin başından sonuna dek gelişen olayları, tek tek Celâl'e izhar ve izah eder. Bu sohbetlerde, Celâl başına gelen olayların her birinin bir hikmeti olduğunu, karşısına çıkan her belanın aslında nefsinin ona kurduğu tuzaklar olduğunu, şeytanın türlü vesveselerle onu yoldan çıkarmaya çalıştığını idrak eder. Beş günün sonunda Dîn-perver bir anda gayba karışır ve Şah Celâl kalbi genişlemiş ve ruhu ferah bulmuş bir şekilde Cemâl'in yanına varır.

Eserin sonlarına doğru Celâl ve Cemâl Şah Lehrâs'ın huzuruna varırlar. Oğlunun bunca sıkıntı ve eziyetin üstesinden gelmesinden, cinler ve devler ile mücadelesinden haberdar olan Lehrâs Şah onunla iftihar eder. Çok geçmeden de ülke idaresini oğluna teslim edip kendisi ibadet ve taat için uzlete çekilir. Bundan böyle Celâl ve Cemâl birlikte hem Şehr-i Ferd'i idare eder hem de istedikleri zaman milket-i Kaf'a giderler. Bu ahval bir süre böyle devam eder ve hikâye Şah Celâl'in ölümüyle sona erer.

2.2.2.2. Şahıs Kadrosu

Farsça asıl metin ve tercüme metin karşılaştırmalı olarak okunduğunda her iki eserin şahıs kadrosunun aynı olduğu görülmüştür. Mütercim Mustafa Sâfî'nin hikâyenin

kahramanları üzerinde herhangi bir tasarrufta bulunmadığı, asıl metinde geçen şahısları, adlarıyla beraber ayniyle muhafaza ettiği anlaşılmıştır.

Eserde olağanüstü, mitolojik ve fantastik özellikleriyle dikkat çeken oldukça geniş ve zengin bir şahıs kadrosu mevcuttur. Şahıs kadrosu, müspet şahıslar, menfi şahıslar ve eserde adı geçen hayvanlar olmak üzere üç başlık altında incelenmiştir. Müspet karakterler Celâl, Cemâl, Lehrâs, Mihr-efrûz, Mihr-ârâ, Dîndâr, Cihân-güster, Mihr-rây, Müdebbir, Münhî, Feylesof, İhtiyâr, Ferruh-baht, Sehî-kad ve Dil-şâd gibi insan ve peri grubundan oluşmaktadır. Menfî şahıslar arasında Gazeng, Şemtâl, Kıtmâr, Sagâl, Yemne, Meşhâşeng, Şemhâs ve Tamuc gibi ismi belirgin olanlarla birlikte çeşitli dev, ejderha ve cinler zikredilmektedir. Hayvanlardan ise Fîl-peyker, Tahmâs ve Saâdet'e ayrı başlık açılması uygun görülmüştür. Şahıs isimleri incelenirken isimlerin sözlük[76] anlamları ve metin içerisindeki kullanımları arasındaki bağlantıya da temas edilmiştir.[77] Şahıs isimleri sıralanırken metin içindeki öncelikleri esas alınmıştır.

2.2.2.2.1. Müspet Şahıslar

Celâl:

Hikâyenin ana kahramanı Ferd şehrinin hükümdarı Şah Lehrâs'ın oğlu Şah Celâl'dir. Hikâyenin başından sonuna kadar geçen bütün olaylar onun etrafında gelişir. Celâl, hikâyenin erkek kahramanıdır ve aşkı uğruna sonu gelmez yollara düşen, türlü bela ve musibetlere göğüs geren, pekçok zorluk ve rakiple mücadele eden, buna karşılık akıl, cesaret, incelik gibi bütün olumlu vasıfları üzerinde taşıyan âşık tipini temsil eder. Farsçadan tercümesi yapılan mesnevilerin birçoğunda görüldüğü gibi *Terceme-i Celâl ü Cemâl*'in başkahramanı Celâl de birçok olağanüstü özelliğe sahiptir. Daha beş yaşında düşünme ve kavrama yetisi en üst seviyeye erişen Celâl, on dört yaşına geldiğinde ilim ve hünerde olduğu kadar savaş meydanında da maharet sahibi olmuştur. Böylelikle kıvrak zekâsı ve bileğinin gücüyle birçok belanın üstesinden gelmeyi başarmıştır. Müellif, on dört yaşındaki Celâl'i, İran'ın tarihî şahsiyetleriyle mukayese ederek şu şekilde tarif etmiştir: "Fenn-i ceng ü cidālde Rüstem-i Zāl zebūn-ı gürz ü kūpāli olup Nerīmān ve Kahramān rezminde amān el-amān dir

[76] Şahıs isimleri için şu sözlüklerden faydalanılmıştır: (Dehhoda, 1998); (Devellioğlu, 2008); (Yıldırım, 2008); (Ayverdi, 2011); (Kanar, 2013).

[77] Metinde geçen Yemne, Sagâl, Şemtâl, Meşhâşeng ve Meşânîd bazı mitolojik varlıkların isimlerine sözlüklerde ulaşılamadığı için anlamları verilememiştir. Bunların müellifin muhayyilesinin ürünü olabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır. Adı geçen varlıkların daha ziyade dev, canavar, ejderha, câdû gibi sıfatlarla yan yana anılması ve olumsuzlanmaları bu görüşü kuvvetlendirmektedir.

idi. Nīze-i ser-tīzi ile çarḫuñ çenberin ḳapardı ve şīr-i gerdūnı kemendi ile der-bend iderdi. Çevgān ṣalsa ser-i Keyvān'ı ṭob gibi gerdān iderdi. Tīġ çalsa sipihr-i mīnā-çehrde siper-i mihr ü māhı pāre ḳılurdı" (T, 162a).

İki ana kahramandan birinin Celâl diğerinin Cemâl ismini taşıması tesadüfî olmasa gerektir. Bilindiği gibi tasavvufta Allah'ın isim ve sıfatları celâlî ve cemâlî diye ikiye ayrılır. "Mutasavvıflar genellikle insanların karakterlerini celâl ve cemâl tecellîlerinden aldıkları nasip miktarıyla açıklamışlar" ve "Celâl sıfatlarının tecellîsine mazhar olan kişiler celâdetli ve heybetli ol[arak]" (Uludağ, 1993: 240) tavsif edilmişlerdir. Temsilî bir aşk mesnevisi olan *Celâl ü Cemâl*'deki ana kahramanların da bu tanımlamadan bağımsız olarak düşünülmemesi gerekir. Şehzâde Celâl cesareti, heybeti, celâdetiyle celâl sıfatının hikâyede tecessüm etmiş hâlidir.

Cemâl:

Periler ve cinler ülkesinin şahı olarak nitelenen Cemâl-perî, hikâyede Şehzâde Celâl'in maşuku olarak karşımıza çıkmaktadır. Klâsik metinlerde görülen ulaşılması zor sevgili tipini temsil etmektedir. O, lale yanağı, anber kokulu beni, ay yüzü, hilal kaşı, sünbül gibi saçları, servi gibi boyu, nergis gibi gözleri, gonca dudağı, kıldan ince beli ile klasik sevgili tipinin tüm özelliklerini üstünde taşır. Sahip olduğu dillere destan güzelliği ile kûh-ı Kaf'ın hükümranlığını elde eden Cemâl'in, klasik şiirdeki sevgili algılayışının yansımalarını gördüğümüz geniş tasviri şöyledir:

> "Ol lāle-ruḫ u ʿanberīn-ḫālüñ nām-ı cemīli Cemāl ve yüzi bedr ve ḳaşları hilāl ruḫı gül ve ṣaçı sünbül zülfi kemend ve ḳaddi bir serv-i bülend idi. Nergis-i bīmārı gündüz mest ve giceler pür-ḫumār idi. Dehānı bir noḳṭa-i mevhūm idi ki nışfından bir ḫaṭṭ-ı nā-maʿlūm çekilmiş idi. Zülf-i efʿāsı bir ejderhā idi ki ol gencüñ üzerinde yāḳūt ḥalḳa ḥalḳa bükülmiş idi. Ḳaşları kemān ve ġamzesi ḫadengī-i tīr-i bī-emān olup āhū-yı çeşmi şīr ü peleng ṣaydın itmiş ve nāfe-i müşgi pençe-i ḳaplanuñ ḳanın içmiş māh-rūy u hilāl-ebrū mūyı miyānına dek ammā miyānı bir mūy idi. Ten-i pür-ṣafāsı üzerine düşen büklüm büklüm gīsūları ṣu üzre düşmiş sünbül ve her bir yanaġı bir ḳırmızı gül idi. Yanaġı üstünde ḫāl-i siyāhı gülzār içinde yatmış bir zengī-i mest veyā bir Hindū-yı āftāb-perest idi. Burnı bir çekilmiş elf-i sīm idi ve aña muttaṣıl iki ḥalḳa-i mīm idi. Gül çehresinde dehānı ki ġonçe-i ḫandān

idi gūyā bir ḳaṭre-i şeb-nem idi ki derūnı dürr-i dendān idi. Zebān-ı şīrīn-kelāmı ṭūṭī-i şekker-ḫā ve ṣadā-yı ḥayāt-baḫşı naġme-i bülbül-i ḫoş-nevā idi. Çeşm-i cādūsı siḥr-i Sāmirī oḳurdı ve zülf-i leylāsı ʿāḳilleri mecnūn-ı şeydā ḳılurdı" (T, 170a-170b).

Öyleki onun güzelliği karşısında babası Mihr-ârâ dahi onun maiyetine girmiştir. Cemâl, Celâl'in varlığından haberdar olup güzelliği ile onu kendisine âşık etmeyi başarır. Eserde atlanılmaması gereken noktalardan biri de güzelliğiyle periler ve cinlerin şahı olmayı başaran Cemâl'in insan türünden birine güzelliğinden ötürü âşık olmasıdır. Sözlük anlamı itibariyle "güzellik" manasına gelen "cemâl"i, Allah'ın isim ve sıfatlarından bağımsız olarak düşünmemek gerekir. Mutasavvıflar, Allah'ın gazap ve kahrının celâli ile, lütuf ve rahmetinin cemâli ile tecelli ettiğini ifade ederler. Cemâl'in hikâye boyunca her zora düştüğünde Celâl'e yetişmesi ve yardım elini uzatması onda cemâl sıfatının tecelli ettiğinin göstergesidir. Müellif, Cemâl ve Celâl isimlerini tercih ederek hem hikâyenin hem de kahramanların anlam katmanlarını derinleştirmiştir.

Lehrâs Şah:

Şehzâde Celâl'in babası ve Ferd şehrinin adaletiyle nam salmış hükümdarıdır. Lehrâs Şah hükümdarlığı kadar bilgeliğiyle de öne çıkar. Celâl'in doğumu, ona evvelden malum olmuş ve bir erkek çocuğu olacağını rüyasında görmüştür. Bu rüyasını vezirlerine anlattığında bir erkek çocuğuna sahip olacağı yorumuyla karşılaşmıştır. Bu olay ve Şehzâde Celâl'in Kulle-i Kaf'a gitmek için icazet istediği sahnelerde vezirleri ile olan istişaresi Lehrâs Şah'ın bilgeliği kadar istişareye verdiği önemi de gösterir.

Lehrâs ismine, bu şekliyle herhangi bir kaynakta rastlanılmamıştır. Ancak *Şeh-nâme*'de Lohrâsp şeklinde bir isim geçmektedir. Lohrâsp, Zerîr ile Goştâsp'ın babası, Keyhüsrev'den sonra Keyâniyân hanedanının dördüncü hükümdarı olarak anılmaktadır (Firdevsî, 2014: 1059). Farsça'da "hızlı koşan at sahibi" manasına gelen Lohrâsp ile ilgili kısımlar *Şeh-nâme*'de oldukça geniş bir şekilde ele alınmasına rağmen "bazı araştırmacılara göre Lohrâsp destanı uydurmadır" (Yıldırım, 2008: 490). Bundan başka müstakil olarak *Lophrâsp-nâme'*lerin de kütüphanelerde yazma nüshalarının varlığı söz konusudur. Nimet Yıldırım bunların *Şeh-nâme*'de geçen Lohrâsp hikâyeleriyle aynı içerikte olduğunu ifade etmektedir (2015: 408). *Celâl ü Cemâl*'de geçen Lehrâs isminin *Şeh-nâme*'de geçen Lohrâsp isminin muhaffefi olduğu düşünülmektedir. Nitekim *Şehnâme*'de Keyhüsrev tahtını

Lohrâsp'a bırakırken başta Zal olmak üzere bazıları itiraz eder. Buna karşın Keyhüsrev kararından vazgeçmez ve onu şöyle tavsif eder: "Yeryüzünün sahibi Hûşeng'in torunu olan Lohrâsp, akıllı, namuslu ve ileriyi gören bir adamdır. Peşeng ile Keykûbad'ın soyundandır; yüreği bilgi, başı da adaletle doludur. O size yeryüzünden büyücülerin kökünü kazıyan Tanrı'nın yolunu aydınlatacaktır" (Firdevsî, 2014: 1021). *Celâl ü Cemâl*'de ise Lehrâs Şah cesaret, feraset, cömertlik ve el açıklığı gibi birçok iyi hasletiyle birlikte şöyle anlatılmaktadır: "Şecāʿat ü şehāmet ve kerem ü seḫāvet vesāʾir ḫūb ḫaṣletinden māʿadā ʿilm-i eflāk ve seyr-i nücūmda niçe nükte maʿlūmı olup ḥarekāt-ı devr-i felegi ʿilm-i raṣad ile bilürdi ve intiḳālāt-ı nücūmı zīc ü uṣṭurlāb ile teşḫīṣ ḳılurdı. Ṣoḥbet-i ḫāṣṣında aña muṣāḥib-muḳīm elbette ʿālim olur idi yāḫūd ḥakīm meclisinde mūnis ü enīs-i dīvān ehl-i ʿirfān olur idi" (T, 161a). Her iki eserde ele alınan Lohrâsp ve Lehrâs isimlerinin müspet manada karşımıza çıktığı görülmektedir. Yine ilim, adalet, ileri görüşlülük gibi ortak vasıflarının bulunması *Celâl ü Cemâl* müellifinin *Şeh-nâme*'den istifade ettiğini düşündürmektedir.

Feylesof:

Hikâye boyunca İhtiyâr ile birlikte Celâl'e refakat eden Feylesof, daima "ayyar" sıfatı ile birlikte anılmaktadır. Çabukluğu ve kıvraklığı ile bir gecede yüz ferseng yol alan, yüksekliği ne olursa olsun bütün kalelere bir şekilde sızan, karanlık gecede kara kılı görecek kadar gözü keskin olan Feylesof'un hikâye içindeki tasviri şu şekildedir: "Sürʿat-i seyrde bir kebūter-i ṭayyār ve şiddet-i ḥareketde naẓīr-i bād-ı bahār olup gitdügi yol eger ṣaḥrā olsa ve ger kūh u seng bir gicelik yolı yüz ferseng idi. Ḥişār eger ṭaşdan ola veger tucdan elbette ol aña bir evcden çıḳardı ve burc u bārūsı her ne ḳadar bülend olsa kemend ile aña aġardı. Tīr-endāzlıġı ol mertebe idi ki şeb-i tīrede zengī-i siyāhuñ ruḫında olan ḫāli ḫadeng ile ururdı ve tīz-bīnligi ol derece idi ki ḳarañu gice içinde ḳara ḳılı görürdi" (T, 174a). Feylesof, Şehzâde Celâl ne zaman sıkışsa ona bir çıkış yolu göstermiş, ona bu meşakkatli yolculukta yol arkadaşlığı etmiştir. Hikâyenin ortalarında sihir ve cifir ilimlerini de kuşanan Feylesof, bu özelliği ile de pek çok açmazda Celâl'e yardımcı olmuştur. Feylesof, sözlükte "felsefe ile uğraşan, filozof, âlim; akıllı kimse" anlamlarına gelmektedir. Metin içinde Feylesof'un fonksiyonu düşünüldüğünde sözlük anlamının şahıs özelliklerine yansıdığı görülmektedir.

İhtiyâr:

Lehrâs Şah'ın vezirlerinden olan Dîndâr'ın oğludur. İhtiyâr, Feylesof ile birlikte hikâyenin başından sonuna kadar Şehzâde'nin yanında olan kahramanlardandır. "Şāh-zāde'nüñ sūd bir ḳarındaşı ve her yirde muṣāḥib ve yoldaşı olup fenn-i kitābetde bī-naẓīr rāy-i pāki miṯāl-i āftāb-ı münīr" (T, 172b) yani Celâl'in öz kardeşi, her nerede olursa olsun onun sohbet arkadaşı ve yoldaşı; kitabet ilminde benzeri olmayan, düşüncesi güneş gibi aydınlatıcı biri olarak tarif edilen İhtiyâr, doğrudan Lehrâs Şah'ın emriyle Celâl'in yolculuğunda yanında bulunmakla görevlendirilmiştir. İhtiyârın sözlükteki ilk manası "seçme, seçilme"dir. Nitekim metinde de Lehrâs Şah tarafından Celâl'e refakat etmesi için onun seçildiği görülmektedir. Ayrıca Celâl ile birlikte karşılaştıkları zorluklarda herhangi bir seçim yapmaları gerektiğinde İhtiyâr'ın irâde (ihtiyâr) göstermesi de ismiyle hikâyedeki şahsiyeti arasında ilişki kurmamıza olanak sağlamaktadır.

Mihr-efrûz:

Şehzâde Celâl'in annesi Lehrâs Şah'ın hareminde bulunan eşlerinden biridir. Güzelliği ile Lehrâs Şah'ı büyüleyen Mihr-efrûz eserde; lale yanaklı, yüzü bahar bahçesi, yüksek boyu İrem bağı fidanı ve selvi, yüzü güzellik göğünün güneşi, saçları gece gibi kapkara, kaşları incecik hilal olarak anlatılmaktadır. Onun güzelliğinin anlatıldığı beyitler şu şekildedir:

Var idi bir nigār-ı lāle-ʿ iẕār
Ruḫı gülzār-ı būstān-ı bahār

Ḳad-i bālāsı naḫl-i Bāġ-ı İrem
Ḳāmeti serv-i cūybār-ı kerem

Yüzi ḫurşīd-i āsmān-ı cemāl
Zülfi şeb ḳaşları hilāl-i ḫayāl (T, 161a).

Mihr-efrûz ismi, Farsça mihr (güneş) ve efrûz (şûle, parıltı) sözcüklerinin birleşimiyle oluşturulmuştur. Güneş parıltısı olarak düşünebileceğimiz mihr-efrûz, metinde de güzelliği ile göz kamaştıran Lehrâs Şah'ın hanımı, Celâl'in annesidir. Klasik metinlerde sevgilinin güzelliği anlatılmak istendiğinde sıkça güneşten istifade edilir. Mihr-efrûz ismi de bu amaçla verilmiştir.

Mihr-ârâ:

Eserde Cemâl-perî'nin babası olarak geçer. Kızı doğana kadar Kûh-ı Kaf'ın padişahlığını yapan Mihr-ârâ, periler arasında en güzel ve âşığı en çok olanın tahta geçmesi kaidesi gereği tahtını kızına bırakmış ve o dahi Cemâl'in maiyetine girmiştir. Farsça "güneş" anlamına gelen mihr ve "süsleyen, bezeyen" anlamına gelen ârâ kelimelerinden oluşan Mihr-ârâ ismi metinde Cemâl-perî'nin babasına verilmiştir. Bir erkek peri olarak tasvir edilen Mihr-ârâ'ya daha çok kadınlar için kullanılan bu sıfatların verilmesi ilginçtir. Güneşi süsleyen anlamına gelen mihr-ârâ kelimesi, kızının yani Cemâl'in güzelliğinden ötürü Mihr-ârâ'ya isim olarak verilmiş olabilir.

Penç Vezîr (Dîndâr, Cihân-güster, Mihr-rây, Müdebbir, Münhî):

Lehrâs Şah'ın beş bilge veziri bulunmaktadır. İsimleriyle müsemma olan bu vezirler ilim ve hikmette Hz. Lokmân; zekâ ve fıtnatte Hz. Süleyman'ın veziri Âsaf; devlet işlerindeki maharetleriyle İran hükümdarlarından Nuşirevan'ın meşhur veziri Büzürg-mihr'e teşbih edilmişlerdir. Lehrâs Şah'a bilhassa devlet işlerinde yardımcı olan bu vezirlerden Dîndâr "akl u hûşda bî-misl", Cihân-güster "hünerver", Mihr-rây "rây-ı müniri ile cihân-ârây", Müdebbir "fâzıl-ı kâmil" ve Münhî "munis ü yâr u musâhib-i gam-hâr" olarak nitelenmiştir. Bu özelliklerinden başka bu beş vezir, Şehzâde Celâl'in yetişmesinde ve gelişmesinde yardımcı olmaları için Lehrâs Şah tarafından görevlendirilmişlerdir.

Sözlükte, dîndâr "Allah'a inanmış ve bağlanmış olan kimse"; cihân-güster "cihanı döşeyen kimse"; mihr-rây "aydınlık fikirli"; müdebbir "tedbir alan, tedbirli, düşünce ile hareket eden, düşünceli", münhî "haber ulaştıran, haberci" anlamlarına gelmektedir. Beş vezire bu isimlerin verilmesi de tesadüf değildir. Bir önceki paragrafta beş vezirin sıfatlarının metin içinde nasıl geçtiği bulunmaktadır. Sırf buradaki ifadeler bile vezirlere verilen isimlerin sözlük anlamlarından bağımsız düşünülemeyeceğine işaret etmektedir.

Ferruh-baht:

Hikâyede Cemâl-perî'nin dâyesi ve Dil-şâd'ın annesi olarak geçmektedir. Ferruh-baht, Kûh-ı Kaf yolunda azmeden Celâl'i makamında ağırlayarak ona bu yolculukta nelerle karşılaşacağından haber vermiştir. Kulle-i Kaf'a bir yıllık mesafesinin kaldığını söyleyen Ferruh-baht bu yolda Sagâl'in amcazâdesi Şemtal'in öc için kendisini beklediğini de söylemiştir. Ferruh-baht, Farsça ferruh "uğurlu, kutlu" ve Arapça baht "tâlih, kader, kısmet" kelimelerinden oluşmuş birleşik bir isimdir. Türkçede kutlu kısmet olarak

düşünebileceğimiz bu kelimenin isim olarak verildiği hikâyedeki şahıs, Celâl'e Cemâl'den bahsederek ve vuslatı yolunda güzel haberler vererek bir nevi bahtının açık olduğunu müjdelemiştir. Bu anlamda Ferruh-baht, metindeki isminin anlamına uygun hareket etmiştir.

Dil-şâd:

Celâl'in Sagâl'in elinden kurtardığı perinin adıdır. "Yüzi āftāb-miṣāl ve ebrūsı hilāl bir nigār-ı ʿanberīn-ḫāl" yani yüzü güneş, kaşları hilale benzeyen, beni anber kokulu bir güzel olarak tasvir edilen Dil-şâd, Sehî-kad ve Ferruh-baht'la birlikte Cemâl-perî'nin musahiplerinden biridir. Dil-şâd'ın sözlük anlamı "gönlü hoş, sevinmiş"tir. Metinde öne çıkan perilerden olan Dil-şâd olumlu bir portre çizmiş ve isminin anlamına uygun bir karakter görünümü sunmuştur. Dil-şâd, kendisi gönlü hoş bir peri olmakla birlikte Celâl'e yolculuğu boyunca yardım etmiş, onun da gönlünü hoş etmiştir.

Sehî-kad:

Hikâyede Cemâl'in dâyesinin kızı olarak geçmektedir. Şehzâde, Şehr-i Sefîd'den kurtulduktan sonra yolu Sehî-kad'in makamına düşer ve burada Sehî-kad ile Cemâl-perî üzerine söyleşir. Lütuf sahibi, yardımsever ve insan dostu olarak anılan Sehî-kad tarif edilirken "egerçi ki perī-zāddur el-ḥāṣıl gül-rūy u sünbül-mūy bir perīdür" denilmiştir (T, 179b). Sözlükte "boylu poslu, düzgün endamlı" olarak geçen sehî-kad, anlam olarak bu ismin verildiği perinin özellikleriyle de uyuşmaktadır.

Üstâd:

Şehzâde Celâl beş yaşına geldiğinde ona ilim tahsili için getirilen hocadır. Celâl, on dört yaşına kadar bu hocadan bütün ilimleri tahsil etmiştir. Üstâd, her ilimden nasibini almış, eğitimde becerikli, takvalı, züht sahibi, emanete sahip çıkan, edip, salih, dinî bilgisi olan, fıkıh, tefsir ve hadis, tarih ve rüya ilimlerini bilen, dili sade ve anlaşılır olan, şiirden, inşadan ve irfandan nasiplenmiş, Farsça bilip *Mesnevî* okuyan bir kimse olarak tavsif edilmiştir. Üstâd'da bulunması gereken özelliklerin sayıldığı beyitler şu şekildedir:

Gerek üstād-ı şeh her fende māhir
Ola taʿlīm vādīsinde sāhir

Taḳī vü zāhid ü ṣāḥib-emānet
Edīb ü ṣāliḥ ü ehl-i diyānet

Faḳīh ola muḥaddiṯ hem müfessir
Bile tārīḫ ü ola hem muʿabbir

Bile nahv u maʿānī vü kelāmı
Feṣāhatde ola Saḥbān ġulāmı

Ola münşī vü şāʿir ola ʿārif
Derūnında ola nice maʿārif

Lisān-ı Fārisī vü Meṯnevī'yi
Bile ḫūb ol kitāb-ı Mevlevī'yi

Mürebbī ger fünūnı itse tevfīr
İder tilmīẕine āṯārı teʾṯīr (T, 162a).

Üstâd sözlükte, "1. Muallim, öğretmen, usta, sanatkâr. 2. Bir ilim veya san'at alanında üstün yeri olan kimse" mânâlarına gelmekte olup metinde geçen Üstâd da bu özellikleri haiz olmasıyla dikkat çekmektedir.

Mi'mâr:

Şehzâde Celâl için Kasr-ı Cihân-nümâ'yı bina eden ustadır. İlm-i hendesede ustaların ustası Sinimmâr'ın -İran şahlarından Numan bin Münzir zamanında yaşamış (Tökel, 2016: 362)- dahi kendisine çırak olacağı söylenen Mi'mâr için müellif şu ifadeleri kullanmıştır: "Resm ü taḥrīrde hīçbir miʿmār anuñla hem-pür-kār olımazdı. Tuc ve demür üzerinde naḳş ider idi ki üstādlar mum üzerinde ḳazamazdı ve ṭaş ve pūlād üstünde taṣvīr ider idi ki muṣavvirler kāġeẕ üzerine yazamazdı" (T, 169b). Metinde, mesleği kendisine ad olarak verilen bir diğer şahıs da Mi'mâr'dır. Sözlükte mi'mâr "inşaat plânlarını yapan ve bunların kurulmasına bakan san'atkâr" diye tarif edilmiştir. Metinde Kasr-ı Cihân-nümâ'yı inşâ eden Mi'mâr, isminin taşıdığı anlama uygun bir görüntü çizmektedir.

Habîb:

Ravzatü'l-murâd isimli kasırda Celâl'in karşısına çıkan Habîb, bir vaizdir. Habîb burada bulunan peri ve cinlerden oluşan kalabalığa Cemâl-perî'ye ulaşmak için kendilerini helak etmelerini vaz eder. Habîb, hitabetinin kuvvetinden istifade ederek "lisān-ı faṣīḥü'l-beyānını vaʿẓ u naṣīḥat" için kullanır (T, 199b). Neticede orada bulunan cin ve peri taifesinin hepsi canından geçer. Habîb'in dış görünüşü; beyaz cübbeli, peri suretli, sarıklı, yüzü nurlu

bir kimse olarak tasvir edilmiştir. Habîbin sözlük anlamı "sevgili, dost"tur. Metinde vaiz olarak karşımıza çıkan Habîb ise hem sevilen hem de nasihatleri dikkate alınan bir kimsedir.

Dîn-perver:

Celâl ve Cemâl vuslata erdikten sonra Şehr-i Ferd'e, yani Şah Lehrâs'ın yanına gitme kararı alırlar. Şehr-i Ferd yolunda Kûh-ı İrfân isimli bir yerde konaklarlar. Kûh-ı İrfân'ın içinde Celâl ve Feylesof gezintiye çıkar ve Gâr-ı Sır adlı bir mağaraya rastlarlar. Bu mağarada karşılaştıkları Dîn-perver, hikâye içindeki tüm temsillerin ne manaya geldiği hususunda Celâl'i aydınlatır. Bu bağlamda Dîn-perver, mesnevinin bir bakıma bütün düğümlerini çözen kahramanı olmuştur. Celâl'in gözünden bu bilge şu şekilde anlatılmıştır:

Gördi kūh içre gevher-i şeffāf
Ki anuñ dür gibi żamīri ṣāf

Kūhveş pāyini be-dāmen idüp
Ḳalbini pür-güher çü maʿden idüp

Eylemiş ʿazm ü cezm-i ʿālem-i pāk
Ḳalmamış anda hiç küdūret-i ḫāk

Ḳaṭʿ ḳılmış menāzil-i melekūt
İtmiş ol seyr-i ʿālem-i ceberūt

Ḥāṣılı refʿ idüp ḥicāb-ı vücūd
Cānı ḳılmış fenā içinde sücūd (T, 219a).

Dîn-perver için özel olarak "pîr-i rûşen-zamir" sıfatının kullanılması dikkat çekmektedir. Sözlüklerde "yaşlı kimse, ihtiyar" manalarına gelen "pîr" kelimesinin tasavvufta "şeyh, mürşid-i kâmil"i temsil ettiğini hatırlamak gerekir. Bu minvalde mesnevi müellifinin kasıtlı olarak bu kelimeyi seçtiği düşünülebilir. "Tasavvuf terimi olarak seyr u sülük aşamalarını başarıyla geçmiş sûfiler ve müritlere yol gösteren, onlara kılavuzluk eden, aşka, ezeli ve ebedi sarhoşluğa, hedefledikleri menzile ulaşmada yol gösteren yaşlı bilge, kılavuz, mürşit" (Yıldırım, 2008: 566) ifadelerinin açıkça gösterdiği gibi *Terceme-i Celâl ü Cemâl*'de geçen Dîn-perver seyr ü sülûkunu tamamlayan sâlikin yani Celâl'in mürşiti olmuştur. Dîn-perverin sözlükteki "dîne hizmet ve yardım eden, dîni arkalayan" anlamları da onun metinde icra ettiği rolü desteklemektedir.

İkbāl:

Celâl'in Cihân-nümâ'daki has bendesi olan İkbâl, Cemâl'in tasvirini gördükten sonra Şehzâde'nin durumundan Şah Lehrâs'ı haberdar eden kişi olarak geçmektedir.

Huttâl:

Şehr-i Sefîd'de Celal ve iki arkadaşı kuyuya hapsedilmişken Cemâl-perî'yi onların durumundan haberdar eden perinin adıdır.

Dört Dîv (Meşhâşeng, Meşhâs, Tamûc ve Meşânîd):

Yemne-câdû'nun kalesinde hapsettiği Cemâl-perî'nin bendesi dört dev vardır. Celâl, Yemne'yi alt ettikten sonra onları zindandan kurtarmış ve Yemne'nin kalesi ve hazinesini onlara teslim etmiştir. Bunlardan Meşhâşeng bin batman ağırlığında "gürz-i giran"ı, Meşhâs "hançer-i elmas"ı, Tamûc ve Meşânîd ise sahip oldukları "hezâr dîv-i sefîd" ile dikkat çekmektedirler.

Mikyâs:

Cemâl-perî'nin Cezîre-i Hâl'i bekleyen askerlerinden biridir. Celâl'i kaçıran Meymûn'un cezireye gelişinden Cemâl'i o haberdar etmiştir.

Dûr-endîş:

Ayyarlıkta gösterdiği marifet ile Celâl'in Kûh-ı Billûr'dan kurtulmasına vesile olan peridir.

İtâf:

Hikâyede "serdār-ı cinniyān ve ser-ʿasker-i periyān" yani cinler ve perilerin kumandanı olarak tarif edilen İtâf, Cemâl-perî tarafından Kûh-ı Billûr'dan Celâl'i kurtarmakla görevlendirilmiştir.

Lâle-izâr:

Cemâl-perî'nin sâzendelerinden olan ve güzel yüzlü, sünbül saçlı ve muhlis bir çengi olarak tasvir edilen Lâle-izâr, iki âşığın kavuşması üzerine söylediği gazel nedeniyle dikkat çekmektedir.

Cemâlî:

Şuarâ-yı peri kafilesinden olan Cemâlî, "bedeni berg-i semen ve ḳaddi serv-i çemen gibi olup egninde bir ġarīb muraḳḳaʿ u cāme-i muṣannaʿ olup başında ḥarīrden destār ve ʿimāmesi kevrinde bir ṭūmār var" olarak tasvir edilmiştir. Yani vücudu yasemin gibi beyaz, boyu selvi gibi uzun olup üzerinde farklı desenlere sahip işlemeli bir elbise, başında ise ipekten sarığı ve destarı olan şair Cemâlî, Celâl ve Cemâl'in kavuşma anlarına tanıklık etmiş, onlar için bir kaside söylemiştir.

Tesmîk:

Mihr-ârâ'nın askerlerinden olan Tesmîk, hikâye içinde Pîr-efken'in Mihr-ârâ elinde olduğundan Cemâl'i haberdar eden ulak olarak geçmiştir.

2.2.2.2.2. Menfî Şahıslar

Gazeng:

Sözlüklerde bazen "gadeng" şeklinde de geçen "gazeng" kelimesi, "bed-endâm, bed-şekl, çöl canavarı" gibi anlamlara gelmektedir. Metinde isim olarak geçen Gazeng, bir kale sahibidir ve hikâyenin olumsuz kahramanlarındandır. Zengî sıfatıyla birlikte anılan Gazeng'in vasıfları şu şekildedir: "Ḳaddi menāre aġzı bir maġāra olup başı enbāre gözleri tennūra ve dişleri mühre-i billūra beñzerdi. Sofraya oturıcaḳ dört ḫimār-ı vaḥşī ve dört ḫınzīr ve beş kaplān yidükden soñra iki ādemi biryān idüp ḥalvā yirine yir idi" (T, 174a). İnsan eti yiyerek hayatını idame ettiren Gazeng'in kalesini bekleyen sekiz bin tane daha "âdem yiyici" diye tabir olunan asker kölesi vardır.

Yemne-câdû:

Kûh-ı Sefîd'in tepesinde Kal'a-i Siyah olarak anılan bir kaleye sahip olan Yemne, sihir ilminde meşhur bir câdû olarak tabir olunmuştur. Görünüş olarak "Yüzi ṣaru birinc ve gözi güher-bār alt ṭuṭaġı sīnesine inmiş ve iki kat bil ile çeng gibi postı üstüḫ̆ānına ṣarılmış arḳasına bir siyāh pelās giymiş ve başına gönden bir tāc urınmış" (T, 182a) ifadelerinden oldukça çirkin olduğu anlaşılmaktadır. Şehzâde Celâl'i görüp ona âşık olan Yemne, türlü hilelerle onu elde etmek ister. Müellif, Yemne'yi tarif ederken "ʿ Acūze-i Hindū ve yüz on yaşında" bir câdû dedikten sonra onun sihirdeki kudretini anlatmak için "Hārūt ve Mārūt çāh-ı Bābil'de siḥr mesāʾilini anuñ kitābından görürdi ve Sāmirī cādūlıḳ sebaḳını anuñ nüsḫasından oḳurdı" demiştir. Yemne'nin en dikkat çekici özelliği nefesinden kar yağdırıp ağzından ateş çıkarmasıdır. Nitekim sihriyle Celâl'i yanına almayı başaran Yemne, iki arkadaşını da zindana attırır. Celâl'i, Yemne'nin elinden kurtaran yine Cemâl'in inayeti olur. Onun gönderdiği mektuptaki esmayı yedi kere okuması neticesinde hem Feylesof ve İhtiyâr zindandan kurtulur hem de Yemne gaflet uykusuna dalar ve bu sırada Feylesof onu öldürmeye muvaffak olur.

Dil-fürûz:

Gülzâr-ı Sîm-dîvâr isimli yeri kendisine makam edinmiş bir peridir. Tıpkı Yemne gibi Dil-fürûz da Celâl'in güzelliğine meftun olur ve "Ey cüvān-ı ġarīb ve ey dil-bend-i ḥabīb iḳāmet-i raḫtın bunda indir ve viṣālüñ ile beni sevindir. Tā ki seni perīler memleketine şāh ve āsmān-ı devlet ü ʿizzete ẕātuñı māh eyleyeyin. Ben daḫı Cemāl'den eksük ve ḥüsn ü leṭāfetden andan alçaḳ degülem. İmdi naẓaruñı benüm cemālüme aç ve mihr ü maḥabbet toḫmını bu mezraʿada ṣaç. Yoḳsa cānuñı benden ḫalāṣ idemezsin ve ṣıḥḥatle bu menzilden çıḳup gidemezsin" (T, 183b) dese de Celâl kabul etmez ve bunun neticesinde "ḥiṣār-ı üstüvārı seng-i ḫārādan yapılmış bir ḳalʿa" diye tabir olunan Dil-güdâz'a hapsedilir. Dil-fürûz'u Gazeng ve Yemne'den ayıran özellik peri olmasıdır. Metinde geçen diğer peri karakterlerinin aksine olumsuz bir kahraman olarak ele alınması dikkat çekmektedir. Dil-fürûz, askeri olan Tâmend ve ordusunun Celâl ve arkadaşları tarafından helâk edilmesinden sonra Celâl'in sevdasından vazgeçmiştir. Dil-fürûz, sözlükte "gönül aydınlatan, gönüle ferahlık veren" anlamlarına gelmektedir. Hikâye içinde Dil-fürûz her ne kadar güzelliği ile gönle ferahlık verse de bu alımlılığını Celâl'i yolundan alıkoymak için kullanarak olumsuz bir karakter çizmiştir.

Sagâl (Gûl-i Beyâbân):

Devlerden nihayetsiz bir ordusu olan Sagâl, Mîşe-zâr'dan Kûh-ı Kaf'a varıncaya kadar bütün yerlerin hüküm sahibi bir dev olarak geçmektedir. "Kūh-ı Ḳāf'a varınca dīvlerden bāc u ḫarāc alurdı" (T, 188b) ifadesi onun kudretini göstermektedir. Sihre de kuvveti olan Sagâl'in görünümü "dehānı bir külḫān ve gözleri iki āteşdān olup nefesinden āteşler ṣaçar ve aġzından ḳarlar yaġardı. Gözleri arslān gözine beñzer ve dört dāne dişleri şemşīr-i tīzi oḫşar, başı neheng-i deryā ve teni bir ḫınzīr-i ṣaḥrā gibi idi" (T, 188b) diye tarif edilmiştir. Şehzâde, Sagâl'i Yemne'nin hazinesinden ele geçirdiği kılıçla helak etmiştir.

Şemtâl (Dîv-i Heft-ser):

Sagâl'in amcazâdesidir. Onun katlinden sorumlu tuttuğu Celâl'i öldürmek için yolunu bekleyen Şemtâl, yedi başlı bir dev (fil, sırtlan, gergedan, balık, arslan, kaplan ve köpek başlarına sahiptir) olarak geçmektedir. "Başınuñ biri fīl başı gibi olup aġzından miṣāl-i Nīl ṣular aḳar ve biri daḫı sırtlān başı gibi olup ol aġzından āteşler çıḳar. Üçinci başı gergedān başı gibi olup dehānından leyl ü nehār ḳar yaġar. Dördinci başı balıḳ başı gibi olup anuñ aġzından çarḫ-ı felege dütünler aġar. Beşinci başı miṣāl-i şīr ve dişleri şemşīr gibi ve altıncı başı ḳaplan ve gözleri külḫān gibidür ve yedinci kelb gibi olup" (T, 191b) esas sihri köpek başıyla yaptığı söylenmiştir. Şemtal'in bu sihirli başı Feylesof tarafından sihirle kesilmiş ardından Celâl, kılıcıyla geriye kalan altı başını teker teker kesmek suretiyle, onu tamamen ortadan kaldırmıştır.

Şemtûn, Meşhâşîd ve Hatûm:

Şehr-i Sefîd adlı suret ve şekillerden meydana gelen bir şehir vardır ve isimleri anılan bu üç dev bu şehrin idaresini ellerinde bulundururlar. Cemâl'in aşığı olduklarını söyleyen devler, Celâl'i yolundan dönmesi için ikna etmeye çalışsalar da bunda başarılı olamazlar. Bu üç devden Şemtûn, gök gözlü ve çifte boynuzlu siyah renkli bir melun; Meşhâşîd, gözleri kırmızı, yüzü ve saçı beyaz çirkin sûretli bir pelid; Hatûm ise ayı başlı, fil hortumlu, çirkin yüzlü, beyaz gözlü bir dev olarak karşımıza çıkmaktadır. Şehr-i Sefîd'de Celâl'in karşılaştığı olayların tümü "bir arż-ı ḫālīyi şehr-i maʿmūr ve eşkāl u ṣuver ile memlū göster[me]" (T, 178a) yani boş bir yeri imar edilmiş ve şekil ve suretlerle dolu gösterme yeteneğine sahip olan Hatûm'un sihridir.

Dil-rübâ (Zen-i Tarrâr):

Günbed-i Devvâr adlı yerde Celâl'in karşısına çıkan Dil-rübâ, bir elinde hançer diğer elinde şeker olduğu hâlde ilginç bir manzara sunar. Bir anda bin oğlan doğuran bu kadın akabinde elindeki hançerle bunları öldürür. Dil-rübâ, sözlükte "gönül kapan, gönül alan" anlamlarına gelmektedir. Menfi şahıslar arasında değerlendirdiğimiz Dil-rübâ, isminin anlamını olumsuz şekilde yansıtmaktadır. Onun güzellikle değil, dehşetle gönül aldığı görülmektedir.

Pîr-efken:

Cemâl'in halası Menşûre'nin oğludur. Aynı zamanda Cemâl'in âşıkı olan Pîr-efken'in yiğitliği ve savaşçılığını anlatmak için "meydān-ı cengde sinān u tīġ u ḫadeng ile naẕīr-i ejdehā vü neheng olup biñ baṭmān pūlāddan bir gürz-i girānı ve elli ẕirāʿ bir tīġ-i tīz-i bī-emāñı var idi. Şöyle ki cinn ü perī arasında anuñ miṯli ve ol ṭāʾife içinde anuñ miṯāli yoġdı" (T, 207b) ifadeleri kullanılmıştır. Annesi Menşûre'nin mektubuyla Celâl ile Cemâl'in arasında geçenlerden haberdar olan Pîr-efken, Celâl'i yok etmek ister. Ancak bunda muvaffak olamaz. Celâl'i Hücre-i Tevfîk'ten kaçırarak Kûh-ı Billûr isimli bir yerde hapseden Pîr-efken, Cemâl'in bunu öğrenmesiyle emeline ulaşamaz. Mihr-âra'nın araya girmesiyle Pîr-efken, Cemâl'den özür dilemek ve Celâl ile cenk etmek ister. Bu talebi kabul gören Pîr-efken, savaş meydanında Celâl'e yenilir ve ölür. "Pîr"in kelime anlamı "yaşlı, ihtiyar"; "efken"in ise "yıkan, yıkıcı, düşürücü"dür. Ancak metin bağlamında düşününce pîr'in tasavvufî anlamını düşünmek gerekmektedir. Tasavvufa pîr, şeyh, mürşid için kullanılmaktadır. Pîr-efken'in metinde "haset"i temsil ettiği düşünüldüğünde, sözcüğe "şeyhi yolundan eden, düşüren" anlamını vermek mümkün olacaktır.

Menşûre:

Pîr-efken'in annesi, Mihr-ârâ'nın hemşîresidir. Pîr-efken'i Celâl'in varlığından haberdar eden Menşûre, bu yolla oğlunu yanına çekmek istemiştir. Ancak nihâyetinde Cemâl'in hışmından kurtulamamıştır. Menşûre sözlükte "muhterem kadın" olarak geçmektedir. Ancak metinde olumsuz bir karakter olarak çizilmiştir. Menşûre, isminin manası ve hikâyedeki karakteri çelişen bir kahramandır.

Kıtmâr:

Kûh-ı Kaf'ın ortasında bir kale sahibi olan Kıtmâr, Cemâl'in hasımlarındandır. Kasr-ı Akîk'e gidip gelen peri taifesine sürekli zorluk çıkaran Kıtmâr ve devlerden oluşan ordusunu yok etmek için Mihr-ârâ altı yıl mücadele etmiş ancak başarılı olamamıştır. Bunun üzerine bu kaleyi ele geçirmekle görevlendirilen Celâl, vazifesinde başarılı olmuş ve Kıtmâr'ın ordusunu kılıçtan geçirdikten sonra onu da tutup Cemâl'in huzuruna getirmiştir. Cemâl-perî'nin huzuruna çıktığı zaman ona karşı küstahlık eden Kıtmâr, Celâl tarafından başı kesilerek öldürülmüştür.

Küşenc:

Gazeng'in kalesinde bulunan ve onun hazine ve definelerinin emanetçisi olan zencilerdendir. Gazeng'in aynı zamanda akıl danıştığı bu yaşlı zenci, kalenin düşmesi ve Gazeng'in ölmesini müteakiben Celâl'e sığınır ve af diler. Affı karşılığında kalenin bütün hazinelerini Şehzâde'ye sunan Küşenc, Gazeng'in sahip olduğu tılsımlı atını da gösterir. Celâl'in daha sonra Fîl-peyker adını vereceği bu at, Feylesof ve İhtiyâr'dan sonra onun üçüncü yol arkadaşı olmuştur.

Dil-güşâ:

Hikâye içinde Dil-fürûz'un akıl danıştığı dadısı olarak geçmektedir.

Tâmend:

Dil-fürûz'un hizmetinde olan devlerden biridir. Dil-fürûz'un emriyle Dil-güdâz'dan kaçan Celâl'i yakalamaya gitse de Şehzâde, Yemne'nin elinden kurtardığı Meşhâşeng ve Meşhâs adlı devlerin yardımıyla Tâmend'i ve devlerden oluşan ordusunu yok etmiştir.

Meymûn:

"Mekr ü ḥīlede ẕū-fünūn" yani sihir ve hilede becerikli olarak nitelenen Meymûn, Pîr-efken'in Celâl'i kaçırmak için görev verdiği askeridir.

2.2.2.2.3. Eserde Geçen Hayvanlar

Eserde hüma, tavus, bülbül, hüdhüd, papağan gibi birçok hayvan ismi geçmektedir. Ancak bunlar başkahraman Cemâl'in Celâl ile görüşmek içi girmiş olduğu kılıklardır. Bu yüzden ayrıca incelemeye gerek duyulmamıştır. Eserde geçen hayvanlardan Şehzâde'nin hem bineği hem sırdaşı olan Fîl-peyker, Lehrâs Şah'ın atı Tahmâs ile hikâyenin sonlarında ortaya çıkan Saâdet ise ayrıca bahse değer görülmüş ve burada ayrı başlıklar altında verilmiştir.

Fîl-peyker:

Şehzâde'nin hem bineği hem sırdaşı olan Fîl-peyker hayvan kahramanlar arasında özel bir yerde durmaktadır. Bu at, Gazeng'in kalesindeki ihtiyar zenci Küşenc tarafından Celâl'e sunulmuştur. Gül rengi, sünbül kuyruğu, renk renk pulları ve zarif benekleri ile dikkat çeken Fîl-peyker seyirde buluta, koşuda kartala benzetilmiştir. Gözleri yıldız, alnındaki beyaz lekesi ay gibi parlayan ve her hâliyle oldukça ihtişamlı görünen Fîl-peyker'e Celâl görür görmez hayran olmuştur. Fîl-peyker'in sözlükteki karşılığı "fîl çehreli"dir. Celâl'in görünümü bir fili andırdığı için Fil-peyker adını verdiği atın hikâyedeki tasviri şu şekildedir:

> "Rengi reng-i gül ve ḳuyruġı sünbül gibi bir at ki başdan başa gün-ā-gün pulları ve reng-ā-reng laṭīf beñleri var. Yürüse seḥāb gibi seyrān ider segirtse ʿuḳābleyin ṭayrān iderdi. Ṣaġrısı ṭob-ı gerdūna ve boynı ḳavs-i ḳuzaḥa beñzer yire ṭaban ursa kürre-i zemīni ḥāmil olan ġavıñ arḳasın çāk iderdi ve felegüñ çehresin pür-gerd ü ḫāk iderdi. Gözleri yıldız gibi ışılar ve alnınuñ ġurresi māh-ı tābān gibi yaldırardı. Yelesi dizlerine inmiş ve bürçegi yüzinüñ üzerine serpilmiş naʿlı sīm ve mīhları altun licāmı vü rikābı zerrīn ve raḫt u zeyni laʿlīn ve cülli zer-beft ü eksūn idi" (T, 176a).

Tahmâs:

Şah Lehrâs'ın atının ismidir. Tahmâs, süratli, ahenkli ve sarsmadan yürüyen bir at olarak tarif edilmiştir. Lehrâs isminde olduğu gibi Tahmâs isminde de muhaffeflik söz konusudur. Kelimenin ilk hâlinin Tahmâsb olduğu ancak burada sondaki "b" sesinin atılarak Tahmâs'a dönüştüğü görülmektedir. Tahmâsb, sözlükte güçlü, kuvvetli at manasına gelmektedir.

Saâdet:

Mihr-ârâ'nın kasrında bulunan doğan cinsi bir kuştur. Bu kuş, Cemâl'in âşıkları arasından hangisinin başına konarsa onunla izdivaç edeceğini söylenmiştir. Saâdet, bu hikâyede bir anlamda devlet kuşu görevi görmüştür. Hikâyenin sonlarında, Saâdet'in bir müddet uçtuktan sonra Celâl'in başında karar kıldığı sahne şöyle anlatılmıştır: "Saʿādet ʿazīmetin dürüst ve perr ü bālin süst idüp baḫt-ı devlet-miṣāl farak̟ u ser-i Celāl'i mak̟ām ve menzil-i ʿizzet ü iḥtirām it[miş]" (T, 216a) ve iki âşığın kavuşması önünde hiçbir engel kalmamıştır. Böylelikle isminin anlamı "mutluluk" olan Saâdet, Celâl ile Cemâl'in mutluluğuna vesile olarak ismine yaraşır bir davranış sergilemiştir.

Yukarıda ele alınan isimlerden yola çıkarak *Terceme-i Celâl ü Cemâl*'in şahıs kadrosu itibarıyla zengin bir içeriğe sahip olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Eserde cinler, periler ve hayalî varlıklar gibi çok ilginç, fantastik ve olağanüstü tip ve karakterlerden oluşan çok çeşitli ve renkli bir şahıs kadrosu vardır. Burada eserde geçen şahıs kadrosu müspet, menfî ve hayvanlar olmak üzere üç başlık altında incelenmiştir. Neticede iyilerin "mutlak iyi", kötülerin ise "mutlak kötü" olarak karşımıza çıktığı görülmüştür. Vasfı ne olursa olsun hikâyede adı geçen varlıkların temsilî olduğunu, hakikatte farklı mânâlara geldiğini de belirtmek isteriz. Bu husus, "Metnin Temsilî ve Tasavvufî Yönden Değerlendirilmesi" başlığı altında daha geniş bir şekilde ele alınmıştır. Ancak metin bağlamında şahıs isimlerine yaklaşıldığında taşıdıkları fonksiyon itibariyle müellif tarafından bilinçli bir isimlendirmenin yapıldığı görülmektedir. Nitekim şahıs isimlerinin anlamlarının hikâyedeki karakterleriyle örtüşmesi bu tespiti doğrulamaktadır. Metinde kötü vasıflar taşıyanlara olumsuz anlama gelecek isimler, sıfatlar verilirken iyi vasıflar taşıyanlara olumlu anlamda isimler seçilmiştir. Bu durum, müellifin şahıs isimleri yoluyla okuyucuya onlar hakkında çağrışım imkânı sağlamak istemesiyle açıklanabilir.

2.2.2.3. Mekân Tasvirleri

Eserde mekân açısından çok renkli tasvirler bulunmaktadır. Söz konusu mekânlar aşağıda hayalî ve hakikî mekânlar başlığı altında ele alınmıştır. Farsça kaynak metin ile tercüme metin incelendiğinde tıpkı kahraman kadrosunun olduğu gibi mekânların da aynıyla muhafaza edildiği görülmüştür. Yine şahıs kadrosunda olduğu gibi mekânlarda da hayalî ve temsilî ögelerin kullanıldığı aşağıdaki mekân tasvirlerinden anlaşılacaktır.

2.2.2.3.1. Hakikî Mekânlar

Şehr-i Ferd:

Lehrâs Şah'ın hükümdarlığını yaptığı memleketin adıdır. Bir "beled-i latif" ve "şehr-i zarif" olarak tavsif edilen Şehr-i Ferd'in geniş tasviri şöyledir:

> "Burc u bārūsı saṭḥ-ı felege irişmiş ve ʿumḳ-ı ḫandaḳı metn-i semege yitişmiş idi. Dīvār-ı ḥiṣārı tamāmet seng ve ṭūl u ʿarżı yüz ferseng olup miʿmār-ı üstādkārı anuñ dīvārını pür-nakş u nigār ve ser-ā-pā taṣvīr ü timṯāl-i bī-şumār itmiş idi. Ḳapusın üstād biñ batmān pūlāddan bir ṣanʿat ile bünyād itmiş ki eger bir ṭıfl-ı ṣaġīr aña elin ursa yapılur barmağın degürse açılur idi. Ve ḫandaḳı üzre dört ṭabaḳa bir köpri ve ʿālī kemerler üzre bir cisri olup ve her ḳapusınıñ öñünde berāber-i Zuḥal-i Keyvān birer ʿālī eyvān olup her eyvānuñ üzerinde zer-i ḫālişden bir arslan ve bir ṣūret-i şīr-i jiyān ḥikmetle şöyle vażʿ olınmış ki ol şehrüñ ṭaşrasında düşmen ile ceng olsa ol şīrler seng atarlar ve anuñla düşmeni defʿ iderler idi ve ol şehr-i ʿaẓīmde miṯāl-i çār ṭabīʿat u erkān dört çār-sū ve her çār-sūda yüzer bin dükkān ol şehr-i laṭīfüñ tā ortasında bir kalʿa-i muḥkem ve bir ḥiṣār-ı müstahkem binā olınmış idi ki ḳubbe-i eflāke baş çekmiş ve bülendlikde Kūh-ı Elbürz'i geçmiş idi" (T, 160b-161a).

Buradaki tasvirde geçen "dört çarşıda yüzer bin dükkân" ifadesi bu şehrin ne denli büyük olduğunu tahayyül ettirmektedir. Ayrıca şehrin ortasında var olduğu söylenen "kal'a-i muhkem"in ihtişamını anlatmak için Elbürz dağına teşbih edilmesi dikkat çekmektedir. Nitekim Elbürz dağı da tıpkı Kafdağı gibi mitolojik bir değer taşır ve nerede bulunduğu ile ilgili kesin bir bilgi yoktur (Yıldırım, 2008. 279).

Bâğ-ı Dil-güşâ:

Lehrâs Şah'a ait bu bahçe Şehr-i Ferd'in dışında bulunur ve içerisinde beş manzaralı bir saray ile dikkat çeker. Bu bahçe "miṣāl-i bihişt, ḫāki ʿabīr-sirişt olup her ṭarafı kevṣervār bir cūybār ve ṣaḥn-ı ṣafā-medārı gülistān u lālezār idi. Ve çün ol bāġ ve ol serā, hevā-yı rūḥ-baḫşā ve nesīm-i müşgāsā ile mürde dilleri iḥyā ider idi" diye tavsif edilmiştir. Şah Lehrâs'ın burada nedimleriyle "bezm-i ayş u safâ ve meclis-i üns ü vefâ" ettiği görülür (T, 162a). Lehrâs Şah'ın oğlu için vezirlerinden birer nasihat ve nasihate uygun birer hikâye anlatmalarını istediği mekân burasıdır.

Kasr-ı Lâciverdî:

Lacivert Saray. Bağ-ı Dil-güşâ'da bulunan kasırlardan birincisidir. Vezir Dîndâr'ın bulunduğu bu kasrın tasviri şöyledir: "Derūnı lāciverd ve bīrūnı mīnā-reng ve ḫışt-ı sīm ü zer becā-yı seng idi. Saḳfı āftāb u nücūmveş zer ü sīm ile menḳūş u merḳūm olup ferşi cümleten mermer-i zer-nigār ve çār dīvārı münaḳḳaş-ı pür-kār idi" (T, 162b.

Kasr-ı Âl:

Kırmızı Saray. Bâğ-ı Dil-güşâ'da bulunan kasırlardan ikincisidir. Tezyinatıyla dikkat çeken bu kasır hikâye içerisinde uzunca tasvir edilmiştir:

> "Bir ḳaṣr-ı ʿālī idi ki derūn u birūnı āl ve anuñ vaṣfında zebānlar lāl idi. Ol ḳaṣr-ı aʿlānuñ bālāsında zer-i ḫālişden bir mīl-i muraṣṣaʿ ve ʿaḳīḳ-i aḥmerden ḳaz ṣūretinde bir şekl-i muṣannaʿ ki anı üstād nesīm-i bād girmek içün mücevvef idüp yonmış idi ve ol mīl üzerinde ḳonmış idi. Şöyle ki her bād ki aña hevā girse bī-per iken çarḫ urup öterdi ve aġzından misk ü ʿanber ṣaçup naġmesi ʿālemi ṭutardı ve revāyiḥ-i ṭayyibesi cānlar içinde tüterdi. Ol Ḳaṣr-ı Āl-i bī-naẓīrüñ bir ṣuffesinde billūr-ı ṣāfdan zer ü lāciverd ile pür-taṣvīr bir serīr-i ʿizzet-maṣīr var idi ki çār köşesinde yek-pāre laʿl-i nābdan müşebbek olmış ve içi ʿanber ü misk-i eẕfer ile ṭolmış çār ṭob-ı mücevher ve mīḫ-i sīm ü zer ile istiḥkām bulmış idi. Ferşi cümleten aṭlas u kemḫā ve serā-perdeleri zer-baft u dībā idi" (T, 163b).

Kasr-ı Âl, vezirlerden Cihân-güster'in Şehzâde Celâl'e nasihatte bulunduğu mekân olarak zikredilmektedir.

Kasr-ı Sefîd:

Beyaz Saray. Şah Lehrâs ve Şehzâde Celâl'in üçüncü durağı olan Kasr-ı Sefîd, vezirlerden Mihr-rây'a aittir. "Bir Ḳaṣr-ı Beyāż-ı pür-kār idi ki zer ü lāciverd ile pür-naḳş u nigār idi. Ferş-i ṣaḥnı cümleten taḫte-i billūr ve beyāż u ṣafāda mānend-i nūr olup bisāṭı aṭlas-ı zer-dūz ve āftāb-ı felek gibi ʿālem-efrūz idi. Ol ḳaṣr-ı ʿālīde nuḳre-i ḫāmdan bir taḫt ḳonulmış ve ser-tā-pā zer-ḥall ü lāciverd ile naḳş olınmış idi" diye tasvir edilen kasrın şöyle de bir hikmeti bulunmaktadır: "Şāh Lehrās ḥikmet ile ol taḫtuñ kenāresine zer-i ḫalişden bir ṭās berkitmiş ve bir ṣanʿat itmiş idi ki rūzdan bir sāʿat geçdükde ol ṭāsuñ yanından bir derīçe açılup andan bāz miṣālinde bir timṣāl sīnesine dek çıḳar ve ol ḫālī ṭāsuñ içine altundan bir müdevver mühre atardı ve yine derīçe ḳapusı kendüden ḳapanup ol bāz ġāʾib olurdı ve her sāʿat geçdükçe bu şīveyi ḳılurdı" (T, 165a). Bu misal, Şah Lehrâs'ın ilmi ve hikmetini göstermesi bakımdan önemlidir.

Kasr-ı Kehrübâ:

Sarı Saray. Mahall-i Dil-güşâ'da bulunan köşklerden biri de Vezir Müdebbir'in makamının bulunduğu kasr-ı Kehrübâ'dır. Şah Lehrâs ile Şehzâde Celâl dördüncü seferde bu makama gelip Müdebbir'den bir öğüt ile bir hikâye dinlerler. Bu kasrın tasviri de şöyledir:

> "Ol Ḳaṣr-ı Zerd ki leṭāfetde yektā vü ferd idi naḳş-ı der ü dīvārı zerd reng-i burc u bārūsı aṣfer ü lāciverd olup lālī vü jengār ve renghā-yı leṭāfet-bār ile pür-naḳş u nigār idi. Ve ol Ḳaṣr-ı Zerd'üñ miyānında birinc-ı ṣāfdan bir taḫt-ı vasīʿ ü'l-maṭāf vażʿ olınmış idi ki çār pāyesi sīm ü zer-ḥall ile münaḳḳaş ve her pāyesinüñ başı sīm-i ḫāmdan birer ḳubbe-i dil-keş idi ki envāʿ-ı taṣvīrāt anda muṣavver olup her ḳubbenüñ üzerinde laʿl ü yāḳūt ile muraṣṣaʿ bir mīl ü ʿalem-i mücevher ve her ʿalemüñ evcinde ʿaḳīḳ-i ʿaynīden yonılmış bir bāz-ı laʿlīn-per ḳonılmış ki ḥikmetle dāʾimā gerdān ve Şāh-ı devrānuñ üzerine müşg-efşān idiler" (T, 166b).

Kasr-ı Sefîd'deki boş tasa her saat başı altın bırakan "bâz" timsalinin bu kasırda başka bir işlev yüklenerek karşımıza çıktığı görülmektedir.

Kasr-ı Sebz:

Yeşil Saray. Lehrâs Şah ile Celâl'in kasırlar içindeki son durakları olan Kasr-ı Sebz, Vezir Münhî'nin makamıdır. "Ravzatü'l-Firdevs"e teşbih edilen bu kasr, "Ol bir ḳaṣr idi ki der ü dīvārı miṣāl-i zümürrüd-i aḫḍar ve ferş-i pür-kārı naẓīr-i zeberced-i ezher olup anda mercān-ı aḥmerden bir serīr-i pür-kār ve çār gūşesinde çār ḳubbe-i zer-nigār ḳonılmış idi" (T, 167b) şeklinde tasvir edilmiştir.

Kasr-ı Cihân-nümâ (Kıble-nümâ):

Şah Lehrâs'ın oğlu için inşa ettirdiği sarayın adıdır. Bu saray için zamanın en ünlü mimarı seçilmiş ve her biri ustaları gibi mâhir yetmiş öğrencisi de ona yardımcı olmuştur. Mi'mâr, Lehrâs Şah'ın teklifini "Eger pādşāh-ı devrān cānibinden himmet ve vükelā-yı salṭanat ṭarafından iʿānet olup mühimmāt-ı binā ḥāżır u müheyyā olursa ḫilāf-ı muʿtād bir bünyād idem ki ʿUṭārid ve Keyvān anuñ rifʿat-i eyvānında ḥayrān ve gerdūn-ı ʿaẓīmü'ş-şān istiḥkām-ı bünyānından ser-gerdān ola" (T, 169b) diyerek kabul etmiş ve nihayetinde "ḥüsn ü leṭafetinde ʿaḳllar ḥayrān ve idrākler perişan" (T, 170a) olan bir saray inşa etmiştir. Kasrın içerisinde tam tahtın karşısına yerleştirilen bir levhada ise oldukça manidar olan şu beyitlere yer verilmiştir:

Biz ki bu ḳaṣrı eyledük bünyād
Burc u bārūsın eyledük pūlād

Dest-i aʿdā aña ẓafer bulmaz
Aña bir kimseden gezend olmaz

Līk ḳaṣr irse evc-i eflāke
Pest ider merg indürüp ḫāke

Ten çü āḫir türāb olur bir gün
Yapduġuñ hep ḫarāb olur bir gün

Eyleseñ ḳaṣr-ı sīme dür yāḳūt
Ḫānedür ḳabr u taḫt olur tābūt

Olmaġa gūşe-i ferāġ yiter
Gülşen ü lālezār u bāġ yiter

Pes bu ḥırṣ u hevā vü āz nedür
Ḳaṣr u ṭāḳile imtiyāz nedür

Almadı kimse bu cihāndan kām
Aṣl maḳṣūd nām olurmış nām

Çün ki ten ḫāk olup olur nā-būd
Kişiye ʿāḳıbet gerek maḥmūd (T, 170a).

Dünyanın, saltanatın ve tahtın gelip geçiciliğinin anlatıldığı bu beyitlerle Şehzâde'ye öğüt verilmektedir. Her ne kadar demirden, tunçtan, pulattan bir sarayda yaşasa da insan için son menzilin kabir olacağı ve bedenin de toprak olacağı gerçeği işlenmiştir. Kasr-ı Cihân-nümâ, metin içerisinde bazı yerlerde Kasr-ı Pûlâd olarak geçmektedir.

2.2.2.3.2. Hayalî Mekânlar

Mülk-i Kâf (Kûh-ı Kâf):

Mihr-ârâ ile Cemâl-perî'nin cin ve peri taifesinden dört yüz bin eri ile mesken tuttuğu mahallin adıdır. Fars ve Türk edebiyatlarında sıklıkla kullanılan Kafdağı imgesinin *Celâl ü Cemâl*'de de tebarüz ettiği görülmektedir. Fars mitolojisi ve Türk mitolojisinin ortak temsillerinden olan Kafdağı, "Dünyanın etrafını çevreleyen ve bütün dağların köklerinin yerin derinliklerinde ona bağlı olduğuna inanılan, büyük kısmı suyun altında, okyanusların derinliklerinde bulunan, her sabah güneş ışınlarının üzerine düşmesiyle yansımalarının yeşil göründüğü, ankânın da üzerinde yuva kurduğu kabul edilen efsanevi dağ" (Yıldırım, 2008: 444) olarak tarif edilmiştir. Sözlük tanımı böyle olan Kafdağı, tasavvufta ise sâlikin ulaşmayı murat ettiği gönül ülkesi olarak tanımlanır. Tasavvufî bir aşk hikâyesi olarak nitelenen *Celâl ü Cemâl*'de Celâl sâliktir ve ulaşmayı murat ettiği Kûh-ı Kâf onun gönül ülkesi, bir bakıma kendisidir.

Cezîre-i Hâl (Gülşen-i Muhterem):

Mülk-i Kâf'ın ardında bulunan Deryâ-yı Muhît içerisinde Cezîre-i Hâl isimli bir ada bulunur. Bu ada içerisinde bulunan Gülşen-i Muhterem isimli mekân Cemâl-perî'nin konaklama yeridir. Celâl, hikâye boyunca bu mahalle ulaşmak için mücadele eder. Gülşen-i Muhterem'in müellif gözünden tasviri şöyledir: "Sāhası ravża-i Rıḍvān ve çeşmesi āb-ı

ḥayvān gibi olup ṭūl u ʿarżı yüz ferseng ve laʿl u yāḳūt aña zerre-i seng idi. Dıraḫtı ṣandal u ʿūd u serv ü çenār ve mīvesi elmā vü emrūd u turunc u şeftālū vü enār olup çemeni zaʿferān u sünbül ü benefşe vü reyḥān ve toprağı müşg ü ʿanber-efşān idi ve ol cennet-miṯāl olan bāġ ortasında ḳırmızı yāḳūtdan bir ṭaġ ve ol ṭaġuñ ḳullesinde ʿaḳīḳ ü laʿlden bir ḳaṣr-ı pür-ferāġ var idi ki perīler anı lāciverd ü jengār ile pür-naḳş u nigār etmişler idi" (T, 170b).

Kal'a-i Gazeng:

Celâl'in hikâye içerisinde karşılaştığı ilk engel Kal'a-i Gazeng'tir. Kalenin tasviri şu şekildedir:

> "Taşdan dört yüz ẕirāʿ yüksek bir bārū ve ḳullesinde bir muḥkem ḳalʿa binā olmış ki aña ne mencenīḳ kār ider ne ṭob ve burc u bedenine ne kemend irişür ne ḳullāb ve ḳalʿanuñ eṭrāfında mermer-i ṣāfdan on dört ḳıṭʿa burc ve her burcuñ çār ḳuşesinde birer altun ʿalem var idi kim bülendlikde evc-i felege irişürdi ve ol ḳalʿadan bārū ḳapusına gelince ṭaş kesilüp bir rāh-ı teng ḳazılmış ki iki atlu berāber yürümege imkān yoġdı ve ḳalʿanuñ tā ortasında bir bülend ḳubbe ve ḳubbenüñ üzerinde bir mīl ve mīl üzerinde bir ṣūret-i kerkes konılmış ve ḥikmet ile pür-ṣanʿat olınmış idi ki farżan bārū-yı ḥiṣār kenārına bir ḫaṣm gelse ol şekl-i kerkesüñ gözlerinden āteşler çıḳup ol ḫaṣmı helāk ider idi ve ol mīlüñ bülendligi ol mertebe idi ki herkes on mīl yirden ol kerkesi görür idi" (T, 173b-174a).

Buradaki ifadelerden kalenin ne kadar muhkem bir yapıya sahip olduğunun yanı sıra olağanüstü özelliklerle donatıldığı da müşahede edilmektedir. Ancak Celâl, tüm bu zorluklara rağmen hem kaleyi zapt etmiş hem de Gazeng'i öldürmüştür.

Şehr-i Sefîd:

İnsanın yaşamadığı ancak eşya ve nebatatın dile geldiği bu şehir, gösteriş ve hayalattan ibarettir. İçerisindeki "ḫalḳı luʿbet şeklinde aġaçdan düzilmiş ve timṯāl-i heyʿetinde çūbdan yonılmış ve naḳḳāş anlara göz ve ḳaş gibi nesneler naḳş itmiş ve laṭīf cāmeler ve altundan tāclar giydürmiş" (T, 177b) diye tasvir edilen bu şehirde bir saray vardır. Bu sarayın dört köşesinde dört yüksek kubbe bulunup bu kubbelerin her birinde birer levha asılıdır. Şah Celâl nasihat dolu ilk iki levhayı okur ve üçüncü levhaya gelince Şehr-i Sefid

hakkında malumat sahibi olur. Üçüncü levhada yazılanlardan, Şehr-i Sefid'in devlerin bir sihri olduğunu öğrenir. Bu levhada Şemtûn, Meşhâşîd ve Hatûm isimlerinde üç devin adı yazılıdır. Bu üç dev bu şehrin sahibidir. Daha sonra kendilerini aşikâr edip Cemâl'in âşığı olduklarını söyleyecek olan bu devler, Şah Celâl ve iki arkadaşını esir alırlar. İki arkadaşı ile birlikte Şehr-i Sefîd'in ortasında bir kuyuya hapsedilen Şehzâde, Cemâl'in gönderdiği Huttâl isminde bir perinin yardımıyla buradan kurtulmuştur. Celâl ve arkadaşları bu kuyudan kurtulduktan sonra kendilerini bir vadide bulmuşlardır. Sonrasında başlarından bu olaylar hiç geçmemiş gibi yollarına devam etmişlerdir.

Makam-ı Sehî-kad (Murg-zâr):

Şehzâde Celâl'in maksudu yolundaki uğraklarından biri de Sehî-kad'in makamı olmuştur. Burası Celâl'in meşakkatli yolculuğu esnasında soluk aldığı bir yerdir. Kal'a-i Gazeng ve Şehr-i Sefîd gibi iki efsunlu ve hileli yeri geçtikten sonra bu makama eren Şehzâde ve iki yoldaşı ilk başta şüphe etseler de sonrasında ikna olmuşlar ve burada altı gün geçirmişlerdir. Bu süre içerisinde Sehî-kad, Celâl'e Cemâl'in makamından haber vermiş ancak bu makama erişmek için de kendisini nesnas ve devlerle dolu çok daha zorlu yolların beklediğini söylemiştir. Sehî-kad'in mesken tuttuğu bu mahal şu şekilde tasvir edilmiştir:

> "Bir murġzār-ı laṭīf ve bir çeşmesār-ı pākīze vü naẕīf peydā oldı ki ravża-i cennetden nişān ve ṣūret-i Kevṣer-i cinān ṣafḥa-i ābda ʿayān idi. Gülzārında her ṭaraf güller açılmış ve būstānı üzre şeb-nemden dürler ṣaçılmış bülbülleri nevā ile nāle-i zārda ve ṭūṭīleri rāh-ı ʿuşşāḳ naġmesi ile güftārda deşt ü ṣaḥrāsı felekveş sebz ü ḫurrem u ḫoş ve anda ṣad hezār perī-i ḫūb-ṣūret ü dil-keş olup ellerinde cām-ı bāde-i gül-reng ve dillerinde nevā-yı rebāb ve naġme-i ʿūd u çeng var ve ol ṣaḥrā-yı zībāda aṭlas u dībādan bir sāyebān ḳurılmış ve seḳarlāṭ u kemḫādan ḫayme vü ḫargāh urılmış" (T, 179a-179b).

Muhtelif Bağ ve Bahçeler:

Şehzâde, yolculuğu esnasında muhtelif bağ ve bahçelerde muhtelif kuşlarla konuşur. Her gün bir bahçeyi konak seçen Celâl, birinci bahçede selvinin gölgesinde kumru, ikinci bahçede şimşadın gölgesinde papağan, üçüncü bahçede sandalın gölgesinde tavus, dördüncü bahçede çınarın gölgesinde hüma, beşinci bahçede söğüt ağacının gölgesinde bülbül ile

hemhâl olur. Celâl hikâyenin devamında anlayacaktır ki kendisiyle aşk bahsi üzerine söyleşen bu kuşlar Cemâl-perî'den başkası değildir.

Kal'a-i Siyah (Kûh-ı Sefîd):

Ucu bucağı görünmeyen bir çölün ortasında bulunan bu yer, sihirbazlığıyla nam salmış ve binlerce cin ve devi kendisine âşık etmiş Yemne-câdû'nun mekânıdır. Kal'a-i Siyah'ın büyüklüğünü anlatmak için "saḥrānuñ ortasında bir seng-i yek-pāre idi ki evc-i eflāke berāber ve mınṭıḳa-ı Cevzā ile ser-ā-ser idi" (T, 182a) ifadeleri kullanılmıştır.

Gülzâr-ı Sîm-dîvâr:

Celâl'e âşık olup onu yolundan alıkoymak isteyen Dil-fürûz isimli bir perinin mekânı olan bu yer Feylesof'un gözünden şöyle anlatılmıştır: "Bāġ-ı cinān ve ravża-i Rızvān gibi bir būstān. Dıraḫtları mīvedār ve eṭrāf u cevānibi cūybār ve bāġuñ ortasında bir ḳaṣr-ı zerkār ve anuñ içinde mermer-i ḫāmdan bir taḫt-ı pür-naḳş u nigār[dır]" (T, 183b).

Kal'a-i Dil-güdâz:

Dil-fürûz'un Şehzâde Celâl'i hapsettiği kalenin adıdır. Şehzâde bu kalenin ortasında bulunan ve "gündüzler de aḫşām gibi siyāh u tār" (T, 184a) olarak anılan bir kuyuya atılır. Kapısında dört yüz devin nöbet tuttuğu bu kuyudan Celâl'i, Yemne'nin kanından içip sihir gücünü ele geçiren yoldaşı Feylesof kurtarır.

Mîşe-zâr (Kasr-ı Sagâl):

Sagâl isimli bir gûl-i beyâbânî ve zebânînin bulunduğu yerdir. Celâl, Sagâl'in burada kurduğu tuzaktan Cemâl-perî'nin inayetiyle ve Yemne'nin hazinesinden ele geçirdiği iki yüzlü şemşirin gücüyle kurtulur. Mîşe-zâr içinde yer alan Sagâl'in kasrı şöyle tasvir edilmiştir: "Kerpici altundan ve ferşi sīm-i ḫāmdan ve ḳapusı pūlāddan[dur]" (T, 140a).

Makâm-ı Ferruh-baht:

Şehzâde Celâl'in Kasr-ı Sagâl'den sonraki durağı Makâm-ı Ferruh-baht olmuştur. Celâl'i burada "dört nefer-i maḥbūb-ı laṭīf ve çār nigār-ı pāk u ẓarīf" (T, 190a) karşılamış ve

bu yerin Dil-şâd'ın validesi olan Ferruh-baht'ın makamı olduğunu bildirmişlerdir. Ferruh-baht'ın tahtının bulunduğu otağ, "çūbları zer-i aḥmerden ve örtüsi aṭlas-ı terden olup dürr ü yāḳūt ile müzeyyen ü muraṣṣaʿ ve gözler görmedük bir ḫāne-i muṣannaʿ" (T, 190a) olarak tasvir edilmiştir. Ferruh-baht, makamına gelen Celâl'i en güzel şekilde ağırlamış, ona özel ihtimam göstermiş ve kızı Dil-şâd'ı kurtarmasından ötürü minnetini ifade etmiştir. Bu makamda Ferruh-baht ve Celâl bir meşk meclisi kurmuşlar ve bunun haberini alan Cemâl-perî bir çengî suretinde bu meclise dâhil olmuştur.

Kal'a-i Şemtâl:

Yedi başlı bir dev olarak nitelenen Şemtâl'in mekânıdır. Siyah bir dağın üzerine kurulu bu kale, "dīvārları siyāh seng ve yirden ḳalʿaya varınca bülendligi altı ferseng ve ol ḥiṣār içinde sekiz ḳaṣr u revāḳ var ki istihkāmda miṯāl-i çarḫ-ı nüh ṭāk" (T, 192a) olarak tasvir edilmiştir. Şehzâde Celâl, Şemtâl'i öldürdükten sonra bu kaledeki hazineleri Ferruh-baht'a teslim etmiştir.

Günbed-i Devvâr:

Şah Celâl'in karşısına çıkan efsunlu mekanlardan biri de Günbed-i Devvâr olmuştur. Celâl bu kubbeye ulaşıp kapısına yaklaşınca birden kendini günbedin içerisinde bulmuştur. Günbed-i Devvâr'ın içine giren Celâl şöyle bir manzara ile karşı karşıya kalmıştır: "Bir ḳubbe-i zerkār-ı zībā ki saḳf u dīvārı billūr u mīnā olup içinde bağlar ve bustānlar ve laṭīf ḳaṣrlar ve gülistānlar var. Her cānibi zer ü gevher ile ṭolu her ṭarafı nebāt u sükker ile memlū olup yir yir şīşeler ile gül-āblar ve gūşe-be-gūşe ṣurāḥiler ile şarāblar ve altun gümüş ṣaḥnlar içinde kebāblar ḳonılmış ve bunlardan māʿadā naḳş-ı buḳalemūn-miṯāl andan nuḳūş-ı gün-ā-gūn ḳonılmış ve anda bī-miṯāl ü bī-mānend bir taḫt-ı zerrīn ḳurılmış" (T, 199a). Tasviri bu şekilde olan bu kubbenin sahibi ise bir zen-i tarrârdır.

Ravzatü'l-Murâd:

Şehzâde Celâl'in Vâiz Habîb ile karşılaştığı kasrın adıdır. Görkemi ve tezyinatıyla dikkat çeken bu kasır ve içindeki tahtın tasviri şöyledir: "Ol ravża-i münevver ü rūşene girdi bir ṭāḳ-ı fīrūze-i zerkār gördi ki çarḫ-ı devvāra baş çekmiş ve başı ḳubbe-i felege degmiş ve der ü dīvār-ı eyvān taṣvīr-i dīv ü perī vü insān ile muṣavver olmış idi ve ol ḳubbenüñ ṣuffa-

i pür-ṣafāsı kenārında bir taḫt-ı zībā ḳurılmış ki ʿālemde naẓīri ne işidilmiş ve ne görilmiş" (T, 199b). Celâl, Ravzatü'l-Murâd'da Vâiz Habîb'in verdiği vaazın tesiriyle cinlerden ve perilerden binlercesinin Cemâl yolunda kendisini feda ettiği görmüştür. Bu manzaradan oldukça etkilenmiş ve bayılmıştır. Celâl kendisine geldiğinde bu mekânın bir hayal olduğunu anlamıştır.

Deryâ-yı Zîbak:

Celâl'in Ravzatü'l-Murâd'dan sonraki durağının adıdır. Üzerinden alevler fışkıran ve her dalgada bu alevlerin kıvılcımları göğe ulaşan bu deniz ayak basanı telef etmektedir. Denizin bu dehşeti şu ifadelerde netlik kazanmaktadır: "Nā-gāh jīveden bir deryā ẓāhir oldı ki baḥr-i āb gibi mevc urur ve emvācı ile ʿālemi götürür idi ve her mevci ki ẓāhir olurdı ʿayn-ı āteş olup şerāreleri rūy-ı āsmāna muttaṣıl olurdı. Deryā-yı Zībaḳ'dan āteş çıḳardı ve dört yüz ẕirāʿ miḳdārı cānib-i bālāya ağardı" (T, 200a). Şehzâde bu denizi Cemâl'in Dil-şâd vesilesiyle yolladığı gemi ile geçmiştir.

Hücre-i Tevfîk:

Cezîre-i Hâl içinde yer alan Hücre-i Tevfîk, Kasr-ı Akîk'ten önceki son durak olmuştur. Cemâl-perî, binbir meşakkatle Kûh-ı Kaf'a ulaşan Şehzâde'yi, Dilşâd ve Ferruh-baht'ın ısrarıyla, şöyle diyerek bu mekâna sevk eder: "Benüm ḫaṣ bāġumdan miyān-ı gülşende zeberced-i rūşenden bir ḥücrem ve anda bir çile-ḫānem vardur ki anuñ nāmı Ḥücre-i Tevfīḳ ve leṭāfet-i hevāda miṣāl-i Ḳaṣr-ı ʿAḳīḳ'dür. Ol ḥücreyi ol faḳīr-i ġamgīne virdüm ve ol maḳām-ı laṭīfi ol miskīne taʿyīn itdüm" (T, 205b). Bu sözler üzerine Hücre-i Tevfîk'e nakledilen Celâl uzun bir süre burda kalmıştır. Hücre şu şekilde tasvir edilmiştir: "Ol bir ḥücre idi ki zeberced-i aḫżardan yonılmış ve envāʿ-ı cevāhir ile zīnet olınmış. Ḥücre ḥadd-i ẕātında miṣāl-i ḳubbe-i sipihr ve Şāh anda naẓīr-i āftāb u mihr idi. Eṭrāf u ḥavālī ibrişim ḳalılar ve ḥarīrden nihālīler ile döşenmiş ve zeyb ü zīnet ile ravża-i Dārü's-selām'a dönmiş" (T, 206a). Burada tertip edilen çeşitli eğlencelerde Cemâl-perî, çeşitli suretlere bürünerek Şehzâde ile aşk bahsi üzerine söyleşmiştir.

Kal'a-i Kıtmâr:

Kûh-ı Kaf'ın ortasında yer alan bu kale, Cemâl'in hasımlarından Kıtmar'a aittir. Cemâl'in babası Mihr-ârâ tarafından kuşatılan ancak altı yıl geçtiği halde zapt edilemeyen ve "bir ḳalʿa-i üstüvār var idi ki anuñ dīvārı pīrūze vü laʿl-i ābdār idi" diye anılan bu kale Feylesof'un sihir, Celâl'in kılıç marifetiyle ele geçirilmiş, içindeki tüm devler yok edilmiş, "Kıtmâr-ı nâbekâr" da eli kolu bağlı olarak Cemâl'in huzuruna getirilmiştir.

Kûh-ı İrfân (Gâr-ı Sır):

Hikâyenin son kısmına doğru Celâl ile Cemâl, Şah Lehrâs'ın yanına varmak için yola koyulurlar ve bu esnâda Kûh-ı İrfân'da konaklarlar. Burada Gâr-ı Sır adlı bir mağarada Dîn-perver isimli bir bilgenin Celâl'i başından geçen bütün hadiseleri şerh ettiği görülür. Kûh-ı İrfân bir bakıma hikâyedeki düğümlerin çözüldüğü ve açıklığa kavuştuğu bir yer olmuştur.

2.2.2.4. Tahkiye Özelliği

Terceme-i Celâl ü Cemâl, konu (giriş, gelişme, sonuç), şahıs kadrosu, mekân ve zaman gibi tahkiye unsurları açısından incelendiğinde kaynak metinle çok büyük oranda uyuşmaktadır. Mütercim kaynak metne bu noktada sadık kalmış sadece yer yer konuya zenginlik katması açısından küçük hikâye eklemeleri yapmıştır. Bunun yanında bazı beyitlerin de genişletilerek verilmesi yoluna gidilmiştir.

Mesnevilerin klasik yapısı olan giriş, konunun işlendiği bölüm ve sonuçtan ayrı olarak esas hikâyenin işlendiği yerin (olaylar bölümü de denebilir) de kendi içinde giriş, gelişme ve sonuç olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda mesnevi bölümlerini detaylı olarak incelediğimiz "Mesnevinin Bölümleri"nden hareketle "3. İbtidā-yı Ḳıṣṣa-i Celāl ü Cemāl" ile "20. Şāh Lehrās Celāl-i Pür-İclāl için Ḳaṣr-ı Cihān-nümā Bünyād İtdügidür" bölümleri arasını "giriş"; "Cemāl-perī Celāl'e ʿĀşıḳ Olduġı Ḥikāyetdür" ile "Şāh Celāl Kūh-ı ʿİrfān'dan Feylesof-ı ʿAyyārı Müjde-i Ḳudūm ile Şāh Lehrās'a Gönderdügidür" bölümleri arası "gelişme"; "Şāh Celāl Kūh-ı ʿİrfān'dan Feylesof-ı ʿAyyārı Müjde-i Ḳudūm ile Şāh Lehrās'a Gönderdügidür" ile "Celāl-i bā-iclāl Vefāt İtdügi ve Cinn ü Perī Anuñçün Mātem Ṭutduġıdur" bölümleri arası "sonuç" olarak değerlendirebilir. Giriş kısmında kahramanın doğumu, gelişimi, eğitimi ve ailesi ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bunun yanı sıra kahramanın bir nevi seyr ü süluku olan "Kuh-ı Kaf'a yolculuğu" için gerekli donanımı sağlanmıştır. Gelişme bölümünde ise Cemâl'e âşık olmasıyla başlayıp ona vasıl

oluncaya değin başından geçen maceralar konu edilmiştir. Zor ve meşakkatle dolu bu yolculukta Celâl, olağanüstü varlık, durum ve mekânlarla karşılaşmış, en nihayetinde tüm zorlukların üstesinden gelmeyi başarmış, Cemâl'e kavuşmuştur. Ancak kavuşma ile hikâye tamamlanmamıştır. Mesnevi müellifi, Dîn-perver isimli yaşlı bir bilge vasıtasıyla Celâl'in başından geçenleri ona şerh etmiştir. Bu kısımlar da hikâyenin içinden olarak değerlendirildiği için "gelişme" bölümü olarak düşünülmüştür. Başkahramanın hikâyenin başladığı yer olan ata yurduna dönmesi ise "sonuç" olarak düşünülmüştür. Bu bilgilerden sonra hikâyenin şöyle bir kurgusu olduğu görülür:

Giriş		**Gelişme**		**Sonuç**
↕		↕		↕
Şehr-i Ferd (Ata yurdu)	→	Kuh-ı Kaf seyri	→	Şehr-i Ferd
↕		↕		↕
Hakikî Mekân		Hayalî Mekânlar		Hakikî Mekân

Mesnevi müellifi hikâyeyi kurgularken zaman mefhumu ile ilgili kesin çıkarımlar yapacak bir alan bırakmamıştır. Hikâyenin hangi tarihler arasında geçtiği tamamen muallaktadır. Lehrâs Şah'ın hükümdarı olduğu Şehr-i Ferd'in tasviriyle başlayan hikâye, yine Şehr-i Ferd'de Celâl'in ölümüyle son bulmuştur. Bu aralıkta bazı zaman ibarelerinin kullanıldığı gözlemlenmiştir. Bunlar üç grupta incelenebilir:

1. Şehzâde Celâl'in doğumu ve gelişimi ile ilgili olan zaman ibareleri: "Çün bu tārīḫden ṭoḳuz ay geçdi ve müddet-i ḥaml tamāmına yitdi" (T, 161b), "El-ḥāṣıl **iki yıl** tamāmından ṣoñra dāye leṭāfet-māye-i şīrini şehd-i şīrīne tebdīl ve şīr-i ḫāmdan anuñ meylini şekker ü nikbīne taḥvīl eyledi" (T, 162a), "Çün ki **beş yaşı**na irişdi ve dāʾire-i şuʿūr u idrāke yitişdi" (T, 162a), "ʿömri çün **on dört yaşa** yitdi, Fārislik vādīsinde ol ḳadar tek ü pū itdi" (T, 162a).

2. Gece-gündüz geçişlerini bildiren zaman ibareleri: "ittifāḳan bir **ṣabāḥ** (T, 177a), "Çün bir **gice** şemʿ-i āftāb dāḫil-i perde vü ḥicāb olup ẓulmet-i şeb hevāya müşk-efşān itdi" (T, 172a), "Meger bir **gice** Cemāl-i melek-miṣāl ārzū-yı rūy-ı Celāl ile" (T, 175b), "Bu cānibden çün **ṣabāḥ** ve vaḳt-i ḥayye ʿale'l-felāh oldı" (T, 209a), "Yarına dek ṣabr eyle, **ʿale'ṣ-ṣabāḥ** ikisi ceng idüp iẓhār-ı hüner itmek içün emr eyle" (T, 212a).

3. Celâl'in Kûh-ı Kaf'a giderken aldığı mesafeyi bildiren zaman ibareleri: "Çün bu minvāl üzre **ḳırḳ gün** gitdi" (T, 173b), "El-ḥāṣıl ḳalʿada **dört gün** Küşenc ile ṭurup diñlendi ve miḥnet-i firāḳ-ı yār ve ġurbet ü iştiyāḳ-ı dildār ile eglendi. **Beşinci gün** ol iki yār-i vefādār ile rāh-ı beyābāna yöneldi" (T, 176b) "Çün Şāh Celāl ol iki yār-i hem-ḥāl ile **bir hefte** gitdi" (T, 177a), "derd ü ġam ve sūz-ı sīne ve āh u elem ile **bir ay** gitdi" (T, 183a), "Şāh-ı āgāh ol deryā içinde tamām **bir māh** gitdi ḳaraya irişüp Kūh-ı Ḳāf etegine yitdi" (T, 202a), "Şeb ü rūz Cemāl'üñ ḫayāli ile ḳāmeti hilāl ve leyl ü nehār ārzū-yı viṣāli ile cismi iḫlāl olup **on yıl** idi ki ġam u endūh ile Mecnūn gibi bir kūh içinde oturdı" (T, 207b).

İsmail Ünver, mesnevilerde "olaylar", "kişiler", "zaman", "yer" ve "motifler" başlıkları altında sunulan bilgilerin, "mesnevîlerin tahkiye özellikleri"ni verdiği söyler (1986: 457). Mesnevinin şahıs kadrosu, mekânları ve motifleri ayrı başlıklar altında teferruatlı olarak irdelendiği için bu başlık altında tekrar incelenmemiştir. Ancak burada hakikî bir mekân olarak ifade ettiğimiz Şehr-i Ferd'in de coğrafî bir mahal olarak nerede olabileceğine dair bir çıkarım yapmanın mümkün olmadığını da eklememiz gerekmektedir. Şehr-i Ferd de tıpkı diğer olağanüstü mekânlar gibi tasvir edilmiştir. Bu mahalli gerçek bir mekân olarak kabul etmemizin sebebi, gerçek kişi ve akılla izah edilebilecek olayların burada geçmesidir.

2.2.2.5. Yaygın Kullanılan Motifler

Klasik Türk edebiyatında, konusunu çift kahramanlı aşk hikâyelerinden alan mesnevilerde ortak bazı motiflerle karşılaşmak mümkündür. Yer yer masal ve halk hikâyesi gibi türlerle de ortaklık gösteren bu motiflerden[78] bazılarına *Terceme-i Celâl ü Cemâl*'de de rastlanılmaktadır. Eski Türk edebiyatının mesnevî ve mensur hikâyeleri ile halk edebiyatının masal ve halk hikâyeleri arasında, kullanılan malzeme açısından büyük benzerlikler bulunur. Bunlardan biri de motiflerdir. Her ne kadar iki edebiyat dairesinde kullanılan dil ve şekil açısından birtakım farklılıklardan söz edilebilirse her iki edebiyatın da malzemesini Türk insanının din, inanç, sosyal hayat ve ahlakî değerlerinden alması, ortak motif kullanımı beraberinde getirmektedir. "Halk edebiyatı ürünlerinde tespit edilen motif örnekleri, klâsik edebiyatın mesnevîlerinde yer alsa da almasa da bu eserlerin barındırdıkları motifleri

[78] İsmail Ünver, aşk mesnevilerinde karşılaşılan benzer olayları yedi başlık altında değerlendirmiştir (Ünver, 1986: 456- 457). Buradaki motifler, bu yedi başlıktan tespit edilebilenler ve farklı kaynaklardan eklenen başlıklarla şekillendirilmiştir

saptamak klâsik edebiyatın tahkiyevî eserlerinin bina edildiği temellerin mesnevîlerdeki ayağını görmek açısından önemlidir" (Sağlam, 2020: 363-364). Farsça *Cemâl ü Celâl* mesnevîsinin mensur manzum karışık çevirisi olan *Terceme-i Celâl ü Cemâl'* de öne çıkan motifler aşağıda ele alınmıştır. Böylelikle Sağlam'ın işaret ettiği "motif inceleme çalışmaları"na katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

1.Çocuğu olmayan padişah:

Bu motif, mesnevilerde genellikle konunun işlendiği bölümün hemen başında bulunur. "Büyük ve müreffeh bir ülkeye, güçlü bir orduya sahip olan, adaletli ve mutlu bir hükümdar vardır. Bu padişahın tek üzüntüsü çocuğu olmaması (hiç ya da erkek çocuğu)dır" (Ünver, 1986: 456) *Hüsrev ü Şîrîn* (Timurtaş, 1963), *Heft-peyker* (Güzelova, 2008), *Işk-nâme* (Yüksel, 1965) ve *Süheyl ü Nev-bahâr'* da (Dilçin, 2016) da karşılaşılan bu motif, *Celâl ü Cemâl'* de şöyle geçmektedir:

> "Ol şehr-i ʿaẓamet-behrüñ ḫānı ve ol iḳlīm-i ʿaẓīmüñ sulṭānı bir şāh-ı aḫter-sipāh idi ki şāhān-ı cihān anuñ ḫayl u ḥaşemi ve pādşāhān-ı fermān-rān mānend-i ḳalem-i kemer-beste ḫademi idi. ʿAvn u nuṣret çākeri ve fetḥ ü ẓafer ġulām-ı fermān-beri olup ḥüsn ü cemālde āftāb-ı nūr-efşān ve ʿaẓamet ü celālde sipihr-i raḫşān idi ve ol pādşāh-ı Cem-cāhın nāmı Lehrās ve mülūk-ı nevāḥīnüñ cānı andan pür-ḫavf u hirās idi. Şecāʿat ü şehāmet ve kerem ü seḫāvet vesāʾir ḫūb ḫaṣletinden māʿadā ʿilm-i eflāk ve seyr-i nücūmda niçe nükte maʿlūmı olup ḥarekāt-ı devr-i felegi ʿilm-i raṣad ile bilürdi ve intiḳālāt-ı nücūmı zīc ü uṣṭurlāb ile teşḫīṣ ḳılurdı. Ṣoḥbet-i ḫāṣṣında aña muṣāḥib-muḳīm elbette ʿālim olur idi yāḫūd ḥakīm meclisinde mūnis ü enīs-i dīvān ehl-i ʿirfān olur idi. Veyā bir kitāb-ı nefīs
>
> Naẓm:
>
> Ne ḫoşdur ol şehenşāh-ı zamān kim
> Ola ḥikmet yolına ḳalbi rāġıb
>
> İdüp raġbet maʿārif gülşenine
> İde bir bülbül-i fażlı muṣāḥib
>
> ve çün ol pādşāhuñ ʿālemde bir ferzendi ve dünyāda bir dil-bend-i peyvendi yoġdı" (T, 161a).

2. Düş Görme:

Düş görme motifi "genellikle mesnevî kahramanının doğumuyla ya da aşkıyla ilgilidir" (Ünver, 1986: 456). *Celâl ü Cemâl*'de bu durum kahramanın doğumunda tezahür etmiştir. Lehrâs Şah'ın bir çocuğunun olacağını gördüğü düş sahnesi şöyledir:

> "Rāvī eydür ki bir şeb Lehrās Şāh-ı bā-intibāh taḫt-ı saʿādet-baḫtı üzre semmūr u sincāb içinde ḫˇāb ider iken bir vākıʿa görür ki elinde ʿanberīn kākülvār bir ġonce-i nā-şüküfte gül var. Pes anı ol yār-i ciger-sūzı olan Mihr-efrūz'a şunar. Ol daḫı ol ġonçeyi alup ḳoynına ḳoyar ve niçe zamān sīne-i tābānında ṭutar. Baʿd-ez-ān anı girībānından çıḳarup görür kim ol ġonçe fi'l-ḥāl güşāde ve bir gül-i nev-şüküfte olur. Pes ol ser-ḫayl-i ḫūbān ol gül-i ḫandānı Şāh'uñ ḳucaġına ḳor ve bülbülvār ṣad hezār destān-ı ṣenā oḳur. Pes sulṭān-ı ʿālī-şān bu emr-i ʿacībe ḥayrān olup uyanur" (T, 161a).

Ünver, görülen "düşten sonraki olaylar, düşün yorumu doğrultusunda gelişir" der (1986: 455). Padişah, gördüğü bu düşü "her birisi ʿilm ü ḥikmetde Loḳmān-ı zamān ve rāy-ı münīr ile bir āftāb-ı tābān olup zekā vü fıṭnatde Āṣaf-ı Süleymān ve tedbīr-i memleketde Büzürc-mihr-i zamān" (T, 161a) olarak tanımlanan beş vezirine ayan eder. Vezirler bu düşü padişahın bir şehzade sahibi olacağına dair şöyle yorumlarlar: "Ḥaḳ Teʿālā pādşāha bir ferzend-i ercümend ve bir şeh-zāde-i dil-bend virmek muḳarrer ve bu müddeʿā ṣaḥīfe-i ʿilm-i taʿbīrde ḳalem-i taḥḳīḳ ile muḥarrerdür" (T, 161b).

3. Talih Öğrenme[79]:

Hikâye kahramanının talihinin (geleceğinin) nasıl olacağını görmek için bir müneccim tarafından talihine bakılır. Eserde Celâl'in talihine başka bir müneccim yerine bu ilimde mâhir olan babası Lehrâs Şah bakmıştır. Lehrâs Şah oğlunun felekten acayip durumlar ve ilginç olaylar göreceğini anlamış ve bundan ötürü derin bir ızdıraba düçar olmuştur. Şahın, şehzadenin geleceği için yıldızlara baktığı sahne şu şekilde tasvir edilmiştir:

> "Şāh Lehrās eline ḳalem u ḳırṭās alup tālīʿin ṭutdı ve ḫānhā-yı nücūmdan kendüye maʿlūm oldı ki gerdiş-i devrden Şeh-zāde'nüñ yolında ʿacīb ḥāletler ve baḫt u ṭāliʿinde ġarīb vāḳıʿalar var. Pes bu maʿnāya vāḳıf olıcaḳ Şāh'uñ sīnesi ġamgīn ve dīdesi nemgīn oldı ammā çün āḫir-i kār pādşāh-ı sıġār u

[79] Bu motif Armutlu (1998: 375)'dan alınmıştır.

kibār olacağı maʿlūmı oldı ḳalb-i şerīfi ḫurrem u şād ve emri ile şükrāne içün niçe maḥbūslar āzād oldı" (T, 161b).

4. Küçük Yaşta Yetenekli Olma[80]:

Mesnevî ve mensur hikâye kahramalarının daha erken yaşta yeteneklerini göstermeleri sık karşılaşılan bir motiftir. Hikâyenin kahramanı Celâl de daha beş yaşında idrak ve şuur edebilecek merhaleye gelmiştir. Onun idrake ermesi ve hemen bir hocaya verilmesi metinde şu şekilde geçmektedir:

"Şeh-zāde-i cüvān-baḫt ki şāyeste-i tāc u taḫt idi. Çün ki **beş yaşına** irişdi ve dāʾire-i şuʿūr u idrāke yitişdi aña taʿlīm-i ʿilm içün bir üstād-ı debīr ki ṭabʿı Müşterī ve ḳalemi ʿUṭarid-i Tīr idi, getürdiler ve başı üzerine zer ü sīm ṣaçup ḫaḳḳ-ı taʿẓīmini yirine getürdiler" (T, 162a).

5. Genç Yaşta Savaşçı Olma[81]:

Hikâyenin başkahramanı Şehzâde Celâl, henüz on dört yaşına geldiğinde savaş ilminde Rüstem-i Zâl ile kıyas edilecek raddeye ulaşmıştır. Hikâyede Celâl'in genç yaşta savaşçı olma motifi şu satırlarda geçmektedir:

"ʿ Ömri çün on dört yaşa yitdi, Fārislik vādīsinde ol ḳadar tek ü pū itdi ki fenn-i ceng ü cidālde Rüstem-i Zāl zebūn-ı gürz ü kūpāli olup Nerīmān ve Kahramān rezminde amān el-amān dir idi. Nīze-i ser-tīzi ile çarḫuñ çenberin ḳapardı ve şīr-i gerdūnı kemendi ile der-bend iderdi. Çevgān ṣalsa ser-i Keyvān'ı ṭob gibi gerdān iderdi. Tīġ çalsa sipihr-i mīnā-çehrde siper-i mihr ü māhı pāre ḳılurdı" (T, 162a).

6. Kılık Değiştirme:

Bu motifin *Celâl ü Cemâl*'de çokça görüldüğünü ifade etmek gerekir. Bilhassa Cemâl-perî'nin Kaf Dağı'na olan yolculuğunda zaman zaman Celâl'i görmek arzusuyla kılık

[80] Bu motif Armutlu (1998: 375)'dan alınmıştır.
[81] Bu motif Armutlu (1998: 376)'dan alınmıştır.

değiştirerek Celâl ile konuştuğu görülür. Hikâye içerisinde Cemâl'in kuş, bitki, çalgı aleti, çengi ve ihtiyar adam suretlerine büründüğü görülmüştür. Onun girdiği bazı kılıklar aşağıda örneklendirilmiştir:

a. **Pîr-i nâ-murâd:** "Cemāl-perī-ẕād Bir **Pīr-i Nā-murād** Ṣūretinde Feylesof'a Görinüp Ḳalʿanuñ Ḥālinden Ḫaber Virdügidür"
b. **Çengî:** "Meclisden Bir Perī Bāl u Per Urup ve Celāl Ferruḫ-baḫt Ṣoḥbetinde İdügin Cemāle Ḫaber Virüp Cemāl **Çengī** Ṣūretinde Kendüyi Ol Meclise İdḫāl Eyledügidür"
c. **Murg:** "Cemāl Ārzū-yı Celāl ile Ḳulle-i Ḳāf'dan Pervāz İdüp Celāl'i Ol Dıraḫtlaruñ Altında Bulduġı ve Üç Nefer Muṣāḥibi ile Be-her **Murġ** Ṣūretine Girüp Ḥikāyet Eyledükleridür"

7. Resimde görüp âşık olma:

Aşk mesnevilerinde kahramanların birbirlerine âşık olmaları farklı şekillerde tezahür edebilmektedir. "Gezinti sırasında şehzadenin bulduğu ya da gördüğü bir resim aklını başından alır. Şehzade seveceği güzelin resmine sarayın herkesin giremediği bir odasında da rastlayabilir. Kimi mesnevîlerde kahraman, rüyada gördüğü bir güzele âşık olur. Kimi eserlerde ise, güzelliğini duyduğu bir kızı sever" (Ünver, 1986: 451). Kahramanlarından birisi insan, diğeri peri olarak dikkat çeken *Celâl ü Cemâl*'de bu sayılanlar arasından resimden / tasvirden görüp âşık olma durumunun cereyan ettiği müşahede edilmiştir. Bir gün Şehzâde Celâl uykuda iken, Cemâl-perî gelir ve onun karşısındaki duvara kendi tasvirini nakş edip eline de Cemâl isminin hakkedildiği bir yüzük geçirir. Şehzadenin uyandığında gördüğü tablo karşısında aşka düşmesi şu şekilde anlatılmıştır: "Çün ki Celāl uyḫudan uyandı evvel naẓarı taṣvīre ṭoḳınup cānı āteş-i ʿışḳa yandı ve barmaġında bulduġı ḫātemde nām-ı Cemāl'i göricek mest olup gözleri ḳana boyandı. Meclisinde cigeri kebāb ve dīdesi cām-ı şarāb ve nālesi rebāb oldı" (T, 171a).

7.1. Resimde âşık olunan sevgilinin aranması[82]:

Cemâl-perî'nin tasvirini gördükten sonra ona meftun olan Celâl onun çağrısına kulak verir ve babası Şah Lehrâs'ı şu sözlerle ikna ederek Kulle-i Kaf seyrine revan olur:

> "Ey Şāh iş işden geçüp gitdi ve ʿasker-i ʿışḳ sipāh-ı ʿaḳlı şikest itdi. Sīnem ʿışḳ āteşi ile yanup efrūḫte ve dūstdan ġayrı her ne vardur sūḫte olmışdur. Çün dīvāne göñlüm ile ʿışḳ arasında peyvend oldı bāña nuṣḥ u pendden fāʾide yoḳ ve çün ümmīdüm riştesi viṣāl-i cānāna pend oldı bāña rüsvālıḳdan ġayrı bir ʿāʾide yoḳ. Ben bir ḫasteyem ki derdüme bir vechle ʿilāc olmaz ve bir bende-i ʿışḳem ki bende heves-i taḫt u tāc olmaz. Yā budur ki Cemāl'üñ cemāline vāṣıl olurum veyāḫūd bu ḫayāl-i muḥāl ile helāk olup ölürüm" (T, 171b).

8. Mektuplaşma:

Âşıklar arasındaki iletişim kanallarından birisi de mektuplaşmadır. Bu sebeple "sevgililerin mektuplaşması her aşk mesnevisinde karşılaşabileceğimiz bir olaydır" (Ünver, 1986: 456). Ele aldığımız eserde de bu motifin örneklerine rastlanılmaktadır. Metinde karşılaşılan mektupların çoğunluğu Cemâl tarafından Celâl'e gönderilmiştir. Söz konusu mektuplarda daha ziyade bir belaya giriftar olan Celâl'in kurtuluşu için belirli dua ve esmalar yazılıdır. Bu mektuplardan bazılarının muhtevası şöyledir:

Birinci mektup:

> **"Cemāl-perī** aḥvāl-i **Celāl**'e vāḳıf ve cārī olan aḥvāl-i pür-melāle ʿārif olup fi'l-ḥāl eline bir pāre ḫarīr alup şöyle taḥrīr itdi ki: "Ey **Celāl**-i şeydā ve ey pür-melāl-i bā-sevdā şād ol ki derdüñe devā peydā oldı ve ṭabīb-i cān ʿilletüñe dermān u müdāvā ḳıldı. İmdi ol çāh-ı miḥnetden ḫalāṣ isterseñ ve maḥbes-i firḳatden necāt ṭaleb eylerseñ uşda saña bu beyāż ḫarīr üzre yeşil ḫaṭla taḥrīr olınmış bir duʿā gönderdüm. Gerekdür [ki] bu duʿā-yı şerīfi dört gün ṣıdḳla ḳırāʾat ve içinde münderic ism-i aʿẓama cidle müdāvemet idesin ve ḫāṭıruñdan vehm ü ḫavfı gideresin ve rūy-ı teveccühi dergāh-ı Ḥaḳḳ'a getüresin ki dört günden ṣoñra ol duʿā-yı şerīfüñ teʾṯīri ile çāh içinde bir ejder peydā ve bir heybetlü cānver āşkārā olısardur. Lākin andan aṣlā vehm

[82] Bu motif, Dilçin'den (2016: 104) alınmıştır.

itmeyüp ol ism-i şerīfi kemākān ẕikr idesin ve Ḥażret-i Ḥaḳḳ'uñ ʿaẓamet ü kibriyāsın fikr idesin ki ol ejder aġzı içinden āteşden bir ḥoḳḳa çıḳarup bıraḳsa gerek ve sen ṭurmayup duʿāya meşġūl olasın. Tā ki ol āteşīn ḥoḳḳa açılup anuñ içinden ḳardan düzilmiş bir ḥoḳḳa çıḳa. Pes ol ḳar ḥoḳḳasın elüñe alup açasın ki içinde üç dāne çerāġ çıḳacaḳdur ki yaġsuz ve fitīlsüz par par yanar. Pes ol çerāġlaruñ üçin daḫı puf diyüp söyindür ve anları bī-tevaḳḳuf diñlendür. Tā ki ol üç dīv-i pelīdüñ çerāġ-ı ʿömrleri söyine ve cān-ı ḫabīṣleri nār-ı caḥīme düşüp göyine. Ol Şehr-i **Sefid** ve ol çāh-ı ʿamīḳ-i baʿīd-i kaʿr-ı nā-pedīd ve ol ḥareket iden ṣūretler ve bāġ u bustān ve nümāyān olan niʿmetler cümleten ol mekkār pelīdlerüñ siḥri ile olmış ṭılısmlar ve bī-ḥaḳīḳat bir bölük ṣūretler ve cānı yoḳ bir alay cismlerdür. Bu ism-i ʿaẓīm berekātı ile anlaruñ cümlesi bāṭıl ve ol bī-maʿnī ṣūretler mużmaḥill üʿāṭıl olur. Baʿdehu yollaruñ güşāde ve raḫşuñ olan **Fīl-peyker** muḳabilüñde ḥāżır u āmāde olısardur. Pes bī-tevaḳḳuf süvār olup ol iki yār-i vefādāruñ ile teveccüh ḳılasın ve meşrıḳ cānibine sürʿatle ḥareket idesin. Tā ki murād u maḳṣūduña vāṣıl ve maṭlūbuñ ḫalvet-ḫānesine bī-tekellüf dāḫil olasın" (T, 179a).

İkinci mektup:

"Ey ġarīb ü faḳīr ḫaste Celāl Yemne-cādū'dan ötüri çekme melāl. Uşda nāme içinde saña bir duʿā ve duʿā żımnında baʿżı esmā yazdım. Yedi kerre teveccühle tekrār eyle ki oḳuduġuñ sāʿatde Vezīr ve ʿAyyār'uñ bend ü ʿaẕābdan ḫalāṣ u rehā bulur ve ol cādū fil'l-ḥāl ġaflet ü ḫˇāba mübtelā olur. Pes gerekdür ki uyanmadan başını gövdesinden cüdā ve fi'l-ḥāl ser-i bī-devletini devletlü başuña fedā idesin. Bu daḫı maʿlūm ola ki ol cādū-yı Hindū'nuñ her kim ki ḳanından içe fi'l-ḥāl anuñ gibi cādū olup cādūlıḳdan her cādūyı geçe. Baʿdehu ol cādūnuñ ḥabsinde dört dīv var ki ol cādū-yı bed-kirdār anları esīr ü giriftār itmişdür. Anları bendden ḫalāṣ u āzād ve kendüñi bundan ṣoñra ber-murād eyle" (T, 182b)

Şehzade Celâl'in Cemâl-perî'ye aşkını izhar ettiği mektup örneği de mevcuttur. Mustafa Sâfî'nin metnin genelinde uyguladığı manzum-mensur karışık yazım usulünü bu mektupta da görürüz:

“CELĀL, CEMĀL’E NĀME TAḤRĪR İTDÜGİDÜR

Naẓm:

Didi kim ey ṣabā bulursañ yār
Ḳaṣr-ı Āl-i nigāra sen yüri var

Büse ḳıl pāy-i taḫtını fi’l-ḥāl
Secde eyle öñinde bī-imhāl

Çün ki büs ola pāy-i taḫt u serīr
Ġonçeveş aç dehān u it taḳrīr

Di ki ey pādşāh-ı mülk-i Cemāl
Dil-ber-i serv-ḳadd-i müşkīn ḫāl

Nün ebrūñveş ḳadüm ḫamdur
Dil de zülfüñ-miṣāl der-hemdür

Bes ki bu çeşm gevher-efşāndur
Dāmenüm baḥr gibi ʿummāndur

Çün ʿalev ṣala şemʿ-i āteş-i dil
Yana pervāneveş bu ʿālem-i gil

Bu göñül firḳatüñde ey mehveş
Oldı hemçün sefīd ü çün āteş

Çün sirişk ile dīdedür ḫūn-bār
Dāmenüm āl oldı çün gül-nār

Dil-i zār itse nāle çün bülbül
Cāmesin çāk ider hezārān gül

Bī-kes ü derdmend ü zār u ġarīb
Olmışam raḥm it ey ḥabīb-i ṭabīb

Beste-i zülf-i pür-şikestüñden
Ḫaste-i çeşm-i nīm mestüñden

Niçe yıldur ġamuñla añlaturam
Zaḥmet-i ʿışḳuñ ile diñletürem

Ġamla rāḥat olmadum bir dem
Bir dem-i vaṣluñ ile ḫoşnūdam

ʿArż-ı dīdār eyle cānānum
Tā niṯār eyleyem saña cānum

Sen be-ġāyet bülend ü ben pestem
Sen ġanī ben faḳīr ü teng-destem

Firḳatüñle helāk olısaram
Ḫākiyem gerd ü ḫāk olısaram

Gösterüp rāh kendü ḥażretüñe
Daʿvet itdüñ çü ḫˇān-ı niʿmetüñe

Reddidüp şimdi ḳabu bağlarsın
Beni firḳat içinde eglersin

Öldüre yā ki derd-i hicrānuñ
Yā ṭutam fürṣat ile dāmānuñ

Neṯr:

Şāh-ı nāmdār bu şiʿr-i ābdārı taḥrīr ve vaṣf-ı ḥālini bir ḥikāyet ṣūreti ile taṣvīr idüp nāmenüñ ḥāşiyesine böyle tasṭīr itdi ki: “Ey yār-i dil-nüvāz ve ey nigār-ı ʿişve-perdāz ben bī-çāre ve ḫaste-ḫāṭır-ı āvāre ol bir pādşāh-ı ʿālī-cāhuñ duḫterinüñ aḫterine ʿāşıḳ olan faḳīr-i ṣādıḳ gibi derd ü niyāz ve sūz u güdāz ile bu maḥalde ṭururam ve yüzüme senden bir feṯḥ-i bāb olınca otururam” (T, 203b-204a).

Celâl’in yukarıdaki mektubuna, Cemâl-perî’nin cevabı ise yine aynı üslupla olmuştur:

“CEMĀL ḲALEM-İ GEVHER-BĀRI İLE CELĀL’E CEVĀB TAḤRĪR İTDÜGİDÜR

Naẓm:

Ey ṣabā ḳandan oldı bu tevfīḳ
Ki maḳām oldı saña Ḳaṣr-ı ʿAḳīḳ

Girü dön eyle seyr-i Gülşen-i Ḥāl
Ki saña bunda yoḳ maḳāma mecāl

Varup anda Celāl'i çün göresin
Kendüñi ol maḳāma irgüresin

Di ki ey ʿāşıḳ-ı muḥāl-endīş
Ey giriftār-ı dīde vü dil-rīş

Sen meger olduñ ola dīvāne
Vaṣlum içün oḳursın efsāne

Vaṣlumı eylemek benüm ümmīd
Fi'l-meṯel mūr u çeşme-i ḫūrşīd

Bu ḳadar bes durur Celāl'e kemāl
Ki görindi gözine ḳaṣr-ı Cemāl

Ṭutasın ḥāl-i gülşeninde maḳām
İki ʿālemde bes durur bu merām

Neṯr:

İmdi ey Celāl ve ey ṭālib-i muḥāl sen büyük söyleme ve ḥaddüñden ziyāde pāye ṭalebin eyleme. Senüñ gibi niçeler helāk ve berāber-i ḫāk olsa benüm emṣālüme ol helākdan ne bāk. Ṣad hezār cinn ü perī maʿdūm olmışlar ve benüm ḳaṣrum görmeden maḥrūm olmışlar. Sen ḫod ḥālā Bāġ-ı Ḥāl'den her gün gül derürsin bu yitmez daḫı benüm vaṣlum ṭaleb idüp bahāne ararsın. İmdi benüm firāḳumda nāle vü derde muʿtād olursın ve illā vaṭanuñ olan Şehr-i Ferd'i bir anda bulursın. Bundan māʿadā ol dört kūh içinde esīr ve boġazlarına dek cāy-gīr olanları gördüñ ve anlaruñ ḥaḳīḳatde ḥāllerine irdüñ. Uşda Cemāl ʿāşıḳlarınuñ ḥāli ve terk-i edeb idenlerüñ meʾāli oldur. İmdi derd ü ġam u mihnetle ṭur ve viṣāl istemeyüp firāḳumda otur, zīrā şol ʿāşıḳ ki firāḳdan melūl oldı maʿşūḳ ḥużūrında ol merdūd u nā-ḳabūl oldı. Firāḳumda müdām ṣabūr ol kendü murāduñ istemeyüp nā-murādlıḳ ile ʿale'd-devām mesrūr ol. Dīdārum ʿışḳı ile sen ne çekdüñ ki benüm ṭalebkārum olup ilḥāḥ maḳāmına geçdüñ. Bu ḫayāli ki sen itdüñ ve ayaḳ uzadup ḥaddüñden ṭaşra gitdüñ neye beñzer saña diyeyin ve anuñ miṯālin ḥużūruña ireyin" (T, 204a-204b)

9. İnsan olmayan varlıklarla konuşma:

Celâl ü Cemâl'de en fazla karşılaşılan motiflerden birisi de budur. Ünver'in "kahramanların iç dünyalarını yansıtan en önemli motiflerden biri" (1986: 457) olarak tarif ettiği "insan olmayan varlıklarla konuşma"ya örnek olarak Şehzade Celâl'in çeşitli hayvan ve bitkilerle muhavere ettiği bölümleri verebiliriz:

Hayvanlarla Konuşma:

Kumru ile konuşma: "Şāh Celāl Bir Gülzāra İrişüp ve Cemāl-perī Ḳumrı Ṣūretinde Görinüp Söyleşdügidür" (T, 180a)

"Şāh Celāl Ḳumrıya Cevāb Virdügidür" (T, 180a)

Tûtî ile konuşma: "Celāl-i Nā-murād Dıraḫt-ı Şimşāda İrişüp Cemāl-perī Bir Ṭūṭī Ṣūretinde Görindügidür" (T, 180a)

"Şāh Celāl Ṭūṭīye Cevāb Virdügidür" (T, 180a-180b)

Tâvûs ile konuşma: "Şāh Celāl Bir Dıraḫt-ı Ṣandala Gelüp ve Cemāl Bir Ṭāvus-ı Zībā Şekline Girüp Söyleşdügidür" (T, 180b)

"Şāh Celāl Ṭāvusa Cevāb Virdügidür" (T, 180b)

Hümâ ile konuşma: "Şeh-zāde Celāl Bir Bāġ-ı Laṭīfe Daḫı Yitişüp ve Bir Çenār-ı Sāyedār Üzerinde Cemāl Bir Hümā Ṣūretine Girüp Söyleşdügidür" (T, 180b-181a)

"Celāl Hümā-yı Ferḫunde-fāle Cevāb Virdügidür" (T, 181a)

Bülbül ile konuşma: "Şāh Celāl Bir Būstāna Daḫı İrişüp Cemāl-perī Bir Bülbül Ṣūretinde Ẓāhir Olup Söyleşdügidür" (T, 181a)

"Şāh Celāl Bülbüle Ḫiṭāb ve Kelimātına Cevāb İdügidür" (T, 181b)

Bitkilerle Konuşma:

Gül ile Konuşma: "Gül-i Surḫ Celāl ile Münāẓara vü Müḳāleme vü Muḥāvere Eyledügidür" (T, 185b)

"Celāl'üñ Kelām-ı Güle Cevāb Virdügidür" (T, 186a)

Nergis ile konuşma: "Nergis Şāh Celāl ile Muḥāvere İtdügidür" (T, 186a)

"Şāh Nergise Cevāb Virdügidür" (T, 186a)

Lâle ile konuşma: "Lāle Şāh Celāl'e Ḫiṭāb İtdügidür" (T, 186a-186b)

"Şāh Celāl Lāle-i Āle Cevāb Virdügidür" (T, 186b)

Benefşe ile konuşma: "Benefşe Şāh Celāl ile Münāẓara İtdügidür" (T, 186b)

"Celāl Benefşeye Cevāb Virdügidür" (T, 186b-187a)

Süsen ile konuşma: "Sūsen-i Deh-zebān Şāh'a İʿtirāż ve Ḥasb-ı Ḥālin Beyān Eyledügidür" (T, 187a)

"Şāh Celāl Sūseni Cevāb ile Lāl Eyledügidür" (T, 187a-187b)

10. Sevgililerin kavuşması[83]:

Çift kahramanlı aşk hikâyeleri ve masalların sonunda da görülen bu motif, *Celâl ü Cemâl*'de de mutlu son şeklinde görülmektedir.

Ṭoġdı envār-ı āftāb-ı viṣāl
Ẓāhir oldı şuʿā-i ḳaṣr-ı Cemāl

Geldi eyyām-ı vuṣlat-ı dil-ber
Gitdi ālām firḳat itdi güẕer (T, 217a)

Klasik Türk edebiyatında mensur hikâyeler ve mesnevilerde yer alan motiflerle ilgili derli toplu herhangi bir çalışma mevcut olmadığı için bu bölüm oluşturulurken daha önce yapılmış benzer çalışmalardan istifade edilmiştir. Faydalanılan kaynaklar dipnotta belirtilmiştir. Neticede eserin motif açısından daha önce yapılan birçok çalışma ile benzerlik gösterdiği, belli başlı motiflerin *Terceme-i Celâl ü Cemâl*'de de kullanıldığı görülmüştür. Eserin kaynak metninde de bu motifler aynı şekilde geçmektetir. Mütercim Mustafa Sâfî, kaynak metindeki motifleri tercümesine başarıyla adapte etmiştir. Aynı zamanda bu motif

[83] Bu motif, Dilçin'den (2016: 109) alınmıştır.

örnekleri, sadece Türk edebiyatı dairesi içindeki edebiyatlarda değil farklı millet edebiyatları arasında da motif açısından benzer kullanımların olabileceğini göstermektedir.

2.2.3. Sonuç Bölümü

Nezlâbâdî ile Sâfî'nin eserleri karşılaştırmalı olarak incelendiğinde diğer bölümlerin aksine "Sonuç" bölümünde dil açısından ortak bir nokta tespit edilememiştir. Mütercim ve müellif bu bölümde tabii olarak eseri kime sunmuşlarsa ona övgüde bulunmuşladır. Bu durum da beraberinde iki bağımsız metnin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Kaynak metinde sonuç bölümü, "Der-Ḫātime-i Kitāb ve Şerḥ-i Ḥāl-i Ḫod Gūyed" altında işlenmiştir. Elli altı beyitten oluşan bu bölüme Nezlâbâdî, kitabı sunduğu ve "Ḥaydarī-aşl u Aḥmedī-cevher" olarak tanımladığı Emîr'e dualarla ve senâlarda bulunarak başlar, kitabı tamamlamasından ötürü duyduğu memnuniyeti dile getirerek Allah'a hamd ve senada bulunur. Arkasından eserinin muhtevasına ve yazılış tarihine dair bilgiler veren müellif, kendi biyografisi ile ilgili ayrıntılı bilgileri de yine bu bölümde verir.

Tercüme metinde sonuç bölümü "Ḫatm-i Kitāb Olınup Cenāb-ı Rabbü'l-Erbāb'a Şükr ü Ṣenā ve Ḥażret-i Pādşāh-ı Kām-yāba Neṣr ü Naẓm ile Medḥ ü Duʿā Olınduġıdur" başlığı altında verilmiştir. Başlıktan da anlaşılacağı üzere, bu bölümde mütercim padişahın emriyle başladığını söylediği bu tercüme işini bitirmesinden ötürü büyük kıvanç duyar ve Allah'a hamd ü senâlar eder. Tercümenin muhtevasına ve şekil özelliklerine dair bilgiler de veren mütercim, yaklaşık bir yılda bu işi tamamladığını ifade eder. Mustafa Sâfî, Sultan Ahmed'in himayesiyle eserini hitama erdirdiğini söyledikten sonra, bu eserin kalıcı ve makbul olması yönünde dualar eder. Tercüme metnin genelinde izlediği tutumu "Sonuç"ta da gösteren mütercim, burada da mensur-manzum karışık bir anlatım yolu seçmiştir. Bundan mütevellit padişahın methini ele aldığı kısımları "Naẓm-ı der Ḫatm-i Kitāb ve Medḥ-i Pādşāh-ı Kām-yāb" başlığı altında manzum olarak sunma yolunu tercih etmiştir. Otuz dokuz beyitten oluşan ve padişahın vasıfları ile hükümranlığı altındaki yerlerin (milket-i Acem, Mısır, Hicaz, Hıtta gibi) sayıldığı bu kaside şekliyle yazılan manzumede Mustafa Sâfî'nin *Terceme-i Celâl ü Cemâl*'i telif edişi vesilesiyle mansıp talep edişini gösteren beyitler (25 ila 37. beyitler arası) de bulunmaktadır. Kasidenin ilk dokuz beyti "nesib", onuncu beyit "girizgah", onuncu yirmi altıncı beyitler arası padişaha "methiye", yirmi yedinci beyit fahriyeye "girizgah", yirmi sekiz ile otuz beşinci beyitler arası "fahriye" ve son dört beyit de "dua" olmak üzere tertip edilmiştir.

[mefʿūlü / fāʿilātü / mefāʿīlü / fāʿilün]

1 Şükr-i Ḫudā ki baḫt mededkār olup bu dem
Ṭāliʿ müşāʿid olup eyledi kilküm ʿaceb raḳam

2 Saṭḥ-ı beyāż-ı ṣafḥada ferḫunde-pey olup
Bir naḳş-ı ḫūb ḳıldı ḫırām itdi çün ḳalem

[...]

9 Şāh ol şeh-i cihān-ı Süleymān-nişān kim
Dārā aña ġulām u Ferīdūn u Cem ḫadem

10 Sulṭān Aḥmed ol dür-i deryā-yı salṭanat
Kim baḥr anuñ seḫāsı vücūdı ḳanda kem

11 Şerʿ-i münīf-i ḥabl-i metīni elindedür
Nām-ı şerīfi zeyn-i zer ü minber ü direm

12 Şāhā sen ol melīk-i melāʾik-ḫışālsin
K'oldı saña mekārim-i aḫlāḳ hep şiyem

[...]

22 Işlāḥ idüp memālik-i Mışr'ı Ḥicāz'ı hem
Āsūde oldı saʿyi ile Ḫıṭṭa-i Ḥarem

23 Vardur ḥarem-serāda niçe ḳullaruñ ki hep
ʿİlm ü edeb ḥayā durur anlara mültezem

24 ʿAḳl u kiyāset ile idüp ḫıdmetüñ ḳamu
Sāyeñde olısar ḳamusı müsteşār hem

25 El-ḳıṣṣa bende-perver olup pādşāh-ı dīn
Tekmīl-i nefs ider ḥareminde niçe nesem

26 Şāhā sipihr-mertebetā bende-perverā
Ḫıdmet ḳılur ḳapuñda senüñ seyf hem ḳalem

27 Herkes cenāb-ı ḥażretüñe ʿarż idüp hüner
Umar biḥār-ı mekremetüñden nem-i kerem

28 Ben bende daḫı gūşiş idüp müddet-i medīd
Teʾlīf ḫıdmetinde idüp ḳāmetümi ḫam

29 ʿArż eyledüm cenābuña bir ḫoş kitāb-ı kem
Olmaz anı müṭālaʿa idende hemm ü ġam

[...]

33 Birkaç varaḳ kitābı ki ʿarż eyledüm şehā
Hep ravża-i murād gülinden alupduram

34 Maḳṣūd odur ki şemm idicek işbu gülleri
Oldukça ʿıṭr-sā-yı dimāġ-ı şeh-i ümem

35 Bir berg-i sebzi hedye iden bende-i faḳīr
Kim ḫıdmet-i ḥarem ümīdi ḳılupdur anı dijem

36 Ḫāṭır-nişān-ı şāh oluban luṭfla ola
Levḥ-i żamīri mihr-i münīrinde mürtesem

37 Tā kim teḳābül ide ṣıfāt u şuʾūn-ı Ḥaḳ
Emvāc ide Celāl ü Cemāl'i yem-i ḳıdem

38 Olsun cemāli pādşehüñ dem-be-dem füzūn
Ḳılsun celāl ü ḳahrı ʿadūsını hep ʿadem

39 Ṭolsun cihān debdebe-i kūs-ı ʿadlle
Gūş-ı felek işitmesün āvāze-i sitem

2.3. *Cemâl ü Celâl*'in Temsilî ve Tasavvufî Yönü

Cemâl ü Celâl'in temsilî, tasavvufî bir aşk mesnevisi olduğunu başta vurgulamıştık. Eserin tasavvufî boyutu hakkında yorumlara geçmeden evvel, kaynak metnin yazıldığı dönemde İran coğrafyasında tasavvufî cereyanların hangi durumda olduğuna bakmak icap etmektedir. İran edebiyatında, özellikle şiirde Baba Tahir, Ebu Said-i Ebu'l-Hayr ve Hace Abdullah Ensarî gibi mutasavvıf şairler, tasavvufî düşüncenin öncüsü olmuşlardır. Fakat ilk büyük mutasavvıf şair olarak anılan Hakim Senai Hicri 6. yüzyılda; tasavvufî Türk edebiyatına en büyük etkiyi yapacak isimlerden olan Feridüddin Attar ise Hicri 7. yüzyılda eserlerini kaleme almıştır. Sonrasında sırasıyla Mevlâna Celaleddin-i Rumî başta olmak üzere Mahmud-ı Şebüsterî, Hacu-yı Kirmanî, Selman-ı Savecî, Hafız-ı Şirazî, Kemal-i Hucendî ve Abdurrahman Câmî gibi mutasavvıf şairler marifetiyle, Fars şiirinde tasavvufî düşünce zirve yapmıştır (Üstüner, 2008: 275).

Cemâl ü Celâl'in müellifi Muhammed Nezlâbâdî de Fars şiirinde tasavvufî düşüncenin zirve yaptığı dönemde yaşamıştır. Her ne kadar diğer eserleri bilinmese de bu çalışmanın konusu olan *Cemâl ü Celâl* bile tek başına bu tesirin delili sayılabilir. Tasavvufun kuvvetli yansımaları ve "Mahmud-ı Şebüsterî, Selman-ı Savecî, Hafız-ı Şirazî, Kemal-i Hucendî gibi büyük şairlerin tesiriyle, okuyucuyu mecaz ile hakikat arasında gezdirebilecek ince, canlı, ahenkli bir şiir estetiğine ulaş[an]" (Üstüner, 2008: 275) Hicri 8 ve 9. yüzyıl Fars şiirinin tüm özelliklerinin *Cemâl ü Celâl*'de de tebarüz ettiği görülmektedir. "Aşk ve muhabbet ağırlıklı tasavvuf edebiyatı türünde ilâhî hakikatleri ve tasavvufî hâlleri istiâreli ve mecazlı ifadelerle söylemek esas olup" (Şimşek, 2017: 9) eserin aslında görülen sözü edilen bu hakikat ile mecaz, gerçek ile hayal, uyanıklık ile rüya, ayıklık ile sarhoşluk, akıl ile aşk arasındaki geçişler; Mustafa Sâfî tarafından tercümede de başarıyla ele alınmış, eserin ince mecaz ve hayallerle kurulu örüntüsü okuyucuya yansıtılmıştır.

Eserin "Şāh Celāl Kūh-ı ʿİrfān'a ve Anda Maġāra-i Sırr'a İrişüp Anda Velī-i Dīn-Perver'e Bulışduġıdur" (T, 219a) başlıklı bölümünde, başkahraman Şehzâde Celâl'in Kûh-ı İrfân isimli bir dağda Gâr-ı Sır isimli bir mağarada Dîn-perver isimli bir pîr ile görüşmesi konu edilir. Beş gün süren bu görüşmelerin üçüncü gününde Dîn-perver, hikâyenin başından sonuna değin Celâl'in başına gelenleri anlatır ve karşısına çıkan alametlerin hakikatte (tasavvufî olarak) neye delalet ettiğini açıklar. Bu durum temsilî eserlerde görülen "çoğunlukla yazarın / şairin eserin sonunda eserin alegorisini açıklaması" (Açıl, 2013: 22) özelliğiyle de uyumluluk göstermektedir.

“Eski edebiyatımızda tasavvufî edanın çok bediî bir kıymeti vardır. Edebî sanatlara meclûp olan şairler, bütün fikir ve akîdeleri birer senbolle ifade eden tasavvuftan bu hususta çok istifade etmişlerdir” (Levend, 1984: 44). Levend’in bu ifadeleri her ne kadar eski Türk edebiyatı için söylenmiş olsa da İslâmî edebiyat dairesine giren tüm edebiyatlarda temsil yoluyla tasavvuftan faydalanıldığı görülür. Cemâl ile Celâl arasındaki aşkı konu edinen bu eserde de tasavvufî örüntü mevcut olup yukarıda belirttiğimiz gibi bu örüntü müellif / mütercim tarafından hikâyenin sonunda izah edilmiştir. Ayrıca bu bölüme gelmeden önce de metin içinde birçok defa eserin tasavvufî (seyr ü sülûk) yönüne vurgu yapılmıştır:

Ḥāṣılı ḳıṣṣa-i Celāl ü Cemāl
Ser-be-ser ḳıṣṣa-i **sülūk**-ı ricāl

Şāh Lehrās u Şāh-zāde Celāl
Ḳāf u Ḳaṣr-ı ʿAḳīḳ ü mihr ü Cemāl

Ḳaṣr-ı Pūlād u çāh u Şehr-i Sefīd
Dīv ü murġān u serv ü ṣandal u bīd

Sāliküñ ḥālidür ʿale’t-tafṣīl
Dinilürdi ki olmasa taṭvīl (T, 181b)

Şübhesiz ḳıṣṣa-i Celāl ü Cemāl
Oldı enmūzec-i **sülūk**-ı ricāl (T, 192b)

Bil ki **nefs**üñ bular ṣıfātıdur
Ki ḳamu muḳteżā-yı ẕātıdur

Ḥased ü **kibr** ü **ʿucb** u **şehvet** ü **kīn**
Buḫl u **ḥırṣ** içre oldı **nefs**-i mekīn

Tā ki **nefs**üñ ṣıfātı olmaya ḳaṭʿ
Rūḥuñ olmaz niḳāb-ı vechi refʿ

Nefsüñ eṭvārını geçen **sālik**
Olısar vaṣl-ı cānına mālik

Ṭālib-i Ḥaḳḳ iseñ ṣıfatdan gec
Kūy-ı cānāne bu cihetden gec (201b)

"İmdi ey Şāh çün **cism**üñ **rūy-ı ḫāk** ve **rūḥ**uñ **ʿālem-i eflāk**den oldugın bilüp mülk-i vücūddan āgāh olduñ ve **eṭvār-ı sülūk**a rāh buldun" (T, 222b)

"Şāh Celāl Üçinci Gün Ol Pīr-i Rāh-Nümūn Ṣoḥbetine Varduġıdur" (T, 221a) başlıklı bölümde, metinde geçen şahıs, mekân, bitki ve hayvan isimlerinin hangi tasavvufî ıstılaha karşılık geldiği verilmiştir. Aşağıda, öncelikle kaynak ve tercüme metinde bir değişiklik göstermeyen bu isimler ve ıstılahlar verilecek, ardından izahları yapılacaktır.

Şahıslar:

Lehrâs: "Nefs-i kül"i temsil etmektedir. Nefs-i külün tasavvuftaki tanımı şöyledir: "Evrensel nefs; âlemin canı, kâinatın ruhu. Âlem bir insan gibi kabul edilir ve onun da bir canı olduğuna inanılır. Buna hakikat-ı Muhammediye de denir" (Uludağ, 2016: 275)

Celâl: "Nefs-i nâtık (nefs-i insanî)"ı temsil etmektedir. Nefs-i nâtık, sözlükte "Bizatihi maddeden mücerret, ama maddeyle faaliyette bulunan cevher" olarak tanımlanmıştır (Uludağ, 2016: 275). "Bir yüzü gayb âlemine bir yüzü ise kevn ü mekân âlemine" dönük olan nefs-i nâtıkanın, ilgisi dünya / madde yerine Allah'a yöneldiği vakit "o kalb, nefsin, emmâre, levvâme ve mülhime safhalarından geçerek mutmainneye ulaşır" (Ceylan, 2000: 256). İnsân-ı kâmil olma (seyr ü sülük) yolundaki Celâl (sâlik), aşkın terbiyesiyle nefis merhalelerini bir bir geçerek sevgiliye ulaşmıştır.

Cemâl: "Ruh"u temsil etmektedir. Celâl (nefs)'in maşuğu, mahbubu, maksudu, matlubu Cemâl(ruh)'dir. Sözlükte, ruhun tasavvufî dört izahı verilmiştir: "**a** Mücerret insan latifesi. **b** İnsandaki bilen ve idrak eden latife olup emr âleminden inmiş, (insandaki) hayvani ruha (cana) binmiştir, künhünü idrak etmek mümkün değildir. **c** İnsandaki hayvani ruh. Bu latif bir madde olup menbaı kalbin içidir; atardamar vasıtasıyla tüm bedene yayılır. **d** Cemâdi ve nebati ruh" (Uludağ, 2016: 298). Cemâl'in metinde geçen özellikleri ve tavsifi düşünülünce b maddesinin ona daha uygun olduğu görülmektedir. Ayrıca Celâl'in nefs (can) olduğu düşünülürse Cemâl (ruh) ile kemal bulması da bu görüşü desteklemektedir.

Penç Vezir: Metinde geçen Lehrâs Şâh'ın akıl danıştığı beş vezir olarak geçmekte olan Dîndâr, Cihân-güster, Mihr-rây, Müdebbir ve Münhî "beş duyu"yu temsil etmektedirler. Bunlar sem' (işitme), basar (görme), zevk (tat alma), şemm (koku alma), lems (dokunma)'ten oluşur. Havass-ı hamse-i zahirî olarak da geçmektedir.

İhtiyâr: Celâl'in seyr ü sülûkunda ona yaranlık eden İhtiyâr "akl"ı temsil etmektedir. "Hak ile bâtılı birbirinden ayırt etmeye yarayan nur. Rabbânî latife, kalp" (Uludağ, 2016: 32) olarak tarif olunan akıl vuslat yolunda bir mertebeye kadar sâlikin yardımcısı olsa da bir yerden sonra devre dışı kalır. Metinde de Celâl ile İhtiyar'ın yolları bir noktadan sonra ayrılmış, Celâl yola sadece Fîl-peyker ve Feylesof ile devam etmiştir. Aklın bir yere kadar sâliki taşıması, sonrasında aşk ile yola devam edilmesi tasavvufî metinlerin esaslarındandır. Burada da Celâl, hakikî aşka ulaşmak için bir noktadan sonra İhtiyâr (akl)'ı terk eder.

Feylesof: Celâl'in bir diğer yoldaşı Feylesof ise "aşk"ı temsil etmektedir. Tasavvufta "sevginin son mertebesi; sevginin insanı tam olarak hükmü altına alması ve yaratılış sebebi" (2016: 48) olarak tarif edilen aşk Celâl ile Cemâl kavuşuncaya değin Celâl'e refakat etmiştir. Süleyman Uludağ sevginin mertebelerini "meveddet, hevâ, hillet, mahabbet, şegaf, hüyâm, valeh" olarak sıralamıştır (Uludağ, 2016: 48-49). Hikâyede Celâl, bütün bu mertebeleri geçmiştir.

Mihr-ârâ: Beden mülkünün "vâli-i vâlâ"sı, Cemâl (ruh)'in aydın fikirli veziri olarak tavsif edilen Mihr-ârâ da "akl"ı temsil etmektedir.

Sehî-kad: "İhlâs"ı temsil etmektedir. İhlâs, "tutum ve davranışlarda yalnızca Allah'ın rızasını gözetme; özün söze, sözün öze uyması; riyakâr ve ikiyüzlü olmama" gibi manalara gelir (Uludağ, 2016: 181). Celâl (nefs-i nâtıka), Sehî-kad (ihlâs)'e yakın olmakla Kûh-ı Yâkût (kalp) yolunda büyük aşama katetmiştir.

Üç Dîv-i Pelîd: Metinde, Celâl'in Şehr-i Sefîd (âlem-i hak / dünya)'de karşısına çıkan üç dîv-i pelîd "nefs-i levvâme, nefs-i emmâre ve nefs-i mülhime (iblîs-i mekkâre)"yi temsil etmektedir. Bunlardan nefs-i levvâme "üzeri yoğun ve kalın perdelerle örtülü nefs", nefs-i levvâme "üzeri hafif ve ince perdelerle kaplı nefs", nefs-i mülhime "üzeri nur-zulmet karışımı perdelerle kaplı nefs" olarak tarif edilmiştir (Uludağ, 2016: 274).

Yemne: Celâl'in karşısına çıkan engellerden biri olan ve onu seyr-i sülûkundan alıkoymaya çalışan Yemne, nefs-i nâtıkaya (Celâl) ilgi duyan "beden / cism / ten"i temsil etmektedir. Beden "çeşitli parçalardan meydana gelen nesne" olarak tarif edilmektedir

(Uludağ, 2016: 90). Manevî ve ulvîye mukabil maddî ve süflîyi temsil eden Yemne, Cemâl (ruh)'in yardımıyla Feylesof (aşk) tarafından öldürülür.

Dil-fürûz: "Câh (riyâset)"ı temsil etmektedir. Câh (riyâset), tasavvufta mal, kadın ve evlatla birlikte "sâlik için en büyük dört fitneden biri ola[rak]" geçmektedir (Uludağ, 2016: 82).

Sagâl: Bir ejderha olarak tasvir edilen Sagâl, "enâniyet ve kibir"i temsil etmektedir. Enâniyet, tasavvufta "dârü'ş-Şeytan" ve "vech-i nefs" manalarına da gelmekle birlikte insanın her şeyi kendi benliğine bağlamasıdır (Uludağ, 2016: 122). Kibir ise "büyüklük, kendini büyük görme" anlamlarına gelmektedir (Uludağ, 2016: 217). Kibir "nefs-i emmâre", enâniyet ise "nefs-i levvâme"nin vasıfları arasında sayılmıştır (Ceylan, 2000: 256).

Şemtâl: "Nefsî arzu ve şehvet"i temsil etmektedir. Nefsin arzu ve şehvetinin insan vücudunda yedi yerden baş gösterdiği bilinmektedir. Tasavvufta "cehennemin yedi kapısına nâzır yedi organ" olarak tabir olunan ancak "ıslâh edildikten sonra cennete dâir olan bu organlar: kulak, göz, dil, el, karın, kadın tenâsül organı ve ayaklardır" (Ceylan, 2000: 186). Metinde Şemtâl yedi başı bu organları temsil etmekle birlikte bu başlar şekil olarak fil, sırtlan, gergedan, balık, arslan, kaplan ve köpeğe teşbih edilmiştir. Bu başların her birinin aynı zamanda nefs-i emmârenin vasıfları olduğunu metin içinde müellif / mütercim zikretmiştir:

Yedi baş oldı aña **yedi ṣıfat**
Ki olur derd ü bāʾiṣ-i miḥnet

Ḥased ü **ḳibr** ü **ʿucb**le **şehvet**
Ḥırṣla **buḫl** u **kīn**e bī-minnet

Zen-i Tarrâr: Bir demde şekker-i mihr ü vefâ verip sonra tîğ-ı kahr u cefâ ile cevr eden zen-i tarrâr ve onun bulunduğu mekân olan günbed-i gerdân, "dehr (dünya)"i temsil etmektedir. Sözlükte dünya, "insanı Allah'tan uzaklaştıran ve gaflete düşüren her şey" olarak tarif edilmiş; ayrıca "Zahit ve mutasavvıflar dünyayı yılana, cadıya, fahişeye benzetirler" denilmiştir (Uludağ, 2016: 112). Zen-i tarrâr, metinde sihir ve cadılık ilmiyle tebarüz etmiş olarak görülmektedir.

Menşûre: "Hey'et-i Şeytân"ı temsil etmektedir. Celâl'i "makâm-ı visâl"den izale etmeye çalışan hey'et-i Şeytân (iblis)'ın tasavvufta birden fazla manası vardır. Ancak

Menşûre'nin metin içindeki fonksiyonu düşünüldüğünde "içten gelen vesvesenin kaynağı ve sebebi [olan] Şeytan" tabiri daha uygun düşmektedir (Uludağ, 2016: 179).

Pîr-efken: Metinde Menşûre (hey'et-i Şeytân)'nin oğlu olarak geçen Pîr-efken "haset"i temsil etmektedir. Hasetin sözlükteki açıklaması şöyledir: "Haset edilenin elindeki maddi ve manevi imkân ve hasletlerin yok olmasını hırsla arzulamak" (Uludağ, 2016: 159). Metinde Pîr-efken'in Celâl'e haset edip onu yok etmek istemesi bu özelliğiyle uyuşmaktadır.

Kıtmâr: Klasik Türk şiirinde ve tasavvufta sıkça eleştirilen "zahit" tipini temsil etmektedir. Zahit tasavvufta ve klasik şiirde, "ham sofu, ham ruhlu, pişmemiş, olgunlaşmamış, dinin özünden habersiz şekilci ve zahirci kişi. Arif ve âşık olmayan kimse" olarak karşımıza çıkmaktadır (Uludağ, 2016: 389). Metinde, zahit tipini temsil eden Kıtmâr, hûr-i cinan ile muhabbette ancak mahbûb-ı hakikiden yüz çevirmiş olarak anlatılmaktadır.

Mekânlar:

Kasr-ı Pûlâd: Şah Lehrâs'ın sarayı olan Kasr-ı Pûlâd "menzil-i hâk"i yani bu dünyayı (yeryüzünü) temsil etmektedir. Dünya, "insanı Allah'tan uzaklaştıran ve gaflete düşüren her şey, mal ve menfaat, itibar, mevki, hırs, şan ve şöhret" olarak tarif edilmiştir (Uludağ, 2016: 112). Metinde Celâl, dünyanın tüm nimet ve menfaatlerine sırtını dönüp Kasr-ı Cemâl (kalp)'e yönelmiştir.

Kal'a-i Gazeng: İnsan eti yiyen zenci bir dev olarak tasvir edilen Gazeng'in kalesi "hırs"ı temsil etmektedir. "Gayeye varmak için her vasıtayı meşru ve mubah görme, hedefe ulaşmak için haram-helal dememek, hak hukuk gözetmemek, ihtiraslı olmak olarak" tanımlanan hırs, nefs-i emmârenin vasıflarındandır (Uludağ, 2016: 167).

Kal'a-i Dil-güdâz: Metinde, Dil-fürûz (câh)'un mekânı olarak geçen Kal 'a-i Dil-güdâz "cehennem"i temsil etmektedir. "Mânâ âleminde enbiyâ ve evliyanın gönülleri cennet-i ulyâ, günahkâr kâfirlerin kalpleri ise cehennem misâlidir" (Ceylan, 2000: 468). Ayrıca nefs-i emmâre vasıflarına hâiz bir kimse de yüzünü cehenneme dönmüş kabul edilmektedir. Metinde, Dil-fürûz Celâl (nefs-i nâtıka)'e câh teklif edilerek bir bakıma onun cehenneme düşmesi istemiş ancak Cemâl (rûh)'in yardımıyla sâlik bu tuzaktan kurtulmuştur.

Gülistân: Tasavvufta "sâlikin gönlünün marifete ve irfana açılması" (Uludağ, 2016: 149) olarak tabir olunan gülistân sâlikin "temiz fıtrat, tabiat"ını temsil etmektedir. Metinde ayrıca gülistânda Celâl ile konuşan "gül ü reyhan"ın "ilim ü marifet"i temsil ettiği

söylenmiştir. Marifet ise "Sûfilerin ruhani halleri yaşayarak, manevi ve ilahi hakikatleri tadarak (iç tecrübeyle vasıtasız olarak) elde ettikleri bilgi, irfan"dır. İnsan-ı kâmil olma yolundaki sâlikin yani Celâl'in bahsi geçen gülistandan sonra bu tanıma uygun değişim ve dönüşümler yaşadığı görülmektedir.

Günbed-i Mir'at: Celâl yolculuğunda içi yüzlerce ayna ile müzeyyen ve her aynada Cemâl'in suretinin olduğu bir kubbeye varır. Bu kubbenin adı "günbed-i mir'ât" olup "kâinatın iki yüzü"nü temsil etmektedir. Mir'at "yokluk" manasına gelmektedir. Tasavvufta kâinat, bir mir'at gibi düşünülmekte ve "kâinatta görülen her nesne âlem-i gayb ü ıtlaktan bir nişâne ve Cenâb-ı Hakk'ın sevgisine bir delil" kabul edilmektedir (Ceylan, 2000: 190).

Şehr-i Sefîd: Celâl'in üç dîv-i pelîd (nefs-i emmâre, nefs-i levvâme ve iblis-i mekkâre) ile karşılaştığı yer olan Şehr-i Sefîd, "sûrî âlemi" temsil etmektedir. "Misal ve ruhaniler âlemi mana âlemidir; gözle görünen şekillerin teşkil ettiği âlem ise sûrî âlemdir" denmiştir (Uludağ, 2016: 236). Bu tanıma uygun olarak Celâl (nefs-i nâtıka) burada birtakım lu'bet ve sûretle karşılaşmıştır ki bunlar mânâ âleminden habersiz hareket etmekte olan canlıların temsilidir.

Bâğ-ı Ferruh-baht: "Tahkik"i temsil etmektedir. "Hakk'ı isimlerinin suretleri olan ekvânda (âlemde) temaşa etme" olarak tanımlanan tahkik mertebesinde "tahakkuk ehli olan mütehakkik ne halk ile halktan ayrı kalır ne de Hak ile Hak'tan" denilmiştir (Uludağ, 2016: 341).

Çâr Kûh: Ateş, hava, su, topraktan oluşan "anâsır-ı erbaa"yı temsil etmektedir. Metinde her biri bu unsuru temsil eden dört dağa ulaşan Celâl, burada her bir dağda boğazına kadar batmış dört şahıs görür. Bu şahıslar aslında tasavvufta dört mertebe olan nefs-i emmâre yani ateş; nefs-i levvâme yani hava; nefs-i mülhime yani su; nefs-i mutmainne yani toprakta kalan nefstir.

Ravzatü'l-Murâd: Sâlikin "sîne"sini temsil etmektedir. Metinde aşığın sinesi sevgilinin cemâlinin parıltısının aksettiği yer olarak tasvir edilmiştir. Tasavvufta ise sîne, "ilim sıfatı, ilahi ilim olarak geçmektedir" (Uludağ, 2016: 320). Buna göre sâlikin ilahi ilimle mücehhez olması onun sevgilinin cemâlini göğsünde taşımasıyla mümkün olabilmiştir.

Yedi Deryâ: Metinde geçen ve Celâl (nefs-i nâtıka) ile Cemâl (rûh) arasındaki engellerden olan Yedi Deryâ, "kalbin yedi perdesi (hicabını)"ni temsil etmektedir. Perde yerine tasavvufta "hicap" kavramı da kullanılmaktadır. Perde için "Herhangi bir sebeple

âşıkı maşuktan uzak tutan mânia. Kalbe yerleşen ve hakikatlerin orada tecelli etmesine engel olan suretler, maddenin izleri" tanımları yapılmış; "Allah ile kulu arasında kimi nardan, kimi nurdan yetmiş bin perde"nin olduğu söylenmiştir (Uludağ, 2016: 168). Sâlik (nefs-i nâtıka) için Yedi Deryâ (yedi perde) yedi mana denizi olarak da düşünülebilir. Bunlar: "1. deryâ-yı ilm-i şerî'at, 2. deryâ-yı ilm-i ibret, 3. deryâ-yı ilm-i hikmet, 4. deryâ-yı ilm-i ma'rifet, 5. deryâ-yı ilm-i esrâr, 6. deryâ-yı ilm-i hakîkat, 7. deryâ-yı ilm-i kudret" tir (Ceylan, 2000: 292).

Kûh-ı Yâkût (Kasr-ı Cemâl): Cemâl (rûh)'in makamı olan Kûh-ı Yâkût "kalb"i temsil etmektedir. Tasavvufta kalp için birden fazla tanımlama vardır: "**a** İlahi hitabın mahalli ve muhatabı. **b** Marifet ve irfan denilen tasavvufî bilginin kaynağı, keşf ve ilham mahalli. **c** İlahi genişlik (vus'at-i ilahiye) mahalli; Allah'ın evi, yere ve göğe sığmayan Allah'ın içine sığdığı yer. **d** Tecelli aynası ilahi isim ve sıfatların en mükemmel şekilde tecelli ettiği yer. **e** Kalp gözü (Aynu'l-kalp, çeşm-i dil). Bu gözle insan gayb ve ilahi âleme ait hususları görür. **f** Kalb-i vücut, varlığın kalbi, insan-ı kâmil" (Uludağ, 2016: 205). Metinde kalp için müellif / mütercim şu ifadeleri kullanmıştır: "ḳalb ʿālemidür ki cevāhir-i ʿirfān ile māl-ā-māl olup devlet-i dīdār ve müşāhede-i cemāl-i yār ol ʿālemde müyesser olmaḳ var" (T, 222a). Bu bağlamda, kalbin temsil ettiği mânâ derinliğinin yukarıdaki tanımlamaların hemen hemen hepsiyle örtüştüğü görülmektedir.

Hücre-i Tevfîk: "Sabr"ı temsil etmektedir. Tasavvufta önemli bir makam sayılan sabrın tasavvufî tanımı şöyledir: "Başa gelen musibetlerden dolayı Allah'tan başka kimseye şikayetçi olmamak, sızlanmamak, yakınmamak, kendini acındırmamak" (Uludağ, 2016: 302). Metinde Hücre-i Tevfîk (sabr) makamı için "Ḥücre-i Tevfīḳ ḳalbde maḳām-ı ṣabrdur ki ol ḥabīb-i şefīḳ sālike ol maḳāmda yār u refīkdür" (T, 221a) denilmekte, sabr, sâlikin (Celâl) yâr ve arkadaşı olarak tavsif edilmektedir.

Hayvanlar:

Fîl-peyker: Metinde hikâye boyunca Celâl'e yoldaşlık eden bineği Fîl-peyker, "himmet"i temsil etmektedir. Tasavvufta "ermiş kişilerin maksadı hasıl eden, iş bitiren ve dilediklerini yerine getiren manevi güçleri diye" tabir olunan himmet (Fîl-peyker), metinde Celâl (nefs-i nâtıka)'in devlete ulaşmasına; taht-ı izzette saadet ve ikbal sahibi olmasına vesile olmuştur. Fîl-peyker (himmet)'i Cemâl (rûh)'in Celâl (nefs-i nâtıka)'e himmeti olarak okumak da mümkündür.

Âhû-yı latîf: "Taleb"i temsil etmektedir. Taleb, "matlûbu bulmak ve murada nail olmak için O'nu araştırma"dır (Uludağ, 2016: 342). Talebe tâlip olan sâlik, "talib-i tarîk-i Hak" olmuştur. Metinde Celâl (nefs-i nâtıka), tâlip / sâlik; Cemâl, matlûb / maksûd olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.4. *Cemâl ü Celâl*'in Pend-nâme Yönü

Gelenekte önemli bir yer tutan öğütler üzerine müstakil eserler / mesneviler kaleme alındığı gibi farklı nitelikteki eserler içerisinde de öğütlere yer verildiği gözlemlenmektedir. Öyle ki bu konuda hayli geniş bir külliyattan söz etmek mümkündür. Rıdvan Canım, "bu tür eserlerin hemen hepsinin netice itibariyle etkilendiği veya model olarak benimsediği eser, Feridüddin Attar'ın Pendnâmesi'sidir" demektedir (1988: 153). Kaynak metin müellifinin Attâr'dan etkilenmiş olabileceği ile ilgili bir hükümde bulunamasak da *Celâl ü Cemâl*'i özgün kılan hususlardan biri de ihtiva ettiği öğütler bölümüdür diyebiliriz. Her ne kadar tasavvufî bir aşk hikâyesini konu edinse de elimizde "öğüt" bakımından hayli zengin malzeme sunan bir eser bulunmaktadır. Nihayetinde tasavvufun da temel gayesi "insan-ı kâmil"dir. İnsan-ı kâmile ulaşma noktasında sâlikin yol alabilmesi için gerekli unsurlardan biri de bu pendlerdir. Dolayısıyla tüm bunlar birbirini tamamlar mahiyettedir.

2.4.1. Beş Vezir Beş Pend Beş Hikâye

Eserin bilhassa baş kısımlarında yer alan ve Şah Lehrâs'ın beş vezirinin beş ayrı günde Şehzâde'ye beş ayrı öğüt verdiği ve ilgili öğüte ilişkin emsâl bir hikâye anlattığı görülmektedir. Gelenekte vezirlerin padişahlara verdiği öğütlerden meydana getirilmiş *Kırk Vezir Hikâyeleri, Sindbad-nâme (Yedi Vezirler)* gibi bazı eserler bulunmaktadır. Ancak söz konusu eserler, genellikle şehzâdelerin, haremde bulunan cariyelerce, iftiraya uğramalarını, vezirlerin de bu iftiralar karşısında padişaha öğüt içerikli hikâyeler (şehzadeyi hemen öldürmemesi yönünde) anlatmasını konu edinir (Kızıltan, 1991: 12, 14). *Celâl ü Cemâl*'de yer verilen vezir ve öğüt kısımları ise bunlardan bağımsızdır. Eserde Şehzâde Celâl'in bir nevi seyr ü sülûku olan Kulle-i Kaf yolculuğuna, vezirlerin nasihatleriyle hazırlanması söz konusudur.

Beş vezirin vermiş olduğu öğütlerin ana teması ve onlara uygun anlattıkları hikâyelerin özetleri aşağıda sunulmuştur:

Vezir Dindâr'ın Verdiği Pend:

- Adaletli, hakşinas, doğru, basiretli, merhametli ve mütevazı olmak.

Vezir Dindâr'ın Anlattığı Hikâyenin Özü:

Vaktiyle cihanda bir şehir ve o şehrin Fiskor isimli bir padişahı varmış. Bu padişahın Gürd-efken ve Müstahsen isimlerinde iki oğlu varmış. Bunlardan Gürd-efken yaşça büyük olup zulme meyilli, kardeşi Müstahsen ise akıllı, adaletli ve gönlü genişmiş. Şah Fiskor ölümünden önce ülke idaresini büyük oğlu Gürd-efken'e bırakacağını söylemiş. Çok geçmeden Fiskor ölmüş ve Gürd-efken tahta oturmuş. Onun tahta oturmasıyla şehirde zulüm baş göstermiş, vergiler artmış, halk isyana başlamış. Halkın isyanı sonucu başlayan karmaşada Gürd-efken öldürülmüş ve onun yerine küçük kardeşi Müstahsen başa getirilmiş. Neticede Gürd-efken'in zulüm âteşi yine kendini yakmış; Müstahsen'in adalet şemi devlet kandilini tutuşturmuştur. Yani saltanat zalime yar olmamıştır.

Vezir Cihân-güster'in Verdiği Pend:

- Kötü ve câhil kimseleri meclisinde bulundurmamak.

Vezir Cihân-güster'in Anlattığı Hikâyenin Özü:

Zamanın birinde bir şehzâde varmış. Babasından oldukça geniş bir devlet kalmış. Bu şehzâde liyakatsiz ve ehliyetsiz kimselere kıymet verip ulema ve ehl-i dili gözetmezmiş. İsmi Cumhur olan bu şehzade dünya nimetleri içinde yüzmesine rağmen hakikatten habersiz bir kimseymiş. Akıl ve idrak sahiplerini düşman bellerken bilgisiz ve câhilleri taltif edermiş. Yine bu minvalde Miyar isminde soysuz bir düzenbazı el üstünde tutup önüne sayısız nimet sunmuş ve memleketin idaresinde ona da söz hakkı vermiş. Bunca nimet içinde bulunan Miyar daha fazlasını istemiş ve şahlık arzusuyla Şah Cumhur'a bir tuzak kurup yetiştirdiği hain askerler eliyle onu öldürmüştür. Bunu gören şahın askerlerinden biri de gidip Miyar'ı mızrağı ile ortadan kaldırmıştır. Neticede tuzağı kuran da tuzağa düşen de ölmüş, saltanat ikisine de yar olmamıştır.

Vezir Mihr-rây'ın Verdiği Pend:

- Askerlere karşı cömert olup bol bol ihsanda bulunmak.

Vezir Mihr-rây'ın Anlattığı Hikâyenin Özü:

Geçmiş zamanda çok uzun bir ömür sürmüş bir padişah yaşamış. İsmi Sa'îd olan bu şah, her ne kadar adaleti gözetse de eğlence ve işrete de çok düşkünmüş. Şah Sa'îd bir taraftan cimriliğiyle de meşhurmuş. Öyle ki değil hizmetindeki askerlere, hatta kendi akrabalarına bile ihsanda bulunmazmış. Bu cimrilikten ötürü halk ve askerler yokluk ve sefalet çekmekteymiş. Melik Sa'âd isimli başka bir ülkenin şahı bu durumu haber almış. Melik Sa'âd, Şah Sa'îd'in tersine ordusunu gözetip kollayan, onlara karşı cömert ve adaletli davranan bir padişahmış. Melik Sa'âd, Şah Sa'îd'in üzerine ordusuyla gelmiş ve onun yokluktan kırılan askerleri hiçbir direnç gösterememiş. Hatta içlerinden karşı saflara geçenler olmuş. Şah Sa'îd korkudan bir hisara kapansa da on gün içinde Melik Sa'âd'ın ordusu burayı da zaptetmiştir. En sonunda elim bir şekilde Şah Sa'îd'i kendi askerlerinden biri öldürmüştür.

Vezir Müdebbir'in Verdiği Pend:

- Allah'ın hükmünü gözeterek, Allah'tan başkasına boyun eğmeyen dürüst ve ahlaklı bir insan olmak.

Vezir Müdebbir'in Anlattığı Hikâyenin Özü:

Alem dergahında Rûz isminde züht ve ibadetle meşgul bir derviş varmış. Bu derviş fakirlikten ve yokluktan çok çekmiş. Öyle ki ayağı çıplak hâli perişan vaziyette günlerinin geçtiği olmuş. Kendi kendine bu mihnet ve meşakkat ne zaman bitecek diye sızlanırken yüzünü Hakk'a dönüp, vaktini ibadetle geçirmeye karar vermiş. Sonra şehri terk edip taşrada bir mağarayı yurt edinmiş. Burada ibadet ve dua ile epey vakit geçirmiş ve nihayet marifet kapısı gönlüne açılmış. Onun bu hâlini haber alanlar, müridi olabilmek için kapısına üşüşmüşler. Böylelikle az zamanda binlerce müridi olmuş. Birgün ülkenin padişahı vefat etmiş ve devletin ileri gelenleri Rûz'u padişahlığa layık görmüşler. Rûz kabul etmiş ve dervişlik hırkasını çıkarıp padişah hilatini giyinmiş. Saltanatın ihtişamıyla günden güne taat ve ibadetten uzaklaşmış, namaz ve niyazı terk etmiş. Fısk u fücura sapıp Şeytan'ı kendine dost edinmiş. Din ve diyanetin yerini sapkınlığın aldığı sarayda Rûz'un yaptığı fenalıklar

halk arasında iyice duyulmuş, müritlerinin de çoğu onunla birlikte yoldan sapmıştır. Hâl böyleyken birden bedeninde bir hastalık baş göstermiş ve gözleri kör olmuştur. Neticede saltanatını kaybetmiş, eski hâlinden daha beter olmuştur.

Vezir Münhî'nin Verdiği Pend:

- Memleket işlerinde aceleci olmamak; sabırlı ve teenni sahibi olmak.

Vezir Münhî'nin Anlattığı Hikâyenin Özü:

Geçmiş zamanda çok geniş bir memleketi idare eden, Şah Mücîr isimli bir padişah yaşamış. Âdil ve cesur bir padişah olan Mücîr'in Cemşîd isimli bir oğlu varmış. Şah Mücîr, oğlundan çok ümitvar imiş. Nitekim şehzâde de hem yiğitlikte hem de ilimde kendini yetiştirmiş. Şah Mücîr'in harem dairesinde bulunan Dil-şâd isimli bir güzel, şehzâdeye gönlünü kaptırmış. Yalnız korkusundan bu durumu kimseye aşikar edememiş. Birgün bu sırrı Gül-şâh isimli hizmetçisine açmış. Gül-şâh'da üzerine vazife belleyip şehzâdenin huzuruna çıkarak Dil-şâd'ın hâlinden haber vermiş. Şehzâde Cemşîd hışımla çıkışarak Gül-şâh'ı huzurundan kovmuş. Bunu duyan Dil-şâd, şehzâdeye karşı bir plan yapmaya karar vermiş. Neticede bir gün Şah Mücîr'in halvetine girdiğinde oğlunun kendisine göz diktiğinden ve ismetine halel getirdiğinden söz etmiş. Şah Mücîr, bu kadının söylediklerinden şüphe etmeksizin bir anlık öfke ve hışımla, sorgusuz sualsiz oğlunun kellesini almış. Dil-şâh iş işten geçtikten sonra şehzâdenin günahsız olduğunu itiraf etmişse de olan olmuştur. Nihayetinde Şah Mücîr hem teenni göstermeyip oğlundan olmuş hem de tek oğlunu kendi elleri ile öldürerek devlet idaresinin başkalarına geçmesine sebep olmuştur.

2.4.2. Metin İçinden Muhtelif Pend Örnekleri

Terceme-i Celâl ü Cemâl'de yukarıda ele alınan vezir pendleri ve hikâlerinden bağımsız olmak üzere eserin tasavvufî içeriğinden ötürü farklı farklı hususlarda birçok öğüt bulunmaktadır. Eserin tasavvufî bir muhtevaya sahip olması, onun özellikle nefis terbiyesi ve tezkiyesi gibi pendler açısından zengin olmasına zemin hazırlamıştır. Hikâyenin başkahramanı Celâl'in seyr ü sülûkunda karşısına çıkan engellere dair yer yer öğütler verildiği gözlemlenmiştir. Sâlikin çeşitli vesilelerle girdiği imtihanlardan sonra verilen bu öğütlerden bazıları şunlardır:

Celâl, Cemâl için babasından izin istediğinde Şah Lehrâs'ın ona verdiği öğüt:

- "ġaflet perdesin başīret gözi üzerinden refʿ it ki ādemī cins-i perīden āgāh olmaz ve ḫilāf-ı cins ile āşnālıġa ṭarīḳ ü rāh olmaz" (T, 172a).
- (Oğul!) gaflet perdesini kalp gözünün üzerinden kaldır. İnsanoğlu peri cinsini bilmez ve kendi cinsinden başkasıyla dostluğa yol bulmaz.

Şehzâde Celâl, beyabana düşüp şehr-i Sefîd isimli yere erişmiş ve burada şehrin dört köşesindeki dört kubbede asılı dört levhaya rast gelmiştir. Bu dört levhadan ilk ikisinde Celâl'e çeşitli nasihatler verildiği görülmüştür. Bunlardan birincisinde "beden" ve "kalp" üzerinde tasavvufî yorumlara gidilmiş ve her iki kavramın hangi manalara geldiği ile sâlikin insan-ı kâmil olma yolunda ihtiyaç duyduğu "himmet"in yüceliği üzerine Celâl (sâlik)'e bilgiler verilmiştir:

- 1. Levha: "İmdi eger bedenüñde cānuñ ve ʿışḳ u maḥabbet ile bir ḳalb-i sūzānuñ var ise varup cānuña bir cānān iste ve derdüñe dermān ṭaleb eyle. Vücūduñ kūh-ı Ḳāf'ı ardında bir cemāl var ki anuñ viṣālinde kemāl-i bī-zevāl var. Şöyle ki ten dīvlerinden necāt bulasın ve cism ü beden cinnīlerinden ḫalāṣ olasın. Ġurfe-i ḫāṣṣ u manẓar-ı iḫtiṣāṣda ḫāṣṣu'l-ḫāṣṣ olasın. Ten ki beşeriyyet ṣıfatları ile ṭoludur fi'l-ḥaḳīḳa dīv ü cinnī ile memlūdur ve ḳalb ü dil ki melekiyyet evṣāfına maḥaldür ḥūr u ġılmān içün mekān u menzildür. Tā ki cinn ü dīv elinden belā vü renc çekilmez Cemāl-i bā-kemāl viṣālinden niʿmet ü genc görilmez ve mādām ki nefs ü beşeriyyet ṣıfatları ile ceng ü cidāl olınmaz ḥūriler ḫalvet-ḫānesinde maḥrem-i viṣāl bilinmez. İmdi ey bu maḳāma vāṣıl olan ve işbu levḥ-i sīmīne dīdesin güşāde ḳılan himmetüñ bülend eyle tā cāh-ı ẓulmetde beste-i esīr-i dīv olmayasın ve ġayret kemerin miyānuña bend eyle tā ki maḥbes-i miḥnetde şikeste-i zencīr-i dīv olmayasın. O kimse ki kendü ḳaderin şikest itdi ḥaḳīḳatde ol şikesti aña himmet-i pest itdi. İlerüde ʿālī mertebeler olur girü kalan dūn-ı himmet olduġıçün ḳalur. Erbāb-ı cāh u ʿizzet ḳatında kişinüñ hürmeti ʿazīmet ü himmeti ḳadardur. Her ol kimse ki himmet gencīnesine yol buldı niʿmet ü ʿizzet serverine server ol oldı. Anuñ ki ʿulüvv-i himmeti yoḳ Ḥaḳḳ u ḫalḳ ḳatında ʿizzet ü ḥürmeti yoḳ. Hümā ḳuşı çün ʿulüvv-i himmete hemrāh oldı kime kim sāye ṣaldı Şāh oldı. Her kim ki ölicek himmet-i bülend ile ölür anuñ cānına ʿarş-ı āʿlāda maḳām

olur ammā ol ki pest-i himmet ile bī-şek çāh-ı cehennemde ḳalır" (T, 177b-178a).

Levhalardan ikincisinde dünya malının insanın afeti olacağı vurgusu yapılmıştır. Cömert olanların Hz. İsa gibi yüce bir makam sahibi olacağı; cimrilerin ise Kârûn'un dostu, Nemrûd'un takipçisi gibi sayılacağı söylenmiştir:

- **2. Levha**: "Ey ṭālib-i Cemāl-i maḳṣūd ve ey rāġıb-ı esrār-ı vücūd çün bu levḥe naẓar idesin ve ṣafḥasında olan pend ü naṣīḥati teferrüc ḳılasın, olmaya ki dünyā cemʿī ile ālūde ve anuñ maḥabbeti ile āşüfte olasın. Şunlar ki kerīmlerdür mālı müsteḥaḳ olanlara beẕl itmişlerdür ve muḥtāclardan dirīġ itmeyüp maḥalline ṣarf ḳılmışlardur ve anlar ki baḫīl ü leʾīmlerdür dünyāyı ḥırṣla cemʿ itmişler ve kendülerden ṣoñra müsriflere ḳoyup gitmişlerdür. Ol kimse ki ḥırṣ u buḫl ile māl cemʿ itdi ol māldan berḫūrdār olmayup ʿāḳıbet aña āfet yitdi. Ḥaḳīḳatde māl sebeb-i nām u nengdür ve illā yir altından olan sīm ü zer ḫāk u sengdür. Şol kimse ki beẕl-i māl ile seḫā itdi kendü ḳadrini felekden āʿlā itdi ve ol ki buḫlden mālı medfūn oldı zīr-i ḫākde ḳarīn-i **Ḳārūn** oldı. Māl u menālden şol ki tecerrüd ile berī ola **Ḥażret-i ʿİsā** gibi felek-i āʿlāda maḳām ve yiri ola ve dünyā-perestlikde ol ki peyrev-i **Nemrūd** ola maḥrūm-ı ebedī olup merdūd ola" (T, 178a).

Celâl, bir başka öğüt içerikli levhaya Sagâl-gûl'ün sarayında tesadüf etmiştir. "Envāʿ-ı cevāhir ile muraṣṣaʿ u muḥallā" (T, 189b) olarak tavsif edilen bu levhada, Celâl'e kalbini dünyalık işlerden tezkiye etmesi, Allah zikri ile doldurması ve parlatması tavsiye edilmektedir:

- "Ey bu maḳām-ı laṭīfe gelen ve işbu ḳaṣr-ı zer-nigār-ı şerīfe iren işbu levḥ-i zerrīne naẓar ḳılasın ve bu ṭob-ı mücellādan maḳṣūd ne idügini añlayup bilesin. İmdi dilerseñ ki cihānuñ müşkilātın ḥall idesin gerekdür ki ḳalbüñ ṭobını muṣayḳal ḳılasın. Şöyle ki göñül āyīnesi zeng-i taʿalluḳdan pāk ve mışḳala-i mülāḥaẓa ve ẕikr-i Ḥaḳ'la tābnāk oldı, cemīʿ-i müşkilāt-ı cihān ol āyīnede münʿakis ve cümle nuḳūş-ı maʿānī anda müntaḳış oldı" (T, 189b).

Metnin başka bir yerinde, Celâl'in Hücre-i Tevfîk'e alınması için Ferruh-baht'ın Cemâl'e öğüt verdiği görülmektedir. Merhamet, lütuf, ihsan ve adalet mefhumlarının övüldüğü dizeler şu şekildedir:

- Raḥm eyle ki merḥamet ḫoşdur
  Luṭf u ihsān u maʿdelet ḫoşdur (T, 205b)

Metinde bazen müellif de hikâyenin akışı içerisinde araya girip genele hitaben öğütler vermiştir. Celâl'in Pîr-efken'in elinden kurtarılıp tekrar Kasr-ı Akîk'e geldiğinde söylenen şu dize buna örnektir:

- Şükr ḳıl ṣubḥ u şām ey yüzi māh
  Merd-i şākir olur ḥabīb-i Allāh (T, 210a)

Aşağıdaki dizeler de yine hikâyenin akışından bağımsız olmak üzere müellifin araya girip verdiği öğütlere örnektir. Müellif bu dizelerde kimseye kötülük yapılmamasını, yapıldığı takdirde kişinin ettiği kötülüğün dönüp dolaşıp sonunda kendini bulacağını ve hatta kendisine kötülük edene bile iyilikle mukabelede bulunulması gerektiğini vurgulamaktadır:

- Kim ki toḫm-ı cefā vü cevr ekdi
  Bīḫ-i ʿömrini ḳoparup çekdi

- Ḳuyu ḳazıma kimseye zinhār
  Ki düşersin içine āḫir-i kār

- Gūş ḳıl pendi vü nükūl itme
  Ol ki beddür anı ḳabūl itme

- Yaramazlıḳ kişi ki iyle ider
  Bī-şek ol fiʿl kendü ile gider

- Hīç kes kendüye sitem itmez
  Nefsine cevr yolına gitmez

- Kimseye kemlik eyleme zinhār
  Kemlik idene iylük it yüri var (T, 210b)

Metinde geçen nasihat örnekleri elbette bunlarla sınırlı değildir. Kimi metnin bütünlüğü içerisinde doğrudan kahramanların ağzından, kimi yer yer hikâye akışı arasına giren müellifin ağzından olmak üzere çeşitli şekillerde nasihatlerin verildiği görülmüştür. Verilen nasihatlerle başkahraman Celâl aracılığıyla, okuyuculara da insân-ı kâmil olma yolunda hangi vasıflarla donanılması gerektiği mesajı verilmektedir.

2.5. Tercümede Yer Alan Sultan Ahmed Methiyeleri

Terceme-i Celâl ü Cemâl'de beyitlerinin bazısı kaynak metinden tercüme ya da mülhem olsa da geri kalan beyitleri büyük oranda Mustafa Sâfî tarafından telif edilen toplam on beş adet methiye bulunmaktadır. Bunlardan biri kaside, biri gazel[84] olmak üzere diğerleri mesnevinin bütünlüğü ve veznine uygun şekilde yine mesnevi nazım şekliyle kaleme alınmıştır. Ayrıca mesnevinin "Giriş" ve "Sonuç" kısmında yer alan methiye içerikli manzumelere ilgili bölümlerde yer verildiği için burada tekrar ele alınmamıştır. Aşağıda başta mesnevi nazım şekliyle yazılanlar olmak üzere bütün methiyelerden seçme beyitlere yer verilmiş; methiyelerin şekil ve muhteva özellikleri üzerinde durulmuştur. Bu methiyelerden 7 numaralı olanı içinde bir de "Gazel" bölümü bulunması münasebetiyle şekil özelliği bakımından ayrıca göze çarpmaktadır. Bir edebî metin içinde bu kadar fazla methiye kaleme alınmasının metnin bütünlüğüne zarar verebileceği düşünülebilir. Ancak methiyeler metin içerisinde öyle isabetli konumlandırılmıştır ki Sâfî böyle bir eleştiriye mahal bırakmamıştır.

1 Numaralı Methiye: Tercüme metinde geçen ilk Sultan Ahmed methiyesi, "Cihān-güster Pend-i Şāh-ı Tācvere Münāsib Getürdügi Ḥikāyetdür" başlığı altında geçmektedir ve on yedi beyitten oluşmaktadır. Kaynak metinde bu kısım eksik olduğu için mukayese imkânı bulunamasa da manzumenin içeriğinden ve metnin anlam bütünlüğünden yola çıkılarak tercümedeki ilk altı beytin kaynak metinden tercüme edilmiş olabileceği kuvvetle ihtimaldir. Bu yorumu destekleyen husus ise aynı durumun sonraki methiyelerde de görülmüş olmasıdır. Söz konusu manzumenin ilk beyitlerinde padişahın zulümden beri olması, halkını gözetmesi gibi hususlara vurgu yapılmış, padişahın şeriat ve kanunlara uymaması durumunda devletin bekasının da bundan zarar göreceği belirtilmiştir. Bu uyarılar

[84] Burada mütercim manzumeye "Gazel" başlığını özellikle belirttiği için biz de ona uymayı tercih ettik. Yoksa manzumenin klasik gazel nazım şeklinden ziyade kaside özelliklerini taşıdığını belirtmek gerekir.

yapıldıktan sonra Sultan Ahmed'in zulme zerre kadar müsaade etmediği, fakiri ve yoksulu kolladığı ifade edilmiştir.

Li'llahi'l-ḥamd pādşāh-ı cihān
Yaʿni **Şāh Aḥmed**-i ʿazīmü'ş-şān

Ẓulme yoḳdur rıżāsı ẕerre ḳadar
Her dem iḥsān u ʿadle meyl ider

Līk vācib budur ki şāh-ı cihān
Eyleye hāl-i ʿālemi iẕʿān

Kimseye iʿtimād eylemeye
Ẓālime iʿtiḳād eylemeye

[…]

Pes şeh-i ʿālem üzre vācib olan
Ẕimmet-i himmetine lāzib olan

Fuḳarāyı ḥimāyet eylemedür
Żuʿafāyı ṣıyānet eylemedür

Tā emānet yirinde dā'im ola
Ol vedīʿat hemīşe sālim ola (T, 164b).

2 Numaralı Methiye: Tercümede geçen ikinci methiye 166b'de bulunmaktadır ve yirmi beyittir. "Tetimme-i Ḥikāyet" başlığı altında geçen bu manzume üç bölümden oluşmaktadır diyebiliriz. İlk on-on bir beyite tekabül eden birinci bölümde padişahın hâli anlayabilmesi için geçmişi iyi okuması ve ibret alması gerektiği üzerinde durulmuştur. Sonraki üç beyitte Sultan Ahmed'in ismi zikredilerek onun meraklı ve araştırmacı olduğu söylenmiş, adalet ve ihsana olan meyli öne çıkarılmıştır. On beş ile yirminci beyitler arasında ise padişahın zamanenin fitne ve şerrinden masun olması ve düşmanları karşısında muvaffak olması için Allah'a dua edilmiştir.

Lāzım oldur ki şāh-ı bā-celāl
İtmek içün tetebbuʿ-ı aḥvāl

Oḳuyup dāʾimā kitāb-ı siyer
Ala eslāfdan nişān u ḫaber

Ki şehān-ı selef ne itdiler
Geldiler dehre nice gitdiler

ʿAdl idenler nice muʿammer idi
Düşmen üzre niçe muẓaffer idi

Ẓulm iden nicesi helāk oldı
ʿÖmri maḳtūʿ u cismi ḫāk oldı

[…]
Göricek Şāh bunlaruñ ḥālin
Fehm idicek cezā-i aʿmālin

Luṭf u dād u ʿadāleti artar
Keremi vü şecāʿati artar

Li’llahi’l-ḥamd **Şāh Aḥmed Ḫān**
Pādşāh-ı cihān u ʿālem-i cān

Kār u bārı tetebbuʿ-ı āṯār
Fiʿli dāʾim tecessüs ü aḫbār

Meyli iḥsān u ʿadledür her dem
Ẕāt-ı pākinde yoḳ eẕā vü sitem

Yā İlāhī kemāl-i ẕātuñ içün
Cümle esmāñ-ıla ṣıfātuñ içün

Ẕāt-ı pākin maṣūn u maḥfūẓ it
ʿAyn-ı luṭf-ile anı melḥūẓ it (T, 166b).

3 Numaralı Methiye: Aşağıda yer verdiğimiz methiye, tercümede “Medḥ ü Ṣenā-yı Devlet-ḫᵛāhī ve Duʿā-yı Pādşāh-ı ʿAdālet-penāh iṭāle’llāhu teʿālā beḳāhu ve enā lehu külli mā yetemennahu” başlığı altında verilmiştir ve toplam 27 beyittir. Bu manzumenin ilk üç beyti Farsça nüshanın “Sāḫten-i Miʿmār Ḳaṣr-ı Cihān-nümā be-Ḥükm-i Lehrās ez-berāy-ı Şāh Celāl” başlıklı bölümünün ilk üç beytinin tercümesiyken geri kalan yirmi dört beyit,

Mustafa Sâfî tarafından telif edilmiştir. Manzumenin ilk beyitlerinde bir meşk meclisi tablosu çizilmiş, şair sakiden kendisini aşk sarhoşu edecek şarabı sunmasını istemiştir. Manzumenin onuncu beyitinden itibaren Sultan Ahmed'in övgüsüne geçilmiştir. Bu beyitlerde feleğin onun bir benzerini daha görmediği, cesurluğu, adaleti, halifeliği gibi hususlar işlenmiştir. Son sekiz beyitte ise Sultan Ahmed'in saltanatının ve ömrünün uzun olması için dua edilmiştir.

Gele ey sāḳi-i semen-endām
Mey-i nābı getür ṣunup ber-cām

Ṭalʿatüñdür çü māh u cām-ı sipihr
Göster ey āftāb-ı andan çihr

Gele ey sāḳi şarab ṭoldur
Vir ṣabūhı vü eyle mest-i seḫūr

Yaʿni ey mürşid-i ḫuceste-ḫiṣāl
Ḳıl beni mest-i cām-ı ʿışḳ-ı Cemāl

[…]

Ol şeh-i ʿālemi ki māh u felek
Görmemişdür aña naẓīr ü melek

Yaʿni **Sulṭān Aḥmed**-i ʿādil
Ki odur şāh-ı aʿẓam-ı fāżıl

Salṭanat taḫtına anuñ gibi şāh
Gelmemişdür olalı mihrle māh

[…]

Yā İlāhī vücūd-ı pür-cūdın
Ḥıfẓ idüp vir murād u maḳṣūdın

Dāʾim eyle celāl-i salṭanatın
Muntaẓam ḳıl umūr-ı memleketin

Gerçi kim pādşāh-ı ʿālemdür
Şāh bin şāh u ḫān-ı aʿẓamdur

Līk dergāh-ı ʿizzetüñde senüñ
Bendelik itmek ile faḫri anuñ

Ḥāfıẓıdur şerīʿat ü dīnüñ
Merkezidür medār-ı āyīnüñ

Ḫādimidür ḥarīm-i ḥürmetüñüñ
Nāṣırıdur livā-i ʿizzetüñüñ

Ey Ḫudāvend-i ṣāḥibü'l-melekūt
Mālikü'l-mülk Ḥayy-i ẕü'l-ceberūt

Devlet ü salṭanatda dāʾim ḳıl
Şevket ü ʿizzetini ḳāʾim ḳıl (T, 169a-169b).

4 Numaralı Methiye: Tercüme metinde bulunan en uzun methiyelerden biri olan bu manzume, "Şāh Lehrās Celāl-i Pür-İclāl İçün Ḳaṣr-ı Cihān-Nümā Bünyād İtdügidür" bölümü içerisinde, 170a'da bulunmaktadır. Otuz sekiz beyitlik manzumenin üç bölümden müteşekkil olduğu söylenebilir. İlk bölüm, bir ile on beşinci beyitler arasını kapsar ki bu bölümde mesnevinin kahramanları Şah Lehrâs ile Şehzâde Celâl de dâhil Fars ve Türk edebiyatında sıklıkla geçen tarihî ve efsanevî kahramanlarla (Feridun, Cem, Cemşid, Dârâ, Efrasyab, Keyhüsrev, Keykâvus, Rüstem, Zal ve Kâyûs gibi)[85] Sultan Ahmed'in mukayese edildiği ve onun anılan tüm kahramanlardan daha faziletli, cesaretli ve adaletli olduğu öne çıkarılmıştır. İkinci bölüm on altı ile otuz üçüncü beyitler arasına tekabül eder. Bu bölümde Osmanlı hanedanının övgüyle ele alındığı görülür. Allah'ın inayeti ile Osmanlı'nın İslam'ın kutsal mekânlarını en mükemmel şekilde himaye ettiği ve Müslümanların koruyuculuğunu en iyi ve en güzel şekilde yerine getirdiği ifade edilmiştir. Son bölümde ise tüm Osmanlı hanedanına, bilhassa adalet mülkünün sultanı olarak tavsif edilen Sultan Ahmed'e ömrü uzun, muzaffer olsun diye duada bulunulmuştur.

Pādşāh-ı cihān u devrānuñ
Yaʿni **Sulṭān Aḥmed** ol ḫānuñ

Ġāşiyedār-ı eşhebi olımaz
Belki serrāc-ı merkebi olımaz

[85] Divan şiirinde geçen tarihî, efsanevî ve mitolojik kahramanlarla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. (Tökel, 2016).

Görse dergāhını eger Lehrās
Cānına düşer-idi ḫavf u hirās

İrse idi Celāl-i ṣāḥib-i hūş
Olur idi ġulām-ı ḥalḳa-be-gūş

Görse bu ferri **Şāh Efridūn**
Olur idi ẕelīl ü zār u zebūn

Cem ü **Cemşīd** görseler ṭavrın
Unudurlardı salṭanat devrin

Ḳalsa idi bu devre ger **Dārā**
Ḫıdmet-ile olurdı ḳaddi dü-tā

Olsa **Efrāsiyāb** hem-ʿaṣrı
Bende olmaḳ ola idi faḫri

Gelse **Keyḫusrev** ile **Keykāvus**
Rüstem ü **Zal** ü hem **Ḳāyūs**

Olalardı esīr-i dergāhı
Terk idüp dār u gīr ü büngāhı

Ya İlāhī çü āl-i ʿOṯmān'ı
Eyledüñ taḫt-ı ʿadl-i sulṭānī

Virdüñ anlara ol ḳadar ḳudret
K'eylediler yoluñda çoḳ ḫıdmet

[…]

Ey Ḫudā-yı kerīm ü Ḥayy-ı ḳadīm
İtdüñ ol ḫānedāna luṭf-ı ʿaẕīm

Oldılar cümle maẓhar-ı keremüñ
İtdüñ anları vāli-i ḥaremüñ

Mekke vü Yesrib ile Ḳuds-i şerīf
Anlaruñ ḫıdmetiyle oldı naẕīf

Rāḥat oldı ahāli-i Ḥaremeyn
Ṣudeḳāsıyla oldı muḥteremeyn

ʿAdd olınmaz ʿaṭā olan niʿamuñ
Anlara feyiż itdügin keremüñ

Yā Rab itdüñ çü feyż-i iḥsānı
Pādşāh itdüñ āl-i ʿOsmān'ı

Eyle itmam-ı niʿmetüñ yā Rab
Eyle iẓhār-ı ḳudretüñ yā Rab

Ḥāliyā zübde-i selāṭīni
Nuḫbe vü ḳıdve-i ḫavāḳīni

Yaʿni **Sulṭān Aḥmed-i Ḫān**'ı
Ki odur mülk-i ʿadl sulṭānı

Ḳıl muʿammer kemāl-i ʿadl-ile
Eyle maʿmūr luṭf u faż-ile

Nuṣret it cünd-i ʿavn-i faż luñla
Ḳıl ʿadūsın helāk ʿadlüñle (T, 170a).

5 Numaralı Methiye: Bu methiye tercümede, "Cemāl-perī-ẕād Bir Pīr-i Nā-murād Ṣūretinde Feylesof'a Görinüp Ḳalʿanuñ Ḥālinden Ḫaber Virdügidür" başlığı altında geçmektedir ve toplam onbir beyittir. Bu manzumenin ilk beyti kaynak metnin "Āmeden-i Cemāl be-Ṣūret-i Pīrī ve Āgāhī Dāden-i Feylesof" başlıklı bölümündeki "Ṣubḥ-ı ṣādıḳ çü bāz rūy nümūd / Perde-i şeb zi-ṭāḳ-ı çarḫ güşūd" (913) beytinin birebir tercümesiyken geri kalan on beyit, Mustafa Sâfî tarafından Sultan Ahmed'in methi ve duası için telif edilmiştir. İki ve yedinci beyitler arasında Sultan Ahmed, Rum ve Arap diyarının sultanı, yeryüzünde Allah'ın gölgesi olarak tavsif edilmiştir. Ona isyan etmenin Hakk'a isyan etmek manasına geldiği ve elbette asilerin de cezasını bulacağı ifade edilmiştir. Son dört beyitte ise öncekilerde olduğu gibi devletin ebed, sultanın ömrünün mezid olması yönünde dualar edildiği görülmektedir.

Ṣubḥ-ı ṣādıḳ çü oldı çehre-nümā
Oldı çarḫ-ı kebūde perde-güşā

Baḫt-ı şeh gibi açılup eflāk
Ṭāliʿ-i saʿdiveş görindi simāk

Ol şeh-i nīk-baḫt-ı pāk-neseb
Yaʿni **Sulṭān**-ı mülk-i Rūm u ʿArab

Şāh u **Sulṭān Aḥmed**-i ʿādil
Ki odur ẕāt-ı Ḥaḳḳ'a sāye vü ẓıl

Şāh odur ḫalḳ-ı ʿālem aña ġulām
Mülk anuñ ẕātı ile ṭutdı ḳıyām

Bende kim ol şehe ideʿ işyān
Ḥaḳ bu kim Ḥaḳḳ'a itdi ol ṭuġyān

ʿĀḳıbet bulısar cezāsını
Bilmedi çün şehüñ ʿaṭāsını

Yā İlāhī serīr-i mülk-i cihān
Olsun ol pādşāha cā vü mekān

Dāʾimā ʿaskeri muẓaffer ola
Ḫaşmı işkeste vü muḥaḳḳar ola

Ola yā Rab livā-i ʿadli bülend
Gerden-i ḫaşmı ola cāy-ı kemend

Devlet ü şevketi müʾebbed ola
Salṭanatda ebed muḫalled ola (T, 174b).

6 Numaralı Methiye: Tercüme metinde "Ḥikāyet-i Küşenc-i Zengī" bölümünün sonunda görülen ve otuzbeş beyitten oluşan bu methiyenin ilk altı beyti, kaynak metinde "Be-Beyābān Reften-i Celāl" başlığı altında geçen ilk altı beytin birebir tercümesidir. Muhteva itibariyle ilk altı beyitin devamı niteliğinde olan yedi ile dokuzuncu beyitler arasında genele hitaben herhangi bir işte meşakkat çekmeden safa bulunamayacağı öğüdü işlenmiştir. On ile on dokuzuncu beyitler arasında padişaha karşı yapılan tüm saldırılara karşın düşmanlarının hüsrana uğrayacağı ifade edilmiştir. Sonraki yedi beyitte önceki methiyelerde olduğu gibi padişahın övgüsü yapılmış, onun nam-ı şerifinin tüm cihana

yayıldığı söylenmiştir. Bu methiyeyi diğerlerinden ayıran önemli kısım ise Mustafa Sâfî'nin kendisini "kemter-i gedā-yı dergāh, mādih-i pādşāh-ı Cem-cāh, ḫāk-pāy-i ricāl-i ḫoş rāh, bende-i ḫˇācegān-ı āgāh, dāʿī-i devlet-i şehenşāh" olarak andığı dizelerdir. Methiyeler arasında ilk kez burada mütercimin kendine dair ifadeler kullandığı görülmektedir. Sonraki beyitlerde padişah için dua edilmektedir.

Çekmedüñ zaḫm-ı nīşini ḫāruñ
Alınur mu güli bu gülzāruñ

Kūh-ken oldı niçe dem Ferhād
Vaṣl-ı Şīrīn-ile olam diyü şād

Hıżr bulmaḳdan ötrü āb-ı ḥayāt
Oldı ser-geşte-i reh-i ẓulmāt

[…]

Ḳanda kim zaḥmet ü meşaḳḳat olur
Āḫiri ẕevḳ ü revḥ ü rāḥat olur

Pādşāhum cihānda saġ olsun
Mesnedi bāliş-i ferāġ olsun

Dāmen-i devletine ḫār-ı elem
İrmeyüp ġonce-i ümīdi hem

Dāʾimā luṭfla şüküfte ola
Ġam u āsībden nehüfte ola

[…]

Pādşāh-ı kerīm ü sāye-i Ḥaḳ
Vāriṣ-i mülk ü devlet-i muṭlaḳ

Ol ki nām u şerīfi eṭrāfa
Münteşir oldı Ḳāf-tā-Ḳāf'a

Kimdür ol **Şāh Aḥmed** ol Sulṭān
Kim ider fażl u ʿadli ʿāleme şān

Luṭf u ḳahrı ki bir sebīl-i kemāl
İmtizāc itdi çün Celāl ü Cemāl

[…]

Ben ki kemter gedā-yı dergāhem
Mādih-i pādşāh-ı Cem-cāhem

Ḫāk-pāy-i ricāl-i ḫoş rāhem
Bende-i ḫˇācegān-ı āgāhem

Dāʿi-i devlet-i şehenşāhem
Rāci-i fetḥ ü naṣru'llāhem

Umaram maḥż-ı luṭf-ı rabbānī
Fażl u iḥsān u feyż-i subḥānī

Urup ervāḥ-ı ḫˇācegāndan ser
Nakşbendiyye himmetle meger

Ola aʿdā-yı mülk-i millet ḳahr
İntiḳām ide tīġ-ı zecrle dehr

Ola **Sulṭān Aḥmed**-i ʿādil
Ol şehenşāh mufażżal u fāżıl

Taḫt-ı ʿizzetde ber-devām muḳīm
İde teʾyīd luṭf-ı Rabb-i Raḥīm

ʿAskeri dāʾimā muẓaffer ola
Düşmen-i devleti muḥaḳḳar ola (T, 176b-177a).

7 Numaralı Methiye: Bu manzume, tercüme metnin 178a'sında "Ol Dört Levḥden Levḥ-i Evvelde Olan Kelimātı Oḳuduġıdur" başlığı altında geçmektedir ve yirmi dört beyitten müteşekkildir. Müellif hattı nüshada "derkenar" olarak kaleme alınan bu manzume üç bölümde değerlendirilebilir. Yedi beyitlik ilk kısım "himmet" konusu etrafında yazılmış ve padişaha himmet sahibi olması öğütlenmiştir. İkinci kısım ise bu methiyeyi şekil itibariyle diğerlerinden ayırması yönüyle dikkate değerdir. Mustafa Sâfî burada mesnevi nazım şeklinin içerisine yedi beyitlik bir "Gazel" yerleştirmiş, böylelikle eserine şekil açısından da zenginlik katmıştır. Gazel'de padişahın adaletine, saltanatına ve hazinesine vurgu yapılmasının yanı sıra "halef-i Hazret-i Peygamber" olmasına değinilmiştir. Burada Sultan

Ahmed, hazinesiyle Hz. Süleyman'a, kuvvet ve kudretiyle Rüstem'e, fenniyle Sa'd Vakkas'a, izzet ve nusretiyle İskender'e teşbih edilmiştir. Sonraki beyitlerde ise padişahın düşman karşısında muzaffer olmasını dileyen dua beyitleri karşımıza çıkmaktadır. Diğer methiyelerde seçme beyitlere yer verilmişken bu methiye, şekil bakımından farklılık arz ettiği için bütün olarak buraya alınmıştır:

Pādşāhā bülend-himmet ol
Salṭanat taḫtı üzre ʿizzet bul

Pādşāhlar ʿaẕīm-himmet olur
Luṭf u cūd anlara cibillet olur

Himmet oldur ki kendü ẕātuñda
Şeʾn-i ʿālī-i ḫoş ṣıfātuñda

Ṣıfat-ı ʿacze rāżı olmayasın
Ẕāt-ı pāküñi süst bulmayasın

Her ne ḥācet ki ola cānuñda
Her ne maḳṣūd ola cenānuñda

Luṭf-ı Yezdān'a iʿtimād idüp
Diyesin ḥüsn-i iʿtiḳād idüp

Ben bu maḳṣūda vāṣılam bī-şek
Fażl-ı Mevlā'dan olmazam münfek

Ġazel

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

Pādşāhum şeh-i hünerversin
ʿAdl ü dād ile bende-perversin

Zīr-i ḥükmüñde ḳullaruñ çoḳdur
Salṭanat taḫtı üzre serversin

ʿAskerüñ çoḳ ḫazīneñe ḥad yok
Bir Süleymān-ı mülk-i kişversin

Şāh Aḥmed çü nāmuñ oldı bugün
Ḫalef-i Ḥażret-i Peyem-bersin

Ḳuvvet ü ḳudret ü şehāmetle
Rüstem-i dāstān-ı ṣaf-dersin

Kimse çekmez kemān-ı saḫtuñı hīç
Saʿd-ı Vaḳḳās fenlü bir ersin

Şarḳ u ġarba irer senüñ emrüñ
ʿİzz ü nuṣretle Şeh Sikender'sin

Şöyle kim devlet-ile ʿizzetle
Ferrle şevket-ile ḥaşmetle

Ḳaṣd idüp ḳalʿ u ḳamʿ-ı aʿdāya
Ṣığınup ʿavn ü luṭf-ı Mevlā'ya

Ṣaḥn-ı ṣaḥrāda tūġlar seçile
ʿAlem-i fetḥ ü nuṣretüñ açıla

Ḫayme-i zer-ṭınāblar ḳurıla
Kūs u ṭabl u naḳḳāreler urıla

Ḫışm-ı bed-baḫt ala bu ḫaberi
İşide ʿazm-i Şāh-ı baḥr u beri

Yıḳıla ḫavfla olup bī-hūş
Düşe ḫāk-i siyāha ol medhūş

Ey şehenşāh-ı mesned-i iḳbāl
Ey sipehdār-ı ʿizz ü ḳadr ü celāl

Raʿdveş raḫşuñ ursa bāng-ı ṣahīl
Mūrveş yire gire ḫaşm-ı ẕelīl

Ḫareket itse mehçe-i ʿalemüñ
Ḳaġeze düşse reşḥa-i ḳalemüñ

Ser-i aʿdā-yı bed-nihād hemān
Maḳtaʿına düşüp ola ġalṭān (T, 178a).

8 Numaralı Methiye: Aşağıdaki mazumenin ilk yedi beyti kaynak metinden (Ṭaleb-i Bāde Kerden Şāh ez-Sāḳī-i Māh-rū) yapılan manzum tercümeye (Şāh-ı Yārün Ṣāḳīden Ṭaleb-i Bāde vü Cām Eyledügidür) ait olup geri kalanı Sâfî tarafından telif edilmiş ve toplam yirmi yedi beyittir. Mütercim anlam bütünlüğü sebebiyle bu methiyeyi de diğerleri gibi müstakil bir başlık altında ele almayı uygun görmüştür. Manzumede bir meşk meclisinden manzaralar sunulmakta ve bu manzarada yer alan her bir ögenin tasavvufi izahları yapılmaktadır. Ayrıca Sultan Ahmed, adaleti, cesareti ve cömertliği gibi vasıfları sebebiyle övülmekte, askeriyle birlikte muzaffer olması dilenmektedir. Mütercimin özellikle 21 ve 24. beyitler arasında eserine ilişkin ipuçları vermesi bu manzumeyi ayrıca dikkate değer kılmaktadır.

Ol şehī kim şehān-ı mülk-i cihān
Āstānında bende-i fermān

Nāmı ẕātı gibi olup kāmil
Oldı **Sulṭān Aḥmed**-i ʿādil

Salṭanat şānına gelüp muṭlaḳ
Aña maḫṣūṣdur ḫilāfet-i Ḥaḳ

Yā İlāhī vücūd-ı pür-cūdın
Ḥıfẓ idüp vir murād-ı maḳṣūdın

[…]

Gel berü ey ḥaḳīḳate ṭālib
Dürr-i maʿnāya cānla rāġıb

El-ḥaẕer el-ḥaẕer ḫaṭā itme
Rāh-ı maʿnāya gel ġalaṭ gitme

Bāde vü cāmdan murādumı bil
Muṭrıb u ʿūdı hem-taġaṭṭī ḳıl

Bāde bil neşʾe-i maḥabbetdür
Cām hem mürşid-i ṭarīḳatdür

Ki şurāḥī aña vesīle olup
Ḥum-ı vaḥdetden istiʿāża ḳılup

Bāde-i ʿışḳı ṭālibe içürür
Nitekim kendüsine ḫumdan irür

Muṭrıb ol cāma nefs-i nāṭıḳadur
Kār u ḳavl ü ʿamelde ṣādıḳadur

ʿŪd u çeng ü rebāb şevḳ-engīz
Pīr-i rāha kelām-ı ʿışḳ-āmīz

Ḥāṣılı **ḳıṣṣa-i Celāl ü Cemāl**
Ser-be-ser ḳıṣṣa-i sülūk-ı ricāl

[…]

Pādşāhum ki ḳalbi gülşendür
Sırr-ı aḥvāl aña rūşendür

Devlet ü salṭanatda dāʾim ola
ʿAlem-i fetḥ ü naṣrı ḳāʾim ola

ʿAdlle fażlla muʿammer ola
Ḳalb-i pākīzesi münevver ola (T, 181b).

9 Numaralı Methiye: Aşağıda yer verdiğimiz yirmi beyitten müteşekkil methiye, tercümede (189a), "Cemāl-perī Şāh Celāl'e ʿİnāyet İdüp Ṣaġāl-ġūl'üñ Defʿi İçün Nāme Virdügidür" başlığı altında verilmiştir. Bu manzumenin ilk dokuz beyti kaynak metnin "Maʿānī ki ber-Levḥ-i Zerrīn Nüvişte Būd" başlıklı bölümde yer alan 2240-2246 numaralı beyitlerin tercümesiyken geri kalan on bir beyit, Mustafa Sâfî tarafından telif edilmiştir. Kaynak metinden tercüme olan ilk dokuz beyit de dâhil 12 beyitlik birinci bölümde, insanın nefsiyle hareket etmemesi üzerine tavsiyelerde bulunulmuştur. Sonraki beyitlerde ise Sultan Ahmed'e saltanatının uzun, düşmanlarının zebun ve askerinin daima muzaffer olması yönünde dualar edilmiştir.

Kendüsin kim ki bildi şād oldı
Ṭob-ı devletle ber-murād oldı

Kendüyi bilmeyen ġalaṭ gitdi
Genc-i ʿömrini hep telef itdi

Yā İlāhī bizi bize bildür
Ṭāʿat itdür ʿibādetüñ ḳıldur

Ḳalmışuz nefs elinde ser-gerdān
Bizi bend itdi dīv-i nefs-i demān

İtdi tābūt-ı tende ḥabs-i ebed
Meded ey Ḥayy-ı lā-yenām meded

Ḳāf-ı maḳṣūda gösterüp rāhı
Anda ʿarż it cemāl-i çün māhı

Eyle vaṣl-ı **Cemāl**'le ḫurrem
Şād eyle viṣālle her dem

Eyle hem pādşāh-ı dehre ebed
Taḫtgāh-ı saʿādeti mesned

Düşmen-i devletini ḫor eyle
Milketinden fesādı dūr eyle

Dīv ü dev ḳaplasa cihānı bu dem
Luṭfuñ olursa yā İlāhi ne ġam

Şāh Aḥmed ki ẓıll-ı ẕātuñdur
Maẓhar-ı cümle-i ṣıfātuñdur

Eyle ol ẓıllı dāʾimā memdūd
Ẕātını eyle her zamān mesʿūd

ʿAdl ü inṣāfla muʿammer ḳıl
ʿAskerin dāʾimā muẓaffer ḳıl (T, 189b).

10 Numaralı Methiye: Sultan Ahmed'e yönelik övgü ifadeleri içeren bir başka manzume tercümenin "Celāl Şemṭāl-i Heft-ser Ḳalʿasına Yitişüp Ceng Eyledügidür" başlıklı bölümünde geçmektedir ve yirmi beş beyitten müteşekkildir. Tercümedeki manzumenin 6 ila 13. beyitleri arasını kapsayan bölümü, kaynak metinde "Resīden-i Celāl be-Ḳalʿa-i Şemṭāl ve Ceng Kerden-i bā-Dīv-i Heft-ser" başlığı altında geçen 2449 ila 2455 numaralı beyitlerin tercümesi iken ilk beş beyit metne dair genel bilgiler vermektedir. 14-17. beyiterde

padişahın ilmi ve kalp gözünün açıklığı mevzu edilmişken kalan beyitlerde *Celâl ü Cemâl*'in padişah tarafından çevrilmesinin istenmesi ve bu görevi ifa eden tercümanın mansıp isteyişini gösteren ifadeler görülmektedir.

ʿIşḳdan olmaduñsa bīgāne
Kıṣṣayı añlamazsın efsāne

Maʿnīden olduñ ise ger āgāh
Bulasın ḳıṣṣadan vücūduña rāh

Ḥamdü-lillāh pādşāh-ı cihān
Ẓıll-ı Yezdān u sāye-i Raḥmān

Nüktedān u süḫanver ü ʿārif
Cümle esrār-ı ʿāleme vāḳıf

Ol ki ḳalb-i münīri rūşendür
Ṭabʿ-ı pāki naẓīr-i gülşendür

Yaʿni **Sulṭān Aḥmed** ol şeh kim[dür]
Cümle maḥkūm u ẕātı ḥākimdür

ʿİlmine ẓāhir oldı her maḫfī
Ḳalbine rūşen oldı cümle ḫafī

Bildi kim ḳıṣṣa-i Celāl ü Cemāl
Maḥż-ı maʿnī durur beyān-ı kemāl

Raġbet itdi anuñ içün nā-gāh
İşbu nādir ḥikāyete ol Şāh

Umaram ḥiṣṣedār olup her ān
Maʿnīsin idine enīs-i cenān

Tercemān-ı ḥikāyeti daḫı hem
Yād idüp luṭfla şeh-i ʿālem

İltifāt-ile eyleye maẓhar
Aña iḥsānı ile ide naẓar

Bu durur dāʾimā recāsı anuñ
Dāʿi-i ḫāṣṣı ola sulṭānuñ

Yā İlāhī recāsın eyle ḳabūl
Vir murādın bi-ḥaḳḳ āl-i betūl (T, 192b).

11 Numaralı Methiye: Aşağıda yer verdiğimiz methiye, tercümede "Sāḳī-i Meclis-i Tevfīḳden Ṭaleb-i Bāde vü Cām ve Muṭrıb-ı Rāh-ı Taḥḳīḳden İstidʾāʾ-i Duʾāʾ-i Devlet-i Pādşāh-ı İslām Oldugıdur" başlığı altında verilmiştir ve toplamda yirmi beş beyittir. Bu manzumenin ilk beş beyti Farsça nüshanın "Resīden-i Celāl ve-Kūh-ı Āhen ü Kūh-ı Mis ü Kūh-ı Tāl ü Kūh-ı Rūy-ı Sefīd ki ber-Her Ser-i Kūhī Yek Ser-i Ādemī mī-Nümūd" başlıklı bölümü-nün ilk beş beytinin tercümesiyken geri kalan yirmi beyit, Mustafa Sâfî tarafından telif edilmiştir. Manzumede Sultan Ahmed'in adaleti, doğruluğu, lütuf ve ihsan sahibi olması, halifeliği, cömertliği, isyancıları bastırması gibi özellikleri sayıldıktan sonra onun saltanatının uzun, düşmanlarının zebun ve askerinin daima muzaffer olması yönünde dualar edilmiştir.

Gele sāḳī-i meclis-i tevfīḳ
Bize ṣun cām-ı bāde-i taḥḳīḳ

Cāmı pür ḳıl şu bādeden her dem
Ki ḳomaz dilde ḥüzn ü ġam u elem

[…]

Söyle vaṣf-ı şeh-i cihānbānı
Zübde-i dūd-mān-ı ʿOs̱mān'ı

Medḥ idüp z̤ātına s̤enā eyle
Devlet ü ʿizzine duʿā eyle

[…]

Yaʿni **Sulṭān Aḥmed** ol server
Kim odur pādşāh-ı baḥr ile ber

Tācdār-ı serīr-i sulṭānī
Şeh-süvār-ı ḫilāfet ü ḫānī

Ḳısmet itse menāṣıb iḥsānı
Bir ḳulını ider Ḳırım ḫānı

Ḍarb-ı tīġından oldı çün tersān
Ḳıral itdi iṭāʿat-i ferman

[…]

Yā Rab ol pādşāh-ı devrānı
Ṣāḥib-i luṭf u ʿadl ü ihsanı

Ki işi dāʾimā mürüvvetdür
ʿAfv ü iḥsān u faż̧l u minnetdür

Taḫt-ı devletde kāmrān eyle
Baḫt u ʿizzetle şādmān eyle

Ẕātın āfātdan maṣūn eyle
Düşmen-i devletin zebūn eyle

ʿAdl ile dād ile muʿammer ḳıl
ʿAskerin dāʾimā muẓaffer ḳıl (T, 194a-194b).

12 Numaralı Methiye: Aşağıda yer verdiğimiz yirmi sekiz beyitten müteşekkil methiye, tercümede (202a), "Ḫiṭāb-ı Sāḳī Çün Māh ve Vaṣf-ı Meclis-i Pādşāh-ı Cem-Cāhdur" başlığı altında verilmiştir. Bu manzumenin ilk altı beyti kaynak metnin "Resīden-i Celāl be-Pāy-i Ḳaṣr-ı Cemāl ve Firistāden-i Dil-şād be-Ṣūret-i Ṭūṭī be-Nezd-i Celāl" başlıklı bölümde yer alan 3011-3017 numaralı beyitlerin tercümesiyken geri kalan yirmi iki beyit, Mustafa Sâfî tarafından telif edilmiştir. Kaynak metinden tercüme olan ilk altı beyit de dâhil dokuz beyitlik birinci bölümde, sakiye seslenme vardır. Müellif sakiden Şah'ın (Sultan Ahmed) meclisine girdiği vakit kıssa-i Cemâl'i anmasını talep etmektedir. On ila on dokuzuncu beyitler arasında padişahın meclisinin özellikleri sayılmıştır. Geriye kalan dokuz beyitte ise yedi iklimin sultanı olarak anılan Sultan Ahmed'e yönelik övgü ve dua ifadeleri dikkat çekmektedir.

Sāḳi-i māh-rūy-ı ḫoş-ḥarekāt
Ḳadeḥi pür idüp vir āb-ı ḥayāt

Cām-ı mey ṣun idince meclis-i ḫāṣ
Ġuṣṣadan bir dem eyle bizi ḫalāṣ

[…]

Bezm-i **Şāh**-ı cihāna yol bulıcaḳ
Maḥrem-i ḫāṣṣ-ı pādşāh olıcaḳ

Söyle ḫoş ḳıṣṣa-i **Cemāl**'i añup
İdivir ġuṣṣa-i **Celāl**'i diyüp

Meclis-i ḫāṣṣa zīnet eyle anı
Bāʿiṯ-i üns ü ülfet eyle anı

Ol ne meclis durur diseñ ey cān
Diñle vaṣfın ki ḳalmaya pinhān

Meclis-i devlet ü saʿādetdür
Meclis-i ʿizz ü ferr ü şevketdür

Meclis-i serverī vü ʿizzetdür
Meclis-i dār u gīr ü ḥaşmetdür

Meclis-i pādşāh-ı aʿẓamdur
Meclis-i şāh-ı ferd-i efḫamdur

Meclis-i tāc u taḫt-ı sulṭānī
Meclis-i bārgāh-ı ʿOṯmānī

Meclis-i devlet-i ḫilāfetdür
Meclis-i rifʿat ü kerāmetdür

Meclis-i baḫşiş ü ʿaṭıyyetdür
Meclis-i ʿafv-i cürm ü ẕilletdür

Menbaʿ-ı maʿdeletdür ol meclis
Mevḳif-i salṭanatdur ol meclis

Mevḳiʿ-i merḥametdür ol meclis
Menzil-i mekremetdür ol meclis

Meclis-i **Şāh Aḥmed**-i ʿādil
Kim odur ẕāt-ı Ḥaḳḳ'a sāye vü ẓıl

Oldur ol pādşāh-ı heft-iḳlīm
Ki ider heybeti ḳulūbı dü nīm

Gerçi kim ser-firāz bir şehdür
Salṭanat āsmānına mehdür

Şāh-ı şāhān-ı cümle ʿālemdür
Ekrem-i nevʿ ü cins-i ādemdür (T, 202a).

13 Numaralı Methiye: Aşağıda yer verdiğimiz methiye tercümede, "Ḫiṭāb-ı Muṭrıb u Sāḳī ve Duʾāʾ-i Devlet-i Ẓıll-ı Ḫallāḳī" başlığı altında verilmiştir. Toplam otuz dokuz beyitten müteşekkil olan bu manzume, metindeki en uzun methiyedir. Bu manzumenin ilk altı beyti Farsça nüshanın "Şefāʿat Kerden-i Ferruḫ-baḫt u Dil-şād ve Raḥm Kerden-i Cemāl ber-Celāl ve Firistāden be-Ḥücre-i Tevfīḳ" başlıklı bölümünün ilk sekiz beytinin (kısaltılmış) tercümesiyken geri kalan yirmi beyit, Mustafa Sâfî tarafından Sultan Ahmed'in methi için telif edilmiştir. Beyitlerde Sultan Ahmed, Hz. Süleyman'a benzetilmiş, cümle padişahlar onun bendesi olarak görülmüştür. Kudret-i Hak ile halife kılındığı söylenen sultanın yeryüzünde Allah'ın gölgesi olduğu vurgulanmıştır. Manzumenin 24 ve 39. beyitleri arasında Mustafa Sâfî kendi eserine dair bilgiler vermiş; padişahtan himmet beklediğini gösteren dizeler kaleme almıştır.

Sāḳi-i lāle-ḥadd eyle ḳıyām
Bāde-i nāb ile pür it ber-cām

Cām gerdūn u bāde çün ḫūrşīd
Ben miṣāl-i hilāl ü sen Nāhīd

[…]

Kef-i cūduñ miṣāl-i deryādur
Sufre-i niʿmetüñ müheyyādur

Sensin ol pādşāh-ı ʿizzet ü ḥāh
Ki olur saña bende mihrle māh

Şāh Aḥmed senüñ ki nāmuñdur
Şāhlar kemterīn ġulāmuñdur

Milketüñ oldı mülk-i ʿOs̱mānī
Ḥaşmetüñ ḥaşmet-i Süleymānī

Ḳabża-i ḳudretüñde baḥrle ber
Zīr-i ḥükmüñde oldı ḫuşk ile ter

Pādşehler gedā-yı dergāhuñ
Bendesidür ḳamusı sen şāhuñ

Maẓhar-ı ʿadl u dād z̤ātuñdur
Faż̈l u iḥsān senüñ ṣıfātuñdur

Pādşāh-ı kerīm ü ʿādilsin
Bir vücūd-ı şerīf ü kāmilsin

Vaṣfuñı ben żaʿīf idemezin
Rāh-ı dūr u dırāza gidemezin

Bu ḳadar bilmişem ki ḳudret-i Ḥaḳ
Seni ḳıldı ḫalīfe-i muṭlaḳ

Ẓıll-ı Raḥmān olup cihān içre
Dürr-i meknūnsın bu kān içre

[…]

Meyl idüpdür çü luṭfla nā-gāh
Bu kitāb-ı nefīse ey āgāh

Ḳıṣṣasından olur niçe ḥiṣṣe
Ḥiṣṣedür ḫod netīce-i ḳıṣṣa

Şāh-ı ʿālem çü ferd-i kāmildür
Aṣl-ı maʿnī vü lübbe-i aṣldur

Ẓāhirā bu mecāz u ṣūretdür
Līk maʿnīde hep ḥaḳīḳatdür

Sāḳi vü muṭrıb ile bāde-i nāb
Çeng ile ʿūd u berbaṭ ile rebāb

Hep bulardan murād maʿnīdür
Ḳaşrı olmaz murād-ı lübbīdür

İtdi raġbet çün aña şāh-ı cihān
İltifāt itdi buña ol sulṭān

Ṭutayın fażl-ı Ḥaḳḳ iderse meded
Anuñ itmāmını ḳavī mesned

Dürr-i menşūr u naẓm-ı hem-çü leʾāl
Göstere ḳıṣṣa-i Celāl ü Cemāl

Naẓm u neṯr ile neşr idem ḥikmet
Kim ola iʿtibāra bir ʿillet

Līk umaram ki şāh-ı heft-iḳlīm
Ḫusrev-i ʿadl u dād u şāh-ı kerīm

Naẓar itdükce işbu gülşene ḫoş
Bulıcaḳ anı ravża-i dil-keş

Seyr-i bāġ ol şehi ki şād ide
Bāġbān-ı faḳīri yād ide

Diye bu gülşeni müretteb iden
Lāle vü güllerin müheẕẕeb iden

Ol benüm dāʿi-i cenābumdur
Münşi-i bāb-ı ḫoş-meʾābumdur

Çün ki aḳrānı içre fāʾiḳdür
Benüm ol ḫıdmetüme lāʾiḳdür (T, 205a).

14 Numaralı Methiye: Bu manzume, kaside nazım şekliyle kaleme alınması yönüyle diğerlerinden ayrılmaktadır. "Cemāl-Perī Murġ-ı Āteş-Bārı Pāreledügidür" bölümünde karşımıza çıkan bu manzumenin tamamı Mustafa Sâfî tarafından telif olarak kaleme alınmıştır. "Derkenar" olarak yazılan bu manzume yedi beyitten oluşmaktadır. İlgili bölümün konusundan hareketle ilk dört beyitlik nesib bölümünde padişaha nasihat edildiği, kalan beyitlerde padişahın övüldüğü görülmektedir. Beyitlerde padişaha kendi işini kendi

görmesi, himmet sahibi olması önerilmiştir. Beşinci beyitten itibaren ise Sultan Ahmed'in adaleti, halkını gözetmesi ve fesada göz yummaması gibi yönleri öne çıkarılmıştır.

Kişi kendü işini kendü görmezse ol iş bitmez
Öz ile itdügi emri kimesne saʿy idüp itmez

Umūr-ı salṭanatda ger ulu'l-emr itmese himmet
Niẓām-ı mülk olur muḫtel ü ḫıdmet ilerü gitmez

Ḫudāvend-i cihān kim rifʿat-i şān u cenāb ile
Reʿāyānuñ fiġān u nālesi ḳulaġına yitmez

Anuñ dūrında ebr-i raḥmet itmez ʿāleme ḳatʿā
Yimiş virmez aġaçlar yiryüzinde hīç ot bitmez

Bi-ḥamdi'llāh şehenşāh-ı cihān **Sulṭān Aḥmed Ḫān**
Ki ʿadli ʿāleme tevfīr idüp bir ẕerre eksitmez

Tecessüs eylese aḥvāl-i mülki kendü ẕātıyla
Reʿāyā pāy-māl olmaz berāyā ẓulmle yitmez

İdüp icrā-yı aḥkām-ı şerīʿat ḥükm-i ʿadl ile
Ḳavānīn-i fesādı refʿ idüp ʿālemde yüritmez (T, 175b).

15 Numaralı Methiye: Mustafa Sâfî tarafından "Gazel" başlığı altında ve gazel nazım şekli ile kaleme alınan telif bir methiye daha bulunmaktadır. Yedi beyitten müteşekkil bu methiye, tercüme metinde "Ḥikāyet-i Küşenc-i Zengī" (175a) başlığı altında yer almıştır. Mesnevi kahramanı Şehzâde Celâl'in Küşenc-i Zengî'yi affetmesini konu edinen bir bölümde bulunmasından mülhem "affetmek" üzerine böyle bir manzume kaleme alınmıştır denilebilir. Manzumede "affetmek"in şahlığın şanından geldiğine vurgu yapılarak Sultan Ahmed'in de bu istikamette olduğu belirtilmiştir. Diğer methiyelerde olduğu gibi yine bunda da Sultan Ahmed'e adaleti, cömertliği, bağışlayıcılığı nedeniyle övgüde bulunulmuş; son beyitte de ömrünün uzun, devletinin payidar olması için dua edilmiştir.

Ġazel

Mürüvvet eyleyüp ʿafv eylemek şāhāne ʿādetdür
Belī ʿafv u mürüvvet herkese ʿayn-ı saʿādetdür

Kerem ḳıl ʿafv eyle kim bu iki vaṣf-ı bī-hemtā
Kerīm-i muṭlaḳuñ evṣāf-ı ẕātından ʿibāretdür

Ḥalīme ḥilm idüp ḫışm itmemek olmaz ʿaceb şāhum
Velī vaḳt-i ġażabdan ʿafv itmek özge ḥāletdür

Mürüvvet mekremet-baḫşı olursa müddeʿa ol kim
Şehenşāh-ı cihān ol mebḥaṣa bürhān u ḥüccetdür

Odur ol pādşāh-ı mülk ü dīn Sulṭān Aḥmed Ḫān
Ki bāb-ı mekremet luṭfı kitābından bir āyetdür

Ṭutupdur ṣıyt-ı ʿadli ʿālemi luṭfı müsellemdür
İşi ʿafv u keremdür kārı iḥsān u ʿināyetdür

Ḫudāyā devletin pāyende ḳıl ʿömrin dırāz eyle
Vücūd-ı maʿdelet-baḫşı cihāna feyż-i raḥmetdür (T, 175b).

Klasik Türk edebiyatında methiyelerin önemli bir yer tuttuğu muhakkaktır. Hemen her klasik metinde methiye içerikli manzum ya da mensur kısımların bulunduğu görülür. Mustafa Sâfî'nin *Terceme-i Celâl ü Cemâl*'inde ise durum biraz daha farklıdır. Mütercim metin içinde hemen her fırsatta padişahı övmek için manzumeler kaleme almış gibidir. Eserin "Giriş" ve "Sonuç" kısımlarında yer alan kaside nazım şekliyle kaleme alınan methiyeler, ilgili bölümler içerisinde değerlendirilmiştir. Bu noktada methiyeler açısından kemiyet olarak zengin bir metinle karşı karşıya olduğumuz âşikârdır. Ancak keyfiyet noktasından baktığımızda durum böyle değildir. Manzumelerin içeriğine bakıldığında müellifin çoğu yerde kendini tekrar ettiği görülmektedir. Padişahların belirli vasıflarının ve dua ifadelerinin hemen her manzumede aynı üslupla ele alındığı göze çarpmaktadır. Fakat her iki saikten bağımsız olarak tarihçi kimliği de bulunan Mustafa Sâfî gözünden bir Osmanlı padişahının tasviri ve tavsifini yansıtması bu manzumeleri gayetle muteber kılmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇEVİRİ YAZILI METİN

3.1. Nüsha Tavsifleri

Kütüphane ve katalog taramaları neticesinde *Terceme-i Celâl ü Cemâl*'in yurt içinde biri müellif hattı olmak üzere altı el yazma nüshasına ulaşılmıştır. Nüshalar ve özellikleri aşağıdaki tablolarda tafsilatlı olarak ele alınmıştır:

1. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Yz. TSMK R. 1304 (Kısaltması: T)	
Cilt Özellikleri	Kahverengi, meşin sırtlı cilt, üzeri mukavva ebrulu.
Ölçüler	210 x 310 - bb x bb mm.
Yaprak Sayısı	225 (159a-225b)
Satır Sayısı	Muhtelif.
Sütun Sayısı	1
Cetvel	-
Yazı	Ta'lik.
Kâğıt	Aharlı.
Telif Tarihi	H. 1017 (M. 1608)
Müellif	Şeyh Mustafa.
Baş	Ḥamd u s̱enā-yı bī-intihā ol pādşāh-ı bī-ẕevāl ü ol melik-i müteʿāl ḥażretine lāyıḳdur ki… (159b)
Son	Ṭolsun cihān debdebe-i kūs-ı ʿadlle Güş-ı felek işitmesün āvāze-i sitem (225b)
Açıklamalar: Müellif hattı nüshanın bulunduğu bu eser kütüphane kayıtlarında mecmua olarak geçmektedir. Aynı cilt içerisinde müellifin *Zübdetü't-Tevârîh* adlı eseri de bulunan bu mecmuanın 159a-225b varak numaraları arasında *Terceme-i Celâl ü Cemâl* yer almaktadır. Metinde ve söz başlarının çoğunluğunda siyah mürekkep kullanılmışsa da bazı söz başları kırmızı mürekkeple yazılmıştır.	

1. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi İzmir Bölümü, Yz. 000583 (Kısaltması: İ)	
Cilt Özellikleri	Koyu kahverengi meşin ciltlidir. Kenarları altın yaldızlı ince zencereklidir. Miklebi yok, şirazeli.
Ölçüler	200x130–185x80 mm.
Yaprak Sayısı	147
Satır Sayısı	25
Sütun Sayısı	1
Cetvel	Metnin dört kenarında ve manzum sütunlar arasında çift; manzum ile mensur ayrımı için tek sıra hâlinde, kırmızı renkli. Sadece 1b ve 2a altın yaldızlı.
Yazı	Divanî.
Kâğıt	Az aharlı ve orta kalınlıkta.
İstinsah Tarihi	H.1025 (M. 1616-1617)
Müstensih	Hüsâmeddîn b. Hayreddîn.
Baş	Ḥamd u ṣenā-yı bī-intihā ol pādşāh-ı bī-ẕevāl ü ol melik-i müteʿāl ḥażretlerine lāyıḳdur ki… (1b)
Son	Ṭolsun cihān debdebe-i kūs-ı ʿadlle Güş-ı felek işitmesün āvāze-i sitem (147a)
Açıklamalar: Ser-levha tezhipli ve çiçek motifi işlemeli. Mihrabiye ise yazısızdır. Metinde kullanılan mürekkebin rengi siyahtır ancak başlık ve söz başlarında kırmızı mürekkep kullanılmıştır.	

2. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Hamidiye Bölümü, Yz. 1068 (Kısaltması: H)	
Cilt Özellikleri	Bordo renkli deri üzerine bitki motifli, şemseli, salbekli, köşebentli ve zencereklidir.
Ölçüler	290x160–185x80 mm.
Yaprak Sayısı	130
Satır Sayısı	27
Sütun Sayısı	1

Cetvel	Metnin dört kenarında kalın ve tek; manzum sütunlar arasında ince ve çift hâlde, altın yaldızlı.
Yazı	Ta‘lik.
Kâğıt	Muhtelif renklerde çok ince aharlı.
İstinsah Tarihi	H.1144 (M. 1731)
Müstensih	Derviş Mustafa.
Baş	Ḥamd u ṣenā-yı bī-intihā ol pādşāh-ı bī-ẕevāl ü ol melik-i müteʿāl ḥażretine lāyıḳdur ki… (1b)
Son	Ṭolsun cihān debdebe-i kūs-ı ʿadlle Güş-ı felek işitmesün āvāze-i sitem (130b)
Açıklamalar: Ser-levhası nefis tezhiplidir. Fasıl başları kırmızı olmakla birlikte siyah mürekkep kullanılmıştır.	

3. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Yz.NECTY02957 (Kısaltması:İÜ)	
Cilt Özellikleri	Sırtı mor meşin; kapağı yeşil meşin ve zencerekli bir cilt içerisindedir.
Ölçüler	265x154–188x88 mm.
Yaprak Sayısı	130
Satır Sayısı	27
Sütun Sayısı	1, 2
Cetvel	Metnin dört kenarında ve manzum sütunlar arasında çift; manzum ile mensur ayrımı için tek sıra hâlinde, kırmızı renkli. Sadece ilk varaktaki cetvel yaldızlı ve görece daha kalın.
Yazı	Ta‘lik.
Kâğıt	Aharlı.
İstinsah Tarihi	H.1161 (M. 1748)
Müstensih	Es-Seyyid Abdullah Ahmed b. Osman b. Ebubekir ibn Mahmud
Baş	Ḥamd u ṣenā-yı bī-intihā ol pādşāh-ı bī-ẕevāl ü ol melik-i müteʿāl ḥażretine lāyıḳdur ki… (1b)
Son	Ṭolsun cihān debdebe-i kūs-ı ʿadlle Güş-ı felek işitmesün āvāze-i sitem (130b)

Açıklamalar: Serlevha mihrabiyeli ve tezhiplidir. Söz başları ve başlıklar kırmızıdır.

4. Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Yz. 000280, (Kısaltması: K)	
Cilt Özellikleri	Sırtı kahverengi meşin, kapakları yeşil desenli kâğıt kaplı mukavva cilt içerisinde.
Ölçüler	192x130-165x75 mm.
Yaprak Sayısı	6
Satır Sayısı	21
Sütun Sayısı	1
Cetvel	Metnin dört kenarında tek sıra hâlinde ve altın yaldızlı.
Yazı	Ta‘lik.
Kâğıt	-
İstinsah Tarihi	H.1086 (M. 1675-1676)
Müstensih	-
Baş	Ḥamd u ṣenā-yı bī-intihā ol pādşāh-ı bī-ẕevāl ü ol melik-i müteʿāl ḥażretine lāyıḳdur ki… (1b)
Son	…bir ḳaṣr-ı rūşeni var idi ki miṣāl-i bihişt ḫāki ʿabīr-sirişt olup her ṭarafı kevṣervār bir cūybār… (6a)
Açıklamalar: Bu nüshada sadece baştan 6 varaklık kısım mevcuttur. Yazmanın münderecatından anlaşıldığı kadarıyla bir mecmua içerisinde bulunmaktadır. Ser-levha ve mihrabiye kısmı boş bırakılmıştır.	

5. Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Yz. A. 501, (Kısaltması: TDKK)	
Cilt Özellikleri	Yaldız şemseli, nokta salbekli, kahverengi meşin bir cilt içerisindedir.
Ölçüler	210 x 132 – 160 x 92 mm.
Yaprak Sayısı	206
Satır Sayısı	19
Sütun Sayısı	1

Cetvel	Metnin dört kenarında kırmızı-siyah-kırmızı yan yana olmak üzere cetvel mevcut. 1b ve 2a'nın cetvelinde renk sıralaması siyah-kırmızı-yaldızlı.
Yazı	Nesih.
Kâğıt	Mantar filigranlı.
İstinsah Tarihi	-
Müstensih	-
Baş	Ḥamd u ṣenā-yı bī-intihā ol pādşāh-ı bī-ẕevāl ü ol melik-i müteʿāl ḥażretine lāyıḳdur ki… (1b)
Son	Ṭolsun cihān debdebe-i kūs-ı ʿadlle Güş-ı felek işitmesün āvāze-i sitem (206a)
Açıklamalar: Serlevha tezhipli, söz başları kırmızı mürekkeplidir.	

Yukarıda detaylı tavsifini yaptığımız ulaşabildiğimiz 6 yazma nüshanın haricinde, *Terceme-i Celâl ü Cemâl*'in yurt dışında (Almanya ve İngiltere) tespit ettiğimiz 2 yazma nüshası daha bulunmaktadır.[86] Bu nüshalardan birisi İngiltere Milli Kütüphanesi (British Library) Türkçe Yazmaları Bölümünde Or. 11307 numarada "Kıssa-i Celâl u Cemâl" adıyla kayıtlı olup müellif adı olarak yanlışlıkla Mustafâ Da'î yazılmıştır. Söz konusu İngiltere nüshasının yazma özellikleri ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Yurt dışındaki ikinci yazma nüsha ise Almanya Milli Kütüphanesi (Staatsbibliothek zu Berlin) Türkçe Yazmaları bölümünde Ms. Or. Oct. 1603 numarada "Kıssa-i Celâl Şâh ve Cemâl Perî" adıyla kayıtlı olup nüshanın detaylı tavsifi aşağıda yapılmıştır:

1. Almanya Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 1603, (Kısaltması: A)	
Cilt Özellikleri	Kahverengi meşin bir cilt içerisindedir.
Ölçüler	215x150-150x105 mm.
Yaprak Sayısı	267
Satır Sayısı	17
Sütun Sayısı	1, 2
Cetvel	-
Yazı	Nesih.

[86] Bu iki yazma nüsha ile ilgili bilgilere yazmalar.gov.tr adresi üzerinden ulaşılmıştır. [E. T.: 13.03.2019]

Kâğıt	İnce, su yolu filigranlı.
İstinsah Tarihi	H. 1166 (M. 1753)
Müstensih	-
Baş	[…] zühd ü ʿibādetle Müşeyyed ḳıldılar erkānını *bi'l-ʿadli ve'l-iḥsān* Urup küffāra seyf-i intiḳāmı emr-i Ḥaḳ üzre Fedā eylediler dīn yolına ṣad bāş ile ṣad cān (3a)
Son	Ṭolsun cihān debdebe-i kūs-ı ʿadlile Güş-ı felek işitmesin āvāze-i sitem (267a)
Açıklamalar: Serlevhanın da bulunduğu baştan iki yaprağın eksik olduğu anlaşılmaktadır. Söz başları kırmızı mürekkepli olmakla birlikte siyah mürekkep kullanlmıştır.	

3.2. Metnin Hazırlanmasında İzlenen Yol

1. Metnin hazırlanmasında müellif hattı nüsha olan Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi nüshası esas alınmıştır. Bununla birlikte ilgili nüshada silinen, yıpranan, karalanan, tahrip olan yerlerin okunmasında diğer nüshalardan istifade edilmiş; bunlar ilgili sayfanın altında dipnot ile belirtilmiştir.
2. Metin içinde nazımdan nesre, nesirden nazma geçişlerde müellifin kimi zaman "nazm", "nesr", "beyt" ve "mısra" ibarelerini kullandığı kimi zaman kullanmadığı görülmüştür. Metin içerisinde birliktelik sağlanması amacıyla bu ibareler müellifin kullanmadığı yerlere tarafımızca eklenmiştir.
3. Farsça elyazması nüshada görülen minyatürlerin işlendiği yerlere, tercümede "meclis" ibaresinin konulduğu tespit edilmiştir. Ortaya konan metinde bu kısımların anlaşılabilmesi için [MECLİS] başlığı olduğu gibi eklenmiştir.
4. Vezin gereği hece düşmesi yapılan ulamalar "k'oldı, k'eylediler, k'ola, k'anı, v'ey vb. gibi" gösterilmiştir.
5. Metin içerisinde geçen Arapça ayet, hadis ve duaların manaları dipnot ile belirtilmiştir.
6. Çeviri yazılı metinde müellif hattı nüshanın varak numaraları esas alınmış ve ona göre numaralandırma "[159a], [159b], [160a] …" yapılmıştır. Varak numaraları takibi kolay yapılabilsin diye biten ve başlayan sayfanın arasındaki satırda verilmiştir.
7. Metindeki mensur kısımlara üst yazı şeklinde "[1], [2], [3] …" numaralandırma yapılmıştır. Ayrıca manzum kısımlara da beyitlere göre numaralandırma yapılmıştır.
8. Metinde geçen bölüm başlıkları büyük harflerle, kalın ve ortalı olarak yazılmıştır.
9. Metinde büyük-küçük harf kullanımına dikkat edilmiş; ilave olarak şahıs ve mekân isimlerinin baş harfleri büyük yazılmıştır.
10. Metinde geçen Arapça ve Farsça ibareler çeviri yazılı olarak verilmiş, ayrıca dipnotta tercümeleri yapılmıştır.
11. Metne tarafımızca yapılan eklemeler köşeli parantez [] içerisinde gösterilmiştir.
12. Müellif hattı nüshada bol miktarda bulunan derkenarlar, ilgili sayfada bulunduğu satır aralığında üst simge şeklinde köşeli parantez içinde [DER-KENAR] gösterilmiştir.
13. Metnin yazımında genel olarak Prof. Dr. İsmail Ünver tarafından yazılan "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler" başlıklı yazıda belirtilen kurallara uyulmuştur.

14. Aslında uzunluk bulunan ancak vezin gereği kısa olması gereken â, î, û sesleri, Prof. Dr. Tunca Kortantamer tarafından yazılan “Genç Edebiyat Araştırmacısının Yanlışları” başlıklı yazıda belirtildiği gibi kısa olarak (bâkî-bâki, sâkî-sâki gibi) gösterilmiştir.
15. Metinde “Times Turkish Transcription” yazı tipi kullanılmıştır.

3.3. Çeviri Yazı Sistemi

ء	ʾ	ش	Ş, ş
ا	E, e, A, a	ص	Ṣ, ṣ
آ	Ā, ā	ض	Ż, ż, Ḍ, ḍ
ب	B, b	ط	Ṭ, ṭ
پ	P, p	ظ	Ẓ, ẓ
ت	T, t	ع	ʿ
ث	S̱, s̱	غ	Ġ, ġ
ج	C, c	ف	F, f
چ	Ç, ç	ق	Ḳ, ḳ
ح	Ḥ, ḥ	ك, ک, گ	K, k, G, g, Ñ, ñ
خ	Ḫ, ḫ	ل	L, l
د	D, d	م	M, m
ذ	Ẕ, ẕ	ن	N,n
ر	R, r	و	V, v, O, o, Ū, ū, Ü, ü
ز	Z, z	(و)vav-ı ma’dude	ˇ
ژ	J, j	ه	H, h, e
س	S, s	ى	Y, y, Ī, ī, I, ı, İ, i

3.4. *Terceme-i Celâl ü Cemâl* (Metin)

[159a]

TERCEME-İ CELĀL Ü CEMĀL

[159b]

HÜVE'L-FEYYĀŻÜ'L-CEVĀDÜ'L-KERĪMÜ'L-VEHHĀB

Neṯr:

[1]Ḥamd u ṯenā-yı bī-intihā ol pādşāh-ı bī-ẕevāl ve ol melik-i müteʿāl ḥażretine lāyıḳdur ki meṭāliʿ-i celālinden āftāb-ı cemāli ẓāhir ü meẓāhir cemāl-i [2]ber-kemālinden āṯār-ı celāl ü iclāli bāriz ü bāhir olup ber-ḥaseb-i *es-sulṭān ẓıllu'llāhi fi'l-arż* vücūd-ı pādşāhān-ı ʿadālet-ʿunvānı [3]ol āftāb-ı ʿālem-tāba sāye ve ber-mūceb-i *yeʾvī ileyhi külli maẓlūm*[87] ol sāye-i saʿādeti her maẓlūma melceʾ ü meʾvā ve necāt ü selāmetlerine bizāʿat [4]ü sermāye ḳılmışdur.

Naẓm:

[mefāʿīlün / mefāʿīlün / mefāʿīlün / mefāʿīlün]

1 Ḳılur ẕātına maẓhar pādşāh-ı ʿadl ü inṣāfı
Ṣalar sāye ḥimāyet itmek içün ḳāf-tā-kāfı

2 Gelüp [5]her müstemend ol sāyeye çün ilticā eyler
Bulur emn ü emān u nice dürlü fażl u elṭāfı

3 Ḫudāyā sāyeñi memdūd ḳıl ehl-i cihān üzre
[6]Olup āsūde her dem bulalar biñ dürlü aʿṭāfı

Neṯr:

Ve ṣalāt u selām-ı ʿadīmü'l-inḳıżā ol ser-ḫayl-ı aṣḥāb-ı fażl u kemāl ve çābük-süvār-ı [7]meydān-ı risālet ü efżāl Ḥażret-i Muḥammed Muṣṭafā ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem māteʿāḳubetü'l-eyyām ve'l-leyyāl cenābına ḥaḳīḳdür ki ṣıyānet-i [8]şerʿ-i metīn ve ḥimāyet-i beyża-i İslām u dīn içün ḫulefā-i rāşidīni rıḍvānu'llāhi teʿālā ʿaleyhim ecmaʿīn kendü maḳāmında cā-nişīn [9]ve ilā-yevmi'd-dīn selāṭīn-i bi'l-mekīn taḫt-ı ḫilāfetde mekīn idüp ber-muḳteżā-yı *ʿadlu sāʿaten ḫayrun min ʿibādeti seneten*[88] anlardan [10]bir sāʿatde olan ʿadl u dādı bir yıllıḳ ʿibādete hem-tā ve hem-pāye eylemişdür.

[87] Bâb-ı Hümâyun'un sağ ve solundaki tek satırlık kitabelerde bulunan bu yazının manası şöyledir: "Sultan, Allah'ın yeryüzündeki gölgesi ve dünyadaki bütün mazlumların koruyucusudur" (Eyice, 1991: 360).
[88] Hadis: "Bir saatlik adalet bir senelik ibadetten hayırlıdır" (Yılmaz, 2013: 592).

Naẓm:

[mefāʿīlün / mefāʿīlün / mefāʿīlün / mefāʿīlün]

1 Muḥammed kim nübüvvet taḫtınuñ olmışdur ol ḫānı
[11]Ḫilāfet ṣadrına temkīn idüpdür niçe sulṭānı

2 Gelüp ḥıfẓ u ḥimāyet itmek içün beyża-i dīni
Gidüp yirine naṣb eyledi bir niçe Süleymān'ı

3 [12]Ḫuṣūṣan zübde-i şāhān-ı dīn-ḍārān u dīn-perver
Selāṭīn-i cihān u dūd-mān-ı āl-i ʿOsmān'ı

Neṯr:

Daḫı āl-i k'elleʾāl ve aṣḥāb-ı [13]berr ü nevāl olan ṣaḥābe-i kerīmetü'l-ḥıṣāl ḥażarātınuñ şān u ḥāline münāsib ü muvāfıḳdur ki cümlesi nücūm-ı felek-i hüdā ve rücūm-ı ehl-i şirk ü hevā olup meşāhid-i ḥarb u ġazā ve meḥāẓır-ı ceng ü veġāda ol ḥażret-i risālet menziline *nefsī li-nefsike'l-fedā*[89] diyü ḫiṭāb-ı müsteṭāb idüp iḥyā-yı dīn-i mübīn ve iḥkām-ı bünyān-ı şerʿ-i raṣīn içün beẕl-i cān-ı şīrīn ve fedā-yı ebdān-ı nāzenīn itmişlerdür.

Naẓm:

[mefāʿīlün / mefāʿīlün / mefāʿīlün / mefāʿīlün]

1 [14]Resūl'üñ āl ü aṣḥāb-ı ʿiẕāmı [15]ictihād idüp
Ḳılupdurlar şerīʿat ḫānesin maʿmūr u ābādān

2 Müzeyyen itdiler ol ḫāneyi zühd ü ʿibādetle
Müşeyyed ḳıldılar erkānını [16]*bi'l-ʿadli ve'l-iḥsān*[90]

3 Urup küffāra seyf-i intiḳāmı emr-i Ḥaḳḳ üzre
Fedā eylediler dīn yolına ṣad bāş ile ṣad cān

Neṯr:

[17]Ḥamd u ṯenā-yı Ḫudā ve medḥ u duʿā-yı server-i enbiyā ʿaleyhī mine'ṣ-ṣalavāt ezkāhā mevācibinden ṣoñra ehemm-i vācibāt u etemm-i mühimmāt pādşāh-ı mülk ü millet [18]ve şāhenşāh-ı dīn ü devlet tācdār-ı serīr-i ḫilāfet Ḫudavendgār-ı taḫt-ı salṭanat ḫādimü'l-

[89] Manası: Canım, sana feda olsun.
[90] "Şüphesiz Allah, *adaleti, iyilik yapmayı*, yakınlara yardım etmeyi emreder; hayasızlığı, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor" ayetinden iktibas yapılmıştır. (Nahl 16/90).

ḥaremeyni'ş-şerīfeyn ve ḥāfıẓu'l-maḥalleyni'l-münīfeyn [19]bāsıṭ-ı eyādi'l-iḥsān nāşir-i elviyetü'l-emn ü el-emān.

Naẓm:
[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

1 Pādşāh-ı baḥr u ber sulṭān-ı pür-ʿadl ü hüner
Ḫusrev-i **Dārā**-sipeh [20]şāhenşeh-i **Dārāb**-der

2 Ḥāmi-yi şerʿ-i muṭahhar māḥi-i küfr ü ḍalāl
Ḫādim-i beytü'l-ḥarām u ravża-i ḫayru'l-beşer

3 Tabʿ-ı pāki māʾil-i iḥsān [21]u ʿadl u luṭf u ḫayr
İtmedi cevr ü sitem hergiz derūnından güẕer

4 Meşreb-i pāki muṣaffā ṣüret-i bī-dāddan
Ḳalb-i ṣāfında [22]ġubār-ı ẓulmden olmaz keder

5 Ẕātı şol dürr-i girān-māye durur kim tāc u taḫt
[23]Anuñ-ıla kesb idüpdür zīb ü zīnet zeyn ü fer

Neẕr:
Aʿẓam-ı selāṭīn-i cihān ve ekrem-i ḫavāḳīn-i fermān-rān es-sulṭān bin es-sulṭān [24]ve'l-ḫāḳān bin el-ḫāḳān es-sulṭān **Aḥmed Ḫan** bin es-sulṭān **Meḥemmed Ḫan** bin es-sulṭān **Murād Ḫan**[91] bin es-sulṭān **Selīm Ḫan** bin es-sulṭān **Süleymān Ḫan** [25]*ḫalleda'llāhu teʿālā ḫilāfetehu ve ebbede salṭanatahu*[92] ḥażretlerinüñ duʿā-yı devām-ı deʿāʾim-i devleti ve recā-i ḳıvām-ı ḳavāʾim-i salṭanatıdur ki cevher-i [26]ẕāt-ı mesʿūdı nūr-ı ḥadeḳa-i ʿālemiyān ve nihāl-i vücūd-ı pür-cūdı naḫl-i ḥadīḳa-i cān ü cihān olup nüsḫa-i vücūd-ı [27]şerīfi ḥırz-ı cān ve heykel-i ʿunṣur-ı laṭīfi selāmet-baḫş-ı kevn ü mekān olmışdur.

Naẓm:
[mefāʿīlün / mefāʿīlün / mefāʿīlün / mefāʿīlün]

1 Ḫudāyā ẕāt-ı pāki çün ki nūr-ı çeşm-i ʿālemdür
[28]Anı āsīb-i ḫāşāk-ı küdūretden maṣūn eyle

[91] Burada zikredilen Osmanlı padişahlarının isimlerinin geçtiği yerler T'de boş bırakılmıştır. Bu isimler, T nüshasının 224b numaralı varağından ve H, İ, İÜ, TDKK nüshalarından faydalanılarak doldurulmuştur.
[92] Manası: Allahu Teâlâ hilâfetini daim, saltanatını sürekli kılsın.

2 Vücūdı nüsẖa-i fevz-i emānīdür ġam-ı dehre
Ḳılup ḥırz-ı Yemānī bāʾiṣ-i defʿ ü sükūn eyle

[160a]

3 [1]Nihāl-i ḳāmetin bāġ-ı cihānda ser-firāz eyle
ʿAdū-yı devletin künc-i belāda ser-nigūn eyle

4 Ḳırup aʿdā-yı dīn ü devletin ṣāḥib-ḳırān eyle
[2]Dem-ā-dem ʿömrin artur şevketin her dem füzūn eyle

5 Rikāb-ı himmetini üstüvār-ı eşheb-i şerʿ it
Öñince ʿadli rehber Ḫıżr-ı vaḳti reh-nümūn eyle

[3]SEBEB-İ TEʿLĪF

Neṯr:

[4]Baʿde-ẕālik bāʾiṣ-i taḥrīk-i ḳalem-i taḥrīr ve sebeb-i tesvīd-i raḳam-ı taḳrīr budur ki çün pādşāh-ı cihān ve sulṭān-ı zemīn ü [5]zamān *şeyyeda'llāhu erkāne devletihi ve enāre bürhāne salṭanatihi ilā-ıntihāi'd-devrān*[93] ḥażretinüñ tabʿ-ı pāk [6]ü ḳalb-i mücellā vü tābnāki aḫbār-ı mülūk-ı pīşīn ve tevārīḫ-i selāṭīn-i taḫt-nişīn tetebbuʿına rāġıb ve ol aḫbār u āṯār [7]eṯnāsında olan envāʿ-ı ḥikmet ve eṣnāf-ı pend ü naṣīḥate ṭālib olup ḳavāʿid-i ʿadl u dāda māʾil [8]ve fevāʾid-i faż̀l u iḥsān-ı ile'l-ʿibāda vāṣıl u nāʾil olmaġla bu maʿnāyı müştemil olan kütüb-i nefīse müṭālaʿasıy [9]ẕāt-ı ʿālīlerine ʿādet ve her ḳıṣṣadan bir ḥiṣṣe ve her ṣūret-i ḥikāyetden ʿibret aḫẕ itmek ḥużūr-ı ʿālīlerinde [10]ʿayn-ı saʿādetdür. ʿĀdet-i seniyye-i şāhāne ve ḳāʿide-i behiyye-i pādşāhāneleri bu vech üzre cārīdür ki [11]her rūz-ı pīrūz pīşgāh-ı taḫt-ı salṭanat-ḳarārda mevżūʿ olan pīş-i taḫte-i zer-nigārlarına ḫızāne-i kütüb-i pür-iʿtibārdan [12]bir niçe kitāb-ı nefīs ü yādgār getürilüp tabʿ-ı şerīf [ü] ḫāṭır-ı münīf-i ṣafā-elīfleri her ḳanḳısına meyl ü teveccüh buyurur ise [13]müṭālaʿa ve anda olan fevāʾid-i aḫbār ve ṣuver-i aḥvāl-i rūzgārı mükāşefe buyurup āṯār-ı selāṭīn-i māżiye [14]ve aḫlāḳ-ı ḫavāḳīn-i sālifeden ehemm-i levāzım-ı salṭanat u şāhī ve aḳdem-i mevācib-i ḫilāfet ü cihān-penāhī [15]olup dār-ı dünyāda ṭūl-i ʿömr ve beḳā-yı mülk ü devlete sebeb ve dār-ı uḫrāda Ḥażret-i Rabbü'l-erbāb-ı mālikü'r-riḳāb [16]ḥużūrında *küllüküm rāʿin ve küllüküm mesʾūlün ʿan raʿiyyetihi*[94]

[93] Manası: Allah, devranın sonuna kadar devletinin temelini yüceltsin, saltanatının delilini münevver kılsın.
[94] Hadis: "Hepiniz çobansınız ve hepiniz güttüğünüz sürüden sorumlusunuz." (Yılmaz, 2013: 387)

mażmūnı üzre vārid olacak suʾāl içün ḥüsn-i cevāba ʿillet [17]olan raʿiyyet-perverī ve ʿadālet-güsterī ḳavāʿidīni żabṭ ve ḳalb-i şerīflerine rabṭ buyurur.

Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 [18]Pādşāhā Ḫudā-yı Rabb-i ʿibād
Eylesün dār-ı mülküñi ābād

2 Rabb-i erbāb u mālik-i melekūt
Ḥaḳḳ-ı bāḳī vü ṣāḥibü'l-ceberūt

3 [19]Seni rūy-ı zemīne şāh itdi
Salṭanat burcı üzre māh itdi

4 Ḥall üʿaḳd-i umūr-ı cumhūrı
Żabṭ u rabṭ-ı cihān-ı maʿmūrı

5 [20]İtdi tefvīż ẕāt-ı ḥażretüñe
Ḳıldı teslīm dest-i ḳudretüñe

6 Cümle ḫalḳı raʿiyyet itdi saña
Salṭanatla riʿāyet itdi saña

7 [21]Bu ḳadar niʿmet-i firāvānı
Bī-ġaraż itdi saña erzānī

8 Bunca niʿmet ki virdi Ḥaḳ şāhā
Hīç maḳṣūdı yoḳ durur illā

9 [22]Senden ey şāh-ı maʿdelet-güster
Ḫalḳına raḥm u ʿadl u dād ister

10 Bunca cāh ile maʿẕeret ister
Salṭanat içre meskenet ister

Neṯr:

[23]Pes bi-ḥasebe'l-ʿāde ḥużūr-ı ʿālī-i bā-saʿādelerine bir gün kütüb-i maʿhūdeden bir nice kitāb-ı müsteṭāb gelüp manẓūr-ı naẓar-ı iksīr-eṯerleri olduḳda [24]içlerinde ***Kitāb-ı Celāl ü Cemāl*** nām nüsḫa ki anı Semerḳand ḫānı olan **Mīrzā Şāhruḫ** zamānında melikü'ş-şuʿarā [25]ve reʾīsü'l-buleġā olan **Mevlānā Āṣafī** naẓm-ı belīġ ü lafẓ-ı faṣīḥ ile teʾlīf ve nikāt-ı ʿacībe

vü ḥikāyāt-ı ġarībe ile tavṣīf [26]eylemişdür. Manẓūr-ı naẓar-ı saʿādet-eşerleri olıcaḳ her çend ki kitāb-ı meẕkūr ḥadd-i ẕātında bir kitāb-ı laṭīf olup niçe ḳıṣṣa-i muʿteber [27]ve naṣīḥat-i pür-ʿiberi mutażammın olmaġla meclis-i ʿālī-i pādşāhīye lāyıḳ ve içinde münderic olan maʿānī ṭabʿ-ı şerīflerine muvāfıḳ [28]vāḳiʿ olur. Velākin kitāb-ı mesfūr lisān-ı Fārsīde naẓm olınmış olup maʿnāsınuñ sühūlet ile fehmi lisān-ı mezbūrda māhir [29]olanlara maḫṣūṣ olup fāʾidesi ʿāmm olmamaġın aḫẕi teysīr ve fehmi teshīl olınmaḳ içün Türkī dil ile terceme olınup zevāʾidi [30]ṭarḥ ve aṣl-ı maḳṣūd olan ḳıṣṣa ki andan maṭlūb olan maḥżan ḥişşedür. Neşr ile beyān u şerḥ olınmaḳ ṭabʿ-ı hümāyūnlarından güẕer [31]ve zebān-ı faṣīḥü'l-beyānları üzre ʿiber itdükde ḥarem-serā-yı salṭanat-iḫtivāda perveriş ve ʿatebe-i ʿulyā-yı rifʿat-intimāda neşv ü nemā vü bāliş bulan ḫavāṣṣ-ı muḳarrebīn ve ʿibād-ı sıdḳ-iʿtiyād-ı [32]muḫliṣīnden hevā-yı ṣadāḳatüñ şehbāz-ı bülend-pervāzı ve fezā-yı ḫulūṣ u istiḳāmetüñ ṣayd-endāz-ı mümtāzı ki ḳabża-i [33]ʿināyet-i şāhīden ġıdālanmış ve çāşnī-i niʿmet-i bī-nihāyet ile muşt ve sāʿid-i pādşāhīde ṣafālanmış [34]olup niçe müddet ki renc-ḫāne-i ḫıdmetde perr ü bāl-i himmetin yitişdürmiş ve kāze-i bāzāne-i ʿubūdiyyetde şeh-per-i cenāḥ-ı ṣadāḳatin bitişdür[miş] olmaġla

[160b]

[1]farżan dest-i ʿadū-şikest-i ʿināyet-i şāhīden pervāz bulsa ʿanān-ı semā-i rifʿatde āşiyāne ṭutan hümā-yı devleti şikār [2]ve sāʿid-i devlet mesāʿid-i iʿānet-i şehenşāhī ile ḫalāṣ-ı imtiyāza muḳārin olsa māverā-yı Ḳāf-ı ʿizzetde lāne idinen [3]ʿanḳā-yı saʿādeti pençe-i ṣaydına giriftār itmek çehre-i ḥālinde ʿayān ve cebhe-i istiʿdādında nümāyān olan dervīş-meşreb [4]ü nīk-meẕheb ser-bāzdārān-ı sulṭānī serdār-ı iḫlāṣkārān-ı ḫāḳānī muḥibbü'l-fuḳarā ve'ṣ-ṣuleḥā [5]*erşedehu'llāhu ilā-menāhici's-sedād ve'l-hüdā ve evṣalahu ilā-menāzili'r-reşād ve't-teḳā*[95] cenāblarınuñ aġleb-i kār u bārı eʿamm-ı aḥvāl-i [6]rūzgārı suleḥā-yı ümmetden baʿż-ı gūşelerde maḫfī vü münzevī ve zevāyā-yı ḫumūlde ḳaddi dü-tā vü münḥanī velākin kemān-ı ḳāmeti şaştından [7]ḫalāṣ bulan sehm-i duʿāsı tīr-i ḳażā-teʾşīr-i pādşāh-ı ʿālemgīr gibi menzil-i īcābete vāṣıl ve ṭabla-i ḳabūl u işābete muttaṣıl kimseleri tecessüs ve [8]pādşāh-ı cihān-penāha maḫṣūṣ duʿācı ve devām-ı devlet ve beḳā-yı salṭanatlarını mültemis ü rācī eylemek içün tefaḫḫuş u tecessüs [9]olup işbu sākin-i güşe-i güm-nāmī ve müstavṭın-ı peyġūle-i nā-kāmī olan faḳīr-i dāʿī ile daḫı āşnā-i semāʿīleri olmaġın [10]ol ḥīnde maʿraż-ı ʿarż-ı pādşāhiye yitürürler ki pādşāh-ı Cem-cāhuñ ḫāṣṣa duʿācılarından fülāna bu ḫıdmet fermān [11]buyurılursa muḳaddemāt-ı ʿilmiyyeden behresi ve fünūn-ı ʿirfāniyye ve ʿörfiyyeden ḥişşesi olup her lisānda yed-i ṭūlāsı ve her vādīde [12]taḥrīk-i dest ü pāsı olmaġla

[95] Manası: Allah doğruluk ve hidayet yoluna eriştirsin; rüşt ve takva menziline ulaştırsın.

ʿuhdesinden gelür ve maḳṣūd-ı hümāyūnları üzre bu ḫıdmeti edā ve levāzım-ı iḫlāṣ-ı ʿubūdiyyeti [13]müʾeddā ḳılur idi. Fermān didükde pādşāh-ı cihān *ṣebbeta'llāhu ḫıyāme salṭanatihi ilā-intihāi'z-zamān*[96] ḳablinden [14]bu emre ḳıyām içün fermān-ı ḳażā-yı cereyān ṣādır olduġına mümā-ileyh *naẓara'llāhu bi-fażlihi ʿaleyhi*[97] cihetinden işāret olınmaġın [15]işbu emr-i ṣaʿb u ḫaṭīr içün dāmen-i himmet miyān-ı ḫıdmete teşmīr olındı *ve mina'llāhi't-tevfīḳ li-sebīli't-taḥḳīḳ*[98]

Naẓm:

[mefāʿīlün / mefāʿīlün / feʿūlün]

1 [16]Ḫudāvendā Ḳerīmā Pādşāhā
Raḥīmā Münʿimā Perverdgārā

2 Baña hādī-i tevfīḳüñ refīḳ it
Dilüm güftār-ı taḥḳīḳe ḥaḳīḳ it

3 [17]Żaʿīf ü nā-tüvān ü bī-mecālem
Zebūn u zārem ü şikeste-bālem

4 Zebānum ʿacz-i güftār ile gūyā
Şikeste pāyüm ammā yine pūyā

5 [18]İlāhī ger virürseñ mūra ḳudret
Süleymān-ı zamānla ṭuta ṣıḥḥat

6 Bu kār-ı müşkili teshīl eyle
Ḳuṣūrum luṭf-ile tekmīl eyle

7 [19]Bu emr-i ṣaʿb ḳanda bende ḳanda
Ser-i küh ḳanda ser-efgende ḳanda

8 Götürmek ola mı müruñ zaʿāfı
Bu cism-i zārla hīç Kūh-ı Ḳāf'ı

9 [20]Muḥaṣṣal gelmez işbu emr elümden
Ẓuhūr eyler dimem bir söz dilümden

[96] Manası: Kıyamete kadar Allah saltanat çadırını sabit kılsın.
[97] Manası: Allah ona fazlıyla baksın.
[98] Manası: Çalışma yolunda başarı yalnızca Allah'tandır.

10 Meger kim iltifāt-ı pādşāhī
Ola ben ʿācizüñ püşṭ ü penāhı

11 [21]Nesīm-i luṭfı gülzār-ı murāda
İdüp dem-beste kılmayam irāde

12 İlāhī ẕāt-ı pākin pür-hüner ḳıl
Vücūdı naḫlini hem bārver ḳıl

13 [22]Aña bed-ḫˇāh olan menkūb olsun
ʿAdū-yı devleti maġlūb olsun

İBTİDĀ-YI ḲIŞṢA-İ CELĀL Ü CEMĀL

Neṯr:

Nāḳil-i ḳaṣaṣ u aḫbār [23]ki vāḳıf-ı esrār-ı āṯārdur, şöyle naḳl ider ki feżā-yı vasīʿ-i ʿālem ve köhne ribāṭ-ı hem-ender-hemde Şehr-i **Ferd**-nām bir beled-i laṭīf [24]ve hevāsı Bāġ-ı İrem-miṯāl bir şehr-i ẕarīf var idi ki burc u bārūsı saṭḥ-ı felege irişmiş ve ʿumḳ-ı ḫandaḳı metn-i semege yitişmiş idi. [25]Dīvār-ı ḥiṣārı tamāmet seng ve ṭūl u ʿarżı yüz ferseng olup miʿmār-ı üstādkārı anuñ dīvārını pür-nakş u nigār [26]ve ser-ā-pā taṣvīr ü timṯāl-i bī-şumār itmiş idi. Ḳapusın üstād biñ batmān pūlāddan bir ṣanʿat ile bünyād itmiş ki eger bir ṭıfl-ı ṣaġīr aña [27]elin ursa yapılur barmaġın degürse açılur idi. Ve ḫandaḳı üzre dört ṭabaḳa bir köpri ve ʿālī kemerler üzre bir cisri [28]olup ve her ḳapusınuñ öñinde berāber-i Zuḥal-i Keyvān birer ʿālī eyvān olup her eyvānuñ üzerinde [29]zer-i ḫālişden bir arslan ve bir ṣūret-i şīr-i jiyān ḥikmetle şöyle vażʿ olınmış ki ol şehrüñ ṭaşrasında düşmen ile ceng [30]olsa ol şīrler seng atarlar ve anuñla düşmeni defʿ iderler idi ve ol şehr-i ʿaẕīmde miṯāl-i çār ṭabīʿat u erkān [31]dört çār-sū ve her çār-sūda yüzer biñ dükkān ol şehr-i laṭīfüñ tā ortasında bir kalʿa-i muḥkem ve bir ḥiṣār-ı müstaḥkem

[161a]

[1]binā olınmış idi ki ḳubbe-i eflāke baş çekmiş ve bülendlikde Kūh-ı **Elbürz**'i geçmiş idi ve bu şehr-i ʿacībüñ ḫalḳı beş yüz yıl ʿömr sürmeyince ölmez [2]ve bu ḳadar rūzgār görmeyince ölmez idi. Ammā bunca ʿömrden ṣoñra ʿāḳıbet ölürler ve ḫāke berāber olurlar idi.

Naẓm:

[mefāʿīlün / mefāʿīlün / mefāʿīlün / mefāʿīlün]

1 [3]Eger biñ yıl yaşasa ādem oġlı ʿizz ü nāz ile
Yürüse ḫalḳ arasında hezārān imtiyāz ile

2 Geçürse ʿömri dāʾim ẕevḳ ü şevḳ ü [4]söz ü sāz ile
Ġam-ı eyyām-ı dehri görmese bir dil-nüvāz ile

3 Ṣafālar eylese vaṣl-ı nigār-ı ser-firāz ile
Veyā hicrān içinde geçse ʿömri ṣad niyāz ile

4 [5]Tenaʿʿum eylese ṣoḥbetde ger biryān u ḳaz ile
Veyā sedd-i ramaḳ itse dem-ā-dem bir piyāz ile

5 Ṣalar ḫāk-i fenāya dehr çarḫ-ı mekr-sāz ile
[6]Düşürür çāh-ı ḳabre āḫiri sūz u güdāz ile

Neṯr:

Ol şehr-i ʿaẓamet-behrüñ ḫānı ve ol iḳlīm-i ʿaẓīmüñ sulṭānı bir şāh-ı [7]aḫter-sipāh idi ki şāhān-ı cihān anuñ ḫayl u ḥaşemi ve pādşāhān-ı fermān-rān mānend-i ḳalem-i kemer-beste ḫademi idi. [8]ʿAvn u nuṣret çākeri ve fetḥ ü ẓafer ġulām-ı fermān-beri olup ḥüsn ü cemālde āftāb-ı nūr-efşān ve ʿaẓamet ü [9]celālde sipihr-i raḫşān idi ve ol pādşāh-ı Cem-cāhuñ nāmı **Lehrās** ve mülūk-ı nevāḥīnüñ cānı [10]andan pür-ḫavf u hirās idi. Şecāʿat ü şehāmet ve kerem ü seḫāvet vesāʾir ḫūb ḫaṣletinden māʿadā [11]ʿilm-i eflāk ve seyr-i nücūmda niçe nükte maʿlūmı olup ḥarekāt-ı devr-i felegi ʿilm-i raṣad ile bilürdi ve intiḳālāt-ı nücūmı [12]zīc ü uṣṭurlāb ile teşḫīṣ ḳılurdı. Ṣoḥbet-i ḫāṣṣında aña muṣāḥib-muḳīm elbette ʿālim olur idi yāḫūd ḥakīm [13]meclisinde mūnis ü enīs-i dīvān ehl-i ʿirfān olur idi veyā bir kitāb-ı nefīs

Naẓm:

[mefāʿīlün / mefāʿīlün / feʿūlün]

1 Ne ḫoşdur ol şehenşāh-ı zamān kim
[14]Ola ḥikmet yolına ḳalbi rāġıb

2 İdüp raġbet maʿārif gülşenine
İde bir bülbül-i faẓlı muṣāḥib

ve çün ol [15]pādşāhuñ ʿālemde bir ferzendi ve dünyāda bir dil-bend-i peyvendi yoġdı. Rūz u şeb ḳarīn-i ḥüzn ü melāl ve bu [16]ḫayālden ḳāmeti bir hilāl olmış idi ve bir gün bu elem ü

ıżṭırāb ġālib olıcaḳ ālet-i uṣṭurlāb ile irtifāʿ-ı [17]şemsi ṭutup ṭāliʿ-i vaḳti taḥṣīl taḫte-i remlde on sekiz ḫāneyi tekmīl idicek resm-i merḳūmdan kendüye maʿlūm [18]oldı ki Ḥażret-i Melik-i Cebbār ol yıl aña bir ferzend-i nāmdār bir dürr-i şāhvār ʿaṭā idecekdür. Meger kim **Şāh Lehrās**'uñ [19]ḥareminde

Naẓm:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Var idi bir nigār-ı lāle-ʿiẕār
Ruḫı gülzār-ı būstān-ı bahār

2 Ḳad-i bālāsı naḫl-i Bāġ-ı İrem
[20]Ḳāmeti serv-i cūybār-ı kerem

3 Yüzi ḫurşīd-i āsmān-ı cemāl
Zülfi şeb ḳaşları hilāl-i ḫayāl

Neṯr:
Ol māh-ı cihān-sūzuñ [21]nāmı **Mihr-efrūz** ve çeşm-i siḥr-sāzı cādū-yı dil-dūz idi. Rāvī eydür ki bir şeb **Lehrās Şāh**-ı bā-intibāh [22]taḫt-ı saʿādet-baḫtı üzre semmūr u sincāb içinde ḫˇāb ider iken bir vākıʿa görür ki elinde [23]ʿanberīn kākülvār bir ġonce-i nā-şüküfte-i gül var. Pes anı ol yār-i ciger-sūzı olan **Mihr-efrūz**'a ṣunar. Ol daḫı [24]ol ġonceyi alup ḳoynına ḳoyar ve niçe zamān sīne-i tābānında ṭutar. Baʿd-ez-ān anı girībānından çıḳarup [25]görür kim ol ġonçe fi'l-ḥāl güşāde ve bir gül-i nev-şüküfte olur. Pes ol ser-ḫayl-i ḫūbān ol gül-i ḫandānı **Şāh**'uñ [26]ḳucaġına ḳor ve bülbülvār ṣad hezār destān-ı ṣenā oḳur. Pes sulṭān-ı ʿālī-şān bu emr-i ʿacībe ḥayrān olup uyanur velākin [27]bu emr-i ġarībden cānı ḥayret ü dehşete boyanur. Meger **Şāh Lehrās**'uñ beş nefer vezīr-i dānāsı ve umūr-ı memleketde penc müşīr-i bī-hemtāsı [28]var idi ki her birisi ʿilm ü ḥikmetde **Loḳmān**-ı zamān ve rāy-ı münīr ile bir āftāb-ı tābān olup zekā vü fıṭnatde **Āṣaf-ı Süleymān** ve tedbīr-i memleketde **Büzürc-mihr**-i zamān [29]olduḳlarından māʿadā ʿilm-i taʿbīrde bī-naẓīr ve fenn-i ḥisāb u ṣanʿat-iksīrde [30]żamīr-i mihr-i tenvīr ile ʿālem-gīr idi ve ol penc vezīr-i müşterī-tedbīrden vezīr-i evvel ki ʿaḳl u hūşda [bī]-miṣl idi,

[161b]

[1]anuñ nām-ı saʿādetyārı **Dīndār** idi. Ve vezīr-i ṣānī ki pesendīde-i āʿyān u erkānı olup vezīr-i hünerver idi, beyne'n-nās [2]nāmı **Meymenet** behri **Cihān-güster** idi. Ve vezīr-i ṣāliṣ ki rāy-ı münīri ile cihān-ārāy idi, ismi **Mihr-rāy** idi. Rābiʿ ki Müdebbir-i [3]kāmil idi, beyne'l-fuḍalā

nām-ı kirāmīsi **Fāżıl** idi. Ve ḡāmis ki şāha mūnis ü yār ve muṣāḥib-i ġam-ḫˇār idi, ismi **Münhī**-i [4]nigū-dīdār idi.

Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Pādşāha vezīr-i yār gerek
Mülk-i emrinde çeşmi çār gerek

2 Tamaʿ u ḥırṣı olmayup her-giz
[5]ʿAyb u rüşvetden anda ʿār gerek

3 Ḥaẓẓ-ı nefs olmayup aña aṣlā
Ẓulmden dūr u ber-kenār gerek

4 ʿĀḳil u fāżıl u maʿārifdān
ʿİlm ü ḥikmetde üstüvār gerek

5 Ḥarem-i ḫāṣ-ı şāh-ı muḥtereme
Niçe yıl ʿabd-i perdedār gerek

6 Ṭabʿ-ı pāk-i şehi iḥāṭa içün
[6]Ḳurb-ı şāh-ı Cem-iḳtidār gerek

7 Ḥāṣılı dīn ü devlet emrinde
Rāşid ü ehl ü hūşyār gerek

Neṯr:

ʿAle'ṣ-ṣabāḥ ki [7]ṭāvus-ı zerrīn-per yaʿnī şems-i enver gülşen-i ʿālemi rūşen ü münevver ḳıldı **Şāh**-ı devrān teşrīf-i ṣaḥn-ı dīvān ve bedr-i [8]münīrsān serīr-i devlet-maṣīri rūy-ı ḫandān ile reşk-i bāġ-ı cinān ve vüzerā-yı ferruḫ-rā penc aḫter-i bā-fer gibi altun kürsīler [9]üzre mekān itdi. Ḥażret-i sulṭān ṣūret-i vākıʿayı vüzerāsına beyān ve vākiʿ-i ḥāl-i ḫˇābı bunlara aʿyān idicek [10]cümlesi ḥükm-i taʿbīr ile ḳasemler yād ve ḫāne-i dillerin nām-ı Ḫudā ile ābād idüp didiler ki Ḥaḳ Teʿālā pādşāha bir ferzend-i [11]ercümend ve bir şeh-zāde-i dil-bend virmek muḳarrer ve bu müddeʿā ṣaḥīfe-i ʿilm-i taʿbīrde ḳalem-i taḥḳīḳ ile muḥarrerdür.

[MECLİS]

Pes hemān ol gice [12]maʿhūd olan ġonce ol serv-i mevzūnuñ ceybinde medfūn ol gül-bün-i meymūn neşv ü nemā bulmaḳ içün mezraʿ-ı derūnında meknūn [13]olup ol dil-ber-i sīm-ber pādşāh-ı **Ferīdūn**-ferden ṣadef-ṣıfat ḥāmil-i gevher-i girān-ḳıymet oldı. Pes bir müddetden

ṣoñra [14]**Ḥażret-i Şāh** vuḳūʿ-ı vāḳıʿadan āgāh olup kendüye maʿlūm oldı ki ol zümre-i cebīn-ġūrşīd rūy-ı zemīni [15]ḥāmil ve ḥilḳat-i cenīn raḥminde kāmil olmışdur. Pes ol dürr-i şāhvār ol ṣadef-i pāk-güherde perverde ve **Şāh**-ı [16]ʿadāletkār ʿayş u ṣafā-yı dil-ber-i semen-berde olup Ḥażret-i Perverdgār'a ṭāʿāt u ʿibādāt [17]ve dāʾimā duʿā ve ġayr u ḥasenāt ider idi.

Naẓm:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Bu muḳarrer durur ki ġayr u duʿā
Mūṣıl olur murāduña şāhā

2 [18]Eyle ṭāʿāt u ġayr-ile ḥasenāt
Ki budur aṣl-ı rifʿat-ı derecāt

3 Şāh-ı dervīş-ṭabʿ u pāk-i cinān
Ol durur pādşāh-ı her dü cihān

Neṯr:
[19]Çün bu tārīḫden ṭoḳuz ay geçdi ve müddet-i ḥaml tamāmına yitdi ol gülşen-i cāndan bir verd-i ġandān [20]ẓuhūr itdi ki ṭalʿati ile cihān rūşen oldı ve ol maṭlaʿ-ı nūr-efşāndan bir māh-ı tābān ṭulūʿ eyledi ki ʿālem anuñla [21]pür-zīb ü zeyn olup şen oldı. Ve çün şems burc-ı ḥamel ü noḳṭa-i iʿtidālde ve şeref-i zühre-i evc-i kemālde idi [22]**Şāh Lehrās** eline ḳalem u ḳırṭās alup tāliʿin ṭutdı ve ġānhā-yı nücūmdan kendüye maʿlūm oldı ki gerdiş-i [23]devrden **Şeh-zāde**'nüñ yolında ʿacīb ḥāletler ve baḫt u ṭāliʿinde ġarīb vāḳıʿalar var. Pes bu maʿnāya vāḳıf olıcaḳ [24]**Şāh**'uñ sīnesi ġamgīn ve dīdesi nemgīn oldı ammā çün āḫir-i kār pādşāh-ı sıġār u kibār olacaġı maʿlūmı oldı [25]ḳalb-i şerīfi ḫurrem u şād ve emri ile şükrāne içün niçe maḥbūslar āzād oldı. Pes ʿale'l-vechi'l-muʿtād [26]ʿayş u ṭaraba bünyād ve manẓar-ı ṭāḳ-ı ʿālīsini ẕevḳ u ṣafā ile ābād idüp dürr ü gevher-niṯār ve ʿālemi [27]sīm ü zer ile bir şükūfezār itdi. Ve **Şeh-zāde**-i āzāde çün bir ṣāḥib-i ḥüsn ü cemāl idi nām-ı nāmīsini **Şeh Celāl** [28]ḳoyup şehre ve diyāra velvele ve āvāze-i mübārek-bād ile evc-i felek-i devvāra ġulġule düşdi. Pes anı dāye ve ferrāşlar [29]mihr-i zerrīn içinde ḳıymetli ḳumāşlara ṣardılar ve ʿizz ü nāz ile gāh uyutdılar ve gāh uyardılar. Pes bir zībā ṣanem ki [30]ṣafā-yı bedende gül-i raʿnāyı terbiyyet iden ḳaṭre-i şeb-nem-miṯāl tāze vü ter ve lüʾlü-i ġoş-ābveş leṭāfet-güsterdür,

[162a]

[1]aña **dāye** taʿyīn olınup çün şīr-i dil-pezīrin dehānına virdi gūyā ki **Ḫıżr** āb-ı ḥayvāna irdi. El-ḥāṣıl iki yıl tamāmından [2]ṣoñra dāye leṭāfet-māye-i şīrini şehd-i şīrīne tebdīl ve şīr-i ḫāmdan anuñ meylini şekker ü nikbīne taḥvīl eyledi.

[3]Naẓm:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Şīr-i ḫām oldı niʿmet-i dünyā
Andan ey cān kesilmek evlādur

2 Cennet ırmaḳları şarāb u ʿasel
Ṭaleb it kim eleẕẕ ü aḥlādur

Neṯr:
[4]**Şeh-zāde**-i cüvān-baḫt ki şāyeste-i tāc u taḫt idi. Çün ki **beş yaşına** irişdi ve dāʾire-i şuʿūr u idrāke yitişdi [5]aña taʿlīm-i ʿilm içün bir **üstād-ı debīr** ki ṭabʿı müşterī ve ḳalemi ʿuṭarid-i tīr idi, getürdiler ve başı üzerine zer ü sīm ṣaçup [6]ḥaḳḳ-ı taʿẓīmini yirine getürdiler.

Naẓm:
[mefāʿīlün / mefāʿīlün / feʿūlün]

1 Gerek üstād-ı şeh her fende māhir
Ola taʿlīm vādīsinde sāhir

2 Taḳī vü zāhid ü ṣāḥib-emānet
[7]Edīb ü ṣāliḥ ü ehl-i diyānet

3 Faḳīh ola muḥaddiṯ hem müfessir
Bile tārīḫ ü ola hem muʿabbir

4 Bile nahv u maʿānī vü kelāmı
Feṣāhatde ola **Saḥbān** ġulāmı

5 [8]Ola münşī vü şāʿir ola ʿārif
Derūnında ola nice maʿārif

6 Lisān-ı Fārisī vü *Meṯnevī*'yi
Bile ḫūb ol kitāb-ı Mevlevī'yi

7 Mürebbī ger fünūnı itse tevfīr
[9]İder tilmīẕine āṣārı teʾṣīr

8 Götürse bir kişi bir nāfe müşgi
Boyar yanında olan ter ü ḫuşki

9 Ḳarīn alur ḳarīnüñ ḥükmin ey yār
Bu maʿnāyı dimiş aṣḥāb-ı āṣār

Neṯr:

[10]Pes ol üstād-ı kāmilüñ taʿlīmi ve ol muʿallim-i fāżıluñ bereket-i tefhīmi ile az müddetde fünūn-ı ʿilm ü ḫaṭṭı taḥṣīl ve ādābdan her nevʿ ve her nemaṭı [11]tekmīl idüp ʿömri çün on dört yaşa yitdi, fārislik vādīsinde ol ḳadar tek ü pū itdi ki fenn-i ceng ü cidālde **Rüstem-i Zāl** [12]zebūn-ı gürz ü kūpāli olup **Nerīmān** ve **Kahramān** rezminde amān el-amān dir idi. Nīze-i ser-tīzi ile çarḫuñ çenberin ḳapardı [13]ve şīr-i gerdūnı kemendi ile der-bend iderdi. Çevgān ṣalsa ser-i Keyvān'ı ṭob gibi gerdān iderdi. Tīġ çalsa sipihr-i mīnā-çehrde [14]siper-i mihr ü māhı pāre ḳılurdı. Bi'l-cümle **Lehrās Şāh** anuñ cemāli ile şād ve bunca kemāli ile dili bend-i ġamdan āzād idi. Meger **Şāh**'uñ ḫāric-i şehr ü [15]ḥiṣār[da] bāġ-ı cinānveş bir ḫurrem u dil-keş bāġçe vü gülşeni ve anuñ ortasında beş manẓaralu bir ḳaṣr-ı rūşeni var idi [16]ki miṣāl-i bihişt ḫāki ʿabīr-sirişt olup her ṭarafı kevṯervār bir cūybār ve ṣaḥn-ı ṣafā-medārı gülistān u lālezār idi. [17]Ve çün ol bāġ ve ol serā, hevā-yı rūḥ-baḫşā ve nesīm-i müşgāsā ile mürde dilleri iḥyā ider idi anuñ nāmı Bāġ-ı **Dil-güşā** olup [18]**Şāh**-ı bülend-cāh anda her gāḥ bezm-i ʿayş u ṣafā ve meclis-i üns ü vefā idüp sāḳī-i ġurūr elinden şarāb-ı ġafleti içerdi ve mest-i [19]bāde-i sürūr olup kendüden geçerdi.

Naẓm:
[mefāʿīlün / mefāʿīlün / feʿūlün]

1 Ne ḫoşdur bāde-i ʿışḳ-ı İlāhī
K'ola sāḳī aña bir merd-i rāḥī

2 Ḳadi bir çeng ola hem sīnesi def
[20]Riyāżetle ura ol deffe ḫoş kef

3 Ḥazīn āvāzla rāh-ı fenāyı
Duyuben eylese vaṣf-ı beḳāyı

4 İrişdüre dil ü cāna ṣafāyı
[21]Vire muṭrıb ṣadāsından ġınāyı

[MECLİS]

Neṯr:

Pes ol meclis-i şāhāne ve ol bezm-i bī-bākānede ki nefsinde miṯāl-i ravża-i Rıżvān ve anda serv-ḳadler [22]ḥūrīler gibi cilve-künān idi, **Ḥażret-i Şāh** taḫt-ı salṭanat-destgāhında ḫūrşīd ve vüzerā-i ṣāḥib-rā ve muṭrıbān-ı ḫoş-edā miṯāl-i [23]ʿ Uṭārid ü Nāhid olup sāʾir ümerā şemʿ veş ber-pā ve ġulāmān-ı girān-bahā zīnet-i meclis ü bezm-ārā olmışlar idi. İttifāḳan **Şāh**-ı [24]Cem-cāh penc vezīr-i ḫoş-tedbīrine ḫiṭāb idüp didi ki: "Ey ḥakīmān-ı ʿāḳil ve ey kārdānān-ı kāmil ki cümleñüz ḥaḳāʾiḳ-i ʿulūmdan [25]ḫabīr ve daḳāʾiḳ-i fünūna baṣar-ı baṣīretüñüz ile baṣīr olup her birüñüz ḥikmet ile **Arisṭon** belki **Buḳraṭ** ve **Eflāṭūn** olmışsızdur. [26]Niçe müddetdür ki meclis-i ṣafā-baḫşumda sizden ġayrı enīs ü dildārum ve ẕātuñuzdan özge bir mūnis-i ġam-ḫˇārum yoḳ. Ḥālā taḫt u tāc [27]u māldan ciger-güşem **Celāl**'den ʿazīz bir nesnem yoḳdur.

Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Naḫl-ı pür berg ü bār u gülşenüm ol
Rūşenāyī vü çeşm-i rūşenüm ol

2 [28]Dil sarāyı **Celāl** ḫānesidür
Taḫt u tācum anuñ bahānesidür

Neṯr:

İmdi vüzerā-yı rūşen-rāyumdan murādum ve ḥālā anlardan [29]maḳṣūd-ı fuādum oldur ki miyān-ı gülşende olan penc manẓar-ı rūşende **Celāl**-i ferruḫ-baḫt içün birer taḫt-ı saʿādet-raḫt ḳoyup [30]her birüñüz birer gün ferzend-i dil-bendüme birer nuṣḥ u pend ve ol pende münāsib bir ḥikāyet-i dil-pesend eyleyüviresiz. Tā ki miṯāl-i cevher ü [31]dür olan naṣīḥatüñüz **Celāl**'ümüñ güş-ı hūşını pür eyleye."

Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 ʿĀlemüñ pend-i sūdmendidür
Güş-ı cānda miṯāl-i cevher ü dür

2 [32]Eyle mengūş pendi cān-ı peder
Ki odur dürr-i tāc u lüʾlüʾ-i ter

Neşr:

Vüzerā-i **Āṣaf**-rā çün ki **Şāh**'dan bu emri güş itdiler [33]ser-i ʿubūdiyyeti zemīn-i ḫıdmete urup pāye-i serīr-i salṭanat-maṣīri būs itdiler ve ber-ser ü çeşm diyü ellerin başlarına ve gözlerine iletdiler.

[162b]

[1]Pes **Şāh**-ı āgāh vezīr-i aʿẓam ve müşīr-i aḳdemi olan **Dīndār**'a: "Yarın ʿale'ṣ-ṣabāḥ pend ü naṣīḥatüñ getür ve ḫaḳḳ-ı ḫıdmetüñ [2]yirine yitür" diyüp raḫşına süvār ve ʿāzim-i ḳaṣr u ḥiṣār oldı.

[3]ŞĀH LEHRĀS EVVEL GÜNDE ŞEH-ZĀDE CELĀL İLE ḲAṢR-I LĀCİVERDÎ'YE GİTDÜGİDÜR

[4]ʿAle's-seḥer ki ʿarūs-ı ṣubḥ cānib-i ufḳdan ʿarż-ı dīdār ve ṣafḥa-i felekden jeng-i ẓulmeti ber-kenār itmekle āyīnevār mücellā vü tābdār [5]idüp āftāb-ı ʿālem-tāb tūġ-ı şāhī ve sancaḳ-ı şehenşāhī gibi ʿalem ḳaldurdı. **Şāh Lehrās**, **Ṭahmās**-nām bir esb-i rehvār-ı [6]ṣabā-reftāra süvār olup ṭaraf-ı ḥiṣārdan cānib-i bāġa sefīnevār ṣaldırdı. Çün **Şāh**-ı zümer bāġa irdi, [7]ol penc ḳaṣrdan Ḳaṣr-ı **Lāciverd**'i mesken idüp āftāb-ı cemālinden aña nūr u fer virdi. Bir ḳaṣr-ı bī-miṣāl idi ki günbed-i eflāk [8]gibi tūde-i ḫākde naẓīri görülmemişdi ve rūy-ı zemīnde miṣline ṭarḥ u bünyād urulmamışdı. Derūnı lāciverd ve bīrūnı [9]mīnā-reng ve ḫışt-ı sīm ü zer becā-yı seng idi. Saḳfı āftāb u nücūmveş zer ü sīm ile menḳūş u merḳūm olup ferşi cümleten [10]mermer-i zer-nigār ve çār dīvārı münaḳḳaş-ı pür-kār idi. Ol ḳaṣr-ı pür-emelüñ içinde ʿūd u ṣandaldan düzilmiş ve lāciverd ü [11]zer-ḫal ile yazılmış bir taḫt ḳurılmış ve dört köşesine misk ü ʿanber ile ṭolmış zer-i müşebbek ʿanberīneler urılmış idi. Pes **Şāh**-ı [12]bā-iclāl çün ki **Şāh-zāde Celāl**-i ṣāḥib-cemāl ile taḫt üzerine çıḳup oturdı rūy-ı ʿālemden niḳāb-ı ẓulmeti [13]götürdi ve Vezīr **Dīndār**-ı saʿādetyār içün pür-naḳş u nigār bir kürsī-i sīmkār ḳonılup bāḳī vüzerā ve sāʾir ḥavāşī ve ḫıdmetkār [14]yirlü yirinde ḳarār itdiler. Bu eṣnāda **Şāh**-ı āzāde ḫiṭāb-ı müsteṭāb idüp buyurdı ki "Ey **Dīndār** *herçe dānī beyā ve beyār*[99] yaʿnī [15]cevāhir-i maʿnī ve pend-i fāʾidemendüñden her ne ki var niṣār u īṣār eyle." Pes vezīr-i ṣāḥib-rā kürsī-i sīm üzerinde ber-pā olup [16]pend ü naṣīḥate ibtidā ve **Şeh-zāde** cevāhir-i kelāmumı ışġā ider diyü esrār-ı maʿānīyi ifşā eyledi.

[MECLİS]

[99] Manası: Her ne biliyorsan gel ve öğret.

[17]VEZĪR DĪNDĀR CELĀL-İ BĀ-VAḲĀRA NUṢḤ U PENDE ĀĠĀZ İTDÜGİDÜR

Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 [18]Didi ey pādşāh-ı gerdūn-ḳadr
Pāsbānuñ hilāl ü derbān bedr

2 Ṭalʿatüñ meh saña sipihr-i serīr
Muṭrıbuñ **Zühre** mādiḥüñdür **Tīr**

3 [19]Devletüñ çeşm-i zaḫmdan her-gāh
Ṣaḳlasun dehr içinde luṭf-ı İlāh

4 **Şāh**'dan ger baña işāret ola
İltifāt ile bir beşāret ola

5 [20]Edhem-i tabʿuma virem cevelān
Teng ola aña füsḥat-i meydān

6 Ṣavlecān-ı kelāmum ile şehā
Yaʿni çevgān-ı lafẓum ile mehā

7 [21]Ṭob-ı maʿnāyı ben rubūde ḳılam
Fāżılān-ı cihān elinden alam

Neṯr:

Baʿdehu naṣīḥat-i **Celāl**'de bisaṭ-ı kelām ve tafṣīl-i merām didi ki: [22]"Pādşāhum çün Ḥaḳ Teʿālā saña devlet ve ḫalḳ-ı cihān üzre salṭanat virdi ʿadl u dāda gūşiş ve riʿāyet-i aḥvāl-i ʿibāda verziş [23]ḳıl. Eger nuṣret-i Ḥażret-i Bārī saña ʿavn ü yārī itsün dir iseñ cihānda dil-āzārī ve cevr ü sitemkārī itme. Dāʾimā [24]erbāb-ı naẓaruñ ḳalbin ele al ve aṣḥāb-ı dil olan ehl-i hünerüñ gönlüne sürūr u ṣafā ṣal. Pes bu ḫaṣlet-i ḥamīde ile [25]düşmenlerüñ ṣaffını şikeste ve dest-i ḳudretlerin ber-beste ḳıl. Raʿiyyete ʿadālet ve fuḳarā vü żuʿafāya merḥamet eyle. Tā ki saña [26]düşmen ṭarafından ḫavf u elem ve ġuṣṣa vü ġam olmaya. Yaʿnī şöyle ki pādşāh-ı salṭanat-penāh ṭarafından erbāb-ı naẓara ki ulu'l-ebṣār mażmūnı [27]anlaruñ vaṣfıdur naẓar-ı ʿināyet ve aṣḥāb-ı ʿuḳūl ve ehl-i hünere ki ulu'l-elbāb mefhūmı bunlarıñ naʿt-ı ẕātıdur, riʿāyet buyurılup [28]reʿāyāya ʿadālet ve fuḳarā vü żuʿafāya merḥamet olına. Anlar daḫı ḳalb-i ḥāżır ve cemmʿ-i ḫāṭır ile fetḥ ü nuṣret-i pādşāhī [29]ve ʿavn ü fürṣat-i şehenşāhī içün duʿā itmekle bī-zaḥmet-i ceng ü cidāl ʿasker-i ʿadū münhezim ve bī-meşaḳḳat-i ḥarb u

ḳıtāl vücūd-ı [30]leşker-i düşmen münʿadim olup pādşāh-ı ʿālem ḥażretine ol cihetden bir hemm ü ġam ḳalmaz. Ol pādşāha ki raʿiyyet-i sipāhı ṣıyānetkār-ı [31]taḫtgāhı ola şāhlıḳ aña ḥelāldür ve bezm-i salṭanatda cürʿa-i devlet meẕāḳ-ı ʿizzetine miṣāl-i zülāldür. Yaʿnī raʿiyyet-i riʿāyet [32]ve teklīf-i mā-lā-yuṭāḳdan ṣıyānet olınup dest-i teṭāvul-i ẓalemeden ḥimāyet olınsa ol raʿiyyet pādşāh-ı cihāna bende-i fermān [33]olup vaḳt-i ḥācetde leşker-i fermān-ber gibi düşmen ile ḳıtāl ve aʿdā-yı devlet ile ceng ü cidāl idüp *Ẕi ān ki şāhenşāh-ı [34]ʿādil-rā raʿiyyet-i leşker est* mażmūnı üzre **Şāh**-ı ʿādile raʿiyyet-i leşker olup vaẓīfe-ḫor ʿaskerin ḫıdmetin anlar ider ve düşmen [35]devletini anlar defʿ eyler. Pes pādşāh-ı devlet-penāh ki vedīʿa-i Rabbü'l-berāyā olan reʿāyāsı ile ḥüsn-i muʿāmeleyi eyleye salṭanat aña

[163a]

[1]lāʾiḳ ve ol **Şāh**-ı salṭanat-destgāh ki *küllüküm rāʿin ve küllüküm mesʾūlün ʿan raʿiyyetihi*[100] mażmūnından āgāh olup *el-ḫalḳu küllühüm ʿiyālu'llāh*[101] [2]diyü ḫalḳ-ı İlāh'a iḥsān u mülāṭafe eyleye ḫilāfete fi'l-haḳīḳa ol müsteḥaḳdur. Pādşāhā peder-i büzürgvāruñ gibi [3]ʿādil ve cedd-i tācdārıñ gibi ʿadl u dāde māʾil ol. Tā ki dünyāda saña nīk-nām ḥāṣıl ve ʿuḳbāda [4]ẕāt-ı kerīmüñe ecr-i bī-ḥisāb vāṣıl ola. İyü nām māl u ḫazāʾinden evlā ve sebeb-i saʿādet-i āḫirī vü evvelīdür. [5]Şol pādşāh-ı ʿālī-cāh ki dünyāda nīk-nāmdur çarḫ u aḫter aña ḫādim u ġulāmdur. Pādşāhlara nīk-nāmlıḳ [6]mücerred dād u ʿadl ve ḳuvvet-i şerʿ-i şerīf baʿdehu ʿaṭā vü beẕldür. Pādşāhā ḫalḳuñ ḳalb-i şikeste vü [7]ḥazīnin riʿāyet ve raʿiyyetüñ dil-i vīrānıñ ʿimāret ḳıl. Göñül ḫazīne-i Ḥażret-i Rabbü'l-ʿālemīndür. Ḫazīnesin oñat ṣaḳla [8]ve çün ol ḫazīnenüñ pāsbānı ẕāt-ı ʿālī-şānuñdur. Kemā-yenbaġī bekle göñül incitmek Kaʿbe vīrān itmeden aḳbeḥdür. Kaʿbe [9]yıḳmaḳ ḫod cemīʿ-i maʿāṣīden eşnaʿdur. Pādşāhum ḫalḳ-ı ʿālem senden bir cevāb-ı selāma rāżī ve ednā iltifātuñ ile mütesellīlerdür. [10]Pes bu ḳadar luṭfla anları kendüñe rām ve rişte-i iḥsānuñı anlaruñ gerdenine dām eyle. Tekebbür ḫavāṣṣ-ı şeyṭān ve evṣāf-ı [11]dīv-i pür-ʿişyāndandur. Pes kibri olan insān degül ve şaḥs-ı mütekebbir bende-i Ḥażret-i Yezdān degül. Çün ki raʿiyyet saña [12]sipāh ola ġam yime ḫaşmuñ eger sipāh ger şāh ola. Ol ḥākim ki ẓulm-pīşe ve cevr ü sitem-endīşe olur kendü pāy-i mülkine külünk ü tīşe urur. Bu cümle ile cihānda kendüyi bed-nām ve dār-ı āḫretde biʾse'l-ḳarārı kendüye maḳarr u maḳām ider. Sulṭānuñ ḫazīne-i naḳdi nüfūs-ı raʿiyyetdür pes anlardan mālı alup [13]yir altında defīne itmek ḥaḳīḳatde ol ḫazīneyi iżāʿatdür.

[100] Hadis: "Hepiniz çobansınız ve hepiniz güttüğünüz sürüden sorumlusunuz." (Yılmaz, 2013: 387)
[101] Hadis: "Halkın tamamı Allah'ın ailesidir." (Yılmaz, 2013: 200)

Naẓm:

[feʿ ilātün / feʿ ilātün / feʿ ilātün / feʿ ilün]

1 Yāda geldi yine bir naẓm-ı laṭīf ey dür-i pāk
[14]Kim anı şāʿ ir-i üstād dimişdür bī-bāk

2 Şeh ki sermāyesini ḫalḳuñ alup tūde kılur
Bīḫ-i dīvārı yıḳup saḳfını endūde ḳılur

Neṯr:

[15]Ḥālā bu pend-i dil-pesendüme delīl ve daʿ vāmı teʾyīd ü taʿ līl içün ṭūṭī-i ḫoş-güftār şekker-i bārdār bir [16]ḫoş ḥikāyet getüreyin ve ḥaḳḳ-ı niʿ met-i pādşāhı yirine yitüreyin.

[17]VEZĪR DĪNDĀR KENDÜ GÜFTĀRINA MUVĀFIḲ BİR ḤİKĀYET GETÜRDÜGİDÜR

[18]Naḳl olınur ki bir zamān maʿ mūre-i cihānda bir şehr-i ābādān ve ol şehrde bir sulṭān-ı ʿ ālī-şāh var idi ki ḫayl ü ḥaşmetde [19]ṯānī-i **Süleymān** ve ʿ aẓamet ü şevketde **Hūşeng**-i devrān idi. Devletinden cihān kām almış ve aña beyne'l-enām **Fisḳor** nām [20]olmış idi ve ol pādşāhuñ iki ferzend-i dil-bendi var idi ki her birisi serv-i Bāġ-ı İrem ve mīve-i naḫlistān-ı luṭf u [21]kerem idi. Ferzend-i mihteri ki nāmı **Gürd-efken** idi ve ḥüsn-i ṭalʿ at ile gūyiyā bir māh ve perçem-i ḫam-ender-ḫamı ile bir şeb-i siyāh [22]olup **Cemşīd**-vār niçe biñ ġulām-ı kemerdārı var idi. Birāder-i kihterden ki nām-ı nīki **Müstaḥsen** idi ṣūretā evceh ü aḥsen idi. [23]Mihterī fi'l-miṯl ḫūrşīd ve kihterī aña nisbet bir hilāl idi. Mihterī ṣāḥib-i ḥüsn ü cemāl ve kihterī laṭīf [24]ü ehl-i kemāl idi. Ammā birāder-i büzürg ẓulme māʾ il ve kūçegi ʿ āḳil ü ʿ ādil ve baḫr-kef ü deryā-dil idi.

Naẓm:

[feʿ ilātün / mefāʿ ilün / feʿ ilün]

1 [25]Āsmān-ı cemāle māh olsa
Mülk-i ḥüsn içre pādşāh olsa

2 Bir kes ammā ki bī-hüner olsa
Ḫalḳ cevr-ile pür-keder olsa

3 [26]Ḫūb-rūdur u līk bī-şāndur
Āftāb olsa naḳş-ı bī-cāndur

Neṯr:

Nā-gāh **Şāh Fisḳor** meclis-i dār-ı ġurūrda cām-ı eceli [27]nūş ve ol cām-ı helāk-encām anı bir cürʿa ile bī-hūş idüp raḫt-ı vücūdını mülk-i ʿademe göçürmek ve anı bir [28]özge ʿāleme geçürmek muḳarrer olıcaḳ **Şāh**-ı zemen ḫazīne vü taḫtını ve cümleten raḫt u baḫtı ferzend-i büzürgi olan **Gürd-efken**'e [29]teslīm ve püser-i kūçegi olan **Müstaḥsen**'üñ ḥużūrına milket-i yeʾs ü ḥırmānı taḳdīm bir dīnār veyā bir cevher belki füls-i aḥmer [30]virmedi. Pes **Fisḳor** sincāb u semmūrı gūşe-i gūrda bir kefene tebdīl ḳaṣr-ı zer-nişāndan türāb-ı meẕellet-nişāna taḥvīl [31]idicek püser-i büzürg-i ẓālim taḫt-ı şāhī üzre oturdı ammā nāsdan sürūr u ṣafāyı bi't-tamām götürdi. Ḳadem-i şūmı ile [32]ḳurṣ-ı nān bir nuḳreden yüz miṣḳāle ve vücūd-ı ẓülūmı ile ḫalḳ-ı cihān rüʾūs-ı cibāle çıḳup iki üç yılda şehr bir dūzaḫ u caḥīm [33]ve ḫalḳ mübtelā-yı ʿaẕāb-ı elīm olmışdı ve birāder-i kihter ḥabs u der-bend ve maḥbesde bir dilim nān ile ḳānīʿ ü ḫursend idi.

[163b]

[1]Pes şehr ḫalḳından ḫavāṣṣ u ʿavām sipāhī vü şehrī vesāʾir enām ki ġonçe gibi dilleri çāk ve ol bī-bāk elinden göñülleri ġamnāk idi. [2]Bir ṣabāḥ feryād u ḫurūş ve deryā gibi cūş idüp tīġ u tīr ü ḫancer ile ḳaṣr u manẓarını ḥişār ve külünk ü bīl ü teber ile [3]ḳalʿ-ı ġurfe vü bām ve ḳamʿ-ı der ü dīvār eylediler. Nā-gāh miyān-ı āşūb u cengde **Şāh**'uñ ser-i tācdārına bir seng ṭoḳınup [4]tekebbür ile ākende olan maġz-ı kündesi rūy-ı ḫāk üzre perākende oldı. Çün ki **Şāh Gürd-efken** ḫāke düşdi ḫalḳ **Şāh** [5]**Müstaḥsen** dergāhına gelüp üşdi. Anuñ āteş-i ẓulmi yine kendü vücūdın sūḫte ve bunuñ şemʿ-i ʿadli cāh u devlet çerāġın [6]efrūḫte eyledi. Bu ḥikāyet-i pür-ʿibret ol sebebden ʿarż olındı. **Şāh**-ı bülend-cāh ʿadl u dādı kendü ẕātına [7]farż bilüp bu ḳıṣṣadan ḥişşe ve andan ḥaẓẓ u behre alup ilā-yevmi'l-ḳıyāme nām-ı nīk ile meẕkūr beyne's-selāṭīn eşer-i ḫūb ile meşhūr olalar.

[8]Ġazel:

[mefāʿīlün / mefāʿīlün / mefāʿīlün / mefāʿīlün]

1 Hemīşe rāy-ı pāküñ mihr-i tābān ola sulṭānum
Naẓargāhuñ miṣāl-i çarḫ-ı gerdān ola sulṭānum

2 Bu ʿabd-i ḫāliṣüñ her demde [9]pend-i sūdmendi hem
Kulaġuñda senüñ çün dürr-i ʿummān ola sulṭānum

3 Senüñ nām-ı celīl ü vaṣf-ı pāküñ āb-ı zer birle
[10]Nukūş-ı zīnet-i eyvān-ı Keyvān ola sulṭānum

4 Murāduñ üzre ger tob-ı felek devr itmese bir gün
Miyānı ḫam ola hem ḳaddi çevgān ola sulṭānum

5 [11]Olupdur perdedār-ı ʿizzetüñ iḳbāl u devlet çün
Ḳapuñda baḫtveş nuṣretde derbān ola sulṭānum

6 Saña ebrū gibi her kim kec ola [12]ḳıl ḳadar bir dem
Miṣāl-i zülf-i ḫūbān ol perīşān ola sulṭānum

7 Felek gerçi cihānda kimseye fermān-ber olmadı
[13]Senüñ her ḥükmüñe ol bende-fermān ola sulṭānum”

Neṣr:

Çün Vezīr **Dīndār** bu naẓm-ı güher-bārı itmām ve duʿā-yı devlet-i ḫusrevānī ile ḫatm-i kelām [14]itdi **Lehrās Şāh**-ı ʿatiyyet-penāh bir ḫilʿat-i fāḫireyi aña der-ber ve üstine niṣār-ı dürr ü güher eyleyüp ṭaraf-ı gülşenden ʿazm-i [15]ḥiṣār ve ḳaṣr-ı rūşen eyledi ve ol gice ṣabāḥa dek ve evvel-i şebden nidā-yı *ḥayye ʿale’l-felāḥ*a dek nüdemā-yı nīk-ḫaṣlet [16]ve muṣāḥibān-ı ḫoş-ṣoḥbet ile bezm-i ʿayşı maʿmūr u şen eyledi.

[17]ŞĀH LEHRĀS İKİNCİ GÜNDE CELĀL-İ PÜR-ʿİZZET Ü İCLĀL İLE ḲAṢR-I ĀL’E GİTDÜGİDÜR

Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 [18]Çün girü ṣubḥ-ı rūz-ı nūr-efşān
Çıḳdı çehden miṣāl-i **Yūsuf**-cān

2 Kūh u deşt üzre urdı reng-i şafaḳ
Gün gibi āl u zer nişān-ı bayraḳ

3 [19]Taḫt-ı sīmīn kodı vü efser-i zer
Dökdi ḫāk üzre niçe dürlü güher

4 Ġonçeveş ṣubḥ idüp girībān-çāk
Zer-feşān oldı cümle ʿālem-i ḫāk

5 [20]Māh u encüm nihān olınca hemān
Geçdi evc-i serīre-i mihr-i cihān

Neṯr:

Çün ki āftāb-ı pür-envār pādşāh-ı gerdūn-ı iḳtidārvār [21]mesned-nişīn-i taḫt-ı zerkār oldı **Şāh Lehrās** esb-i ablaḳa süvār ve ʿāzim-i bāġ-ı pür-bahār olup Ḳaṣr-ı **Āl**'i menzil ü maḥall-i ḳarār [22]ḳıldı. Bir ḳaṣr-ı ʿālī idi ki derūn u birūnı āl ve anuñ vaṣfında zebānlar lāl idi. Ol ḳaṣr-ı aʿlānuñ bālāsında zer-i ḫālişden [23]bir mīl-i muraṣṣaʿ ve ʿaḳīḳ-i aḥmerden ḳaz şūretinde bir şekl-i muṣannaʿ ki anı üstād nesīm-i bād girmek içün mücevvef idüp yonmış idi [24]ve ol mīl üzerinde ḳonmış idi. Şöyle ki her bād ki aña hevā girse bī-per iken çarḫ urup öterdi ve aġzından misk ü [25]ʿanber ṣaçup naġmesi ʿālemi ṭutardı ve revāyiḥ-i ṭayyibesi cānlar içinde tüterdi. Ol Ḳaṣr-ı Āl-i bī-naẓīrüñ bir ṣuffesinde [26]billūr-ı ṣāfdan zer ü lāciverd ile pür-taṣvīr bir serīr-i ʿizzet-maṣīr var idi ki çār köşesinde yek-pāre laʿl-i nābdan müşebbek [27]olmış ve içi ʿanber ü misk-i eẕfer ile ṭolmış çār ṭob-ı mücevher ve mīḫ-i sīm ü zer ile istiḥkām bulmış idi. Ferşi [28]cümleten aṭlas u kemḫā ve serā-perdeleri zer-baft u dībā idi. Pes **Şāh**-ı bāde-perest cām-ı ġurūrdan ser-mest olup ḫūrşīdvār [29]serīr-i billūr üzre ḳarār idüp **Sulṭān Celāl bin Lehrās**'ı yanına iclās ve ḥużżār-ı meclis şems ü ḳamerüñ bir burcda ḳarār [30]itdügin müşāhede ve iḥsās itdi. Baʿdehu **Şāh**-ı pür-intibāh vezīr-i ṣānī olan **Cihān-güster**'e ḫiṭāb idüp didi ki: "Ey **Cihān-güster** [31]ʿarż-ı hüner idüp fażīletüñi göster.

Mıṣraʿ:
[feʿ ilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Gel berü gel niṣār ḳıl ġevher

Ṭabʿuñ zebānuñ gibi tīz ve kelāmuñ rūḥ-baḫş u ṣafā-engīz. Pes ṭūṭī-i [32]şekker-efşān gibi bir ḫūb dāstānı beyān ve pend-i ḥakīm-pesendüñi ʿayān eyle. Tā ki nuṣḥ u pendüñ ile **Celāl**-i bā-kemālüm sūdmend ve senüñ [33]daḫı pāye-i ḳadrüñ bülend ola."

VEZĪR CİHĀN-GÜSTER CELĀL-İ MĀH-PEYKERE NAṢĪḤAT İTMESİDÜR

[34]Çün **Cihān-güster** bu emri işitdi ve bu işāreti gūş itdi kürsī-i sīm üzerinden ayaġa geldi ve elmās-ı ṭabʿ-ı tīzi ile dürr-i maʿnāyı deldi.

Naẓm:
[feʿ ilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 [35]Didi ey māh-rūy-ı bā-tedbīr
Rāy-i pāküñ miṣāl-i bedr-i münīr

2 Kef-i cūduñ çün oldı yemm-i kerem
Dil-i pākīzüñ oldı baḥr-ı ḥikem

3 Dürr ü cevher senin kelāmuñdur
[36]Mihr ile meh kemīn ġulāmuñdur

4 Ola tā mihr ü māha pāye bülend
Düşmenüñ gerdeni ola der-bend

5 Ger işāret iderse Şāh-ı kibār
Güher īṣār idem çü ebr-i bahār

6 [37]Baḥr-i elfāẓdan dürr-i maʿnā
İdem īṣār Şāh-ı bī-hemtā

Neṣr:

Pādşāhā evvel pendüm ve aḥsen kelām-ı dil-pesendüm budur ki: "Bī-edeb olanlara [38]meclis-i ḫāṣuña yol virme ki anlar ṭarīḳa-i ṣoḥbetüñi bilmezler ve ol meclis-i şāhānenüñ ādābın riʿāyet ḳılmazlar. Şol kimse ki aṣl-ı pāk

[164a]

[1]ü nesebi olmaz ol ṭarīḳ-i ʿilm ve himmet-i edebi bilmez.

Naẓm:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Merd-i bed-aṣl ḫod vefā kılmaz
Merdüm-i aṣl hem ḫaṭā ḳılmaz

Neṣr:

Dihḳān u bezrger ḳatında [2]toḫm-ı ḫāliṣ maḳbūl u muʿteber ve toḫm-ı fāsid dūr-ez-naẓardur. Şol ki anda ʿilm ü kemāl olmaz cühhālden olup lāʾiḳ-i meclis-i pādşāh-ı [3]bā-iclāl olmaz. Şāh ki sipihr-i salṭanatında bir münevver māh ve muḳassım-ı erzāḳ u manṣıb u cāhdur. Bī-ʿaḳl u cāhilleri kendüye muṣāḥib ü [4]hem-nişest itse ḥaşmet ü ʿizzetini şikest itmiş olur. Muṣāḥib-i bed şeʾāmet-i ebedī vü sermeddür.

Naẓm:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 [5]Pādşāhā saña celīs olan
Meclis-i ḫāṣuña enīs olan

2 Merd-i ʿāḳil gerek laṭīf ü ḥakīm
Kelimātı ola çü dürr-i yetīm

3 Tā ola [6]manẓaruñ ebed maʿmūr
Meclis ol şemʿ-ile ola pür-nūr

4 ʿĀḳilüñ ʿaḳlı maḥż-ı devletdür
Cehl-i cāhil tamām-ı nekbetdür

5 Dūr ḳıl cāhili ḥużūruñdan
[7]Sür çıḳar rebāb-ı hubūruñdan

6 Tā saʿādet ḳarīn-i bābuñ ola
Dāʾimā baḫt hem-rikābuñ ola

7 Nā-kese ḳılma iʿtimād şehā
[8]Ki virür başını berāy-ı hevā[102]

8 Pādşāhlar ki dād eylediler
Luṭf u ʿadl-ile ād eylediler

9 ʿUḳalā ile ṣoḥbet eylediler
Ehl olanlara ʿizzet eylediler

10 Pādşāha nedīm-i ḫāṣ gerek
Bende-i ḫāliṣ-iḫtiṣāṣ gerek

11 Bir muṣāḥib gerek şehe her bār
K'ola nīk-fehm [ü] ḫoş-kirdār

12 Ṣādıku'l-ḳavl emīn-i rāz ola
İstiḳāmetle ser-firāz ola

13 Meclis-i şehde her ne cāri ola
Gizlemek ānı ḥall-i kārı ola

14 Ṭaşrada her ne şey ḥādiṯ olur
İḫtilāl-i niẓāma bāʾiṯ olur

[102] T'de bu beyit mükerrer yazılmış.

15 Anı ḥüsn-i edā ile şāha
ʿArż ide ḫufyeten şehenşāha

16 Pādşāhuñ gözi ḳulaġı ola
Türk[103] ḳavlince el ulaġı ola

17 Tā ki aḥvāle Şāh vāḳıf ola
Her ne cārī olursa ʿārif ola

18 İde her dem tecessüs-i aḥvāl
Ṭaşrada göz [ü] ḳulaġı miṣāl

19 Ṣoḥbet-i Şāh'a dāḫil olduḳca
Meclis-i ünse vāṣıl olduḳca

20 Gülşen-i meclisinde bülbül ola
Nefes-i müşk-būyla gül ola

21 Her ne yüzden olursa feṭḥ-i kelām
Bula faṣl-ı ḫiṭāb-ile ḫitām

22 Ḥall ide müşkilātı her ḳanda
Ġonçe-i faṣlı eyleye ḫande

23 Ḥāṣılı ʿāḳil u hünerver ola
Kāmil ü ehl-i ehl-perver ola

24 Meclis-i Şāh'a olmasun dāḫil
Nāḳışu'l-ʿaḳl müdrik-i cāhil

25 Ki virür ṣoḥbete naḳış cāhil
İḫtiyār eylemez bunı ʿāḳil

26 Cāhilüñ ṣoḥbeti nedāmetdür
Nāḳışu'l-ʿaḳl pür-şeʾāmetdür

27 Nā-kese ḳılma iʿtimād şehā
Ki virür başını berāy-ı hevā

[103] T'de "Türkler" olarak geçen kelime vezin gereği "Türk" okunmuştur.

Neṯr:

Ve’l-ḥāṣıl nāḳıṣu’l-ʿaḳl ve ṣāḥib-i cehl ile oturmaḳ ve cühhāl-i bī-kemāl ile ṣoḥbet ṭutmaḳ [9]bāʾiṯ-i idbār-ı devlet ü iḳbāl ve sebeb-i noḳṣān-ı ʿömr-i ʿazīz-i bī-miṯāldür.

Meṯel:

[mefāʿīlün / mefāʿīlün / feʿūlün]

1 [10]Suʾāl itmiş biri şūr u şeġabdan
Bu sırrı bir ḥakīm-i bā-edebden

2 Ki gül kim taḫt-ı gülşende odur şāh
[11]Ne ḫoş kim ʿömri oldı böyle kütāh

3 Didi nekbet muṣāḥibden irişdi
Şeʾāmet aña ṣāḥibden irişdi

4 [12]Hezārān derdle bülbül ḳılur zār
Muṯāḥib olur aña her zamān ḫār

5 Olur ḫāruñ ḳırānı fitne-engīz
[13]İder ol meclisi ḫāşāk-āmīz

6 Gülüñ evrāḳını ber-bād ider ḫār
Ḳılur peyveste-i ḫˇārī vü idbār

7 [14]Celīs-i bed ʿaceb işkest eyler
Mülūkuñ ʿizz ü cāhın pest eyler

Neṯr:

[15]Pādşāh-ı ʿālī-cāh ḥużūrında naẓm u neṯr ile miṯāl-i dürr-i meknūn bir pend-i maṭbūʿ u mevzūn eytdüm. Ḥālā **Ḥażret-i Şāh**’dan [16]icāzet ve iẕn ü ruḫṣat olduġına bir işāret olursa bir güft u gūy-ı kūtāh ve aña muvāfıḳ bir ḥikāyet-i [17]mūcibü’l-intibāhı miṯāl-i dürr-i şāhvār lisān-ı gevher-bāre getürem.”

[18]CİHĀN-GÜSTER PEND-İ ŞĀH-I TĀCVERE MÜNĀSİB GETÜRDÜGİ ḤİKĀYETDÜR

[19]Pes **Cihān-güster**-i zebān-āver kelām-ı cān-pervere āġāz idüp didi ki: “ʿArṣa-i dehrde bir **Şeh-zāde**-i salṭanat-behr [20]var idi ki atasından intiḳāl itmiş üç yüz pāre māʿmūr şehri ve bir mülk-i ʿaẓīm üzre salṭanat u ḳahrı var idi. [21]Her çend ki taḫt-ı devletde ḳarīn-i ʿizzet ü nāz

idi ammā dāʾimā edānī-perver ü sifle-nüvāz idi. Çün maʿrifet ü idrākden [22]āgāh degül idi, ʿuḳalā ve ehl-i dilden bir ferd hem-meclis ü hem-rāh degül idi. Ṣıyt u ṣadā-yı devleti āfāḳ-ı ʿālemde [23]meşhūr ve beyne'n-nās nām-ı salṭanat-ḫitāmı **Şāh Cumhūr** olup egerçi niʿmet-i dünyāda müstaġraḳ idi, līkin deḳāʾiḳ-i [24]leṭāʾifden ġafil bir merd-i aḥmaḳ idi. Ẓāhiri ġarḳ-ı zer ü zīver ammā bāṭını ʿārī bir bī-hüner olup ḥakīm ü dānā olanlara [25]düşmen ü bed-ḫˇāh ve leʾīm ü nā-dān olanlara iḥsān ider bir şaḫṣ-ı gümrāh idi.

Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 [26]Kec-ʿaṭā vü leʾīm-ṭabʿ u denī
Kemlere iylük eylemekdi feni

2 Ehl olanlara eylemezdi naẓar
[27]Yoġ idi meclisinde ehl-i hüner

3 Şol denī-tabʿ kem naẓar ḳıldı
Gör ki āḫir aña neler ḳıldı

Neṯr:

[28]Meger pāy-i taḫtında **Miʿyār**-nām bir ʿayyār-ı bed-kām var idi ki peder ü māderi ḫaṭākār bir bī-aṣl u bed-tebār idi.

Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 [29]Aṣlı bed sīreti bed-ender-bed
Şekli insān u fiʿl ü ḫūyı çü ded

2 [30]Ekmiş idi çü toḫm-ı şerr ü fesād
Bitmedi ġayr-ı ẓulm ü cevr ü ʿinād

Neṯr:

[31]Pes **Şāh Cumhūr** ol ehl-i fücūrı ḫākden ḳaldırdı ve pāyesini eflāke yitgürdi. **Şāh**-ı cihān ḳatında ḳadri ol [32]mertebeye irdi ki cümle-i memālik taḫt-ı fermānına girdi. Aṣīl ü ehl olanlar elinden renc ü miḥnet görürdi, el-ḫāṣıl [33]bir ejderhā idi ki genc üstinde otururdı. Çün ki māl u cāhdan behrever oldı naẓarında hīç bir ferdüñ vücūdı [34]olmaduġı muḳarrer oldı ve bi'l-cümle çün manṣıb-ı devlete istiḥḳāḳı yoġdı, bu ʿizzet-i ʿāriyet sebebi ile dimāġında

perākendelik [35]çoġdı. Hattā ki çün devlet ü cāh el virdi, velī-i niʿmetine ḫāʾin olup şāhlıḳ hevāsı dimāġına girdi.

[164b]

[1]Faẕl u hünerden bī-ḫaber ve bī-ʿaḳl u ebter bir ḫar iken salṭanat sevdāsı ile ḫıyre-ser olup mülk içün meliküñ rūz-ı rūşenini tīre [2]ve ser-i tācverini tiġ u teber ile ḫıyre itmek sevdāsında oldı.

Naẓm:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 [3]Kim ki bed-aṣla kār-sāz oldı
Sebeb-i cāh u ʿizz ü nāz oldı

2 [4]Çāh-ı ẕilletden ānı cāha alur
Kendü līkin çeh-i belāda ḳalur

Neṯr:
[5]Çün cām-ı ṭamaʿ-ı ḫām ile mest-i medhūş ve Şāh'ınuñ ḥaḳḳ-ı nān u niʿmeti ferāmūş oldı cehālet anı ḍalālete [6]düşürdi ve sefāhat miskīni yitişdürdi. Meger bir gün **Şāh Cumhūr** biñ nefer-i süvār ile ʿazm-i ṣayd u şikār [7]idüp gider ve **Miʿyār**-ı bed-kirdār ki altı biñ nefer-i zırh-pūş bende-i ḥalḳa-begūşı var idi, **Şāh** içün kemīn idüp [8]güder ve ol vaḳt ki ṣayddan gelür ve ḫayl ü ḥaşemi rāḥat olmaḳ içün yirlü yirine gidüp ṭaġılur, kendü [9]nökerleri ile **Şāh**'uñ ḫalvet-ḫānesine girür ve ol maẓlūmuñ şīşe-i ʿömrine seng-i eceli irgürür.

Naẓm:
[mefāʿīlün / mefāʿīlün / feʿūlün]

1 [10]Ola ol ḫāʾinüñ desti bürīde
Ki ẕeyl-i ʿişmeti ḳıla derīde

2 [11]Velī-i niʿmetine uzada el
Ḳıla ʿayş-ı ḫoşın ser-cümle muḫtel

[12]Ve çün **Şāh**'uñ bendelerinden bir dil-āver bu muṣībeti müşāhede ider **Miʿyār**-ı siyehkāruñ sīne-i pür-ḳīnesine bir nīze urup [13]vücūd-ı nā-pākin berāber-i ḫāk ve ser-i bī-devletin ḳarīn-i meġāk ider. Pes ikisi daḫı bu cihāndan gidüp diyār-ı ʿademe sefer [14]ve işbu maʿber-i pür-ḫaṭardan bī-tevaḳḳuf güẕer idüp dünyā-yı dūn-ı endek-bahā ne ol **Şāh**-ı [15]ʿālī-cāha vefā ve ne ol ḳaltabān-ı gümrāha nıṣf sāʿat meʾmūlını ʿaṭā itdi." Baʿdehu Vezīr **Cihān-güster**

maḳṭaʿ-ı kelāmını [16]teẕyīl ve ol muḳaddemātı bu netīce ile tekmīl eyledi ki: “Pādşāhā bu ḥikāyetden maḳṣūd budur ki nā-kese iltifāt [17]ü iʿtimād itme ve nā-ehl ü bed-aṣla ḫayr-ḫˇāhumdur diyü iʿtiḳād itme ki nāḳışdan gelecek yine noḳṣān ve bed-aṣldan [18]ẓuhūr idecek ḫüsrān u ziyāndur. İmdi serīr-i salṭanatda şāh ve taḫt-ı ḫilāfet üzre pādşāh olan [19]ẕāt-ı kerīmü’ş-şān-ı ʿālī-mekāna farż u vācib ve ẕimmet-i himmetinde lāzım-ı lāzib olan oldur ki ʿadālet-güster [20]olduġı gibi ehl-perver olup ḫıdmet-i bā-ʿizzetine ḳarīb olacaḳ ḳullarından aṣḥāb-ı ḳābiliyyete ḥüsn-i terbiyyet [21]ve taʿlīm-i ʿilm ü ḥikmet emr idüp anlar daḫı taḥṣīl-i ʿilm ü edeb ve tekmīl-i vācib ü müsteḥab ideler. Tā ki ḫıdmet-i ḫāṣṣ-ı **Şāh**’a [22]dāḫil ve naẕar-ı ʿālī-i pādşāha vāṣıl olduḳlarında her vechle mükemmel ve fünūn-ı kemālāt ile mücemmel bulınup ol [23]maḳāmda ẕāt-ı kerīm-i pādşāhīye ḳurb ile ṭabʿ-ı ʿālī-i sulṭānī ve meşreb-i ṣāfī-i ḫāḳānī muḳteżālarını her an müşāhede [24]itmekle bāḳiyye-i kemālātı daḫı *ḫıdmetü’l-mülūk nıṣfu’s-sülūk*[104] mefhūmınca anda taḥṣīl ve cümle noḳṣānını orada tekmīl [25]idüp mādām dāḫil-i ḥarem-i şāhī ve ḳarīb ü maḥrem-i şehenşāhīdür rāy-ı rūşen ü tedbīr çün gülşeni ile meclis-i ʿālīlerini [26]münevver ve esrār u ḫafiyyāt-ı umūr-ı salṭanatı aḥsen-i vücūh ile muṣavver idüp her vechle meclis-ārā ve pādşāh-ı Cem-cāhuñ [27]ġonce-i ḳalbin güşāde ḳılmada nesīmāsā olmaġla āvāze-i sāz u naġme-i muṭrıba ve ḫāricden bir muṣāḥibe [28]ḫācet ḳomayalar ve ḫıdmet-i pādşāhīde dāʾimā kerr ü ferr-i salṭanatı müşāhede ve dār u gīr-i ḥükūmeti muʿāyene [29]itmekle ṭarīḳ-i riyāseti taʿallüm idüp ṭaşrada daḫı hükūmete istiʿdād belki ṣadr-ı vezārete istiḥḳāḳ-ı taḥṣīl tā ki ol [30]ṣadr-ı ʿālīye perverde-i ḥarem ve terbiyyet-i dīde-i sarāy-ı muḥteremden ġayrı bir bendeleri gelmeyüp ḫāricden vezīre [31]ḥācet ve öriden ṭutma müşīre maḥall-i ṣadāret ḳomayalar ve eger bu ḳāʿide riʿāyet ve işbu ḳānūn muḥāfaẓat [32]olınsa ḫıdmet-i şāhīye ehlden ġayrı vāṣıl ve meclis-i ʿālīlerine ṣāḥib-i kemālden özge kimesne dāḫil olmazdı [33]ve ṣadr-ı dīvāna daḫı bunlarıñ emṣāli ehl-i kemāl ü emānet ve aṣḥāb-ı ādāb u diyānetden ġayrı gelmezdi ve ol [34]maḳām-ıʿālīye geldükden ṣoñra ḫıyānet ve terk-i edeb sebebi ile tīġ-ı ḳahr-ı pādşāhī ile başlar kesilmezdi.”

Naẕm:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Ẓālim olsa vekīl-i devlet-i şāh
Memleket ḫāli ola cümle tebāh

2 Mālı tevfīr idem diyü dürişür
Māl-ı eytāma ẓulmle ḳarışur

[104] Manası: Mülûka (devlet başkanlarına) hizmet, sülûkun yarısıdır.

3 Fuḳarā vü raʿiyyete teklīf
Ḥadden artuġ idüp ider taʿnīf

4 Şerʿ ü ḳānūn ile ʿamel itmez
İstiḳāmet ṭarīḳine gitmez

5 Aldugı çün ki deftere uymaz
Nışf-ı mālı ḫazīneye ḳoymaz

6 Mülk ki böyle bir müdebbiri var
Ne ola ḥāli bilmem āḫir-i kār

7 Li'llahi'l-ḥamd pādşāh-ı cihān
Yaʿni **Şāh Aḥmed**-i ʿaẕīmü'ş-şān

8 Ẓulme yoḳdur rıżāsı ẕerre ḳadar
Her dem iḥsān u ʿadle meyl ider

9 Līk vācib budur ki şāh-ı cihān
Eyleye hāl-i ʿālemi iẕʿān

10 Kimseye iʿtimād eylemeye
Ẓālime iʿtiḳād eylemeye

11 Kendü ẕātı ile taḳayyüd idüp
Fuḳarā ḥālini taʿahhüd idüp

12 ʿĀlemüñ ḥālini tecessüs ide
Kendü nefsi ile taḥassüs ide

13 Ḫalḳ ki pādşāh raʿiyyetidür
Şāh elinde Ḥaḳ'uñ vedīʿatidür

14 Ẓulm ü ʿudvānı olduġına aña
Rāżı olmaz emānet ıssı şehā

15 Pes şeh-i ʿālem üzre vācib olan
Ẓimmet-i himmetine lāzib olan

16 Fuḳarāyı ḥimāyet eylemedür
Żuʿafāyı ṣıyānet eylemedür

17 Tā emānet yirinde dāʾim ola
Ol vedīʿat hemīşe sālim ola

[165a]

Neṣr:

[1]Baʿdehu Vezīr **Cihān-güster** çün ḥikāyeti beyān ve kelimāt-ı ḥikmet-āmīzini ʿayān itdi, duʿā-yı **Şāh**-ı cihān ve ṣenā-yı sulṭān-ı zamānı bir [2]şiʿr-i ābdār ve naẓm-ı pür-kār ile edā ve veẓāʾif-i ḫıdmeti işbu ʿibāret-i pür-esrār ile ḳażā itdi ki:

Naẓm:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 [3]Ey şeh-i nīk-baḫt u ʿālem-gīr
2 ʿĀḳil u ehl-i ṭabʿ u pāk-żamīr
3 Mādiḥüñdür meh-i sipihr-i serīr
4 [4]Tā ki māh ola nūr-baḫş u münīr
5 Ẕāt-ı pāküñ çü mihr-i enver ola

1 [5]Micmer-i meclisüñ ola ḫūrşīd
2 Perdedār-ı derüñ ola Cemşīd
3 Āsmān dergehüñde pür-ümīd
4 [6]İde Ḥaḳ ẕātuñı ebed teʾyīd
5 Āstānuñ bülend ü ber-ter ola

1 [7]Ey żamīr-i münīr ile çün māh
2 Eyledi Ḥaḳ bu ʿāleme seni şāh
3 Mihr ẕātuñ durur nücūm sipāh
4 [8]Lāʾiḳ oldur ki mādiḥüñ her gāh
5 Gül gibi dāmeni pür-ez-zer ola

1 [9]Aldı tīġuñ Fireng'den çü ḫarāc
2 Saña hem kān u baḥr virdi bāc
3 Ṭāliʿ-i saʿduñ itdüm istiḫrāc
4 [10]Bendeler dergehüñde ṣāḥib-i tāc
5 Düşmenüñ sīnesine ḫancer ola

1 [11]Mādiḥüñ oldı çün debīr-i felek
2 Ṣadr-ı ḳadrüñ olup serīr-i felek

3 Ola ḫaṣm-ı derüñ esīr-i felek

4 [12]Vaṣf-ı ẕāṭuñ ki yazdı tīr-i felek

5 Zīnet-i ṣadr-ı ṭāḳ-ı aḫḍar ola

Neṯr:

[13]Çün vezīr-i dilīr işbu maʿānī[y]i taḳrīr ve bu leṭāʾifi bu vechle taṣvīr eyledi, **Şāh Lehrās**-ı salṭanat-esās taḥsīn-i bī-kıyās idüp [14]bir ḫilʿat-i zer-nigār ve bir ṣevb-i pür-kār ile ḳadrini bülend ve nüvāziş-i bī-şumār ile teşrīf ü ercümend eyleyüp [15]rikābında olan dūstān ile būstāndan ʿazm-i ḳaṣr-ı dil-pesend eyledi ve luʿbetān-ı bezm-ārā ve ṣoḥbetān-ı nīk-rā ile [16]bezm ü ṣoḥbet ve ʿayş u ʿişret idüp eṣnā-yı ʿayş u ṣoḥbetde tedbīr-i umūr-ı memleket ve ıṣlāḥ-ı meṣāliḥ-i mülk ü millet eyledi.

[17]Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 **Şāh**'a lāzım durur ki şām u seḥer
Mülk ü millet ṣalāḥına dürişe

2 [18]Vācib oldur ki mülki içre ne kim
Ḥādiṯ olsa ḳulaġına irişe

[19]ŞĀH LEHRĀS ÜÇÜNCİ DEFʿADA ŞĀH-ZĀDE CELĀL İLE ḲAṢR-I SEFĪD'E GİTDÜGİDÜR

Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 [20]Çün yine nūr-ı ṣubḥ-ı ʿālem-gīr
Āsmān u zemīn iken çün ḳīr

2 Ḳıldı āyīne-i semāyı ṣaḳīl
İtdi rūy-ı zemīni ḫūb u cemīl

3 [21]Ḳıldı ʿanḳā-yı āteşīn per-i mihr
Menzilin evc-i Ḳāf bām-ı sipihr

4 Olmış iken cihān müşkīn reng
Geldi kāfūr u ḳıldı anda direng

Neṯr:

[22]Çün Ḫusrev-i ḫūrşīd ḫargāh-ı felekde ṭarḥ-ı esās ve taḫt-ı zerkārī-i ʿarş-misāsından ʿarż-ı dīdār-ı envār iḳtibās itdi, **Şāh Lehrās** [23]ḥurrem-i bī-ḳıyās ve kūs u naḳḳāre vü ṭās ile ʿazm-i Bāġ-ı **Dil-güşā** ve ol miṯāl-i Bāġ-ı İrem olan gülşen-i ḫurremde Ḳaṣr-ı **Sefīd**'i [24]menzil ü meʾvā eyledi. Bir Ḳaṣr-ı Beyāż-ı pür-kār idi ki zer ü lāciverd ile pür-naḳş u nigār idi. Ferş-i ṣaḥnı cümleten taḫte-i billūr [25]ve beyāż u ṣafāda mānend-i nūr olup bisāṭı aṭlas-ı zer-dūz ve āftāb-ı felek gibi ʿālem-efrūz idi. Ol ḳaṣr-ı ʿālīde [26]nuḳre-i ḫāmdan bir taḫt ḳonulmış ve ser-tā-pā zer-ḥall ü lāciverd ile naḳş olınmış idi. **Şāh Lehrās** ḥikmet ile ol [27]taḫtuñ kenāresine zer-i ḫalişden bir ṭās berkitmiş ve bir ṣanʿat itmiş idi ki rūzdan bir sāʿat geçdükde ol ṭāsuñ [28]yanından bir derīçe açılup andan bāz miṯālinde bir timṯāl sīnesine dek çıḳar ve ol ḫālī ṭāsuñ içine [29]altundan bir müdevver mühre atardı ve yine derīçe ḳapusı kendüden ḳapanup ol bāz ġāʾib olurdı ve her sāʿat geçdükçe [30]bu şīveyi ḳılurdı. Pes **Şāh**-ı gerdūn-serīr bedr-i münīr gibi ol taḫt üzerinde oturdı ve **Celāl**-i māh-cemāli yanına alup [31]vezīr-i ṯāliṯ olan **Mihr-rāy**-ı sadr-ārayı pīşgāhına getürdi ve aña ḫiṭāb idüp didi ki: "Ey **Mihr-rāy** sen daḫı nuṭḳla [32]zebānuñı aç ve dürc-i dehānuñdan maʿānī dürlerin ṣaç. **Celāl**-i bā-kemāle pend ü naṣīḥatüñ söyle ve eslāfın gibi ḥikāyetüñ eyle [33]ve bi'l-cümle rişte-i kemālüñi pendüñe bend ve nuṭk-ı belīġ ile pāye-i manṣıbuñı bülend eyle." Çün vezīr-i rūşen-żamīr **Şāh**-ı ʿālem-gīrden

[165b]

[1]bu kelām-ı dil-pesendleri gūş ve sāḳī-i zebān-ı faṣīḥü'l-beyānından bu şerbet-i kevṯer-naẓīri nūş itdi, kürsī-i ṣandal üzerinden ḳıyāma ve miṯāl-i [2]bülbül naġme-i ḫoş edā ile kelāma gelüp

Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 [3]Didi "ey çarḫ-ı ḳadr u mihr-i żamīr
Rāy-ı pāküñdür āftāb-ı münīr

2 ʿĀlemi eyledi cemālüñ şād
Ṣanʿatuñ cūd u ʿadl u ḍāniş ü dād

3 [4]Ger işāret ola ḫayālümden
Şāh'a īṯār idem zülālümden

4 Maḳdemine niṯār idem bir dür
K’ola mengūş-ı gūş **Ḫusrev**-i ḫūr

[MECLİS]

Neṯr:

[5]Pādşāhā ʿasker ü sipāhuñ göñlin şād eyle, kerem ü iḥsān ile āzādları bende ḳılup dillerin ābād eyle. Tīġ-zen olanlarıñ [6]ḫāṭırların inʿām ile ḫoş ve anları ʿaṭā vü baḫşiş ile ṣāḥib-i esb ü tīr ü terkeş ḳıl. Ol ṣāḥib-i himmetde ki şāhlıḳ hevāsı [7]oldur, anuñ murādı sipāhı ile tamām oldur ve ol ehl-i ʿazīmetde ki pādşāhlıḳ sevdāsı vardır maʿlūmı ola ki maḳṣūdı [8]ʿaskeri ile itmām bulur. Şol pādşāh ki leşkeri müzeyyen ü maʿmūr ola anuñ mülkinden meger düşmen dūr ola. Pādşāh ki ʿaskere sīm ü zer virür [9]ʿasker daḫı anuñ yolında cān u ser virür. Pādşāhum bezm ü meclisde ḥükemā ve ehl-i ʿirfān ile ṣoḥbet ḳıl ve rezm ü maʿreke içün [10]dil-āverler terbiyyet ḳıl. Cömerd ü seḫī ol ki nāmuñ seḫā ile bülend olur ve baḫşiş ü ʿaṭā eyle ki ḫalḳı bende ḳılmaḳ içün ʿaṭā bir kemend olur. [11]Seḫā ile nām u nişān ve nīm nān ile ḳuvvet-i cān taḥṣīl eyle. Bir kimseye bir pāre nān eyle ki iḥsān olur, dem olur ki ol kimesne [12]fedā-yı cān idüp yoluña ḳurbān olur. Şāhlaruñ nāmı ʿaṭā ile bülend ve kerem-dīdeler boynı baġlu bir ʿabd-i müstemend olur. ʿAskeri ki [13]sīm ü zere sīr ola nīze vü şemşīrden yüz döndürmeyüp ceng-i düşmende dilīr ola. Ammā **Şāh** ki zer ü sīmi dirīġ ṭuta ceng [14]güninde añlanmaz ki ʿaskerinüñ eli teber ü tīġ ṭuta. Kişinin nām-ı nīki kerem ile ve şehriyāruñ revnaḳı ḫayl ü ḥaşem iledür. Sipāhī ki **Şāh**’dan [15]ḫoşnūd ola mülk-i ʿālemi ḫaṣm elinden almaḳ olur ve ḳul müẓāhereti ile ʿālem-gīr olmaḳ olur. Ammā ḫoşnūd olmasa kemīn-i düşmenden [16]emīn olmaz. Sipāh ittifāḳ itse **Şāh**’a ḫaṣmdan emn ü ferāġ olur ve *neʿūẕu bi’llāh* ḫilāf eylese devlet ber-geşte olup derūna dāġ olur.

[17]Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Naḳşdur zer-i tābla bu kelām
Günbed-i ṭāḳ-ı aḫḍar üzre müdām

2 Ki sipāhı görürse luṭf u kerem
[18]Şāha ḫaṣm u ʿadūdan olmaz ġam

3 Zer-i defīne ola siyeh ü teng
Zer imiş ol yaḫūd ki rīze-i seng

4 [19]Şāh taḫtında tā ki ola muḳīm
Eksük olmaz ebed aña zer ü sīm

5 Mülk elden gidince cān-ı peder
Ḫaṣmuñ olur o demde sīm ile zer[105]

Neṯr:

[20]Ḥālā sulṭān-ı ʿālī-şānuma bir pend-i gerdūn-pesend itdüm çün esrār-ı pendüm maʿlūm ve nuṣḥ-ı dil-bendüm mefhūm oldı. Bu pende bir ḳıṣṣa-i [21]ḥişşe vaṣl u peyvend idem ki kelām-ı sābıḳa muvāfıḳ ve aṣl-ı maḳṣūd tamām-ı muṭābıḳ ola."

[22]VEZĪR MİHR-RĀY CELĀL-İ BED-RĀY PENDİNE MUVĀFIḲ ḤİKĀYET İTDÜGİDÜR

[23]Vezīr **Mihr-rāy**-ı cihān-ārāy eytdi ki: "Zamān-ı evvelde bir pādşāh-ı bülend-cāh var idi ki ʿömri dırāz ve devlet ḳapuları [24]aña güşāde vü bāz olup be-ġāyet ḫoş-rū ve māh-cebīn ü hilāl-ebrū idi. Ammā kemāl-i ʿilm ü edeb ol ḳadar ḥaseb ve [25]ʿulüvv-i neseb ile rūz u şeb mübtelā-yı ʿayş u ṭarab olup

Beyt:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Dir idi çeng ü dil-ber ü sāḳī
Ġam degül olmaz ise ger bāḳī

---

[105] 19.-20. satırlar arasında, müellif hattında bulunmayıp diğer nüshalardan İ, H, ve TDKK'de bulunan şu fazlalık kısımlar yer almaktadır:
"Neṯr: Pādşāhā taḫt-ı ʿizzet üzre dāʾimā şāh ol ammā ḫazīneden ʿulūfe ve memleketde vazīfe virdügüñ ṭāʾife ḥālinden āgāh ol. Vazīfe yiyüp dirlik taṣarruf idenler ḫıdmet itmeseler aldıḳları ḥarām ve pādşāha andan vebāl tamām olur. Anlaruñ beytü'l-māldan alduḳları ücretdür ve ücret muḳābele-i ḫıdmetdür. Şāh-ı ʿālem ʿasākirden herkesi adı ile bilmezse bārī ṣaḥṣı ile bilmek gerek ve her birinden ne ḳadar ḫıdmet gelür fehm itmek gerek. Selef-i pādşāhları leşkerden her ferdi ismi ile bilürlerdi ve her birine ḥāline göre riʿāyet ḳılurlardı. Cümlesin gözden geçirüp cenge ḳādir ve ālāt-ı ḥarbi müheyyā olanı ḳabūl iderlerdi ve ḳābil-i ceng olmayan żuʿafāyı reʿāyāya mülḥaḳ ve mevṣūl iderlerdi ki vazīfe-i ʿasākir evvel ḥarb içün ve aṣḥāb-ı ceng ü ḍarb içündür. Pādşāh-ı cihān taḳayyüd idüp ʿasākirüñ ḥālini muḳayyed olup bir naẓar ḳılsa anlara her dem diḳḳat itse naẓar-ı ḳulūb muḥkem-i ḥażretinde ẓuhūr iderdi hemān rūşen olurdı ḫıdmetine revān ki zeʿāmet yiyüp taṣarruf iden daḫı tīmār ile vazīfe yiyen ehl-i manṣıb ḥimāyesine girüp terk ider ḫıdmeti bahāne idüp. Ücret ile ṭutar bir iki faḳīr şöyle ki ġāyetle ḥor u ḥaḳīr. Oḳı yoḳdur ḳılıcı yoḳ ḳatʿan ayaġına çaruḳ giyer farżan. ʿArżı yoḳdur ki ʿār eyleye saʿy ol kim firār bula yā böyle ʿaskerde erlik ola mı hīç düşmen üzre ẓafer bula mı hīç. Şāh-ı ʿālem velī ḥicābı ḳoyup perde ardında iḫticābı ḳoyup kendü ẓātı ile muḳayyed olup himmeti ile müʿekkid olup bunlaruñ ḥāline naẓar ḳılsa cümle yoḳlayup güẓer ḳılsa vāḳıf olup tedārük eylerdi."

Neṯr:

[26]Egerçi ol pādşāh **Saʿīd**-nām ve reʿāyāya ʿadl itmede keṯirü'l-ihtimām idi ammā ʿale'd-devām pīşesi şarab-ı müdām ve ʿayş u [27]nūşdan ġayrı kendüye ḥarām idi ve maʿa-haẕā buḫl u nā-keslikde bī-hemtā olup eger aḳrabā vü ḫadem ve ger sāʾir ḫayl ü ḥaşem ve ḫuddām-ı ḥarem [28]kendüden nıṣf direm iḥsān görmeyüp ḥalleri harāb ve faḳr u iflāsdan cümlesi mübtelā-yı ʿaẕāb idi. Her biri [29]bī-esb ü zeyn ü ḳabā ve muḥtāc-ı pelās u ʿabā olup ḫıdmetinde beste-i dām-ı belā olmışlar idi. İttifāḳan pādşāh-ı āḫir ki [30]seḫā vü keremden behrever olup ṣāḥib-i cūd ve bāẕil-i her mevcūd bir server olmaġla leşkeri ḳavī vü şīr ve merdān-ı [31]teberdār u şemşīr ve kendüsi ṣāḥib-i dāniş ü dād ve **Melik Ṣaʿād**-nām bir ʿadl-güster idi. **Şāh Saʿīd**-i bī-saʿādetüñ bu perīşānlıġından [32]ḫaber ve ʿaskeri ile olan muʿāmelesinde bir eṯer ṭuymaḳ ile ol kişverüñ tesḫīri ve **Şāh**-ı bī-tedbīrüñ ihlāk u tedmīri içün [33]ʿazīmet eyledi ve çün **Şāh Saʿīd**, **Melik Saʿād**'uñ ʿazīmetinden ḫaberdār ve ḫāʾb-ı ġafletinden bīdār oldı. Ol ʿasker-i nā-merbūṭ

[166a]

[1]ve leşker-i ġayr-ı mażbūṭını cemʿ-i ṣadrında oldı görür ki bunlarda ne at var ne eyer ne ḳılıç var ne ḫancer ḳanda ḳaldı ki cevşen ola yā miġfer.

[2]Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Olmaya ceng içün çün ḫancer-i tīz
Çāre olmaz meger firār u girīz

2 Virmez idi çü kimseye niʿmet
Olmadı kimseden aña şefḳat

Neṯr:

[3]Pes bir ḥiṣār-ı üstüvāra girüp ḳaldı ve fi'l-ḥaḳīḳa kendüyi bir çāh-ı belāya ṣaldı. Lākin her gice ḫavāṣṣı olan çākerler [4]ve maḳbūlı olan nökerler hezār hezār dīvār-ı ḥiṣārdan atılur ve **Melik Ṣaʿād**'uñ ʿaskerine ḳatılur ve anuñ ḫilʿat ü esb ü esbābı içün ḳul olup ṣatılur idi.

[5]Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Ol şehe bende ol ki zer vire
Varma aña ki derd-i ser vire

2 Ḫoş dimiş bir ḥakīm-i dānende
[6]Ki ḳalıpdur kelāmı pāyende

3 Īn daġal dūstān ki mī bīnī
Megesānend gird-i şīrīnī

4 [7]Yaʿni şol āşnā-yı pür-iġrāż
Ki gelüp ġayrdan ider iʿrāż

5 Fi'l-meṣel bir meges durur o daġal
[8]Yanuña geldi görmek ile ʿasel

Neṣr:

[9]Temṣīl-i meges ki ḥaşerātdan bir ḥayvān-ı pür-heves olup ḥadd-i ẕātında mūẕī ve eẕiyyeti ṭabīʿī vü cibillīdür. Vücūdına ʿillet ve ḫilḳatine [10]ḥikmet beyān idüp ḥükemā dimişler ki ol ḥayvān-ı nīm-cān egerçi ʿasel ü dūşāb ve şekker ü şerbet-nāb ḳısmına ḥarīṣ ü māʾil [11]olup gāh olur ki cān-ı şīrīni bir barmaḳ engübīne degişür ve menʿ itseler cānı çıḳınca dögişür. Ammā aġleb-i ġıdası cīfelerde [12]olan ʿufūnāt ve bed-būy nesnelerde bulınan ruṭūbāt olup eger rūy-ı zemīnde meges ve ol dābbe-i nā-çīz ü nā-kes olmasa [13]eyyām-ı ṣayf u ḫarīḳde necāsāt u ciyefden ḥāṣıl olan revāʾiḥ-i kerīhe dimāġ-ı insānı şaḳ ve meşām-ı cānı mümezzaḳ [14]idüp vech-i arż-ı insāna mesken ve ẕikr olınan elemlerden meʾmen olmazdı. Pes vücūd-ı meges levāzımdan olup çemen ʿufūnāt-ı mühlike [15]ve ruṭūbāt-ı müntineden anlarsuz ḫalāṣ olmaz imiş. Anlardan bir ḳaşıḳ dūşābı menʿ itmek ve bir kāse ḫoşābı dirīġ ṭutmaḳ [16]lāʾiḳ-i mürüvvet ve münāsib-i fütüvvet degüldür. Keẕālik sevād-ı ʿasker-i maʿmūr mañend-i meges ü zenbūr çün nuḥūset-i aʿdā anlar ile defʿ ve mażarrat-ı [17]düşmen-i bed-liḳa bunlar ile refʿ olınur. Ḥelvā-bahāları olan vaẓīfeleri ile ağızları şīrīn ve āteş-i ḥırşları teskīn [18]olınup peşşe vü zenbūrvār hevā-yı edbārda perīşān u tārmār olmaları tecvīz olınmaḳ lāʾiḳ-i dīn ü devlet ve münāsib-i ḥaşmet ü salṭanat ʿadd olınur."

[19]TETİMME-İ ḤİKĀYET

Rāvī eydür: "Aralıḳda on gün geçince **Melik Ṣaʿād**'uñ ʿaskeri ḥamle idüp ḥişāra girdiler ve **Şāh** [20]**Saʿīd**'üñ buḫli sebebi ile mülkine ḫalel irgürdiler. Tā ki kendi ḳullarından bir menḥūs **Saʿīd**'i şehīd idüp ʿalem-i devletin [21]menkūs eyledi. Çün vaẓīfe vü ḫazīneyi ḳullarından dirīġ gördi, āḫir-i kār anlardan başı üzre teber ü tīġ gördi. [22]İşbu kelām-ı nuṣh-encāmı pādşāh-ı felek-ġulāma ol sebebden söyledüm ve küstāḫāne bu ḥikāyeti anuñ içün eyledüm ki sipāhdan [23]ḫazīneyi dirīġ ṭutmayup vaẓīfe-i muʿayyeneleri edā ve taʿyīn olınan

ʿaṭıyyeleri vaḳti ile ʿaṭā olına. Tā ki anlar daḫı maḥallinde [24]beẕl-i cān ve özlerin fedā-yı sulṭān-ı cihān eyleyeler. Ammā gerekdür ki ʿulūfe vü baḫşiş ü ʿaṭā ḥadd-i iʿtidālden ḫāric olmayup şerʿ-i [25]ḳavīm ve ḳānūn-ı ḳadīme muvāfiḳ ola ki yevm-i ḳıyāmetde Ḥażret-i Rabbü'l-ʿālemīn Cenāb-ı Esraʿü'l-ḥasibīn ḥużūrunda daḫl ü [26]ḫarcdan ḥisāb ve īrād u maṣrafdan cevāb ṭaleb olınmaḳ muḳarrerdür.

Naẓm:

[mefʿūlü / fāʿilātü / mefāʿilü / fāʿilün]

1 [27]ʿAḳl-ı selīme lāʾiḳ olur mı ki rūz-ı ḥaşr
Cān mübtelā-yı derd ü ʿanā vü vebāl ola

2 [28]Bu maṭbaḫ-ı cihānda tenaʿʿum idüp şehā
İller yiyüp içe yine[106] senden suʾāl ola"

Neṯr:

[29]Vezīr **Mihr-rāy** kelām-ı ḥaḳḳı lisān-ı ṣıdḳ ile edā ve nuṣḥ u pend bābında üzerinde vācib farżı ḳażā itdükden ṣoñra [30]zebān-ı ṣenāyı açup **Şāh Lehrās**'a bu vechle duʿā eyledi ki:

Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 [31]Ey cemālüñ çü mihr-i ʿālem-tāb
2 Zer-feşān itmede kefüñ çü seḥāb
3 Luṭfla nuṭḳuñ oldı dürr-i ḫoşāb
4 Yemm-i cūduñ ḳatında baḥr-i ḥabāb
5 [32]Zühre dir naġmede be-çeng ü rebāb
6 Devletüñ tā ebed mücelled ola

1 [33]Ṣıdḳla çarḫ dergehüñde ġulām
2 Zühre sāḳī vü mihr saña çü cām
3 Virdi ʿadlüñ cihāna luṭf-ı niẓām
4 Kef-i cūduñ miṣāl-i ebr ü ġamām
5 [34]Vaṣf-ı ẕātuñ şehā senüñ be-devām
6 Naḳş-ı zer ḳubbe-i zeberced ola

[106] T'de eksik olan "yine" kelimesi, vezni tamamladığı ve İ, H, ve TDKK'de bulunduğu için buraya konulmuştur.

1 [35]Saña her nesne rūşen u maʿlūm
2 Ger ola ḫaṭṭ u noḳṭa-i mevhūm
3 Münkeşifdür saña daḳīḳ-i ʿulūm
4 Rāz-ı ser-bestedür ḳamu mefhūm
5 [36]İde teʾşīr seyr-i çarḫ u nücūm
6 ʿİzzetüñ dāʾim ü müʾebbed ola

[166b]

Neṯr:

[1]Çün ki **Mihr-rāy**-ı süḫan-ārāy işbu eşʿār-ı belāġat-şiʿārı miṯāl-i lüʾlü-i şāhvār pīşgāh-ı salṭanat-medārda īṯār ü niṯār itdi [2]**Şāh Lehrās** kendü egninde olan fāḫir-i libāsı maḫż-ı teşrīf içün aña ilbās idüp taḥsīn-i bī-şumār itdi.[107] [3]Ve yine ber-ʿādet-i pīşīne raḫş-ı zerrīn-zīne süvār olup ḳaṣr u sarāyına geldi ve tamām-ı şeb şāhidān-ı şekker-leb [4]ve muṣāḥibān-ı bā-edeb ile ṣoḥbet-i ḫāṣṣ idüp müṭālaʿa-i tevārīḫ ü āṯār ve müẕākere-i aḥvāl-i pādşāhān-ı rūzgār eyledi.

Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Lāzım oldur ki şāh-ı bā-celāl
İtmek içün tetebbuʿ-ı aḥvāl

2 Oḳuyup dāʾimā kitāb-ı siyer
Ala eslāfdan nişān u ḫaber

[107] 2.-3. satırlar arasında, müellif hattında bulunmayıp diğer nüshalardan İ, H, ve TDKK'de bulunan şu fazlalık kısımlar yer almaktadır:

"Naẓm:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Böyledür böyle ʿādet-i şāhān
Ki iderler efāżıla iḥsān

2 Şāhı medḥ itse bir faṣīḥ-zebān
Ḳalur ol tā ki āḫir ola zamān

3 Naẓm u neṯr-ile medḥin itse şehüñ
Nāmı zinde olur ebed o mehüñ

4 Pes şehenşeh aña naẓar ḳılsa
İltifāt-ile behrever ḳılsa

5 Ẕātına lāyıḳını itmiş olur
Rāh-ı şāhāne dāde gitmiş olur"

3 Ki şehān-ı selef ne itdiler
Geldiler dehre nice gitdiler

4 ʿAdl idenler nice muʿammer idi
Düşmen üzre niçe muẓaffer idi

5 Ẓulm iden nicesi helāk oldı
ʿÖmri maḳtūʿ [u] cismi ḫāk oldı

6 Ol ki iḥsān u ʿadl u dād itdi
ʿAskerüñ göñlin aldı şād itdi

7 Mülki ābād ḳalbi şād oldı
Düşmeni ezʿaf-ı ʿibād oldı

8 Ẓulm idüp ʿaskere eẕiyyet iden
Sitem-i merdüm-i raʿiyyet iden

9 Niçe maḥrūm-ı tāc u taḫt oldı
Nice ber-geşte baḫt u raḫt oldı

10 Göricek Şāh bunlaruñ ḥālin
Fehm idicek cezā-i aʿmālin

11 Luṭf u dād u ʿadāleti artar
Keremi vü şecāʿati artar

12 Li'llahi'l-ḥamd **Şāh Aḥmed Ḫān**
Pādşāh-ı cihān u ʿālem-i cān

13 Kār u bārı tetebbuʿ-ı āṯār
Fiʿli dāʾim tecessüs ü aḫbār

14 Meyli iḥsān u ʿadledür her dem
Ẕāt-ı pākinde yoḳ eẕā vü sitem

15 Yā İlāhī kemāl-i ẕātuñ içün
Cümle esmāñ-ıla ṣıfātuñ içün

16 Ẕāt-ı pākin maṣūn u maḥfūẓ it
ʿAyn-ı luṭf ile anı melḥūẓ it

17 ʿAdli ile bilādı maʿmūr it
ʿĀlemi cūdi ile mesrūr it

18 İḫtilāl-i zamāneyi defʿ it
Fitne vü şerr-i müfsidin refʿ [108] it

19 Düşmen-i devletin helāk eyle
Dāʾimā ḫor u derdnāk eyle

20 Kendü taḫtında pāydār olsun
ʿİzz ü devletde ber-ḳarār olsun

[5]ŞĀH LEHRĀS DÖRDÜNCİ GÜN CELĀL-İ BĀ-İḲBĀL İLE ḲAṢR-I KEHRÜBĀ'YA GİTDÜGİDÜR

Naẓm:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 [6]Çıḳarup şeb libās-ı ʿabbāsı
Ṣubḥ giydi ḳabā-yı elmāsı

2 Ufuḳa çün çekildi perde-i āl
Felege virdi ferr ü zīb ü cemāl

3 [7]Ṣubḥ geydi çü ḫilʿat-i dībāc
Ser-i kūha geyürdi zerrīn tāc

4 Meşʿal-i mihr çün ki itdi ẓuhūr
Şemʿa-i aḫter oldı gözden dūr

Neṯr:
[8]Çün ki tāvus-ı zer-cenāḥ-ı ṣabāḥ emr-i Ḥażret-i Ḫālıḳu'ṣ-ṣabāḥ ile bāl u per açdı ve bāġ-ı cihānda cevelān idüp [9]çemenzār-ı dehre zer ṣaçdı, **Lehrās Şāh** ṭaraf-ı bāġa naḳl-i büngāh idüp ve mevkib-i pür-nāmūsı deryāleyin cūş ve çarḫ-ı ābnūsı [10]nāle-i kerrenāy u kūsı ile feryād u ḫurūş idüp ʿilm-i zer-nigār çetr-i pür-kār ile ol gülşen-i rūşende olan [11]Ḳaṣr-ı Zerd'de ḳarār eyledi. Ol Ḳaṣr-ı Zerd ki leṭāfetde yektā vü ferd idi naḳş-ı der ü dīvārı zerd reng-i [12]burc u bārūsı aṣfer ü lāciverd olup lālī vü jengār ve renghā-yı leṭāfet-bār ile pür-

[108] T'de "sekt" geçmekle birlikte burada kafiyeye uymadığı için diğer nüshalara (İ, H, TDKK) uyularak "refʿ" tercih edilmiştir.

naḳş u nigār idi. Ve ol Ḳaṣr-ı Zerd'üñ miyānında [13]birinc-ı ṣāfdan bir taḫt-ı vasīʿ ü'l-maṭāf vażʿ olınmış idi ki çār pāyesi sīm ü zer-ḥall ile münaḳḳaş [14]ve her pāyesinüñ başı sīm-i ḫāmdan birer ḳubbe-i dil-keş idi ki envāʿ-ı taṣvīrāt anda muṣavver olup her ḳubbenüñ üzerinde laʿl ü [15]yāḳūt ile muraṣṣaʿ bir mīl ü ʿalem-i mücevher ve her ʿalemüñ evcinde ʿaḳīḳ-i ʿaynīden yonılmış bir bāz-ı laʿlīn-per ḳonılmış ki ḥikmetle dāʾimā [15]gerdān ve **Şāh**-ı devrānuñ üzerine müşg-efşān idiler. Pes **Şāh**-ı bā-iclāl **Celāl**-i ṣāḥib-cemāl ile taḫt-ı zerdi [16]teşrīf ve dīdār-ı şerīfi ile ṣaḥn-ı Ḳaṣr-ı Aṣfer'i taltīf idicek **Fāżıl-ı Müdebbir**-nām vezīr-i saʿādet-kāmına ḫiṭāb-ı müsteṭāb [17]idüp didi ki: "Ey **Müdebbir**-i pür-fen dürc-i süḫanı güşāde ve dürer-i nuṣḥ u pendüñi işbu ferzend-i dil-bendümüñ gerden-i hāline [18]ḳılāde idüp ḫazīne-i sīne-i bī-kīneñi miftāḥ-ı zebānuñ ile feṭḥ eyle ve gencīne-i ṣadr-ı pür-seḳineñi lisān-ı muʿciz-beyānuñ ile [19]keşf ü şerḥ eyle. Tā kelām-ı siḥr-encāmuñ ile ḳadrüñ ziyāde ve cenāb-ı niʿme'l-meʾābum ḥużūrında levāzım-ı taʿẓīm ü ikrāmuñ āmāde ola [20]ki kişinüñ ḳadri feṣāḥat-beyān ile ʿālī ve pāye-i manṣıb u cāhı belāġat-i kelām-ı bedīʿ ü't-tibyan ile refīʿ ü sāmī olur."

[21]VEZĪR FĀŻIL-I MÜDEBBİR CELĀL-İ BEDR-KEMĀLE PEND Ü NUṢḤ İTDÜGİDÜR

[22]Çün **Müdebbir**-i vezīr **Şāh**-ı Süleymān-serīrden bu kelām-ı dil-peẕīri semāʿ ve emr-i vācibü'l-ittibāʿı istimāʿ itdi ber-ser ü çeşm [23]diyüp ve kürsī-i yeşimden ayaġ üzerine gelüp dürc-i maʿārif-ḳuflin güşāde ve ṭabaḳçe-i zebānı üzre cevāhir-i nuṭkı nihāde ḳılup [24]**Şāh Celāl** içün ʿaḳd-i zülāl-i rişte-i leʾāli ʿarż ḳıldı.

Naẓm:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 [25]Didi "ey kāmil-i ferişte-nihād
Oldı rūyuñla memleket dil-şād

2 Emr iderse eger ki Şāh-ı zemen
[26]İdem īṣār saña genc-i süḫan

3 Pend idem Şāh'a hemçü **Eflāṭūn**
Kim ola her biri dür-i meknūn

[MECLİS]

Neṯr:

[27]Pādşāhā ḥükm-i Ḫudā'dan baş çevirme ve emr-i Ḥaḳ'dan ġayrıya boyun virme. Tā ki ʿizzet-i kevneyn saña müyesser ve salṭanat-ı ʿālemeyn nāmuña muḳarrer ola. [28]Şāh ki emr-i Ḥaḳḳ'ı ḳabūl ḳıldı meydān-ı devletde ʿizz ü şeref ṭobını aldı ve ġulġule-i şevketi cihāna velvele şaldı. Pāye-i cāhuñ evc-i eflāke [29]ve debdebe-i kūs-ı manṣıbuñ müstaḳarr-ı simāke irmek maḳṣūdıyla dāmen-i ʿişmetüñ pāk ve āyīne-i ḳalbüñi meʿāṣīden ṣayḳala-i diyānet ile tābnāk eyle. [30]Ol kimse ki emr-i Ḥaḳ'la müʾemmer ü meʾmūrdur anuñ ḫāne-i saʿādeti iki cihānda ābād u maʿmūrdur. Zühd ü ṭāʿat vesīle-i devlet ve Ḥaḳḳ u ḫalḳ [31]ḳatında vāsıṭa-i ʿizzetdür. Pādşāhum kendü maʿbūduñ ḥaḳḳın bil ve dāʾimā ṣıdḳla ḥamd ü şükr ḳıl. [32]Şöyle ki muttaṣıl ẕikr-i Ḥaḳḳ'a meşġūl olasın mülk-i ʿāleme pādşāh olup ḳulūb-ı nāsda maḳbūl olasın. Her ḥālde [33]Ḫālıḳ'uñı yād eyle ve ḫāne-i ḳalbüñi anuñ ẕikri ile ābād eyle. Ẓāhirüñ ḫalḳla ammā bāṭınuñ Ḥaḳ'la olup derūndan āşnā ve bīrūndan [34]bīgāne gibi ol. Ṣūreten sulṭān u pādşāh ve maʿnīde dervīş ü gedā olmaḳ pādşāhān-ı mülk-i maʿnī ve şehenşāhān-ı ʿulvī vü süflī [35]olanlaruñ şānıdur. Ol pādşāhlar ki salṭanat içinde mertebe-i velāyete vāṣıl olmışlardur, keṯretde ḫalvet ḳapusından

[167a]

[1]dāḫil olmışlardur.

Naẓm:

[fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün]

1 Pādşeh kim iki ʿālem mülkine sulṭān olur
Ẓāhiri sulṭān u bāṭın ʿālemeyne ḫān olur

2 [2]Ol o şehdür kim derūnı pāk olup aġyārdan
Ḫalvetinde yāre ḳarşu ḫāk-ile yeksān olur

3 Ẓāhiren keṯretde ḫalḳ-ile velī bāṭında ol
[3]Cümleden ser-cümle ʿārī bir mücerred cān olur

Neṯr:

[4]Pādşāhā hevā vü fücūr ki ʿamel-i ehl-i şürūrdur senüñ sāḥa-i cenābuñdan dūr olsun ve kibr ü gurūr ki fiʿl-i dīv-i ġarūrdur senüñ ḫażret-i [5]salṭanat-meʾābuñdan baʿīd ü mehcūr olsun. Tā ki çerāġ-ı ḳalbüñ pür-nūr ve ḫāne-i derūnuñ maḥż-ı sürūr u ṣabūr olsun. Pādşāhum [6]zühd ü ṣalāḥ devlet-i ʿaẓīm ve fısḳ u fücūr ʿukūbet-i elīmdür. Vālī-i fāsıḳa devlet yār olmaz ve mülk ü māldan ol berḫūrdār olmaz.

[7]Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Pīr-i tersā-yı ʿĪsevī-meşreb
Ki ʿurūc-ı felekdür aña ṭaleb

2 Ḳıldı bu naḳş-ı ġūbı zīnet-i deyr
K'olmadı hīç fısḳuñ āġiri ġayr

Neşr:

[8]Her kim ki varṭa-i fücūra düşdi ʿāḳıbet anuñ mülk ü mālı berbād oldı ve zenbūr-ı hevām kimüñ başına üşdi ġānumānı perīşān [9]olup ḳarīn-i fitne vü fesād oldı. Fi'l-miṣl fısḳ bir āteşdür ki anuñ ḥaṭabı manṣıb u cāhdur ve dāʾimā anuñ duḫānından ġalḳ-ı [10]ʿālemüñ rüy-ı ḥāli tebāhdur." Bundan soñra Vezīr **Müdebbir** eytdi ki: "Min-baʿd bu pend-i dil-pesendüme muvāfiḳ bir ḳıṣṣa ve aña muṭābıḳ [11]bir ḥikāyet-i pür-ḥiṣṣe eydeyin ki şehriyār-ı gül-i ruḫsār anı pesend ve güş-ı hūşına peyvend eyleye.

[12]ḤİKĀYET-İ VEZĪR MÜDEBBİR

[13]Ḫānḳāh-ı ʿālemde **Rūz** be-nām bir merd-i zāhid ve bir faḳīr-i ʿābid var idi ki mülk ü māldan bī-behre ve şehr-i faḳr u iflāsda ʿalem ü şöhre olup [14]egninde olan câme pāre pāre ve başında olan nemed-külāh-ı siyāh ile ḳalbi yāre yāre idi. Bir naʿl-i köhne bulsa [15]ayaġına giyerdi ve illā pā-bürehne gezerdi. Rūz u şeb mübtelā-yı ġam u miḥnet ve leyl ü nehār giriftār-ı belā vü meşaḳḳat olup her anda bir belā-yı [16]cedīde dūş ve dāʾimā kelīm-i felāket aña ber-dūş olur idi ve çün kendü kārından melāli ve aḥvāl-i perīşānından [17]kelāli ḥadden tecāvüz itdi. Lisān-ı ḥāli ile eytdi ki: "Bu zaḥmet neye dek ve bu miḥnet ü meşaḳḳat niçeye dek. Ol [18]vaḳt oldı ki yüzümi Ḥażret-i İlāh'a ve teveccühümi ulu dergāha idüp ʿömrümi ṭāʿat-i Ḥaḳḳ'a ṣarf ve evḳātumı ʿibādet-i Ḫālıḳ-ı [19]muṭlaḳa ġarc idem. Ola ki ṭāʿat-i Ḥażret-i Cebbār baña bāʿiş-i güşād-ı kār ve sebeb-i kesād-ı bāzār-ı idbār ola." Pes şehrden [20]ṭaşraya revāne ve kühsār içinde aña bir ġār ġane olup laʿl-i nābvār derūn-ı kānı vaṭan ve yāḳūt-ı sīr-āb-miṣāl miyān-ı seng ü [21]ḫāki mesken idinüp tevekkül-i tām ile münzevī ve ġalḳdan iʿrāż idüp riyāżetden münḥanī oldı. Bir niçe müddet ṣıdḳla ʿibādet ve [22]ḍarāʿat ü niyāz ile ṭāʿat idicek bāb-ı maʿrifet ḳalbine meftūḥ ve mesāīl-i ʿilm-i ledünnī ile ṣadrı meşrūḥ oldı. [23]Ve çün deryā-yı dilinde emvāc-ı maʿānī cūş itdi ġalḳ-ı ʿālem dāmenine düşüp ġurūş itdi. Pes az zamānda aña ṣad hezār mürīd peydā [24]ve bī-şumār muḫliṣ hüveydā oldı. Nā-gāh ol şehrüñ pādşāhı bāde-i ecelden mest ve cām-ı ʿömri şikest olup taḫt-ı salṭanatı taḫte-i [25]tābūta ve

serīr-i ʿizzeti naʿş-ı mevte tebdīl ve dünyā-yı denīden Cenāb-ı Ḥażret-i Ḥayy-i lā-yemūta naḳl ü taḥvīl eyleyicek erkān-ı devlet [26]ve ekābir-i memleket ittifāḳı ile ḳurʿa-i fāl-ı devlet-nām **Bihrūz**'a ḳondı ve ḫuṭbe-i salṭanat ol zāhid-i ʿālem-efrūza oḳundı. [27]Pes çün ḫırḳa vü pelās-ı riyāżet ḫilʿat ü libās-ı ḫilāfete mütebeddil ve külāh-ı faḳr u felāket tāc-ı salṭanata müteḥavvil olup [28]maḳāmı ḳaṣr u sarāy u bāġ maḳarrı taḫt-ı ḥużūr u ferāġ oldı. ʿUcb u ġurūr ile muḫtellü'd-dimāġ ve seccāde-i ṭāʿat ve cādde-i [29]ʿibādetden ırağ olup terk-i riyāżet ü namāz ve ihmāl-i tażarruʿ u ibtihāl u niyāz idüp fısḳ u fücūra āġāz ve iblīs-i pür-telbīsi kendüye [30]dem-sāz itdi ve bi'l-cümle şürb-ı ḫamra idmān ve fısḳ u fücūrını iʿlān idüp maʿrifet ü ʿirfānı cehālet ü ʿişyāna mübeddel [31]ve diyānet ü īḳānı ḍalālet ü ṭuġyāna muḥavvel olıcaḳ ḫalvet-sarāyında itdügi ifḥāş beyne'n-nās āşikār u fāş olup [32]itdügi maʿṣiyet nekbet ü ẕilleti olmaġla mürīd ü muḫlişi olanlar münkir ve aña teveccüh ü iḳbāl idenler cümleten müdbir oldugından [33]māʿadā vücūdında bir maraż u ʿillet peydā ve ol ʿillet sebebi ile ḍarīr ü aʿmā olmaġla baḫt-ı şūmı ṭāliʿ-i naḥsi gibi [34]ber-geşte ve taḫt-ı salṭanatdan ḫāk-i ẕillete düşüp āvāre vü ser-geşte oldı ve çün devlet ü cāhı tebāh ve rūy-ı cihān dīdelerine muẓlim ü siyāh oldı, der-be-der gedālikden ġayrı bir çāre [35]ve ḫāne-be-ḫāne suʾālden ġayrı ile bir nān pāre bulımadı.

Beyt:

[mefāʿīlün / mefāʿīlün / mefāʿīlün / mefāʿīlün]

1 Her ol kim dergeh-i Ḥaḳḳ'ı ḳoyup Şeyṭān'a yār oldı
[36]İki ʿālemde bed-nām u perīşān-rūzgār oldı

2 Şu kim kibr ü ġurūr ile cihān mülkine ṣıġmadı
Bu vüsʿatle cihān mülki anuñ başına ṭār oldı"

Neẓr:

[37]Pes çün **Müdebbir**-i vezīr ḥikāyeti beyān u taḳrīr ve menfaʿat-i ṣalāh ve mażarrat-ı fısḳ u fesādı ḥikāyet żımnında ʿayān u tefsīr itdi [38]şāhsār-ı medḥ ü ṣenāya pervāz ve duʿā-yı **Şāh**-ı cihāna bu nevʿle āġāz itdi ki:

Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 [39]Ey saña şems ü āftāb ġulām
2 Aḫter ü māh-ı çarḫdur ḫuddām
3 Medḥ oḳur saña peyk-i sidre-maḳām

4 Zühre sāḳī vü māh-ı nev çün cām

5 [40]Kef-i cūduñ ider güher inʿām

6 Ṭūṭi-i ḳaṣr-ı çarḫ-ı mīnāfām

7 İtdi bu virdi ṣubḥ u şām tamām

8 [41]Ḥaşre dek saña ʿizz ü devlet ola

[167b]

1 [1]Seni medḥ eyler ins ü ḥūr u melek

2 Devletüñdür cihāna zīb ü bezek

3 Tābiʿ oldı saña simāk u semek

4 Düşmenüñ esfel ü ḳarīn-i derek

5 [2]Nefesüñ ʿĪsa oldı ṭabʿ-ı miḥek

6 Eylemez bunda kimse şübhe vü şek

7 Dir bunı sākinān-ı ṭāḳ-ı felek

8 [3]Şāha her demde cāh u ʿizzet ola

1 [4]Nuṭḳuñ oldı çü lüʾlü-i meknūn

2 Baḫt-ı ferruḫla ṭāliʿüñ meymūn

3 Müctemiʿ ẕihn-i pākün içre fünūn

4 **Bū ʿAlī**'sin deḳāʾiḳuñ **Ḳānūn**

5 [5]Ḥikmet-ile cihāna **Eflāṭūn**

6 Tā ola çār ṭabʿ u nüh gerdūn

7 Devletüñ dāʾimā ola efzūn

8 [6]Ẕāt-ı pāküñ maḳarr-ı ḥaşmet ola

Neṯr:

[7]Çün Vezīr **Müdebbir** zebān-ı dür-pāşından güherler efşān ve metāʿ-ı maʿānī[y]i pīş-keş-i **Şāh**-ı salṭanat-nişān itdi, ḥużżār-ı meclis [8]şerbet-i şīrīn-güftārın nūş ve naẓm u neṯr-i dür-bārın **Celāl**-i bā-iḳbāl mengūş-ı güş idüp Ḥażret-i Sulṭān-ı melāʾik-ḫavāṣ [9]bir ḫilʿat-i ḫāṣṣ ile teşrīf ve üstine cevāhir-niṯārı ile talṭīf itdükden[109] ṣoñra süvār-ı esb-i edhem ve ʿāzim-i

[109] 9.-10. Satırlar arasında, T'de bulunmayıp İ, H ve TDKK'de bulunan şu fazlalık kısımlar yer almaktadır: "māʿadā taḥsīn-i bisyār (bī-şumār H) ve āferīn-i bī-şumār (bisyār H) idüp iḥsān ve ʿāmm ile taʿẓīm ü ikrām eyledi.

Naẓm:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Şāh kim cümle ḫalḳuñ eşrefidür
Ḥüsn-i ḫulḳ ile nāsuñ elṭafıdur

sarāy u ḥarem oldı. [10]Tā vaḳt-i seḥer yārān-ı ġam-güsārān ile ʿişret, nedīmān-ı şīrīn-güftār ile ṣoḥbet eyledi.

[11]ŞĀH LEHRĀS BEŞİNCİ GÜN CELĀL-İ DEVLET-MEʿĀL İLE ḲAŞR-I SEBZ'E GİTDÜGİDÜR

Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 [12]Çün yine Şāh-ı ṣubḥ-ı zerrīn-tāc
Milket-i zengi eyledi tārāc

2 Yūnus-ı mihr olupdı loḳma-i ḫūt
Buldı maḫlaṣ-ı bāhir ẕü'l-melekūt

3 [13]Ṣubḥ ele aldı çün ki sāġar-ı dür
Eyledi bādeyi şafaḳdan pür

4 Çün şafaḳ bezm-i rūz itdi bahār
Aḫter itdi şükūfesini niṯār

5 [14]Ṭaġlar başı üzre rīze-i seng
Lāleler oldı cümle laʿlī-reng

---

2 Kerem ü cūd vaṣf-ı ẕātıdur
Luṭf u iḥsān anuñ ṣıfātıdur

3 Muḳteżā-yı ḫilāfet ü şāhī
Ol durur kim zi-māh tā-māhī

4 Ḫalḳ-ı ʿālem ġarīḳ-i luṭfı ola
Baḥr-ı cūdına ṭala behre bula

5 Ḫaṣṣa ol ʿārif-i süḫanver kim
Ola ṣadr-ı feṣāḥate ḥākim

6 Naẓm u neṯr-ile şāhı medḥ ide
İde teʿlīf ü ḥāli şerḥ ide

7 Ola teʿlīfi nām-ı şāh üzre
Eṯeri ḳala sāl u māh üzre

8 Bunuñ emṯāli bendeyi sulṭān
Ne ḳadar itse luṭf ile iḥsān

9 Olmış olur maḥalline vāṣıl
Yirine olmış olur el-ḥāṣıl"

Neṯr:

[15]Bu nevbet daḫı **Şāh Lehrās**-ı zerrīn-libās eblaḳ-ı gerdūnevār bir kümeyt-i nīl-gūna süvār olup ḳaṣr-ı ḥiṣārdan cānib-i gülzāra reftār [16]idicek **Celāl**-i iclāl daḫı bir semend-i al ile **Şāh**'uñ ḳafāsında ḫırām ve kendüyi hem-rikāb-ı ʿizzet ü iḫtişām idüp ḳafādār-ı [17]**Ḥażret-i Şāh** olmış gūyā āftāb pey-rev-i māh olmış idi. Āvāz-ı kūs u naḳḳāre gūş-ı sebʿa-i seyyāre-i ker ve ṣahīl-i esbān-ı [18]bād-reftār Süheyl-i Yemānī'yi mübtelā-yı seḥer idüp ʿalem-i zer-nigār ve leşker-i cerrār ile **Ḳaṣr-ı Sebz**'e nüzūl ve ravżatü'l-firdevse ḥulūl [19]eyledi. Ol bir ḳaṣr idi ki der ü dīvārı miṯāl-i zümürrüd-i aḫḍar ve ferş-i pür-kārı naẕīr-i zeberced-i ezher olup anda mercān-ı aḥmerden [20]bir serīr-i pür-kār ve çār gūşesinde çār ḳubbe-i zer-nigār ḳonılmış idi. Çün **Şeh-zāde** vü **Şāh** miṯāl-i āftāb u māh taḫt üzre [21]ḳarār ve ʿizz ü devlet ile istiḳrār itdiler, vezīr-i ḫāmis ki nāmı **Münhī** fażl u ḥikmetde rütbe-i kemāle müntehī idi işbu [22]ḫiṭāb ile muḫāṭab oldı ki: "Ey **Münhī** ḫazīne-i ḳalbüñi aç ve ṣanduḳa-i ṣadruñdan maʿānī dürlerin ṣaç. Leʾālī-i nuṣḥ u [23]pendüñi niṯār ve ber-resm-i maʿhūd bir ḳıṣṣa-i bā-ḥiṣṣe ile tezyīn-i ṣūret-i güftār eyle. Tā ki nuṭḳla pāye-i ḳadrüñ bülend ve **Şeh-zāde**-i [24]cüvān-baḫtum kelām-ı dil-bendüñ ile sūdmend ola."

VEZĪR MÜNHĪ CELĀL-İ PÜR-İḲBĀLE NUṢḤ U PEND İTDÜGİDÜR

Pes çün **Münhī**-i kāmil **Şāh**-ı deryā-dilden bu emri işitdi ve fermān-ı [25]vācibü'l-iẕʿānı gūş itdi fi'l-ḥāl kürsī-i zerkārdan ḳıyām ve taṣaddī-i kelām u peyām idüp

Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 [26]Didi "ey māh-rūy u çarḫ-serīr
Mihrveşdür saña żamīr-i münīr

2 Neyyirāt-ı felek olup ḫademüñ
Mihr ü māh oldı mehçe-i ʿalemüñ

3 [27]Luṭfla şeh ṭutar ise baña gūş
Nuṭḳum ide hezār-ı bāġı ḫamūş

Neṯr:

[28]Pādşāhā dilerseñ ki cümle-i aʿmālüñ ʿayn-ı ṣavāb ola umūr-ı memleketde ʿacele vü şitāb ḳılma. Cümle kāruñda ṣabrı pīşe [29]ve kendü ḳarīnüñi fikr ü endīşe eyle.

Beyt:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Kim ki işinde eyledi taʿcīl
ʿAceledür cehāletine delīl

Neṣr:

Ṣabr u ṣebāt miftāḥ-ı her devlet ü [30]cāh ve merd-i ṣābir nükte-i ʿizzet ü saʿādetden āgāhdur. Ṣabr ebvāb-ı ḫayrı güşāde ider ve dāʾimā esbāb-ı ʿayşı āmāde ḳılur. [31]Pādşāhum ṣabr u endīşeyi kendü ẕātuña enīs eyle tā ki peşīmānlıḳ ḳarinüñ olmaya ve teʾennī vü vaḳārı kendüñe elīf eyle [32]tā ki ḥasret ü nedāmet refīḳüñ olmaya. Ṣabr Ḥażret-i Ḥaḳḳ'uñ feyżinden bir nūrdur ve ṣābir maḥbūb-ı cenāb-ı Rabb-i [33]Şekūr'dur. Her kim ki fikr ü endīşe aña virdi dāʾim oldı ʿizz ü devlet anuñ ẕātı ile dāʾimā ḳāʾim oldı.

Naẓm:

[mefāʿīlün / mefāʿīlün / feʿūlün]

1 [34]Süleymān kim cihānuñ şāhı oldı
Anuñ mülki zi-meh tā-māhı oldı

2 Nigīn-i ḫāteminde yazılupdı
[35]Ser-i elmāsla ḫoş ḳazılupdı

3 Ki fenn-i ṣabrda kim nāmverdür
Devām üzre işi fetḥ ü ẓaferdür

[168a]

Neṣr:

[1]Ṣabr vücūd bāġında bir nihāldür ki anuñ mīvesi ʿizzet ü iḳbāldür. Her kimüñ kim bünyādı ṣabr üzre olmaya ol meṣelen [2]ḫas u ḫāşākdur. Rūzgār anı ḥālden ḥāle taḳlīb ü taḥvīl ider ve ol kimsenüñ ki ṭabʿı teʾennī üzre mecbūl ola ol [3]ṭaġlar gibi ṣebāt üzre olup levāzım-ı vaḳārı tetmīm ü tekmīl ider. Devlet çiçekleri ṣabr ile yimiş virür, bī-ṣabrlıḳ [4]kişiye ser-zeniş virür. Meşhūrdur ki ṣabr ile ḳoruḳ ḥelvā olur, bī-ṣabr olanlaruñ işi dāʾimā eyvā olur. Her kim ki [5]ṣabr ile erlik dādın virdi ʿāḳıbet zamāne anuñ murādın virdi. Kişiye fikr ü tedbīr ve ṣabr u endīşe ile rūşen-i żamīr gerek [6]tā ki işinde bünyād ve göñli dāʾimā şād ola. Pādşāhlara ṣanʿat u pīşe fikr ü teʾennī vü endīşedür. **Şāh** [7]bir işde ṣabr itse ol işi anuñ elinden kimse almaz ve bugün idecegi ʿameli yarın itse nesne fevt olmaz. Anuñçün ki [8]pādşāh üzerine bir ḥākim-i cābir ve emrini ṣarf ider bir mücbir-i ḳāhir yoḳdur. Meṣelā pādşāh-ı cihāna bir

şaḫṣuñ ḳatli [9]ʿarż olınsa şöyle ki ḳatli şerʿle vācib olup ḥākimü'ş-şerʿ ḥükm itmiş ise anuñ ḳatline emr olınmaḳ ḥükm-i şerʿi icrā [10]ve emr-i Ḥaḳḳ'ı imżā olmaġla ʿayn-ı ʿibādet ve maḥż-ı ḳurbet ü ṭāʿatdür. Ammā ḳatli muḳteżā-yı şerʿ-i şerīf olmayup [11]maḥżā siyāset içün ʿarż olınsa Ḥażret-i Ūlü'l-emre vācibdür ki bunda ṣabr u teʾennī ve ṣūret-i teʾḫīr ü tevānī [12]buyura. Yaḥtemil ki olʿarż-ı ġaraża muḳārin ḥaẓẓ-ı nefsi mutażammın ola. Pesʿaceleten ʿafvını fermān olınsa ṣoñ peşīmānī [13]fāʾide itmez zīrā cān mīvesi bustānda bitmez veʿuḳūbetinde ṣabr ve bir müddet ḥabs ile zecr ü ḳahr olınsa [14]pādşāh-ı ʿālemüñ dest-i ḳahrından anı kimse almaz ve ḳatli vācib olmış ise ṣoñra daḫı olur ḳalmaz. Ḳatl-i nefs Ḫālıḳ-ı [15]cinn ü ins olan Rabbü'l-ʿālemīnüñ sevmedügi ve ġāyet de dilemedügidür. Ḥażret-i Peyġamber ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem ḥadīṯ-i şerīflerinde buyurmışlardur ki [16]*Bütün dünyānuñ zevāli Allāhu Teʿālā ḥażretinüñ ḥużūrında bir Müslümān kişinüñ ḳatlinden āsāndur*. Yaʿnī ḫilāf-ı şerʿ bir Müslümāndan [17]ḳatl olınmaḳ dünyānuñ yıḳılmasından daḫı eşeddür ve yine ḥadīṯ-i şerīfde [18]gelmişdür ki *İnsān Rabbü'l-ʿālemīn ḥażretinüñ bünyānıdur. Melʿūndur ol kimesne ki Allāhu Teʿālānuñ bünyānını hedm eyledi*. Yaʿnī [19]ādemoġlı Allāhu Teʿālā ḥażreti kendü ḳudreti ile bünyād itdügi bināsı ve ṣunʿıdur. Pes şol kimse ki Ḥaḳ Teʿālā'nuñ kendü [20]binā itdügini ḳatl ile yıḳa ol melʿūndur yaʿnī Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ raḥmetinden baʿīddür. Ḳatl-i nefs emr-i şerʿle [21]olıcaḳ ʿibādetdür ammā ḫilāf-ı şerʿ olsa mūcib-i ʿuḳūbetdür. Ḥükemā dimişler ki bir pādşāh ki ḳatl-i nefsde isrāf [22]ide anuñ dünyāda ednā ʿuḳūbeti oldur ki ol pādşāhuñ ḳapusunda ḳaḥṭ-ı ricāl olup edā-yı ḫıdmet [23]ider kimsesi ḳalmaya ve umūr-ı salṭanatı görmek içün bī-ʿaḳl olanlara muḥtāc ola ve ol memleketden bereket [24]ḳalḳup reʿāyāsı faḳīr ve aç ola. Bir yire ki ḳanlar dökile ot bitmez ve Ḥaḳ Teʿālā ol yire raḥmet ile naẓar itmez. [25]Rivāyet olınur ki bir pādşāh-ı ʿādilüñ memleketinde bir kimesne ḳatl olınup ḳātil aḫẕ olınmış. Pes ḳışāṣ buyurulmaḳ içün [26]ol pādşāhuñ ḥużūrına getürüldükde sulṭān-ı kerīmü'ş-şān maḳṭūlüñ vārişlerine dimiş ki ben ʿulemādan şöyle işitdüm ki [27]bir memleketde bir ḳan dökilse ol memleketden nışf-ı bereket götürilür. Ḥālā bir ḳatl vāḳiʿ olup memleketüñ nışf-ı bereketi gitdi. [28]Ḥālā bunı ḳatl itmek ile bāḳī ḳalan bereketi gidermeyüp ḳan bahāsın aluñ dimiş. Vārişler rāżı olıcaḳ [29]pādşāh minnet idüp anlar daḫı diyeti çoḳ isteyücek pādşāh ḫazīnesinün nışfın virmege rāżı olup [30]ḳatle rıżā virmeyicek vārişler daḫı inṣāfa gelüp ʿafv itmişler. Pādşāh-ı kerīmüñ ḫāṭırıyçün bir nesne almamışlar. [31]Ḳatl-i nefs ve sefk-i dem ile meşhūr olanlar ḥüccāc ü seffākdur ve anlar ʿinda'llāh veʿinde'n-nās meẕmūm birer ẓālim-i [32]effākdur. Ol müfsid ki pādşāhı bi-ġayr-ı Ḥaḳ ḳana şerīk ider ḥaḳīḳatde anı ḥüccāc u seffāka teşrīk ider [33]ve bu daḫı ʿulemā ḳatında muḳarrerdür ki ḳātil muʿammer olmayup ḳatl-i nefs noḳṣān-ı ʿömreʿillet ve ṣebāt u beḳāya [34]bāʾiṣ-i ḳılletdür.

[168b]

[1]Naẓm:

[feʿ ilātün / mefāʿ ilün / feʿ ilün]

1 Pādşāhā vücūd-ı pür-cūduñ
Ḳālib-i ʿāleme revān oldı

2 Bu cihān cümle cism ü ẕāt-ı şehān
Cān-ı ser-cümle-i cihān oldı

3 [2]Ḫayra her kim delālet itdi şehi
Ḫayr-cūy-ı cihān u cān oldı

4 Ol ki ilḳā-i şerr ider her dem
Düşmen-i cān olup yamān oldı

5 [3]Aḥmaḳ oldur ki cānına ḳıydı
Şāh-ı devrāna bed-gümān oldı

6 Diñleme ol ḫabīṯ-i bed-gūyı
Ki cefā-cūy-ı īn ü ān oldı

7 [4]Ḳanda kim müfsid ü ḥasūd oldı
Niçe ẓulm ü fesād u ḳān oldı

Neṯr:

[5]Teʾennī Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinüñ fiʿl-i ẕātı ve vaṣf-ı nefs-i keṯīrü'ṣ-ṣıfātıdur. Bir kez *kün*[110] dimekle yaʿnī ol diyü bir kerre emr itmekle bir nefesde on sekiz bin [6]ʿālemi ḫalḳ itmege ḳādir iken semavāt u arżı altı günde yaratdı ve ṭurfetü'l-ʿaynda vücūda getürmek mümkin iken bu ḳadar müddetde devr itdi [7]ve bundan murādı ḳullarına teʾennīyi taʿlīm ve fevāʾid-i ṣabrı tefhīm idi. Pādşāhum ṣabūr olanlar devletyār ve ṣābirler maḳbūl-ı Ḥażret-i Girdgār olur. [8]Ṣabr sermāye-i fetḥ ü ẓafer ve ṣabr bir naḫl-ı pür-ṯemerdür. Her kim kendü kārında ʿacele vü şitāb itdi ʿāḳıbet ol şitāb ile kendü cānına ʿaẕāb itdi. [9]Pādşāhā çün ki ḥużūr-ı pür-ḥubūruñda nuṣḥ u pend ile maʿnī cevherlerini silk-i iḫlāṣa naẓm u bend itdüm. Buna muvāfıḳ bir ḥikāyet eydeyin [10]ki **Şeh-zāde**-i hümāyūn baḫtı sūdmend ve gūş idenler anı pesend eyleye."

[110] "Bir şeyi dilediği zaman onun emri o şeye ancak "*Ol*!" demektir. O da hemen oluverir." (Yâsîn 36/82)

ḤİKĀYET-İ VEZĪR MÜNHĪ

[11]"Ḥikāyet olınur ki milket-i vesīʿ-ʿālemde bir pādşāh-ı Cem-ḥaşem ve bir pādşāh-ı Ferīdūn-ḫadem var idi ki devrüñ cevrinden āzād [12]ve kār u pīşesi dāʾimā ʿadl u dād idi. Rāy u tedbīri żamīr-i münīri gibi ḫūb ve rūy-ı merġūbı mūy-ı müşg-būyı gibi müveccih ü [13]maḥbūb olup ḥükmi her yirde sārī ve fermānı şemşīr-i ābdārī gibi fıraḳ-ı aʿdā üzerine cārī idi ve ol pādşāhuñ nām-ı meymenet-ḫitāmı [14]**Şāh Mücīr** ve āftāb-ı derūnı rūşen ü münīr olup miṣāl-i bedr u ḫūrşīd **Cemşīd**-nām bir ferzend-i reşīdi var idi ki atasınuñ [15]andan çoḳ recā vü ümmīdi var idi. Ol **Şeh-zāde**-i āzādenüñ kārı gāh seyr-i gülzār ve ṣayd u şikār içün geşt ü güẕār ve gāh [16]taḥṣīl-i ʿilm ü kemāl-i celīlü'l-mikdār olup żamīr-i münīr[e] hīçbir müşkil ḫafī olmaz ve ḫadeng-i tīrinden mürg-āb u ʿuḳāb ḫalāṣ [17]bulmazdı. Meger kim **Şāh Mücīr**'üñ ḥarem-sarāyında bir ṣanem-i lāle-rūy ve bir nigār-ı sünbül-mūy var idi ki ruḫ-ı zībāsı [18]gül-berg-i ḫod-rū ve nergis-çeşm ü hilāl-ebrū olup ḳāmeti şimşād ve nāmı **Dil-şād** ve zülf-i perīşānı ḫoş-bū idi. [19]Ḳażā-yı Ḥażret-i Perverdgār ile ol nigār-ı lāle-ʿiẕār **Şeh-zāde**-i baḫtiyāruñ cemāl-i bā-kemāline ʿāşıḳ ve ümmīd-i viṣālinden vāṣıḳ [20]olup leyl ü nehār āteş-i ʿışḳı ile yanar ve dīdeleri būs u kenār ümmīdi ile dāʾimā eşk-bār idi. Lākin ḥālini [21]kimseye ʿayān ve rāz-ı pinhānını bir ferde keşf ü beyān itmez idi ve ʿarż-ı ḥāl ile derd-i derūnından **Şeh-zāde**'yi ḫaberdār ve ol sırrı [22]maḥbūb-ı cānına āşkār itmeden daḫı ḫavf ider ve ḥāl-i pür-melālin bu vech üzre setr idüp gider idi. Rāvī eydür ki **Dil-şād**'uñ [23]ḫıdmetinde **Gül-şāh**-nām bir kenīzek çün-māh var idi ki **Dil-şād**'uñ maḥrem-i rāzı ve yolında cān fedā ider bir yār-i dem-sāzı idi. Bu sırr-ı mektūmı [24]aña fāş ve bu ġuṣṣada anı rāz-dāş idüp ġam-ı cānānı aña söyledi ve ol sırr-ı pinhānı aña keşf eyledi. Pes **Gül-şāh** daḫı ol māhı [25]teselliyet ü ġam-ḫˇārlıḳ levāzımını tevfīḳ idüp ey **Dil-şād** ḫāṭıruñ ḫoş ṭut ki ḥālüñi setr iderem ve **Şeh-zāde**'yi ḥīle ile dāme düşürüp [26]senüñ içün ṣayd iderem diyü yirinden ḳopdı ve dāmen-i ḥīleyi miyān-ı mekr ü tezvīre ṣoḳdı ve **Şāh Cemşīd** manẓarasında miṣāl-i māh u ḫūrşīd [27]oturur iken ḫalvetine girdi ve **Dil-şād**-ı nā-murāduñ aḥvālinden ḫaber virdi. Çün **Gül-şāh**, **Ḥażret-i Şāh**'a bu rāzı açdı gūyā ki [28]aġzından üzerine āteşler ṣaçdı. Pes ol āteşüñ teʾşīrinde gāh ṣarardı gāh ḳızardı ve atası ḫavfından yüregi ditreyüp gözi [29]ḳarardı ve çün ṭabʿ-ı pāki töhmet-i ḫıyānetden berī ve aṣl u nesli levṣ-i ḫıyānetden ārī idi. **Gül-şāh**'a ḫışm u ġażab ve iṭāle-i lisān-ı [30]edeb idüp didi ki "Ey küstāḫ-ı bī-bāk ve ey şūḫ-ı nā-pāk bu ne ḫaberdür ki baña getürürsin ve ne kelām-ı keder-eṣerdür ki [31]ḫażretüme yitürürsin. Benüm şānum andan ʿālīdür ki ḫıyānet ile ālūde ve vālid-i mācidüm ḥaremine dīde-i ʿiffetüm ihānet ile [32]güşūde ola var git eyledügüñ ceṣārete tevbe vü istiġfār it ve illā seni şemşīr-i ābdār ve ḫancer-i ḫūn-ḫˇār ile [33]helāk iderem." Çün **Gül-şāh**, **Ḥażret-i Şāh**'dan bu ḫiṭāb-ı pür-ʿitābı işitdi nīm-i cān ile gelüp **Dil-şād**'a yitişdi ve tamām-ı aḥvāli taḳrīr [34]ve cevāb-ı pür-melāli beyān u tefsīr

itdi. Pes **Dil-şād** ḫavf-ı cān ve bīm-i tīġ-ı ḫūn-efşān ile bāb-ı mekri güşād idüp [35]**Şāh Mücīr**'üñ ḫalvetine duḫūl ve ṣad hezār ʿişve ile şarāb-ı nāb gibi ʿurūḳına ḥulūl idüp duḫān-ı keyd ile gözlerini eşk-bār

[169a]

[1]ve āteş-i mekr ile zebāne-i zebānın pür-şerār idüp didi ki "Ey **Şāh** senün bu nā-ḫalef oġluñ baña ḳaṣd itdi ve döşegüñe ḫıyānet ayaġı ile başmaġa ʿazm itdi, bu ferzend-i nā-ḫaleflüñ benüm dāmen-i ʿiffetümi derīde ve peyvend-i ʿişmetümi bürīde [2]itmek içün baña ḳaṣd itdi ve senüñ ferrāşuña ḳadem-i ḫıyānet ile başmaġa ʿazm itdi. Pes **Şāh Mücīr** bu kelām-ı bā-tezvīri [3]işidicek āteş-i ġażab ʿaḳl u idrākini ḫīre ve dūd-ı ḫışm-ı başīretini tīre idüp nār-ı ġażab derūnında fürūzān [4]ve dīdelerinde bārān ġayẓ-ı tīr-i belā gibi rīzān olup ṣabr u teʾennīyi pīşe ve ḫaberüñ ṣıdḳ u kiẕbinden endīşe itmeyüp ferzend-i [5]ercümendini meydān-ı siyāsete getürdi ve bī-tevaḳḳuf ol nev-cüvānuñ başını tīġ-ı ḳahr ile kesdürdi ve çün ol mekkāre bu ḥāli [6]gördi cāmesin çāk ve başını ālūde-i gerd ü ḫāk idüp **Şeh-zāde** bunda bī-günāh ġarḳ-ı maʿṣiyet olmaġla ḥāli tebāh [7]idügine iʿtirāf idicek kendüsi daḫı ṭutuşdurduġı āteşe bıraġılup yandı ve lākin ne fāʾide pādşāh bī-ṣabrlıḳ ile [8]itdügi ʿamelden ḳana boyandı. Pes teʾennī vü vaḳār ve maḳām-ı ṣabrda ḳarār itmemek ile esās-ı devletini kendü eli ile künde ve ʿalem-i [9]salṭanatını ser-efgende idüp ve andan ġayrı ferzendi ve rūy-ı zemīnde bir peyvendi ḳalmaduġı ecelden mülk ü devlet-i ġayra intiḳāl [10]ve bār u büngāh-ı salṭanat ecnebīler menziline irtiḥāl eyledi. Pes bu ḥikāyet anuñçün getürüldi ki Ḫażret-i Ḫudāvendigār her [11]emrde ṣabr u teʾennīyi der-kār ve sürʿat ü ʿaceleye ber-kenār idüp her ḫuṣūṣda tevaḳḳuf u ṣabr ile ʿamel ve taḥammül [12]ü teʾemmüli lāzım-ı her murād u emel eyleye. Tā ki **Şāh Mücīr** gibi mübtelā-yı teʾessüf ve giriftār-ı endūh u telehhüf olmaya." [13]Bundan ṣoñra ki bu ḥikayet-i pür-ḥikmet ile ḫatem-i kelām ve iẓhār-ı maḳṣūd u merām olındı. Pādşāh-ı zemīn ü zamān ve şehenşāh-ı [14]mekīn ü mekān ḥażretinüñ duʿāsı ile çerb-zebān u raṭb-lisān olayın diyü eytdi ki:

Naẓm:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 [15]Ey żamīr-i münīr ile çün māh
2 V'ey ser-i ḫusrevān ʿāleme şāh
3 Aḫter ü mihr-sā ki nīgū-ḫˇāh
4 Girdgār ola luṭfı ile penāh
5 [16]Bed-sigālüñ yüzi çü ḳabr-i siyāh

6 Menzili ola her zamān bün-i çāh
7 Ġamı çün kūh ola ve çehresi gāh
8 Ẓāhir oldı yüzüñde luṭf-ı İlāh
9 [17]Tā ola māha aḫterān sipāh
10 Saña vaṣf ola ʿizzet ü iḳbāl

1 [18]Ṭalʿatüñ ile müstenīr āfāḳ
2 Mihr ü meh ki żamīrine müştāḳ
3 Ẕātuñ oldı ʿaṭā ile tek ü ṭāḳ
4 Mādiḥüñ sākinān-ı nüh etbāḳ
5 [19]Muṭrıbuñ naġme-sāz bā-ilḥāḳ
6 Ḫıdmetüñde bu çarḫ-ı beste nıṭāḳ
7 Māhı reşk itdi mübtelā-yı meḥāḳ
8 Tā ola mihre cā bu ṭāḳ u revāḳ
9 [20]Nūrveş ola meclisüñ berrāḳ
10 ʿÖmrüñ efzūn ola zi-māh u zi-sāl

1 [21]İtdi dünyāyı ruḫlaruñ enver
2 Baḥrveş kefüñ itdi beẕl-i güher
3 Dergehüñ ḫāk-i çarḫadur efser
4 Düşmenüñ lāʾiḳ-i sinān u teber
5 [22]Āftāb-ı zümürrüdin minber
6 Medḥüñ oḳur şehā be-şām u seḥer
7 Pādşāh-ı cihān u dīn-perver
8 Gūş iderse duʿā-yı devleti ger
9 [23]Mihr ider dāʾimā bunı ezber
10 Nām-ı pāküñveş ol çemende ḫışāl

Neṯr:

[24]Çün **Münhī** ol pend-i dil-bendi bu ḥikāyet-i sūdmend ile tamām ve bāde-i naẓm-ı dil-pesendi der-cām-ı intiẓām idüp **Şāh Lehrās** ol sāġar u kāseden [25]mest-i müdām oldı. Bir ḫilʿat-i zer-keş ile teşrīf ve taḥsīn-i beyyine ile talṭīf idüp süvār-i eşheb-i bā-edeb olup sarāy-ı devletine [26]rücūʿ ve nüdemā-yı ehl-i dil ve üdebā-yı fāżıl u kāmil ile ṣoḥbete şürūʿ itdiler.

[27]MEDḤ Ü ŞENĀ-YI DEVLET-ḪᵛĀHĪ VE DUʿĀ-YI PĀDŞĀH-I ʿADĀLET-PENĀH "*İṬĀLA'LLĀHU TEʿĀLĀ BEḲĀHU VE ENĀ LEHU KÜLLİ MĀ YETEMENNĀHU*"[111]

Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 [28]Gele ey sāḳi-i semen-endām
Mey-i nābı getür ṣunup ber-cām

2 Ṭalʿatüñdür çü māh u cām-ı sipihr
Göster ey āftāb-ı āndan çihr

3 [29]Gele ey sāḳi şarab ṭoldur
Vir ṣabūhı vü eyle mest-i seḥūr

4 Yaʿni ey mürşid-i ḫuceste-ḫiṣāl
Ḳıl beni mest-i cām-ı ʿışḳ-ı Cemāl

5 [30]Şöyle mest it ki bende ḳalmaya hūş
Ḥayret-i ʿışḳla olam med-hūş

6 Sen de ey muṭrıb-ı terāne-serā
Ele al çeng-i ʿışḳı eyle nevā

7 [31]Bir ṣadā eyle perdesinde anuñ
Ki ḳılam çāk perdesini tenüñ

8 Yine ey maḳarı faṣīḥ-zebān
Sen de ḳıl naẓm-ı dür-miṣāl feşān

9 [32]Yaʿni vaṣf it zebān u ḳalüñ ile
Eyle taʿrīf ḫoş-maḳālüñ ile

10 Ol şeh-i ʿālemi ki māh u felek
Görmemişdür aña naẓīr ü melek

11 Yaʿni **Sulṭān Aḥmed**-i ʿādil
Ki odur şāh-ı aʿẓam-ı fāżıl

[111] Manası: Allah onu korusun ve istediği her şeyi ona versin.

12 Salṭanat taḫtına anuñ gibi şāh
Gelmemişdür olalı mihrle māh

13 [33]Oldur ol pādşāh-ı milket-i ḫāk
Ki ider tīġ-ı ḳahrı ʿālemi pāk

14 Geçürür ḳalb-i ḫaṣma şīr-i murād
Ki ola ḳalbi ṭaş u cānı pūlād

[169b]

15 [1]El urup ḳabża-i şerīʿate ol
Buldı tīr-i ḥalāṣı menzile yol

16 Ḥāṣılı pādşāh-ı deryā-dil
Ki odur şāh-ı ʿādil ü kāmil

17 [2]Ḳalb-i ṣāfı ʿadālete māʾil
Ẓulm ü ʿudvāna olmadı ḳāʾil

18 Meyli dāʾim ṣalāḥ-ı ʿālemedür
Luṭfı māhī vü murġ u ādemedür

19 [3]Dāmen-i ʿişmetine gerd-i sitem
İrmemişdür be-ḥaḳḳ-ı nūr-ı ḳıdem

20 Yā İlāhī vücūd-ı pür-cūdın
Ḥıfẓ idüp vir murād u maḳṣūdın

21 [4]Dāʾim eyle celāl-i salṭanatın
Muntaẓam ḳıl umūr-ı memleketin

22 Gerçi kim pādşāh-ı ʿālemdür
Şāh bin şāh u ḫān-ı aʿẓamdur

23 [5]Līk dergāh-ı ʿizzetüñde senüñ
Bendelik itmek ile faḫri anuñ

24 Ḥāfıẓıdur şerīʿat ü dīnüñ
Merkezidür medār-ı āyīnüñ

25 [6]Ḫādimidür ḥarīm-i ḥürmetüñüñ
Nāṣırıdur livā-i ʿizzetüñüñ

26 Ey Ḫudāvend-i ṣāḥibü'l-melekūt
Mālikü'l-mülk Ḥayy-i ẕü'l-ceberūt

27 [7]Devlet ü salṭanatda dāʾim ḳıl
Şevket ü ʿizzetini ḳāʾim ḳıl

[8]ŞĀH LEHRĀS CELĀL-İ PÜR-İCLĀL İÇÜN ḲAṢR-I CİHĀN-NÜMĀ BÜNYĀD İTDÜGİDÜR

Neṯr:

[9]Çün vezīrān-ı **Şāh**-ı eyyām penc pend ve penc ḥikāyeti tamām ve **Şāh**-ı keṯīrü'l-inʿām dürr-i meknūn-miṯāl olan kelām-ı mevzūnları muḳābelesinde [10]ḫilʿat-ı teşrīf ile ikrām eyledi yedinci gün **Şāh**-ı nīk-aḫter Ḳaṣr-ı Aḫḍar'dan dīvān-ı bülend-eyvānını teşrīf ve taḫt-ı zerrīne geçüp erkān-ı [11]dīvānını talṭīf vüzerā-i cihān-ārā taḫt öñinde ve sāʾir erkān yirlü yirinde ḳarār ve **Şāh Lehrās**'uñ emrine [12]intiẓār itdiler. Pes sulṭāñ-ı ʿālī-şān zümre-i vüzerā vü nüdemā vü ümerāsına ḫiṭāb idüp didi ki: "Benüm żamīr-i münīr ve ḳalb-i ḫūrşīd-i naẓīrüme [13]bu lāʾiḥ oldı ki **Celāl**-i bā-iclālüm içün bir ḳaṣr-ı ʿālī binā olına ki anuñ temeli tucdan ve kerpici [14]pūlāddan ve çamurı ḳalaydan ve saḳfı sīm-i ḫāmdan ve ṣıvası altundan ve pencereleri billūr cāmdan ola ve çār dīvār u [15]tavānı şekl-i murabbaʿ ve dürr ü cevāhir ile muraṣṣaʿ olup yirden irtifāʿı dört yüz ve ṭūl u ʿarżı sekiz yüz arşun [16]ve örtüsi iki ẕirāʿ ḳurşun ola." Pes vüzerā-i ṣāḥib-rāy semʿan ve ṭāʿaten diyüp ol ʿaṣrun üstādlarından [17]**Miʿmār**-nām bir usta-i kār var idi ki ʿilm-i hendesede usta **Sinimmār** aña şākird-i kār ve resm ü taḥrīrde hīçbir [18]miʿmār anuñla hem-pür-kār olımazdı. Tuc ve demür üzerinde naḳş ider idi ki üstādlar mum üzerinde ḳazamazdı [19]ve ṭaş ve pūlād üstünde taṣvīr ider idi ki muṣavvirler kāġeẕ üzerine yazamazdı. Ol **Miʿmār**-ı pür-kāruñ [20]ḫıdmetinde yetmiş nefer şākirdi var idi ki her biri kendü gibi üstād ve zamānında her biri bir **Ferhād** idi. [21]Pes vüzerā ol miʿmārı getürüp iḥżār ve emr-i Ḫudāvendigār'ı inhā aña işʿār idicek **Miʿmār** daḫı ḳoltuġına iḳrār [22]ve ber-mūceb-i ḥükm-i **Şāh Lehrās** ile binā-yı muḥkem-esās eylemegi ḳabūl u iḫtiyār idüp didi ki: "Eger pādşāh-ı devrān [23]cānibinden himmet ve vükelā-yı salṭanat ṭarafından iʿānet olup mühimmāt-ı binā ḥāżır u müheyyā olursa[24]ḫilāf-ı muʿtād bir bünyād idem ki ʿUṭārid ve Keyvān anuñ rifʿat-i eyvānında ḥayrān ve gerdūn-ı [25]ʿaẓīmü'ş-şān istiḥkām-ı bünyānından ser-gerdān ola." Pes ḫızāneden māl-ı firāvān ve sīm ü zer-i bī-pāyān [26]döküp kaʿr-ı zemīnde ābdan türāba gelince tucdan temel ve her biri biñ batmān vezninde demürden kerbic [27]ʿamel idüp kirec yirine ḳurşun u ḳalay ile dört dīvārı tamām ve yüceligi nihāyet ü encām bulıcak [28]üstine bir ʿālī ḳubbe çevirdi ki ṭāḳ-ı felege berāberlik

ve çarḫ-ı aḫḍara mümessirlik daʿvāsın ider idi ve çün ḳubbe [29]vü kemer āḫir oldı üzerine ḫām gümüşden bir şeh-nişīn idüp altun u cevāhir ile anı tezyīn eyledi [30]ve ol şāh-nişīnüñ dört dīvārına ṭaşradan dört ḳıṭʿa āyīne-i cihān-nümā vażʿ itdi ki muḳābelelerinde

[170a]

[1]yüz mīl yirden bir ḳarınca ve pür-nesne ol āyīnelerde münʿakis olurdı ve her ne cānibden bir düşmen ḥareket itse ṣūreti bi-ʿaynihā anlarda [2]müntaḳış olurdı. Çār gūşesinde çār ṣuffe ve ṣadrında yek-pāre yeşimden muṣannaʿ bir taḫt-ı muraṣṣaʿ ḳodı ki ḥüsn ü [3]leṭafetinde ʿaḳllar ḥayrān ve idrākler perīşān olur idi ve bir levḥ-i zerrīn envāʿ-ı cevāhir ile [4]tezyīn olınup taḫtuñ muḳābelesinde vażʿ olındı ve işbu ebyāt altun ḳalem ile üzerine naḳş olındı.

Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 [5]Biz ki bu ḳaṣrı eyledük bünyād
Burc u bārūsın eyledük pūlād

2 Dest-i aʿdā aña ẓafer bulmaz
Aña bir kimseden gezend olmaz

3 [6]Līk ḳaṣr irse evc-i eflāke
Pest ider merek indürüp ḫāke

4 Ten çü āḫir türāb olur bir gün
Yapduġuñ hep ḫarāb olur bir gün

5 [7]Eyleseñ ḳaṣr-ı sīme dür yāḳūt
Ḫānedür ḳabr u taḫt olur tābūt

6 Olmaġa gūşe-i ferāġ yiter
Gülşen ü lālezār u bāġ yiter

7 [8]Pes bu ḥırṣ u hevā vü āz nedür
Ḳaṣr u ṭāḳ-ile imtiyāz nedür

8 Almadı kimse bu cihāndan kām
Aṣl maḳṣūd nām olurmış nām

9 [9]Çün ki ten ḫāk olup olur nā-būd
Kişiye ʿāḳıbet gerek maḥmūd

Neṯr:

[10]Çün ki ol ḳaṣruñ işi tamām oldı ve zer-beft ḫalılar ve ser-ā-ser nihālīler ile döşenüp ārāyiş ü zīneti itmām olındı **Şāh Lehrās** [11]ol ḳaṣr-ı aʿlāya Ḳaṣr-ı **Ḳıble-Nümā**-nām ḳoyup anı **Şāh Celāl**'e ʿaṭā itdi. Pes **Celāl** daḫı nedīmler ve ṣāḥib-i iḫlāṣī muṣāḥibler ile [12]anda ṣoḥbet ü ʿişret ve kesb-i esbāb-ı devlet ü ʿizzet idüp fuḳarā vü żuʿafāya ʿaṭā ve muḥtāclara sīm ü zerle iʿṭā idüp [13]üstād u muʿallimlerden ʿilm ü kemāl umūr-dīde-i müdebbirlerden ʿadālet ü iʿtidāl taḥṣīl idüp cümleten ehl-i ʿālim ve kāffeten efrād-ı benī ādem [14]ol **Şāh-zāde**'ye duʿā ve ẕāt-ı pür-seḫāsına ṣenā iderler idi.

Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 [15]Ey süḫan-ḍān u merd-i nükte-şinās
Añla bu nükteyi vü eyle sipās

2 Ol ki **Lehrās Şāh** u **Şāh Celāl**
[16]Diyü vaṣf eyledi lisān-ı maḳāl

3 Nitekim Āṣafī-i çerb-zebān
Ḳıṣṣasın itdi vaṣf u şerḥ u beyān

4 [17]Gāh vaṣf itdi ferr ü şevketini
Geh beyān itdi ʿizz ü devletini

5 Bunca ʿizz ü kemāl-i ḳudretle
[18]Ḥaşmet ü saṭvet-ile şevketle

6 Pādşāh-ı cihān u devrānuñ
Yaʿni **Sulṭān Aḥmed** ol ḫānuñ

7 [19]Ġāşiyedār-ı eşhebi olımaz
Belki sarrāc-ı merkebi olımaz

8 Görse dergāhını eger Lehrās
[20]Cānına düşer-idi ḫavf u hirās

9 İrse idi Celāl-i ṣāḥib-i hūş
Olur idi ġulām-ı ḫalḳa-be-gūş

10 [DER-KENAR]Görse bu ferri **Şāh Efridūn**
Olur idi ẕelīl ü zār u zebūn

11 **Cem** ü **Cemşīd** görseler ṭavrın
Unudurlardı salṭanat devrin

12 Ḳalsa idi bu devre ger **Dārā**
Ḫıdmet-ile olurdı ḳaddi dü-tā

13 Olsa **Efrāsiyāb** hem-ʿaṣrı
Bende olmaḳ ola idi faḫri

14 Gelse **Keyḫusrev** ile **Keykāvus**
Rüstem ü **Zāl** ü hem **Ḳāyūs**[112]

15 Olalardı esīr-i dergāhı
Terk idüp dār u gīr ü büngāhı

16 Ya İlāhī çü āl-i ʿOṯmān'ı
Eyledüñ taḫt-ı ʿadl-i sulṭānī

17 Virdüñ anlara ol ḳadar ḳudret
K'eylediler yoluñda çoḳ ḫıdmet

18 Rūm ili küfr ile ṭolu iken
Ehl-i küfrüñ işi ġulüvv iken

19 Yoḳ-idi anda buḳʿa vü mescid
Secde ḳılmazdı saña bir sācid

20 İsm-i pāküñ añılmaz idi ebed
Dimez idi kimesne hīç Eḥad

21 Saña vü enbiyāña īmānı
Kimse bilmezdi dīn ü erkānı

22 Şirkle ṭob-ṭolu idi ʿālem
Küfr içinde idi benī ādem

[112] Bu mısrada bir hece eksik olduğundan vezin de eksik çıkmaktadır.

23 İtdi ol şāhlar saña ṭāʿat
Çün ʿaṭā itdüñ anlara miknet

24 Ḳıldılar cidd ü cehd ü saʿy ü cihād
Eylediler ġazā vü feṯḥ-i bilād

25 Ekdiler toḫm-ı dīni dünyāya
Eylediler vesīle ʿuḳbāya

26 Olmamışdı hazīnede vefret
Yoġ-idi ʿasker içre hem keṣret

27 Bu ḳadar feṯḥ ü naṣrına ʿillet
Oldı ṣıdḳ u ḫulūṣ ile himmet

28 Ey Ḫudā-yı kerīm ü Ḥayy-ı ḳadīm
İtdüñ ol ḫānedāna luṭf-ı ʿaẓīm

29 Oldılar cümle maẓhar-ı keremüñ
İtdüñ anları vāli-i ḥaremüñ

30 Mekke vü Yesrib ile Ḳuds-i şerīf
Anlaruñ ḫıdmetiyle oldı naẓīf

31 Rāḥat oldı ahāli-i Ḥaremeyn
Ṣudeḳāsıyla oldı muḥteremeyn[113]

32 ʿAdd olınmaz ʿaṭā olan niʿamuñ
Anlara feyiż itdügin keremüñ

33 Yā Rab itdüñ çü feyż-i iḥsānı
Pādşāh itdüñ āl-i ʿOsmān'ı

34 Eyle itmām-ı niʿmetüñ yā Rab
Eyle iẓhār-ı ḳudretüñ yā Rab

35 Ḥāliyā zübde-i selāṭīni
Nuḫbe vü ḳıdve-i ḫavāḳīni

[113] Bu satır T'de silik olduğu için okunmasında İ, H ve TDKK nüshalarından faydalanılmıştır.

36 Yaʿni **Sulṭān Aḥmed-i Ḫān**'ı
Ki odur mülk-i ʿadl sulṭānı

37 Ḳıl muʿammer kemāl-i ʿadl-ile
Eyle maʿmūr luṭf u fażl-ile

38 Nuṣret it cünd-i ʿavn-i fażluñla
Ḳıl ʿadūsın helāk ʿadlüñle

[21]CEMĀL-PERĪ CELĀL'E ʿĀŞIḲ OLDUĠI ḤİKĀYETDÜR

Neṣr:

[22]Nākil-i āṣār ve nāṭıḳ-ı esrār şöyle ḥikāyet ider ki Kūh-ı **Ḳāf**'da **Mihr-ārāy**-nām bir pādşāh-ı be-nām var idi ki cinn ü perī [23]çerisinden dört kerre yüz biñ eri ve ḥüsn ü leṭāfetde şems ü ḳamer gibi bir güzel duḫteri var idi ve ol [24]duḫter-i nīk-aḫtere ṣad hezār ṭālib ü müşterī ve ʿışḳı yolında cān ve başından berī yüz biñ bende vü çākeri [25]ol lāle-ruḫ u ʿanberīn-ḫālüñ nām-ı cemīli **Cemāl** ve yüzi bedr ve ḳaşları hilāl ruḫı gül ve ṣaçı sünbül zülfi kemend [26]ve ḳaddi bir serv-i bülend idi. Nergis-i bīmārı gündüz mest ve giceler pür-ḫumār idi. Dehānı bir noḳṭa-i mevhūm idi ki nışfından bir ḫaṭṭ-ı nā-maʿlūm çekilmiş idi. Zülf-i efʿāsı bir ejderhā idi [27]ki ol gencüñ üzerinde yāḳūt ḥalḳa ḥalḳa bükülmiş idi. Ḳaşları kemān ve ġamzesi ḫadengī-i tīr-i bī-emān [28]olup āhū-yı çeşmi şīr ü peleng ṣaydın itmiş ve nāfe-i müşgi pençe-i ḳaplanuñ ḳanın içmiş māh-rūy ve hilāl-ebrū [29]mūyı miyānına dek ammā miyānı bir mūy idi. Ten-i pür-ṣafāsı üzerine düşen büklüm büklüm gīsūları ṣu üzre [30]düşmiş sünbül ve her bir yanaġı bir ḳırmızı gül idi. Yanaġı üstünde ḫāl-i siyāhı gülzār içinde yatmış bir zengī-i mest

[170b]

[1]veyā bir Hindū-yı āftāb-perest idi. Burnı bir çekilmiş elf-i sīm idi ve aña muttaṣıl iki ḥalḳa-i mīm idi. Gül çehresinde [2]dehānı ki ġonçe-i ḫandān idi gūyā bir ḳaṭre-i şeb-nem idi ki derūnı dürr-i dendān idi. Zebān-ı şīrīn-kelāmı ṭūṭī-i [3]şekker-ḫā ve ṣadā-yı ḥayāt-baḫşı naġme-i bülbül-i ḫoş-nevā idi. Çeşm-i cādūsı siḥr-i **Sāmirī** oḳurdı ve zülf-i leylāsı [4]ʿāḳilleri mecnūn-ı şeydā ḳılurdı. Meger ol zamānda perīler arasında ʿādet ol idi ki her kimüñ ki ḥüsni ziyāde olsa [5]mülke ol sulṭān olurdı ve her ḳanġısınuñ ʿāşıḳ-ı şeydāsı çoġ olsa memlekete ol ḫān olurdı ve çün ol devrde [6]**Cemāl-perī**'den ṣāḥib-i kemāl yoġdı ve dīv ü cinn ü perīden ʿāşıḳları ʿadd olınmaḳdan artuġdı. Mülk-i **Ḳāf**'a şāh [7]ol olup atası olan **Mihr-ārāy** daḫı anuñ çākeri ve sāʾir ḳulları gibi ḫıdmetkār-ı āstāne vü deri idi [8]ve Kūh-ı **Ḳāf**'uñ ardında Deryā-

yı **Muḥīṭ** içinde Cezīre-i **Ḥāl**-nām bir cezīre-i ḫurrem ve anda **Cemāl-perī**'ye maḫṣūṣ bir Gülşen-i Muḥterem var idi ki [9]sāhası ravża-i Rıḍvān ve çeşmesi āb-ı ḥayvān gibi olup ṭūl u ʿarżı yüz ferseng ve laʿl u yāḳūt aña zerre-i [10]seng idi. Dıraḫtı ṣandal u ʿūd u serv ü çenār ve mīvesi elmā vü emrūd u turunc u şeftālū vü enār olup çemeni zaʿferān [11]u sünbül ü benefşe vü reyḥān ve toprāġı müşg ü ʿanber-efşān idi ve ol cennet-miṯāl olan bāġ ortasında [12]ḳırmızı yāḳūtdan bir ṭaġ ve ol ṭaġuñ ḳullesinde ʿaḳīḳ ü laʿlden bir ḳaṣr-ı pür-ferāġ var idi ki perīler anı lāciverd ü jengār ile [13]pür-naḳş u nigār etmişler idi ve ol ḳaṣr-ı ʿālī içinde pīrūze-i ṣāfdan bir taḫt ḳurulmış idi ki **Cemāl-perī** ol taḫt [14]üzerinde otururdı ve sāzende-gān-ı nāzenīn çeng ü rebāb ile ve sāḳīyān-ı māh-cebīn cām-ı şarāb ile meclisinden ġam-ı dehri [15]götürürdi. Biñ nefer ḳız oġlān ol dil-ber-i raḫşān öñinde ellerinde ṭanbūr u cām şemʿ-i kāfūr [16]gibi bir ayaġ üzre ḳıyām idüp ol cemāl ü kemāli bedr görse hilāl olurdı ve ḳadd-i bālāsına serv irişse ayaġı [17]ṭoprāġında pāy-māl olur ḳalurdı. Gülşende gül ol ġonçe hicrinden yaḳasın çāk itmiş Ḫıṭā vü Ḫoṭan'da müşg [18]anuñ gīsūsı yādı ile cigerin sūznāk itmiş idi. Micmerde ʿanber anuñ ḫāli ġamı ile āteşe yanmış ve ṣaḥrāda [19]lāle-i aḥmer anuñ yanaġı ḥasreti ile ḳana boyanmış idi. İttifāḳan ol nigār-ı lāle-ʿiẕār ʿizzet ü nāz ve perī-rūyān-ı [20]dem-sāz ile hevāda pervāz idüp kūh u ṣaḥrā ve gülzārda seyrān ve ırmaġ ve deryālar kenārında ṭayrān ider iken [21]ʿaskerinden cüdā ve yoldaşlarından ayru tenhā düşüp nā-gāh pūlāddan yapılmış bir ḳaṣr-ı muʿallā ve envāʿ-ı [22]cevāhir ile müzeyyen bir şeh-nişīn-i muṭallā görür. Pes ol ḳaṣruñ leṭāfetüñden kendüye ḥayret ve vüsʿat ü rifʿatinden bir dehşet [23]gelüp āyā bu ḳaṣr ne ḳaṣrdur ve bunuñ ṣāḥibi nice pādşāh-ı ʿaṣrdur diyü evc-i hevādan ḳaṣra iner ve derūn [24]u bīrūnına naẓar ider. Görür ki ol cennet-miṯāl ḳaṣruñ içinde bir taḫt ve ol taḫtuñ üzerinde bir nev-cüvān-ı [25]nīk-baḫt yatup müstaġraḳ-ı ḫˇāb ve gül-ʿizārı ʿaraḳdan ġarḳ-ı güllāb olmış. Yüzi ḥüsn ü leṭāfetde māh u ḫūrşīd [26]ve özi ferr ü ṣalābetde **Ferīdūn** u **Cemşīd.** Ṭurre-i kāküli āftāb-ı cemāl üzre perīşān olmış gūyā sehāb arasından [27]māh-ı tābān dıraḫşān olmış. Pes çün **Perī Cemāl**, **Şāh Celāl**'e bir naẓar ḳılup gördi [28]lāle gibi sīnesine ʿışḳ dāġını urdı ve ʿaḳl u idrāküñi evrāḳ-ı gül gibi yile virdi. [29]**Celāl**'üñ nergis-i mesti **Cemāl**'üñ ġonçe-i ḳalbini teng itdi ve ġamze-i dil-dūzı ṭable-i sīnesine bir ḫadeng atdı. [30]Egerçi sīnesi derd-i ʿışḳ ile pür-ḫoş oldı ammā sırrı fāş itmeden zebānı ḫamūş oldı. Bu rāzı kimseye [31]söylemedi ve sırr-ı ʿışḳı bir ferde beyān eylemedi. Pes sīne-i ṣad-çāk ve dil-i zaḫmnāk ile kendü maḳāmına

[171a]

[1]pervāz idüp der[d]-i ʿışḳla āh ve rūy-ı eflāki siyāh eyledi. Meger kim **Cemāl-perī**'nüñ naḳḳāşlıḳ ʿilminde naẓīri ve taṣvīr fenninde [2]miṯli olmayup bir ṣafḥada naḳş bağlasa

Mānī'nüñ ḳalemi şikeste ve bir levḥada bir taṣvīr eylese Çīn naḳḳaşlarınuñ elleri beste [3]olurdı. Eyle olsa fikr idüp āyā nice ola ki bu **Şāh** benüm ʿışḳumdan āgāh ola dir iken eline bir pāre ḥarīr alup kendü [4]ṣuret-i zībāsını bir vechle taṣvīr itdi ki her kim görse aña meftūn ve fi'l-ḥāl ʿāşıḳ-ı mecnūn olur idi. Pes çün vaḳt-i [5]şām ve gündüz yirine aḫşām olup perī tā'ifesini uyḫu aldı ve her biri oturduġı yirde uyuyup ḳaldı. [6]Ol serv-i ser-firāz ve ol dil-ber-i ṭannāz Kūh-ı **Ḳāf**'dan ʿanḳāveş perr ü bāl açup pervāz itdi ve bir an içinde Ḳaṣr-ı **Pūlād**'a [7]gelüp görür ki **Şāh Celāl** taḫt-ı yeşim üzre ḫ̆āba varmış ve ferrāş-ı ḳaṣr başı ve ayaġı evcinde dört dāne şemʿ [8]uyarmış. Pes fi'l-ḥāl **Cemāl** kemāl-i edeb ile çār-şeb-i zer-dūzī üzerinden defʿ ve ṭalʿat-i zībāsı üzerinden ḥicābı [9]refʿ idüp cemālī nūrından gice gün gibi rūşen ve ḳaṣruñ içi bir gülşen oldı ve çün **Cemāl** rūy-ı **Celāl**'i bir kerre daḫı [10]müşāhede ḳıldı ʿışḳı nice mertebe ziyāde oldı ve bī-iḫtiyār bāġ-ı ruḫından şeftālū aldı lākin uyarmayup barmaġında [11]ḫātemī ki anda **Cemāl**'üñ nāmı yazılmış ve laʿl-i ābdārı üzre ism ü resmi ḳazılmış idi **Celāl**'üñ barmaġına geçürüp ol ḥarīr-i muṣavveri [12]muḳābelesinde dīvāra aṣup kendü taṣvīrini ḳarşusına çevirdi ve ol ḥarīrüñ ḥāşiyesine taḥrīr itdi ki: "Ey **Celāl**-i [13]ṣāḥib-kemāl eger beni ister iseñ ve benüm viṣālüme irmek diler iseñ şāhlıġı terk idesin ve ṭalebümde başuñ alup gidesin [14]ve seyr-i eṭrāf iderek Ḳulle-i **Ḳāf**'a gelesin ve Deryā-yı **Muḥīṭ** içinde Cezīre-i **Ḥāl**'e iresin ki benüm mekānum ol maḳām-ı laṭīf ve maḳāmum [15]Kūh-ı Yāḳūt ve Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ**-i ẓarīfdür. Uşda saña ṭarīḳi beyān ve baña vüṣūl yolını ʿayān itdüm. Eger başuñda benüm hevā-yı [16]ʿışḳum ve derūnuñda ārzū vü şevḳüm var ise benden yana sefer idesin ve viṣālüm ümmīdi ile renc ü meşaḳḳati iḫtiyār [17]ḳılasın." Pes **Cemāl-perī**, **Şāh Celāl**'i ḥālinde ḳoyup gitdi ve hevāya pervāz idüp Kūh-ı **Ḳāf**'a yitdi. Çün ki **Celāl** uyḫudan [18]uyandı evvel naẓarı taṣvīre ṭoḳınup cānı āteş-i ʿışḳa yandı ve barmaġında bulduġı ḫātemde nām-ı **Cemāl**'i göricek mest [19]olup gözleri ḳana boyandı. Meclisinde cigeri kebāb ve dīdesi cām-ı şarāb ve nālesi rebāb oldı. Pes ḥareminde [20]olan ḳulları ve ṣoḥbetinde olan muṣāḥibleri **Şeh-zāde**'nüñ bu ḥaline ḥayrān ve nāle vü efgānından ḫālleri perīşān olup [21]derdine dermān bulımadılar ve bu ġuṣṣa defʿine bir çāre bilimediler.

[22]ŞĀH LEHRĀS CELĀL'ÜÑ ḤĀLİNDEN ḪABERDĀR OLDUĠIDUR

[23]Nāḳil-i ḳıṣṣa-i pür-ġuṣṣa böyle naḳl ider ki **Şāh Celāl** çün viṣāl-i **Cemāl** ḫayāli ile bir hilāl ve derd ü ġuṣṣa ile [24]miṣāl-i ḫılāl olup gül yanaġı ḳan yaş ile boyanup al oldı. Beñzi ṣararup ṣoldı ve baġrı ġam ile māl-ā-māl [25]olup ṭoldı. **İḳbāl**-nām bir bende-i ḫāṣṣı ki ʿabd-i pür-iḫlāṣı idi **Şāh Celāl**'i āşüfte iden taṣvīre naẓar u nigāh [26]idicek ḥālinden āgāh olup fi'l-ḥāl **Şāh Lehrās**'uñ ḥużūrına yitdi ve **Celāl**'üñ vaṣf-ı ḥālini bir bir eytdi. [27]**Şāh** çün bu ḥāl-i ʿacībi

işitdi müteḥayyir ve bu ḫayāl-i ġarīb emrinde mütefekkir olup cigerinden āh ve leblerin ḫuşk ve [28]çehresin hem-reng-i gāh itdi ve eytdi ki: “Ḥayfā ki zamānenüñ naẓarı degdi ol sebebden **Celāl**’üñ başına [29]bu belā geldi. Bu fitne ʿamel-i dīv veyā perīdür yāḫūd mekr ü siḥr eşeridür.” Pes fi’l-ḥāl **Şāh**-ı cihān vezīrān [30]ve sāʾir erkān ile ḳaṣr-ı **Celāl**’e revān ve manẓar-ı Pūlād cānibine devān olup görür ki **Şāh-zāde** ʿaḳlın [31]yile ve şuʿūr u idrākin sile virmiş. Sīnesi ġamnāk ve dīdesi nemnāk ve gül gibi yaḳası [32]çāk olup bir ḥarīr pāresini öñine almış ve üzerinde olan taṣvīrüñ temāşāsında müstaġraḳ olup [33]ṭalmış. Pes ol taṣvīre nigāh ve derūnından bir āh idüp didi ki: “Ne ṣūretdür bu ṣūret-i **Cemāl** [34]ki nūr-ı dīdem **Celāl** anuñ ʿışḳından bir hilāl ve elif ḳaddi dāl ve serv-i āzādı bir ḫılāl olmışdur.”

[171b]

[1]Pes naṣīḥate āġāz ve derūn-ı dilden niyāz idüp didi ki: “Ey nūr-ı dīde sen ki ʿaḳl iḳlīmine serversin ādemī-zāde iken niçün perī [2]ṭaleb idersin. Bu ḫod muḳarrerdür ki şol kimse kim perī ile hem-ḫānedür elbette ol ʿaḳl u idrākden bī-gānedür. Ḥarīr pāresi [3]üzre bir ṣūret-i bī-maʿnī ki nāmı **Cemāl**’dür şübhesiz ḥaḳīḳati yoḳ bir vehm ü ḫayāldür. Müsāfirān-ı eṭrāfdan bir kimse [4]gördüñ mi ki Kūh-ı **Ḳāf**’dan ḫaber vire ve seyyāḥān-ı āfāḳdan işitdüñ mi ki Baḥr-i **Muḥīṭ** içinde olan Cezīre-i **Ḥāl**’den bir [5]eşer getüre. Eger ḳalbüñ nūr-ı ʿaḳl ile rūşendür bilesin ki saña dīv ʿadüvv ü düşmendür. Dīv-i racīm bir fitne bīdār ider [6]ve āḫir seni vaṭan u diyāruñdan cüdā ider. İmdi kendüñe gel ve ḫayāl-i muḥāl eyleme ve perīden ṭaleb ü viṣāl ḳılma. Çün **Celāl**-i pür-melāl [7]peder-i şefḳat-eşerinden bu pendi gūş itdi sīne-i pür-cūşı ḫurūş itdi ve ġonçe dehānın açup eytdi ki: “Ey [8]**Şāh** iş işden geçüp gitdi ve ʿasker-i ʿışḳ sipāh-ı ʿaḳlı şikest itdi. Sīnem ʿışḳ āteşi ile yanup efrūḫte [9]ve dūstdan ġayrı her ne vardur sūḫte olmışdur. Çün dīvāne göñlüm ile ʿışḳ arasında peyvend oldı baña [10]nuṣḥ u pendden fāʾide yoḳ ve çün ümmīdüm riştesi viṣāl-i cānāna pend oldı baña rüsvālıḳdan ġayrı bir ʿāʾide [11]yoḳ. Ben bir ḫasteyem ki derdüme bir vechle ʿilāc olmaz ve bir bende-i ʿışḳem ki bende heves-i taḫt u tāc olmaz. Yā budur ki [12]**Cemāl**’üñ cemāline vāṣıl olurum veyāḫūd bu ḫayāl-i muḥāl ile helāk olup ölürüm.” Çün **Şāh** ciger-gūşesinden bu cevābı [13]diñledi gözleri sāġar gibi ṭolup ṣurāhī gibi iñledi ve eytdi ki: “Ey ferzend eger ol ṣanem cins-i ādemden olsa ben anı senüñ [14]kenāruña getürürdüm veyā anı ehl-i ʿālemden bir kimse görse veyā bilse elbette ḫużūruña yitürürdüm ammā ḫükemā-yı cihānı cemʿ ideyin [15]ve her ḳanda bir seḥḥār-ı perī-ḫᵛān ve mekkār-ı efsūndān var ise berīye getüreyin. Ola ki **Cemāl**’üñ ḥālinden ḫaber alam veyā ḳanda olduġın [16]bilüp saña bir çāre ḳılam.” Pes **Şāh**-ı nāmdār vezīr-i aʿẓamı olan **Dīndār**’a didi ki: “Ey **Dīndār** memālik-i maḥrūsumdan her ne ḳadar müneccim ü [17]seḥḥār u ʿālim ü ḥakīm ü efsūn-ḫᵛān u mekkār var ise ḥāżır eyle. Ola [ki] añlaruñ ʿilmi ile ḳaṣr-ı

Cemāl'den bir ḫaber peydā ve ol [18]perīden bir eṣer hüveydā ola." Pes vezīr-i bā-tedbīr baş ḳoyup yīr öpdi ve eṭrāf-ı ʿāleme münādīler gönderdi ki her ḳanda [19]bir ḥakīm-i dānā ve bir ehl-i baṣīret ü bīnā var ise āstāne-i sulṭāna geleler ve dergāh-ı salṭanat-bünyāna cemʿ olalar ve sāʾir [20]vüzerānuñ her biri bir diyāra ṣalındı ve **Şāh**'uñ işbu emri āvāzesi her yire çalındı. Pes zümre-i ʿulemā ve ṭāʾife-i siḥrde [21]ḥükemā cemʿ olup dīvān-ı şāhīye ḥāżır ve tenhā gūşelerde mestūr olan aṣḥāb-ı kemāl meclis-i pādşāhīde ẓāhir olduḳda [22]**Şāh Lehrās**, **Celāl**'üñ ḥāl-i perīşānın bunlara beyān, ḳıṣṣa-i ḫātem ü ḫarīr ve ḳażiyye-i naḳş u taṣvīri ʿale't-tafṣīl [23]ʿayān idicek her biri bu ḳażiyyeden ḥayrān ve **Cemāl**'üñ vücūdından nişān bilmeyüp ser-gerdān oldılar. Çün **Şeh-zāde** [24]bunlaruñ ʿilācından nevmīd ve bu ṭāifenüñ dermānından meʾyūs u nā-ümmīd oldı. Ḥāli günden güne bed-ter ve lebleri ḫuşk [25]olup dīdeleri ter oldı. Sīnesi tennūr-ı āteş-i ġam ve dīdesi ḥasret ile pür-nem olup ṭaʿām u şarābdan [26]külliyyet ile kesildi ve seyl-i ġam dīdelerin ġubār-ı ḫˇābdan süpürdi ve sildi. Dīdesi sehāb ve eşki jāle cismi [27]bir ḫıyāl ve işi feryād u nāle olup tenglikde dil-i dem-bestesi dehān-ı yāre ve incelikde ten-i nāz-perverdi miyān-ı [28]nigāre döndi. Şemʿ gibi yanup gözleri aḳardı ve dūd-ı āhı başından yuḳaru çıḳup düterdi. **Şāh Lehrās** [29]daḫı bu ġam ile kendüden gitmiş ve gözlerin pür-āb idüp cigerin pāre itmiş idi. **Celāl**'üñ derdi ile derūnı ṭolmış [30]ve **Cemāl**'üñ ḫayāli ile gözleri pür-eşk olmış idi. Ḳāmeti çeng ve nālesi rebāb sāġarı dīde ve yaşları şarāb [31]ve sīnesi kebāb olmış idi ve şehr ḫalḳı ʿāmmeten ġavġaya ve **Şeh-zāde** bu ortada dām-ı belāya düşmiş idi.

[172a]

[1]ŞEH-ZĀDE CELĀL ŞĀH LEHRĀS'A DERDİN SÖYLEYÜP CEMĀL ṬALEBİ İÇÜN GİTMEGE ṬALEB İTDÜGİDÜR

[2]Çün bir gice şemʿ-i āftāb dāḫil-i perde vü ḥicāb olup ẓulmet-i şeb hevāya müşk-efşān itdi ve çarḫ-ı mīnā [3]selb-i lāciverdī ṭabaḳ üzre kevākibden gevherler feşān eyledi. **Celāl**-i bā-kemāl Ḳaṣr-ı **Pūlād**'da bülbül gibi feryād [4]ve firāḳ-ı **Cemāl** ile nāle vü fiġānı bünyād idüp öñinde şemʿler sūzān lākin sīnesi tennūr ve dili kebāb u biryān [5]ve ruḫ-ı zībāsı üzre çeşme-i eşki revān olmış idi. Sīnesinde lāle gibi dāġ-ı ġam ve benefşe-i bāġ gibi ḳaddi dü-tā vü ḫam olmış idi. [6]**Lehrās Şāh** daḫı ġam-ı ferzend ile bī-ḫˇāb ve ḫāne-i ḳalbi bu ḫayālāt ile ḫarāb u yebāb olup eytdi ki: "Bu gice **Celāl**'üñ [7]ḳatına varın ve dil-i pür-yāresine bir pāre teselliyyet ile merhem urın. Ola ki bir miḳdār ġamın refʿ ve ızṭırābın bir vechle [8]defʿ eyleyem." Pes Ḳaṣr-ı **Pūlād**'a gelüp görür ki ciger-gūşesi ġamgīn ve çehresi ciger ḳanı ile rengīn olup benefşevār [9]başı dizi üzerine düşmiş ve ḫayālāt-ı sevdā başına üşmiş. Pes ḫiṭāb idüp didi ki: "Ey ferzend saña bir yaramaz [10]naẓarı ṭoḳındı veyā meger mekr ile siḥr ü efsūn oḳındı.

Lāle-i ruḫuñ nergis gibi ṣararmış ṣolmış ve ḫāne-i dilüñ perī ḫayāli ile [11]pür olup ṭolmış. İmdi bu ġamuñ defʿi ve bu hemmüñ izāle vü refʿi içün dāʾimā dil-berān-ı sīm-endām ile ṣarāb-ı nāb nūş it [12]ve her zamān naġme-i çeng ü ʿūd u rebāb gūş it ve her gün bir semend-i ḫoş-reftāra süvār ol ve sipāh-ı dergāh ile [13]müteveccih-i ṣayd u şikār ol ve bu ḫayāli dimāġuñdan defʿ it ve ġaflet perdesin baṣīret gözi üzerinden refʿ it ki ādemī [14]cins-i perīden āgāh olmaz ve ḫilāf-ı cins ile āşnālıġa ṭarīḳ ü rāh olmaz." Çün **Celāl** pederinden bu kelāmı işitdi ṭūṭī gibi [15]zebān-ı nuṭḳı açup eytdi ki: "Ey peder-i şefḳat-siyer baña pend ü naṣīḥat itme benüm gibi āşüfteden ṣalāḥ isteme ki ben bu deryānuñ [16]içinde ḳalmışam ki çıḳmaġa yol bulımam ve bir ʿāşıḳ-ı şeydā olmışam maʿşūḳumdan ġayrı ile āsūde olımam. Maraż-ı ʿışḳa şifā [17]ve bu derd-i bī-dermāna devā olur mı. Eger baña şefḳatüñ ve ḥālüme merḥametüñ var ise bir çāre it ki sefer idem [18]ve maḳṣūd-ı cānum içün seyr-i baḥr u ber idem. Yā ki vaṣl-ı **Cemāl**'den murād alam veyāḫūd ḫāmlıġum gidüp puḫte olam." [19]**Şāh** çün bu kelāmı gūş itdi Vezīr **Dīndār**'a teveccüh idüp eytdi ki: "Ey hem-dem ü enīsüm ve vahdet evḳatında [20]yār u celīsüm uşda bu oġlānda ne ḥużūr ḳaldı ne ḫˇāb ne ḫaṭā idrāk ider ne ṣavāb. Ṭāḳati ṭāḳ [21]ve ʿışḳı efsāne-i cümle āfāḳ oldı. Bu derdüñ çāresi ve bu bī-çārenüñ ʿilāc-ı dil-i āvāresi nedür." [22]**Dīndār** eytdi ki: "Ey **Şāh**-ı nuṣret-sipāh bu ʿuḳdenüñ ḥalli ki müşkil ve bu nüktenüñ keşfi verāʾ-i ʿaḳl-ı her ʿāḳildür. [23]Kūh-ı **Ḳāf** ḳanda idügin kim bilmişdür ve ol ṣūret-i bī-nişāndan kim ḫaber almışdur. El-ḥāṣıl bu ḳażiyye bizüm ʿaḳlımuz [24]dāʾiresinden bīrūn ve bu ḫayālāt taḥḳīḳ olınmaḳ mertebesinden efzūndur. Ammā çün **Şehzāde**'ye meyl-i sefer [25]ve teḳāżā-yı seyr-i baḥr u ber vardur. Kendüye bī-ḥadd ḫazīne vü gevher ve lā-yuʿadd sipāh u leşker vir tā ki ʿālemi [26]keşf ü güzār ve seyr-i her ṭaraf ve her kenār eyleye. Çün bir müddet deverān ve bir zamān eṭrāfda cevelān idüp ḳaṣr-ı **Cemāl**'den ʿalāmet [27]ve bu fikr-i muḥālden ġayr-ı melāmet bulmaya. Ol sevdā başından zāʾil ve āḫir-i kār nāṣıḥlaruñ sözine ḳāʾil olup yine mesned-i [28]ʿizzetine ʿavdet ve eyledügi ḫayāl-i bāṭıldan ricʿat ider." Çün Lehrās, **Dīndār**'dan bu kelāmı işitdi [29]bu rāyı pesend idüp eytdi: "Ey **Celāl** çün bu ḫayāl-i muḥālden geçmedüñ ve bu sevdā-yı ḫāmı terk itmedüñ varup [30]bir zamān cihānı devr ve eṭrāf-ı ʿālemi seyr eyle ki maşrıḳ u maġrib arası benüm mülküm ve tamām-ı ehl-i ʿālim benüm memlūkumdur. [31]Eger murād-ı cānuñ bulur iseñ al ve illā maḳarr-ı ʿizzetüñe gelüp ḳal."

[32]ŞĀH LEHRĀS CELĀL İÇÜN SEFER YARAĠIN İTDÜGİDÜR

[33]ʿAle'ṣ-ṣabāḥ ki vaḳt-i *hayye ʿale'l-felāh*dur **Şāh**-ı gerdūn serīr-i āftāb-ı münīr gibi taḫt-ı zerrīn üzre ḳarār

[172b]

[1]ve vüzerā ve cümleten erkān u ümerāya keşf-i esrār idüp didi ki: “Ḥālā oġlum **Celāl** bir sevdā-yı bāṭıla düşmiş ve envāʿ-ı [2]ḫayālāt başına üşmiş. Kūh-ı ṣaḥrāda tek u pū ve dīvāneler gibi perī cüst ü cū itmek içün benden iẕn-i seyr ü sefer [3]ister ve terk-i rāḥat u iḳāmet ü ḥażar ṭaleb ider. İmdi emrüm budur ki bu mühim içün yüz biñ [4]çābük-süvār ki cümlesi ṣāḥib-i cevşen-i zerkār ola cemʿ idesiz ve ṭoḳsan ḳıṭʿa seḳarlāṭ-ı ḫargāh ve altmış ḳıṭʿa zer-beft-i [5]serā-perde vü bārgāh ve altı biñ hecīn-i bā-ḫalḫāl ki cümlesinüñ cülli ḳaṭīfe-i āl ola iḥżār eyleyesiz ve altı biñ ester-i [6]ṣabā-siyer-i ṣafā-güster ḫayme vü maṭbaḫ ve ḳumāş-ı aṭlas u kemḫā vü naḫ götürmek içün ve bir ol ḳadar daḫı ḥazīne-i sīm ü zer [7]ve ṣandūḳca-i tāc u kemer ü cevher taḥmīl itmek içün müheyyā idesiz.” Pes vüzerā-i ṣāḥib-rā meʾmūr olduḳları eşyāyı peydā [8]ve her ne ki emr itdi ise ḥāżır u müheyyā eylediler.

[9]VEZĪR DĪNDĀR’UÑ OĠLI İḪTİYĀR CELĀL’E VEZĪR Ü MUṢĀḤİB OLUP BİLE GİTDÜGİDÜR

[10]Vezīr **Dīndār**’uñ **İḫtiyār**-nām bir ʿāḳil u reşīd oġlı var idi ki **Şāh-zāde**’nüñ sūd bir ḳarındaşı ve her yirde muṣāḥib ve yoldaşı [11]olup fenn-i kitābetde bī-naẓīr rāy-i pāki miṣāl-i āftāb-ı münīr idi. Pes **Şāh** emr itdi ki meẕkūr **İḫtiyār**, **Şeh-zāde**’ye bu yolda [12]refīḳ ü yār ve bu seferde muṣāḥib ü dildār ola. Pes **Şāh**-ı cüvān-baḫt içün vezīr taʿyīn ve taḫt-ı sīmīn ve altmış ʿalem-i [13]rengīn baġlandı ve yigirmi çift ṭabl u nefīr ve naḳḳāre vü sūr-nāy-ı ʿālem-gīr virildi. Çün tertīb-i leşker tām oldı [14]ve mühimmāt-ı sefer encām buldı, **Şāh Lehrās** taḫt üzerinde ḳıyām idüp didi ki: “Ey cān-ı peder ve ey püser-i pür-hüner [15]senden ġayrı bir yār-i mūnisüm ve dīdāruñdan özge şemʿ-i meclisüm yoḳ. Ḥālā ḫayme vü ḫargāh ve mühimmāt-ı rāh tamām olmışdur. [16]İmdi ʿizzet ü iḳbāl ile süvār ol ve her ḳanda olursañ ṣaġ ve var ol.” Çün **Şāh** bunı söyledi ve ruḫṣat-ı sefere [17]işāret eyledi, **Şāh Celāl** derhāl pederinüñ ayaġın būs idüp süvār-ı semend-i āl oldı ve firāḳ-ı peder dil-i ḥasret-eşerin [18]ḫūn ve dīdesin pür-güher idüp ḫāṣṣ u ʿāmm bu firāk ile hemm ü ġamda ve merd ü zen bu elem ile mātemde olup sīne ki [19]ġuṣṣadan kebāb dīdeler bu ḳażiyyeden pür-āb oldı ve bi’l-cümle **Celāl**, **Şāh**’a vedāʿ ve sefer idüp iḳāmetden [20]imtināʿ idicek sīnelerden ẓuhūr iden dūd-ı āh rūy-ı eflāki siyāh idüp **Şeh-zāde Celāl** iştiyāḳ u ārzū-yı **Cemāl** ile [21]meşrıḳ cānibine revān ve ol maṭlūbına vāṣıl olam diyü ṣabā yilleri gibi devān olup işbu ġazeli [22]inşād ve ümmīd-i viṣāl-i **Cemāl** ile dilin şād iderdi.

Naẓm:

[feʿ ilātün / mefāʿ ilün / feʿ ilün]

1 [23]Görmeden yāri cüst u cū iderem
Bir ḫayāl ile gütf u gū iderem

2 Gül cemālüñ görem diyü çü ṣabā
Kūh-ı ṣaḥrāda geşt u pū iderem

3 [24]Ḫāne-i dīdemi ḫayāliyçün
Āb-ı çeşm ile şüst u şū iderem

4 Zülfi çevgānını eger görsem
Ser-i ġalṭānı aña gū iderem

5 [25]Girye-i dāʾimī vü mūye ile
Cism-i zārı naẓīr-i mū iderem

[26]CELĀL-İ PÜR-İCLĀL YOLDA ŞİKĀR İDÜP VE BİR ĀHŪ-YI ṢAD-RENG ARDINCA GİDÜP LEŞKERİNDEN CÜDĀ OLDUĠIDUR

Neṣr:

[27]**Şeh-zāde Celāl** bu maḳūle eşʿ ār-ı żarāʿ at-işʿ ār ile tesellīde bāl idüp nāle vü āh ʿ azm-i rāh idüp [28]her zamān lāle gibi bir ṣaḥrāda ḫayme ururdı ve her demde bir cāy-ı pür-ṣafāda meclis ü ʿ işret idüp otururdı. Nigāruñ çeşm-i [29]pür-ḫumārı yādı ile nergis-i bīmārı dīdesine sürerdi ve hevā-yı ḳadd-i şemşādı ile serv-i āzādı sīnesine çekerdi. [30]Sebzezār üzre şarāb nūş iderdi ve şiʿ r-i ābdār ile naġme-i rebāb güş iderdi. Vaḳt-i seḥerde [31]ḫurūş itse bülbülleri ḫamūş ve hevā-yı āh u vāhı ile deryālar cūş iderdi. Dem-ā-dem ḳanlu yaşından rāh u [32]seng ferseng ferseng laʿ l-gūn u mercān-reng olurdı. Meger bir gün şehriyār-ı devletyār semend-i ālına [33]süvār olup gider ve kūh u ṣaḥrāda ṣayd u şikār ider iken bir ṣaḥrā-yı pehnāya irişür ki dāmeninde olan

[173a]

[1]ṭaġ pür-şīr ü peleng ve **Şeh-zāde** kemānından pür-tīr ü ḫadeng idi. Nā-gāh bir āhū-yı sīm-endām ki şāḫları zer [2]ve ṭırnaḫları nuḳre-i ḫām olup ser-tā-pā sefīd ü siyāh u āl noḳṭalar ile pür-ḫāl idi **Şāh**'uñ öñinden ṣıçrayup [3]gitdi. Pes **Şāh** at sürüp bir niçe tīr atdı ve lākin her atduġı tīr ḫaṭā ve ṭable-i sihāmiye işābet ider iken ol āhū-yı **Ḫıṭā**'da iḫtā itdi. [4]Pes ümmīd-i

şikār ile ṣabāleyin devān ve vezīr-i nāmdār olan **İḫtiyār** daḫı sāye-i şehriyār gibi ardınca revān olup vaḳt-i seḥerden [5]ẕevāle dek segirdüp gitdi. Nā-gāh āhū bir gülistāna yitdi ve bī-tevaḳḳuf ol gülistāna girdi. **Şāh** daḫı ardın [6]sürüp gülistān içinde bir mükellef ḥavża irdi ki kenārında yek-pāre ʿaḳīḳden bir taḫt ḳurılmış ve ol taḫtuñ her gūşesine [7]ḳıymetli ṭaşlar urılmış ve ḥavżuñ içinde altundan māhīler ve gūşlarında cevāhirden mengūşlar var idi. Eṭrāf-ı ḥavżda lāleler çerāġ gibi [8]yanar idi ve miyān u ḳadd-i dildār gibi serv ü sefīdār der-kenār idi. Pes **Şāh** taḫtuñ üstine çıḳup yatdı ve şiddet-i ḥareket vücūdına [9]zaḥmet virmiş idi. Bir miḳdār istirāḥat itdi ve yār-i vefādār Vezīr **İḫtiyār** atları birer dıraḫta bend idüp **Şāh**'uñ [10]başı evcinde ḳarār itdi. Pes **Şāh**-ı bā-intibāha nevm ġalebe idüp uyḫuya vardı ve hemān ol anda ʿālem-i rūyāda gördi ki [11]ol cān u dil ile ʿāşıḳ-ı meftūnı ve ol vādīler āvāre gezüp mecnūnı olduġı **Cemāl-perī**'nüñ ḥayāli āşkār ve ṣūret-i [12]viṣāl ẓāhir ü bedīdār oldı. **Şāh** bu ḥayāli ḥaḳīḳat-i ḥāl ẓann idüp sürūr ile kendüden gider ve maṭlūb-ı cānı [13]öñinde beẕr-i nāliş ü zārī ider. Bir müddetden ṣoñra [göz] açup ārām-ı cānı olan server-i ḫūbānı göricek ḫayāl-i ḫˇāb ve şarāb-ı nāb [14]gümān eyledügi bir serāb idügin bildi. Lākin muḳābelesine naẓar idüp gördi ki bir dıraḫt üzre bir ṭūṭī-i şīrīn-zebān dir ki: "[15]Ey cüvān bu gülistān maḳām-ı cinniyān ve mekān-ı perīyāndur. Bu yirde ṭurma ve şöyle bī-bāk oturma. Tā ki saña anlardan [16]żarar irmeye ve dīvlerden birisi vücūduña gezend virmeye. Bu gülşen ṭuracaḳ maḳām degül ve bu bāġ-ı rūşen maḥall-i ārām degüldür." [17]Pes **Şāh** ol ṭūṭīye bülbül gibi söyledi ve kelāmına cevābı bu vechle eyledi ki: "Ey ṭūṭī-i nāṭıḳ ve ey ġam-ḫˇār-ı muvāfıḳ ben bir perīye [18]ʿāşıḳ ve rāh-ı ṭalebinde ṣādıḳ olup dām-ı ʿışḳına giriftār ve zülfi sevdāsı perīşān-ı rūzgāruma bir bahāne ile çün [19]bu gülzāra irdüm. Cemāl-i yārümi görüp ṣabr u ḳarārum ve elümden iḫtiyārum gitdi." Pes ṭūṭī eytdi ki: "Ey ʿāşıḳ-ı bī-çāre ve ey tālib-i āvāre [20]ol gördügüñ ḥayāl-i ḫˇāb ve şarāb-ı nāb ẓann itdügüñ serāb ve ʿimāret gümān eyledügüñ bir menzil-i ḫarābdur. İmdi [21]maṭlūbuñ olan **Cemāl** viṣāli içün seyr-i eṭrāf ve ʿazīmet-i Ḳulle-i **Ḳāf** itmek gerek zīrā her kim ki ṣayd-ı **Sīmurġ**'a [22]ṭālib ve şikār-ı **ʿAnḳā**'ya rāġıb ola elbette aña Kūh-ı **Ḳāf**'a sefer ve niçe ʿaḳabelerden güẕer itmek vācibdür [23]ki ol büt-i zībā miṯāl-i iksīr ü kimyā ve naẓīr-i **Sīmurġ** u **ʿAnḳā**'dur" diyüp fi'l-ḥāl perr ü bāl açdı ve **Şāh**'uñ naẓarından [24]ġāʾib olup uçdı. Çün ṭūṭī ol dıraḫtdan pervāz itdi **Şeh-zāde** her yaña segirdüp türktāz itdi ve lākin [25]ne ṭūṭīden ḫaber ve ne gülşenden eṯer buldı belki ol bāġ u gülistān bir şūrezār u rīg-i revān oldı. **Şāh** çün [26]bu ḥāli göricek ḥayrān ve taʿaccüb iderek **İḫtiyār** ile ol maḥalden ʿasker cānibine revān oldı. Meger kim ol [27]āhū ve dıraḫt üzre gördügi ṭūṭī-i süḫan-gū **Cemāl-perī** kendü olup ṣūret-i gülşen ve heyʾet-i ḥavżı ve [28]būstānı gösteren ol ay-ı melek-rū idi tā ki **Şeh-zāde**'nüñ ʿışḳı ve viṣāline ṭamaʿı ziyāde ola. [29]Pes **Şāh**-ı nāmdār ve vezīri **İḫtiyār** atları izi ile beş ferseng yir gitdükden ṣoñra sancaḳlar

ʿāleminüñ şaʿşaʿası [30]peydā ve at ayaġınuñ tozları hevāda hüveydā oldı. Meger ki ʿasker ü sipāh "Vezīr ü **Şāh**" diyü her ṭarafı cüst ü cū [31]ve kūh u ṣaḥrāda tek u pū itmiş ve içlerinde vāveylā düşüp **Şāh-zāde** ṭalebi içün her biri bir yaña gitmiş idi. [32]Çün **Şāh**'uñ cemālin gördiler başların yire ḳoyup yüzlerin ayaġına sürdiler ve çün evvel menzil dāmen-i kūhsār

[173b]

[1]ve zamān faṣl-ı bahār olup ṣaḥrānuñ yüzi lāle vü gül ile pür-naḳş u nigār olmış ve gül ü nesrīn çemen taḫtı üzre **Şāh**-ı kāmkār [2]gibi ber-ḳarār olmış. Lāle-i aḥmer eline laʿlden bir sāġar almış ve ebr-i seḥer anı jāle ile pür-gevher itmiş idi. [3]Pes emr-i **Şāh** ile ʿasker ü sipāh ol maḳāmı menzilgāh ve maḥall-i ḫayme vü ḫargāh itdiler.

Naẓm:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Sebzezār üzre oldı şekl-i ḫıyām
Aḫterān-ı sipihr-i [4]mīnāfām

2 Anda taḫt üzre pādşāh-ı cihān
Burc-ı rifʿatde āftāb hemān

Neṯr:

Pes **Şāh Celāl**-i ḫūrşīdvār taḫt-ı zerrīn üzre [5]ḳarār ve Vezīr **İḫtiyār** kürsī-i sīmī ḳamer gibi iḫtiyār itdi ve sāʾir sipāh sitāreler gibi der-i bārgāhda ṭurdılar ve nedīmān u [6]muṣāḥibān hāle gibi eṭrāfın alup oturdılar. Pes **Şāh Celāl** ḳıṣṣa-i āhū vü bāġ ve taḫt-ı ʿaḳīḳ ü ḫˇāb ve ḳażiyye-i ṭūṭī ve suʾāl [7]u cevābı erkān-ı dīvāna beyān idicek cümlesi bu naḳş-ı ḫayāl emrine ḥayrān olup **İḫtiyār** vezīr **Şāh**-ı ḫūrşīd-żamīre [8]eytdi ki: "**Şāh**'um rāy-ı ṣaḥīḥ budur ki pādşāhum ḫˇāb-ı rāḥatda ve cümleten ʿasker ḥıfẓ u ḥirāsetde olup ḫavāṣṣ u ʿazāʾime [9]iştiġāl ve duʿā vü esmā ile muḥāfaẓat-ı aḥvāl ideler. Tā ki dīv-i racīm pādşāh-ı kerīme ẓafer bulmaya ve vücūd-ı şerīfine [10]cin mekrinden żarar olmaya." **Şāh** eytdi ki: "Ey **İḫtiyār** efsāne vü heẕeyān söyleme ve böyle bī-maʿnī vü [11]perīşān kelāmı tekellüm eyleme ki ben[üm] ʿışḳına giriftār ve zülf-i perīşānı gibi bī-ḳarār olduġum dīv degül perīdür [12]ve anuñ ẕātı sen[üñ] gümān itdügüñ nesnelerden pāk u berīdür." **İḫtiyār** eytdi ki: "Ey **Şāh** dīv cinsi ejderhā-yı siyāh iken [13]gāh olur ki āftāb u māh miṣālinde görinür ve aṣlı mār-ı bed-kirdār iken gāh āhū ve gāh ṭāvus-ı ḫūb-dīdār [14]ṣūretine girür." **Şāh** eytdi ki: "Pāre-i ḥarīr üzre ol naḳşı taṣvīr iden dīv degül bir ḥūrdur ki ʿālem anuñ [15]cemāli ile pür-nūrdur. Eger ol baña düşmen olsa ol demde beni helāk vücūdumu berāber-i ḫāk ider idi. [16]Ol ki barmaġuma ḫātem-i laʿl geçürdi ve

ġayāl ile baña bu peymāne-i ʿışḳın içürdi. Baña ġayr-endīş bir yārdur ve benüm ile kārı var [17]bir dildārdur. Tā Kūh-ı **Ḳāf**'a varup andan murād u kām almayam ʿahd itdi ki bir yirde ārām ḳalmayam." Pes ol gice muṭrıb u [18]mey ve çeng ü deff ü ney ile cām-ı şarāb der-dest ve naġme-i ṭanbūr u rebāb ile sermest olup ṣubḥa dek [19]ḳıṣṣa-i **Cemāl**'den güft ü gū ve viṣāl-i cānānı ārzūda oldı.

Naẓm:

[mefāʿīlün / mefāʿīlün / mefāʿīlün / mefāʿīlün]

1 [20]Ne ġoşdur ārzu-yı yārle dili intiẓār itmek
Ümīd-i vaṣl ile her demde ġurbet iḫtiyār itmek

2 Şu kim bir beste-i zülf-i perīşān-ı nigār oldı
[21]Bulup cemʿiyyet-i ḫāṭır ne mümkindür ḳarār itmek

3 Reh-i ʿışḳında her dem ol perīnüñ iʿtirāż itse
Raḳīb-i dīv-ṣūret ʿāşıḳa olmaz firār itmek

4 [22]Kelām-ı nāṣıḥı gūş eylemez dīvāne-i ʿışḳuñ
Ki ehl-i ʿaḳl efsāneye olmaz iʿtibār itmek

5 Döküp sīm-i sirişki ḫāk-pāy-i dil-ber-i ḥüsne
[23]ʿ Aceb devlet degül mi müflis-i ʿışḳa niṣār itmek

[24]ŞĀH CELĀL ĠAẒENG ḪİŞĀRINA İRİŞÜP ĠAẒENG DAḪI CELĀL ʿASKERİN GÖRDÜGİDÜR

Neṯr:

[25]Çün ki ṣabāḥ olup şems-i enver ʿāleme zīnet ü fer virdi ve kāse-i sernigūn-ı gerdūnı şaʿşāʿa vü żiyā ile [26]pür-zer ḳıldı, ol menzilden ġayme vü ġargāh ḳalḳup ve **Şāh** u sipāh müteveccih-i rāh olup **Şāh** ġam-ı dildār ile [27]nāle vü āh ve yol yürür iken ṣayd-ı āhū vü rūbāh ider ve bu uslūb üzre ārzū-yı **Cemāl** ile giderdi. Çün bu minvāl [28]üzre ḳırḳ gün gitdi yolları bir ʿaẓīm ṭaġa yitdi ki rūy-ı ḫākden cānib-i eflāke sekiz ferseng çıḳmış ve ṣafḥa-i zemīnden [29]ḳubbe-i āsmāna baş çekmiş ve ol cebel-i ʿaẓīmüñ çevresine ṭaşdan dört yüz ẕirāʿ yüksek bir bārū ve ḳullesinde bir muḥkem [30]ḳalʿa binā olmış ki aña ne mencenīḳ kār ider ne ṭob ve burc u bedenine ne kemend irişür ne ḳullāb ve ḳalʿanuñ eṭrāfında mermer-i ṣāfdan on dört ḳıṭʿa burc ve her burcuñ çār ḳuşesinde birer altun ʿalem var idi kim bülendlikde evc-i felege irişürdi ve ol ḳalʿadan bārū [31]ḳapusına gelince ṭaş kesilüp bir rāh-

ı teng ḳazılmış ki iki atlu berāber yürümege imkān yoġdı ve ḳalʿanuñ tā ortasında [32]bir bülend ḳubbe ve ḳubbenüñ üzerinde bir mīl ve mīl üzerinde bir ṣūret-i kerkes konılmış ve ḥikmet ile pür-ṣanʿat olınmış idi ki

[174a]

[1]farżan bārū-yı ḥiṣār kenārına bir ḫaṣm gelse ol şekl-i kerkesüñ gözlerinden āteşler çıḳup ol ḫaṣmı helāk ider idi [2]ve ol mīlüñ bülendligi ol mertebe idi ki herkes on mīl yirden ol kerkesi görür idi ve ol ḳalʿanuñ **Ġaẕeng**-nām [3]bir zengī ṣāḥibi var idi ki ḳaddi menāre aġzı bir maġāra olup başı enbāre gözleri tennūre [4]ve dişleri mühre-i billūre beñzerdi. Sofraya oturıcaḳ dört ḥimār-ı vaḥşī ve dört ḫınzīr ve beş kaplān yidükden [5]soñra iki ādemi biryān idüp ḥalvā yirine yir idi ve ḳapusında sekiz biñ ādem yiyici zengī var idi ki her birisi [6]ḳadd-i bülend ve kemān u gürz ü kemend ile **Rüstem**-i destān ve **Zāl** u **Nerīmān** idi. Ol bed-baḫtuñ sīm-i ḫāmdan bir taḫtı var idi [7]ki ceng günlerinde on iki fīl üzre berkidilüp ḫaṣm ile ol taḫt üzerinde ceng ider. Pes **Şāh Celāl** ḳalʿaya [8]ḳarīb olup dīdebānlar olʿasker-i şevket-eṣeri göricek **Ġaẕeng** ḥużūrına yitişüp eytdiler ki: "Şāhā cānib-i ṣāḥrādan bir [9]ʿasker göründi ki tozları eflāke ve ṭabl u nefīrlerinüñ ṣavtı evc-i simāka irişmiş ve sancaḳ veʿalemleri ile kūh u ṣaḥrā ṭonanmış. [10]Ḳıyāsen yüz biñ er var ammā bu leşkerde ziyāde kerr ü fer var." Çün **Ġaẕeng** bu ḫaberi işitdi zengīleʿaskerin [11]cemʿ idüp eytdi ki: "Ḫusrev-i ḫaver bām-ı sipihri maḳām ve cānib-i şarḳdan ṭaraf-ı ġarba ḫırām eyleye ḳalʿanuñ ḳapusın güşāde ve kendü gürzi [12]ceng içün ḥażır u āmāde idüp bu küstāḫāne gelenʿasker ile bir vechle ceng eyleñ ki feleklerde melekler ve çarḫ-ı aḫḍarda aḫter [13]teferrüc eylesün." Bu cānibde daḫı vezīr-i nāmdār olan **İḫtiyār**, **Şāh**-ı kāmkāruñ ḫalvetine girüp eytdi ki: "Ey **Şāh**-ı [14]māh-tenvīr rāy u tedbīr nedir ki yolımuz birʿaḳabe-i ṣaʿba ve bir der-bend-i taʿaba uġradı ki memerrinde böyle bir kühsār anuñ ḳullesinde [15]bunuñ gibi ḥiṣār-ı üstüvār vardur ki ol ḥiṣār içinden ġayrı rāh ve bu maẕīḳdan ġayrı bir güẕergāh yoḳdur ve henūz ḳalʿanuñ [16]sırrından āgāh olmayup ṣāḥibi nice şāh idügi maʿlūmımuz olmadı ve bi'l-cümle bu bülend ḥiṣār ne ḥiṣārdur ve işbu ḳaṣr-ı zerkāruñ [17]ṣāḥibi ne maḳūle nāmdārdur bilinmeyince bundan ilerü sürmek veʿasker-i ḫaşmet-eṣeri bu der-bend-iʿaẕīmden geçürmek olmaz." Pes **Şāh**-ı [18]ba-intibāh ol ṭaġuñ eteginde ḫayme vü ḫargāh ḳurılsun ve ol māhalde bār u büngāh urılsın diyü emr idüp meşʿaller yandı [19]ve her cānibe ḳaravullar yasandı ve şāh-rāhlar muḥkem baġlandı ve düşmen gelicek yirler evkāt beklendi. Pes **Şāh Celāl** taḫt-ı [20]zerkār üzre ḳarār idüp ol ḥarīr üzre olan taṣvīr müṭālaʿasını ṣabāḥa dek kār idindi.

[21]ḤİKĀYET-İ FEYLESOF-I ʿAYYĀR

[22]Ḥikāyet olınur ki **Şāh Celāl**'üñ **Feylesof**-nām bir peyk-i ʿayyārı ve bir şāṭır-ı ṣabā-reftārı var idi ki sürʿat-i seyrde [23]bir kebūter-i ṭayyār ve şiddet-i ḥareketde naẓīr-i bād-ı bahār olup gitdügi yol eger ṣaḥrā olsa ve ger kūh u seng bir gicelik yolı [24]yüz ferseng idi. Ḥişār eger ṭaşdan ola ve ger tucdan elbette ol aña bir evcden çıḳardı ve burc u bārūsı her ne ḳadar [25]bülend olsa kemend ile aña aġardı. Tīr-endāzlıġı ol mertebe idi ki şeb-i tīrede zengī-i siyāhuñ ruḥında olan ḫāli [26]ḫadeng ile ururdı ve tīz-bīnligi ol derece idi ki ḳarañu gice içinde ḳara ḳılı görürdi. Pes **Şāh**-ı nāmdār [27]mezbūr **Feylesof**-ı ʿayyārı ṭaleb idüp eytdi ki: "Ey ʿAyyār cānib-i ḥişāra var ve ḫaber-i ṣaḥīḥ al ki bu diyār [28]ne diyārdur ve bu ḥişāruñ māliki ne maḳūle şehriyār ve sipāh u ʿaskerinden ne miḳdār kimsesi vardur." Pes Feylesof-ı ʿayyār başı yire [29]ḳoyup nesīm-i seḥer gibi reftār idüp ol kūh-ı bülendüñ başına çıḳar görür ki bir ḳalʿa-i bülend ü üstüvār ve bir metīn ü muḥkem ḥişārdur ki [30]başı āsmāna berāber ve ṭāḳ u revāḳı menzil-i Keyvān'a ser-ā-ser ve ḳalʿanuñ miyānında bir ḳubbe ve ḳubbe üzerinde bir ʿamūd-ı bülend ve ol [31]ʿamūduñ başında bir murġ-ı kerkes-mānend var ki ebr-i bahārvār berḳ-rīz ü āteş-bārdur. Şöyle ki bir ḳadem ilerü gelse [32]veyā bir adım daḫı adsa helāk ve derūn-ı ʿuşşāḳ gibi āteşnāk olmaḳ muḳarrerdür. Pes şāṭır-ı ʿayyār bu müşkil kārı göricek

[174b]

[1]tażarruʿ u niyāz ve girye vü zārīye āġāz idüp eytdi ki: "Ḫudāyā ḳalʿa bu mertebe muḥkem ü üstüvār ve üstüme āteş bārānveş [2]yaġar. Keyfiyyet ḥālinden ḫaber alımadum ve bu ḫuṣūṣda ʿayyārlıḳ ḥaḳḳından gelimedüm. **Şāh Celāl**'e ben ne ḫaber iledeyin ve ḳalʿanuñ [3]tafṣīl-i ḥālinden suʾāl itse ne cevāb ideyin." Bu fikr ile aġlayup enīn ve bu ıżṭırāb ile girye vü ḥanīn ider iken

[4]Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Kim ki Ḥaḳ'dan murādını diledi
Derd-ile aġlayuben iñiledi

2 Devletüñ ḳapusın güşāde ider
Az müddetde çoḳ murāda irer

Neṯr:

[5]mażmūnınca **Feylesof**-ı ʿayyāruñ ḥāceti maḳbūl ve tīr-i duʿāsı nişāne-i icābete mevṣūl oldı.

[6]CEMĀL-PERĪ-ẒĀD BİR PĪR-İ NĀ-MURĀD ṢŪRETİNDE FEYLESOF'A GÖRİNÜP ḲALʿANUÑ ḤĀLİNDEN ḪABER VİRDÜGİDÜR

[7]Meger ol dil-ber-i ṭannāz ve ol şūḫ-ı ser-efrāz yaʿnī **Cemāl**-i dil-nüvāz dāʾimā **Celāl**'üñ ḥālinden ḫaberdār ve her menzilde verā-i ḥicābdan [8]kendüye ḳafādār olup baʿżı müşkilātında çāre-sāz olmaḳ içün her zamān ḥāżır ve **Celāl**'üñ aḥvāline nāẓır imiş. **Feylesof**-ı [9]ʿayyāruñ ḥāline vāḳıf olıcaḳ kendüyi bir pīr ṣūretine ḳoyup ve ayaġında bir zencīr şeklin gösterüp ṭaġuñ bir gūşesinde [10]nāle vü efġān ve gözleri yaşın revān eyledi. Pes **Feylesof**-ı ʿayyār ol ṣūret-i ḥazīn ve ol girye vü enīn cānibine gidüp [11]ol pīr-i giriftārı göricek eytdi ki: "Ey pīr bu cefāyı saña kim itdi ve seni pā-beste-i zencīr kim ḳıldı." Pīr eytdi: "Ey cüvān [12]bu ḥişār, merdüm-ḫˇār zengīler içün maḥall-i ḳarār olup ve anlaruñ **Ġaẕeng**-nām bir dīv-i bed-encām begleri olup yanında [13]sekiz biñ ādem yiyici zengīleri var ve beni daḫı yimek içün esīr ü giriftār-ı bend ü zencīr idüp [14]birḳaç gün alıḳomışlar idi. Ḥālā bu gelen ʿaskeri göricek ceng içün ḥāżır u müheyyā ve rızḳumız ayaġumıza geldi diyü mesrūr [15]u pür-ṣafā olmışlardur. Bu gice tertīb-i ʿasker ile muḳayyed olup ḳapular güşāde olmaġı ben bī-çāre fürṣat bulup firār ve bu maḥalle gelüp [16]ḳarār eyledüm." Pes **Feylesof** ḳalʿanuñ tafṣīlinden ḫaber aldugına şād olup ol giriftārı āzād itmek içün ol zencīre [17]el urdı ve her ne ḳadar ki refʿ idem diyü zor idegördi imkān olmayıcaḳ ḥāli üzre ḳoyup **Şāh Celāl** [18]cānibine revān ve ḥużūrında aḥvāl-i ḳalʿa vü zengiyānı ve kerkes-i āteş-feşān ve ol pīr-i nā-tüvānuñ ḥālini ʿayān itdi. Bu cānibde **Cemāl**-[19]perī daḫı pīr-i zencīr-keş heyʾetinden ol ṣūret-i mehveşine girüp perr ü bālin bāz ve Ḳulle-i **Ḳāf**'dan Ḳaṣr-ı '**Aḳīḳ**'e dek pervāz [20]itdi. Çün **Celāl**-i kāmkār hāl-i ḥişār ve aḥvāl-i zengiyān-ı merdüm-ḫˇārdan ḫaberdār oldı ʿasker-i cerrār ve leşker-i kūh-[21]vaḳārı içinde nidā itdürdi ki bu gice gerekdür cümlesi bīdār ve şürb-i müdāmdan el çeküp hüşyār olalar. Şöyle ki bir ferd [22]ġaflet veyā ḫaymesinde rāḥat üzre ola tāc-ı **Lehrās** ḥürmeti içün irte ber-dār ve bu kūhsāruñ dibinde nigūnsār [23]olmaḳ muḳarrerdür. Pes vaḳt-i ḍuḥādan ṣabāḥa dek nāle-i kerre-nāy ve ḫurūş-ı kūs u derāy ol kūhsāra velvele ve bārū-yı [24]ḥişāra zelzele virüp **Şāh Celāl** firāḳ-ı rūy-ı **Cemāl** ile pür-ġuṣṣa vü melāl ve ḳaddi mānend-i hilāl olup ṭulūʿ-ı ṣubḥa [25]muntaẓır oldı.

Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 [26]Ṣubḥ-ı ṣādıḳ çü oldı çehre-nümā
Oldı çarḫ-ı kebūde perde-güşā

2 Baḫt-ı şeh gibi açılup eflāk
Ṭāliʿ-i saʿdiveş görindi simāk

3 [27]Ol şeh-i nīk-baḫt-ı pāk-neseb
Yaʿni Sulṭān-ı mülk-i Rūm u ʿArab

4 Şāh u **Sulṭān Aḥmed**-i ʿādil
Ki odur ẕāt-ı Ḥaḳḳ'a sāye vü ẓıl

5 [28]Şāh odur ḥalḳ-ı ʿālem aña ġulām
Mülk anuñ ẕātı ile ṭutdı ḳıyām

6 Bende kim ol şehe ide ʿişyān
Ḥaḳ bu kim Ḥaḳḳ'a itdi ol ṭuġyān

7 [29]ʿĀḳıbet bulısar cezāsını
Bilmedi çün şehüñ ʿaṭāsını

8 Yā İlāhī serīr-i mülk-i cihān
Olsun ol pādşāha cā vü mekān

9 [30]Dāʾimā ʿaskeri muẓaffer ola
Ḫaṣmı işkeste vü muḥaḳḳar ola

10 Ola yā Rab livā-i ʿadli bülend
Gerden-i ḫaṣmı ola cāy-ı kemend

11 [31]Devlet ü şevketi müʾebbed ola
Salṭanatda ebed muḫalled ola

[175a]

Neṯr:

[1]El-ḥāṣıl çün ʿale'ṣ-ṣabāḥ āftāb-ı ʿālem-tāb meşʿal-i zerkārı yandurdı ve rengi şebüñ ḳızıl ḳanı ile rūy-ı eflākı boyandurdı. Ol ḥişār-ı [2]üstüvār ve ḳalʿa-i metānet-medārda **Ġaẕeng**-i zengī naḳḳāre-i cengi çaldurdı ve **Şāh Celāl**'üñ süvār [ü] ʿaskeri kūh u ṣaḥrāyı [3]ṭutup aldı. Pes meymene vü meysere ve ḳalb u cenāḥ yek-sere tertīb olınup dört yüz nefer-i mīr-i dilīr **Celāl**-i gerdūn-serīrüñ [4]rikābında cebe vü cevşen ile meydānı rūşen idüp tīr-keşler billerinde ve nīzeler ellerinde her biri **Zāl** u **Rüstem** ve [5]**Sām** u **Güstehem**-vār raḫşlarına süvār oldılar. **Şāh**-ı zerrīn-külāh çetr-i zer-nigār seḥāb içre āftābvār semend-i rehvār ile [6]cānib-i meydāna reftār itdi. Ol cānibde daḫı zengī-i zişt bir fīl-i mest-dürüşt üzre taḫtını muḥkem idüp kendüsi [7]belā-yı siyāh ve ḳażā-yı mübrem taḫt üstine çıḳdı ve naʿra ile ʿāleme zelzele virüp yıḳdı. Gūyā ki fīl ü taḫt bir kūh-ı pür-seng-saḫt [8]ve ol bed-baḫt anuñ üzerinde ʿaẓīm dıraḫt idi ve

zengiyān-ı merdüm-ḫˇār daḫı fīllere süvār ve **Ġaẕeng**-i rū-siyāha ḳafādār [9]olup ḥişārdan ṭaşra çıḳdılar. Ḳadd ü ḳāmetleri birer menāre ve gözleri ḳanla ṭolmış birer nifāre beñzeyüp her birisi zırh u miġfer [10]ve cevşen ü siper şaḥrā ṭarafına ʿazm itdiler. Çün **İḫtiyār** vezīr **Ġaẕeng**-i zengīnün bu ḥareketini gördi rūy-ı lāle rengi bozardı [11]ve endāmına lerze düşüp leb-i laʿli kāfūr gibi aġardı ve verd-i aḥmer gibi olan yañaġı kehrübā gibi şarardı. Çün **Celāl**, [12]**İḫtiyār**'ı bu ḥāl üzre gördi eytdi ki: "Ey **İḫtiyār** vehm ü ḫavfla bī-ḳarār olma ki ṭāʾife-i zeng eger mermer ola ve ger seng, anlara [13]benüm elümden ḫalāṣ muḥāl ve cānların ḳurtarmaḳ ne iḫtimāldür. Elümde olan kemend ile hindū-yı çarḫı bend ve tīġ-ı āftāb-[14]tābum ile zengī-i şeb-rengi mübtelā-yı helāk u gezend iderem. Ḫancer-i ābdārum ki jengden muṣayḳal u pākdur, sīne-i **Ġaẕeng**-i zengī [15]üzre ḳonar bir sāde rūy-ı dil-āver-i bī-bākdur." Nā-gāh **Ġaẕeng** ʿaskerinden bir zengī-i dīv-perest üştür-i mest gibi aġzı [16]köpürdi ve meydān-ı cenge fīl sürdi, ol bed-ṣūret ü zişt-kirdāruñ ḳāmeti bir çenār ve elinde olan [17]ʿamūd-girānı mānend-i menār olup her kim ki ol dīv-ṣūretüñ ḳāmet-i bülendin ve gürz-i girān u kemendin gördi berg-i ḫazān gibi [18]ṣoldı ve dir dir ditreyüp ḥāli ḫarāb oldı. Pes ol zengī-i dīv-ẕād tennūr gibi aġzın güşād ve ṣadā-yı bülend feryād itdi [19]ki: "Ey küstāḫān-ı bī-bāk ve ey dilīrān-ı çālāk ʿaskerüñüzden bir merd çıḳsun ve benüm ile ceng ü neberd itsün. Tā ki teʾsīr-i [20]nücūm u eflāk anuñ kelle vü külāhını ḫāke ura ve vücūdı ḫargāhını ṣaḥrā-yı ʿadem içinde ḳura." [21]Çün **Feylesof**-ı ʿayyār ol nā-bekāruñ kelāmını işitdi ve zengī-i sīnekāruñ lāf u güzāfını güş itdi raʿd-miṣāl bir naʿra [22]urup meydāna ṣıçradı ve ṣāʾiḳavār ol bed-kirdāruñ üstine uġradı çün gözi gözine dūş oldı tīrdānından [23]bir ḫadeng aldı ve bī-tevaḳḳuf gizledi ve zengīnüñ sīne-i pür-kīnesin gözledi. Pes ol dem ki tīr-i ḳażā-teʾsīr peykānına dek [24]ṭoldı ve **Feylesof**-ı ṣāṭıruñ şastından ḫalāṣ buldı zengī-i pelīdüñ sīnesine rast geldi ve cebe vü cevşenin söküp [25]cigerin deldi. Pes zengī begi helāk ve bir ulu dıraḫt gibi yıḳılup berāber-i ḫāk olıcaḳ cān-ı pelīdi nār-ı caḥīm ve ʿaẕāb-ı [26]ebedī-i elīme vāṣıl olup dünyāya gelmemişe ve anasından ṭoġmamışa döndi. Çün zengīler bir piyādenüñ bu mertebe cürʾetin ve [27]tīr-i belā-naẕīrinüñ böyle iṣābetin müşāhede ḳıldılar ḫavf-ı ʿaẕīme düşüp cānlarından ümmīdi ḳaṭʿ eylediler. Pes Şāh Celāl at [28]depredüp şemşīrin çıḳardı ve ʿasker-i muẓaffer ile bir-gizden zengīlerüñ üstine at ḳopardı. Bu eṣnāda siper ü miġfer üzre [29]gürz ü şemşīr fi'l-miṣl ṭaġlar başında ṭolular gibi yaġardı ve sipāhuñ atları ayaġınuñ tozı ḳara bulutları gibi cānib-i āsmāna [30]aġardı ve maʿreke-i **Şāh** her ne cānibe yüz ṭutardı zengīler ḳanından ḳızıl ırmaḳlar aḳardı. Pes **Ġaẕeng**-i zengī pūlād u gürzini ele aldı [31]ve fīl üzerinde olan taḫtı üzerinden bir naʿra urup başı üzerine bir niçe kerre ṣaldı. Pes ol nā-pāk ol gürz-i sehmnāki

[175b]

[1]her kime urdı atı ile kendüsin zīr ü zeber idüp ṭoprag̈a düşürdi. Çün **Celāl**-i bā-iḳbāl **Ġaẕeng**-i deccālüñ [2]bu ḥareketin gördi tīr-keşinden bir oḳ çıḳarup kemāne rāst ḳıldı ve şaṣtı bināgūşına getürüp şöyle ḫalāṣ virdi ki sīne-i [3]**Ġaẕeng** maḥall-i direng olmayup ḳafāsından çıḳdı ve ḍarb-ı tīr anı taḫtından yıḳdı ve bī-tevaḳḳuf cān-ı ḫabīṯini nār-ı caḥīme ṭıḳdı. [4]Pes ḫayl-i zengiyān tīġ-ı sulṭāndan emān bulmayacaġın taḥḳīḳ idicek ḳarārı firāra tebdīl ve rūy-ı ʿazīmeti ḳalʿa cānibine [5]taḥvīl itdiler ve ʿasker-i **Şāh Celāl** daḫı tīġ u gürz ü kūpāl ile ḳafāların alup baʿżın esīr-i bend ü zencīr ve baʿżına [6]zīr-i ḫākde yir eylediler. El-ḥāṣıl zengīlerden altı biñ bī-pāk tīġ u tīr ile helāk olup baḳıyyetü's-seyf [7]olan iki biñ zengī ṣad hezār zūr u zār ile dāḫil-i ḥiṣār oldılar. **Şāh Celāl** leşkerinden daḫı biñ dil-āver-i [8]dilīr şehīd-i gürz ü şemşīr olup sāʾir ʿasker zengīlerüñ ardın alup ol rāh-ı tenge varınca kovdılar ve ol maḥalle [9]gelince yitişdüklerin kesüp ḳırdılar ve lākin ḳalʿada mīl üzre olan murġ-ı āteş-bār vehminden ḥiṣāra yaḳīn varmag̈a mecāl [10]olmayup nāçār ırаḳdan baḳup ṭurdılar ve **Ḥażret-i Şāh** bir müddet ḳalʿaya nigāh baʿdehu **İḫtiyār** vezīr ile naḳş-ı ḥarīrden [11]baḫṣ ve derūnından āh idüp ḳalbi sūzān ve gözlerinden yaşlar revān oldı.

[12]CEMĀL-PERĪ MURĠ-I ĀTEŞ-BĀRI PĀRELEDÜGİDÜR

[13]Meger bir gice **Cemāl**-i melek-miṣāl ārzū-yı rūy-ı **Celāl** ile seyrān ve ordu-yı **Celāl**'e dek ṭayrān idüp görür ki **Şāh** derūn-ı [14]ḫargāhda oturmış ve zengīler rāh-ı maḳṣūdın baġlayup sengistān içinde ḳalmış ṭurmış. Pes **Cemāl-perī** bir murġ [15]ṣūretinde gelüp ḫaymenüñ ḳapusı üzerinde ṭurdı ve **Şāh**, vezīri **İḫtiyār** ile her ne tedbīr itdiler ise işitdi ve gördi. [16]**Şāh** eytdi ki: "Ey **Vezīr** ne tedbīr ki ḫālimüz müşkil ve kār u bārımuz ʿaceb-i bī-ḥāṣıl oldı ki rāh-ı maṭlūba bu ḥiṣār [17]bir vechle ḥāʾil oldı ki ne ilerü gitmege imkān ve ne girü ḳalmag̈a dermān var. Ceng ile ḥiṣārı feṯḥ ḳāʾil ammā bu murġ-ı [18]āteş-bārı defʿ müşkil." Pes **Cemāl** çün **Celāl**'üñ bu kelāmını işitdi ve maḳṣūdı ile kendü arasında olan ḥāʾilden [19]şikāyetini gūş itdi derḥāl ḳanat büküp ve yüz batmān bir ṭaşı götürüp ol mīl üzre olan kerkes-i āteş-feşān üzre [20]atdı ve hemān ol anda mīl ve kerkesi ḫurd idüp yire berāber itdi ve ol ṭaşuñ ḍarbından bir ṣadā peydā oldı ki **Şāh** ʿaskerinüñ [21]gūşı ol ṣadā ile ṭoldı. Pes **Şāh** otāġından ṭaşra çıḳup gördi ki ol murġ u mīl zīr ü zeber ü ẕelīl olmış, pes anuñ [22]ṣadāsı ile ṭaġlar pür olup ṭolmış. Ḳalʿada olan zengīler içine ʿaẕīm-i ġulġule ve aralarında vāveylā-yı velvele düşdi. Pes **Şāh**-ı nāmdār [23]semendine süvār olup ʿasker-i cerrār ile ḥiṣār dibine sürdi ve ceng yirlerin tertīb idüp [DER-KENAR]bi'ẕ-ẕāt kendüsi gördi.

Naẓm:

[mefāʿīlün / mefāʿīlün / mefāʿīlün / mefāʿīlün]

1 Kişi kendü işini kendü görmezse ol iş bitmez
Öz ile itdügi emri kimesne saʿy idüp itmez

2 Umūr-ı salṭanatda ger ulu'l-emr itmese himmet
Niẓām-ı mülk olur muḫtel ü ḫıdmet ilerü gitmez

3 Ḫudāvend-i cihān kim rifʿat-i şān u cenāb ile
Reʿāyānuñ fiġān u nālesi ḳulaġına yitmez

4 Anuñ dūrında ebr-i raḥmet itmez ʿāleme ḳatʿā
Yimiş virmez aġaçlar yiryüzinde hīç ot bitmez

5 Bi-ḥamdi'llāh şehenşāh-ı cihān **Sulṭān Aḥmed Ḫān**
Ki ʿadli ʿāleme tevfīr idüp bir ẕerre eksitmez

6 Tecessüs eylese aḥvāl-i mülki kendü ẕātıyla
Reʿāyā pāy-māl olmaz berāyā ẓulmle yitmez

7 İdüp icrā-yı aḥkām-ı şerīʿat ḥükm-i ʿadl-ile
Ḳavānīn-i fesādı refʿ idüp ʿālemde yüritmez

Neṯr:

Hemān bir anda ol rāh-ı [24]teng ve maḥall-i pür-sengden geçüp ḳapuyı aldı ve neft ü bārūt ṣalup her yanını yaḳdı ve zūr-ı bāzū ile bir niçe yirlerin [25]yıḳdı ve müddet-i ḳalīlede ḳalʿayı alup içine girdi ve ḳarşu gelen zengīlerüñ başın kesüp cezāların virdi.

[26]ḤİKĀYET-İ KÜŞENC-İ ZENGĪ

[27]Meger **Küşenc**-nām bir zengī-i pīr ol ḳalʿada gūşe-gīr olup niçe müddetden berü ṭurur ve **Ġaẕeng**-i zengīnüñ cümleten ḫazīne vü [28]defīnelerin bilüp **Ġaẕeng** her ḫuṣūṣda ol pīrüñ rāy u tedbīrine mürācaʿat ḳılurdı. Der-zamān emān el-emān diyüp [29]**Şāh Celāl**'üñ ḥużūrına geldi ve yüzin ayaġı ṭozına sürüp mānend-i hilāl ḫıdmetinde iki ḳat oldı ve eytdi ki: "Ey Şāh [30]eger benüm ḳanum baġışlar ve benüm ḥaḳḳumda iḥsān u mürüvvet ʿamelin işler iseñ bu ḥiṣāruñ içinde sīm ü zer ve dürr ü gevherden her ne ḳadar ḫazīne [31]vü defīne var ise bir bir ayıdayın ve **Şāh**'uñ ḥużūrında iẓhār u ʿayān ideyin." Pes **Şāh**-ı mürüvvet-penāh **Küşenc**-i zengīnüñ günāhın ʿafv [32]idüp ḳanından geçdi.

[DER-KENAR]Ġazel

[mefāʿīlün / mefāʿīlün / mefāʿīlün / mefāʿīlün]

1 Mürüvvet eyleyüp ʿafv eylemek şāhāne ʿādetdür
Belī ʿafv u mürüvvet herkese ʿayn-ı saʿādetdür

2 Kerem ḳıl ʿafv eyle kim bu iki vaṣf-ı bī-hemtā
Kerīm-i muṭlaḳuñ evṣāf-ı z̲ātından ʿibāretdür

3 Ḥalīme ḥilm idüp ḫışm itmemek olmaz ʿaceb şāhum
Velī vaḳt-i ġażabdan ʿafv itmek özge ḥāletdür

4 Mürüvvet mekremet-baḫşı olursa müddeʿa ol kim
Şehenşāh-ı cihān ol mebḥaṣ̲a bürhān u ḥüccetdür

5 Odur ol pādşāh-ı mülk ü dīn **Sulṭān Aḥmed Ḫān**
Ki bāb-ı mekremet luṭfı kitābından bir āyetdür

6 Ṭutupdur ṣıyt-ı ʿadli ʿālemi luṭfı müsellemdür
İşi ʿafv u keremdür kārı iḥsān u ʿināyetdür

7 Ḫudāyā devletin pāyende ḳıl ʿömrin dırāz eyle
Vücūd-ı maʿdelet-baḫşı cihāna feyż-i raḥmetdür

Neṣ̲r:

Ol daḫı **Şāh**'uñ öñine düşüp ḫazāʾin ḳapusın açdı. Pes ḫazāʾin arayup devr ider iken [33]bir ʿālī ḳubbeye geldiler ki zer-i ḫālişden envāʿ-ı cevāhir ile muraṣṣaʿ ve dürlü ṣanʿat ile muṣannaʿ ḳapusı var lākin ḳapunuñ [34]iki cānibinde ikişer arslan ki gözlerinden āteşler ṣaçılur ve öñinde iki ejderhā-yı bī-emān ki dem-ā-dem aġızları [35]açılur ve içlerinden ḳarlar çıḳup eṭrāfa yayılur ve bunlaruñ ardında sīm-i ḫāmdan bir ṭūlāb düzilmiş ve anda dört yüz

[176a]

[1]keskin ḳılıç berkinmiş. Şöyle ki dūlāb ġāyet sürʿatle döner ve ol ḳılıçlaruñ öñine her ne gelse kesüp pāre pāre ider. **Şāh** çün [2]bu emr-i ġarībi gördi ve ol ṭılsım-ı ʿacībi seyr itdi bunuñ ḥālinde ḥayrān olup ḥikmetinden ṣordı. **Küşenc**-i zengī cevāb [3]virüp eytdi ki: "Şāhā bu ḳubbe zer ü gevherle ṭolu ve nefāyis tuḥfe ile memlūdur lākin bu ṭılsımlar mādām ki bāḳī ola kimesne [4]ḳubbenüñ ḳapusına ḳarīb olmaḳ muḥāl ve ḳarīb olan ḫalāṣı olmaḳ ne iḥtimāldür ve bu ṭılsımuñ ḥalli ism-i aʿżam [5]oḳumaḳdan ġayrı ile maḫfī-i ḥayāldür." Pes **Şāh**-ı bā-tedbīr **Kuşenc**-i pīre istimālet ve inʿām u iḥsān ile mülāṭafet idüp: "[6]İmdi ey pīr ol

ism-i şerīfi yine sen oḳuyıvir” diyü emr idicek ism-i aʿżamı bir ḳadeḥ ṣu üzerine oḳuyup bu ṭılsımuñ [7]üzerine [ṣ]açdı fi’l-ḥāl ol ʿuḳdeyi ḥall idüp açdı. Hemān ol anda ol iki ejder iki ḳıṭʿa urġan ve ol [8]dört ṣīr-i jiyān demūrdan düzilmiş dört dāne ṣūret-i bī-cān idügi ʿayān olup ḳılıçlar ile deverān iden [9]çarḫ-ı gerdān bozılup ve ḳılıçlar bi’t-tamām yire dökilüp ṭılsım ki bir ḥayāl-i bāṭıl idi ḥaḳ ẓuhūr idicek maḥv u mużmaḥill ü ʿāṭıl [10]oldı. Pes ḫazāʾin ḳapuları açılup **Şāh Celāl** içerü girdi ve ol günbedüñ içine baḳup gördi ki bī-ḥadd niʿmet ü māl [11]ve sīm ü zer ve dürr ü cevher ile māl-ā-māl olmış ve günbedüñ ortasında yāḳūt-ı aḥmerden bir taḫt-ı ezher ve üzerinde bir tāc [12]u kemer-i mücevher ve bir cānibi dīvārında bir levḥ-i zeberced-i zerkār ve anuñ üzerinde üstād-ı pür-kār ḳalem-i elmās ile şöyle yazmış ki: “[13]Ey bu maḳāma arzū ile gelen ve bu ṭılsımātı ḥalle bunca ḫazāʾine mālik olan zinhār u zinhār bundan ilerü gitmeyesin ve bu ḥiṣārdan [14]öte geçmeyesin ki bundan ötesi berr ü beyābān ve çöl-i bī-ḥadd ü bī-pāyān olup anda ne ot vardur ne ṣu ve içinde ne [15]kerek olur ne āhū belki meymūn u nesnās ile ṭolu ve dīv-i pür-herās ile memlūdur. Ḥāṣılı ṣad hezār belāyı iḫtiyār ve bī-ḥadd ü [16]bī-şumār elem ü ıżṭırāba taḥammül ü işṭibār itmeyince ilerü gitmek mümkin degül ve bunuñ verāsında belālara ṣabr itmek ziyāde müşkildür ve bi’l-cümle [17]bu ṣaḥrānuñ ġāyeti Baḥr-i **Muḥīṭ** ve Kūh-ı **Ḳāf** ve nihāyeti maḥall-i **Sīmurġ**-ı ʿālī-maṭāf olup cāy-ı seyr ü ṭavāf degüldür. Ḥāṣıl-ı kelām [18]bundan ilerüye iḳdām ṣad hezār belāyı iltizām ve bu ḳalʿayı geçüp gidene girü vaṭanı ḥarāmdur. Çün Şāh levḥ üzre [19]yazılan maʿānī[y]i müṭālaʿa ḳıldı ve mażmūn-ı naṣīḥat-meşḥūnı tamām maʿlūm oldı. **İḫtiyār** vezīre eytdi ki: “Ey **İḫtiyār** [20]sırr-ı levḥden ḫaberdār ve bu emrde oñat fikr idüp tedbīr ile der-kār ol.” **İḫtiyār** çün ki bu kelāmı gūş ider [21]berg-i ḫazān gibi ditrer ve gözlerinden eşk-i firāvānı revān ider idi. Bu eṣnāda **Küşenc**-i zengī-i pīr **Şāh**-ı ḫabīre [22]eytdi ki: “Ey **Şāh**-ı encüm-sipāh **Ġaẓeng**-i zengīnüñ kūh-mānend semend-i bād-pāy-i bülendi vardur. Yol eger kūh ola [23]ve ger seng bir menzili dört yüz ferseng olup rūy-ı ḫākde āb gibi devān ve vech-i ābda ḥabāb gibi revān [23]olur ve ol semend-i dil-pesendüñ boynında bir mühre vü bāzū-bend baġlanmışdur, her bār ki anı otlaġa ṣalarlar ol mühreyi [24]çıḳarup alurlar ve āḫūra çekmek lāzım olıcaḳ ol mühreyi ıraḳdan gösterirler fi’l-ḥāl rām olup ṭutılur ammā ol mühreyi [25]görmese yüz biñ ādem cemʿ olsa kemendlerin pāreleyüp ellerinden ḳurtılur ve ceng vaḳtinde ḫaşm ṭaşdan ve demürden olsa [26]pāre pāre ider ve arslan u ḳaplanı çigneyüp rīze rīze eyler. Aṣlı dīv atlarından olup aña tīġ-i tīz ü tīr-i ḫūn-rīz kār [27]itmez. Çün **Şāh**, **Küşenc**’den bu ḫaberi aldı şādīlıḳdan ġonçe gibi açılup güldi ve eytdi ki: “Ey **Küşenc** imdi gel ol atı baña göster [28]ki ḥālā ol feres müntehā-yı ümniyye vü heves olup ḳalbüm hemān anı ister ve bu muḳabelede bu ḳalʿa senüñ ve bu ḥazaʾinüñ [29]nışfı senüñ olsun” diyicek pīr-i zengī **Şāh**’uñ öñine düşdi ve **Şāh** daḫı ʿaḳabince gitdi ve giderek bir ḫāneye yitdi ki

[30]ḳapusı demürden ve kilīdi pūlāddan idi. Fi'l-ḥāl **Küşenc** ḳapuyı açup içerü girürler ve görürler ki rengi reng-i gül ve [31]ḳuyruġı sünbül gibi bir at ki başdan başa gün-ā-gün pulları ve reng-ā-reng laṭīf beñleri var. Yürise seḥāb gibi [32]seyrān ider segirtse ʿuḳābleyin ṭayrān iderdi. Ṣaġrısı ṭob-ı gerdūna ve boynı ḳavs-i ḳuzaḥa beñzer yire ṭaban [33]ursa kürre-i zemīni ḥāmil olan ġavıñ arḳasın çāk iderdi ve felegüñ çehresin pür-gerd ü ḫāk iderdi. Gözleri [34]yıldız gibi ışılar ve alnınuñ ġurresi māh-ı tābān gibi yaldırardı. Yelesi dizlerine inmiş ve bürçegi yüzinüñ üzerine serpilmiş [35]naʿlı sīm ve mīhları altun licāmı ve rikābı zerrīn ve raḫt u zeyni laʿlīn ve cülli zer-beft ü eksūn idi. Çün **Şāh** ol

[176b]

[1]semend-i dil-bendi temāşā ḳıldı şekl-i ḫūbına biñ dil ile ʿāşıḳ oldı ve aña **Fīl-peyker** nām virdi. Pes ḫazāʾin ḳapuların açup ol māl-ı firāvānuñ [2]nışfın ayırup **Küşenc**-i pīre ve bāḳīsini ʿaskerinde her mīr ü dilīre virüp eytdi ki: "Ey serverler ve ey benüm ḥizmetümde olan dil-āverler [3]maʿlūmuñuz ola ki şimden ṣoñra yolımuz berr ü beyābān ve mesken-i dīv ü ġuvlān olup ne kendüñüze nafaḳa olur taʿām u şarāb ve ne [4]ṭavarlaruñuz içün giyāh u āb vardur. İmdi size emrüm budur ki bu ḳadar māl u genc ile bī-taʿb u renc bu maḥalden dönüp [5]babam **Şāh Lehrās** ḥizmetine varasız ve ayaġı tozına yüz sürüp baña atalıḳ ḥaḳḳın ḥelāl itsün diyü yalvarasız. Ben bu berr ü beyābāna tek ü tenhā [6]gitmek ve Kūh-ı **Ḳāf** ve Deryā-yı **Muḥīṭ** etrāfın seyr itmek muḳarrerdür ve her kim bu emre muḫālefet idüp benüm ile sefer ve kendü nefsini maʿraż-ı [7]belā vü ḫaṭar ide vebāli boynına ve ḳanı kendü gerdeninedür. Çün sipāh u ʿasker **Şāh**-ı pür-hünerden bu kelāmı işitdiler cümlesi feryād idüp [8]aġlaşdılar ve eytdiler ki: "Ey **Şāh**-ı cihān biz başımuzı saña fedā ve cānımuzı yolında ḳurbān idüp senden ayrılmazuz ve āstānuñdan ḳatʿan [9]ırılmazuz." Pes **Şāh Celāl** Ḫālıḳ-ı ḫūrşīd ü āsmāna sevgend ve müdebbir-i zemīn ü zamāna and virüp didi ki: "Elbette siz buradan [10]ʿavdet idüp gidüñ ve beni öz ḥālüm üzre terk idüñ ki ben yalıñuz bu beyābānda seyr ü sefer itmek muḳarrer [11]ve maṭlūb-ı cānum yolında baña ölmek ve dirilmek berāberdür." Pes güft ü gū çün mertebeye yitdi Vezīr **İḫtiyār** ayaġ üzre gelüp eytdi [12]ki: "Ey **Şehriyār** eger başumı ḫancer-i tīz ile keserseñ ve serümi şemşīr-i ḫūn-rīz ile ḳatʿ daḥı iderseñ mādām ki tenümde pertev-i cān ve sīnemde [13]baḳıyye-i rūḥ u revān ola yüzüm ḫāk-i der-i sulṭān ve cānum fedā-yı **Sikender**-i devrān ola." Bundan ṣoñra **Feylesof**-ı ʿayyār daḫı güftāra gelüp [14]didi ki: "Ey **Şāh**-ı kāmkār tā ki ḳaṣr-ı dil ü cān ḥayāt ile ābādāndur cebīn-i iḫlāṣ-nişānum ferş-i āstān-ı düvelde āşiyāndur ve bi'l-cümle [15]biz rikāb-ı hümāyūnuñdan dūr olmaḳ muḥāl ve her ḳanda olursañ ḫıdmet-i ʿizzet-i maḳrūnuñdan mehcūr olmaḳ ne iḫtimāldür." Pes **Şehriyār** bu iki [16]refīḳ-i dildāra ruḫṣat ve bāḳīʿaskere girü dönmek içün icāzet virüp peder-i şefḳat-eşerine

firāḳ-nāmeler taḥrīr ve ʿubūdiyyet-i levāzımını [17]tevfīr idüp duʿā vü himmetin recā ve tevcīh-i ḫāṭır ile beẕl-i mürüvvetin istidʿā eyledi. Çün ʿasker dönüp geldük yola yöneldi [18]**Şāh** ol iki mūnis-i dil-ḫᵛāh ile ḳalʿa içinde ḳaldı ve yine ʿādeti üzre ārzū-yı **Cemāl** ile nāle vü figāna āġāz ḳıldı. Her bār [19]yār-i semen-beri yaʿnī **Cemāl-perī** şevḳi ile çehre-i zerdi üzre gözlerinden gevher niṣār idüp ḳāmeti hilāl gibi ḫam ve dili pür-ġam [20]ve dīdesi pür-nem olurdı. El-ḥāṣıl ḳalʿada dört gün **Küşenc** ile ṭurup diñlendi ve miḥnet-i firāḳ-ı yār ve ġurbet ü iştiyāḳ-ı [21]dildār ile eglendi. Beşinci gün ol iki yār-i vefādār ile rāh-ı beyābāna yöneldi ve ümmīd-i genc ile zaḥmet ü renci iḫtiyār ve bir gül-i gülzār temennīsi ile [22]cefā-yı ṣad hezār ḫāra iṣṭibār idüp ol ṣaḥrā-yı bī-pāyāna müteveccih oldı.

Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 [23]Didi bir pīr-i merd-i dānende
K'oldı rāy-i münīri tābende

2 Tā ki mār u ṭılısm virmeye renc
Kimseye el virür mi niʿmet ü genc

3 [24]Çekmedüñ zaḫm-ı nīşini ḫāruñ
Alınur mı güli bu gülzāruñ

4 Kūh-ken oldı niçe dem **Ferhād**
Vaṣl-ı **Şīrīn**-ile olam diyü şād

5 [25]**Ḫıżr** bulmaḳdan ötrü āb-ı ḥayāt
Oldı ser-geşte-i reh-i ẓulümāt

6 Her kime cāh u genc lāzımdur
Aña çoḳ derd ü renc lāzımdur

7 [26]Kim ʿarūs-ı ṣafāya rāġıbdur
Çekmek aña cefāyı vācibdür

8 Bu durur ʿādeti ezel-i dehrüñ
Ki olur bir viṣāli her hicrüñ

9 [27]Ḳanda kim zaḥmet ü meşaḳḳat olur
Āḫiri ẕevḳ ü revḥ ü rāḥat olur

10 Pādşāhum cihānda saġ olsun
Mesnedi bāliş-i ferāġ olsun

11 [28]Dāmen-i devletine ḫār-ı elem
İrmeyüp ġonce-i ümīdi hem

12 Dā'imā luṭfla şüküfte ola
Ġam u āsībden nühüfte ola

13 [29]Milket-i varlığında bir niçe bed
Ḫar-ı vaḥşīveş urdılar leked

14 Gürk-i ḳahr-ı şeh anlara irişür
Aç ḳurd gibi bunlara girişür

15 [30]Dest-i şevket boyunların bağlar
Āteş-i ḳahr dillerin dağlar

16 Ol yüzi ḳara ol şaḳī-i ebed
Ki olup ehl-i baġy u oldı red

17 [31]Yā olur pāy-māl-ı ḫayl-i sipeh
Yā ki bir küşte-baḫt u rūy-ı siyeh

18 Nādim olur fesād u ṭuġyāna
İtdügi ġayy ü baġy ü ʿisyāna

19 [32]Yüz sürüp āstān-ı aʿlāya
ʿAfvü'l-ʿAfüvv diyü aġlaya

20 Pādşāh-ı kerīm ü sāye-i Ḥaḳ
Vāriṣ-i mülk ü devlet-i muṭlaḳ

21 [33]Ol ki nām u şerīfi eṭrāfa
Münteşir oldı Ḳāf-tā-Ḳāf'a

22 Kimdür ol **Şāh Aḥmed** ol Sulṭān
Kim ider faẓl u ʿadli ʿāleme şān

23 [34]Luṭf u ḳahrı ki bir sebīl-i kemāl
İmtizāc itdi çün **Celāl ü Cemāl**

24 Luṭfla ʿafv iderse ḥükm anuñ
Ḫışmla ḳahr hem o sulṭānuñ

25 [35]Dāʾimā pādşāh-ı devrānuñ
Ol şehenşāh-ı ʿadl ü iḥsānuñ

26 Düşmeni ḳahr u dūstı ola şād
ʿÖmri dāʾim memāliki ābād

[177a]

27 [1]Ben ki kemter gedā-yı dergāhem
Mādih-i pādşāh-ı Cem-cāhem

28 Ḫāk-pāy-i ricāl-i ḫoş rāhem
Bende-i ḫˇācegān-ı āgāhem

29 Dāʿi-i devlet-i şehenşāhem
[2]Rāci-i feṭḥ ü naṣru'llāhem

30 Umaram maḥż-ı luṭf-ı Rabbānī
Faż̇l u iḥsān u feyż̇-i Subḥānī

31 Urup ervāḥ-ı ḫˇācegāndan ser
Nakşbendiyye himmetle meger

32 [3]Ola aʿdā-yı mülk-i millet ḳahr
İntiḳām ide tīġ-ı zecrle dehr

33 Ola **Sulṭān Aḥmed**-i ʿāḍil
Ol şehenşāh mufaż̇ż̇al u fāż̇ıl

34 Taḫt-ı ʿizzetde ber-devām muḳīm
[4]İde teʾyīd luṭf-ı Rabb-i Raḥīm

35 ʿAskeri dāʾimā muẓaffer ola
Düşmen-i devleti muḥaḳḳar ola

[5]CELĀL-İ NĀMDĀR OL İKİ YĀR-İ VEFĀDĀR İLE BEYĀBĀNA DÜŞÜP GİTDÜGİDÜR

Neṯr:

[6]Rāvī-i ḳıṣṣa-i pür-ġuṣṣa şöyle rivāyet ider ki **Şāh**-ı nāmdār, vezīri **İḫtiyār** ve şāṭırı **Feylesof**-ı ʿayyār ile dört gün ḥişārda ḳarār [7]baʿdehu evc-i üştür-i bād-reftāra taḥammül miḳdārı zād u zevāde bār idüp ve beşinci gün **Fīl-peyker**'e süvār olup rāh-ı beyābāna müteveccih oldı.

[8]Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Ḥaml ü bārı degüldi gevher ü zer
Cümlesi āb u nān idi yekser

2 Ber ü ṣaḥrāda bir vaḳıyye ḳūt
Yegdür andan ki yüz şütür yāḳūt

3 [9]Bir yarum nān u bir içüm k'ola āb
Rāhda yek ki bār [u] cevher-nāb

4 Ey niçe kes ki bārı zer oldı
Ḥasret-i nānla düşüp öldi

5 [10]Laʿl ü yāḳūtla ḳarın ṭoymaz
Niʿmet-i nāna hīç şey uymaz

6 Neye yarar muraṣṣaʿāt-ı girān
Neye yarar cevāhir-i tābān

7 [11]Nāndur ḳūt-ı cān u ḳuvvet-i ten
Nānladur ḳıvām-ı cism ü beden

8 Bedenüñ ḳuvveti ki cānladur
Cān-ı pāküñ ḳıyāmı nānladur

9 [12]Nāndur defʿ-i düşmene dermān
ʿAskere ḳūt-ı cān besdür nān

10 Gürsine olsa bir dil-āver-i merd
Merdlik nice ide rūz-ı neberd

11 [13]Diler iseñ ki ḫaşmuñ ola zebūn
ʿAskerüñ sīr ola vü egni bütün

Neṯr:

[14]Pes sipāh u ʿaskerden dūr ve taḫt u tāc u ḫazīne-i zerden mehcūr olup ve vezīri **İḫtiyār** kendüye ḳafādār ve **Feylesof**-ı ʿayyār [15]dest-i der-ḳaṭār olup yolsuz ve ḳulaġuzsuz çekilüp giderdi ve ṭaşlu ve ḳumlu beyābānları ḳaṭʿ iderdi ve ḥarāret-i şems [16]bir mertebe idi ki ṭaşlaruñ issiliginden devenüñ ṭabānı bişerdi ve ḳum ḳayar bir ṭabaḳada idi ki yüriyenler dizlerine dek batardı. [17]Çün **Şāh Celāl** ol iki yār-i hem-ḥāl ile bir hefte gitdi giceler her ne yire ki yitdi şaḥrāları gökyüzi gibi yıldızlar ile müzeyyen [18]görürler ve baʿżı eşḫāṣı müşāhede ḳılurlar idi ki ḳāmetleri menāre vü mīl ve baʿżınuñ başı ḫınzīr ve baʿżınuñ fīl gibi olup [19]baʿżının aġzında ejderhālar mekān ṭutmış ve baʿżınuñ başında boynuzlar ve şāḫlar bitmiş idi. Kāh olur ki serv-ḳadd [20]ü lāle-ḥad dil-berler ḫūb-ṣūret semen-berler görürler idi ki ellerinde def ü ṣurāḥī-i mey olup ṣadā-yı rebāb u ney ile [21]naġmeler ḳılurlardı ve kāh şöyle müşāhede iderlerdi ki bir taḫt-ı zerrīn ve üzerinde bir nāzenīn oturmış ki yüzinüñ nūrı ile [22]ʿālemden ẓulmeti götürmiş ve bu gördükleri eşḫāṣdan her an böyle bir ṣadā gelür ki: "Ḥayfā vü dirīġā ki bu cüvān dīvler menziline düşdi [23]ve başına anlardan envāʿī belā üşdi." Lākin **Şāh Celāl** bu görinen ḫayālāta iltifāt itmeyüp ism-i aʿẓam oḳur ve anlaruñ [24]üzerine üfürürdi ve **Vezīr** ve **Feylesof**'uñ vehm ü ḫavf ile müteġayyir olduḳların göricek dir idi ki: "Elem çekmeñ ki bunlar bir [25]ḫayāl-i ḫˇāb ve ḥaḳīḳati yoḳ bir serāb gibidür. Benüm çün ki ḳalbüm pākdür dīvler ḫayālātından ne bākdür. Anlar daḫı bizüm gibi bendegān-ı Ḥażret-i [26]Yezdān'dur ve her biri kendü işinde ʿāciz ü ḥayrāndur. Mādām ki muḳadder olan ʿömrden bir nefes bāḳī ve Ḥayy-i lem-yezel curʿa-i hayātla [27]bize sāḳīdür, bunlardan bize żarar u gezend olmaz ve ecel-i müsemmāya varmamıza mānīʿ olur bir bend olmaz. Çarḫ-ı gerdān bir [28]ḫayāl-bāz-ı luʿbet-sāz ve bizüm vücūdlarımuz ḫayāl-i ẓıll-ı ṣūretler gibi ḥarekāt ile mübtelā-yı tek ü tāzdur. Eger cin ve ger ādemī-[29]zād musaḫḫar-ı dest-i üstāddur ve bi'l-cümle bu maḳūle kelimātı dāʿimā söyler ve refīḳ-i şefīḳlerini teselliyet idüp eglerdi.

[30]ŞĀH CELĀL ŞEHR-İ SEFĪD'E GELDÜKLERİDÜR

[31]İttifāḳan bir ṣabāḥ ki āftāb-ı ʿālem-tāb ile ʿālem rūşen ve mürde diller zinde vü maʿmūr u şen oldı **Şāh**-ı saʿīd ıraḳdan bir [32]Şehr-i Sefīd gördi ki bāġ u bustānı sebz ü şādān ve ḫāne vü çār-ṭāḳları maʿmūr u ābādān olup eṭrafına bir bārū-yı [33]siyāh çekilmiş lākin ḫāneleri bülend ve bārūsı kütāh yapılmış. Pes **İḫtiyār**'a **Şāh Celāl** eytdi ki: "Bu şehr daḫı bir nümāyiş

ü [34]ḫayāldür. Ḥāl-i ʿālem bir ṣūret ü keşret ve oñat naẓar olınsa bir ḫayāl-i bī-ḥaḳīḳatdür. Bu ʿālem-i fānīde her anda [35]bir heyʾet mevcūd olur ve her zamānda bir ṣūret vücūd bulur ve yine bir müddetden ṣoñra lā-şeyʾ ü nā-būd olur. Şol [36]nuḳūş u ṣūret ki teʾşīr-i nücūm u eflāk ile ʿālem-i ḫākde peydā olur bir ḳarn geçdükden ṣoñra cümlesi fānī vü helāk [37]ve tamāmet gidüp berāber-i ḫāk olup dār u diyār ḥavādiş-i dehr ile pāy-māl ve ḫalḳı mevt ile müteberrikü'l-aḥvāl olmaḳla miş̱āl-i ḫ̆āb u ḫayāl olur.

[177b]

[1]Pes baʿżı umūr ki āsmān-ı taḳdīrden ẓuhūr ider anı rāy u tedbīr defʿ itmek olmaz ve ol ḫuṣūṣ ki Ḥażret-i ʿAlīm-i Ḳadīr ile dehrden ṣudūr [2]ider anı taḫmīn ü taḳdīr ile refʿ itmek olmaz. Eyle olsa elbette ben bu Şehr-i Sefīd'e girürin ve çarḫ u ṭāliʿden ne ẓuhūr iderse [3]görürin diyüp ol Şehr-i Sefīd'e dek at sürdi ve çün bārūsı ḳurbına irdi, baḳup gördi ki eṭrāfı revān olmış ṣular ile [4]sīr-āb ve derūn u bīrūnı gün-ā-gün binālar ile maʿmūr egerçi kim nefsü'l-emrde bir ʿimāreti yoḳ bir ḫarāb. Pes ilerü varup pūlāddan [5]olmış bir ḳapusına irdi ve açup bī-bāk ol iki yār-i ḳafādārı ile içerü girdi. Görür ki çār-sū vü bāzārı nā-elvān niʿmetle [6]ārāste ve envāʿ-ı metāʿ ü ḳumaş müzeyyen ü pīrāste lākin ḫalḳı luʿbet şeklinde aġaçdan düzilmiş ve timş̱āl-i heyʿetinde çūbdan yonılmış ve [7]naḳḳāş anlara göz ve ḳaş gibi nesneler naḳş itmiş ve laṭīf cāmeler ve altundan tāclar giydürmiş. Böyle iken insān gibi varup [8]gelüp ḫareket iderler ve ādem oġlanları segirdüp yürürler. Çār-sūlarında laṭīf yemekler ve bī-naẓīr beyāż etmekler olup gün-ā-gün niʿmetler [9]dökilmiş ve reng-ā-reng levnler ṣaçılmış. Pes ol ṣuver ü eşkāl **Şāh Celāl**'e ḳarşu gelüp taʿẓīm ü ḥürmet ve ol niʿmetlerden tenāvül eyleñ [10]diyü işāret iderler ve at öñince giderler ve ol nefāʾisden **İḫtiyār** ve **ʿAyyār**'a ʿarż iderler, anlar daḫı her birinden istedükleri ḳadar [11]yirler idi. **Şāh** bunlaruñ aḥvālinden müteḫayyir ve evżāʿ u ḫareketlerinden mütefekkir iken bir çār-sūya daḫı uġradılar ki dükkānlar bī-[12]envāʿ ḳumaş ile ṭolu ve zer-beft ü dībā ile memlū olup bülend-ḳad dil-berler her ṭaraf gezerler ve lāle-ḫad semen-berler her cānibde seyr iderler idi. [13]Pes ol zībā ṣūretler **Şāh**'uñ ḳarşusına gelüp başı üzerine sīm ü zer niş̱ār ve dürr ü güher īş̱ār iderler ve eṭrāfın alup rikābında [14]yüriyüp giderler idi. İçlerinden bir serv-ḳāmet **Şāh**'uñ atı öñine düşüp eser yiller gibi gitdi ve bir menzil-i laṭīf ve bir sarāy-ı ẓarīfe yitdi [15]ki sīm ü zer ile pür-naḳş u ṣuver idi. Dört gūşesinde dört ḳubbe-i bülend olup her ḳubbenüñ birer dīvārında birer levḥ bend olmış idi. [16]Ol ḳubbelerden birisi āsmānī-reng ve bināsı ṣuret-i seng idi ve ol ḳubbeden dāʾimā bir toz ḳopup eflāke çıḳar ve bulut gibi güneşüñ [17]yüzin ṭutar ve ol ʿālī sarāyuñ üstine her dem sāye ṣalardı. Bir ḳubbesinüñ daḫı rengi reng-i elmās ve depesinde bir ṭās olup [18]ol ṭāsdan ḥikmetli bir ṣu çıḳup şehrüñ içine aḳar ve bāġ u bustānların bi't-tamām ṣulardı.

Ve bir ḳubbesi daḫı ṣaru birinc renginde olup [19]üzerinde altundan bir mīl var idi. Her zamān ki ol mīle yil ṭoḳınsa andan bir ṣadā peydā olur idi ki anı işidenlere [20]ʿūd u rebāb naġmesinden melāl gelür idi. Bir ḳubbesi daḫı ḫāliṣ altundan olup dem-be-dem andan bir ḫoş reng-i duḫān peydā olur idi [21]ve ol duḫānuñ rāʾiḥası ʿūd u ʿanberden yeg gelür idi. Pes **Şāh**'uñ öñince yüriyen ṣaḫṣ işāret itdi [22]ki: "Ey **Şāh** size maḳām u menzil bu cāygāhdur." **Şāh** daḫı bī-tekellüf Fīl-peyker'den indi ol sarāy-ı laṭīfden ṣu kenārını menzil [23]idindi.

OL DÖRT LEVḪDEN LEVḪ-İ EVVELDE OLAN KELİMĀTI OḲUDUĠIDUR

[24]Pes **Şāh Celāl** bī-şeʾāmet ü melāl evvelki levḥe naẓar ve üzerinde olan ḥaṭṭ u naḳşa ṣarf-ı baṣar idüp gördi, yazılmış ki: "Ey bu maḥalle ḥāżır ve işbu levḥe [25]nāẓır olan çün bu levḥi müṭālaʿa ve ṣafḥasında mesṭūr olan nükteleri muʿāyene idesiz zinhār baṣīret gözin güşāde ve [26]levḥ-i ḫāṭırı nuḳūş-ı ḫavāṭırdan sāde ḳılasız. Tā ki dehr-i dūnuñ esrārından āgāh olasız ve çarḫ-ı būḳalemūnuñ āṣārın müşāhede içün [27]bir intibāh bulasız ve maʿlūmuñ ola ki ḳubbe-i çarḫ-ı felek bir ḫayāl-i ẓıl ḫaymesidür ki anda şemʿ-i āftāb bir çerāġ-ı meclis-tābdur ve ʿaḳl-ı [28]mümtāz verāʾ-i perdede ṭurmış bir üstād-ı ḫayāl-bāz ve biz şol üstād eli ile ḥareket iden eşḫāṣ-ı mecāz meṣābesinde [29]olup şöyle ki şūr-ı ʿışḳdan ḫālī ve sūz u derdden ʿārī olavuz. Bir bölük ṣūret-i bī-cān ve kār u bārında ḥayrān [30]bir ṣınıf temāṣīl-i ser-gerdān olup evżāʿ u ḥarekātımuz ile birer ḫayāl ve ḥaḳīḳātde cemād-ı bī-zeban u lālüz. İmdi eger bedenüñde cānuñ [31]ve ʿışḳ u maḥabbet ile bir ḳalb-i sūzānuñ var ise varup cānuña bir cānān iste ve derdüñe dermān ṭaleb eyle. Vücūduñ Kūh-ı **Ḳāf**'ı [32]ardında bir cemāl var ki anuñ viṣālinde kemāl-i bī-zevāl var. Şöyle ki ten dīvlerinden necāt bulasın ve cism ü beden cinnīlerinden [33]ḫalāṣ olasın. Ġurfe-i ḫāṣṣ ve manẓar-ı iḫtiṣāṣda ḫāṣṣu'l-ḫāṣṣ olasın. Ten ki beşeriyyet ṣıfatları ile ṭoludur fi'l-ḥaḳīḳa dīv ü cinnī ile [34]memlūdur ve ḳalb ü dil ki melekiyyet evṣāfına maḥaldür ḥūr u ġılmān içün mekān u menzildür. Tā ki cinn ü dīv elinden belā vü renc çekilmez [35]**Cemāl**-i bā-kemāl viṣālinden niʿmet ü genc görilmez ve mādām ki nefs ü beşeriyyet ṣıfatları ile ceng ü cidāl olınmaz ḥūriler ḫalvet-ḫānesinde maḥrem-i [36]viṣāl bilinmez. İmdi ey bu maḳāma vāṣıl olan ve işbu levḥ-i sīmīne dīdesin güşāde ḳılan himmetüñ bülend eyle tā cāh-ı ẓulmetde [37]beste-i esīr-i dīv olmayasın ve ġayret kemerin miyānuña bend eyle tā ki maḥbes-i miḥnetde şikeste-i zencīr-i dīv olmayasın. O kimse ki kendü ḳadrin şikest itdi

[178a]

[1]ḥaḳīḳatde ol şikesti aña himmet-i pest itdi. İlerüde ʿālī mertebeler olur girü kalan dūn-ı himmet olduġıçün ḳalur. Erbāb-ı cāh u [2]ʿizzet ḳatında kişinüñ hürmeti ʿazīmet ü himmeti ḳadardur. Her ol kimse ki himmet gencīnesine yol buldı niʿmet ü ʿizzet serverine server ol oldı. [3]Anuñ ki ʿulüvv-i himmeti yoḳ Ḥaḳḳ u ḫalḳ ḳatında ʿizzet ü ḥürmeti yoḳ. Hümā ḳuşı çün ʿulüvv-i himmete hemrāh oldı kime kim sāye ṣaldı **Şāh** oldı. [4]Her kim ki ölicek himmet-i bülend ile ölür anuñ cānına ʿarş-ı āʿlāda maḳām olur ammā ol ki pest-i himmet ile bī-şek çāh-ı cehennemde [5]ḳalur." Ulular dimişler:

Naẓm:
[mefʿūlü / fāʿilātü / mefāʿīlü / fāʿilün]

1 Himmet tu rā be-küngüre-i kibriyā keşed
Ān pāyegāh rā be-ez-īn nerdübān mi ḫˇāh

Neṯr:
Dimekdür ki ʿulüvv-i himmet seni ululıḳ burcına [6]çeküp çıḳarur. Ol yüce mertebeye himmet nerdübānından yeg sebeb ṭaleb eyleme. Muḥaṣṣal devlet ü niʿmet ve kibriyā vü ʿizzet maḳāmı ki ʿālī [7]mertebedür aña ʿurūc himmet nerdübānı ile müyesserdür. İmdi [8]maṭlūb olan mertebeye vüsūl ol kimseye āsāndur ki nerdübān-ı himmeti yücelikde ol mertebeye berāberdür. [9]Baʿdehu levḥüñ āḫirinde dimiş ki bu naṣīḥatler maʿānī ḫazīnesi ve işbu kelimāt nefāʾis defīnesidür. İmdi oñat naẓar ve iʿtiyād u ḳabūl cihetine ber-güẕer eyle. [DER-KENAR]

Naẓm:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Pādşāhā bülend-himmet ol
Salṭanat taḫtı üzre ʿizzet bul

2 Pādşāhlar ʿaẓīm-himmet olur
Luṭf u cūd anlara cibillet olur

3 Himmet oldur ki kendü ẕātuñda
Şeʾn-i ʿālī-i ḫoş ṣıfātuñda

4 Ṣıfat-ı ʿacze rāżı olmayasın
Ẕāt-ı pāküñi süst bulmayasın

5 Her ne ḥācet ki ola cānuñda
Her ne maḳṣūd ola cenānuñda

6 Luṭf-ı Yezdān'a iʿtimād idüp
Diyesin ḥüsn-i iʿtiḳād idüp

7 Ben bu maḳṣūda vāṣılam bī-şek
Faż̇l-ı Mevlā'dan olmazam münfek

Ġazel

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

8 Pādşāhum şeh-i hünerversin
ʿAdl ü dād ile bende-perversin

9 Zīr-i ḥükmüñde ḳullaruñ çoḳdur
Salṭanat taḫtı üzre serversin

10 ʿAskerüñ çoḳ ḫazīneñe ḥad yok
*Bir **Süleymān**-ı mülk-i kişversin*

*11 **Şāh Aḥmed** çü nāmuñ oldı bugün*
Ḫalef-i Ḥażret-i Peyem-ber'sin

12 Ḳuvvet ü ḳudret ü şehāmetle
***Rüstem**-i dāstān-ı ṣaf-dersin*

13 Kimse çekmez kemān-ı saḫtuñı hīç
***Saʿd-ı Vaḳḳās** fenlü bir ersin*

14 Şarḳ u ġarba irer senüñ emrüñ
ʿİzz ü nuṣretle Şeh Sikender'sin

15 Şöyle kim devlet-ile ʿizzetle
Ferrle şevket-ile ḥaşmetle

16 Ḳaṣd idüp ḳalʿ u ḳamʿ-ı aʿdāya
Ṣığınup ʿavn ü luṭf-ı Mevlā'ya

17 Ṣaḥn-ı ṣaḥrāda tūġlar seçile
ʿAlem-i fetḥ ü nuṣretüñ açıla

18 Ḫayme-i zer-ṭınāblar ḳurıla
Kūs ü ṭabl u naḳāreler urıla

19 Ḫışm-ı bed-baḫt ala bu ḫaberi
İşide ʿazm-i Şāh-ı baḥr u beri

20 Yıḳıla ḫavfla olup bī-hūş
Düşe ḫāk-i siyāha ol medhūş

21 Ey şehenşāh-ı mesned-i iḳbāl
Ey sipehdār-ı ʿizz ü ḳadr ü celāl

22 Raʿdveş raḫşuñ ursa bāng-ı ṣahīl
Mūrveş yire gire ḫaşm-ı ẕelīl

23 Ḫareket itse mehçe-i ʿalemüñ
Ḳaġeze düşse reşḥa-i ḳalemüñ

24 Ser-i aʿdā-yı bed-nihād hemān
Maḳtaʿına düşüp ola ġalṭān

[10]İKİNCİ LEVḤDE MEKTŪB OLAN MAʿĀNĪ NAẒAR EYLEDÜGİDÜR

Neṯr:

[11]**Şāh Celāl** evvel cānibden güẕer ve bu levḥe daḫı naẓar idüp görür ki yazmışlar ve ḳalem-i elmās ile ṣafḥasına ḳazmışlar ki: "Ey ṭālib-i **Cemāl**-i maḳṣūd [12]ve ey rāġıb-ı esrār-ı vücūd çün bu levḥe naẓar idesin ve ṣafḥasında olan pend ü naṣīḥati teferrüc ḳılasın, olmaya ki dünyā [13]cemʿī ile ālūde ve anuñ maḥabbeti ile āşüfte olasın. Şunlar ki kerīmlerdür mālı müsteḥaḳ olanlara beẕl itmişlerdür ve muḥtāclardan [14]dirīġ itmeyüp maḥalline ṣarf ḳılmışlardur ve anlar ki baḫīl ü leʾīmlerdür dünyāyı ḥırṣla cemʿ itmişler ve kendülerden ṣoñra müsriflere [15]ḳoyup gitmişlerdür. Ol kimse ki ḥırṣ u buḫl ile māl cemʿ itdi ol māldan berḫūrdār olmayup ʿāḳıbet aña āfet yitdi. Ḥaḳīḳatde [16]māl sebeb-i nām u nengdür ve illā yir altından olan sīm ü zer ḫāk u sengdür. Şol kimse ki beẕl-i māl ile seḫā itdi [17]kendü ḳadrini felekden āʿlā itdi ve ol ki buḫlden mālı medfūn oldı zīr-i ḫākde ḳarīn-i **Ḳārūn** oldı. Māl u menālden şol ki [18]tecerrüd ile berī ola **Ḥażret-i ʿİsā** gibi felek-i āʿlāda maḳām ve yiri ola ve dünyā-perestlikde ol ki peyrev-i **Nemrūd** ola maḥrūm-ı ebedī olup [19]merdūd ola."

ÜÇİNCİ LEVḤE NAẒAR İDÜP ÜZERİNDE OLAN MAʿĀNĪ GÖRDÜGİDÜR

[20]**Şāh Celāl** üçinci levḥe naẓar idüp gördi, yazılmış ki: “Ey sen ki işbu Şehr-i **Sefīd**’e irdüñ ve bu levḥüñ suṭūr u nuḳūşın baḳup gördüñ [21]maʿlūmuñ ola ki bu Şehr-i **Sefīd** ve içinde olan eşkāl ü eşbāḥ ki bir bölük ṣuver-i bī-ervāḥdur. Üç nefer dīv-i pür-mekr ve dīvüñ [22]siḥrinüñ āṣārı ve ol üç bed-fiʿāl mekkāruñ eṣer-i mekr-i bī-şumārıdur. Ol üç dīv-i laʿīn ḥaḳīḳatde şeyāṭīn ve pelīd ü bed-dīnlerdür [23]ki işleri dāʾimā siḥr ü mekr ve ādem oġlanlarına ḳaṣdları şer olup ol ādem ṣūretinde yüriyüp ḥareket iden ṣūretlerüñ [24]cümlesi ṣūret-i bī-cān ve fiʿl-i dīv-i bī-emān olup siḥr ile anlara bende-i fermāndur. Aḫşām olıcaḳ ol üç [25]bed-fiʿl gelüp sizi esīr-i kemend ve çāha bıraġup der-bend itmek muḳarrerdür. Ol üç dīvden birinüñ adı **Şemṭūn**’dur ki gök [26]gözlü ve çifte boynuzlu siyāh reng bir melʿūndur. Birisi daḫı **Meşḫāşīd** pelīddür ki gözleri ḳırmızı ve reng-i rūy u mūyı sefīd [27]olup zāhidler gibi ṭolu dānesinden tesbīḥi ve efʿāli gibi şekl-i ḳabīḥi vardur ve birinüñ daḫı nāmı **Ḫaṭūm** ve ayu başlu ve [28]fīl gibi ṣāḥib-i ḫortūm olup bu cümle siḥrler anuñ mekri ve görinen ṣūretler anuñ eṣer-i siḥridür. [29]Ẓāhiren ṣāḥib-i ḥayā ve mürāīler gibi başı aşaġa ve lākin be-ġāyet bed-ḫū ve nihāyetde bed-ṣūret ü zişt-rū ve gözleri beyāż naḳş [30]ve levni reng-i münaḳḳaş olup külden tāc ve ṭaşdan kefş idinmişdür. Siḥr içün niçe müddet bir çāh içinde oturur ve mekrle [31]bir arż-ı ḫālīyi şehr-i maʿmūr ve eşkāl u ṣuver ile memlū gösterür.” **Şāh Celāl** çün bu levḥüñ sırrın açdı gül ruḫları [32]üzre ciger ḳanın ṣaçdı ve **İḫtiyār**’a eytdi: “Ey yār bu levḥüñ sırrından ḫaberdār ve ḳażā-yı Ḥażret-i Settār içün ḥāżır-ı [33]der-kār ol. Yine sipihr ü felekden bir cedīd ḥādiṣe ṣudūr ve ṭāliʿ-i naḥsum nekbet maṭlaʿından ẓuhūr itdi ammā Ḥaḳ Teʿālā ḥażretinden [34]ġayrı bir ferdden ḳorḳmazam ve ol dīvlerden vehm ü ḫavf itmezem. Çarḫ-ı felekden her ne ki ṣādır olur bī-şek taḳdīr-i Ḥaḳ’la [35]ẓāhir olur.” Çün **İḫtiyār**, **Şāh**’uñ bu kelāmını gūş itdi endāmına lerze düşüp gözlerinüñ yaşı deryā gibi cūş [36]itdi. Pes eytdi ki: “Ey **Şāh** naṣīḥat diñlemedüñ ve devlet-ḫᵛāhlar sözin işitmedüñ āḫir kendü vücūduñ bu belālara uġratduñ [37]ve helāk vādīlerüñ gidüp kendü kendüne itdüñ. Şimden ṣoñra kārımuz teslīm ü rıżā ve ḳabūl-i emr-i ḳażādur ki bu belāyı ḫancer-i tīz [38]ve şemşīr-i ḫūn-rīz ile müşkil ve ḳażā-yı nāgehānīye ḳarşu ṭurmadan özge maʿnī müyesser degüldür. Pes çün aḫşām olup

[178b]

[1]āftāb-ı felek-i ḳıbāb-ı Süleymān-cenāb ve serā-perde-i maġrib ardında ṭolandı ve dīv-i siyāh-ı şeb giydügi libās-ı [2]lāciverdī selb ile ẓuhūr idüp ʿarṣa-i cihānı ṭolandı. Ol luʿbetān-ı bī-cān ve ol ṣūrethā-yı bī-dermān-ı ḥareket-künān [3]meclise şemʿler getürdiler ve zeberced-i aḫżardan bir taḫt ḳurup envāʿ-ı aḳmişe ile zeyn itdiler. **Şāh** bu ṣūretlerüñ ḥarekātına ḥayrān

[4]ve bunlaruñ bu evżāʿı fikrinde sergerdān iken nāgehān üç nefer dīv-i pür-ġıriv peydā ve evc-i hevādan hüveydā oldı [5]ki raʿdvār āvāzları ve berḳ-miṣāl gözleri ve ḳubbe-miṣāl başları üzre çifte boynuzları var. Aġızlarından āteşler [6]yaġar ve depelerinden dütünler çıḳar. Çün ol ṣanemler dīvleri gördiler segirdeşüp öñlerinde secdeye vardılar. Bu eṣnāda [7]**Şāh** ve vezīri ḥayret aldı ve her bir gūşede ṭurup ḳaldı. Pes dīvler taḫt üzerine çıḳup oturdılar ve ol ṣanemler öñlerinde **[MECLİS]** [8]ṣaf ṭutup ṭurdılar. **Şāh** daḫı serv gibi yirinden ṭurdı ve ol dīvlere bi'ż-żarūre selām virdi. **Şemṭūn**-ı dīv redd-i selām [9]ve ol birleri başların ḳaldurmayup ol yalıñuz feṭḥ-i kelām idüp eytdi ki: "Ey **Celāl** ʿışḳ-ı **Cemāl** ile nicesin ve firāḳ-ı yār-i pür-[10]kemāl ile nitesin. ʿIşḳı ile ḳalbüñ pür-yāre ve derdi ile cigerün pāre pāredür ammā ne fāʾide ki öñüñde bir vādī-i bī-nihāyet ve beyābān-ı [11]bī-ġāyet olup maṭlūbuna vuṣūl muḥāl ve berr ü beyābānı ḳaṭʿ itmeñ maḫżan ḫayāldür." **Şāh** eytdi: "Ḥaḳ Teʿālā ṣāḥib-i luṭf u dād ve ḳullarına [12]baḫşende-i maḳṣūd u murād olup beni maṭlūbuma īṣāl ve ben bendesini vāṣıl-ı viṣāl-i **Cemāl** itmege ḳādir ve bu maʿnī baṣīret ṣāḥibi ḳatında āşikār u [13]meẓāhirdür." Pes **Meşḫāşīd** ki ikinci dīv-i pelīddür ḫışm idüp eytdi ki: "Ey **Bū Lehrās** ol murāddan ümmīdüñi kes ki biz cümleten ol māhuñ [14]ʿāşıḳları ve ʿışḳı yolında ṣādıḳlarıyuz." Dīv-i **Ḫaṭūm** daḫı refʿ-i ḫorṭūm idüp ḫınzīrvār bir iki ḫorladı ve raʿd-miṣāl gürledi ve eytdi: "[15]Biz seni ḥabs ü bend içinde helāk ve üstüḫˇānlaruñı çāh içinde ḫāk iderüz." Pes **Meşḫāşīd** yirinden ḳalḳdı ve kemend atup **Şāh**'uñ boynına ṭaḳdı [16]ve der-ḥāl ikisi daḫı yirlerinden ṣıçrayup kemend atdılar ve **İḫtiyār** u **Feylesof**'ı daḫı bend itdiler ve Şehr-i **Sefīd**'üñ ortasında bir çāh-ı [17]siyāh var idi ki dört yüz arşun deriñligi ve gündüzler de giceler gibi ḳarañlıġı olup anda şemsden eṣer görilmemiş ve ḳabr-i [18]kāfirān gibi ẓulümāt olup żiyā nāmından ḫaber alınmamışdur. Üçün daḫı evvelā dīv-i siyāhuñ ṣaçından birer kemend ile bend itdiler baʿdehu getürüp [19]ol çāhuñ içine atdılar ve yüz biñ batman aġırlıġında bir ṭaşı getürüp çāhun aġzına berkitdiler. **Fīl-peyker** çün bu ḥāli gördi ṭurduġı yirden [20]ṣıçrayup Şehr-i **Sefīd**'den ṭaşra oldı lākin mühre-i maʾhūde çün **Şāh Celāl**'üñ yanında idi yabana gitmeyüp şehrüñ eṭrāfında ṭolanup ḳaldı. Çün ki **Şāh** esīr-i bend ü [21]çāh oldı elif ḳaddi dāl ve vücūdı bedr iken bir hilāl olup gül yañaġı zaʿferān gibi zerd ve sünbül ṣaçı pür-ḫāk u gerd oldı. Bu cümle elem ü ıżtırāb ve [22]bunca pīç ü tāb içinde "āh **Cemāl"** diyüp gözleri giryān ve cigeri biryān idi. **Feylesof** ve Vezīr daḫı çāh içinde esīr ve bī-çāre vü bī-tedbīr ḳaldılar. [23]Meger **Cemāl-perī** diyārından ve Kūh-ı **Ḳāf** ve Baḥr-i **Muḥīṭ** kenārından gelmiş **Ḫuttāl**-nām bir perī ol maḥalde turur ve **Şāh Celāl**'e olan cefā vü eẕiyyeti görür idi [24]ve merḥamet ü şefḳat sebebi ile her gice gelür ve bir miḳdār ṭaʿām ve bir meşrebe ṣu getürüp ve bir ṭarīḳle ol cāha indürüp ġam-ḫˇārlıḳ ḳılur idi ve lākin [25]Şāh bu ṣunʿı iden şaḫṣ ne kimse idügin bilmez ve bu mürüvvete sebeb ü ʿillet ne idügin teşḫīṣ ḳılmaz idi.

[26]ŞĀH CELĀL ḤAŻRET-İ ḴĀḌĪ'L-ḤĀCĀT'A ʿARŻ-I ḤĀL VE CEMĀL-İ BĀ-KEMĀL KENDÜYE MEKTŪB İRSĀL İTDÜGİDÜR

[27]Çün bu ḥāl üzre bir müddet geçdi ve meşaḳḳat ü belā emvācı başından aşdı, **Şāh Celāl** kendü ḥāline aġlayup ve āteş-i ġam ile derūnın [28]dāġlayup Ḥażret-i Ḳāḍī'l-Ḥācāt cenābına bu vech üzre münācāt ile ʿarż-ı ḥāl ve iẓhār-ı ġuṣṣa vü melāl itdi ki:

Naẓm:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 [29]Āh kim derd-i yār ü ḥasret ü ġam
Oldı rīş-i derūn bī-merhem

2 Cāhdan çün ki çāha düşdi özüm
Ḳanlu yaş aḳıdursa nola gözüm

3 [30]Menzilüm çāh oldı çün **Bījen**
Mūnisüm derd-i hicr ü ġam u ḥazan

4 Çāh-ı dīv oldı çün baña ḫāne
Olmışam bend içinde dīvāne

5 [31]Meskenüm şimdi çāh-ı **Bābil**'dür
Kim diye baña çāre ḳābildür

6 Mūy-ı dīv oldı pāy-bend baña
Ola mı zülf-i yār kemend baña

7 [32]Nice ʿālemde olmayam dil-tenġ
Arżum āb oldı āsmānum seng

8 Sīnem içinde niçün olmaya sūz
Ki ne şeb bellüdür baña vü ne rūz

9 [33]Ney-içün nāle itmeyem her gāh
Yirüm oldı dirili gūr-ı siyāh

10 Yā İlāhī şol ism-i aʿẓam içün
Ẕātuña ḫāṣṣ nām-ı ekrem içün

11 [34]K'eyledüñ anuñ-ıla emrüñe rām
ʿArş u kürsī semā vü arżı tamām

12 ʿĀşıḳān-ı cemāl-i pāküñ içün
Rāz u ezmān āb u ḫāküñ içün

[179a][114]

13 [1]Sen ḫalāṣ it beni bu miḥnetden
Eyle āzād çāh-ı firḳatden

14 Mübtelā-yı firāḳa bir dād it
Yaʿni vaṣl-ı **Cemāl**'le şād it

15 [2]Ber-murād it viṣāl-ı yārümle
Behremend eyle ol nigārumla

Neṯr:

Şāh Celāl firāk-ı **Cemāl** ile bu maḳūle eşʿārı söylerdi [3]ve gözlerinden eşk-i dür-dānelerin döker ve Ḥażret-i Rabb-i ʿizzete bu vech üzre ʿarż-ı ḥāl eylerdi. Nā-gāh tīr-i āhı [4]nişāne-i murādından eṯer ve ḫadeng-i duʿāsı ṭable-i maḳṣūdına güẕer idüp Ḥażret-i Ḥudāvend-i bī-ʿayb ʿālem-i ġaybdan nuṣret ve cenāb-ı [5]Rabbü'l-erbāb feṯḥ-i ebvāb-ı devlet idicek **Cemāl-perī** aḥvāl-i **Celāl**'e vāḳıf [6]ve cārī olan aḥvāl-i pür-melāle ʿārif olup fi'l-ḥāl eline bir pāre ḥarīr alup şöyle taḥrīr itdi ki: "Ey **Celāl**-i şeydā [7]ve ey pür-melāl-i bā-sevdā şād ol ki derdüñe devā peydā oldı ve ṭabīb-i cān ʿilletüñe dermān u müdāvā ḳıldı. İmdi ol [8]çāh-ı miḥnetden ḫalāṣ isterseñ ve maḥbes-i firḳatden necāt ṭaleb eylerseñ uşda saña bu beyāż ḥarīr üzre yeşil [9]ḫaṭla taḥrīr olınmış bir duʿā gönderdüm. Gerekdür [ki] bu duʿā-yı şerīfi dört gün ṣıdḳla ḳırāʾat ve içinde münderic [10]ism-i aʿẓama cidle müdāvemet idesin ve ḫāṭıruñdan vehm ü ḫavfı gideresin ve rūy-ı teveccühi dergāh-ı Ḥaḳḳ'a getüresin ki dört günden [11]ṣoñra ol duʿā-yı şerīfüñ teʾsīri ile çāh içinde bir ejder peydā ve bir heybetlü cānver āşkārā olısardur. Lākin andan aṣlā [12]vehm itmeyüp ol ism-i şerīfi kemākān ẕikr idesin ve Ḥażret-i Ḥaḳḳ'uñ ʿaẓamet ü kibriyāsın fikr idesin ki ol ejder aġzı [13]içinden āteşden bir ḥoḳḳa çıḳarup bıraḳsa gerek ve sen ṭurmayup duʿāya meşġūl olasın. Tā ki ol āteşīn ḥoḳḳa açılup [14]anuñ içinden ḳardan düzilmiş bir ḥoḳḳa çıḳa. Pes ol ḳar ḥoḳḳasın elüñe alup açasın ki içinde üç dāne çerāġ çıḳacaḳdur [15]ki yaġsuz ve fitīlsüz par par yanar. Pes ol çerāġlaruñ üçin daḫı puf diyüp söyindür ve anları bī-tevaḳḳuf diñlendür. [16]Tā ki ol üç dīv-i pelīdüñ çerāġ-ı ʿömrleri söyine ve cān-ı ḫabīṯleri nār-ı caḥīme düşüp göyine. Ol Şehr-i **Sefīd** ve ol [17]çāh-ı ʿamīḳ-i baʿīd-i kaʿr-ı nā-pedīd ve ol ḥareket iden ṣūretler ve bāġ u bustān ve nümāyān olan niʿmetler

[114] T'nin bu yaprağının aşırı yıpranmasından ötürü derkenarların okunmasında İ, H, TDKK nüshalarından faydalanılmıştır.

cümleten ol [18]mekkār pelīdlerüñ siḥri ile olmış ṭılısmlar ve bī-ḥaḳīḳat bir bölük ṣūretler ve cānı yoḳ bir alay cismlerdür. Bu ism-i ʿaẕīm berekātı ile [19]anlaruñ cümlesi bāṭıl ve ol bī-maʿnī ṣūretler mużmaḥill ü ʿāṭıl olur. Baʿdehu yollaruñ güşāde ve raḫşuñ olan **Fīl-peyker** muḳābeleñde [20]ḥāżır u āmāde olısardur. Pes bī-tevaḳḳuf süvār olup ol iki yār-i vefādāruñ ile teveccüh ḳılasın ve meşrıḳ cānibine sürʿatle [21]ḥareket idesin. Tā ki murād u maḳṣūduña vāṣıl ve maṭlūbuñ ḫalvet-ḫānesine bī-tekellüf dāḫil olasın." Pes ol ḥarīr-i pāreyi nesīm-i ṣabā [22]götürdi ve ol çāh-ı mevhūm içinde **Şāh**'uñ ḥażretinde yitürdi. Çün nāme ẓulmet içinde **Şāh**'uñ eline geldi āyā ḳandan geldi ve [23]gelmesi ne vechle oldı diyü biraz müteḫayyir oldı. Fi'l-ḥāl bāzū-bendinde olan mühre-i şeb-çerāġı çıḳardı ve naẓar idüp gördi ki ḫaṭṭ-ı [24]maṭlūb-ı cānı olan **Cemāl**'üñ ḫaṭṭı ve maḥbūb u cānānı olan nigār-ı merġūbu'l-viṣālüñ eṣer-i ḳalemidür. Pes yüzine gözine sürdi ve anı [25]ḥırz-ı cānı ve ḫaṭṭ-ı emānı bilüp gördi. Baʿdehu işāret olındużı üzre içinde mektūb olan duʿāya iştiġāl ve dört gün ʿale'l-ittiṣāl [26]müdāvemet-i bilā-ihmāl idicek çāhuñ bir güşesinden bir ejder ve bir cānver-i efʿī-ser çıḳup aġzı içinden bir ḥoḳḳa-i āteşīn çıḳardı [27]ve ol āteş pāresinden olan ḥoḳḳanuñ içinden buz pāresinden olmış bir ḥoḳḳa daḫı çıḳup Şāh daḫı ol duʿā-yı ʿaẓīm ve ism-i [28]kerīmi cidle oḳuyıcaḳ ol ḥoḳḳanuñ daḫı ḳapaġı açılup içinden üç dāne çerāġ-ı rūşen çıḳıcaḳ fi'l-ḥāl **Şāh Celāl** [29]çerāġları üf diyüp söyindürdi ve bī-fitīl ü revġan yanan şemʿleri diñlendürdi. Pes der-ḥāl ol üç div-i racīmüñ cānları nār-ı caḥīme gidüp [30]helāk ve cism-i ḫabīṣleri berāber-i ḫāk olup siḥrleri bāṭıl ve mekr ü ḥīleleri ʿāṭıl olıcaḳ **Şāh** kendüsini vezīri **İḫtiyār** ve şāṭırı [31]**Feylesof**-ı ʿAyyār ile ol ṣaḥrā-yı bī-ġāyet ve vādī-i bilā-nihāyet içinde ṭurur gördi ve ne çāh var ne Şehr-i **Sefīd** ve ne çār-sū var [32]ne āteş ü semīd ne dār ḳalmış ne deyyār ve ne metāʿ bāḳī ne ḫarīdār. **Feylesof**'uñ şütürleri ol vādīde otlar [33]ve **Fīl-peyker**, **Şāh** elinde olan mühreyi gözler. Pes **İḫtiyār**-ı vezīr eytdi: "Ey **Şāh** çün tedbīr-i çāh u bend nice oldı ve ol [34]dīvān-ı pür-gezend ḳanda gitdi. Bu ne ḥāldür ve ne gūne ḫayāldür." **Şāh** eytdi: "Ey vezīr-i ḫuceste-ḫiṣāl belī cihān cümleten ḫˇāb u ḫayāl [35]ve ehl-i ġaflet olanlar içün bir mekr ü āldür.

Naẓm:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Zaḥmet-i çāh u bend ü miḥnet ü renc
Devlet ü cāh u ʿizz ü niʿmet ü genc

2 [36]Ki bu ʿālemde bir nümāyişi var
Ẓāhiren bir nümā vü bālişi var

3 Söyine çün çerāġ-ı bīm ü ümīd
Cümle ola çü çāh u Şehr-i Sefīd

4 [37]Ḥāl-i āfāḳ maḥż-ı ḥayretdür
Baʿiṣ-i dehşet ü nedāmetdür

5 Ḥoḳḳa-bāzī iderse ger eflāk
ʿAḳl ḥayrān u deng olur idrāk

Neṯr:

[DER-KENAR] Bu maḥalde ḳıṣṣadan ḥiṣṣeye bu vech üzre işāret vardur ki eger düşmen-i bed-ḫᵛāh ve ḫaşm-ı kār-tebāh ḳażā-yı āsmānī ve ḳader-i subḥānī ile ġālib ve kişi anuñ mekr ü ḥīlesi ile zebūn u maġbūn olup żıyḳu'l-meẕāhib olsa gerekdür ki evvelā ḳażāya rāżı baʿdehu dergāh-ı Ḳāḍīu'l-ḥācāta tażarruʿ u münācāt ile elem ü miḥnetden ḫalāṣ ve ġuṣṣa vü meşaḳḳatden necāt recā itmede müteḳāżī ola. Şöyle ki tażarruʿ u niyāzı ḫulūṣ-ı niyyetine ḳarīn ve ṣıdḳ-ı himmete muḳārin ola. Ümmīddür ki **Şāh Celāl**'e olan ʿināyet gibi Ḥaḳḳ-ı subḥān u teʿālā ḥażretinüñ ṣıfat-ı cemāline maẕhar bir velī-i kāmilüñ taʿlīmi ile bir teveccüh ü iştiġāle muvaffaḳ ol ki berekāt u ḫāṣṣası ile düşmen-i bed-baḫtuñ ol üç dīv-i pür-mekr gibi çerāġ-ı ʿömrleri söyinüp helāk ve cism-i nā-pāki ālūde-i ḥüzn ü ḫāk olup ḥīle vü mekri bāṭıl ve ẓıll-ı zāʾil gibi olan nümāyişi maḥv u mużmaḥil olup belā vü miḥnet mürtefiʿ ve elem ü meşaḳḳat mündefiʿ ola.

Naẕm:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Her ḳaçan kim sipihr ü aḫterden
Nüh ḳıbāb ile heft çenberden[115]

2 Bir belā nāzil ola insāna
Şol belā kim eṯer ḳıla cāna

3 Lāzım oldur ki ṣabr idüp taḳdīm
Gerden-i cānı eyleye teslīm

[115] T'de bu mısradan sonra gelen bir beytin üzeri çizilmiş. İlgili beyit diğer nüshalarda bulunmamakla birlikte beytin okunabilen kısımları şöyledir:
"…… ki ḳażā-yı muṭlaḳdan
Ḳader ü emr-i Ḥażret-i Ḥaḳ'dan"

4 Baʿdehu yüz urup tażarruʿla
Meskenet ḫākine tevāżuʿla

5 Diye ey Ḫālıḳ-ı zemīn ü zamān
V'ey Ḫudā-yı cihān u kevn ü mekān

6 Senden özge İlāhımuz yoḳdur
Ġayrdan bir penāhımuz yoḳdur

7 Żarr u belvāyı defʿ iden sensin
Fitne vü şerri refʿ iden sensin

8 Sañadur iʿtimādımuz her dem
Senden olur cerāḥat ü merhem

9 Derdi virdüñ devāsını daḫı vir
Ġam u endūhı luṭfuñıla gider

10 Bize her şiddet ü belā ki gelür
Ol belālar ki ʿaḳlı başdan alur

11 Aña bāʿiṣ günāhımuzdur bes
Bilürüz ey ʿaṭā-dih-i heme kes

12 Tevbe ḳıldıḳ günāh u maʿṣiyete
Yönelüp ʿafv u ṣafḥ u maġfirete

13 Yā İlāhī günāhımuzdan giç
Fiʿl ü ḳavl-i tebāhımuzdan giç

14 Gerçi kim ḥażretüñde ʿāṣīyüz
Ġarḳ u müstaġraḳ-ı maʿāṣīyüz

15 Līk ʿafvuñ umaruz ey Settār
Eylerüz tevbe ile istiġfār

16 Gerçi kim biz ḫaṭā vü ġaflet idüp
Sehvle terk-i rāh-ı sünnet idüp

17 Eyleyüp emr-i şerʿide taḳṣīr
Cürm ü ʿiṣyānı eyledüñ tevfīr

18 Līk min baʿd şerʿüñe uyuben
Ser-i teslīmi yoluña ḳoyuben

19 Sünnet ü şerʿe ittibāʿ iderüz
Semt-i bidʿatden imtināʿ iderüz

20 Sen Ḥalīm ü Raḥīm-i ekremsin
Ḥayy u Ḳayyūm Rabb-i erḥamsın

21 Müstecāb it duʿāmızı yā Rab
Ḥaḳḳ-ı sulṭān-ı şarḳ u ġarb u ʿArab

22 Yaʿni ẕāt-ı nebī-i Aḥmed içün
Server-i enbiyā Muḥammed içün

23 İşbu vech üzre çün duʿā olına
Luṭf ider Ḥaḳ her āyine ḳulına

24 Müstecāb eyleyüp duʿālarını
Defʿ ider fitne vü belālarını

Neṣr:

[38]Söz çün bu mertebeye yitdi **Şāh**, **Fīl-peyker**'e süvār ve **İḫtiyār** yine ḳafadār olup **Feylesof-ı** ʿAyyār daḫı cerr-i ḳiṭār idüp bu vechle [39]on gün gitdi. Bir ṣabāh çün ṭāvus-ı zerrīn-per yaʿnī āftāb-ı çarḫ-enver bāġ-ı sipihrde cilveger oldı ser-i rāhda bir murġzār-ı laṭīf [40]ve bir çeşmesār-ı pākīze vü naẓīf peydā oldı ki ravża-i cennetden nişān ve ṣūret-i Kevṣer-i cinān ṣafḥa-i ābda ʿayān idi. [41]Gülzārında her ṭaraf güller açılmış ve būstānı üzre şeb-nemden dürler ṣaçılmış bülbülleri nevā ile nāle-i zārda ve ṭūṭīleri rāh-ı ʿuşşāḳ

[179b]

[1]naġmesi ile güftārda deşt ü ṣaḥrāsı felekveş sebz ü ḫurrem u ḫoş ve anda ṣad hezār perī-i ḫūb-ṣūret ü dil-keş olup ellerinde [2]cām-ı bāde-i gül-reng ve dillerinde nevā-yı rebāb ve naġme-i ʿūd u çeng var ve ol ṣaḥrā-yı zībāda aṭlas u dībādan bir sāyebān ḳurılmış [3]ve seḳarlāṭ u kemḫādan ḫayme vü ḫargāh urılmış ve ol sāyebān altında ruḫları gül ve zülfi sünbül bir nigār-ı şūḫ-ı şengül [4]taḫt üzre oturmış ve dört biñ duḫter-i perī-zād ol nigār-ı ḥūrī-nejād öñinde ayaġ üzre ṭurmış. Çün **Şāh Celāl** [5]bu ḥāli gördi ġonçe gibi tebessüm idüp güldi ve **İḫtiyār** ve **ʿAyyār**'a baḳup didi ki: "Ey yārān-ı hem-ḥāl yine çarḫ-ı pür-mekr ü āl bir ṣūret ü [6]ḫayāl gösterdi ve ṣūret-bāz felek ʿarṣa-i teferrüce bir özge timṣāl getürdi. Pes

bu çemenzār kenārında inelim ve bu ḫurrem ü ḫoş menzilde [7]ḳonalım. Tā ki ḳalem-i ḳażā başımuza ne yazmışdur görelim ki ḳalem-i taḳdīr her emri ki kifāyet ü taḥrīr itmişdür, elbette biz anı görmek muḳarrer ve dāʾire-i [8]ḳażā vü ḳaderden güẕer nice müyesserdür. ʿAḳl-ı derrāk her ne ḳadar mekr ü ḥīle fikr itse ḳażā-yı ezelīden ḫalāṣa mecāl muḥāl ve fehm ü idrāk her ne mertebe [9]çāre-i mülāḥaẓa ḳılsa dāʾire-i taḳdīr-i İlāhī'den ḥurūc imkān-ı maḥż-ı ḫayāldür ve bi'l-cümle **Ḥażret-i Şāh** ol iki yār u hem-rāhına bu güne kelimāt söyler [10]ve anlar ile bu güne güft ü gū eyler iken sāyebān u ḫargāh ṭarafından bir niçe māh **Ḥażret-i Şāh**'a iḳbāl ve taʿẓīm-i tām ile istiḳbāl idüp [11]bendegān-ı devlet-ḫᵛāh gibi duʿā ve zebān-ı ṣıdḳ u iḫlāṣla medḥ ü ṣenā itdiler. Pes bu aḫterler içinden bir māh ilerü gelüp eytdi: "Ey **Şāh** [12]luṭf u kerem ḳıl ve ruḫuñ āftābı ile ḫargāhımuzı müşerref ü mükerrem ḳıl ki biz **Şemṭūn**-ı pelīd ve dīv-i **Sefīd** ü **Meşḫāşīd** gibi olmayup māh u ḫūrşīd [13]gibi perīler ve ḥüsn ü leṭāfetle ḥūrīlerüz ve bizüm bānūmuz **Sehī-ḳad**-nām ve mihr ü meh aña bende vü ġulām olup ṣāḥib-i luṭf u dāddur ve nefsinde [14]ādemī-dūstdur. Egerçi ki perī-zāddur el-ḥāṣıl gül-rūy u sünbül-mūy bir perīdür ve maḥbūb u maṭlūbuñ olan **Cemāl**'üñ dāyesi duḫteridür. [15]Senüñ tafṣīl-i ḥalüñden āgāh olup daʿvet ve ḫargāhını teşrīfüñe raġbet ider." Çün **Şāh Celāl** nām-ı **Cemāl**'i gūş itdi deryā-yı ʿışḳı [16]cūş ve dil-i biryān ve çeşm-i giryān ile sāyebān ṭarafına teveccüh idüp sīnesi ḫurūş itdi. Pes ol bālā-ḳad u raʿnā-ḫad **Şāh**'ı göricek [17]ayaġ üzerine geldi ve ġonçesān gül yüzine güldi ve eytdi ki: "Şāhā ʿışḳ-ı **Cemāl** ile ḥalüñ nicedür ve dīv ü cinnīler cefāsı ile aḥvālün [18]nitedür. Manẓar-ı **Pūlād** ve taḫt-ı zerrīni terk ve kemer-i himmeti miyānuña berk idüp ṭaleb-i cānān ile beyābānlara düşdüñ ve taḫt u tācı berbād idüp [19]ḫāk-i meẕelletde āteş-i miḥnet ile ṭutuşduñ. Belī işbu sarāy-ı si-penc içinde kimse niʿmet-i bī-renc görmemişdür ve bī-zaḥmet ü meşaḳḳat bir ferde devlet ü [20]genc el virmemişdür." Çün ol serv-i ḫoş-reftār ve ol nigār-ı lāle-ʿiẕār bu vechle dil-nüvāzlıḳ ve ġam-ḫᵛārlıḳ cihetinden kār-sāzlık itdi [21]**Şāh Celāl** ṣad hezār sūz u güdāz ile cevāba āġāz idüp eytdi: "Ey nigār-ı ġam-ḫᵛār ve ey dildār-ı mürüvvetkār viṣāl-i **Cemāl** ümmīdin iderin [22]ve bu ümmīd ile berr ü beyābānı ḳatʿ idüp giderin. Dīde-i ümmīdüm tā viṣāli ḫayālin baġlamışdur **Cemāl**-i bā-kemālin görmesem ölmez ve āteş-i ʿışḳı [23]çün cān u dilimi ṭaġlamışdur zülāl-i viṣāline irmesem ölmez." Pes nigār-ı **Sehī-ḳad** eytdi ki: "Ey **Şāh** ḫabīr ü āgāh ol ki seni bend ü çāhdan [24]ḫalāṣ iden ṭālib-i viṣāl olduġın **Cemāl** ve miḥnet ü belādan necāt viren ol dil-ber-i pür-kemāldür."

Naẓm:

[feʿ ilātün / mefāʿ ilün / feʿ ilün]

1 [25]Mā ʾil olmasa ʿ āşıḳa dil-ber
Ḥāṣıl olmaz viṣāl-i cān-perver

2 Līk meylinde olur ise kemāl
Ola ʿ uşşāḳına ümīd-i viṣāl

Neṯr:

[26]Böyle didi ve sāḳī vü mey ve muṭrıb u deff ü ney ṭaleb itdi. Pes sāḳī-i sīm-endām bāde-i laʿ l-kāmı zeberced-i cām içine dökdi [27]ve **Cemāl-perī** ʿ ışḳına nūş eyle diyü **Şāh Celāl**'e ġuṣṣa-i ibrāmı dikdi. **Şāh** daḫı sāġarı ele aldı ve keyfiyyet-i bāde ile rūy-ı [28]raḫşānı bir güle ve naġme-i ḫoş-edāsı ile bülbüle pes perī duḫterlerinüñ her biri **Şāh Celāl**'e vālih ü şeydā ve ṣuret-i zībāsına bülbülāsā [29]ʿ āşıḳ-ı pür-nevā olup her ṭarafdan āvāze-i nūş-ā-nūş geldi ve her gūşeden temennī-i būs u āġūş oldı. **İḫtiyār** u '**Ayyār**'uñ daḫı [30]çehreleri germiyyet-i bāde ile reng-i gül ü gül-nār olup ʿ anber ü ʿ ūd duḫān u dūdı ile rūy-ı āsmān beste ve nāle-i çeng ü rebāb [31]ve ḳulḳul-i ṣurāḥī-i şarāb ve naġme-i sürūr evc-i felege peyveste oldı.

[MECLİS]

[32]**Şāh**'uñ başında germiyyet-i şarāb ve dīdesi pür-āb ve elinde rebāb ġam-ı cānāne ile her zamān bir nevʿ terāne ider idi. [33]Pes ġalebe-i şevḳ ve istilā-i cezbe-i ʿ ışḳ eṣnāsında **Şāh Celāl** ol duḫter-i ṣāhib-cemāle eytdi: "Ey perī-zād ve ey nigār-ı melek-nihād [34]kemāl-i luṭfuñdan baña ʿ ināyet ve menzil-i **Cemāl**'e delālet idüp bu maḥalden Ḳulle-i **Ḳāf**'a ne ḳadar menzil ü mesāfe vardur beyān u ḥikāyet eyle. [35]Tā kim himmeti anuñçün muḥkem ve dāmen-i ʿ azīmeti miyān-ı saʿ y u diḳḳate müstaḥkem idüp Kaʿ be-i maḳṣūd içün şedd-i iḥrām ve ol sefer-i baʿ īde [36]iḳdām eyleyem." Pes **Sehī-ḳad**-i gül-rūy eytdi ki: "Ey semen-ber ü sünbül-mūy bilürem ki elf ḳaddüñ gibi rāst söylesem ḫāṭıruñ ḫaste olur [37]ve ḥaḳīḳat-i ḥāli beyān eylesem ḳalbüñ şikeste olur ammā ḥaḳīḳat budur ki bu maḥalden menzil-i **Cemāl**'e dūr u dırāz rāh ve her menzilde meymūn [38]u nesnās u dīv-i siyāh olup eger baḫt u devlet sana hem-rāh ve ḳā ʾid-i tevfīḳ u hidāyet delīl-i rāh olursa Kūh-ı **Ḳāf**'a iki yılda vāṣıl [39]ve menzil-i cānāna dāḫil olmaḳ mümkindür. Talʿ at-i zībā-yı **Cemāl**'i görmek āsān ve bī-zaḥmet ü meşaḳḳat ol perīnüñ viṣāline irmek maḥall-i imkān [40]degüldür. Başuñda ʿ aceb māl-ḫulyā ve dimāguñda ʿ aẓīm sevdā var velī bu yolda ṣad hezār derbend-i belā ve bī-ḥadd ü bī-şumār ġavġā var. Aña göre muḳayyed ü ḥāżır ve kendü vücūduñ aḥvāline oñat nāẓır olmaḳ [41]gereksin. Ben daḫı bu eyyāmda bu maḥalden Ḳulle-i **Ḳāf**'a sefer ve menzil-i **Cemāl**-i ʿ ālī-

maṭāfa güẕer iderem. Çün ol maḳāma irem ve dīdār-ı **Cemāl**'i görem [42]senüñ ḥāl-i perīşānuñı ḥażretinde ʿarż iderem ve ḳıṣṣa-i pür-ġuṣṣañı ḥużūr-ı ʿālīsinde söylerem. Pes **Şāh Celāl** ol nigāruñ ṣoḥbetinde altı gün deff ü ney [43]ve nuḳl u mey ile eglenüp yedinci gün hezār nāle vü āh ile ʿazm-i rāh idüp **İḫtiyār** ve **ʿAyyār** ile **Fīl-peyker**'i sürüp dimāġı hevā-yı yār ile çerāġvār

[180a]

[1]pür-nār olup dūd-ı āhı depesinden çıḳardı ve sīnesi micmer gibi dütüp ve yanardı.

[2]ŞĀH CELĀL BİR GÜLZĀRA İRİŞÜP VE CEMĀL-PERĪ ḲUMRI ṢŪRETİNDE GÖRİNÜP SÖYLEŞDÜGİDÜR

[3]Meger bir ṣabāḥ **Celāl**-i pür-sevdā firāḳ-ı **Cemāl** ile şeydā olup ḳatʿ-i beyābān u beydā ve ṭayy-ı menāzil ü ṣaḥrā idüp gider iken dāmen-i kūhsārda yolı bir gülzāra [4]irdi ve anuñ miyānında bir çeşme-i ḫūb ve eṭrāfında bir sebzezār-ı merġūb gördi. Pes **Feylesof**'a eytdi: "Ey **ʿAyyār** bu maḥalde ḳarār ve işbu [5]servüñ ayaġında firāḳ-ı yār ile bir miḳdār nāle vü zār idüp dīdelerümden biraz dürr ü gevher niṣār itmek içün develerüñ yükin al ve bir nefes eglenüp [6]ḳal." Pes **Feylesof-ı ʿAyyār** yüklerin indirdi ve ṭavarların arḳasın biraz diñlendirdi ve **Şāh Celāl** anda bir servüñ ayaġında oturdı [7]ve gözleri yaşı ile ol maḥalli ṣulayup kirpigi ile süpürdi. Nā-gāh **Cemāl**-i pür-nāz ol eṭrāfda seyr ü pervāz idüp bir ḳumrı ṣūretine girdi [8]ve ol serv-i sebzüñ üzerinde oturdı ve zebān-ı faṣīḥü'l-beyān ile **Şāḥ Celāl**'e ḫiṭāb idüp didi ki: "Ey cüvān gice ve gündüz yilersin sen benī ādemden iken [9]cinn ü perī beyābānlarında neylersin ve bu seyr ü sülūkuñda kimi ṭaleb idüp ne dilersin. Çün maṭlūbuñ maḳāmın bilmezsin ne sebeble ḳarār itmeyüp bu tek u [10]pūdan diñlenmezsin. Şimdiye dek bu maḳāma kimse gelmemişdür ve ādemī-zāddan bu vādīlere bir ferd düşmemişdür. Bu yollarda dīv ü nesnās-ı bī-ġāyet ve [11]ġūl-per ü vesvās-ı bī-nihāyet olup cümlesi ādem oġlanlarına bed-ḫˇāh ve şerr ü fesād ile ḳāṭiʿ-i ṭarīḳ ü rāhdurlar. Senüñ bu vādīlerde [12]maṭlūbuñ nedür ve cinn ü perī arasında maḥbūbuñ kimdür. Bilmezem ki seni bu vādīlerde āvāre iden ecel mi yoḳsa dimāġuña cünündan [13]ʿ ārıż olmış bir ḫalel midür. İmdi girü var ki senüñ maṭlūbuñ bir ḫayāl ve viṣāl-i **Cemāl**, **Sīmurġ** u kīmiyāveş bir emr-i muḥāldür.

[MECLİS]

[14]ŞĀH CELĀL ḲUMRIYA CEVĀB VİRDÜGİDÜR

[15]Çün **Şāh Celāl** ḳumrıdan bu kelāmı diñledi derd ü sūz ile āh idüp iñledi. Baʿdehu eytdi ki: “Ey ḳumrı-yı ḫoş-edā ve ey murġ-ı naġme-serā [16]sen ki ṭavḳ-ı ʿışḳ gerdenüñde peydā ve sözlerüñde sūz-ı derd ẓāhir ü hüveydādur bilmiş ol. Ben ki ʿışḳ ile böyle sevdāyī ve zamānede senüñ gibi [17]ṣaḥrāyī olmışamdur. Bir gül-ruḫuñ ʿışḳı dāmına giriftār olmışam ve anuñ yolında ṣad hezār meşaḳḳat ü belāyı iḫtiyār eylemişemdür. Rāh-ı ṭalebinde gāh esīr-i bend ü [18]zindān ve gāh der-zencīr-i dīv-i bī-emān olup bu cümle ile yine ṭālib-i dildār ve cūyende-i vaṣl-ı dildār olup cüst ü cūy-ı eṭrāf u eknāf iderem [19]ve bu ümmīd ile ʿazm-i Ḳulle-i **Ḳāf** idüp giderem. Allah ʿışḳına ey ḳumrı-yı mest ʿāşıḳlaruñ ḳalbini şikest ve ḳadr ü ḳıymetini pest itme. Benüm ḫod derūnum ġam-ı cānānla [20]yāre yāredür sen daḫı yārem üzre yāre urma ve cigerem cefā-yı devrān ile pāre pāredür serzeniş ile sen de tekrār pāre ḳılma. Bu yollarda ya vaṣl-ı [21]**Cemāl**’e irerem veyāhūd başumı dīvüñ elinde ḫākle yeksān iderem.” Çün ḳumrı **Şāh**’dan bu cevābı işitdi ḫayr diyü ḳanat büküp gitdi ve **Şāh**-ı [22]kāmkār bülbül-i bī-ḳarārvār ol servüñ dāmeninde ḳalup nāle vü zār itdi. Meger ol ḳumrı meẕkūr olduġı gibi **Cemāl-perī** idi ki [23]tebdīl-i ṣūret ve taġyīr-i heyʾet ḳılmış ve bahāne ile dīdār-ı **Celāl**’i görmek ve ʿışḳ u maḥabbetinde ḳuṣūrı veyā ṭaleb-i viṣālinde nevʿ fütūrı var mı [24]bilmek içün gelmiş idi. Pes **Şāh** ol gice nıṣf-ı leyle dek servüñ dibinde bī-hūş ve ḳumrınuñ kelāmından mest-i medhūş olup ḳaldı. [25]Baʿdehu bār u büngāhı yükledüp **İḫtiyār** ve **ʿAyyār** ile yola teveccüh idüp fülk-i vücūdı ʿummān-ı belāya ṣaldı.

[26]CELĀL-İ NĀ-MURĀD DIRAḪT-I ŞİMŞĀDA İRİŞÜP CEMĀL-PERĪ BİR ṬŪṬĪ ṢŪRETİNDE GÖRİNDÜGİDÜR

[27]Vaḳt-i seḥer çün ṣubḥ-ı ṣādıḳ ʿāleme nūr u fer virdi **Celāl**-i nāmdār yine bir murġzār-ı şüküfte-bahār ve gülzār-ı āşüfte-hezāra irdi ki [28]ṣaḥn-ı būstānı laṭīf ü ḫurrem ve sāḥa-i gülistānı miṣāl-i Bāġ-ı İrem ve miyānında cārī olan çeşmesārı naẓīr-i Kevṯer ü zemzem olup kenārında [29]miṣāl-i serv-i āzād pür-dıraḫt-ı şimşād var idi ki gülşen-i ʿālemde rūzgār-dīde ve ʿalāʾiḳ-ı dehrden dāmen-çīde olup ol çemenzāra sāye [30]ṣalmış ve ʿacāʾib ṣunʿ-ı İlāhī fikrinde bir ayaġ üzre dikilmiş ve müteḥayyir ḳalmış idi. Pes **Şāh**-ı Cem-cāh anuñ sāyesine indi ve ol serv-ḳadd ü lāle-ḫadd [31]hevāsı ile şimşād dāmeninde bir benefşezārda düşüp ḳondu. Nā-gāh bir ṭūṭī-i ferişte-nihād bālā-yı şimşāddan feryād idüp zebān-ı faṣīḥ ile [32]bu kelām-ı melīḥi didi ki: “Ey cüvān-merd sen ne kessin ki ālūde-i hevā vü hevessin beyān it ki bu vādīlerde ne gezersin ve maṭlūbuñ nedür sen ne ṭaleb idersin. [33]Sen ādemī-zādesin ne sebebden gözüñ açmazsın ve helāk yirlerinden niçün ḳaçmazsın. Benī ādemden niçe

hevesnāk bu vādīlerde helāk ve tenleri [34]çāk ve kelleleri zīr-i ḫāk olmışdur. Kendü ḥālin bilen bu vādīlerde yilmez ve nām nişānın dileyen cinn ü perī maḳāmlarına gelmez. İlerüde maḫūf yollar [35]ve bundan içerüde dīvler ve gūller var. Kendü ḥāline vāḳıf olan bu yola gitmez ve selāmetin dileyen sen itdügüñ cürʾeti itmez. İmdi bundan [36]ilerü gitme ve öz cānuña ḳaṣd itme meger kim saña başuñ gerekmez ve vücūduñ kendüñe lāzım olmaz mı. Ey sāde-dil ve ey mübtelā-yı kār-ı müşkil ger senüñ [37]ṭālib-i **Cemāl** ve ol gül-i ālden rāġıb-ı viṣāl itdügüñi cinnīler ḫayāl itseler seni hīzemveş nāra atalar ve derūnuña āteşler yaḳalar idi. [38]Uşda saña bir rāz-ı nihānī söyledim ve ḫayr-endīşelik cihetinden bir naṣīḥat eyledim. Ḥalüñi sen bilürsin ve ʿāḳil iseñ kendü çāreñi ḳılursın.”

[MECLİS]

[39]ŞĀH CELĀL ṬŪṬĪYE CEVĀB VİRDÜGİDÜR

[40]Çün ṭūṭī bu kelāmı tamām ve bu baḥṣ-i irşād-niẓāmı itmām itdi **Şāh**-ı bī-hemtā bülbül-ṣıfat gūyā ve vādī-i cevābda bu uslūb üzre būyā [41]olup didi ki: “Ey ṭūṭī-i şīrīn-güftār zebānuñ şekker-bār ve minḳāruñ ṣadefvār dür-niṣārdur. Sebz-pūşlıḳda **Ḫıżr**-naḳş ve nefesüñ ile **ʿĪsā**-veş [42]ḥayāt-baḫşsın. Ṭabʿ u güftāruñ ziyāde germ gūyā ki minḳāruñ bir āteşdür ve ṣāvt-ı ḫazīnüñ be-ġāyet nerm hemānā ki güftāruñ bir āb-ı ḫoşdur.

[180b]

[1]Ser-i sevdā-zede çün şarāb-ı ʿışḳı ile mestdür dil ü cānum mey gibi der-destdür. Varlıḳ sermāyesin ben ol zamān yile virdim ki ʿışḳı sevdāsı ile [2]işbu bāzāra girdim. Ol dem ki zencīr-i zülfi sevdāsın boynuma ṭaḳdım pervāneveş perr ü bāli şemʿ-i cemāline urup yaḳdım. Çün dūst baña luṭf u ʿināyet [3]ide meger cinn ü dīvi benüm için kifāyet ide. Bād-ı fenā ḫāk-i vücūdumı çün ki perīşān eyleye her ẕerre-i ḫākim **Cemāl** diyü efġān eyleye meger kemend-i maḥabbeti [4]beni kendüye çeker ki bī-iḫtiyār dil ü cānum ārzū-yı vaṣlın ider. Eger vādī-i ṭalebde üstüḫˇānum sefīd ola yine cān u cānānum viṣāli ile pür-ümmīd [5]ola. Cemālüñ ġamı ile ölmek baña revā ve belā-yı ʿışḳı derdüme maḫż-ı devādur. Çün anuñ maḥabbeti derūnumda müdgamdur dīv ü ġūl vehminden [6]ne ġamdur.” Çün ṭūṭī-i şīrīn-maḳāl **Şāh**’dan bu cevābı aldı hezārān āferīn diyüp ṭayrān itdi ve **Şāh** ol şimşād sāyesinde ḫayrān [7]olup ḳaldı. Çün gicenüñ bir baḫşı geçdi **Şāh**, Fīl-peyker’e süvār olup **Vezīr** ve **ʿAyyār** ile ol menzilden göçdi.

[8]ŞĀH CELĀL BİR DIRAḪT-I ṢANDALA GELÜP VE CEMĀL BİR ṬĀVUS-I ZĪBĀ ŞEKLİNE GİRÜP SÖYLEŞDÜGİDÜR

[9]İrte çün nūr-ı ṣubḥ ʿālemi rūşen ʿarṣa-i cihān miṣāl-i gülşen oldı. Lāle vü sünbül ve naġme-i bülbül ile memlū bir gülşen-i pür-gül ve nāle-i ḳumrı ile [10]ṭolu bir murġzār-ı bā-ġulġul gördi ki bihiştvār içinde āb-ı revānı var ve her gūşesinde çeşme-i cüvān aḳup çemenzārı ṣular. Ḫāki ʿabīr [11]ve hevāsı bī-naẓīr olup miyānında bir dıraḫt-ı ṣandal bitmiş ki ayaġı ḳaʿr-ı zemīne ve başı ḳulle-i felege yitmiş. Pes **Şāh** dıraḫt-ı ṣandalın sāyesine yitdi ve ol [12]maḥall-i bī-miṣāli menzil idindi. Pes yine **Cemāl-perī** bir ṭāvus-ı ḫūb-şekl perī ṣūretinde evc-i hevādan indi dıraḫt-ı ṣandaluñ üzerine [13]ḳondı **[MECLİS]** ve ṭūṭī-i gūyā ve bülbül-i ḫoş-nevā gibi zebānın açup didi ki: "Ey ġarīb-i ḥazīn ve ey ser-geşte-i pür-enīn meger sen dīvānesin ki tāc u [14]taḫtuñdan böyle bīgānesin. Ol **Cemāl** ki sen anı leyl ü nehār ararsın ve bādveş ardınca yilersin. Ol ḫayāl itdügüñ ve ẓann u gümān eyledügüñ [15]olmayup bir dīvdür ki saña ḫayāl göstermiş ve seni āvāre itmek içün bir mekr ü ḥīle itmişdür ve illā **Cemāl**, **Sīmurġ** u kīmiyā-miṣāl vücūdı yoḳ [16]bir ḫayāl-i muḥāldür. Viṣāl-i **Cemāl** ol gördügüñ Şehr-i **Sefīd** ve mübtelāsı olduġuñ [17]çāh-ı ḳaʿr-ı nā-pedīd gibi bir ḫayāldür. Hīç ādem dīv ardınca yiler mi ve ʿāḳil ṭālib-i mechūl olur mı. İmdi bundan girü dön ve yoluñı [18]kem ḳılma ki bundan ilerüde yollar ṣarb ve ʿaḳabeler ṣaʿb olup ne ṣu bulınur ne dıraḫt ve ol yolda ne at ḳalur ve ne raḫt. [19]Kendüñe gel ve bu yola gitme ve saña naṣīḥat eyleyene ḳulaḳ ṭutup ḫilāfın itme. Kıṣṣa işbu kelām ile tamām oldı ve's-selām.

[20]ŞĀH CELĀL ṬĀVUSA CEVĀB VİRDÜGİDÜR

[21]Şāh eytdi: "Ey ṭāvus ve ey giriftār-ı zīnet ü nāmūs dil-berlik tācın başuña ḳorsın ve bir cāme-i zer-nigārı egnüñe giyersin el-ḥāṣıl dāʾimā kendüñi ārāste idüp bezersin. Yaʿnī bu ʿişve ile göñül ḳapmaḳ içün cilve idüp [22]gezersin. Her ol kimse ki kendü yārini ʿadem bildi [23]kendüyi ʿademden kem ḳıldı. Ol gördügüm ḥüsn ü cemāl bāḳīdür ḫˇāb u ḫayāl degüldür. Ḥaḳīḳatde ʿālemüñ beḳāsı [24]anuñla vücūd-ı ādemüñ neşv ü nemāsı anuñla. Her ol kimse ki benüm gibi aña ṭālib degül bir mürde ve anuñ būstān-ı [25]vücūdı ḫarāb u pejmürdedür. Egerçi ol perī ben gümrāha görünmez bir māhdur ammā bilürem ki benüm ḥālüme vāḳıf u āgāhdur. Niçe yıllar [26]ʿömrüm anuñ ṭalebinde renc ü ġuṣṣa ile geçe ola ki māh-pāre yüzüme viṣāli ḳapusın aça. Anuñ derd ü ġamından ger vücūdum nā-būd ola [27]ḥayāt u ʿömrümden maṭlūb hemān ol maḳṣūd ola. Eger çarḫ-ı felek benüm rūzumı dāʾimā şeb ide anuñ hevāsında cānum ḥāşā terk ṭaleb ide. [28]Ve bi'l-cümle ġam-ı ʿışḳı ile berr ü baḥrda tek ü pū iderem ve ölince **Cemāl**'üñ viṣālin cüst ü cū iderem." Çün ki ṭāvus bu kelāmı gūş itdi [29]zebān-maḳālin fi'l-

ḥāl ḫamūş itdi. Çün **Celāl**'üñ ʿışḳ u maḥabbetin taṣdīḳ itdi der-ḥāl ʿazm-i **Ḳāf** ve Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ** itdi. Pes ol gice [30]dıraḫt-ı ṣandal ayaġında ṣabāḥa dek derd ü sūz ile nāle vü āh itdi.

[31]ŞEH-ZĀDE CELĀL BİR BĀĠ-I LAṬĪFE DAḪI YİTİŞÜP VE BİR ÇENĀR-I SĀYEDĀR ÜZERİNDE CEMĀL BİR HÜMĀ ṢŪRETİNE GİRÜP SÖYLEŞDÜGİDÜR

[32]Ṣabāḥ çün Ḫusrev-i aḫter cemāl-i enveri ile ʿālemi münevver ḳıldı **Şāh-zāde**-i bā-kemāl yaʿnī **Celāl**-i pür-iclāl yine bir bustāna, ṣafā ile pür bir gülistāna [33]irişdi. Bir sebzezār-ı cennet-feşān-ı laṭīf idi ki āb-ı revānı naẓīr-i ʿaynān-ı baḥriyān ve leṭāfet-i hevāda reşk-i ravża-i Rıḍvān idi ve ol āb-ı revanuñ [34]kenārında bir dıraḫt-ı çenār var idi ki sāyesinde biñ süvār ṣıġar idi. Pes **Şāh** ol çenāruñ sāyesinde vaṭan ṭutdı ve firāḳ-ı yār ile [35]çeşm-i eşk-bārı ruḫların ʿaḳīḳ-i Yemen itdi. Nā-gāh **Cemāl**-i melek-sīmā ṣūret-i hümāya girdi ol çenār üzerinde kendüye maḳām u cā itdi. Kendüyi [36]hümā şeklinde ʿarż idüp bülbül gibi zebānın açdı ve eytdi ki: "Ey ḫaste-i firāḳ işbu beyābānda ʿāḳıbet tenhā vü ṭāḳ olduñ. Bu vādīde [37]neylersin āyā bu beyābānlarda kimi ṭaleb eylersin. Görilmedük **Cemāl**'e ʿāşıḳ olursın ne işdür ki sen ḳılursın.

[MECLİS]

[181a]

[1]Bir kimsenüñ ki dīdārın görmedüñ bu vādīlerde ne ararsın ve bir maḥbūbuñ ayaġı tozına yüzüñ sürmedüñ bu ṭaġlarda [2]niye izleyüp ṣorarsın. **Cemāl** ṭalʿatine ṭālibsin ammā ʿaceb ḫayāl-i muḥāle rāġıbsın. Cihānda çoḳ renc ü ġam çekersin [3]ve ol gencden rencden özgeyi görmezsin. ʿAḳl u idrāk ol kişiden berīdür ki dāʾimā ṭālib-i perīdür. [4]Hīç kimse bu ḫayālden berḫūrdār olmadı ve bu yoldan bir kes vāṣıl-ı dīdār olmadı. İmdi ayaġuñı selāmet dāmenine çek [5]ki bu ḫayāl-i bāṭıldur ve bu sevdādan elüñ yu ki bu yollar işlemez ʿāṭıldur. Ġūl-i beyābān saña efsūn itmiş tā ki seni [6]mülk ü diyāruñdan bīrūn itmiş. Pes ʿaḳluñı cemʿ idüp maġdūr-ı ġūl olma ve ġam u elemden muḳīm-i melūl olma. Bu ḫayāl-i [7]muḥālden bir fāʾide yoḳ ve rūzgāruñ melālin çekmeden ʿāʾide yoḳ."

[8]CELĀL HÜMĀ-YI FERḪUNDE-FĀLE CEVĀB VİRDÜGİDÜR

[9]Çün **Şeh-zāde Celāl** bu kelām-ı müriş-i iʿlāli işitdi cevābında zebān açup eytdi ki: "Ey ḫayl-i ṭuyūruñ şāhı [10]ve ey memleket-i ʿuzlet ü ferāġuñ pādşāhı kenārlarda vaṭan ve maġāra bucaḳlarında mesken idüp üstüḫᵛānı kendüñe ġıdā [11]ve baʿż-ı revāʾiḥ ile iktifā idersin. Çün senüñ sāyeñ başum üzerine düşdi ümmīddür ki ġamdan āzād [12]ve ṣafā-yı viṣāl ile şād olam.

Eger viṣāl-i **Cemāl**'i görem başumı ol laṭīf ġayāl yolına virem. Çün anuñ varlığı bańa [13]maʿlūm oldı kendü varlıġum bi't-tamām maʿdūm oldı. Çün bu yolda varlığı pest idevüz anuñ vaṣlı ile [14]yoḳlıḳları hest idevüz. Teveccüh yüzini ġayāl cānibine eyleyemem ve ṭalʿat-i **Cemāl**'i ṭaleb ḳılamam. Yār ʿışḳından ol ki [15]melūl ola maʿşūḳ ḥużūrında ol nā-ḳabūl ola. Çün ki anuñ ʿışḳı şemʿi dūd-ı ġamda [16]yanup efrūḫte oldı pervāne gibi vücūdum sūḫte oldı. Tā ki **Cemāl**'den viṣāle irmeyem bu ġayāl-i [17]muḥālden baş çevirmeyem. Ben ki ol mā[h] u müşterīye mālikem dīv ü perīden bańa ne ġam. El-ḥāṣıl kelām-ı Hümā ile [18]ol ḫucesteliḳādan yüz döndürmem ve himmetüm hümāsını evc-i aʿlādan indirmem." Pes çün hümā **Şāh**'dan bu kelāmı [19]güş itdi perr ü bāl açup ol maḥalden göç itdi. Pes **Şāh** ol gice çenār altında ṣabāḥa dek bīdār ve cigeri [20]firāḳ-ı yārla efkār oldı. Baʿdehu şarḳ cānibine yüz ṭutdı dūd-ı āhı maṭlūbı cihetine dütdi.

[21]ŞĀH CELĀL BİR BŪSTĀNA DAḪI İRİŞÜP CEMĀL-PERĪ BİR BÜLBÜL ṢŪRETİNDE ẒĀHİR OLUP SÖYLEŞDÜGİDÜR

[22]Çün yine ṣubḥ-ı ʿālem-gīr ḳaṣr-ı felegi mihr ile rūşen u münīr itdi **Şāh**'uñ öñine bir bāġ u lālezār çerāġ gibi āşkār [23]oldı ki içinde cārī olan cūybār kenārında güller ve sebzezārında sūsen ü sünbüller açılmış ve gül-āb gibi ābı içinde [24]ṭaşları dürr-i ḫoş-āb gibi ṣaçılmış. Ṣu kenārında bir sögüt sāye ṣalmış ve şāḫ u bergi ol sebzezārı [25]iḥāta idüp almış. Pes **Şāh** ol sögüt sāyesinde vaṭan ve ol maḥall-i laṭīfi mesken idindi. Nā-gāh **Cemāl**-i bā-kemāl [26]miṯāl-i gül kendüyi ṣūret-i bülbülde ol bīdüñ başını maḳām, ṣūrīde vü mestāne āġāz-ı kelām idüp **[MECLİS]** [27]eytdi ki: "Ey **Şāh** sen bir ḫaste-i ʿāṣıḳsın, ẓāhirdür ʿışḳuñda ṣadıḳsın. Çün ki firāḳ ile [28]yüz çevir ḥabībüñ sana ṭabīb olur ve ol yār-i dil-nüvāz-ı kār-sāz ʿāṣıḳ-ı ġarīb olur. Her kim seni dūst [29]ṭalebinden alıḳor yaḳīnen ol saña düşmen-i bed-ḫˇāhdur ve ol ki seni bu yoldan [30]menʿ itmez taḥḳīḳen bir muḫliṣ-i bī-iştibāhdur. Eger yüz yıl renc ü ġam göresin aña deger ki bir laḥẓa viṣāle iresin. [31]Maʿlūmuñ ola ki her ḳaṭre-i eşk ki gözüñden gelür maṭlūbuñ olan dūst anuñ ʿadedin bilür. Gice ortasında ġam ile [32]her āh ki çekdüñ ol **Cemāl** senüñ ḥālüñden āgāhdur ve āḫir viṣāl-i cānānuña delīl saña ol āhdur. [33]Dūst dūstuñ ʿışḳından nāle vü zār ider belī suz-ı derūn rūy-ı zerd ve cism-i nizār ister. Zinhār ey **Şāh** ṭalebinde melūl olma [34]ki sen henūz yola girdüñ ve rāh-ı ṭalebde ṣābit-ḳadem olduñ ise bī-şek viṣāl-i maṭlūba irdüñ. Egerçi yolda dīv-i reh-zen

[181b]

[1]çoḳdur ammā maṭlūbuñ olan **Cemāl** seni Ḳaṣr-ı ʿAḳīk'e eylememek yoḳdur.

[2]ŞĀH CELĀL BÜLBÜLE ḪİṬĀB VE KELİMĀTINA CEVĀB İTDÜGİDÜR

[3]Çün bülbül bu vech üzre söyleyüp **Şāh**'a dildārlıḳ semtinden geldi ve maʿnī-i dürrini nāzik ʿibāret ile deldi [4]**Şāh Celāl** ʿandelīb-i bī-melāle eytdi ki: "Ey bülbül-i nālān aṣl-i nükteyi sen beyān itdüñ. Cümle murġānuñ kelāmı maḥż-ı fāl [5]ve senüñ kelimātuñ ʿayn-ı ḥāldür. Çün ezelden ʿışḳı saña ḥavālet itmişlerdür seni maẓhar-ı ʿışḳ u ḥalet itmişlerdür. Bir [6]heftelik gülzār içün yıllarca enīs-i ḫār ve bir dem vaṣl-ı yār içün nice müddet elīf-i aġyār olursın. [7]Envāʿ-ı ṭuyūr ile hem-zebān ve eṣnāf-ı murġān ile sebaḳ-ḫᵛān oldum. Senden ġayrısın ʿışḳdan bī-ḫaber ve dāne [8]ardınca bāl u per urur birer zehper buldum. Bāl [u] per ʿışḳ içün gerek belki cān u ser ʿışḳ içün gerek. Eger yollar cümleten [9]nīşter ola benüm ʿışḳ u maḥabbetüm ziyāde vü bīşter ola. Farżan miṣāl-i ḳalem eger başum üzre tīġ görem ben ol degülem ki [10]ölümden baş çevirem." Çün bülbül **Şāh**'dan istimāʿ-ı rāz itdi der-ḥāl ol vaṭandan pervāz itdi. Pes **Şāh**, [11]**İḫtiyār**'a eytdi: "Ḥaḳīḳat budur ki bülbül **Cemāl** kendü idi ve benüm maṭlūbum bülbül ṣūretinde işbu ṣāḥib-i güft ü gū idi. [12]Her zamānda bir ṣūret gösterür ve bize murġ şeklinde görinür. Gāh düşmen ve gāhī dūst ṣūretinde ve gāh kec ve gāhī [13]rāst heyʾetinde gözikür. El-ḥāṣıl her nesne ki ben anı gördüm cümleten oldur. Berr ü baḥr tamāmet aña sarāy u menzil olur. [14]Gāh cān olur gāh cism gāh genc olur gāh ṭılısm.

Naẓm:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Gāh serv ü gehī gülistāndur
[15]Geh beyābān u gāh bustāndur

2 Gāh **ʿAzrā** vü gāh **Vāmıḳ** olur
Gāh maʿşūḳ u gāh ʿāşık olur

3 Künhine kimse bulımaz rāh
[16]Ḥāletinden degül kimesne agāh

Neṣr:
Cümle eşyā anuñla mevcūddur, anuñ vücūdınsuz cümle-i kāʾināt bī-vücūddur. El-ḥāṣıl [17]rāh-ı maṭlūb her ne mertebe dūr ola āteş-i ʿışḳ ol ḳadar ziyāde olur ve ṭaʿn u teşnīʿ ile menʿ ü zecr itdür ki [18]mevfūr ola şuʿle-i ḥırş u şevḳ daḫı ol mertebe iʿtilāda olur." **Şāh** bu kelimātı söyler ve gözlerin eşkle ter [19]ve dāmenin ḳaṭerāt-ı sirişk ile pür-güher eylerdi. **Feylesof** ve **Vezīr** daḫı ġuṣṣa-i **Şāh** ile nāle vü āhı eflāke irişdürürlerdi.

[20]ŞĀH-I YĀRÜN ŞĀḲĪDEN ṬALEB-İ BĀDE VÜ CĀM EYLEDÜGİDÜR

Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 [21]Ṣāḳi-i māh-rūy sīm-endām
Pür-ḫumārum getür şarābla cām

2 Bāde ṣun sāġar-ı zebercedle
Mest ḳıl laʿl-i yār gül-ḫadle

3 Zührenüñ cām-ı zerdi üzre müdām
[22]Yazılupdur bu naḳş-ı ḫūb tamām

4 Ki geçür ʿayş-ı ḫoşla devri tamām
Ki bulınmaz ṣafā-yı bāde vü cām

5 [23]Muṭrıbā sāzı ḳıla berbaṭ u ʿūd
Bir ṣadā ḳıl çü naġme-i **Dāvūd**

6 Söyle evṣāf-ı şāh-ı bā-keremi
Vaṣf ḳıl pādşāh-ı Cem-ḥaşemi

7 [24]Ol şehī kim şehān-ı mülk-i cihān
Āstānında bende-i fermān

8 Nāmı ẕātı gibi olup kāmil
Oldı **Sulṭān Aḥmed**-i ʿādil

9 [25]Salṭanat şānına gelüp muṭlaḳ
Aña maḫṣūṣdur ḫilāfet-i Ḥaḳ

10 Yā İlāhī vücūd-ı pür-cūdın
Ḥıfẓ idüp vir murād-ı maḳṣūdın

11 [26]Taḫt-ı ʿizzetde ber-ḳarār eyle
ʿAdl ü dād [ile] pāydār eyle

12 Eyleyüp ʿaskerin ebed manṣūr
Eyle aʿdā-yı devletin maḳhūr

[MECLİS]

13 [27]Gel berü ey ḥaḳīḳate ṭālib
Dürr-i maʿnāya cānla rāġıb

14 El-ḥaẕer el-ḥaẕer ḫaṭā itme
Rāh-ı maʿnāya gel ġalaṭ gitme

15 [28]Bāde vü cāmdan murādumı bil
Muṭrıb u ʿūdı hem-taġaṭṭī ḳıl

16 Bāde bil neşʾe-i maḥabbetdür
Cām hem mürşid-i ṭarīḳatdür

17 Ki ṣurāḥī aña vesīle olup
Ḫum-ı vaḥdetden istiʿāża ḳılup

18 Bāde-i ʿışḳı ṭālibe içürür
Nitekim kendüsine ḫumdan irür

19 [29]Muṭrıb ol cāma nefs-i nāṭıḳadur
Kār u ḳavl ü ʿamelde ṣādıḳadur

20 ʿŪd u çeng ü rebāb şevḳ-engīz
Pīr-i rāha kelām-ı ʿışḳ-āmīz

21 [30]Ḥāṣılı ***ḳıṣṣa-i Celāl ü Cemāl***
Ser-be-ser ḳıṣṣa-i sülūk-ı ricāl

22 Şāh Lehrās u Şāh-zāde Celāl
Ḳāf u Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ** ü mihr ü **Cemāl**

23 [31]Ḳaṣr-ı **Pūlād** u çāh u Şehr-i **Sefīd**
Dīv ü murġān u serv ü ṣandal u bīd

24 Sāliküñ ḥālidür ʿale't-tafṣīl
Dinilürdi ki olmasa taṭvīl

25 [32]Pādşāhum ki ḳalbi gülşendür
Sırr-ı aḥvāl aña rūşendür

26 Devlet ü salṭanatda dāʾim ola
ʿAlem-i fetḥ ü naṣrı ḳāʾim ola

27 [33]ʿ Adlle fażlla muʿammer ola
Ḳalb-i pākīzesi münevver ola

[34]ŞĀH BERR Ü BEYĀBĀNA DÜŞÜP KŪH-I SEFĪD VE ḲAL'A-İ SİYĀH'A İRDÜGİ VE YEMNE-CĀDŪ'YA MÜBTELĀ OLDUĠIDUR

Neṯr:

[35]İrte çün ḫūrşīd-i felek ʿarż-ı dīdār ve serv ü bīd ü sefīdārı sāyedār itdi. **Şāh**-ı pāk-güher āteşīn ciger [36]ve derūn-ı çün micmer ile ol maḥalden göç idüp ebr-i bahār gibi yürür ve eşk-i çeşmin yaġmur gibi yaġdurur idi.

[182a]

[1]Nā-gāh **Şāh**-ı cihān-penāh bir beyābān-ı bī-pāyān gördi ki anda ne āb var ne bustān ne bāġçe var ne gülistān [2]yollarından eṯer ve çöllerinde hevādan bir eser yoḳ. Bī-giyāh u bī-āb ol tef u tāb içinde çün bir gün [3]gitdiler nā-gāh kūha yitdiler. Ṣaḥrānuñ ortasında bir seng-i yek-pāre idi ki evc-i eflāke berāber ve mınṭıḳa-i Cevzā ile [4]ser-ā-ser idi. Bir kūh idi ki şīr gibi beyāż ve ḳullesinde bir ḳal'a var idi ki ḳır gibi siyāh ve ol ḳalʿada ʿacūze-i [5]Hindū ve yüz on yaşında bir **Yemne**-nām fertūte cādū olur idi ki **Hārūt** ve **Mārūt** çāh-ı Bābil'de siḥr mesāʾilini [6]anuñ kitābından görürdi ve **Sāmirī** cādūlıḳ sebaḳını anuñ nüsḫasından oḳurdı. [7]Yüzi ṣaru birinc ve gözi güher-bār [8]alt ṭuṭaġı sīnesine inmiş ve iki kat bil ile çeng gibi postı üstüḫ̆ānına ṣarılmış arḳasına bir siyāh pelās giymiş [9]ve başına gönden bir tāc urınmış. Bu cümle ile cinn ü dīvden niçe ʿāṣıḳları ve ol ziṣt ṣūret ile ʿAẕrāleyin niçe [10]Vāmıḳları var idi. Nā-gāh Yemne ḳalʿadan nigāh idicek **Şāh**'ı miyāne-i rāhda görüp ḥayrān oldı [11]ki bunuñ gibi beyābāna ādemī-zāde nice düşdi ve böyle berriyyeyi teveccühle ṭayy idüp geçdi. **Şāh** daḫı çün ḳalʿa dibine [12]irdi ol ḳalʿa-i bülendüñ vażʿını gördi ve bir zamān müteḥayyir olup ṭurdı. **Yemne-cādū** ve ol ʿacūz Hindū [13]bir kerre daḫı naẕar idicek der-ḥāl Şāh Celāl'e ʿāṣıḳ-ı bī-ḳarār ve cemāl-i pür-kemālin göricek āṣüfte vü [14]giriftār olup sīnesi pür-āteş ve cām-ı ʿışḳ ile ser-ḫoş oldı. Pes bālā-yı ḳalʿadan āvāz idüp eytdi: "[15]Ben Yemne-cādū ve nigār-ı Hindūyam her yıl dīvlerden bāc ve cinn ü şeyāṭīnden ḫarāc alup ḳalʿamuñ içi ḫazīne vü [16]māl ile māl-ā-māldür ve çün bu ṣāḥib-i ḥüsn ü cemāl ve bu liḳā-yı ferḫunde-fāli gördüm ʿāşıḳ-ı zārı ve bende-i [17]dīdārı oldum." Çün ki **Celāl** cādūdan bu kelāmı gūş itdi tīr-keşinden bir nāvek çıḳarup **Yemne-cādū** cānibine [18]gönderdi. Pes cādū ḳaḳıyup siḥr ü efsūna āġāz ve mekr ü siḥr enbānını güşāde vü bāz idicek fi'l-ḥāl raʿd u berḳ [19]peydā olup ḳarlar yaġdı ve şiddetlü rūzgārlar ẓāhir olup hevāda şol mertebe ṣovuḳ hüveydā oldı ki ṭaşlar pārelenürdi [20]ve düşen ṭolular ile başlar yārelenürdi. Pes **Feylesof-ı ʿAyyār** yüklerin indürdi

ve **Şāh** içün ḫayme-i zerkārı [21]ḳalʿa dibine ḳondurdı ve lākin şiddet-i sermādan dest ü pāları çāk olup kendüler daḫı helāk olmaḳ ṭabaḳasına vardılar. [22]Āḫir Vezīr **İḫtiyār** eytdi: "Ey **Şāh**-ı devletyār tedbīr budur ki bu zen-i nā-pāke rām ve her ne teklīf iderse aña ḳıyām [23]idüp bir ay maṣlaḥat-ı emrine muṭīʿ bir ġulām olasın ve illā cümlemüz helāk ve cānlarımuz derdnāk olmaḳ muḳarrerdür. Bunuñla ceng nice [24]mümkindür ki nefesinden ḳarlar yaġar ve dehānından dütünler ve āteşler çıḳar. Ben bu **Yemne**'nüñ nāmını kitāblarda görmişem ve vaṣf-ı [25]ḥālini naẓara getürmişem. Cemīʿ-i dīvler bunuñ ʿuşşāḳı ve bed-liḳāsınuñ müştāḳı olup siḥr ile cümlesin kendüye rām u bende vü ġulām [26]itmişdür. Pes dīv ü cādū ile ḳıtāl ve cinn ü şeyāṭīn ile ceng ü cidāl itmek ʿaḳla mülāʾim ü muvāfiḳ ve nefs-i emr ü ḥāle muṭābıḳ [27]olmayup ḫaşm-ı ḳavī olıcaḳ muṣālaḥa ve anuñla müdārā ve ḥüsn-i muʿāmele itmek ʿāḳillerüñ kārı ve zīreklerüñ iḫtiyārıdur. Pes buña çāre her ḥāle [28]taḥammül ve Ḫudā-yı Rabbü'l-ʿālemīne tevekkül olup ṭarīḳ budur ki pādşāhum ol mekkāreye rām ola ve bu fitnelerden ārām bula ve fürṣatı ile **ʿAyyār**-ı ḥīlekār [29]ol ġaddārı helāk ve cism-i nā-pāküñi berāber-i ḫāk eyleye." Çün ki **Celāl**, **İḫtiyār**'uñ kelāmını gūş itdi biraz fikr itdi ve āḫir bu rāyı [30]iḫtiyār idüp **Feylesof**'a eytdi ki: "Ey **ʿAyyār** ḳalʿanuñ ḳapusına git ve cādūya āvāz idüp eyt ki ey bānū [31]ve ey seḥḥāre-i cādū ʿilm ü hünerüñi iẓhar ve luṭf u mürüvvetüñi āşikār idüp berf ü sermāyı defʿ ve üzerimüzden cefā vü eẕiyyetüñi [32]refʿ eyle ki maḳṣūduñ ne ise ḥāṣıl ve ʿāşıḳ u üftādesi olduġuñ **Şāh**'dan murāduña vāṣıl olmaḳ ḳābildür." Pes **Feylesof-ı** [33]**ʿAyyār** ḳalʿa ḳapusına gelüp **Şāh-zāde**'nüñ ḫaberin yitişdüricek **Yemne-cādū** fi'l-ḥāl öñine micmer ü āteş getürdi ve yir üzre baʿżı ḫaṭlar [34]çizüp naḳş gösterdi.

[MECLİS]

Fi'l-ḥāl ṣovuḳlar sākin olup ḳarlar eridi ve gökyüzi açılup hevā laṭīf oldı. Pes **Yemne-cādū** ḳalʿa dīvārına çıḳdı [35]ve feryād idüp eytdi: "Ḳanı ol cüvān-ı tīr-endāz ve ḳandadur ol ṣāḥib-i cemāl-i mümtāz. Bundan ṣoñra daḫı rām u münḳād olmazsa [36]ve cefā semtinde olup benüm ile ittiḥād itmezse başı üzre āteşler yaġdurup bu berr ü beyābānı dūzaḫ ve nışfın āteş ve nışfın berf ü yaḫ [37]eyleyem." Çün **Şāh** cādūdan bu sözi diñledi derdle aġlayup derūnından iñledi ve varmaḳdan ġayrı çāre vü dermān ve iṭāʿatden

[182b]

[1]ġayra imkān bulmadı. Pes ḫaymesinden ṭaşra çıḳup ʿarż-ı dīdār ve ḳubbe-i zebercedden māh ṭulūʿ u seyr ider gibi reftār idüp rūy-ı gül [2]ve mūy-ı çün-sünbül ile serv-miṣāl ḳıyām ve kebk-i ḫoş-reftār gibi ḫırām idüp ve yine çarḫ-ı felekden başuma [3]ne belā-yı siyāh geldi diyü bülbül-i bī-ḳarār gibi nāle-zār iderek ʿazm-i ḳalʿa-i ḳırfām ve ḳaṣd-ı cādū-yı zişt-endām

eyledi. Cādu-yı bed-fiʿāl [4]rūy-ı **Celāl**'i göricek "Zihī cemāl ü kemāl" diyüp dürr ü cevher ile muraṣṣaʿ bir taḫt-ı zerrīn-muṣannaʿ üzre ki envāʿ-ı ḳumāş u ḥarīr ile [5]ārāste ve ʿūd u ʿanber-i ḫām ve nuḳl u bāde vü cām ile müzeyyen ü pīrāste idi. Çıḳup ve ḳalʿa ḳapusın açup **Şāh-zāde**'ye eytdi: "[6]Ey cüvān ve ey nūr-ı dīde-i cān buyur ve ḳadem-rence ḳılup taḫt-ı zerrīn üzre otur ki şimden ṣoñra zaḥmet ü rencden ḫalāṣ olduñ [7]ve berr ü beyābān içinde taḫt u māl u gevher u genc bulduñ. Cümleten dīvler benüm rūyuma ārzūmend ü müştāḳ ve ʿāmmeten benüm ḳadd ü miyān u mūyuma [8]ʿuşşāḳdurlar." Pes **Şāh** "Yā Rab bu ne belā-yı siyāhdur" diyerek **Feylesof** ve **Vezīr** ile ḳalʿa-i ḳıra revān oldılar. Çün **Yemne-cādū**, **Celāl**'üñ [9]ḳadd-i bālasını gördi ve çeşm-i şehlā ve rūy-ı zībāsına dīde-i ezraḳı irdi **Şāh**'ı taḫt üzre çekdi ve başı [10]üzre zer ü gevher niṯār itdi ve ṣaçından iki ḳıl çıḳarup **Feylesof** ve **Vezīr**'i birer ḳıl ile baġladı ve der-bend idüp yüreklerin [11]ṭaġladı. Baʿdehu eytdi ki: "Ḫāṭıruñuz ḫoş olsun ki sizden vehm ve żararuñuzdan ḫavf u sehm itmegin. Sizi birer ḳıl ile bend itdüm [12]ve size zencīr-i girān urmayup siḥr ile bir ḳılı boynuñuza kemend itdüm ammā nuḳl u bāde ve şerbet ü ḳand ḫāżır u āmāde olup dāʾimā [13]cām-ı şarāb ve nuḳl u kebāb ile ṣafā eyleñ." Daḫı taḫt üzerine çıḳup **Şāh**'uñ yanına oturdı ve elini boynına ṣalup [14]ve çeküp dizine getürdi ve istedi ki viṣāl-ı būstānına gire ve aġzından şeftālüler ve ruḫlarından [15]güllerin dire. Pes **Şāh** bülbül-i ḫoş-āvāz gibi **Şeyḫ Saʿdī-i Şīrāz**'uñ işbu beytini oḳudı ki:

Beyt:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Melekü'l-mevtem ez-liḳā-yı tū bih
[16]ʿAḳrebem gū be-zen-i tū dest me-nih

Yaʿnī

Naẓm:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 [17]Senüñ ol bed-liḳāñı görmekden
Melekü'l-mevti görmek evlādur

2 Elüñi boynuma ḳoma ki baña
ʿAḳrebüñ nīşi andan aḥlādur

Neṯr:
[18]Kāşkī gözlerüm bī-nūr ve ben bī-çāre aʿmā vü kūr olup senüñ girye-manẓar ü zişt-peyker[üñ] baña manẓūr olmasa. Baʿdehu **Şāh**, [19]**Yemne-cādū**'ya eytdi ki: "Māh u ḫūrşīde

yemīn itmişümdür ki bu yıl dört ay nefs müḳteżasın virmeyem ve ārzū-yı tabīʿat dāʾiresine [20]girmeyem ve olʿahd u yemīnden ḫālā üç ay tamām olmışdur. Bir ay daḫı geçicek senüñle ʿayş u ṣafā ve zevḳ ü ʿişret ile [21]ʿahde vefā olsun. Çün **Yemne**, **Şāh**'dan bu sözi işitdi rāżı olup viṣāl-i **Şāh** içün ṣabr u taḥammüli iş itdi.

[22]CEMĀL-PERĪ YEMNE-CĀDŪ'NUÑ ḲAṢRI ÜZRE GELÜP VE ŞĀH CELĀL'E Ḫ̆ĀB İÇİNDE GÖRİNÜP ḪALĀṢINA ʿİLĀC DİDÜGİDÜR

[23]Meger kim **Cemāl-perī** ʿışḳ-ı **Celāl** ile bī-ḳarār olup Kūh-ı **Ḳāf**'dan pervāz iderek **Yemne**'nüñ ḳaṣrına irdi ve ol cādū ile **Celāl**'üñ aḥvālini [24]gördi. Pes ol mekkārenüñ ḫāline taʿaccüb ḳıldı ve **Şāh**-ı āvārenüñ elem ü ıżṭırābına biraz güldi. Eṭrāf-ı ḳaṣrı bir miḳdār [25]ṭavāf ve yine ʿazm-i Ḳulle-i **Ḳāf** itdi. Çün āftāb-ı ʿālem-tāb maġrib-zemīni maḳām ve taḫt-ı gerdūn-ı musaḫ̆ḫar Ḫusrev-i şām oldı [26]yaʿnī gün gidüp aḫ̆şām oldı **Celāl**, **Yemne-cādū**'nuñ döşeginde ḫ̆ʿāba ve muḳāreneti ıżṭırābıyla ḥāli ḫarāba varup [27]yatur iken kendüyi ḳaṣr-ı **Cemāl**'üñ öñinde ve **Cemāl**'i ḳaṣruñ üstinde görür. Elinde cām-ı bāde ve ḳāmeti bir serv-i āzāde olup [28]ʿāşıḳ-ı üftādesin ıraḳdan göricek hezār ʿişve ve ġonçevār ḫande idüp eytdi: "**Yemne-cādū** ile nicesin ve ol mekkāre-i [29]Hindū ile nitesin. Uşda saña ḫaṭṭ-ı ġubār ile bir kāġez-i zerkār. Ṣabāḥ olduḳda kāġez içinde ne bulur iseñ anuñla ʿamel [30]ve anı netīce-i meʾmūl u emel eyle. Çün **Şāh** nāme-i yāri eline aldı fi'l-ḥāl uyḫ̆udan uyanup nāmeyi elinde buldı ve cādū vāḳıf [31]olmasun diyü fi'l-ḥāl ḳoynına ṣaldı. Çün ṣabāḥ olup ʿālem münevver oldı **Yemne** ḳalʿasınuñ dāmına gidüp **Şāh** tenhā ḳaldı. [32]Pes der-ḥāl nāmeyi açup gördi ve ḫ̆aṭṭ-ı **Cemāl**'i yüzine ve gözine sürdi. İçinde yazılmış ki: "Ey ġarīb ü faḳīr ḫ̆aste **Celāl** [33]**Yemne-cādū**'dan ötüri çekme melāl. Uşda nāme içinde saña bir duʿā ve duʿā żımnında baʿżı esmā yazdım. Yedi kerre teveccühle tekrār [34]eyle ki oḳuduġuñ sāʿatde **Vezīr** ve **ʿAyyār**'uñ bend ü ʿaẕābdan ḫalāṣ u rehā bulur ve ol cādū fi'l-ḥāl ġaflet ü ḫ̆ʿāba mübtelā [35]olur. Pes gerekdür ki uyanmadan başını gövdesinden cüdā ve fi'l-ḥāl ser-i bī-devletini devletlü başuña fedā [36]idesin. Bu daḫı maʿlūm ola ki ol cādū-yı Hindū'nuñ her kim ki ḳanından içe fi'l-ḥāl anuñ gibi cādū olup cādūlıḳdan her cādūyı geçe. [37]Baʿdehu ol cādūnuñ ḥabsinde dört dīv var ki ol cādū-yı bed-kirdār anları esīr ü giriftār itmişdür. Anları bendden ḫalāṣ [38]u āzād ve kendüñi bundan ṣoñra ber-murād eyle." Çün ki **Şāh** nāme-i dildārı bi't-tamām ḳırāʾat ve **İḫtiyār** ve **ʿAyyār**'a ḳażiyyeyi [39]ḥikāyet itdi **Cemāl**'üñ işāreti üzre ol duʿāyı yedi kerre tekrār ve Esmā-yı Ḥüsnā'yı teẕkār itdi pes fi'l-ḥāl cādūya uyḫ̆u ġalebe

[183a]

[1]idüp kendüden geçdi gūyā ki ḫaşm elinden dārū-yı huş-ber içdi. Pes cādū çün ḫ̆āba vardı gūyā ḫānedān-ı ʿömri ḫarāba vardı [2]ve **İḫtiyār** ve **ʿAyyār**'uñ bendleri kesildi ve ol zencīrden berk olan birer ḳıl üzildi. Pes **Şāh**, **Feylesof**'a eytdi: "Ey **ʿAyyār** [3]bu seḫḥārenüñ tīz başını ḳaṭʿ ve şerr ü fesādını ʿālemden defʿ eyle ve lākin her kim ki bu cādūnuñ ḳanından içe cādūlıḳ ʿilminde [4]cümle cādūları geçe. Çün **Feylesof**, **Şāh**'uñ emri üzre cādūnuñ kellesin kesdi ve ḳanından bir miḳdār alup içdi. Ḳudret-i [5]Ḥażret-i Cebbār ile **ʿAyyār** bir seḫḥār oldı ki naẓīrin gözler görmedi. Baʿdehu **Şāh** dīvlerüñ maḥbesine gelüp anları āzād ve çāh-ı belādan [6]ḫalāṣ ile dillerin şād eyledi. Çün dīvler Yemne'yi ol ḥālde gördi ve gözleri **Şāh**'uñ cemāline irdi öñinde [7]yir öpdiler ve yüzlerin ḫāk-i ḳademine sürüp derūn-ı dilden duʿā vü ṣenā itdiler. Pes ol dört dīvden birisi eytdi: "[8]Ey **Şāh**-ı bā-vaḳār her birimüzüñ ṣad hezār dīvden ʿaskeri var ve Baḥr-i **Muḥīṭ**'e varınca memleket ve bu ḳadar yirde ḥükūmet [9]bizümdür. Ḥālā **Şāh**'dan recāmız ve ġāyet temennāmız budur ki bizüm ḳaṣr u menzilimüzi teşrīf ve ḳudūm-ı şerīfi ile talṭīf eyle." [10]**Şāh** daḫı bunlaruñ isimlerinden suʾāl ḥaḳīḳatlerinden keşf-i ḥāl idicek dīv eytdi ki: "Benüm nāmum **Meşhāşeng** ve gürz-i girānum [11]biñ batmān sengdür lākin bu zen-i cādū ḳavm ü aḳrabāmdan bu dört yüz kimesne siḥr ile der-bend ve boyunlarına [12]kemend itmişdür. Bir dīvüñ daḫı nāmı **Şemḫās**'dur ki ceng zamānında gūyā bir ḫancer-i elmāsdur ve ol ikisinden daḫı birinüñ [13]adı **Ṭamūc** ve birinüñ daḫı **Meşānīd**'dür ki her biri ṣāḥib-i hezār dīv-i sefīddür. Ḥālā cümlemüz sulṭānuñ bendeleri ve ġulāmān-ı [14]ser-efgendeleriyüz." Pes **Şāh** cümleten ḫazīne ve ḳalʿa-i sengi **Meşhāşeng**-i dīve iʿṭā ve cümle māl u menāli aña iḥsān u ʿaṭā idicek [15]**Meşhāşeng** daḫı bedenlerinden birer ḳıl ḳoparup **Şāh**'uñ terkeşine bend itdi ve **Şāh**'a şöyle nuṣḥ u pend itdi ki: "[16]Şāhā her yirde ki dīvler ile ceng ü cidāl ve anlar ile ḥarb u ḳıtāl idesin şöyle ki bu ḳıllardan birer miḳdārı āteş üzre[17]ḳoyasın ve ism-i aʿẓamı lisānuñ ile oḳuyasın. Fi'l-ḥāl dīvlerden bī-nihāye leşker ile Şāh'uma yüz getürem ve yıldızlar [18]şaġışından ziyāde ʿaskeri ḫıdmetine yitürem." Pes **Yemne-cādū**'nuñ ḫazīnesinde bir şemşīr-i tīz ve bir tīġ-i ḫūn-rīz var idi ki [19]bir dil-āver ele alsa ve ḫaşm-ı nā-bekāra ḳarşu bir kerre ṣalsa şimşek gibi bir āteş ẓāhir olurdı ve ḫaşmı [20]dört yüz arış yirden yaḳar yandururdı. Pes **Şāh** ḫazīneden şemşīri alup ḳuşandı ve menzil-i [21]maḳṣūdına ṭoġrı bendden ḫalāṣ olur gibi boşandı. **Fīl-peyker** bād-ı ṣabā gibi giderdi ve **Meşhāşeng**-i dīv [22]rikābında yil gibi yilerdi. Hemān ol gün ḳalʿadan iki yüz ferseng ıraġ oldı ve ol ḳalʿa-i siyāh ve cādū-yı [23]tebāh ġuṣṣalarından ḳalbine tamām ferāġ geldi. Lākin derd ü ġam-ı maʿşūḳ ile nālesi ʿAyyūḳ'a çıḳup iştiyāḳ-ı **Cemāl** ile [24]ḳāmeti hilāl ve cism-i nātüvānı bir ḫılāl olmış yüzi üzre çehresi ḳāh ve [25]eşki gül-gūn el-ḥāṣıl zaʿferānveş ruḫları hem-reng-i būḳalemūn olup müjgānından her ḫār ucından [26]bir

ḳırmızı gül bıraġurdı ve nālede bülbül ile hem-zebān olurdı. Ḳāmeti çeng ve nālesi rebāb ve gözlerinüñ [27]yaşı şarāb ve cigeri kebāb olup derd ü ġam ve sūz-ı sīne vü āh u elem ile bir ay gitdi ve āḫirü'l-emr [28]himmet-i bülendi ve saʿy-ı dil-pesendi ile Kaʿbe-i maḳṣūdına yitdi.

Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 [29]Didi bir merd-i zü-fünūn-ı ḥakīm
Ki anuñ her kelāmı dürr-i yetīm

2 Her ne maṭlūba k'olasın ṭālib
[30]Dil ü cānuñ aña ola rāġıb

3 Lāzım oldur ki saʿy u cidd idesin
Ṭalebinde özüñ mücidd idesin

4 [31]Çün melūl olmaya ṭalebde mürīd
Olur ol vaṣl-ı mürşid ile saʿīd

5 Olsa ʿāşıḳ eger ṭalebde melūl
Olmaz ol yār ḥażretinde ḳabūl

[32]ŞĀH CELĀL GÜLZĀR-I SĪM-DĪVĀRA İRİŞÜP PERĪ-İ DİL-FÜRŪZ'UÑ BENDİNE GİRİFTĀR [OLDUĠIDUR]

Neṯr:

[33]**Şāh Celāl** ʿizz ü iclāl ile bir ay gitdükden ṣoñra bir ṣabāḥ emr-i fālikü'l-işbāḥ ile bir gülşen-i müşk-nesīm [34]gördi ki çār dīvārı ḫām sīm olup bir gülzār-ı şüküfte-bahārı bülbül ü hezār nālesi ile pür [35]ve ḫāk ü sengi cevher ü dür idi. Bülbülleri **Celāl** gibi feryād u āvāzda ve nihāl-i gülleri **Cemāl** gibi ʿişve vü nāzda idi. [36]Pes **Şāh**, **Vezīr**-i devlet-ḫᵛāhına eytdi: "Ey Vezīr-i müşterī-tedbīr yine bir ḫayāle daḫı esīr olduḳ. Bu būstān

[183b]

[1]nice menzil ve ne maḳūle meʾvā olur ve işbu gülistān içinde ne güne teşvīş ve ne cins ġavġā olur." Pes **Feylesof** [2]eytdi: "Ey **ʿAyyār** siḥr ṭaġarcıġuñda neñ var. **Yemne**-i **Hindū**'nuñ ḳanından içdüñ. İmdi cādūlıḳ fenninden ne ekdüñ [3]ve ne biçdüñ ʿale't-taʿcīl bu gülistāndan bize bir ḫaber ve anuñ ṣāḥibinden bir nişān ve bir eṯer getür." Çün **ʿAyyār** bu emri [4]gūş ve ḳulaġına mengūş itdi fi'l-ḥāl kendüyi bir kebūter ve bir murġ-ı tīz-per eyleyüp ol gülşene irdi ve bülbül [5]gibi bir servüñ şāḫları arasına girdi ve naẓar idüp gördi ki bāġ-ı

cinān ve ravża-i Rıżvān [6]gibi bir būstān. Dıraḫtları mīvedār ve eṭrāf u cevānibi cūybār ve bāġuñ ortasında bir ḳaṣr-ı zerkār ve anuñ [7]içinde mermer-i ḫāmdan bir taḫt-ı pür-naḳş u nigār olup üzerinde **Dil-fürūz-perī**-nām bir nigār-ı sīm-endām oturmış. Bir niçe [8]duḫterler aḫterler gibi ḳarşusında ṭurmış, her birinüñ elinde cām u piyāle-i gülfām nāle-i çeng ü rebāb evc-i [9]felege yitişmiş ve enīn-i berbaṭ u ʿūd gūş-ı melege irişmiş. Bu eṣnāda **Dil-fürūz-perī** bir duḫtere dir ki: "Dün gice benī ādem ṭarafından [10]**Aʿşım**-nām bir şāṭırum gelüp şöyle ḫaber virdi ki ādem oġlanlarından **Celāl**-nām bir māh-cemāl Kūh-ı **Ḳāf**'a ʿazīmet [11]ve **Cemāl-perī** ʿışḳından bī-ṣabr u ṭāḳat olmaġla gice ve gündüz rāh-ı miḥnetde taḥammül-i elem ü meşaḳḳat idüp bugün [12]bu cāniblere vāṣıl ve bizüm menzilimüze dāḫil olur. Emr-i ġarīb ve şey-i ʿacībdür ki ol gül-i raʿnāyı ḳanda gördi ki aña bülbül-i [13]şeydā olmış ve ol serv-ḳadd-i zībāyı nirede müşāhade ḳıldı ki anuñ ʿışḳ u maḥabbeti ile pür-hevā oldı. İmdi ol [14]küstāḫ-ı bī-bāk ve ol fużūl-ı hevesnāk elüme girürse anı helāk ve ḫūn-ı ālini zīnet-i rūy-ı ḫāk eyleyeyin." Çün [15]**Feylesof-cādū** perīden bu kelāmı işitdi ḳanat büküp **Şāh Celāl**'üñ ḥażretine yitdi ve **Dil-fürūz-perī**'nüñ aḥvāl u aḳvālini [16]bir bir naḳl idüp bāġ u būstānuñ leṭāfetin ve ol nigāruñ kemāl-i ʿadāvetin ʿarż itdi. **Şāh**-ı bā-intibāh [17]**İḫtiyār** ve **ʿAyyār**'a eytdi: "Çün benüm yārümüñ devleti ʿālem-i eflākdadur ḫaşmuñ yaramazlıġından ne bāk" diyüp [18]**Fīl-peyker**'i yil gibi sürdi ve ism-i aʿẓamı oḳuyup kendü ve yārānı üzre üfürdi. Pes **Şāh**-ı bā-iclāl [19]der-ḥāl būstān ḳapusına irdi ve tevaḳḳuf itmeyüp atı ile içerüye girdi. Çün **Dil-fürūz-perī**'nüñ naẓarı **Şāh**'a [20]düşdi ʿışḳ-ı şemʿa pervāne üşer gibi başına üşdi. [21]El-ḥāṣıl **Celāl**'üñ rūy-ı zībāsına ʿāşıḳ oldı ve derūnı āteş-i ʿışḳla ṭoldı. Ḳadd ü bālāsına ḥayrān ve çeşm-i fettānı ile [22]ser-gerdān olup dıraḫt-ı maḥabbeti ṣaḥn-ı sīnesine dikdi ve toḫm-ı mürüvveti mezraʿ-ı derūnına ekdi. Pes **Dil-şād**-nām dāyesini yanına getürüp [23]didi: "Ey māder işbu nev-cüvān hevā-yı **Cemāl** ile ser-geşte ve anuñ ʿışḳı ile ḫānmāndan cüdā olmış dil-şikestedür. [24]Luṭfla yanına var ve anı bizüm meclisimüze getür ve dil-nüvāzlıḳ idüp ḥużūrımuza yitür. Tā ki birḳaç gün bize mūnis ve bu ḳaṣr-ı [25]laṭīfde ṣoḥbeti ile enīs ola." Pes **Dil-şād**, **Dil-fürūz**'uñ emri ile **Şāh**'a ḳarşu geldi ve **Dil-fürūz**'uñ ḫaberin virüp [26]**Şāh**'ı ṭurduġı maḥalden aldı. Çün pāy-i taḫtına yitdi **Dil-fürūz** anuñ üzerine dürr ü cevāhir niṣār itdi. Çün [27]**Şāh**'a tekrār naẓar ḳıldı āteş-i ʿışḳla derūnı ṭoldı ve sevdā-yı zülfi ile ʿaḳlı gidüp ʿışḳınuñ birisi [28]biñ oldı. Pes elinde olan cām-ı şarābı **Celāl**'e ṣundı yaʿnī bunuñla ol melek-ṣūret kendüye yār ola ṣandı. [29]Pes āvāze-i nūş-ā-nūş ve çeng ü ʿūd nālesinden ḫurūş eflāke ulaşdı ve rişte-i mihr ü maḥabbet **Dil-fürūz**'uñ gerden-i [30]cānına dolaşdı. Çün germiyyet-i bāde **Dil-fürūz**'uñ başına çıḳdı ve keyfiyyet-i ʿışḳ-ı **Şeh-zāde** kendüyi yaḳdı. **Cemāl-perī**'yi ṭaʿn ile [31]yād ve anuñ ḥüsn ü cemāline noḳṣān ile dilin güşād itmege başladı. **Şāh Celāl**, **Dil-fürūz**'dan bu kelimātı diñlerdi [32]ve lākin kemāl-i eleminden derūnı āh idüp iñlerdi. Çün

Dil-fürūz bādeden ser-mest oldı fi'l-ḥāl şīşe-i ḥayāsı şikest [33]buldı. Pes perde-i ḥayāyı götürdi ve bī-iḫtiyār lisānına bu güne kelimāt getürdi ki: "Ey cüvān-ı ġarīb ve ey dil-bend-i ḥabīb [34]iḳāmet-i raḫtın bunda indir ve viṣālüñ ile beni sevindir. Tā ki seni perīler memleketine şāh ve āsmān-ı devlet ü ʿizzete ẕātuñı māh [35]eyleyeyin. Ben daḫı **Cemāl**'den eksük ve ḥüsn ü leṭāfetde andan alçaḳ degülem. İmdi naẓaruñı benüm cemālüme aç ve mihr ü maḥabbet

[184a]

[1]toḫmını bu mezraʿ ada şaç. Yoḳsa cānuñı benden ḫalāṣ idemezsin ve ṣıḥḥatle bu menzilden çıḳup gidemezsin." Çün ki **Şāh**, **Dil-fürūz**'dan [2]bu sözi işitdi ḫazān yapraġı gibi ditreyüp eytdi:

[MECLİS]

[3]Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 [4]Didi ey gül-ʿiẕār-ı sīm-endām
Devlet ü ʿizz ü cāhuñ ola müdām

2 Naḫl ḳaddüñ miṯāli serv olmaz
Dehenüñ gibi ġonçe-fem bolmaz

3 [5]Ṭalʿatüñden çü oldı lāle ḫacel
Dāġdār oldı anda sīne vü dil

4 Gözlerüñ nergis ü ḳadüñ şimşād
Oldı esbāb-ı ḥüsn sende ziyād

5 [6]Līk dil çün ki ġayr elinde durur
Şāh-bāz ol şehüñ ḳolında durur

6 Başda şimdi bir özge sevdā var
Fitne-i ʿışḳ u şūr u ġavġā var

7 [7]Tā ki görinmeye cemāl-i **Cemāl**
Bunda olmaḳ baña ḫayāl-i muḥāl

8 Her güli kim bitürdi bir gülzār
Olur ansuz benüm gözüme çü ḫār

9 [8]Birligin bildi cān u ḳalble bir
Ḫāne-i dil bir oldı dil-ber bir

Neṯr:

[9]Pes **Dil-fürūz-perī**'nüñ ġażabından gāh ruḫları āteş gibi ḳızardı ve gāh kāh u kehrübā gibi ṣarardı ve lebleri ʿaḳīḳi penbe gibi aġardı. [10]Nergis-i mesti lāleveş gül-gün el-ḥāṣıl ḥiddet ü ġażab ile diger-gün oldı. Pes ṭudaġın bir iki depretdi [11]hemān ol sāʿatde biñ nefer dīv-i siyāh peydā olup naʿraları yirleri ditretdi ve **Dil-fürūz**'uñ **Dil-güdāz** nām bir ḥişār-ı [12]üstüvārı seng-i ḫārādan yapılmış bir ḳalʿa-i nāmdārı var idi ki ortasında bir çāh var idi ki [13]gündüzler de aḫşām gibi siyāh u tār idi. Pes dīvlere emr itdi: "Bunı ol ḥişāra alup gidüñ ve anda [14]olan çāha indürüp **Bījen** gibi ḥabs idüñ. Tā ki emrüme muḫālefet itmeye ve bir daḫı gülşeni ḳoyup berr ü beyābāna gitmeye ve ḫıdmetkārlarını [15]kendüden cüdā idüp ayruñ ve ayaḳlarına bend urup Cezīre-i Ney yaʿnī Ḳamış Cezīresi'nde ṣaḳlañ ve dāʾimā [16]bunlardan āgāh oluñ. Tā ki **Cemāl** bunları çāh içinden uġrılamaya ve bir ṭarīḳle benüm ḥabsümden almaya." Çün dīvler **Dil-fürūz-**[17]**perī**'nüñ emrin bildiler **Şāh**'uñ başına üşüp geldiler ve **Vezīr** ve **ʿAyyār**'ı bend idüp ol maḥalden aldılar ve [18]anları Ney Cezīresi'ne iletüp **Şāh**'ı ol çāha ṣaldılar. Anlaruñ cezīrede ḥālleri ḫarāb ve **Şāh**'uñ firāḳı ile gözleri [19]pür-āb idi ve **Şāh** derd ü ġam ile sūz u güdāz ile āh idüp yalıñuz çāh içinde nāle ve ġırīv ü enīn ile ḥavāle olan [20]cünūd-ı şeyāṭīn ü dīv kendüye ḳarīn olup hicr ile şöyle āh ider idi ki sīnesinüñ āteşi çāhdan ṭaşra [21]cānib-i āsmāna gider idi ve micmer-i dilinden dūdlar günbed-i aḫḍara çıḳar idi.

[22]ŞĀH MAḤBŪS OLUP ʿİNĀYET-İ ḤAḲ'LA YİNE ḪALĀṢ OLDUĠIDUR

[23]Rāvī-i ḳıṣṣa şöyle rivāyet ider ki çün **Celāl Şāh** maḥbūs-ı bend ü çāh ve ol iki yār-i vefādār cezīre içinde [24]ḳarīn-i nāle vü āh olup bu mā-beynde on gün geçdi. **Feylesof-ı ʿAyyār**, **Vezīr İḫtiyār**'a eytdi: "Ey **Vezīr** [25]bizüm böyle ṭurmamızdan ne ḥāṣıl. Kendümi siḥr ile murġ ideyin ve gice ve gündüz ṭurmayup Ḳalʿa-i **Dil-güdāz**'ı [26]arayu gideyin ve eger Ḥaḳ Teʿālā ʿināyetini baña hem-rāh ide **Şāh**'ı ḳaʿr-ı çāhdan ḫalāṣ ḳılayın." Böyle diyüp bir hümā şekline [27]girdi ve yirinden ḳalḳup evc-i āsmāna irdi. Pes kūh u ṣaḥrāları geşt idüp bir ān ṭurmadı lākin hīçbir yirde [28]**Şāh**'dan nişān görmedi. Nā-gāh hevāda ḳanat urup gider iken bir şeh-bāza rāst geldi. Pes āvāz idüp [DER-KENAR] eytdi: "Ey bāz-ı kār-sāz ve ey şāhīn-i bülend-pervāz ḳuvvet-i şeh-per ile bir anda evc-i āsmāna çıḳarsın ve belā-yı nāgehānī gibi bir nefesde rūy-ı zemīne inersin. Kūh u ṣaḥrāyı bir demde ṭayy idersin ve bir niçe günlük yolı az zamānda ḳaṭʿ idersin. Āyā Ḳalʿa-i **Dil-güdāz**'dan ḫaberüñ ve çāhı içinde maḥbūs olan **Şāh**'dan bir

eşerüñ var mıdur” diyü [29]ḫaber ṣordı. Şeh-bāz eytdi: “Ey **Feylesof-ı ʿAyyār** ve ey yār-i vefā-kirdār ol ṭaleb eyledügüñ ḥişār [30]fülān maḥalde olup **Şāh** anda olan çāh içinde **Yūsuf**-vār esīr ü giriftārdur ammā ol çāhuñ üzerinde dört yüz [31]dīv müvekkeldür ve her birisi muḥāfaẓada ḳavī vü mükemmeldür. Şöyle ki **Şāh**’ı anlardan ḫalāṣ eyleyesin ʿālemde saña [32]naẓīr olmayup seḫḫār **Sāmirī**’yi kendüñe şākird-i ḫāṣṣ eyleyesin.” Çün **Feylesof** bāzdan bu ḫaberi aldı [33]ḳanat urup Ḳalʿa-i **Dil-güdāz** cānibine ṣaldı ve bir ay içinde ḥişāruñ üstine geldi gördi ki ḳalʿa eflāke çıḳmış [34]ve dīvler ol ṭaşuñ içinde nihāyeti bir ḳapu itmiş ve ḳapunuñ üzerinde dört yüz melʿūn pāsbān olmış ve cümlesi [35]meclis idüp şarāb içerler ve **Şāh**’uñ üzerinde bekçilik iderler. Pes kitāb-ı siḥrden bir efsūn oḳuyup ḳanatların

[184b]

[1]silkdi ve aġzından birḳaç ḳaṭre luʿāb serpdi. Pes fi’l-ḥāl ol dīvleri bir aġır uyḫu aldı ve cümlesini çāh-ı ġaflete ṣaldı. [2]Der-ḥāl ḳalʿanuñ içine indi ve dīvlerden birinüñ belinden ḫancerin aldı ve dört yüz dīvüñ bir bir boġazlarun [3]çaldı. Baʿdehu cümlesinüñ ṣaçların kesüp bir uzun kemend itdi ve ucunı çāhuñ içine atdı ve eytdi ki: “Ey **Şāh** [4]buyur bendeñ **Feylesof** gelüpdür elüñ kemende ur. Pes **Şāh** kemende el urdı ve ol ḥabl-i metīn anı çāh-ı siyāhdan [5]ṭaşra getürdi. Çün **ʿAyyār**, **Şāh**’uñ dīdārını gördi fi’l-ḥāl yire düşüp ḳademine yüzin sürdi. **Şāh** daḫı [6]**ʿAyyār**’ı ḫoş görüp **İḫtiyār**’dan ḫaber ṣordı. **Feylesof** eytdi: “**Şāhā Vezir**-i bā-iʿtiyāduñ olan **İḫtiyār** ayaġında zencīr ü bend ve Ḳamış [7]Cezīresi’nde zār u müstemend olup leyl ü nehār gözleri ebr-i bahār gibi gevher-bārdur.” Pes fi’l-ḥāl **Feylesof** sīmurġ-ı [8]**Zāl** gibi **Şāh Celāl**’i götürdi ve **Fīl-peyker**’üñ otladuġı ṣaḥrāya getürdi. Çün **Fīl-peyker**, **Şāh**’uñ cemāline [9]naẓar itdi gözleri yaş ile ṭoldı ve yilerek **Şāh**’uñ yanına geldi. Ol daḫı yüzin ve gözin öpdi ve ṣaçlarından [10]tozın silküp yüregine ṣular sepdi. **Şāh** esīr-i bend ü çāh olaldan berü arḳasından eyeri gitmemiş, bir an ḥużūr [11]içün yatmamış idi. Pes **Şāh**, **Fīl-peyker**’e süvār olup **Feylesof-ı ʿAyyār** ile Cezīre-i Ney deryāsına geldi. “Şāhum sen bunda [12]bir nefes eglen ve çekdügüñ zaḥmet ü meşaḳḳatden bu çemenzārda biraz diñlen” diyüp ʿuḳāb-mişāl perr ü bāl açdı ve **Şāh** [13]ādem oġlı ḳuş gibi nice uçdı diyü müteḥayyir olup ṭurur iken **Feylesof-ı ʿAyyār**, **Vezīr İḫtiyār**’ı ḳanadı üzre ṭutup [14]**Şāh**’uñ öñine getürdi. Çün **İḫtiyār**, **Şāh**’uñ dīdārını gördi yir öpüp ḳademine yüz sürdi ve cenāb-ı [Ḥaḳḳ’a] şükr-i fırāvān [15]ve ḥamd-i bī-pāyān itdi. Pes fi’l-ḥāl **ʿAyyār**, **İḫtiyār’**uñ ayaġında olan demüre el urdı ve zencīr ü kilīdi pāre idüp ḳırdı. [16]Şütür ü bār ve ḫayme-i zerkār cümleten anda ḳalup **Şāh** yārānı ile yola revān ve [17]fırāḳ-ı **Cemāl** ile yaşınuñ ḳaṭreleri ġalṭān oldı. Her zamān çarḫ-ı bülendden bir dürlü cefā ve bir nevʿ belā görür idi.

[18]Naẓm:

[feʿ ilātün / mefāʿ ilün / feʿ ilün]

1 [19]Cins-i ādemde kimse bir dil-şād
Çarḫ altında hīç ṭutmaz yād

2 Ḫāne-i miḥnet oldı cāy-ı elem
Kimse ʿ ālemde ola mı ḫurrem

3 [20]Çarḫ-ı gerdūna iʿ timād olmaz
Böyle nā-rāst kec-nihād olmaz

4 Fitne vü ḥīle-i füzūn eyler
Her zamān luʿ b-bāz-ı gūn eyler

5 [21]Ġam u şādīsi oldı cümle ḫayāl
Māżi olsun ve ger ki istiḳbāl

6 Geçen aḥvāli cümleten maʿ dūm
Gelecek ḫod henūz bir mevhūm

7 [22]İʿ tibār itdügüñ bu bir demdür
Ol daḫı çün geçer ḳamu ġamdur

8 Böyledür kār-ı çarḫ-ı bī-bünyād
Olmadı bunda bir nefes kişi şād

9 [23]Ey ḫoş ol kim bu dehri añladı ḫūb
Aña evżāʿ ı olmadı merġūb

10 Ḥayfdur didi cümle ehl-i hüner
Kim ola raġbet-ile dehre naẓar

11 [24]Kim ki dünyāya meyl ü raġbet ider
Rūy-ı ʿ uḳbāya ol ʿ adāvet ider

12 Ḥūrı ḳor dīve meyl ü raġbet ider
Ḥaḳḳı ḳor bāṭıla maḥabbet ider

13 [25]Maʿ rifet kesbidür netice-i ʿ ömr
Maʿ ṣiyet bāḳi vü reẕīle-i dehr

[26]DİL-FÜRŪZ-PERĪ CELĀL'ÜÑ ḪALĀṢ OLDUĠINDAN ḪABERDĀR OLUP ṬALEBİ İÇÜN DİVLER ʿASKERİN GÖNDERDÜGİDÜR

Neṣr:

[27]Rāvī-i ḳıṣṣa-i pür-şikāyet böyle naḳl u ḥikāyet ider ki **Dil-fürūz**-ı müşkīn-ḫāl iştiyāḳ-ı **Şāh Celāl** ile ez-şām tā be-seḥer [28]bīdār olup ıldız ṣayardı. Ol maḥbūbuñ gül yüzin yād ve ṣabāḥlara dek bülbül gibi feryād ider idi. Pes dāyesi olan **Dil-güşā**'yı [29]yanına daʿvet ve derd-i derūnın aña ḥikāyet idüp eytdi: "Ey müşfiḳ-i mihribān mādām ki ol cüvān ki ḳāmeti serv-i [30]bāġ-ı cinān ve ẕātı mīve-i bustān-ı dil ü cāndur benüm meclisümden dūr ve ben mübtelāsı andan baʿīd ü mehcūr ola [31]göñlüm anuñ ʿışḳından bir teb ü tāb ve gözüm gicelerde pür-āb u bī-ḫˇābdur." **Dil-güşā** eytdi: "Ey nigār-ı ẕarīf ve ey şūḫ-ı nāzenīn-i [32]laṭīf bu ana dek görmedüm ve kimseden işitmedüm ki kişi kendü maḥbūbını çāha ṣala ve dūstı niçe müddet belāda eglenüp ḳala. [33]Ḥālā bundan ḫūb tedbīr olmaz ki ol cüvānı ḥużūruña getüresin ve ayaġına bir altun zencīr urasın ve yanuñda kebāb yidürüp [34]şarāb içüresin ve ṣoḥbetinde ʿömrüñi ṣafā ile geçüresin. Ayaġı bendde olsa kaçamaz ve zencīr bendin bozup açamaz [35]ve dāʾimā ol vaḥşī ser-mest ve senüñle hem-dest olıcaḳ ʿāḳıbet saña rām olur ve senüñ cānuñ anuñ [36]viṣālinden kām alur." Pes **Dil-fürūz-perī** dāyesinüñ bu ḳavlini ḳabūl ve naṣīḥati maḥall-i rıżāya nüzūl idicek ḫıdmetinde

[185a]

[1]olan dīvlerden **Ṭāmend**-nām ʿifrīte eytdi: "Ey **Ṭāmend** tīz Ḳalʿa-i **Dil-güdāz**'a var ve benüm bu ḫātemümi anda olan pāsbānlaruma göstermek içün götür [2]ve **Celāl**'i çāhdan çıḳarup bir laḥẓa içinde baña yitür." Pes **Ṭāmend-dīv** semʿan ve ṭāʿaten diyü ġırīv idüp pervāz ve bir an [3]içinde kendüyi vāṣıl-ı Ḳalʿa-i **Dil-güdāz** itdi. Varıcak görür ki dört yüz dīvüñ başları kesilmiş ve zindān olan çāhuñ aġzı açılmış. [4]Ne içinde maḥbūs olan **Celāl**'den eṣer ve ne bu cürʾeti eyleyenden ḫaber var. Pes fi'l-ḥāl dīv perr ü bāl açup **Dil-fürūz**'uñ ḥażretine irdi [5]ve nice gördi ise ḥālden ḫaber virdi. **Dil-fürūz-perī** çün bu ḫaberi işitdi ġażabından dir dir ditreyüp eytdi: "Ey **Ṭāmend** [6]atlu dīvlerden bir niçe biñ al ve daḫı her cānibe dīv ʿaskerin ṣal. Ol küstāḫı her ḳanda bulurlar ise benüm yanuma getürsinler [7]ve yanında olanlaruñ başların kesüp ḥużūruma yitürsinler." Çün **Ṭāmend**, **Dil-fürūz**'uñ ḥükmüñden āgāh oldı ṣaḥrā vü kūh dīvler ile [8]pür-ḫayl ü sipāh ve rūy-ı zemīn sevād-ı ʿasker ile siyāh oldı. Bu cānibde **Şāh**, **Feylesof** ve **Vezīr** ile miṣāl-i tīr çekilüp [9]gider ve başlarına gelen belāları ḥikāyet ider iken **Feylesof-ı ʿAyyār** ḳafasına nigāh ider görse ki ebr-i siyāh gibi bir sipāh gelür. [10]Pes **Şāh**'a eytdi ki: "Şāhum bir kerre hevāya naẓar it ki ḳafamızdan bir ʿaẓīm ʿasker ve bī-nihāye leşker gelür." Pes eyle diyüp fi'l-ḥāl [11]yir üzerine ḫalḳa gibi

bir ḫaṭṭ-ı müdevver çekdi ve üzerine bir efsūn oḳuyup üfürdi. Fi'l-ḥāl āteşden bir ḳalʿa-i bülend peydā oldı ki başı [12]felege ve esāsı püşt-ı semege irüp ṭaşrası nār ve içerüsi gül ü gülzār olup **Şāh**-ı nāmdār **Ḫalīl**-vār ol āteşüñ içinde [13]ḳarār itdi. Çün ʿasākir-i dīv velvele vü ġırīv ile irdi ve ol ḳalʿa-i āteşīni gördi yaḳīn varmaġa ḳādir olmayıcaḳ [14]ḳalʿanuñ eṭrāfında oturdılar ve gözlerin ol ḥişāruñ temāşāsına diküp ṭurdılar. Pes **Şāh** ol dört dīvüñ birer ḳılını terkeşinden çıḳarup āteşe ṣaldı nā-gāh hevāda raʿd u berḳ peydā [15]oldı ve yir ile gök arası dīvler naʿrası ile ṭoldı ve der-ḥāl **Feylesof-ı ʿAyyār** bir kebūter-i ṭayyār olup **Şāh**'uñ [16]dīvlerine ḳarşu vardı ve **Şāh**'uñ **Dil-fürūz** ile olan mā-cerāsını anlara eydivirdi. Çün **Meşhāşeng-dīv, ʿAyyār**'dan [17]bu ḫaberi gūş itdi fi'l-ḥāl gürz-i girānın ber-dūş ve deryālar gibi cūş u ḫurūş idüp **Meşḫās**[116] ḫancer-i elmāsın çeküp yürüdi [18]ve bāḳī dīvlerüñ ḳanadı ḳaraltısı ʿālemi bürüdi. Dīvlerden iki ʿasker birbirine ṭoḳundı gūyā ki ḳıyāmetden bir āyet oḳundı. [19]**Meşhāşeng-dīv** kimüñ ki başına gürz urdı ḫāke berāber idüp tozın hevāya ṣavurdı. Keẕālik **Meşḫās** her kime kim tīġ-i elmās [20]ursa biçerdi ve şemşīr-i ḫūn-rīzi ḳanın içerdi. **Feylesof-ı ʿAyyār** daḫı siḥr ile āteş ü ḳar yaġdurur ve dīvlerüñ kimin ṭoñdurur [21]ve kimin āteşe yandururdı. Ol gün ṭarāḳa-i gürz-i girān evc-i eflāke ve çaḳ-ā-çaḳ-ı ḫancer-i bürrān semekden simāke çıḳup anuñ gibi cengi dīde-i gerdūn görmemiş ve gūş-ı çenber-i[117] çarḫ-ı buḳalemūn işitmemişdür. **Şāh** ve **İḫtiyār** ḳalʿa-i āteşīn içinde ḳarār ve dīv ʿasker **Meşhāşeng** ve **Meşḫās**'uñ cengine [22]ṭāḳat getüremiyecek firār idicek ʿaḳablarından bunlar yitişüp ol ṣaḥrāyı küşte-i dīvden püşte püşte idüp baḳıyyetü's-seyf [23]birḳaç dīv bir ṭarīḳle ḳaçup **Dil-fürūz**'a irdi ve vāḳīʿ-i ḥāli virdi ve eytdi: "Ey bānū-yı **Dil-fürūz** işbu cüvān gūyā ki **Süleymān**'dur [24]dīv ʿasker anuñ fermānında ve her ḳanda olsa bir āteşden ḳalʿa yanında. Ādem degül Ḫudā'nuñ bir ḳahrı ve dehrüñ [25]bir ejder-i pür-zehridür. El-ḥāṣıl bunuñla cenge bizde ṭāḳat ve anuñla muḳābeleye ḳudret yoḳdur. Hemān bu ṣoḥbeti terk ve [26]firḳatine ṣabr u taḥammül ḳuşaġın berk itmek gerek. Pes **Dil-fürūz**, **Şāh Celāl**'den nevmīd ve maḥbūbınuñ viṣālinden nā-ümmīd olıcaḳ gül gibi cāmesin [27]ṣad-çāk ve bülbül gibi nāle-i sūznāk idüp firāḳ-ı yār ile ḳarār ve derd ü hicrāna ışṭıbār itdi. [28]Rāvī-i perhiz ʿaḳl-ı pāk-naẓardan böyle ḥikāyet ider ki çün ʿināyet-i Ḫaḳ ve luṭf-ı bī-ġāyet Kerīm-i muṭlaḳ ile **Dil-fürūz-perī**'nüñ [29]dīvleri **Şāh** dīvlerine ṭāḳat getüremeyüp münhezim ve cümlesinüñ vücūdı gürz-i girān ve şemşīr-i bürrān ile münʿadim oldı. [30]**Feylesof** ḳalʿa-i āteşīn ḳapusın açdı ve **Meşhāşeng** ve **Meşḫās** dīvler ʿasker ile gelüp **Şāh**'uñ ayaġına düşdi [31]ve başı üzre dürr ü cevāhir ṣaçdı. Pes **Şāh** cümlesine istimālet ve ḥüsn-i iltifāt ile mülāṭafet itdükden [ṣoñra] [32]yirlü yirine

[116] T'nin 183a'sında Şemḫās olarak geçiyor.
[117] T'nin bu yaprağının aşırı yıpranmasından ötürü derkenarların okunmasında İ, H, TDKK nüshalarından faydalanılmıştır

gitmek içün icāzet ve kendüsi **İḫtiyār** ve **ʿAyyār** ile rāh-ı beyābān ṭarafına ʿazīmet eyledi ve baḫt u [33]tāliʿ inden biraz şikāyet ile bu vechle ḥarf ü ḥikāyet eyledi ki:

[185b]

[1]Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Niçe bir sūz u derd ü nāle vü āh
Niçe bir girye-i geh ü bī-gāh

2 Bunca demdür ki yāri cūyāyuz
Dām u dedveş enīs-i ṣaḥrāyuz

3 [2]Gāh rāh içre gāh bī-rāhuz
Gāh bā-derd ü gāh pür-āhuz

4 Bilmezem ṭāliʿ üm ne ṭāliʿ dür
Aḫterüm ḳanġı necm-i lāmiʿ dür

5 [3]Nedür işbu sipihr ü ṭāḳ-ı bülend
Görmedüm anda ġayr-ı cevr ü gezend

6 Nedür āb u ḫāk u āteş ü bād
Ki bulınmaz bularda hīç murād

7 [4]ʿÖmr ṣarf oldı bir ḫayāl ile
Ber-murād olmadum **Cemāl** ile

8 Gördügüm naḳş işitdügüm bir nām
Oldum āvāre nāmı ile müdām

9 [5]Umaram bunca āh u zārum ile
Behremend olam ol nigārum ile

10 Budur ümmīd ki ol meh-i lāmiʿ
Ḳılmaya bunca zaḥmetüm żāyiʿ

11 [6]Şād ide devlet-i viṣāl ile
Ber-murād eyleye **Cemāl** ile

Neṯr:

[7]**Şāh Celāl** bu maḳūle eşʿārı söyler ve depesinden derler döker ve sīne-i sūzān ve nāle vü efġān ile **Fīl-peyker**'i sürerdi. [8]Çün bu vech üzre üç ay tamām gitdi bir ṣabāḥ gider iken naẓar itdi nā-gāh miyān-ı ṣaḥrāda bir ʿimāret peydā ve bir sarāy-ı [9]bī-hemṭā āşikārā oldı ki dīvārı billūr-ı ṣāf-ı naẓīf ve içinde olan gül ü gülzārı laṭīf, serv ü ṣanevber ü şimşādı [10]nesīm-i ṣabā ile cünbüşde ve eṭfāl-i ġonçe-i leṭāfet-nihādı şeb-nem-i seḥer ile bālişde. Çün **Şāh** evvel būstānuñ vażʿını [11]gördi ve naẓarın anuñ derūn u bīrūnına irgürdi ḳalbine bir serūr ḥāṣıl ve göñline bir ṣafā vāṣıl oldı. **İḫtiyār**'a eytdi: "ʿAcebdür eger gülistān-ı ḫūb-sirişt bāġ-ı bihişt [12]degül ise ʿaceb maḳām-ı pür-ṣafā ve ġarīb cāy-ı feraḫ-baḫşādur. Müşāhadesinden göñlüm şād ve ḳalb-i virānum ābād oldı. Āyā [13]bu maḳām-ı dil-güşāda neler görevüz ve yine ne maḳūle vāḳıʿaya uġrayavuz." Çün **Vezīr**, **Şāh**'dan bu kelāmı gūş itdi **Şāh**'a [14]duʿā idüp eytdi: "Şāhum her belā ki bize bu yolda irdi ve her emr-i ġarīb ki gözlerimüz gördi çün ʿāḳıbet geçüp gitdi [15]ve seyl-i belā gibi güẕer itdi sehl ü āsāndur. Ḥālā benüm ḫayālüme böyle gelür ve göñlüme şöyle lāʾiḥ olur ki āḫir-i kār **Cemāl**'e vāṣıl [16]ve ḫalvet-ḫāne-i viṣāle dāḫil olursun."

[16]Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Çün senüñle ʿināyeti biledür
ʿĀḳıbet ḳaṣr-ı vaṣlına iledür

2 ʿĀşıḳa raġbet eylese maʿşūḳ
[17]Ḳadri olur berāber-i ʿAyyūḳ

3 Ceẕb-i maʿşūḳ olmasa yāver
Şāhid-i cān olınmaya der-ber

Neṯr:

Şāh işbu kelāma ḳulaḳ urdı [18]baʿdehu **Fīl-peyker**'i nümāyān olan ḳaṣr cānibine sürdi. **Şāh** kendüsi süvār ve **İḫtiyār** ve **ʿAyyār** rikābında piyāde reftār idüp [19]çün ḳaṣra yaḳīn vardılar gördiler ki dīvārı billūr şırçadan yapılmış ve gümüşden zerkārī ḳapuları aşılmış. Pes **Feylesof-ı** [20]**ʿAyyār** luṭf ile ḳapusın açdı ve **Ḥażret-i Şāh** içerüye girüp geçdi. Nā-gāh **Şāh**'uñ naẓarı miṯāl-i Bāġ-ı İrem bir sebzezār-ı ḫoş u ḫurreme [21]irdi gördi ki billūr-ı şeffāf ve ehl-i ʿirfān żamīri gibi āb-kīne-i ṣāfdan bir ḥavż var ki içinde [22]çaḳıl ṭaşı yirine dürr ü cevher ve ḫār u ḫas maḳāmında ʿūd u ʿanber dökilmiş. Ol gülşenüñ sūsen ü nergis ü benefşe

vü gülleri ṭūṭī vü [23]bülbülleri gibi söyler ve dilleri ādem oġulları gibi lisān-ı faṣīḥ ḥikāyet-i aḥvāl eyler. Gül ü reyḥān zebānın dırāz ve birbiri ile [24]ḳıṣṣa vü ḥikāyete āġāz eylemiş.

[25]GÜL-İ SURḪ CELĀL İLE MÜNĀẒARA VÜ MÜḲĀLEME VÜ MUḤĀVERE EYLEDÜGİDÜR

[26]Çün gül-i surḫ, rūy-ı **Celāl** gördi çehresi āl ve müteġayyirü'l-ḥāl olup sīnesinde nühüfte olan rāz ṭaşraya urdı [27]ve ġonçe gibi dehānın açdı ve ṭabaḳçe-i āli üzre şeb-nemvār dürler ṣaçdı

[MECLİS]

[28]ve eytdi ki: "Ey cüvān-ı serv-ḳad ve ey lāle-rūy-ı gül-ḥad rūy-ı ḫūbuñ gül ve mūy-ı merġūbuñ sünbüldür ammā bülbülvār ʿāşıḳ-ı gül-i viṣāl ve [29]ṭālib-i rūy-ı **Cemāl** olup dimāġuñda bī-ḥūde ḫayāl ve başuñda bir sevdā-yı muḥal var.

Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Ben ki maʿşūḳ-ı bülbül-i zārem
[30]Revnaḳ-ı būstān u gülzārem

Neṯr:

Ol ṣanem-i çālāka ʿāşıḳ-ı bī-bāk ve ġamı ile girībān-ı çākem. [31]Anuñ firāḳından ḫār-ı belāya kendümi siper ve ġonçeden başuma miġfer idüp gözümüñ yaşı ʿaḳīḳ-i gül-gūn olmaġla libāsum [32]ġarḳ-ı ḫūndur. Anuñ gül cemālini yād itsem berg ü bārumı bād iderem. Ḫānmānumı yile ve berg ü bārumı sīle [33]virdükden soñra āteş-i ʿışḳla pür-tef ü tāb ve rengi ḳoyup gül-āb oluram. Pes şīşe-i ġamda maḥbūs ve bir müddet [34]ṭāliʿüm menḥūs olup ʿāḳıbet baḫt u devletüm açarlar ve beni pīrāhen-i maḥbūba ṣaçarlar. El-ḥāṣıl tā varumı [35]berbād ve kendümi dāḫīl-i tābe-i ictihād itmeyince pīrehen-i yāre girmek ve dāmen ü āstīn-i nigāre yüz sürmek

[186a]

[1]müyesser olmadı. Sen firāḳ-ı yār ile ne çekdüñ ve ġam-ı dildār ile henüz ne gördüñ ki ümmīd-i dīdār ve tevaḳḳuʿ-ı būs u kenār idersin."

[2]CELĀL'ÜÑ KELĀM-I GÜLE CEVĀB VİRDÜGİDÜR

[3]**Şāh Celāl** çün gül-i āldan ḥadīṯ-i ʿışḳı güş itdi nergis çeşmin lāleveş ḫūn-ālūd idüp ḫurūş itdi ve eytdi: "[4]Ey gül ve ey maʿşūḳa-i bülbül sen ki esīr-i reng ü būysın ʿāşıḳlıḳ bābından ne içün müteṣaddī-i güft ü gūysın. Bir bülbüli esīr itmek içün dem-be-dem kendüni [5]ārāste idersin ve bir ʿandelībi rişte-i maḥabbetüñ ile ḳayd eylemek içün ḳabā-yı sebz ve pirehen-i āl ile pīrāste olursın. Bir kimse ki [6]ġayrlar maʿşūḳı ola ʿāşıḳlar ṣaffına nice girebilür ve rütbe-i ʿAẕrā'dan olan Vāmıḳlar mertebesine ne vechle irebilür. [7]ʿIşḳ u maḥabbet daʿvāsın idersin ruḫ-ı zerd ü āh-ı serdden şāhidüñ yoḳ neylersin. Sen ki şimşād sāyesinde taḫtuñ ḳurarsın [8]ve ḳışṣa-ḫ ̌ānveş gül çubuġın elüñde ṭutarsın ve dāʾimā güşāde olup ḫande idersin ve her gün geçdükçe ḫandeñe ziyāde eylersin. [9]Derd-i yārdan nice ḫaberdār olursın ve dilüñ şād ve dehānuñ ḫandān iken firāḳ-ı dildār ile sen ḳanda dil-fikār olursın. [10]Sen maʿşūḳlara ziyāde beñzersin ʿāşıḳlar ḳışṣasın ne bilürsin ve būstān içre neşv ü nemā bulmış bir nāz-perversin derd-i ʿışḳla [11]berr ü beyābāna düşenler ile niçün baḫṣ idersin. Ben giceler bīdār ve sūz-ı ʿışḳla gözlerümden güher-bār olup ṭaleb-i yār u cüst ve [12]cūy-ı dildār ile kūh u ṣaḥrāda üştür-i mestvār ḫalīu'l-ʿiẕār u güsiste-mehār olup gezerem ve bu āvāralıḳda vaṣl-ı yārümi [13]ümmīd idüp sezerem. Sen ki raʿnālıḳdan ġayrı kāruñ yoḳ ʿuşşāḳ ṣaffında neylersin ve çün ehl-i perde olmaḳdan ʿāruñ yoḳ [14]ṣaf-derler meydānında ne işlersin." Çün gül-i raʿnā **Şāh**-ı süḫan-ārādan bu kelām-ı ʿāşıḳāneyi güş itdi perde-i ḥicāba girüp ḫamūş itdi.

[15]NERGİS ŞĀH CELĀL İLE MUḤĀVERE İTDÜGİDÜR

[16]Çün gül-i āl **Şāh**'uñ cevābından lāl ve ilzāmından ḳarīn-i infiʿāl oldı nergis-i mest cām der-dest idüp külāhını egdi [17]ve sūsen gibi zebān-ı nuṭḳı açup maʿrifete āġāz itdi ve Şāh Celāl'e eytdi: "Ey derdmend-i pür-melāl egerçi gül senüñ cevābuñdan lāl [18]oldı ammā ben bülbül-i mest gibi feṯḥ-i kelām ve seni nihāl-i serv gibi şikest idüp ilzām ideyin. İmdi ey cüvān fenn-i ʿışḳı benden [19]ögren ki ġam-ı yārla ruḫlarum zerd ve ġuṣṣa-i dildār ile çehre-i zerdüm pür-gerd olmışdur. Gice ṣabāḥa dek dil-i efkār ile [20]bir ayaġ üzre bīdār ve piyāle-i ʿışḳ-ı yār ile mest ü pür-ḥumārum. Serv gibi dāʾimā pāy-i reftārum der-gil ve baña her dem kūh u ṣaḥrā cāh-ı muḳarrer menzildür. [21]Ol yār-i dildāruñ çün ziyāde ṭālib ü ḫarīdārıyam cümleten vücūdum göz olup muntaẓır-ı dīdārıyam."

[MECLİS]

[22]ŞĀH NERGİSE CEVĀB VİRDÜGİDÜR

[23]Çün nergis bülbül gibi edā-yı kelām ve kendü sırrı beyānın tamām itdi **Şāh**-ı ġonçevār zebānın açdı ve nergisüñ cevābında [24]dehānından dürr ü cevāhir ṣaçdı ve eytdi ki: "Ey maġrūr sen lāf-ı ʿışḳı nice ursursın ki el-ān cām-ı ġurūrdan maḫmūr [25]ve dīde-i ṭamaʿuñ güşāde ammā sen perde-i fütūrda bir mestūrsın. Sen ki başuñda tāc-ı zer ṭutarsın ġam-ı dūstdan nice ḫaber ṭuyarsın. [26]Ṣavt-ı bülbüle gūş ve rūy-ı güle ḥayrān u medhūş olursın. Revnaḳ-ı gülistān ve zīnet-i sebū-yı mestānsın. [27]ʿIşḳ-ı nigār lāfın nice idersin ki benüm gibi dil-i efkāruñ yoḳ ve derd-i dildār daʿvāsın nice eylersin ki benüm gibi girye vü zāruñ yoḳ. [28]Ben terk-i taḫt u tāc ve ʿışḳ-ı yār mülk-i dili tārāc idüp mülk ü mālı berbād ve dil ü cānı belā vü meşaḳḳate muʿtād [29]eylerem. Bu cümle ile sen çemende külāhuñı egri ḳoyup benüm ile ʿışḳ daʿvāsında baña ṭoġrılıḳ [30]ṣatarsın ve ʿāşıḳlar ile baḥş idüp ḥarf atarsın. Ben yārüñ ʿışḳı ile çāh-ı tengde niçe müddet yaşamışam ve bu yolda [31]dīv ü perī ile ceng itmişem. Senüñ çehreñ ezelden zerddür anuñ firḳati ile olmamışdır, çün reng-i rūyuñ ezelī [32]böyledür ʿışḳ daʿvāsında ḥīle ile baña söyleyicek ḥālüñ ḳalmamışdur." **Şāh** çün ki nergise bu ḥikāyeti eyledi ve cevābında dürr ü cevher [33]gibi sözleri söyledi nergis ḫacāletden başın aşaġa eyledi.

[34]LĀLE ŞĀH CELĀL'E ḪİṬĀB İTDÜGİDÜR

[35]Çün nergis-i zerd **Şāh**'uñ cevābından ʿacz ile pür-derd oldı lāle-i aḥmer nergise raḥm ider ve sūsenvār zebānı dırāz [36]ve ol daḫı türrehāta āġāz eyler eytdi ki: "Ṣaḥn-ı būstānda ʿāşıḳ ve daʿvā-yı ʿışḳda ṣādıḳ benem. Āteş-i ʿışḳ derūnumda [37]efrūḫtedür görmezsin ki firāḳ-ı yārle cigerüm sūḫtedür. Kūh u ṣaḥrālarda ser-geşte olup şām u seḥer yidügüm [38]ḫūn-ı ciger ve bu daʿvāya şāhid dāġ-ı derūnum yiterdür. Firāḳı ile pīrāhenüm pür-ḫūndur ve gözümden dökilen ḳaṭrelerden dāmenüm ceyḥūndur.

[186b]

[1]Ġonçe gibi dāʾimā göñlüm teng ve ṭaġlarda yirüm bilmedük sengdür. Çün ki ʿışḳ-ı maḥbūb ile sevdāyīyem vādīlerde mesken ṭutmış [2]bir ṣaḥrāyīyem. Mesned ü bālişüm seng-i ḫāre ve cigerüm ġam-ı ʿışḳ ile pāre pāredür. Derūnum ḫūn ve sīnem pür-endūh bir mecnūnam ki meskenüm kūhdur. [3]Sūz-ı sīneden ẓāhir olan dūd-ı āh sebebi ile cigerüm siyāhdur ve egerçi ḫalḳ baña şaḳāʾiḳ ve rūy-ı zerd bir ʿāşıḳ dirler ammā ayaḳdan [4]düşicek ḳarīnüm bir deste giyāhdur. Uşda benüm vaṣf-ı ḥālüm ve ḫulāṣa-i mā-fi'l-bālüm budur. Cevābuñ var ise sen daḫı getür [5]ve sözüñ ne ise ortaya yitür."

[MECLİS]

[6]ŞĀH CELĀL LĀLE-İ ĀLE CEVĀB VİRDÜGİDÜR

[7]**Şāh Celāl** çün lāle-i ālden bu kelāmı diñledi gözinden jāle gibi yaşı döküp bülbül gibi iñledi ve eytdi ki: “Ey lāle ve ey meclis-i çemene piyāle [8]kelāmuñ tebāh olduġıçün dimāġuñ da siyāh olmışdır. Pes bāġda elüñe cām-ı gül-gün alursın ve ciger ḳanın içen [9]ʿāşıḳlar ile baḫş ḳılursın. Dil-berler gibi yüzüñe gül-güne sürersin dil-fikārlıḳ daʿvāsın ne vechle idersin. Gül-nār gibi yüzüñe ḳızılca [10]dürtersin ve ʿanber-miṣāl ḫāller bezersin pes ʿāşıḳ-ı dil-fikārlık daʿvāsın nice ḳılursın. Firāḳ-ı **Cemāl**’den ḫaberdār ve mübtelā-yı [11]hicrān-ı yār-i cefākār degülsin anuñçün gül gibi ruḫuñ āl ve derūnuñ fāriġ u bī-melāldür. Sebze vü kūhsārlarda elüñde cām [12]ve kefüñde piyāle-i ṣafā-encām sen ġam-ı ʿışḳdan nice ḫaberdārsın ve ġuṣṣa vü endūh-ı firāḳa ḳanda giriftārsın. Lāf idersin ki mesnedüm [13]seng-i ḫārādur ammā giydügüñ bir nāzik câme-i ḫārādur. Bir kimse ki ʿāşıḳ-ı dīdār-ı **Cemāl** ola anuñ ḳaftānı ne vechle aṭlas ola. [14]Evvelā derdi olana ṭaleb baʿdehu ol ṭaleb sebebi ile kendü de sürūr u ṭarab lāzımdur. Sen ʿale’d-devām sebzezār [15]kenārında ḳıyām idersin lebüñ ḫandān ve elüñde cām ṭutarsın. El-ḥaḳ çoḳ şehr ü diyār gezmişem ammā sencileyin ʿāşıḳ-ı kūr-menişe ṭūş [16]olmamışam.” Pes çün lāle **Celāl**’den bu kelāmı gūş itdi mülzem olup aġzın yumdı ḫamūş itdi.

BENEFŞE ŞĀH CELĀL İLE MÜNĀẒARA İTDÜGİDÜR

[17]Meger kim benefşe çemenden bir gūşede ṣūfīler gibi murāḳabede ve **Şāh**’la lālenüñ baḫṣini müşāhadede olup [18]cümleten gūş ve bir kenārda bükilüp ḫāmūş idi. Çün lāle cevābdan ʿāciz ve **Şāh**’uñ ṭaʿnı ḥadden mütecāviz oldı benefşe [19]zebāna gelüp eytdi ki: “Ey nev-cüvān benüm gibi ʿāşıḳdan niçün ḥayā itmezsin ve inṣāf yolına neye gitmezsin. Ben ol [20]maḥbūbuñ derd ü ġamın ol ḳadar çekdüm ki ḳāmetüm hilāl gibi bükildi ve anuñ ʿışḳı elemin ol mertebe gördüm ki ḳaddüm iki ḳat olup [21]egildi. Çün ölmezden evvel mevtüm görmişem kebūdlar giyüp mātemüm itmişem ve başum ġam dizine yatmış ve ayaġım ḥayret ile yire [22]batmışdur. Vücūdum ilik gibi bārik ve gündüzüm giceler gibi tārīkdür. Döşegüm ḫāk yaṣdıġum seng bu sebebden göñlüm tengdür. [23]Çarḫdan ittifāḳan bir bārān olsa ol gün baña tūfān olur. Ol ḳadar ḥaḳīr ü bī-ḳadrüm ki ḫāṣṣ u ʿāmm beni çekmez ve ol mertebe [24]ẕelīl ü ḫorım ki her kişi beni pāy-māl eyler. Sā’ir reyāḥīne naẓar itseñ benden alçaġın görmezsin ve bāḳī şükūfeye baḳsañ [25]benden yire aḳrabın bulmazsın. Her çend ḫāk üzre birkaç berg dökmişem lākin dūst ġayrından dāmenüm pāk idüp çekmişemdür. [26]Bu

mertebede sen dem-beste vü lāl ve ʿaḳluñ deng ve zebānuñ pür-kelāl olup baña cevāb viremezsin ve mīzān-ı ʿışḳa [27]benüm ile berāber giremezsin.”

[28]CELĀL BENEFŞEYE CEVĀB VİRDÜGİDÜR

[29]Çün **Celāl** benefşeden iʿtirāż ve suʾāl işitdi cevābında zebān açup eytdi: “Ey zerrāḳ-ı ezrāḳ-pūş [30]sen ʿışḳdan ḫaber ṭutmazsın. Ḫamūş zāhidler şeklinde sālūs ve esīr-i nām u neng ü nāmūssın.

[187a]

[1]Sen bustān u bāġla der-bend ve rūz u şeb ḳarīn-i sükker ü ḳand serv sāyesini mesken ve çemen meclisini vaṭan idinmişsin. Sen [2]benüm maʿşūkum firāḳından ḫaberdār ve rāh-ı beyābān gerd ü ḫākinden dil-efkār degülsin. Gāh zīnet-i bāġ u gülzār ve gāh ārāyiş-i [3]ḥoḳḳa-i ʿaṭṭārsın. Gāh dil-berler elinde olursın ve gāh ʿāşıḳlar destār u serinde ṭurursın. Evvelā ʿışḳa sūz u derd ve eşk-i ḫūnīn ve [4]çehre-i zerd gerek. Sen bāġ içinde dem-ā-dem şüküfte ve ben dil-i pür-dāġ ile beyābānda ba-sūḫte ve ciger ḫaste olup [5]sen gül ruḫlar ile ṣoḥbetde ve ben dīv ü perīler cengi ile miḥnetde sen sebzeden serīr üzre şāhlar gibi cāy-gīrsin [6]ve ben Ḳalʿa-i **Dil-güdāz** çāhında bend-i belā ile esīrem. Ḥaḳīḳat-i ḥāl bu vech üzre iken benüm ile nice ʿışḳ baḥsin idersin [7]ve benüm ḥużūrumda ne vechle daʿvā-yı derd-i maḥabbet eylersin.” Çün benefşe bu nükteleri diñledi **Şāh Celāl**’üñ keyfiyyet-i ḥālin [8]añladı. Pes eyledügi daʿvīden vāzgeldi ve itdügi küstāḫlıḳdan ḫacel ve bu mertebe cürʾetden münfaʿil olup būstānuñ bir gūşesinde oturup [9]ḫacāletden iñledi. **Şāh Celāl** daḫı edā-yı merām ve ḫatm-i kelām eyledi.

[10]SŪSEN-İ DEH-ZEBĀN ŞĀH’A İʿTİRĀŻ VE ḪASB-I ḤĀLİN BEYĀN EYLEDÜGİDÜR

[11]Pes sūsen-i kebūdī-beden zebān-ı iʿtirāżı dırāz ve kendü ḫasb-ı ḥāline āġāz idüp eytdi: “Ey cüvān niceye dek bu meclisde [12]perde-sāz ve daʿvā-yı ʿışḳ ile naġme-perdāz ve bu maḳāmda zebān-dırāz olasın. Ben ki çemende çerb-zebān ve ṭavīlü’l-[13]lisānem maʿşūḳ ḫażretinde beste-dehān ve meydān-ı dāʿvāda keşīde-ʿinānem. Libāsum mātem-i ġam ile kebūd ve āh-ı āteşīnüm sebebi ile [14]vücūdum pür-dūd olup berg ü bārım tīġ u ḫancer ve vücūd-ı zār u nezzārum ḫancer ü şemşīre siper olmışdur. Ġam-ı ʿışḳ ile gerdenüme [15]ḫancer ve ser-nīze üzerine ser ḳoyup gāh ḳanlu yaş ile naẓīr-i gül-i aḥmer ve gāh çehre-i zerd ile miṣāl-i nergis-i aṣfer egerçi nāmum sūsen-i [16]āzāddur ammā pā der-gil olmaḳdan vücudum

naẕīr-i serv-i şimşāddur. ʿIşḳdan lāle gibi derūnum dāġdār ve her seḥer felek başum üzre [17]jāle-bārdur. Ol ḫuceste-liḳā ġamı ile dāʾim şemʿ gibi bir ayaġ üzre giceler ḳāʾim ve gündüzler viṣāl ümmīdi ile ṣāʾim. Sen ki ṣubḥ u şām nāle [18]ḳılursın ol dildāruñ ʿışḳından neñ var ve ne bilürsin."

[MECLİS-İ SŪSEN]

[19]ŞĀH CELĀL SŪSENİ CEVĀB İLE LĀL EYLEDÜGİDÜR

[20]**Şāh** çün sūsenden bu kelāmı gūş itdi ġonçe gibi dehānın açup bülbül gibi ḫurūş itdi ve eytdi: "Ey zebān-āver-i pür-gūy [21]ve ey dil-āver-i ceng-cūy dūst ʿışḳında lāzım olan tażarruʿ u niyāzdur ālāt-ı ceng ile zebān-dırāz degüldür. [22]ʿĀşıḳ olan miskīn ü ḫāk-nihād u ehl-i tevāżuʿ olup mütekebbir ü cabbār u ser-efrāz degüldür. Ol kimse ki gül gibi [23]libāsı rengīndür hicrān-ı dūst ile nice ġamgīndür. Leb-i cūyda gül gibi oturmışsın ve ġulġul-i bülbüle ḳulaḳ ṭutup ṭurmışsın. [24]Aṣḥāb-ı tenaʿum gibi ayaġuñı ṣuya ṣalmışsın ve taḫt-ı çemen üzre salṭanat dādın almışsın. Böyle ten-perverlik ve bu nevʿ [25]serverlik ile ṭurup benüm ile ʿışḳ daʿvāsın idersin ve bu meydānda rāh-ı mücādeleye gidersin. Ben çün āteş-i derūnumı fürūzān idem [26]gülşen-i bāġı yandurup sūzān idem. Şemʿ ki vücūdın āteş ile yandurur ʿışḳ-bāzlıġı [27]benden ögrenür. Dūst ġamı [ile] çün āh idem ḳubbe-i āsmānı siyāh idem. Sen ne bilürsin ki ʿāşıḳ kimdür

[187b]

[1]yāḫūd sūz u ġam-ı ʿışḳ nedür." Çün **Celāl** bu ḥikāyeti icmāl itdi susenüñ zebānını lāl ve derūnını pür-kelāl itdi. [2]Şöyle ki ile'l-ān ol ḫacāletde sākit ve deh-zebān iken nuṭḳdan ḳalup ṣāmit oldı. Ol çemende şükūfe vü gül bisyār ve ol [3]sebzezārda reyḥān u sünbül bī-şumār idi ammā çün **Celāl**'den bu ḥāleti gördiler ve sūsen bu ḳadar zebān ile **Şāh**'uñ [4]cevābında ḫayrān oldugın müşāhade ḳıldılar cümlesi ḫacāletden dehānların bağladı ve her biri ol būstāndan bir gūşeye [5]varup āteş-i şermī ile cigerin ṭaġladı. Bundan ṣoñra **Şāh** her ne ḳadar ki ol gülşeni ṭavāf ve seyr ü gül-geşt-i eṭrāf itdi [6]hīçbir gülden ḫiṭāb ve bir lāle ve bir sünbülden suʾāl u cevāb işitmedi ve ḫayl-i çemenden bir nesne iʿtirāż yolına gitmedi.

[7]ŞĀH CELĀL OL BŪSTĀNDAN BİR ṢANEM-İ ZEBERCEDE ṬŪŞ OLUP MÜNĀẒARA EYLEDÜGİDÜR

[8]**Şāh Celāl** ʿizz ü iclāl ile seyr-i būstān ve temāşā-yı gül ü reyḥān ider iken miyān-ı būstānda [9]pīrūze-i zerkārdan bir ḳubbe-i ʿālī-i pür-kār gördi ki eṭrāfında ʿaḳīḳden dört menār ve her

menāre başında [10]dürr ü cevher ile muraṣṣaʿ altundan birer mīl-i muṣannaʿ var. Pes **Şāh** der-ḥāl ḳubbenüñ ḳapusına vardı ve naẕar idüp gördi ki [11]laʿlden bir ḳapusı ve altundan ve gümüşden ḥalḳası ve kilīdi var. **Şāh** ol maḥalle gelicek ḳapu kendüden açıldı. Pes ḳubbenüñ içinde girüp geldi gördi ki [12]mercāndan bir taḫt ḳurılmış ve ādem şeklinde zebercedden düzilmiş bir büt oturmış ki iki yāḳūt pāresinden gözleri ve incüden dişleri [13]ve laʿlden lebleri olup egninde beyāż ḥarīrden cāmesi ve başında altundan bir tācı var. Çün **Şāh** ol ṣaneme naẕar ṣaldı mehābetinden kendüyi [14]bir dehşet ü ḥayret aldı. Ol eṣnāda ol ṣanem-i zeberced gözlerin açdı ve ādem-i ẕī-rūḥ gibi **Şāh**'a ḫiṭāb idüp didi [15]ki: "Ey ʿāşıḳ-ı **Cemāl-perī** ve ey ʿışḳ sebebi ile mülk ü māl ve taḫt u tācından berī eger sen ehl-i naẕar ve sırr-ı ʿışḳdan bā-ḫaber iseñ [16]saña bir suʾālüm ve senüñ ile bir özge maḳālüm var. Fi'l-ḥaḳīḳa eger sen ʿāşıḳ-ı ṣādıḳ iseñ gerekdür ki ḥāle muvāfıḳ ve nefs-i emre muṭābıḳ [17]bir cevāb-ı lāʾiḳ viresin. İmdi sen ki cihānda daʿvā-yı ʿışḳ-ı **Cemāl** ve iddiʿā-yı vecd ü ḥāl eylersin ḥālā senden ḥaḳīḳat-i ʿışḳuñ nişānların [18]ve sırr-ı maḥabbetüñ beyānın ṭaleb iderem. İmdi ḫaber vir ki ʿışḳ ne cevherdür ve anuñ baḥr u berden maʿdeni [19]ne yirdür. Eger bu remzi beyān ve ol müşkili ʿayān itdüñ ise ṣaffında merd ve ehl-i maḥabbet zümresinde bir ferdsin [20]ve eger bu müşkili ḥal ve bu ʿuḳdeyi münḥal itmez iseñ ʿışḳda olan daʿvāñ bāṭıl ve ʿömrüñ żāyiʿ ve evḳātuñ ʿāṭıldur."

[MECLİS-İ ŞANEM-İ ZEBERCED]

[21]ŞĀH CELĀL'ÜÑ ŞANEM-İ ZEBERCEDE CEVĀB VİRDÜGİDÜR

[22]Çün **Celāl**-i ṣāḥib-ḥāl ḥaḳīḳat-i suʾāli bildi ve ṣanem-i zebercedden netīce-i maḳāli keşf ḳıldı. Ḥoḳḳa-i dehānın bāz ve beẕl-i maʿrifete [23]āġāz idüp ṣanduḳ-ı maʿnāyı açdı ve içinde olan her dürr-i zībāyı niṣār idüp ṣaçdı ve eytdi: "Eger sen ḳarīn-i fehm ü idrāk [24]ve peyrev-i ʿaḳl-ı derrāk olasın ben saña ol ʿışḳ-ı pāküñ ḥikāyetin ideyin ve ṭarīḳ-i maḥabbet beyānında senüñ ile rāh-ı inṣāfa [25]gideyin. İmdi ʿışḳ maʿşūḳuñ ḥüsn-i rūyından bir nūr ve ol ṭalʿat-ı zībādan bir ẓuhūrdur ki ʿāşıḳ içün [26]maʿşūḳā delīl ve dūst cānibine hādī-i sebīldür. ʿIşḳ bir şemʿdür ki çün ʿalevlene maʿşūḳdan ġayrı her ne bulınursa göyinüp [27]yana çün ʿışḳ göñülde fitne peydā ideʿaḳl andan bir nice menzil ıraḳ gide. ʿĀşıḳlıḳ yolında selāmet olmaz, ʿışḳ [28]bī-melāmet olmaz. ʿIşḳ u maʿşūḳ u ʿāşıḳ cümlesi şeyʾ-i vāḥid ve bunlar birbirinden cüdā degül mütteḥiddür. ʿIşḳ ki āteş-feşān [29]ide ʿuşşāḳuñ varlıġını sūzān ide.

Naẓm:

[feʿ ilātün / mefāʿ ilün / feʿ ilün]

1 ʿIşḳ āyine-i viṣāl oldı
Feyż ẕü'l-ʿizz ve'l-celāl oldı

2 ʿIşḳa ʿāşıḳdan özge dānā yoḳ
[30]Anda hīç kār-ı ʿaḳl-ı raʿnā yoḳ[118]

---

[118] Burada müellif hattı da dâhil olmak üzere diğer istinsah nüshaların hiçbirinde bulunmayıp sadece TDKK nüshasında bulunan Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın *Mârifet-nâme* adlı meşhur eserinden alınmış "aşk" bahsine ilişkin uzunca bir manzume vardır (2018: 857-860). Mesnevi nazım şekliyle yazılmış 59 beyitlik manzumenin TDKK'de bulunan metni (aslına göre iki beyit eksik) şu şekildedir:

[feʿ ilātün / mefāʿ ilün / feʿ ilün]
1 ʿIşḳ maḫfīken āşkār oldı / Cümle ervāḥ aña şikār oldı
2 ʿIşḳ āṣārın eylemiş iẓhār / Faʿ tebir minh yā ẕevi'l-ebṣār
3 ʿIşḳ bünyād-ı her dü ʿālemdür / Cevher-i aṣl rūḥ-ı ādemdür
4 ʿIşḳ binā-yı çarḫ-ı aʿẓamdur / ʿAḳl küldür o rūḥ-ı ekremdür
5 ʿIşḳdur bil ki mebdeʾ-i eşyā / Cümle nūrından oldılar peydā
6 ʿIşḳ ʿurūş oldı ferş levḥ ü ḳalem / Buldı andan şifā-yı derd elem
7 ʿIşḳ cennāt-i ḥūr-i ʿayn olmış / Güş-ı şīrīn-i engübīn olmış
8 ʿIşḳ çün ʿayn-ı selsebīl olmış / Her göñülden aña sebīl olmış
9 ʿIşḳ ḫūrşīd-i māh-ı tābāndur / Verd ü reyḥān-ı bāġ-ı būstāndur
10 ʿIşḳdur ḥüsn-i Ādem ü Ḥavvā / Maḳʿad-ı ṣıdḳ u cennet-i meʾvā
11 ʿIşḳ makbūl-i ādem olmışdur / Ḳıble-i cümle ʿālem olmışdur
12 ʿIşḳdur maṭlab-ı ḥafī vü celī / Hem odur ḳaṣd-ı her nebī vü velī
13 ʿIşḳ miʿrāc-ı enbiyā olmış / Ḫilʿat ü tāc-ı evliyā olmış
14 ʿIşḳ şeh-bāz-ı lā-mekānīdür / Nükte-i sırr-ı kün-fekānīdür
15 ʿIşḳ miftāḫ-ı her fütūḥ olmış / Mūnis-i ʿaḳl u ḳalb ü rūḥ olmış
16 ʿIşḳ bī-ʿayn u şın u ḳāf añla / Aṣl odur ʿaḳlı sen güẕāf añla
17 ʿIşḳ ise nūr-ı ʿaḳl u īmāndur / Sırr-ı İslām u ḥüsn-i iḥsāndur
18 ʿIşḳ kān-ı ʿulūm u ʿirfāndur / Nūr-ı çeşm ü cān-ı her cāndur
19 ʿIşḳ mānend-i erġanūn olmış / Hep ʿulūm içre ẕū-fünūn olmış
20 ʿIşḳ üstād pīr-i her fendür / Ḳalb-i ʿuşşāḳ anuñla rūşendür
21 ʿIşḳ tevḥīd-i ṣādıḳ olmışdur / Mūnis-i cān-ı ʿāşıḳ olmışdur
22 ʿIşḳdur dilde sırr-ı Subḥānī / Raḥmet ü ḥubb-ı ḫāṣṣ-ı Yezdānī
23 ʿIşḳdur nūr u menbaʿ-ı envār / Hem odur sırr-ı maʿden-i esrār
24 ʿIşḳdur sırr-ı nefiy ü iṯbāt / Baḥr-ı tevḥīd odur ḳamu ābāt
25 ʿIşḳ tefsīr-i sırr-ı Ḳurān'dur / Cümle müşkil anuñla āsāndur
26 ʿIşḳ sīmurġ-ı Kūh-ı Ḳāf olmış / Cümle maʿnāda mū-şikāf olmış
27 ʿIşḳ āyīne-i cemāl añla / Sırr-ı esrār-ı ẕü'l-celāl añla
28 ʿIşḳ ḥacc ü ḥaḳīḳat oldı zekāt / Teşne dillerde odur āb-ı ḥayāt
29 ʿIşḳdur leẕẕet-i ṣıyām u namāz / Her dem eyler özine nāz u niyāz
30 ʿIşḳ kendiyle şeh-bāz olmış / Kendi ḥüsnine pür-niyāz olmış
31 ʿIşḳ ider kendüye suʾāl-i ʿitāb / İşidür kendiden yine cevāb
32 ʿIşḳ hem ʿārif oldı hem maʿrūf / Kendi hem vāṣıf oldı hem mevṣūf
33 ʿIşḳdur şāh u ṭāliʿ i mesʿūd / Hem o yār ile ʿāḳıbet maḥmūd
34 ʿIşḳ dil taḫtı üzre sulṭāndur / Meṯelā mūruz ol Süleymān'dur
35 ʿIşḳ sulṭānı nām u şān bilmez / Oldı āzāde ḫānmān bilmez
36 ʿIşḳ bilmez zen ü benīn ü benāt / Seyyiʾātı ider ḳamu ḥasenāt
37 ʿIşḳ-ı pāk içre yoḳdur aṣla raġbet / Cümle yeksān aña şehādet raġbet
38 ʿIşḳ içün ḳurb u baʿīd yeksāndur / Ve hüve'l-ān hem kemākāndur
39 ʿIşḳ ider ḳalbden çü keşf-i ḥicāb / Bilmez olur nedür ṣevāb u ʿiḳāb
40 ʿIşḳ fāsıḳ ider Müslīmān'ı / Baḫş ider ṣoñra nūr-ı ʿirfānı

Neṯr:

ʿAḳl baḥrine ġarḳ olan ʿışḳuñ taḥḳīḳine vāṣıl degül ṣaḥrā-yı ʿaḳlda ser-gerdān olan ʿışḳ [31]ḫalvet-ḫānesine dāḫil degül. Mādām ki varlıḳdan bir ẕerre bāḳī ola mümkin degül ki ʿışḳ aña sāḳī ola. Her kime kim kendüden ḫaber ola [32]müyesser midür ki ʿışḳdan anda eṯer ola. ʿIşḳ yürekden kebāb ister belī ʿışḳ bir genc-i ḫarāb ister. ʿIşḳ mā vü meni ḳomaz

[188a]

[1]mülk-i vücūdın ḫarāb idüp cism ü teni ṭutmaz. ʿIşḳ çün ten varlıġını ḫāk ider ḫāne-i ḳalbi raḫt-ı ġayrdan pāk ider. [2]ʿIşḳ dilden ḳasvet ü zengi maḥv ider daḫı būy u rengi ḳomayup defʿ eyler. Sen ki bir ṣanem-i pür-naḳş u bī-cānsın [3]ʿışḳ u maʿṣūḳdan bī-ḫaber bir cism-i bī-revānsın. Mādām ki ʿāşıḳ-ı dildār olmazsın sırr-ı ʿışḳdan ḫaberdār olmazsın." Çün ṣanem-i [4]zebercedī **Şāh**'dan bu maʿnī-i bī-ḥaddi işitdi pesend idüp taḥsīn-i firāvān itdi ve eytdi: "Ey cüvān ve ey maṭlūb-ı cān u [5]cihān sen ʿāşıḳlara şāhsın zīrā rumūz-ı ʿışḳdan āgāhsın. İmdi ey server-i ʿuşşāḳ ve ey rūy-ı **Cemāl**'e müştāḳ bende miṯāl-i cām-ı gitī-nümā [6]bir āyīne-i pür-ṣafā vardur ki cihānda aña naẓīr ü ʿadīl ü ʿālem-i kevn ü mekānda aña bir şebīh ü bedīl olmayup māh u ḫūrşīd āyīnesinden [7]ve cām-ı cihān-nümādan iclādur. Mūnis-i rūḥ-ı mübtelā ve bizüm içün bu ʿālemde āyīne-i gitī-nümā budur. Bu āyīnenüñ miṯli olmaz ve rūzgāra [8]bunuñ naẓīri gelmez ammā vācib budur ki muḳābelesinden nefes urulmaya ve ʿale'd-devām ṣafḥasına naẓar olınup kelām u nuṭḳ ile ḳarşusında dem urılmaḳ [9]revā görilmeye. Mādām ki aña nefes ṭoḳınmaya **Cemāl**'üñ cemāli anda ʿayān ve ol maʿṣūḳ-ı cānuñ timṯāli anuñ yüzinde nümāyāndur. Nefes ki hevā yolıdur mādām ki [10]baġlu olmaya ol perī ol āyīnede ʿaks idüp tecellī ḳılmaya. Şöyle ki ol āyīne öñinde dem urasın ve anuñ ṣafāsın görüp [11]yüzine ẓulmet getüresin fi'l-ḥāl içinde **Yemne-cādū** ṣūreti ʿayān ve

---

41 ʿIşḳ dīvāne eyler uslı insānı / Maḥv ider ġafleti nisyānı
42 ʿIşḳ her ne göñülde ḳılsa ḳarār / Māsivā ḳoymaz anda cümle yıḳar
43 ʿIşḳdur nār-ı nūr-ı tābende / Merd-i āzādeyi ider bende
44 ʿIşḳ ṣayyād-ı murġ-ı insāndur / Cāmiʿ-i ṣeml-i her perīṣāndur
45 ʿIşḳ kime kim ʿināyet ider / Cümle ḫālde anı ḥimāyet ider
46 ʿIşḳ her kime āṣnālıḳ ider / Ẕāt-ı maʿṣūḳa reh-nümālıḳ ider
47 ʿIşḳ gözden göñülde pinhāndur / Dāʾimā cān içinde ol cāndur
48 ʿIşḳ dil ḫalvetinde cānāndur / Bilmeyen ḫalḳ içinde çobāndur
49 ʿIşḳ miḥrāb-ı cān u dildür hem / Ḳıble-i cism-i āb u kildür hem
50 ʿIşḳ hem nūṣ-ı cān olur hem nīṣ / Her dem oldur ḳamuya merhem-i rīṣ
51 ʿIşḳ cānuñ ṭabīb-i ḥāẕıḳıdur / Gāh maʿṣūḳ u gāh ʿāşıḳıdur
52 ʿIşḳ dil ḥücresindedür çü muḳīm / Kim ki ʿāşıḳdur aña yoḳdur bīm
53 ʿIşḳdur ẕevḳ ü cān u leẕẕet ü şevḳ / Kim ki ʿāşıḳ degül o bulmadı ẕevḳ
54 ʿIşḳ bī-şerḥ ü bī-beyān olmış / Vāṣıf-ı ʿışḳ bī-lisān olmış
55 ʿIşḳ bāḳī-i lā-yezāl olmış / Cümle evṣāf pür-kemāl olmış
56 ʿIşḳ vaṣf-ı Vedūd-ı bī-çundur / ʿAdd u ḥadden şüʾūnı bīrūndur
57 ʿIşḳ hem evvel oldı hem āḫir / Cümleden bāṭın oldı hem ẓāhir
58 ʿIşḳdur aṣl u ferʿ vücūd u mevcūd / ʿIşḳdan oldı külli şeyʾ mevcūd
59 ʿIşḳdur ʿışḳ cümle bi't-taḥḳīḳ / Ḥaḳḳı ḥaḳdur bu sözler it taṣdīḳ (TDKK, 94a-95a)

düşmenlerüñ heyʾeti anda nümāyān olur. [12]El-ḥāṣıl ṣafā vü keder ol āyīnede münʿakis ve cümleten ḫayr u şer ol ṣaḥīfede müntaḳışdur. Ḥālā ol āyīneyi saña teslīm [13]ve levāzım-ı iḥsānı ḫużūruña taḳdīm ideyin lākin anı oñat ṣaḳla ve kemā-yenbaġī ḥıfẓ eyle ve aġzuñ yumup maʿşūḳuñı dāʾimā içinde [14]müşāhade ve ol āyīnede muʿāyene eyle." **Şāh** çün ṣanemden āyīnenüñ vaṣfın işitdi müştāḳ olup eytdi: "İmdi ol āyīneyi [15]getür ve ol vaṣf itdügin nesneyi bu ṭālibüñ ḫużūrına yitür. Pes ṣanem āyīneyi der-ḥāl eline ṣundı gūyā ki hümā-yı devlet idi ki başına [16]ḳondı. Çün **Şāh** āyīneye nigāh itdi ve nefes baġlayup ṭurdı rūy-ı **Cemāl**'i āyīnede gördi ve çün dīdesin ṭalʿat-ı yāre [17]açdı bī-ḫūd olup feryād ile āh çekdi. Pes hemān ki nefesi āyīneye ṭoḳındı yüzüni ẓulmet ḳaplayup **Yemne-cādū**'nuñ çehresi [18]içinde görindi. Pes **Şāh**-ı devrān āyīnenüñ ḥāline ḫayrān ve ol ṣanem taḫt üzerinde ġāʾib ü pinhān [19]olup eṭrāf-ı bāġı her ne ḳadar ki cūyān oldı ol ḳubbeden eṣer ve taḫt u ṣanemden nişān bulınmadı. Āḫir ol āyīneyi ḥarīr [20]içine ṣardı ve ḳalb-i ṣāfīsi gibi derūn-ı sīnesine ṣaldı ve bāġdan ṭaşra çıḳup dil-i zār ve dīde-i eşk-bār ile [21]**Fīl-peyker**'e süvār oldı ve gāh āyīnede rūy-ı **Cemāl**''in ʿaksin ve gāh ḥarīr-i pārede ol taṣvīr ü ḫayālüñ naḳşın seyr itdi.

[22]Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Ḫoş dimiş ol ḥakīm-i pür-esrār
Ki olupdur sözi dür-i şehvār

2 Dilde bir ḫūb ḥoḳḳa pinhāndur
Anda ol ḫātem-i Süleymān'dur

3 [23]Ḳalbüñe girdi ejdehā-yı siyāh
Saña ol ḫātime virür mi rāh

4 Ḥoḳḳa ol ḳalb-i pāk-i insāndur
Ḫātem enfās-ı sırr-ı Raḥmān'dur

5 Diler iseñ elüñde ḫātem ola
Ejdehā mübtelā-yı mātem ola

6 [24]Küşte olmazsa ejdehā-yı pelīd
Ḫātem-i ʿizz ü devlet itme ümīd

7 Bulasın çün mekīn-i rūḥānī
Alasın milket-i Süleymān'ı

[25]ŞĀH CELĀL ġŪL-İ BEYĀBĀNA İRİŞDÜGİ VE ġŪL KENDÜYİ ŞĀH LEHRĀS ṢŪRETİNDE GÖSTERDÜGİDÜR

Neṯr:

[26]Rāvī-i ḳıṣṣa-i pür-şikāyet şöyle ḥikāyet ider ki çün **Şāh Celāl** ol būstān-ı ḫayālden çıḳup gitdi [27]āyīne vü ḥarīri kendüye enīs itdi. Her bār ki dem-i nefesin sīnesinde muḥāfaẓa iderdi içinde ṭalʿat-i **Cemāl**'i müşāhade ḳılurdı [28]ve ol zamān ki bī-iḫtiyār āh idüp nefes ururdı anda **Yemne-cādū**'nuñ timṯālin görürdi. Bir demde ol mirʾat [29]gāh nūr olurdı gāh ẓulmet olurdı ve bir nefesde gāh ṣafā olurdı gāh ḥasret.

Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Āyine ḳalb-i pāk-i rūşendür
Ki bize feyż-i ḳuds ü gülşendür

2 Cān Cemāl oldı Yemne bu tendür
Beden ü cism cāna düşmendür

3 [30]Çün nefis ḳapusını bend itdüñ
Vaṣl ile cānı behremend itdüñ

4 Āyine yüzine çü dem urduñ
Anda cādū-yı Yemne'yi gördüñ

5 [31]Āyine ṣāf olursa ʿaks-i Cemāl
Müntaḳış olur anda bī-imhāl

6 Ẓulmet-i jeng olursa līk anda
Rūy-ı cānān görinmeye cānda

Neṯr:

[32]Çün **Şāh**-ı bā-intibāh bu vechle on gün gitdi nā-gāh yolı bir ʿaẓīm mīşezāra yitdi. Ol mīşede ṣandal u ʿūd gibi dıraḫtlar [33]ve gün-ā-gün mīveler olup envāʿ-ı şükūfe vü bahārı açılmış ve çemenzārı üzre eṣnāf-ı izhārı ṣaçılmış. Pes **Şāh**, **İḫtiyār** ve **ʿAyyār**'a [34]eytdi: "ʿAcīb mīşezār ve ġarīb şükūfedār eşcārdur. Āyā bunda daḫı ʿacāʾibden ne var ve içinde ġarāʾibden ne ṭutar ola." **Vezīr** eytdi: "[35]Şāhum rāh-ı **Ḳāf** naḳş u ḫayāl ile ṭolu ve dürlü ʿacāʾib ile memlūdur. Bu rāh bir ġarīb rāhdur, bunuñ esrārından ancaḳ Rabb-i ʿizzet āgāhdur."

[188b]

[1]Pes **Şāh** çün ilerü vardı naẓar idüp gördi ki aġaçlarınuñ her yapraġı üzre ḫaṭṭ-ı ġubār ile yazılmış ṣad hezār kimse bu yolda [2]helāk oldı ve cism ü cānı berāber-i ḫāk olup bir ferd ḳaṣr-ı **Cemāl**'e vāṣıl ve ḫalvet-ḫāne-i viṣāle dāḫil olmadı. Pes **Şāh** her ḳanġı [3]berge nigāh ḳıldı bu maʿnāyı üzerinde yazılmış buldı. Lākin iltifāt itmeyüp eytdi: "Eger bu yolda üstüḫˇānlarum peyvendi üzile [4]imkān yoḳdur ki viṣāl ümmīdinüñ riştesi kesile." Meger ol mīşezārda **Ṣaġāl**-nām bir ġūl-i beyābānī ve bir dīv-i zebānī sākin olurdı [5]ve Kūh-ı **Ḳāf**'a varınca dīvlerden bāc u ḫarāc alurdı. Fi'l-hāl **Şāh Celāl**'üñ ḫaberin aldı ve der-zamān siḥr ü telbīs ile **Celāl**'üñ atası [6]**Şāh Lehrās** şeklinde ḳıldı. Ġūl ʿaskerinden bī-nihāye şeyāṭīn var idi. Her birisin ṣūret-i ādeme ḳoyup baʿżın penç vezīr ve baʿżın nüdemā-yı [7]rūşen-żamīri heyʾetine girdi. Pes **Şāh**-ı zamāne **Feylesof**'a eytdi: "Ey **ʿAyyār** kebūter-i ṭayyār gibi bu mīşenüñ eṭrāfında [8]pervāz ve dīde-i ḥaḳīḳat boynuñı güşāde vü bāz eyle. Tā ki bu mīşede cinn ü dīvden kim var bilesin ve bu menzilde ʿacāʾib ü ġarāʾibden [9]ne var görüp añlayasın." Pes çün **ʿAyyār**, **Şāh**-ı bā-iʿtiyāddan istimāʿ-ı kelām-ı gevher-bār itdi miṣāl-i kebūter bāl u per urup dil-i pür-endīşe ile [10]mīşe cānibine gitdi ve ol mīşe içinde bir ḳaṣr-ı zerkāra yitdi. Pes naẓar idüp gördi ki bir muṣannaʿ taḫt ve anuñ üzerinde **Lehrās**-ı nīk-baḫt oturmış [11]ve egnine libās-ı rengīn ve başına tāc-ı zerrīn urunmış ve penç vezīr-i nīkū-rāy pāy-i taḫt öñinde ayaġ üzre ṭurmış, **Şāh** [12]**Lehrās** nedīmleri ile meclis idüp ve serv-ḳad sāḳīlerüñ ellerinde cām-ı şarāb ve sīm-sāḳ muṭrıblaruñ kenārında çeng ü ʿūd u rebāb olup cām-ı şarābı [13]nūş ve naġme-i rebābı gūş idüp oturmış. Muṣāḥiblerine ḫiṭāb idüp eydür ki: "**Feylesof-ı ʿAyyār**'ı görüñ ki cādūlıḳ ile kendüyi bir kebūter [14]ve bir murġ-ı tīz-per idüp ḳaṣruñ şerefesinden inmez ve bizüm meclisimüze gelmez ve bize gelüp mūnis olmaz. Bir aya ḳarībdür ki [15]**Cemāl-perī** bizi tāc u taḫtdan berī idüp bu ḳaṣrda ḥabs ve **Şāh Celāl** bunda gelür diyü intiẓār ile bend eyledi. Ḥālā ferzendüm **Celāl**'e [16]intiẓār ve bunda gelür diyü ārzū-yı dīdār üzreyem. Çün **Feylesof** bu kelāmı işitdi kebūter iken ḳumrı gibi ḫande itdi ve eytdi ki: "Taḥḳīḳ [17]bu **Lehrās** degül, dīv yā nesnās veyā ġūldür." Çün **ʿAyyār** ḳażiyyeden āgāh oldı ḳanat büküp **Ḥażret-i Şāh** ḥużūrına [18]geldi ve ḫaber virdi ki: "Bu mīşezāruñ içinde bir ḳaṣr-ı ʿālī var ve ḳaṣr içinde bir taḫt-ı zerkār ve taḫt üzre **Lehrās**-ı kāmkār ḳarār itmiş. [19]Sulṭānuñ ḳarşusında vüzerā ve pāy-i taḫt öñinde ḫayl ü ḥaşem ve cümle-i ümerā ṭurup cāme-i zer-nigār dūşında ve tāc-ı Ḫusrev'i başında [20]olup bāde-i gül-rengi nūş ve nidā-yı rebāb ve nāle-i çengi gūş idüp zebānı şöyle söyler ve lisānı böyle ḥikāyet eyler ki: '**Cemāl-perī** bizi bunda [21]bend itdi tā ki **Celāl** bu maḳāma gele. Ḥālā aña muntaẓıram ki ferzendümüñ cemāli ile gözüm rūşen ola.'" **Şāh** çün bu ḥikāyeti gūş itdi **ʿAyyār**'a [22]baḳup eytdi: "Bu ḳażiyye ḫilāf-ı maʿḳūl ve bī-şek fenn ü mekr-i dīv ü ġūldür ammā ne ḥāl ise elbette ol ḳaṣr cānibine varmaḳ

ve başa her ne [23]yazılmış ise görmek gerek” diyüp **Fīl-peyker**’i sürdi ve ism-i aʿẓam oḳuyup kendü ve yārānı üzerine urdı ve çün ol ḳubbe-i [24]aḫżar ve ol ḳaṣr-ı zībā-manẓara irdi bir ṭāḳ-ı zerkār ve bir revāḳ-ı pür-naḳş u nigār gördi. Meger ṭamuñ üzerinde bir ġulām ṭurur imiş, [25]feryād itdi ki: “Devlet ile **Şāh Celāl** geldi.” Pes ḳaṣruñ ḳapusı açıldı ve **Şāh Lehrās** piyāde ḳarşu çıḳdı ve vüzerā vü ümerā ḳafasında [26]ṭurdı ve **Şāh Celāl** atından inmeyüp yaḳīn vardı. Pes Vezīr **Dīndār** ilerü gelüp luṭfla söyleyüp eytdi: “Ey **Celāl** uşda [27]**Şāh Lehrās** seni istiḳbāl itdi. Sen ḫürmet itmeyüp atuñdan inmezsin ve ataña taʿẓīm idüp ḫıdmet itmezsin.” [28]**Feylesof** çün bu ḥāli gördi ḥaḳīḳatde **Lehrās** ve **Dīndār** olmayup bir ḫayāl idügin bildi ve **Şāh Celāl**’üñ eṭrāfına [29]bir ḫaṭ çekdi. Fi’l-ḥāl āteşden bir deryā peydā oldı ki āsmāna şuʿle ururdı. Pes **Dīndār** ṣūretinde olan şaḫṣ eytdi: “Ey [30]ferzend atañ **Lehrās** senüñ firāḳuñ ile yandı ve āteş-i ḥasretüñ ile göyindi” ve **Lehrās** heyʾetinde olan dīv daḫı ḫiṭāb [31]idüp eytdi: “Ey **Celāl** senüñ ġamuñ ile ḳāmetüm hilāl oldı. Bu kerre ki yanuma geldüñ baña siḥrüñ ʿarż idersin ve pederüñ ḥaḳḳında cefā [32]yolına gidersin.” Pes **Vezīr İḫtiyār** eytdi: “Ey **Şāh**-ı cihān ʿacebdür eger bu sulṭān degül ise ve saña ʿarż-ı maḥabbet eyleyen peder-i mihribān [33]olmazsa.” Pes **Feylesof-ı ʿAyyār** naʿra urup eytdi: “Ey mekkār, **Şāh Lehrās**’uñ bunuñ gibi yirde ne kārı var. Bizüm maʿlūmımuzdur ki siz [34]ġūllersiz ve böyle mīşezārda olur dīvlerden bir bölük nā-maʿḳūllersiz. Niçeye dek mekr idersiz ve bizüm ile ḥīle vü tezvīr semtine [35]gidersiz. Bizüm ile sizüñ ṣulḥüñüz ḫancer-i tīz ve sizüñ ile āşnālıġımuz şemşīr-i ḫūn-rīzdür.” Çün **Ṣaġāl**-ġūl bu sözi işitdi kendüyi [36]fi’l-ḥāl bir ejderhā itdi ki dehānı bir külḫān ve gözleri iki āteşdān olup nefesinden āteşler ṣaçar ve aġzından ḳarlar yaġardı. [37]Gözleri arslān gözine beñzer ve dört dāne dişleri şemşīr-i tīzi oḫşar, başı neheng-i deryā ve teni bir ḫınzīr-i ṣaḥrā gibi idi.

[189a]

[1]CEMĀL-PERĪ ŞĀH CELĀL’E ʿİNĀYET İDÜP ṢAĠĀL-ĠŪL’ÜÑ DEFʿİ İÇÜN NĀME VİRDÜGİDÜR

[2]Çün **Ṣaġāl**-ı bed-fiʿāl kendüyi ejder-miṣāl itdi ol āteş deryāsına neheng gibi ḳaṣd ḳıldı. Bu eṣnāda **Ḥażret-i Cemāl**’den [3]ʿ ināyet ve ol maḥbūb-ı ḫoş-ḫiṣālden luṭf-ı bī-ġāyet irişüp evc-i āsmāndan nüẕūl ider [4]bir ḥamāme gibi **Şāh Celāl**’üñ eline bir nāme geldi. Çün **Celāl** mührini aldı ve nāmeye naẓar ṣaldı, gördi. Yazılmış ki: “Ey cān u cihān ve ey maṭlūb-ı [5]revān bu āteş ol ġūlı menʿ itmez ve **Feylesof**’uñ siḥri anı senden defʿ itmez. Bu bir sāḥir-i mekkār ve bir ġūl-i ġaddārdur. [6]Bunuñ ālet-i helāki **Yemne-cādū** ḫazīnesinde bulduġuñ iki yüzlü şemşīr ve anuñ ʿilācı ol tīġ-i tīz-i āteş-teʾşīrdür ve çün [7]tīġ ile ol ejder-i peleng-

ser helāk ola etrāfında olan ġüller cümleten ḫāk ola. Baʿdehu ol ḳaṣr-ı [8]ʿālī-i zerkāra dāḫil ol ki anda bī-nihāye ʿacāʾib ve bī-ḥadd ü ġāye ġarāʾib var. Cümleden māh-rūy [9]ve zülfi müşk-būy bir nigār ki nāmı **Dil-şād** ve boyı serv-i āzāddur anda der-bend ve esīr-i kemenddür. Anı ol bendden [10]āzād ve ḳalbini ḫurrem ü şād eyle ki saña andan fāʾide ve niçe dürlü ʿāʾide olur." Pes **Şāh Celāl** çün nāme-i **Cemāl**'i gördi der-ḥāl ayaġ üzre [11]ṭurdı ve ol tīġ-i bī-dirīġi ġılāfından eline getürdi. Çün şemşīr ġılāfından ṭaşra geldi andan bir şaʿşaʿa peydā [12]oldı ki şuʿāʿı ile ʿālem ṭoldı. **Ṣaġāl-ġūl**, **Şāh**'a vüṣūl bulmaḳ üzre iken tevekkül-i Ḥaḳḳ ve şemşīr ile [13]ejderhānuñ başını iki şaḳḳ eyledi. Pes ejderhānuñ ṣūreti bozılup menāre gibi yıḳıldı ve cān-ı ḫabīṣi çāh-ı caḥīme ṭıḳıldı.

[MECLİS]

[14]Ve çün **Ṣaġāl**, **Şāh Celāl** ḍarbı ile helāk oldı eṭrāfında olan [15]dīvler fi'l-ḥāl ḫāk oldı ve ol anda bir şiddetlü bād esüp ḫāk-i vücūdların eṭrāfa ṭaġıdup [16]her ẕerreleri bir ṭaġ başında ḳaldı.

Naẓm:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Nefs-i insān ḳavī bir ejderdür
Ḫayl-i ehvāya reʾs ü serverdür

2 [17]Ejder-i nefs tā ki zinde ola
Kişi zār u esīr ü bende ola

3 Nefs ü şehvet olup bir ejderhā
ʿAsker oldı aña fünūn-ı hevā

4 [18]Çün ki tīġ ile ejder ola helāk
Ḫayl-i ġūl ola bir dem içre çü ḫāk

5 Tīġ-i tevḥīd ile başın kes var
Tā olasın cihānda berḫūrdār

Neṯr:

[19]Çün ki **Şāh Celāl**, **Ṣaġāl**-i bed-fiʿāli helāk itdi **Feylesof** ve **Vezīr** ile ḳaṣr cānibine gitdi. Pes cennet-miṯāl bir ḳaṣr gördi ki [20]kerpici altundan ve ferşi sīm-i ḫāmdan ve ḳapusı pūlāddan idi ve ḳaṣruñ ortasında yāḳūtdan bir taḫt ve anuñ üzerinde [21]kehrübādan bir tābūt gördi ki altundan bir zencīr ile berkinmiş ve gümüşden bir kilīd ile muḥkem olmış. Pes **Şāh**

el urup kilīdi ḳırdı ve tābūtuñ [22]bend ü zencīrin yirinden ırdı. Çün ol tābūtı açdı içinden bir māh-rūy duḫter çıḳdı ki yüzi āftāb-[23]miṣāl ve ebrūsı hilāl bir nigār-ı ʿanberīn-ḫāl idi. Çün ol nigār-ı lāle-ʿiẕār ki nāmı **Dil-şād** ve boyı miṣāl-i şimşād idi. [24]**Şāh**'uñ yüzin gördi bī-iḫtiyār feryād u zār itdi. Pes **Şāh** eytdi: "Ey **Dil-şād** ṣanduḳdan [25]ṭaşra gel ve ġonçe gibi dehānuñ açup beyān ḳıl ki sen ḳanġı bāġuñ güli ve nice būstānuñ bülbülisün. Bu diyāra ne sebeb ile irdüñ [26]ve dürr-i yektā gibi ṣadef içine ne vechle girdüñ. Sen āftābsun maḳāmuñ burcdur neden ki gevher gibi ḥālā yirüñ dürcdür." [27]Çün **Dil-şād**, **Şāh**'uñ kelāmın diñledi derdile aġlayup iñledi ve ayaġ üzerinde söyleyüp dil ü cānla [28]**Şāh**'uñ ṣenāsın eyledi ve eytdi: "**Şāhā** benüm maḳāmum Kūh-ı **Ḳāf** ve menzilüm ḳaṣr-ı **Cemāl**-i ʿālī-maṭāfdur. Ol zamānı [29]bilürem ki üstād senüñ içün Ḳaṣr-ı **Pūlād**'a binā itdi ve ḫāṭırumdadur ki **Ḥażret-i Cemāl** ḥarīr-i āl üzre kendü naḳşın taṣvīr [30]ve seni kemend-i ʿışḳı ile esīr itdi. Ol zamān ki sen Ḳalʾa-i **Dil-güdāz**'da esīr-i çāh olduñ ben daḫı giriftār-ı [31]ġūl-i siyāh oldum, beni ol ẓālim işbu ṣanduḳ içinde bend ve boynuma zencīr ü kemend itdi. Çün vaṣl-ı [32]**Cemāl**'den cüdā oldum firāḳı ile hilāl gibi dü-tā oldum. Çün beni bu bendden āzād itdüñ [33]**Ḥażret-i Ḥaḳ** seni ber-murād ide ve çün beni ḫalāṣ idüp kalbümi şād itdüñ Kerīm-i muṭlaḳ seni daḫı bend-i ġamdan āzād eyleye. [34]Ḥālā icāzetüñ ile vaṭan cānibine giderem ve gülden cüdā düşmiş bir bülbülem çemen ṭarafına ʿazm iderem. [DER-KENAR] Eger **Ḥażret-i Cemāl**'e bir ʿarż-ı ḥālüñ ve ol nigār-ı pür-kemāle bir ḳāl ü maḳālüñ varsa īṣālinde ḫıdmet ve maʿlūmum olan aḥvālüñ iʿlāmına himmet idüp benüm ḥakkumda itdügüñ mürüvveti beyān ve beni ḫalāṣ itmek bābında eyledügüñ fütüvveti ʿayān itmede inşāʾllāh ḳuṣūr ve bu bābda bi-ʿavniʾllāh fütūr[119] itmezem." Pes **Şāh**, **Dil-şād**'a eytdi:

[189b]

"[1]Ey ṣanem-i zībā-yı serkeş dāʾimā ṣıḥḥatde iyü vü ḫoş ol. Ben ol serv-i ser-efrāza yaʿnī **Cemāl**-i mümtāza ḥasb-ı ḥālümden ne yazam ki ol māh [2]benüm cümle aḥvālümden āgāhdur. Cemīʿ-i mühimmātuma delīl ü reh-nümā ve esrār u ḫafiyyātıma ʿalīm ü dānā oldur [3]lākin çün firāḳı ile medhūş ve cām-ı ʿışḳı ile mest-i bī-hūşem. Temennī iderem ki anuñ ḥażretinde bāde-i viṣāli [4]nūş itdükçe sen, ben ġarībi ferāmūş ḳılmayasın ve Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ** içre ḥużūr-ı **Cemāl**'de olduḳça bu derdmend-i nā-şādı gāh gāh [5]yād idesin." Pes **Dil-şād** "Ḫayr bād" diyü perr ü bālin açdı ve hümā gibi evc-i āsmāna çıḳup uçdı. Pes **Şāh Celāl**, **Ṣaġāl**-ı [6]bed-sigālüñ ḳaṣrında seyr ider iken bir ḫāneye girdi ki saḳfı laʿl-i terden ve ḳapusı zeberced ü zerden idi. [7]Pes ol ḫāneyi temāşā idüp gördi ki pūlāddan bir ṭob ve ṭobuñ altında

[119] T'nin bu yaprağının kenar kısmının aşırı yıpranmasından ötürü derkenarın okunmasında İ, H, TDKK nüshalarından faydalanılmıştır

bir levḥ-i zer-kūb aṣılmış. Ṭob be-ġāyet [8]muṣayḳal u mücellā ve ol levḥ envāʿ-ı cevāhir ile muraṣṣaʿ u muḥallā olup ṣafḥa-i levḥde bu maʿānī yazılmış ve ḳalem-i elmās ile [9]ḳazılmış ki: “Ey bu maḳām-ı laṭīfe gelen ve işbu ḳaṣr-ı zer-nigār-ı şerīfe iren işbu levḥ-i zerrīne naẓar ḳılasın ve bu [10]ṭob-ı mücellādan maḳṣūd ne idügini añlayup bilesin. İmdi dilerseñ ki cihānuñ müşkilātın ḥall idesin gerekdür ki ḳalbüñ ṭobını muṣayḳal [11]ḳılasın. Şöyle ki göñül āyīnesi zeng-i taʿalluḳdan pāk ve mışḳala-i mülāḥaẓa ve ẕikr-i Ḥaḳ’la tābnāk oldı, cemīʿ-i müşkilāt-ı cihān ol [12]āyīnede münʿakis ve cümle nuḳūş-ı maʿānī anda müntaḳış oldı. Senüñ vücūduñ ʿacīb terkīb ve tertībüñ özge [13]tertībdür. [DER-KENAR] Vücūduñda dīv ü melek mevcūd ve nefs ü rūḥ sende eczā-yı vücūddur. Dīv ü ġūl senüñ ṣūret-i nefsüñ ve perī vü melek ṣıfat-ı ḳalb ü rūḥuñdur. Tā ki rūḥuñ **Dil-şād**’ı ten tābūtında esīr-i ġūl ve mādām ki nefs taṣarrufı ile ol tābūt kilīdlü ve maḳfūl ola perī-i rūḥ **Ḳāf**-ı maḳṣūda vüṣūl ile fütūḥ bulmaz. Şöyle ki ġūl-i nefsi tīġ-i tevḥīd ile helāk ve bu sebeb ile şeyāṭīn-i hevāyı ḫāk itdüñ rūḥ-ı dil-şādın tābūt-ı bedenden āzād olup **Ḳāf**-ı murāda pervāz ve **Ḥażret-i Cemāl**’de senüñ cānibüñden ʿarż-ı ḥāl ü niyāz itmek muḳarrerdür.

Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 [14]Sende hem dīv ü hem melek mevcūd
Ġūl ü perī senüñle buldı vücūd

2 Oldı bunlar çü ẕātuña hem-rāh
Lāzım oldur ki olasın āgāh

3 [15]Tā ki ġūli helāk itmeyesin
ʿAsker-i dīvi ḫāk itmeyesin

4 Melekiyyet maḳāmı el virmez
Cān **Cemāl**’üñ ḫayāline irmez

5 Nefsüñ ol bir **Ṣaġāl**-ı ejderdür
[16]Rūḥ dil-şād-ı luṭf-perverdür

6 Tenüñ ol teng ü tār bir tābūt
Ki anuñ ẕāhiri durur yāḳūt

7 Gūl-i nefsi çü ḫāk idüp berbād
[17]İdesin cān olur hemān-dem şād

8 Kendüsin kim ki bildi şād oldı
Ṭob-ı devletle ber-murād oldı

9 Kendüyi bilmeyen ġalaṭ gitdi
[18]Genc-i ʿömrini hep telef itdi

10 Yā İlāhī bizi bize bildür
Ṭāʿat itdür ʿibādetüñ ḳıldur

11 Ḳalmışuz nefs elinde ser-gerdān
[19]Bizi bend itdi dīv-i nefs-i demān

12 İtdi tābūt-ı tende ḥabs-i ebed
Meded ey Ḥayy-ı lā-yenām meded

13 [20]Ḳāf-ı maḳṣūda gösterüp rāhı
Anda ʿarż it cemāl-i çün māhı

14 Eyle vaṣl-ı **Cemāl**-ile ḫurrem
Şād eyle viṣāl-ile her dem

15 [21]Eyle hem pādşāh-ı dehre ebed
Taḫtgāh-ı saʿādeti mesned

16 Düşmen-i devletini ḫor eyle
Milketinden fesādı dūr eyle

17 [22]Dīv ü dev ḳaplasa cihānı bu dem
Luṭfuñ olursa yā İlāhi ne ġam

18 **Şāh Aḥmed** ki ẓıll-ı ẕātuñdur
Maẓhar-ı cümle-i ṣıfātuñdur

19 [23]Eyle ol ẓıllı dāʾimā memdūd
Ẕātını eyle her zamān mesʿūd

20 ʿAdl ü inṣāfla muʿammer ḳıl
ʿAskerin dāʾimā muẓaffer ḳıl

Neṯr:

[24]**Şāh** çün levḥ-i zerde bu esrārı müṭālaʿa ve ol ṭob-ı mücellā ḳalb-i muṣaffāya işāret idügin iẕʿān ile müşāhade [25]ḳıldı, ol kelimātuñ leṭāfetine ḥayrān ve maʿānī-i şerīfesinüñ keyfiyyeti

ile şādān olup ol levḥde olan [26]maʿānī ṣūretlerini levḥ-i cānına naḳş ve anda olan letāʾifi ṣafḥa-i sīnesine naḳl itdi. Baʿdehu ol ḳaṣr-ı zer-nigārdan [27]ṭaşra çıḳup māl ü genc ü güheri terk ve **Cemāl-perī** ṭalebinde kemeri berk itdi. Pes **Fīl-peyker**'e süvār ve ġam-ı firāḳ ile dīdesi [28]eşk-bār olup derd-i ʿışḳla āh ider ve ṣad hezār şevḳle rūy-be-rāh idüp gider idi.

[29]CELĀL-İ ZERRĪN-TAḪT MAḲĀM-I FERRUḪ-BAḪT'A İRİŞÜP MÜLĀḲĀT İTDÜGİDÜR

[30]Pīr-i şīrīn-zebān ve debīr-i rūşen-beyān ḥaḳīḳat-i ḥāli şöyle keşf ü ʿayān ider ki her kim ki ṭaleb yolına [31]girdi gerekdür ki rūz u şeb bī-ḫod ve ġāfil-i ez-nīk ü bed olup ḳalb-i āgāh ve dil-i pür-āh ile kendü vücūdın terk [32]ve miyān-ı himmetin berk eyleye ki bu yolda reh-zen bisyār ve ḫavf u ḫaṭar bī-şumārdır. Pes merd gerekdür ki kārında dilīr ve rāh-ı [33]ṭalebinde şīr-gīr olup himmetin bülend ve ṭınāb-ı ʿazīmetin burc-ı maḳṣūda kemend eyleye. Rāvī-i ḥikāyet şöyle rivāyet ider ki

[190a]

[1]**Ḥażret-i Şāh** çün tamām bir māh gitdi ve bir ṣabāḥ ki āftāb-ı ʿālem-tāb cemālinden refʿ-i niḳāb itdi yolı bir murġzāra yitdi ki [2]ḫāki zaʿferān ve çemen ü giyaḥı benefşe vü reyḥān idi. Sebzezāruñ her gūşesinde bir çeşme revān olmış ve miyān-ı murġzārda [3]aṭlas u dībā ve münaḳḳaş kemḫādan bir serā-perde-i zerkār ve bir sāyebān-ı pür-naḳş u nigār ḳurılmış ve on dört yirde seḳarlāṭdan ḫargāhlar [4]urılmış ve her ḫargāhuñ başında altundan bir ṣūret-bāz-ı ʿandelīb-āvāz ḳonılmış ve ḥikmet ile şöyle vażʿ olınmış ki [5]gāh gāh ḳanatların birbirine urup açarlar ve zemīn ü āsmān arasına nūr ṣaçarlar. Ol serā-perdenüñ eṭrāfında [6]niçe biñ nigār-ı gül-rūy ve lāle-ʿiẕār-ı sünbül-mūy deff ü ney ve ellerinde sāġar-ı mey ile nergis gibi mest ve cām-ı zer be-dest [7]olup āvāze-i nūş-ā-nūş ile velvele vü ḫurūş sipihr-i ʿişve-fürūşa çıḳmış. Nā-gāh bunlaruñ içinden dört nefer-i [8]maḥbūb-ı laṭīf ve çār nigār-ı pāk u ẓarīf ki her birisi bir māh-ı tābān ve ellerinde hilāl-miṣāl birer çevgān [9]olup dördinüñ daḫı ḳaftānları aṭlas-ı āl idi. "Ḳandasın **Şāh Celāl**" diyü ḥużūr-ı **Şāh**'a geldiler ve ıraḳdan selām virüp [10]ʿaleyk aldılar. Çün **Feylesof-ı ʿAyyār** ol nigārlaruñ gelişin gördi eytdi: "Ey **Şāh**-ı ʿālem buyurursañ ben bunlaruñ öñine bir [11]muḥkem sedd ve ḥażretine gelmeden anları redd idem. Tā ki ḥallerin bilmeyince şāhumuñ öñine irmeyeler [12]ve ḳaṣdlarına vāḳıf olmayınca ser-vaḳtüñe girmeyeler." **Şāh** eytdi: "Ey **ʿAyyār** sedde ḥācet ve perdeye żarūret yoḳdur [13]ki bunlardan bize żarar ve āteş-i gezendlerinden bir şerer yoḳdur. Göñül dūstın bilür ve şaḫṣuñ keyfiyyet-i ḥālin teşḫīş ḳılur."

[14]Beyt:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Kime kim ḳalbde maḥabbet olur
Şübhesiz anda hem meveddet olur

2 Kişi kim bir ḥabībe ṭālib olur
ʿĀḳıbet ol da aña rāġıb olur

Neṯr:

Pes ol dört mekkār **Şāh**-ı nāmdāra [15]taʿẓīm ü iḥtirām ile selām idüp anlardan birisi eytdi: "Ḫusrev-i şīrīn-ḥarekāt cihān içinde sen [16]ebedī ḥayāt bul ve dāʾimā bendden ġamdan āzād ol. Maʿlūm-ı saʿādetüñ olsun ki bu maḳām şol **Ṣaġāl-ġūl** ḥabsinden [17]ḫalāṣ eyledügüñ **Dil-şād-perī**'nüñ vālidesi olan ṣāḥibe-i tāc u taḫt yaʿnī **Ferruḫ-baḫt**'uñ maḳāmı ve ol bānū-yı [18]bā-ikrāmuñ dārü's-selāmıdur ve **Dil-şād**-ı laṭīf-nihād, **Ṣaġāl** ḥabsinden āzād olalı Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ**'de **Cemāl** ile [19]ṣoḥbetde ve ol nigār-ı pür-kemāl ile ʿişretdedür ve senüñ daḫı ḍarb-ı tīġuñ ṣayt u ṣadāsı bu eṭrāfa [20]irişmiş belki tā Ḳulle-i **Ḳāf**'a yitişmişdür. Bizüm bānūmuz olan **Ferruḫ-baḫt**, sen **Şāh**-ı zerrīn-taḫtuñ ḫaberin aldı [21]ve bizi ḥażretüne ṣaldı. Tā ki dīdāruñ ile menzilini teşrīf ve rūy-ı pür-envāruñ ile ḫayme vü ḫargāhını talṭīf [22]eyleyesin ki bānū-yı **Ferruḫ-baḫt** sen ṣāḥib-i tāc u taḫta ʿaẓīm müştāḳ ve müşāhade-i cemālüñe pür-eşvāḳdur." Pes **Şāh** at sürüp [23]serā-perdeye dek vardı. Baʿdehu piyāde **Feylesof** ve **Vezīr** ile serā-perdeye girdi ve anda bir ḫargāh gördi ki [24]çūbları zer-i aḥmerden ve örtüsi aṭlas-ı terden olup dürr ü yāḳūt ile müzeyyen ü muraṣṣaʿ ve gözler görmedük [25]bir ḫāne-i muṣannaʿ idi. Anda bir zerrīn taḫt ḳurılmış ve üzerinde **Perī Ferruḫ-baḫt** oturmış. Pes **Şāh** taʿẓīm ü ikrām ile [26]selām idicek **Ferruḫ-baḫt** ayaġ üzre gelüp tamām iḥtirām itdükden ṣoñra **Şāh**'ı taḫta çıḳardı ve ṣāġ cānibine [27]alup başı üzre cevāhir niṯār itdi ve zaḥmet-i rāh ve ḳıṣṣa-i **Ṣaġāl**-i gümrāh ve ʿināyet-i Cemāl-i çün māhdan [28]suʾāl idüp duḫter-i çün aḫteri olan **Dil-şād** ne vechle ḫalāṣ u āzād eyledügin yād idüp: "Şāhum bu devlet ü [29]nuṣret saña Ḫudā-dād'dur, eyle ḫayāl eyleme ki bu ṣunʿ-ı ādemī-zāddur." **Ferruḫ-baḫt** bunı diyüp sāḳīlere buyurdı ki: "Şīşe-i mey [30]ve çeng ü ṭanbūr u ney getürüñ ve nuḳl u şarāb ve biryān-ı murġ u kebāb mühimmātını yirine yitirüñ." Pes ol bezmde [31]şarāb gül ve terennüm-i rebāb naġme-i bülbül olup ol meclis reşk-i Bāġ-ı İrem ve naẓīr-i deruñ-ı erbāb-ı luṭf u kerem oldı.

[32]MECLİSDEN BİR PERĪ BĀL U PER URUP VE CELĀL FERRUḪ-BAḪT ṢOḤBETİNDE İDÜGİN CEMĀL'E ḪABER VİRÜP [33]CEMĀL ÇENGĪ ṢŪRETİNDE KENDÜYİ OL MECLİSE İDḪĀL EYLEDÜGİDÜR

[33]Meger ehl-i meclisden bir perī ḳaṣr-ı **Cemāl**'e dek pervāz ve **Cemāl**'üñ ḥużūrında keşf-i rāz idüp didi ki: "Ey māh-cemāl ḥālā maṭlūbuñ olan **Celāl**

[190b]

[1]**Ferruḫ-baḫt** ile bir taḫt üzre bāde nūş ve senüñ şevḳ-i viṣālüñ ile cūş u ḫurūş idüp meclisde cām-ı şarāb [2]girdān ve şīşe giryān ve ḳadeḥ ḫandāndur. Ol meclisde ḥālā nāle-i çeng ü ʿūd āsmāna ve buḫūr-ı micmer-i ʿūd [3]meşām-ı **Keyvān**'a irişüp bugün ol meclis ḳıtʿa-i bāġ-ı bihişt ve ol ḫargāh bir ravża-i ʿabīr-sirişt olmışdur." [4]Çün **Cemāl** ol perīden keşf-i ḥāl itdi Ḳulle-i **Ḳāf**'dan pervāz ve bir anda ḳatʿ-ı rāh-ı dūr u dırāz idüp **Ferruḫ-baḫt**'uñ [5]maḳāmına irdi ve ıraḳdan **Şāh Celāl**'i taḫt üzre gördi. Pes muṣāḥibi olan **Dil-şād**'a eytdi: "Ey **Dil-şād** [6]ve ey serv-i āzād muʿaccelen vālideñ **Ferruḫ-bāḫt**'uñ yanına var ve ḥużūrında keşf-i esrār idüp söyle ki: "**Cemāl** bu maḳāma geldi [7]ve kendüyi bir çengī-i cāriye şeklinde ḳıldı. Maḳṣūdı bu ki bu meclise dāḫil ve **Celāl** ḫaberdār degül iken müşāhade-i dīdārına vāṣıl [8]ola." İmdi gerekdür ki **Ferruḫ-baḫt** baña ikrām u ʿizzet ile muḳayyed olmaya tā ki **Celāl** bu maʿnīden āgāh olmaya ve işbu sırr-ı ḫafīye [9]rāh bulmaya. Ben ol meclise dāḫil olduḳda muṭrıblar ṣaffında otursam ve sırr-ı ḥālümi çeng ile edā idüp naġme içinde getürsem gerekdür." [10]Pes **Dil-şād** ḥasbe'l-işāre perr ü bālin güşāde idüp anası **Ferruḫ-baḫt**'uñ ḥużūrına yitdi ve **Cemāl**'üñ ḳıṣṣa vü ḳaṣdın [11]bir bir eytdi, baʿdehu kendüyi **Şāh Celāl**'e ẓāhir itdi. Pes **Şāh**, çün ṭalʿat-i **Dil-şād**'ı gördi ziyāde mesrūr olup [12]didi ki: "Ey **Dil-şād** sende **Cemāl** rāʾiḥasın buldum ve dīdāruñ görüp gūyā ol maṭlūbuma vaṣıl oldum." Pes **Dil-şād** [13]yirinden ḳopdı ve gelüp **Şāh**'uñ elin ayaġın öpdi ve ḥāl ü ḫāṭırın ṣorup eytdi ki: "Ḥālā **Cemāl** devlet ü iḳbāl ile Kūh-ı **Ḳāf**'dan [14]ʿasker ile bir cezīre cānibine sefer itdi ve baña māderüm **Ferruḫ-baḫt** ziyāreti içün icāzet virdi. [15]Girdgār'a ṣad hezār şükr olsun ki yine dīdāruñı gördüm ve ḫāk-i pāyüñe yüzüm sürdüm. Senüñ aḥvālüñi ʿale't-tafṣīl [16]**Cemāl**'e söyledüm ve cümleten ḳıṣṣa-i pür-ġuṣṣañı ol ḥażretde ḥikāyet eyledüm. Ol nigār-ı lāle-ʿiẕār ḥālüñden ḫaberdār ve müjde [17]olsun ki ol daḫı senüñ ʿışḳuñ ile bī-ḳarār ve leyl ü nehār ṭālib-i dīdārdur." Çün bu güft ü gū ile rūzlar şām [18]ve bu ḥarf ü ḥikāyet ile aḫşām oldı. Ḫıdmetkārān-ı Ḳāfūrī şemʿleri sūzān [19]ve ḫargāh-ı **Ferruḫ-baḫt**'ı ziyāları ile fürūzān itdiler. Pes muṭrıblar ṣadā-yı naġme-i ney ve sāḳīler sāġar-ı bāde vü mey ile meclisi germ ve āvāz-ı [20]ḥazīn ve ṣadā-yı bezm idicek verā-i perdeden nā-gāh gözleri cādū ve zülfi ʿanber-bū ḳāmeti serv ve çehresi gül-reng ve elinde [21]çeng bir cāriye gelüp muṭrıblar ṣaffında oturdı ve ehl-i meclisde nūr u cemāli ile keder ü ġam ḳomayup götürdi. **Şāh Celāl** ise keyfiyyet-i

şarāb ile [22]ser-mest ve çeşm-i pür-āb ile ḳalbi sāġar gibi şikest olup yāri kendü huẕūrında ve ol andan bī-ḫaber ammā [23]āteş-i ḥasret ile teşne, bā-ḥuṣūṣ ki baḥr-i vaṣlında ġarḳ ve cāme-i ter idi. Maʿşūḳ meclisinde muṭrıb ve ol [24]anuñ firāḳı ile muẕṭarib. ʿĀşıḳ rūz u şeb ʿışḳında ṣādıḳ ḫaberi yoḳ ki maʿşūḳ aña kendüden ziyāde ʿāşıḳ. **Şāh**'uñ [25]elinde cam-ı gül-reng ve ol māhuñ kenārında çeng. **Şeh-zāde Celāl** cām-ı meyi nūş ider ve çeng-i bī-melāl naġme-i **Cemāl** ile ḫurūş eyler idi. **[MECLİS]** [26]Pes ol çengī ve ol çāre-sāz elem ü dil-tengi perde-i çenge sāz ve bir ciger-sūz-ı dil-dūze āġāz idüp eytdi: "Ey ġarīb-i āvāre ve ey ʿāşıḳ-ı bī-çāre sen ki hicr-i yār ile miṣāl-i hilāl ve firḳat-i [27]dildār ile bir ḫayāl olmuşsın. İştiyāḳ-ı **Cemāl** ile nicesin ve ārzū-yı viṣāl ile nitesin. Anuñ ʿāşıḳı yıldızlar ṣāġışından [28]ziyāde ve tamāmet cinn ü perī aña müşterī vü üftādedür. Sen nice bu eṭrāfı gezersin hīç bilmez iken niçeye dek Ḳulle-i **Ḳāf**'ı [29]ṭaleb eylersin. Ebr gibi gözlerinden güher-bār ve nergis gibi dāʾimā bīmārsın. Niçeye dek devr idüp ḫayāl-i muḥāl eylersin, [30]viṣāl-i **Cemāl**'den saña ḥāṣıl yoḳdur, yoḳ yire devr idersin. Bu iḥtimāl yoḳdur ki perī, ādemīye rām ola pes ne içün [31]yimek ve uyumaḳ sana ḥarām ola. Niçeye dek miṣāl-i şīr mīşeler içre yürürsin ve neye dek ṣaḥrālarda āhūlara şemşīr ursursın. [32]Sen ki derd-i hicrān ile giceler āh idersin, sipihrüñ āyīnesin ol āh ile siyāh idersin. Senüñ ʿışḳuñ şöhreti eṭrāfa düşmişdür [33]ve şevḳüñ ġulġulesi Kūh-ı **Ḳāf**'a irişmişdür. Senüñ derdüñ ne derddür ki dermānı yoḳ ve rāhuñ ne rāhdur ki anuñ pāyānı yoḳ. [34]Vaṣl-ı dil-berden aṣlā ḫaber yoḳ pes senüñ ḫāmuñ gibi bir derd-i ser yoḳ. Ey cüvān bir ḫayāl yolında [35]yilme. Anı göz ile görmek mümkin degül muḥāl ṭalebinde olma. Anuñ viṣāline kimesne irmemiş ve ādemī şimdiye dek perī görmemişdür. [36]ʿ Aks-i cemālini iẓhār itmek müyesser degül ve hīçbir ferde ʿarż-ı dīdār itmek mutaṣavver degül. İmdi ʿālemde anı cüst ü cū [37]itme ve dīdārı ṭamaʿını ḳaṭʿ idüp aña müteʿalliḳ güft ü gū itme."

[191a]

[1]ŞĀH CELĀL CEMĀL-İ ÇENGĪ-MİṢĀLE CEVĀB VİRDÜGİDÜR

[2]Çün **Celāl**, **Cemāl**-i çengī-miṣālden bu kelāmı işitdi keyfiyyet-i şarāb ile eline ʿūd alup nevā-yı ʿuşşāḳla [3]terennüm ve ol naġme içre ḥasb-i ḥālinden bu nevʿle tekellüm eyledi ki: "Ey çengī-i perī-ruḫ ve ey māh-rūy-ı ferruḫ [4]ben anuñ ʿışḳı ile dil-teng ve rāh-ı ṭalebinde menzilüm miyān-ı ḫāk u seng olup cān u dilden ṭalebkārı [5]ve ṭālib-i liḳā vü dīdārıyam. Beni anuñ dīdārından nevmīd ve vaṣl-ı yārümden nā-ümmīd eyleme. Ben andan nice yüz çevirem ki [6]ġayrı rāhum ve āstānesinden özge bir penāhum yoḳ. Kendü ḫāne vü menzilüm yolın yitürmişem, ḥālā yüzüm anuñ [7]cenābı yolına getürmişem. Ḫāk-i vücūdumı bād eṭrāfa çün perīşān ide ümmīd oldur ki ẕerre ẕerre Ḳulle-i **Ḳāf**'a ilede. [8]Dīdār-ı **Cemāl**'i ḥayātumda

görmesem bārī rūzgār-ı vefātumda görmek ümmīdi vardur. Eger vaṣla tedbīrüm dürüst olmaz ise [9]yolında ölmek baña yiterdür, ansuz cihānda ṣāġ olmaḳ ḥaḳīḳatde ölmekden beterdür. Anuñ viṣālinsüz dirlik baña [10]memātdur ve anuñ ġamı içinde ölmek ʿayn-ı ḥayātdur. Yā şemʿ-i ruḫından çerāġ-ı ḳalbümi uyandururam yāḫūd pervāne gibi anuñ ġamı [11]āteşinde vücūdumı yandururam. Anuñ derd ü ġamından ḳaçacak ayaġım yoḳ, her ḳanda baḳsam cümle oldur anuñ cenābından [12]ġayrı bir ṭuraġum yoḳ. Ol benüm tafṣīl-i ḥālümden āgāh ve cümle belālarda anuñ ʿināyeti baña penāhdur. Benüm varlıġum baña ḥicābdur yoḳsa [13]ol mihr-i cihān-ārā bī-perde vü niḳābdur." **Şāh** naġme-i ʿūd ile bu terāneyi söylerdi ve çeşm-i terinden çeşmeler revān eylerdi. [14]Ḥāżır olan perīler daḫı **Şāh**'uñ sūz-ı derūnından ġamnāk ve gül gibi girībānları çāk olup ʿāşıḳ ile maʿşūḳ arasında olan [15]nāz u niyāzdan her biri bī-hūş ve mest-i medhūş olmışlar idi. Pes ol ṣanem-i çengī elinden çengi bıraġup ve gelüp sāḳīler [16]içine oturdı ve bir cām-ı zerrīni ṭoldurup ayaġ üzre ṭurdı ve evvel **Şāh Celāl**'üñ eline ṣundı gūyā bir bülbül idi [17]**Şāh**'uñ ḳolına ḳondı ammā sāḳī kim idügin bilmez ve ol yār-i cānı idügini gümān ḳılmaz.

Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 [18]Yār elinden gelür dem-ā-dem cām
Sāḳilik eyler ol nigār müdām

2 Līk biz daḫı **Şeh Celāl** miṣāl
Bilmezüz kimden irişür bu zülāl

3 [19]Cümlemüz **Şeh Celāl**-veş ḥayrān
Ol şarāb-ı viṣāl ile mestān

4 Sāḳi-i cān olupdur ol dildār
Līk ʿarż eylemez bize dīdār

5 [20]Mest olup cān şarāb-ı ġaflet ile
Bulmaduḳ sāḳiyi bu şöhret ile

6 Āh kim ḫˇāb-ı ġaflet almışdur
Bizi girdāb u dāme ṣalmışdur

7 [21]Yā İlāhī bu ḫˇābı defʿ eyle
Ġafletüñ perdesini refʿ eyle.

Neṣr:

Şāh, cānān elinden bāde [22]nūş ider ve anuñ keyfiyyeti ile ḫurūş iderdi. **Şāh**, ol māhuñ viṣālinden ġāfil ve ol anuñ tafṣīl-i ḥaline vāḳıf idi. [23]El-ḥāṣıl ol gice çeng ü rebāb ile ṣubḥa dek tenāvül-i şarāb idüp vaḳt-i seḥer ol dil-ber Ḳulle-i **Ḳāf**'a pervāz itdi ve Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ** [24]cānibine perr ü bālin bāz idüp gitdi.

[25]ŞĀH CELĀL FERRUḪ-BAḪT'DAN İCĀZET ṬALEB İDÜP İḪTİYĀR VEZĪR DĪV-İ HEFT-SER VAŻʿIN İŞİTMEK İLE CELĀL'DEN [26]AYRILUP FERRUḪ-BAḪT YANINDA ḲALDUĠIDUR

[27]Çün irte Ḫusrev-i sipihr-serīr yaʿnī āftāb-ı münīr ḳażā-yı çarḫı rūşen ve ṣaḥrā-yı ʿālemi miṯāl-i gülşen itdi **Şāh Celāl** çeşm-i bīmār ve şarāb-ı şebīden ʿayn-ı ḫumār ile [28]ḳıyām ve bānū-yı **Ferruḫ-baḫt**'a taḫt üzre selām idüp eytdi: "Ey bānū-yı cihān anı dilerdüm ki āḫir-i ʿömre dek bu ḳaṣr-ı ʿālīde [29]vaṭan ve civār-ı ḫıdmetüñde mesken idinüp dūr u dırāz ṣoḥbetüñde dem-sāz ola idüm. Lākin ṭāliʿüm iḳtiżāsı ile āvāre [30]ve Kūh-ı **Ḳāf**'a gitmeden bī-çāre olup be-her-ḥāl maṭlūb-ı cānuma ṭālib ve viṣāl-i **Cemāl**'e rāġıb olmada iḫtiyārum [31]ve aña vāṣıl olmayınca bir laḥẓa ārām u ḳarārum yoḳdur. Eger bānū-yı cihāndan icāzet ve kendü kārıma meşġūl olmaḳ içün [32]ruḫṣatla işāret olur ise yola revān ve berr ü beyābānlarda devān u pūyān oluram yā budur ki bu aralıḳda [33]bir gence vāṣıl olam veyā işbu ġam ile bu yolda helāk olup ölem." Pes **Dil-şād** eytdi: "Ey **Şāh**-ı pāk-nihād göñlüñi ġamdan [34]āzād eyle ki ḳaṣr-ı **Cemāl**'e bundan bir yıllıḳ yol ve bu yolda bī-nihāye ġūl olduġından māʿadā yedi başlu bir dīv-i siyāh ve bir pelīd-i gümrāh vardur ki

[191b]

[1]başınuñ biri fīl başı gibi olup aġzından miṯāl-i Nīl ṣular aḳar ve biri daḫı sırtlān başı gibi olup ol aġzından āteşler [2]çıḳar. Üçinci başı gergedān başı gibi olup dehānından leyl ü nehār ḳar yaġar. Dördinci başı balıḳ başı gibi olup [3]anuñ aġzından çarḫ-ı felege dütünler aġar. Beşinci başı miṯāl-i şīr ve dişleri şemşīr gibi ve altıncı başı ḳaplan ve gözleri [4]külḫān gibidür ve yedinci kelb gibi olup cādūlıġı evvel başında olan aġzı ile eyler ve ol dīv-i heft-serüñ [5]ḳulle-i Kūh'da bir ḳalʿa-i muḥkemi ve bir ḥiṣār-ı müstaḥkemi vardur ki yüz biñ dīv eṭrāfın almış ve muḥāfaẓa içün iḫāṭa ḳılmışdur. [6]Ol sen[üñ] helāk eyledügüñ Ṣaġāl, bu nā-pāküñ ʿammi-zādesi olup her yıl Ḳulle-i Ḳāf'dan kendüye yüz deve yüki [7]gevher bāc ve biñ yük ḫarāc gelür ve ol dīv-i bed-fiʿālüñ nāmı **Şemṭāl** ve ḥadd-i ẕatında bir melʿūn-ı bed-ḥāl olup dāʾimā seni ṭaleb ider [8]ve ʿammi-zādesi **Ṣaġāl**'uñ ḳanın ister. Eger **Feylesof-ı ʿAyyār** gibi hezār seḥḥār ola siḥri kār itmez. Siḥr rūz u şeb [9]anuñ virdi, **Yemne-cādū**-yı

kemīne şākirdidür.” Çün **Vezīr İḫtiyār**, **Dil-şād**’dan bu ḫaberi işitdi bī-iḫtiyār endāmına [10]lerze düşdi. Pes eytdi: “**Şāhā** ṣabr idüp ʿacele itme ve kendüñi bir āteş-i belāya atma. Maḳṣūduñ baʿīd ü pür-ḫaṭar ve yolda [11]ḫaşmuñ dīv-i heft-serdür. Ol kimsede ki ʿaḳl u temīz ola anuñ ḳatında cān ʿazīz ola. Cihānda çoḳ ʿāşıḳ görmişem [12]ammā kendü cānına ḫaşm olmış ʿāşıḳa irmemişem. Ḥālā mezilüñ maʿmūr u ābād ve dūst-ı ḫayr-endīşüñ **Dil-şād**’dur. Ḫuṣūṣan ḥālā [13]**Cemāl**, Kūh-ı **Ḳāf**’dan deryā ṭarafına sefer ḳılmış ve yolımuzuñ başını **Şemṭāl** almışdur. Bir müddet ṣabr it ve **Ferruḫ-baḫt**’uñ maḳāmında mey nūş [14]idüp bālā-yı taḫtını müstaḳar it ve āyīnede ʿaks-i **Cemāl**’i müşāhade ve ḥarīr-i pāre üzre ol timṣāli muʿāyene idüp eglen [14]ve bu maḳām-ı dil-güşāda bir müddet diñlen. Ḥālā tedbīr ve muktežā-yı rāy-ı müstenīr budur bāḳīsin şāhum aʿlemdür.” **Şāh** çün [15]vezīrinden bu kelāmı işitdi şemʿ gibi zebān-ı āteşin açup eytdi: “Ey **İḫtiyār** sen bir ġāfilsin derd-i ʿışḳı ne bilürsin anuñçün cān [16]vehmin idüp bī-ṭāḳatlıḳ ḳılursın. Bu menzilde taḫt u murġzār u şarāb gördüñ, ʿışḳuñ yoḳ gūyā ki maḥall-i ḫˇāba irdüñ. [17]ʿAḳl kār-ı ʿışḳda ḥayrān ve cān-ı ʿāşıḳ fedā-yı cānāndur. İmdi Ḫudā-yı bī-zevāl ve esmā-i Rabb-i müteʿāl ḥaḳḳı ve taḫt u tāc-ı [18]**Cemāl** ḫürmeti içün bu murġzār ve bu ḫargāhdan senüñ ile bir ḳadem daḫı hem-rāh olmayam. Eger ben bu vādīlerde [19]kim żāyiʿ olursam seni **Dil-şād** pedere īṣāl ider ve ger ḫod bu yolda murāda vāṣıl olursam yine seni baña ilḥāḳ eyler. [20]Her ḳanda ki bir ṣūret-i ʿacīb gördüñ eṭfāl gibi meyl idüp oturduñ günāh senden degül bendendür [21]ve ṣuç bu yolda ʿāḳili kendüye hem-rāh idendendür. Çün kūy-ı ʿışḳda tedbīr olmaz Ḳulle-i **Ḳāf**’a ʿazm iden ʿāşıḳ içün vezīr olmaz. Var ve yoḳdan [22]niçeye dek ḳorḳarsın āḫirü’l-emr ölüm muḳarrerdür niye vehm idersin. Benüm göñlüm çün ʿışḳla dīvānedür senüñ pend ü naṣīḥatüñ anuñ [23]ḳatında efsānedür. İmdi ṭalebde saʿyi ziyāde itmek ve benüm gibi bu yolda kendüyi terk eylemek gerek. Dūst yolında her kim baş fikrin [24]ḳıldı maʿşūḳ yolında ol merdūd oldı. Ḥālā cennet-miṣāl bir murġzār ve āb-ı revān ve bāde-i ḫoş-güvār var. [25]Sen bunda ṣafāda ol ki biz gitdük ve beyābān-ı pür-belāyı iḫtiyār itdük.” **Şāh** bu kelimātı itdi ve **Vezīr**’i anda terk idüp rāh-ı beyābāna [26]çekilüp yalıñuz **ʿAyyār** ile gitdi. Pes **Dil-şād**, **Vezīr İḫtiyār**’a fi’l-ḥāl göñül virdi gūyā ki kendü ḫānesinde ayaġı bir gence irdi. [27]Pes ḫargāhuñ ḳapusın açdı ve **İḫtiyār**’uñ başına niṣār idüp cevāhir ṣaçdı. Şīşe-i mey öñinde ve nāle-i ney ile [28]cām-ı zerrīn elinde **İḫtiyār** deff ü çeng ile ṣafāda ve **Celāl**-i pāk-żamīr beyābānlarda dil-teng ile cefāda. **Şāh**’uñ dīdeleri [29]ebr-i bahār gibi gevher-bār ve ol yolda anuñ mūnisi derd ve hem-nefsi **Feylesof-ı ʿAyyār** olup gāh āyīneyi eline alurdı ve gāh [30]ol ḥarīr üzre olan taṣvīre naẓar ḳılurdı. Derd ü nālesi kendüye naġme-i rebāb ve sāġar-i dīdesi dāʾimā pür-şarāb idi [31]ve bi’l-cümle derūnı pür-derd ü nāle ve gözleri mānend-i lāle ve yaşı miṣāl-i jāle olup yol yürür ve göz yaşların dökerdi ve [32]ḥasb söyleyüp firāḳ ile aġlardı.

[33]CELĀL ŞEMṬĀL-İ HEFT-SER ḲALʿASINA YİTİŞÜP CENG EYLEDÜGİDÜR

[34]Çün **Şāh**-ı nāmdār, **Feylesof-ı ʿAyyār** ile iki aylıḳ yol gitdi nā-gāh bir kūh-ı siyāha yitdi ki ḳullesi eflāke ve üzerinde [35]olan ḳalʿa menzil-i simāke yitişmiş. Çün **Şāh** ırаḳdan ḳalʿa ve kūha naẓar ṣaldı ḫāṭırını ġam u endūh alup müteḥayyir ḳaldı. [36]Pes göñülden didi ki: "**Celāl** merd ol, ʿāşıḳ şemşīrden ḫavf itmez pes dilīr olmada ferd ol. Her nesne ki harem-i būḳalemūndan [37]gelür gümān eyleme ki ol ḳażā-yı İlāhī'den bīrūn olur." Çün bu mülāḫaẓa ile biraz yir gitdi ve ilerüye naẓar itdi

[192a]

[1]gördi ki ṭaşdan menāre şeklinde bir mīl dikilmiş ki ḳaddi yüz arış var ve başında ṭaşdan ḳubbe gibi bir nesne berkilmiş ki laʿl [2]ü elmās ile pür-naḳş u nigār ve ol menārenüñ ayaġında bir iri ḫaṭla yazılmış ve üzerinde gürz-i [3]**Şemṭāl**-i heft-ser diyü ḳazılmış. Pes **Şāh**, **Feylesof**'a eytdi: "Ey **ʿAyyār**-ı nā-murād yine belālar mübārek bād". [4]**ʿAyyār** eytdi: "Ey **Şāh**-ı nāmdār dīvlerden vehm itme ki çarḫ-ı felek saña rāmdur ve ġūllerden ḫavf ḳılma ki [5]bunuñ nihāyeti rāḥat u ārāmdur. Her maṭlūbuñ murāduñ üzre ḥāṣıl ve ʿāḳıbet ḳalb-i şerīfüñ merāmına vāṣıldur." [6]Çün ki yār seni ḳabūl ḳıla ẓann itme ki āḫir seni maḥzūn u melūl ḳıla. Ṭalebde dāʾimā ṣādıḳ ol pes belā vehminden emīn bir [7]ʿāşıḳ ol. Çün ejderhā-yı heft-ser nā-būd u nā-peydā ola ümmīddür ki genc-i devlet ẓāhir ü hüveydā ola." [8]Çün **Feylesof** kelāmını nihāyetine yitürdi **Şāh**, **Fīl-peyker**'i yil gibi sürdi ve çün ḥişāruñ vażʿ u heyʾeti ẓāhir oldı. [9]**ʿAyyār** kendüyi siḥr ile bir hüdhüd şeklinde ḳıldı ve pervāz idüp ḳalʿanuñ üzerine geldi gördi: Bir siyāh kūhuñ [10]üstinde bir ḳalʿadur ki dīvārları siyāh seng ve yirden ḳalʿaya varınca bülendligi altı ferseng ve ol ḥişār [11]içinde sekiz ḳaṣr u revāḳ var ki istihkāmda miṣāl-i çarḫ-ı nüh ṭāḳ idi ve bu revāḳlaruñ ortasında bir taḫt-ı zerrīn [12]ḳurılmış ve taḫtuñ üzerinde bir laʿīn oturmış ve dört yüz dīv öñinde ayaġ üzre ṭurmış idi. Ol arslan [13]şeklinde olan başı ile şarāb içerdi ammā kelb ṣūretinde olan başı ki siḥri ol aġzı ider ve efsūnı anuñla [14]oḳurdı kendüden gitmiş uyurdı. Çün **Feylesof-ı ʿAyyār** seg şeklinde olan başı uyur gördi ve uyurken [15]siḥri baṭṭāl idügin bildi pes fi'l-ḥāl bir efsūn idüp eṭrāfında ṭuran dīvlerüñ gözlerin baġladı ve āteş-i siḥr ile yüreklerin ṭaġladı. Pes belinden ḫancerin çıḳardı ve ʿuḳāb gibi ḳalʿanuñ içine [16]girdi ve ol seg ṣūretinde olan başı ḫancer ile kesdi ve ḳulaḳların burnına alup bād-ı ṣabā gibi **Şāh** [17]**Celāl** cānibine esdi. Pes ḥişār içinde bir feryād u ġırīv ḳopdı ki **Şemṭāl**'üñ cādūlıḳ başı kesildi ve rişte-i [18]ʿömri bu sebeb ile üzildi. Pes **Şemṭāl** kendüyi ol ḥālde göricek ol bir başlarını açdı ve üzerlerine [19]ṭopraḳ ṣaçdı. Cigerinden āteşler çıḳdı şöyle ki ol ġam ile ḥişāruñ içerüsin yaḳdı. Pes ʿaskerine emr idüp [20]didi ki: "Yola girüñ ve bu fesādı eyleyeni bulup getürüñ. Tā ki ben anı helāk ve gürz ḍarbı ile vücūdını

[21]ḫāk eyleyem.” Böyle didi daḫı perr ü bālin açup **Feylesof** ve **Celāl** ṭarafına ʿazīmet eyledi ammā **ʿAyyār** kellesin ḳaṭʿ itdükden [22]ṣoñra **Şāh**’uñ ḳatına geldi ve ayaġına baş ḳoyup eytdi: “**Şāhā** Ḥażret-i Fetḥu’l-ebvāb ol dīv-i heft-serüñ [23]ser-i segsārını mübtelā-yı ḫˇāb idüp ben daḫı yanında olan ʿasker-i dīv üzerine efsūn oḳuyup ve cümlesini [24]uyḫuya aldırup melʿūnuñ ol cādūlıḳ köpek başını kesdüm ve eyyām-ı saʿādetüñde ol pelīdüñ [25]peyvend-i ʿömrini üzdüm. Şimden ṣoñra dīv eger ṣad hezār ola cümlesi ḫāk olup ḫˇār ola. Bunlar bunda söyleşürken [26]ṭaġuñ başından yıldırımlar ve berḳler peydā olıcaḳ **Feylesof**, **Şāh**’uñ eṭrāfına siḥr ile [27]ṭaşdan bir ḳalʿa çekdi ki bülendligi on ferseng idi. Pes yiryüzi dīv ʿaskerinüñ ẓulümātından siyāh ve ḳalʿanuñ eṭrāfı cinn ü şeyāṭīnden [28]pür-sipāh oldı. Lākin **Feylesof** ḳalʿadan āteşler yaġdurdı ve pāy-i ḳalʿada dīv ʿaskerini yaḳup yandurdı. Çün **Şemṭāl** [29]ol maḥalle irdi ve bir āteş-feşān ḳalʿa gördi maʿlūm idindi ki bu ʿamel-i cādū ve āṣār-ı ḫūn-ı **Yemne**-i Hindū’dur. Lākin [30]siḥrkār olan seri olmamaġın kemāl-i ḥayretinden ol menāre-miṣāl olan gürz ü kūpālin omuzına urdı [31]ve ol ḥiṣār-ı üstüvār ṭarafına yürüdi ve sāʾir dīvler ḳalʿadan ṣaçılan āteşleri göricek on ferseng miḳdārı [32]yirde ḳarār idüp ṭurdı. Çün **Şāh**, **Şemṭāl-dīv**’üñ ḳadd ü ḳāmetin ve ol gürz-i girān ile şehāmetin [33]gördi **Feylesof**’a eytdi: “Ey **ʿAyyār** eger bu nā-bekāruñ ser-i segvārı ola idi yiryüzi tamāmet [34]sipāh olsa bunuñ gürzi altında tebāh olalar idi.” Pes **Şemṭāl-dīv** ḳalʿa öñinde naʿra vü ġırīv idüp didi ki: “[35]Ādemī-zāddan nice ẓulm ve nice bī-dāddur ki bu ʿālemde dīvler üzerine cārī olur. Bu **Celāl** ne [36]belādur ki **Yemne**-i Hindū’yı helāk ve **Ṣaġāl-cādū**’yı zīr-i ḫāk idüp benüm daḫı cādūlıḳ fenninde māhir ve siḥr ile [37]cinn ü inse ḳāhir olan başumı taḫtum üzerinde ḳaṭʿ itdi. İmdi eger çarḫ-ı felege çıḳarsa veyāḫūd gāv-ı semege [38]ilticā iderse anı tīġum ile bir vech üzre helāk ideyin ki anuñçün eflāk aġlaya ve tūde-i ḫāk mātemi ile başına ḳara baġlaya.

[192b]

[1]**Şāh** daḫı dīvüñ çün bu germiyyetin işitdi şecāʿati ʿırḳī hareket idüp **Feylesof**’a eytdi: “İşbu ḳalʿa üzre bir efsūn [2]oḳı ki nā-būd u peydā ve ḳarşumuz meydān-ı ṣaḥrā ola. Tā ki bu merdūd ile ceng ve ḥarb ü ḳıtāle āheng [3]eyleyem.” Pes hemān ol sāʿatde **ʿAyyār**-ı seḥḥār bir siḥr idüp ḥiṣār yir ile berāber ü hemvār oldı. Pes **Şāh**-ı cihān [4]fi’l-ḥāl **Fīl-peyker**’i meydāna sürdi ve bir naʿra urup eytdi: “Ey nā-bekār ilerü gel ve sen daḫı [5]benüm şemşīr-i tīzümden ḥiṣṣeñi al.” Pes **Şemṭāl** gürz ü kūpāl ile ḳarşu gelicek **Şāh** tīġ çeküp ṣalıcaḳ evcinden [6]bir yalıñ peydā olup dīv-i bed-fiʿālüñ gözin aldı ve ḳuvvet ile şöyle çaldı ki dīv-i pelīdüñ başlarından dört başın [7]bedeninden cüdā ḳıldı. Pes dīv ʿaskerinüñ içine ġulġule düşdi ve cümlesi bir uġurdı **Şāh**’uñ üstine üşdi. [8]Çün **Feylesof**-ı seḥḥār bu hücūmların gördi bir efsūn oḳudı fi’l-ḥāl bir bulut peydā oldı ki dīvlerüñ üstine [9]āteşler yaġdurdı. Şöyle ki bir

dem içinde niçe biñ dīvi helāk idüp yandurdı. ʿAsker-i dīv bir ṭarafdan āteş ve bir ṭarafdan [10]tīġ göricek cümle firāra yüz ṭutup ḳalʿa cānibine ḳaçdılar. Lākin āteşden birisi ḫalāṣ olmayup ḳalʿa ḳapusına geldükde **Şemṭāl**'den [11]ġayrı dīv ḳalmamış idi. Aña daḫı **Şāh Celāl** yitişüp eytdi ki: "Ey laʿīn yedi başuñdan ikisi ḳalmışdur, anları daḫı alup ḳanda [12]gidersin, ey bed-baḫt ḫālüñ bu mertebeye geldükden ṣoñra daḫı ne idersin." Böyle diyüp bir ḳılıç şöyle çaldı ki ol iki başını daḫı aldı.

[MECLİS]

[13]Çün **Şemṭāl**-i laʿīn yüz arış ḳadle ḫāke berāber oldı hevā āteş ü ẓulmet ile pür olmış iken cihān cennet-miṯāl [14]nūr u leṭāfet ile ṭoldı.

Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Ẕī-saʿādet ol ehl-i dil-yāre
Ki işāretden ala hemvāre

2 [15]Ḳıṣṣadan ḥiṣṣesin alup her bār
Cānı keşf ide ṣad hezār esrar

3 Şübhesiz ḳıṣṣa-i ***Celāl ü Cemāl***
Oldı enmūzec-i sülūk-ı ricāl

4 [16]Her ne ẕikr oldı ise ser-tā-pā
Kendü ẕātuñda bulınur cānā

5 **Şāh-zāde Celāl** ẕātuñdur
Bāḳi meẕkūr olan ṣıfātuñdur

6 [17]Oldı **Şemṭāl**-i nefs-i emmāre
Ki hem āġūşuñ oldı hemvāre

7 Yedi baş oldı aña yedi ṣıfat
Ki olur derd ü bāʾiṯ-i miḥnet

8 [18]Ḥased ü ḳibr ü ʿucble şehvet
Ḥırṣla buḫl u kīne bī-minnet

9 ʿIşḳ **ʿAyyār** u cān **Cemāl** oldı
Tīġ-ı elṭāf-ı lā-yezāl oldı

10 [19]Saña **ʿAyyār** ʿışḳ-ı hem-demdür
Ḳalb-i mecrūḥuña çü merhemdür

11 Heft-ser dīvi öldürüp çü **Celāl**
Mūnisüñ ola tā ebed **Cemāl**

12 [20]ʿIşḳdan olmaduñsa bīgāne
Kışṣayı añlamazsın efsāne

13 Maʿnīden olduñ ise ger āgāh
Bulasın ḳışṣadan vücūduña rāh

14 [21]Ḥamdü-lillāh pādşāh-ı cihān
Ẓıll-ı Yezdān u sāye-i Raḥmān

15 Nüktedān u süḫanver ü ʿārif
Cümle esrār-ı ʿāleme vāḳıf

16 [22]Ol ki ḳalb-i münīri rūşendür
Ṭabʿ-ı pāki naẓīr-i gülşendür

17 Yaʿni **Sulṭān Aḥmed** ol şeh kim
Cümle maḥkūm u ẕātı ḥākimdür

18 [23]ʿİlmine ẓāhir oldı her maḫfī
Ḳalbine rūşen oldı cümle ḫafī

19 Bildi kim **ḳışṣa-i Celāl ü Cemāl**
Maḥż-ı maʿnī durur beyān-ı kemāl

20 [24]Raġbet itdi anuñ içün nā-gāh
İşbu nādir ḥikāyete ol **Şāh**

21 Umaram ḥışṣedār olup her ān
Maʿnisin idine enīs-i cenān

22 [25]Tercemān-ı ḥikāyeti daḫı hem
Yād idüp luṭfla şeh-i ʿālem

23 İltifāt-ile eyleye maẓhar
Aña iḥsānı ile ide naẓar

24 [26]Bu durur dāʾimā recāsı anuñ
Dāʿi-i ḫāṣṣı ola sulṭānuñ

25 Yā İlāhī recāsın eyle ḳabūl
Vir murādın bi-ḥaḳḳ āl-i betūl

Neṯr:

[27]Çün **Şāh Celāl**, **Şemṭāl**-i bed-fiʿāli helāk ve cism-i nā-pāküñi ḫāk itdi ḳalʿa-i seng cānibine ḳaṣd u āheng idüp çün [28]derūn-ı ḳalʿaya girdi bir ḳaṣr-ı bülend ve anda bir eyvān u günbed ve bir taḫt-ı zerrīn ve bir cānibinde yedi tāc-ı laʿlīn gördi ki [29]anları ol yedi başına giyerdi ve ol taḫt u tāclar ile serverlik iderdi. Ḳalʿanuñ her gūşesi ḫazīne ile ṭolu [30]ve güne güne defīne ile memlū idi. Bunlardan māʿadā ḥişāruñ ortasında mānend-i ṭāḳ-ı çarḫ-ı devvār [31]bir ḳubbe-i pür-kār gördi ki ḳapusı ʿūd-ı ʿanberfāmdan ve ḥalḳası sīm-i ḫāmdan olup dürr ü cevāhir ile [32]muraṣṣaʿ ve envāʿ-ı ṣanʿat ile muṣannaʿ idi. Çün ḳubbenüñ içine girdi anda mermerden dört ṣanduḳ gördi ki [33]her birinüñ üzerinde demürden birer ṣūret ṭurmış ki ellerinde birer şemşīr-i bürrān ve aġızlarından [34]duḫān çıḳup her birinüñ yanında ikişer arslan yatur. Pes **Şāh Celāl Feylesof-ı ʿAyyār**'a dir ki: "Ey yār bu [35]ne siḥr ve nice kār ola." **Feylesof** eydür ki: "Şāhum bu fenn-i ṭılısmdur ve buña çāre yine olʿaẓīm ismdür. Pes **ʿAyyār** çün [36]efsūn oḳumaḳ ile der-kār oldı ol ṣūretlerüñ ellerinde olan ḳılıçlar nā-peydā ve ol yatan arslanlar hep hebā oldı.

[37]Naẓm:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Ola maʿlūm saña cān-ı peder
İrmeye saña dehr içinde keder

2 Ki enīs oldı saña bir sāḥir
Nāmı iblīs ü kendü bir kāfir

[193a]

3 [1]Siḥr ider saña dāʾim ol seḥḥār
Mekr ü telbīs işbu bir mekkār

4 Pes anuñ siḥrin eylemez ibṭāl
Meger ism-i kerīm-i ẕü'l-iclāl

5 [2]Ẕikr-i Ḥaḳ maḥv ider anuñ siḥrin
İder ibṭāl ḥīle vü mekrin

Neṣr:

Çün ism-i aʿẓam ol ṭılısmı ʿāṭıl u pest [3]itdi **Şāh** bir ṣanduḳuñ kilīdin şikest itdi. Fi'l-ḥāl içinden bir naʿleyn ẓāhir oldı ki altundan [4]düzilmiş ve anuñ üzerinde bu ʿibāret yazılmış ki: "Her kim bu naʿleyni ayaġına giyüp deryāya gire ṣu üzerinde bād-ı ṣabā [5]gibi yürüyüp menzil-i maḳṣūdına ire. Baḥr aña miṣāl-i türāb ve anuñ seyrgāhı deryā [6]vü āb ola." Pes **Şāh**-ı āgāh ikinci ṣanduḳa el urdı anda daḫı sebz reng bir ḫırḳa gördi ki [7]yaḳasında naḳş olmış ki: "Her kim bu ḫırḳayı arḳasına ala farżan kendüyi bir āteş-i sūzāna sala āteş aña [8]gülistān ve gül gibi yiri bir būstān ola." Pes çün üçinci ṣanduḳı açdı içinden bir özge tāc çıḳdı [9]ki üzerinde böyle yazılmış ki: "Çün bu tācı başuña ḳoyasın dīv ü perī vü ādem gözine maḫfī olasın. Şöyle ki [10]ʿālemde seni bir kimse görmeye ve tācı giyicek bir ferdüñ gözi saña irmeye. El-ḥāṣıl bu tāc ile bir ḫayāl ola ki [11]dünyāda seni gören meger **Cemāl** ola ki aña ḥīle vü mekr olmaz ve anuñ ḥaḳḳında ṣanʿat u siḥr olmaz." Baʿdehu **Şāh** dördinci [12]ṣanduḳı güşāde ḳılup içinden ejderha-miṣāl pūlāddan bir ʿaṣā çıḳardı. Anuñ daḫı üzerinde ṣanʿat [ile] kazılmış ki: "[13]Her kim bu ʿaṣāyı eline ala dīv ḳısmına aṣlā maġlūb olmayup her ḳanda dīv olsa bu ʿaṣānuñ ṣāḥibinden ʿāciz ḳala." Pes **Şāh**-ı [14]Cem-cāh işbu dört niʿmete şükr-i firāvān ile göñli mesrūr u şādān ve gül gibi şüküfte vü ḫandān ve anlaruñ ḥüsn-i [15]ṣanʿatına ḫayrān oldı. Ḳalʿanuñ içi miṣāl-i ḫazāʾin-i **Ḳārūn** ṣāfī zer ü sīm ü lüʾlü-i meknūn ve ḫāneler laʿl u [16]yāḳūt ve sāʾir cevāhir-i bā-ḳıymet ile memlū vü meşḥūn ve dürr ü cevāhir ile ṭoḳınmış cāmeler ve aṭlas-ı zer-keşden dikilmiş firāşlar [17]ḥadden bīrūn idi. Pes **Şāh**, **Feylesof**-ı āgāha eytdi: "Māl u menāl naẓarumda ḫāk-miṣāl olup ḳalbümde bunlara meyl ü maḥabbet [18]yoḳ ve bunca tuḥfe vü yādgāre ẕerre ḳadar inciẕāb-ı ṭabīʿat yoḳ. Kāşkī **Ferruḫ-baḫt** bunda ola idi tā ki bu cümle [19]tuḥaf u mālı götürüp ala idi." Meger bu eṣnāda **Ferruḫ-baḫt** ḳızı **Dil-şād** kendü maḳāmından **Cemāl** şevḳi ile pervāz ve Kūh-ı **Ḳāf** [20]yaraġın sāz idüp gider iken evc-i hevādan gözi ḳalʿaya ṭoḳındı. Görse ki bir ḥiṣār-ı münīr ü üstüvār [21]ve eṭrāfında helāk olmış yatur dīv-i bī-ḥadd ü bī-şumār olup **Şemṭāl**-i bed-fiʿāl daḫı ol ṣaḥrāda bir ṭaġ gibi yıḳılmış [22]yatur. Bir naẓar daḫı ider görür ki **Şāh**-ı bā-iʿtibār ʿayyār-ı rūzgār ile ḫūrşīd-i āsmān gibi ḳalʿanuñ içinde ḫırāmān [23]olup seyr ider. Çün **Dil-şād**'uñ gözi **Şāh**'a ṭuşdı hevādan inüp ayaġına düşdi, **Şāh** daḫı baḳup **Dil-şād**'ı [24]göricek ġonçe dehānı şādlıḳdan ḫandān olup eytdi: "Subḥān'allāh bu ne kerāmetdür belki maḥż-ı velāyetdür ki ḥālā sizi [25]yād idüp söyler ve vālideñüz **Ferruḫ-baḫt** ẕikrin eylerdüm. İmdi ey **Dil-şād** işbu ḳalʿa ve içinde māl u menālden [26]olan tuḥfeler ve'l-ḥāṣıl cümle tāc u taḫtı vālideñ **Ferruḫ-**

baḫt’a ʿaṭā eylerem. Nice dilerseñ eyle” diyücek şaçından bir ḳıl alup [27]bir micmere şaldı. Fi’l-ḥāl hevānuñ yüzi perīler ile pür olup ṭoldı ve cümlesi **Şāh**’uñ ḥażretine geldi ve pāy-būsı ile müşerref [28]oldı. Pes **Dil-şād** cinnīlere işāret itdi ki: “**Şāh**-ı cihānuñ emri ile bu ḳadar ḫazāʾin ve tāc u taḫt u defāʾini götürüñ [29]ve **Ferruḫ-baḫt**’uñ ḥużūrına yitürüñ.” Pes fi’l-ḥāl ol māl u menāl ile perr ü bāl açdılar ve **Ferruḫ-baḫt** cānibine [30]uçdılar. Bu eṡnāda **Şāh** ol māha eytdi: “Ey dildār vezīrüm **İḫtiyār** çün göresin benden aña bu ḫaberi [31]irgüresin ki ol dīv-i heft-ser ki sen andan ḫavf u ḥaẕer ider idüñ ʿavn-i Ḥaḳ ile başları kesildi ve luṭf-ı [32]Kerīm-i muṭlaḳ ile rişte-i ʿömri üzildi. İmdi sen ol murġzārda şād ve bāde nūş idüp ġamdan āzād ol [33]ki benüm naṣībüm derd ü ġam ve derd-i yār ile nūş etdügüm curʿa-i cām-ı elemdür.” Çün **Dil-şād** bu nükteyi işitdi **Şāh**’a duʿā idüp [34]Ḳulle-i **Ḳāf** diyü cānib-i **Cemāl**’e perr ü bāl açup gitdi. **Şāh** daḫı derd ü miḥnet ile rāh-ı berr ü beyābānı ṭutdı.

[193b]

[1]ŞĀH CELĀL BİR ḲUBBE-İ ʿĀLĪYE İRİŞÜP ANDA BİR MURĠ GÖRDÜGİDÜR Kİ AĠZINDAN SĪM-ĀB-I JĪVE DÖKİLÜP İNCÜ OLUR İDİ

[2]Naẕm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Ḫoş dimiş ol ḥakīm-i sālik-i rāh
Oluben sırr-ı kārdan āgāh

2 Ki cihān pür olup tecellīden
ʿĀşıḳa luṭf olur tevellīden

3 [3]Vādi-i ʿışḳ özge vādīdür
ʿIşḳ rāh-ı viṣāle hādīdür

4 Mürtefiʿ olsa dīdeden bu ḥicāb
Ẕerreden refʿ iderdi şems niḳāb

5 [4]ʿĀşıḳuñ ʿışḳı çün kemāl bula
ʿAyn-ı firḳatde ḫoş viṣāl bula

6 Oldı ẕerrāt-ı gün aña mirʾāt
Gösterür mihr-i rūyın ol ẕerrāt

7 [5]Āsmān ḫalvet-i maḥabbetidür
Māh u ḫūrşīd ʿaks-i ṭalʿatidür

Neṯr:

Vāḳıf-ı esrār ve kāşif-i estār olan ʿaḳl-ı [6]pür-kār levḥ-i beyān üzre işbu maʿānīyi ḳalem-i bedīʿü'r-raḳamı ile bu vechle tefsīr ü ʿayān itmiş ki çün **Celāl**, **Dil-şād** ile [7]vedāʿ idüp bir müddet gitdi bir gün ʿale'ṣ-ṣabāḥ nesīmi mürevviḥü'l-ervāḥ bir murġzāra yitdi ki sebzezārı üzre çūbları [8]revān ve laʿl ü pīrūze seng-rīze yirine anda ġalṭān idi. Ol murġzāruñ miyānında bir günbed-i zebercedfām [9]ve anuñ üzerinde kehrübādan bir mīl-i bülend ḳıyām itmiş ve ol mīlüñ üzerinde altundan ḥikmet ile bir ḳaz şekli [10]şöyle ḳonılmış ki dāʾimā miṣāl-i dūlāb devr ider ve aġzından ḳaṭre ḳaṭre sīm-āb dökilür ve yire düşdügi anda [11]ol zībaḳ-ı ṣāf ḳaṭreleri dürr-i şeffāf olurdı ve bi'l-cümle keṯret-i dür ile ol murġzār pür olup [12]her dürri ki **Şāh** eline alurdı **Cemāl**'üñ nāmını anda yazılmış bulurdı. Pes **Şāh**-ı devrān bu taʿaccüb ile [13]ḥayrān ve bu maʿnīnüñ ḥikmetinde ser-gerdān olurdı. Belī bu rāhda esbāb-ı ḥayret çoḳ ve bu dergāhda [14]dehşetden özge nesne yoḳdur. Pes **Şāh Celāl** ḳubbenüñ ḳapusın güşāde ve pāy-i iḳdāmın içerüye nihāde [15]ḳılıcaḳ naẓar ḳılup gördi ki ol ḳubbenüñ der ü dīvārı rūşen ve ṣad hezār āyīne ile içi müzeyyen. Pes **Şāh** her āyīneye [16]ki nigāh itdi rūy-ı **Cemāl**'i anda gördi ve dīdār-ı yārini ol āyinelerde müşāhade ḳıldı. Pes deryā gibi [17]dili pür-cūş ve lebi ḫamūş iken fi'l-ḥāl mest-i medhūş ve lā-yaʿḳıl u bīhūş olup bu vechle bī-ḫūd ve bir zamān bī-ḫaber-i ez-nīk ü bed oldı. Çün **Feylesof-ı ʿAyyār** [18]**Şāh**'ı böyle bī-ḳarār gördi dīdelerin ebr-i bahār gibi gevher-bār idüp sulṭānuñ başını dizine aldı [19]ve şīşe-i çeşminden yüzine ṣular sepüp ḥālinde ḥayrān ḳaldı.

[MECLİS]

[20]Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Güm olup baḥr-i vaṣl içinde **Celāl**
Oldı müstaġraḳ-ı muḥīṭ-i viṣāl

2 Götürüp perde-i vücūdı o dem
[21]Refʿ ḳıldı ḥicāb-ı cismini hem

3 Çeşm-i ẓāhir cihāndan beste
Hem firāḳ u viṣālden reste

4 Ṭayy idüp murġ-ı cān baḥr u beri
Ten-i ḫākīden olmadı ḫaberi

5 [22]**Şāh** çün cām-ı vaṣlı eyledi nūş
Mest olup ḫāke düşdi ol medhūş

6 Çün hevā-yı **Cemāl**'e bāl açdı
[23]İki ʿālemden el çeküp geçdi

7 Dīdesi mā-sivādan örtüldi
Ḫoş ḫalāṣ oldı cān ḳurtuldı

Neṯr:

[24]Çün **Şāh** bir müddetden ṣoñra kendüye geldi ol ḳaṣruñ için seyr idüp āyīnelerde münʿakis olan **Cemāl** ṣūretlerine ḥayrān oldı.

[25]Beyt:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 ʿAks-i mevcūd u dūst-ı nā-peydā
Şāh anı cüst u cūda bes şeydā

Neṯr:

Pes **Şāh** naẓar idüp gördi ki ol ḳubbenüñ ortasında [26]billūrdan bir taḫt-ı ʿacīb-heyʾet ve anuñ üzerinde bir ṣanem-i ʿacībe-ṣūret var ki [27]egninde cāmeleri ḥarīrden ve başında tācı yeşm-i bī-naẓīrden lebleri yāḳūt-ı aḥmer ve gözleri billūr-ı aṣferden idi [28]ve ol ṣanemüñ elinde bir mecmūʿa-i zerkār var ki ṣaḥīfeleri müzehheb ve pür-naḳş u nigār idi ve ol ṣanem-i zībānuñ lebleri [29]ḥareket ve ṭudaġ altından ol mecmūʿayı oḳuyup bu vech üzre ḥarf ü ḥikāyet ider ki:

Naẓm:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 [30]Ey cihān-dīde-i nigū-sīret
Açuben ḫūb dīde-i ʿibret

2 Bu sarāy-ı cihānda kendüñi bul
Ki yine kendüñe irişür yol

3 [31]Naḳdi sensin ḫazīne vü gencüñ
Ḥāṣılısın bu rāḥat u rencüñ

4 İşbu ḳubbe olup naẓīr-i felek
Oldı eşkāl-i anda ḥūr u melek

5 [32]Anda āyīneler dil-i insān
Ḥüsn-i maḥbūb anda oldı ʿayān

6 Āşıḳ-ı yār açarsa dīde-i cān
Ẓāhir ola cemāl-i devlet ʿayān

7 [33]Līk āyīne çün ki ʿaks aldı
ʿĀşıḳ ol ʿakse baġlanup ḳaldı

8 Gene ẕāt-ı **Cemāl**'e yol yoḳdur
Gerçi dünyāda ṭālibi çoḳdur

9 [34]Yār bir līkin āyine bisyār
Her biri ḥüsn-i yār ider iẓhār

10 Dīde-i maʿnevīyi aç yüri var
Ki tecellī idüpdür ol dildār

[194a]

Neṯr:

[1]Pes ol ṣanem-i mecmūʿa-ḫˇān bunı oḳuyup sulṭānuñ öñinden nihān ve sulṭān işbu ḥāl-i ʿacībe ḥayrān oldı ve **Feylesof**'a [2]eytdi: "Ey **ʿAyyār** ve ey vāḳıf-ı esrār ol ʿacāʾibi ki bu eyyāmda ben gördüm ve ol vāḳıʿalara ki çarḫ-ı felekde [3]ben uġradım ādemī-zāde ḳısmından bir kimse görmemiş ve nevʿ-i beşerden bir ferd uġramamışdur ve illā bu ḳıṣṣaları kitāblara [4]yazarlar ve defter ü dīvānları bu ḥikāyetler ile bezerler idi. Şimden ṣoñra daḫı felekden neler görecek ve rūzgārdan [5]daḫı ne vāḳıʿalara irecegüm. ʿAcāʾib ü ġarāʾibden ben gördügümi kim görmiş ve cism ü cānı ben urduġum belālara kim [6]urmışdur. Mīl üzerinde baṭṭ-ı zerrīn aġzından jīve dökile ve yire düşdügi anda dürr ü incü ola ve her dürrüñ [7]üzerinde **Cemāl** nāmınuñ naḳşı yazıla. Bu el-ʿaceb naḳş ve özge ḳıṣṣa degül midür. El-ḥāṣıl gülistān içinde her gül-i ḫandān [8]ve būstān içre her şükūfe vü reyḥān anuñ ġam-ı ʿışḳı ile mest ü ḥayrāndur. Ḥaḳḳā ki **Cemāl**'üñ varlıġına ṣad hezār şāhid [9]ü güvāh var līkin andan bir kimesne vāḳıf u āgāh degüldür. Pes ben izi ve çekeri yoḳ bir yolda ʿaceb yilerem kimse bilmez ki ben ne ṭaleb eylerem." [10]**Feylesof** eytdi: "**Şāhā** taḥḳīḳ bil ki **Cemāl**-i muḳarrer mevcūd ve anuñ vücūdı sebeb-i beḳā-yı her vücūddur. Senüñ ṭālib olduġuñ [11]bir ḫayāl degül ve maṭlūbuñ **Cemāl**-i bā-kemāldür bir emr-i muḥāl degüldür. Ḥālā saña çāre anı ṭaleb itmek

ve seyr ü temāşā-yı [12]aḥvāl-i ʿaceb ḳılmaḳdur. Şāhum ol maṭlūbuñ saña ʿināyeti ve iltifāt u ʿāṭıfeti olmasa dīvler elinde tebāh ve şimdiye dek [13]berāber-i ḫāk-i siyāh olmaḳ muḥaḳḳaḳ idi. Ḥālā sen teferrüc itdügüñ ʿacāʾibi ḳubbe-i felek altında kimse itmemişdür ve senüñ [14]gitdügüñ rāh-ı pür-ġarāʾibe bir ferd gitmemişdür. İmdi Ḫallāḳ-ı cihāna şükr eyle daḫı dūst ṭalebinde ʿarṣa-i āfāḳı [15]geşt idüp ʿacāʾib-i dehri seyr eyle." Pes **Şāh**-ı bā-iʿtibār **Feylesof**'dan bu kelimāt-ı ḥikmet-şiʿārı gūş itdükde taḫayyüz-i [16]bī-şumār idüp ʿışḳ-ı tāze ve şevḳ-i bī-endāze ile **Fīl-peyker**'e süvār olup deşt ü kūhsār [17]cānibine revāne ve sūz u girye ile nāle vü fiġānı kendüye naġme vü terāne eyledi. Gözinden ol ḳadar [18]ciger ḳanın aḳıdurdı ki maʿdenler andan laʿl-i rengīn ḥāṣıl iderdi. Sīnesi şöyle şuʿlelenüp yanardı ki [19]ḫūrşīd-i āsmānuñ ḳalbi anuñ ġamı ile göyinürdi ve derd ü ġam ile şöyle āh iderdi ki ruy-ı māhı āyīne gibi [19]siyāh ḳılurdı.

[20]SĀḲĪ-İ MECLİS-İ TEVFĪḲDEN ṬALEB-İ BĀDE VÜ CĀM VE MUṬRIB-I RĀH-I TAḤḲĪḲDEN İSTİDʿĀʿ-İ DUʿĀʿ-İ DEVLET-İ PĀDŞĀH-I İSLĀM OLDUGIDUR

Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 [21]Gele sāḳī-i meclis-i tevfīḳ
Bize ṣun cām-ı bāde-i taḥḳīḳ

2 Cāmı pür ḳıl şu bādeden her dem
Ki ḳomaz dilde ḥüzn ü ġam u elem

3 [22]Mey-i bāḳī ile ṭolu bir cām
Vir ki maḥv ola hep ġam-ı eyyām

4 Muṭrıbā sen de al elüñe rebāb
Nāle-i ʿāşıkāne eyle şitāb

5 [23]Söyle vaṣf-ı şeh-i cihānbānı
Zübde-i dūd-mān-ı ʿOs̱mān'ı

6 Medḥ idüp z̤ātına s̱enā eyle
Devlet ü ʿizzine duʿā eyle

7 [24]Oldur ol pādşāh-ı ʿadl u sedād
Ki olur ʿādet aña luṭfla dād

8 Zīnet-i taḫt u tāc ẕātıdur
Luṭf u iḥsān anuñ ṣıfātıdur

9 [25]Şāhlıḳ ẕātına müsellemdür
Ḥabl-i dīn anuñıla muḥkemdür

10 Aña virildi mülk ü tāc ile taḫt
Aña açıldı bāb-ı devlet ü baḫt

11 [26]Nāmı ʿünvān-ı nāme-i devlet
Vaṣfı ṭuġrā-yı ʿizzete zīnet

12 [27]Yaʿni **Sulṭān Aḥmed** ol server
Kim odur pādşāh-ı baḥr ile ber

13 Tācdār-ı serīr-i sulṭānī
Şeh-süvār-ı ḫilāfet ü ḫānī

14 [28]Ḳısmet itse menāṣıb iḥsānı
Bir ḳulını ider Ḳırım ḫānı

15 Ḍarb-ı tīġından oldı çün tersān
Ḳıral itdi iṭāʿat-i fermān

16 [29]Eline aldı meskenet tācın
Getüriser ḫarācla bācın

17 Eşḳıyādan bir iki bī-devlet
İtdi ʿişyān u buldı bes nekbet

18 [30]Tīġ-i ḳahr-ı şeh aña virdi şikest
Eyledi dehr ḫayli ḳadrini pest

19 Terk idüp maʿṣiyet yüzin āḫir
İtdi tevfīḳ-i bāṭın u ẓāhir

20 İlticā itdi çün der-i şāha
Buldı inʿām cān-ı güm-rāha

[MECLİS]

21 [31]Yā Rab ol pādşāh-ı devrānı
Ṣāḥib-i luṭf u ʿadl ü iḥsānı

22 Ki işi dāʾimā mürüvvetdür
ʿAfv u iḥsān u faż̧l u minnetdür

[194b]

23 [1]Taḫt-ı devletde kāmrān eyle
Baḫt u ʿizzetle şādmān eyle

24 Ẕātın āfātdan maṣūn eyle
Düşmen-i devletin zebūn eyle

25 [2]ʿAdl ile dād ile muʿammer ḳıl
ʿAskerin dāʾimā muẓaffer ḳıl

[3]ŞĀH CELĀL DÖRT ḲIṬʿA ṬAĠA İRİŞDÜGİDÜR Kİ ANLARUÑ BİRİ DEMÜRDEN VE BİRİ BAḲIRDAN VE BİRİSİ [4]TŪTYĀDAN VE BİRİSİ DAḪI TUCDAN OLUP HER BİRİNÜÑ ḲULLESİNDE TEKELLÜM İDER BİRER ĀDEM KELLESİ GÖRDÜGİDÜR

Neṯr:

[5]Rāvī-i ḳıṣṣa-perdāz miṯāl-i bülbül-i naġme-sāz **ḳıṣṣa-i Cemāl ü Celāl**'den bu vech üzre ḥikāyet ve bu nevʿle rivāyete āġāz ider ki [6]çün **Şāh**-ı melek-simāt ḳubbe-i mirʾātden naḳl itdi, hezār nāle vü efġān ve çeşm-i gevher-feşān ile bir yirde menzil ve bir maḥalde [7]ḳarār ve ṭarḥ-ı mahmel itmeyüp ġam u derd ve eşk-i sürḫ ve çehre-i zerd ile yigirmi gün gitdi. Nā-gāh bir ṣubḥgāh ol ṣaḥrā-yı bī-pāyān [8]ve ol berr ü beyābān ortasında gözleri dört ḳıṭʿa ṭaġa düşdi ki [9]anlaruñ birisi ṣāfī demürden ve biri beyāż tucdan ve birisi tūtyādan ve biri daḫı baḳırdan idi lākin [10]bu ṭaġlar bir vechle rūşen idi ki dāmenlerinde olan ṣaḥrā bunlaruñ cilāsından münevver ve miṯāl-i gülşen idi. Gice olduḳda [11]ol kūhlaruñ ṣaʿṣaʿasından eṭrāf münevver ve ol cānibler gün gibi raḫşende vü enver olur idi ve ol ṭaġlar ḥadd-i ẕātlarında ziyāde [12]yüksek olmayup püşte-miṯāl bülendlikleri ber-vech-i iʿtidāl elli ẕirādan ziyāde degül idi. Pes **Şāh** bu ṭaġlaruñ [13]vażʿından taʿaccüb idüp **Fīl-peyker**'i kūh-ı āhen cānibine sürdi. Pes naẓar idüp gördi ki bir kimesne ol demür ṭaġuñ [14]tā ḳullesinde boġazına dek ġarḳ olup bedeni bi't-tamām ol demür içinde muḥkem teni [15]şöyle batup anda müstaḥkem olmış ki mā-beyne bir igne ṣıġmaz ve hevā girmek mümkin olmayup arasından ṣu ṣızmazdı lākin [16]boġazı ve başı ṭaşra olup nāle vü efġān ve gözlerinden yaşların revān ider ve gāh u bī-gāh

Cemāl diyü [17]āh idüp dil-i sūzānından āteşler feşān iderdi. Pes **Şāh**, **Fīl-peyker**'den inüp piyāde oldı ve ol kūh-ı [18]āhenüñ ḳullesine çıḳup ol mübtelānuñ yanına geldi ve eytdi ki: "Sen ādemī-zād mısın yoḳsa ġūl u dīv-i bī-dād mısın. [19]Bu belā ki ʿillet ve işbu ibtilā ki ḥikmet nedür." Pes ol derdmend ve ol zār-ı müstemend dīdelerinden çehresin ḳan ile [20]ālūde idüp söyledi ve ḥasb-i ḥālini bu vechle ḥikāyet eyledi ki: "Ben dīv ü ġūl degülem belki bir merd-i ādemī-zāde [21]ve nişāne-i tīr-i bī-dādem."

[MECLİS]

[22]Şāh eytdi: "İmdi ḳıṣṣañı tafṣīl ü beyān ve işbu belāya neden dūş olduñ ḥikāyet ile ʿayān eyle." Pes ol mübtelā ve ol [23]esīr-i bend-i belā eytdi: "Ben mülk-i cihāndan bir şeh-zāde-i kāmrān ve ṣāḥib-i tāc u taḫt ve mālik-i genc-i firāvān olup [24]nāmum **Ṭahmāyīl** ve pederüm nāmı **Mihrāyīl** idi. Menzilüm bir gülistān-ı dil-güşāda bir ḳaṣr-ı zībā ve bir būstān-ı pür-ṣafāda [25]bir köşk-i muṣaffā olup anda bir āb-ı revānuñ kenārında elümde cām ve kenārumda sāḳī-i gül-endām olup şürb-i müdām [26]ider iken rūy-ı āba naẓar ve cūy-ı revānuñ ṣafḥasına baḳup temāşā ider idüm. Nā-gāh ol āb-ı zülālüñ yüzinde [27]ṣad hezār ḥüsn ü cemāl ile bir ṣūret-i bā-kemāl baña görindi. Ben daḫı bu nedür ve ne maḳūle şaḫṣuñ ʿaksidür diyü [28]fikr ider iken ol ṣūret-i zībā lisāna gelüp eytdi: "Ey cüvān benüm nāmum suʾāl iderseñ **Mihr-ārā** ḳızı **Cemāl**'dür ve [29]beni isterseñ menzil ü meskenüm Kūh-ı **Ḳāf** ve benüm seyrāngāhum ol eṭrāfdur." Böyle söyledi ve fi'l-ḥāl gözümden [30]ġāʾib oldı lākin sīneme ʿışḳı kemānından bir tīr ve cigerüme mūy-ı miyānından bir şemşīr urup gitdi. Pes bu derd ile [31]Ḳulle-i **Ḳāf** diyü devr-i cevānib ü eṭrāf idüp yolda leşker ü mālum telef ve kūh u beyābānda ṭaʿāmum ṣayd u [32]ʿalef oldı. Bu maḥalle gelince ve bu maḳām-ı pür-şedāʾid ü ālāma vāṣıl olınca gāh dīvler elinde bend ve gāh

[195a]

[1]esīr-i zencīr ü kemend olup derd-i firāḳ ve āteş-i iştiyāḳdan māʿadā çarḫ elinden çoḳ zaḥmet ve nice dürlü belā [2]vü meşaḳḳat çeküp çeşmüm żaʿīf ve cismüm naḥīf ayaġum pāre pāre ve cigerüm yāre yāre oldı ve çün ol gördügüm [3]ḫayālden vücūd ve rūy-ı ābda müşāhade ḳılduġım timsālden bir mevcūd görmedüm. Dest-i ümmīdi vaṣlından kesdüm [4]ve baña yüz gösteren bir ḫayāl ve naḳş-ı dīv idügini cezm itdüm. Pes **Cemāl** bu zamānede nā-maʿlūm belki bir emr-i mevhūmdur [5]diyü ol maḥalden ki döndüm ve bu menzile gelüp ḳondum. İşbu kūh-ı āhenīn peydā ve cism anuñ içinde ġarḳ u mübtelā olduġın gördüm. [6]Şimdi her ayda **Cemāl** hezārān perī-i pür-ḫaṭṭ u ḫāl ile bu maḳāma gelür ve kendüyi gül gibi bezeyüp ārāste ḳılur [7]ve ṭalʿat-ı zībāsın ıraḳdan gösterüp ve ġonçeveş dehānın açup eydür ki: "Ḥālā benüm vücūduma ʿalemüñ [8]oldı mı ve benüm varlıġuma saña yaḳīn ḥāṣıl

oldı mı. Eger rāh-ı ṭalebden baş çekmeseñ ve meşaḳḳat ü belādan yüz çevirmeseñ [9]Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ** senüñ menzil ü maḳāmuñ ve benüm gülşen-i civārum senüñ cāy-ı seyr ü ḫırāmuñ olup benüm ile hem-āġūş ve ḳıyāmete dek [10]cām-ı lebümden naṣībüñ ṣafā vü nūş olurdı. İmdi her ol kimse ki senüñ gibi iʿrāż idüp benden yüz döndüre [11]ebedī cezāsın bu vechle bulup kemān-ı ḳażā aña her dem bir tīr-i belā göndere." Çün **Şāh** bu ḥikāyeti işitdi kūh-ı tūtyā [12]cānibine teveccüh itdi. Anda daḫı bi-ʿaynihi bir merd-i maḥbūs ve ol kūh içine boġazına dek ġarḳ u der-bend olmış [13]bir şaḫṣ-ı menḥūs görüp ḥālinden suʾāl idicek evvelki gibi cevāb virüp: "Rāh-ı ʿışḳda süst ve pūte-i imtiḥānda [14]nā-dürüst olmaġla **Cemāl**'den iʿrāż ve ṭābiʿ-i ḥavādiṯ ü aʿrāż olmaġın bu kūh-ı tūtyā içine ġarḳ ve ʿalāʾiḳdan [15]envāʿ-ı belā içre müstaġraḳ oldum" didi. Baʿdehu tucdan olan ṭaġa ve andan baḳırdan olan kūha varup [16]anlarda daḫı esīr-i belā ve pā-beste-i derd ü ʿanā olan iki şaḫṣdan bu cevābı gūş itdi. Pes kendü kendü ile eytdi ki: "[17]Bunlar cānāna münkirler ve vücūdına inkār itmiş kāfirlerdür ki böyle esīr-i bend ü zindān ve mübtelā-yı derd-i bī-dermān olmışlardur. [18]Rāh-ı dūstda inkār maḥż-ı küfr ve andan iʿrāż ʿayn-ı şükrdür. Şek yoḳdur ki ʿālemüñ varlıġı anuñ [19]vücūdından ve ʿāşıḳuñ ʿizzeti aña teẕellül ile iḳbāl ü sücūdındandur. Ol bir āftābdur ki cümle mevcūdāt [20]anuñ rūy-ı ʿālem-tābı ḳatında ẕerrātdur." Baʿdehu **Şāh**, **Feylesof**-ı āgāha eytdi: "Ey **ʿAyyār** gör ki bu ṣūret bize ol yār-i vefādāruñ nuṣḥ u pendi [21]ve kendüye ceẕb içün bir kemendidür." Pes dūst yolında süstlik ve ʿışḳ bāzārında nā-dürüstlik cāʾiz olmayup [22]rāh-ı dūstda belālardan ḳaçmaḳ ve ḫāne-i ḳalbe inkār u iʿrāż ḳapusın açmaḳ ḳatʿan revā degüldür." Böyle didi [23]ve dil-i pür-āteş ve dimāġ-ı pür-heves ile süvār-ı feres oldı.

Beyt:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 [24]Hevesi vaṣl-ı rūy-ı nigār
Āteşi derd-i hicr ü firḳat-i yār

[25]CELĀL-İ BĀ-İCLĀL ŞOL DÖRT DIRAḪTA YİTİŞDÜGİDÜR Kİ YAPRAḲLARI ḲALḲAN GİBİ VE YİMİŞLERİ ALTUN ṢURĀḤĪ [26]ŞEKLİNDE PÜR-ŞARĀB OLUP HER BİRİNÜÑ ÜZERİNDE ḲUDRET İLE CEMĀL İSMİ YAZILMIŞ İDİ

[27]Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Münşi-i **ḳıṣṣa-i Cemāl ü Celāl**
İdüp iẓhār-ı ʿilm ü faẕl u kemāl

2 Didi rūḥum ʿalāʾiḳ-i cismi
Terk itdi çü resmi vü ismi

3 [28]İtdi pervāz ʿālem-i cāna
Bulışup ʿaḳl-ı küll cānāna

4 Sırr-ı maʿnīden itdi anda suʾāl
Ki nedür **ḳıṣṣa-i Celāl ü Cemāl**

5 [29]Levḥ-i fīrūzesin öñine ḳodı
Ḳıṣṣayı şöyle naḳl idüp oḳudı

Neṯr:

Ki çün sulṭān-ı ʿālī-şān ol çār kūhdan [30]geçdi ve ol berr ü beyābāna düşdi üç ay tamām gitdi kūh u ṣaḥrālarda bülbül-i mest ve Mecnūn-ı ṣaḥrā-nişest gibi [31]efġān u nāle ḳılurdı ve dıraḫt-ı çenār gibi elin başına urup gül gibi çāk-i girībān ve ebr gibi gözleri gevher-efşān [32]olup giderdi. Pes bir ṣabāḥ ki āftāb-ı zerrīn-tāc milket-i zengden ḫarāc alup ʿasākir-i rūz ceyş-i deycūr üzre [33]muẓaffer ü pīrūz oldı ıraḳdan dört dıraḫt ve anlaruñ miyānında bir sīmīn-taḫt peydā oldı. Āyā bu [34]dıraḫt ne dıraḫt ve bu taḫt nicesi taḫt ola diyü **Fīl-peyker**'i sürdi ve yaḳīn varup dıraḫt ve taḫtı yaḳīnen gördi

[195b]

[1]ve çün ol dıraḫtlaruñ miṯlin kimesne görmemiş ve mīve vü yapraġın naẓīrin bir ferd işitmemiş idi. Anlaruñ ṭarḥ u vażʿından müteḥayyir [2]ve Ḫallāḳ-i cihānuñ ṣunʿında bir müddet mütefekkir oldı. O dıraḫtlaruñ yalıñuz özdegi yüzer ẕirāʿ olup [3]baʿdehu şāḫlar ṣalmış ve şāḫ u bergleri ṣaḥrāyı ṭutup almış idi. Aṣl-ı dıraḫtlaruñ rengi beyāż olup ve yapraḳları al aṭlas renginde ve birer siper ḳıṭʿasında [4]olup her yapraġında altun ḥall ile **Cemāl** diyü naḳş olmış ve ol dört dıraḫtuñ bu ḳadar yapraġı **Cemāl**'üñ nāmı ile ṭolmış idi [5]ve anlaruñ mīvesi altun ṣurāḥī şeklinde olup ṣurāḥī-i ḳabaḳ gibi şāḫlarından aşılmış idi. Pes çün bu dıraḫtları bu heyʾet ile [6]gördi **Fīl-peyker**'i otlaġa ṣalup kendü ol taḫt-ı sīmīn üzre çıḳup emīrāne oturdı ve **Feylesof-ı ʿAyyār**'a buyurdı ki: "[7]Ey **ʿAyyār** ṣanʿat u siḥrüñ göster ve bu dıraḫtuñ üstine çıḳup berg ü bārından getüriver." Pes **ʿAyyār** bir hümā-yı ṭayyār [8]ṣūretine girüp pervāz itdi ve bālā-yı dıraḫtdan birḳaç mīve vü berg indürüp **Şāh**'uñ öñine ḳoyup ʿarż-ı niyāz itdi.

[MECLİS]

[9]Pes **Şāh**-ı cihān yapraġa naẓar itdi gördi ki ḳalḳan şeklinde olup ḳalem-i ḳażā altun ile üzerinde nām-ı **Cemāl**'i peydā [10]eylemiş. Çün diḳḳat ile naẓar itdi gördi ki **Cemāl**'üñ noḳṭa-i cīmi bi-ʿaynihā çeşm-i **Cemāl** ve anuñ sevādı anda olan sürme-i ḫayāl idi. [11]Al yapraġ üzre olan ṣunʿ-ı ḳudret **Şāh Celāl**'e bāʿiṣ-i ḥayret olup biraz tefekkürden ṣoñra ol ṣurāḥī heyʾetinde [12]olan mīveye el urup ḫancer ile başın kesdi gördi ki şarāb-ı aḥmer ile pür olmış ve ḳudret-i İlāhī ile āb-ı ḥayāt ve [13]miṣāl-i bāde ile içi māʾ-i ḥayāt ve ḳabı naẓīr-i sükker-nebāt. Pes **Şāh** ol ḳudret şarābından açdı ve nuḳl yirine [14]ol mīvenüñ cirminden bir miḳdār tenāvül itdi. **ʿAyyār** daḫı andan bir miḳdār gördi pes ikisi daḫı bir özge ʿāleme [15]irdi. Çün ol bāde-i pür-ṣafā **Şeh-zāde**'yi ser-ḫoş itdi ġonçe gibi aġzın açup [16]naġme-i dil-keş itdi ve bülbül-ṣıfat [17]derd-i ʿışḳdan şikāyet ve ḥasb-i ḥālin bu vechle ḥikāyet eyledi ki:

Naẓm:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 [18]Ġarḳ olup çeşm-i eşk-bār ile
Yandum uş ḥasret-i nigār ile

2 Kār idüp cānuma belā-yı firāḳ
Ṭāḳatüm derdle olupdur ṭāḳ

3 [19]Āteş-i sīne mihrden geçdi
Nāle-i dil sipihrden geçdi

4 Mūy-ı ḳaddüm çü rişte-i yektā
Līk oldı dü-tā hilālāsā

5 [20]Niçe bir āh derd ü ġamlarla
Eşküm al oldı bu elemlerle

6 Eşk-i ser-ḫayle çehre-i zerdüm
Oldı pīrāye-i ġam u derdüm

7 [21]Eşkle oldı çün ki dīde pür-āb
Meskenüm oldı āb hem-çü ḥubāb

8 Olalı dil ġamuñla hem-ḫāne
Kendü cānından oldı bīgāne

9 [22]Her müje kim olup durur bir ḫār
Ḫūn-ı dilden bitürdi bir gülzār

10 Çehrem üzre müjem ki ḳan getürür
Zaʿferān üzre lāleler bitürür

11 [23]Yaḳdı yandurdı çün ki āteş-i ġam
Ḳalmadı çeşm ü dilde ḳaṭrece nem

12 Ol ḳadar kim dökildi gözden ḳan
Bir ramaḳ ḳaldı bende ḳalmadı cān

[24]CEMĀL ĀRZŪ-YI CELĀL İLE ḲULLE-İ ḲĀF'DAN PERVĀZ İDÜP CELĀL'İ OL DIRAḪTLARUÑ ALTINDA BULDUĠI [25]VE ÜÇ NEFER MUṢĀḤİBİ İLE BE-HER MURĠ ṢŪRETİNE GİRÜP ḤİKĀYET EYLEDÜKLERİDÜR

Neṯr:

[26]Meger **Cemāl**-i müşkīn-i ḥāl iştiyāḳ-ı **Celāl** ile özge ḥāle varup dāyesi **Ferruḫ-baḫt** ve anuñ duḫteri **Dil-şād** [27]ve muṣāḥib-i ḫāṣṣı **Sehī-ḳad**'le anuñ aḥvālini söyleşür iken ġalebe-i ʿışḳ ve istilā-yı şevḳ sebebi ile eytdi ki: "[28]Bugün elbette ben bāl u per açup ve kūh u ṣaḥrālar aşup **Celāl**'i görürüm ve tafṣīl-i ḥālinden ḫaber alurum ki derd-i dilden [29]ne söyler ve bu berr ü beyābānda kimi ṭaleb eyler." Pes niçe perī ve kerr ü ferri ile perr ü bāl açup **Şāh**'uñ ol çār dıraḫt [30]altında ḥużūrına irdi ve anı bāde-i Ḫudāyī'den mest ve firāḳ-ı yāri ile dil-i ṣad-pāresin şikest gördi. [31]Pes ol nigār-ı ṭarrār fi'l-ḥāl kendüyi bir kebūter-i ṭayyār miṯālinde ḳıldı ve muṣāḥibān-ı ḫāṣṣı ve hevādārān-ı bā-iḫlāṣından

[196a]

[1]**Sehī-ḳad** bir keklik ṣūretine ve dāyesi **Ferruḫ-baḫt** bir ḳaz ve ḳızı **Dil-şād** bir hüdhüd şekline girdi. Pes bu dört [2]murġ **Şāh**'uñ muḳābelesine geçüp biribiri ile muḥāvere ve muṣāḥabet ü muḳāveleye başlayup cümleden kebūter eytdi: "[3]Ey murġān-ı süḫandān ve ey ṭāʾirān-ı şīrīn-zebān işbu cüvān-ı āvāre ve bu müstemend-i bī-çāre ki tābiʿ-i vehm ü [4]ḫayāl olup ṭālib-i viṣāl-i **Cemāl** ve cūyende-i emr-i muḥāl olmışdur. Anuñ ḥasb-ı ḥālini birer ḥikāyet ṣūretinde [5]beyān ve ʿāḳıbet ü meʾālini birer ḳıṣṣa içinde ʿayān idüñ. Tā ki ḳıṣṣañuzdan ḥiṣṣe ve ḥikāyetüñüzden bir behre alup [6]ṭaleb-i muḥāl ve ārzū-yı ḫayāl itmeyüp kendü ḥāline meşġūl ve müctenib-i mekr-i dīv ü ġūl ola."

ḤİKĀYET-İ BAṬṬ U BĀZ

Pes bunlaruñ [7]içinden baṭ basṭ-ı kelām idüp merġūbu'l-nemaṭ eytdi: "Bu ḥikāyeti şöyle żabṭ itmişemdür ki bu deryā-yı şīrīn ve bu āb-ı leẕīẕ-[8]şekkerin kenārında vāḳiʿ sāz içinde bir

bölük ḳaz vaṭan ṭutup ol āb-ı ṣāf yüzinde gezerler ve baḥrīler gibi [9]anda yüzerler idi ve ol gölde ḥāṣıl olan māhīleri giẕā ve gün-ā-gün cānverlerini ṣayd idüp ṣafā iderler idi. [10]ʿĀlemde ne pençe-i bāzdan ġaberleri ve ne çengāl-i şāhīn-i bülend-pervāzdan vehm ü ḫaẕerleri var idi. Meger kim [11]bir murġ-ı ġarīb ve bir āvāre-i dil-firīb ki ol gölüñ bir kenāresinde vaṭan ve ol āb-ı ṣāfīnüñ bir cānibinde [12]mesken ṭutmış idi. Ol ḳaz remesinüñ seyrāngāhı ve ol sāde-dillerüñ cevlāngāhı olan maḥalle gelüp ve şāh-ı murġān [13]olan bāz-ı bülend-pervāzuñ vaṣfın eyleyüp gāh anuñ ḥüsn-i ṣūretin ve gāh luṭf-ı sīretin ẕikr idüp bir faẕl-ı [14]ʿulüv-himmetin ve olur olmaz yire inmez ve ṣayd-ı ḫaḳīre aṣlā ḳonmaz diyü kemāl-i ʿiffetin beyān ve bülend maḳāmlıḳda [15]seḫāb ile hem-ser ve nesr-i ṭāʾir ile berāber olup mükaḫḫal gözleri cīfe-i dünyādan beste ve peyvend-i ʿalāḳası şāmme-i [16]ṣabr u ḳanāʿate peyveste idügin ʿayān idüp ol ḳadar vaṣf itdi ki ol remenüñ içinde bir baṭṭ-ı pāk-bāz [17]ḥażret-i bāzuñ dīdārına müştāḳ ve cemāl-i müşāhadesine ṭālib-i pür-eşvāḳ olup elbette ben bu vaṭanı terk iderem [18]ve ol ṣıfāt-ı cemīle ile mevṣūf olan şāh-ı ṭuyūruñ mülāzemetine giderem diyü dār u diyārından müfāraḳat [19]ve emṣāl ü aḳrānından mücānebet iḫtiyār itmegi muḳarrer idicek hem-cinsi olan baṭlar anı melāmet [20]ve ḫilāf-ı cins ile ṣoḥbet ṭaleb itmek ʿayn-ı sefāhetdür diyü her ne ḳadar ki muʿātebet itdiler aṣlā müfīd olmayup elbette ben bāzuñ ṣoḥbetine [21]dāḫil ve ol şeh-bāzuñ liḳāsına vāṣıl olurum diyüp ol maḥalden bir kerre pervāz ve şāh-ı murġānuñ meclis-i ḫāṣṣına [22]vāṣıl olmaḳ ümmīdi ile gerdenin dırāz idüp cevv-i hevāda biraz ṭayrān ve ʿömri içinde görmedügi kūh u ṣaḥrā seyrān [23]eyledi. Meger bir bāz-ı ser-firāz ki ol eṭrāfdan bir ṣaʿb yirde maḳām ve bir cāy-ı ʿālīyi maḥall-i ḳıyām idinüp [24]ḍarb-ı çengāli ḫavfından ol ḥavāli ṭuyūr ḳısmından ḫālī ve bu sebebden anuñ miʿdesi bir niçe günden berü āteş-i [25]cüʿa ile pür ü mālī idi. Taḥṣīl-i ġiẕā içün evc-i hevāya pervāz ve silāḥ-ı ḍarb u ḥarbini mükemmil ü sāz itmiş idi. [26]Pes eṭrāf u cevānibe naẕar ve her cānibden mülāḥaẓa ile güẕer ider iken gözleri ol ḳaza dūş olıcaḳ ṣafāsından [27]mest-i medhūş olup evc-i hevādan bir kerre ḳażā-yı āsmānī gibi indi ve yıldırım gibi ol derdmende bir kez ṭoḳındı. [28]Pes çengāl-i āhen-miṣālin ṣafḥa-i sīnesine ṣaldı ve yire inmeden nāy-ı ḥalḳūmını çaldı ve pāk-ı bismil idüp ġiẕā-yı [29]cānını andan aldı. Pes bu cüvān-ı nā-dānuñ daḫı miṣli ol ḳāz miṣli gibidür ki vehm ü ḫayāl ve istimāʿ-ı vaṣf-ı **Cemāl** ile [30]ḥaḳīḳatinden ḫaberi ve keyfiyyet-i ḥālinden bir eṣeri olmaduġı ḫayāle ṭālib ve aña cān u dil ile rāġıb olup maṭlūbını [31]bu vādīlerde sezer ve berr ü beyābānlarda serserī gezer. Āḫir-i kār işbu dil-fikār daḫı ol baṭṭ-ı muḫabbiṭ gibi çengāl-i [32]miḥnetden ḫalāṣı emr-i muḥāl ve min-baʿd güşe-i selāmete çıḳmaḳ ne iḫtimāldür."

ḤİKĀYET-İ KEBK Ü ʿANḲĀ

[33]Çün ḳaz ḥikāyet-i baṭṭ u bāzı tamām itdi keklik ṣad hezār ḳahḳaha ile güftāra gelüp eytdi: “Biz birḳaç kebk-i derī [34]idük ki bir kūhistān içinde serserī olup gezer ve biribirimüz ile güft ü gū idüp gider idük. Gāh bir ṭaġdan bir ṭaġa uçar

[196b]

[1]ve gāh sebze-zā içlerinde dil-berān-ı ḫoş-reftār gibi sekerdük. İttifāḳan bir leklek ki anuñ çarḫ-ı felekde niçe ser-güzeşti [2]ve müsāfir-i berr ü baḥr bir bābā-yı cihān-geşti olup ḳaralarda çoḳ seyāḥat ve deryālarda niçe niçe seyāḥat itmiş bir cihān-dīde [3]ve germ ü serd-keşīde idi. Gelüp ol ḥavālīye nüzūl ve bizüm menzilimüze ḳarīb bir maḥalle ḥulūl itdi. Pes keklik cemāʿati [4]ki ṭuyūr u vuḥūşdan böyle bir ḳuş görmemişler ve bunuñ naẓīri bir cānvere dūş olmamışlar idi. Āyā bu müsāfir ḳandan gelür [5]ve bu eṭrāfda bunuñ maṭlūbı ne olur diyü yanına gelüp suʾāl ve teftīş ü tefaḥḥuṣ-i aḥvāl itdiler. Meger kim bu laḳlaḳ [6]miṣāl-i seyyāḥ ʿalem-berdūş laḳlaḳa-lisān u cerbeze-zebān ṣāḥibi bir ḳuş imiş. Hemān evvel kelāmı Deryā-yı **Muḥīṭ** ve Kūh-ı **Ḳāf** [7]ve anda ʿanḳā-yı ʿālī-maṭāfdan baḫṣ olup eytdi: “Ben ki müsāfir-i baḥr ü ber ve temāşā-künende-i ḥuşk u ter laḳlaḳ-nām [8]bir murġ-ı tīz-perem. Ḥālā ṭālib-i ʿanḳā ve cūyende-i sīmurġ-ı bī-hemtā olup ümmīd-i Ḳulle-i **Ḳāf** ve anda Kaʿbe-i maḳṣūdı [9]ārzū-yı ṭavāf ile ṭurmayup giderem ve işbu maṭlūba vāṣıl olmaḳ bābında cell-i himmetümi ṣarf iderem ki her murġ ki [10]ṣāḥib-i bāl ü per ve mālik-i ḳudret-i fer ola aña vācibdür ki ol sulṭān-ı cümle-i ṭuyūr ve ḳuṭb-ı ʿāmme-i ṭayr-ı maḥşūr [11]ziyāreti içün perr ü bālin güşāde vü bāz ve ümmīd-i liḳāsı ile işbu rāh-ı dūr u dırāza pervāz ide.” Pes laḳlaḳuñ [12]bu kelām-ı dil-peẕīri aramızdan bir kebk-i sāde-dile teʾṣīr idüp cān u dilden ṭālib-i liḳā-yı ʿanḳā ve ārzūmend-i dīdār-ı [13]sīmurġ-ı ḫūb-liḳā olıcaḳ laḳlaḳa kemāl-i sūz u güdāz ile ʿarż-ı niyāz itdi ki: “Ben müştāḳı daḫı elbette kendüñe [14]hem-rāh ve bu yolda bir refīḳ-i nīk-ḫᵛāh eyle ki min-baʿd benüm ʿanḳā ḫıdmetine irmekden özge merāmum ve anuñ dīdār-ı devlet-[15]āṣārın görmekden ġayrı ile ārāmum yoḳdur.” Pes kendü hem-cinsi olan kebkler aña naṣīḥat yüzinden söyleyüp [16]kişi kendü vaṭanından dūr ve ebnā-yı cinsinden mehcūr olup bir mechūl-i muṭlaḳa ṭālib ve ḥaḳīḳatin bildügi [17]şeyʾin ṣoḥbetine rāġıb olmaḳ maḥż-ı sefāhat ve ʿayn-ı ḥamāḳatdür. Ḫuṣūṣan ki ʿanḳā iksīr ü kīmiyā [18]gibi mevcūdu’l-ism maʿdūmu’l-cism ḳabīlinden olup ʿāḳil bu iki nesnenüñ vücūdına ḳāʾil [19]olmamışdur. Pes sen ḳanda gidersin ve maṭlūbuñ maʿlūm degül sen ne ṭaleb idersin didükçe anlaruñ menʿi [20]ziyāde-i ḥırṣına bāʾiṣ ve ānen fe ānen anda bu ṭaleb-i cedīd ẓāhir ü ḥādiṣ olup bī-iḫtiyār [21]laḳlaḳuñ ayaġına düşüp dāmenine taʿalluḳ ve ḥadden ziyāde tażarruʿ u temelluḳ eyledi. Pes laḳlaḳ [22]eytdi ki: “Ey kebk-i ḫoş-reftār sen ki dāmen-i kūhsārda seyrān ve gāh kenār-ı

cūybārda ṭayrān [23]idüp yārān-ı ṣafā ile her dem ṣoḥbetde ve iḫvān-ı bā-vefā ile dā'imā ʿayş u ʿişretde iken bu rāh-ı dūr u [24]dırāza gitmek ve berr ü baḥruñ belā vü meşaḳḳatine taḥammül itmek be-ġāyet müşkil ve senüñ ṭāḳatüñ bu zaḥmetlere [25]ġayr-ı müteḥammildür ve bu daḫı muḳarrerdür ki sen benüm ile hem-cins ve aṣl u nesebde mücānis olmamaġın rūy-ı [26]hevāda benüm ile hem-cenāḥ ve refīḳ-i ḫayr u ṣalāḥ olımayup bu ṭarīḳde baña iki gün refīḳ olmazsın. [27]Ammā çün ol maṭlūba ṭālib ve cān u dilden liḳā-yı ʿanḳāya rāġıbsın. Bu ṭalebden seni menʿ daḫı itmeyüp [28]saña bu vech üzre delālet ve bu nevʿle beyān-ı ṭarīḳat iderem ki şöyle ki terk-i rāḥat-ı ḫażar ve irtiḳāb-ı [29]zaḥmet-i sefer idüp bu menzilden irtiḥāl ve bu maḥalden iḫtiyāruñ ile intiḳāl idesin. Berr ü beyābānı [29]bir müddet pāy-i saʿy u iḳdām ile ḳaṭʿ ve bir zamān perr ü bāl-i ihtimām ile ṭayy itdükden ṣoñra sāḥil-i deryāya [30]irseñ ve bir baḥr-i bī-pāyāna irişüp görseñ gerek. Pes ol maḥalle varıcaḳ evc-i hevāda pervāzı [31]ve kūh u ṣaḥrāda türktāzı terk idersin ve sefīne-i vücūdı ol baḥr-i bī-nihāyete ṣalarsın ve cenāḥınuñ [32]birini yilken ve birin kürek ve ḳuyruġuñ dümen idüp ve rūy-ı teveccühi Kūh-ı **Ḳāf** cānibine ṭutarsın.

[197a]

[1]Bu mertebeden ṣoñra yā budur ki rūzgār ile sāḥil-i maḳṣūda çıḳup dest-i himmetüñ dāmen-i maṭlūbuñı ṭutar [2]veyāḫūd fülk-i vücūduñ ol miḥnetler ile bir gün ḳaraya atar." Pes keklik: "Herçe bād ābād" [3]diyü ol rāh-ı bī-zevāde vü zāde girdi ve berr ü beyābānı gāh aḳdām-ı iḳdām ve gāh bāl u per-i [4]saʿy u ihtimām ile ḳaṭʿ idüp sāḥil-i deryāya irdi. Pes vaṣiyyet-i laḳlaḳdur diyü bir ḳanadın kürek [5]ve birin yilken ve ḳuyruġın bir dümen idüp pūf u yāf ve ḳandasın Kūh-ı **Ḳāf** diyerek rūzgāruñ [6]öñince ol ḳadar gitdi ki bedeninde tāb u ṭāḳat ve açlıḳdan cānında ḳuvvet ḳalmadı. Āḫir-i kār [7]şiddet-i rūzgār keştī-i vücūdını bī-ḳarār idüp āḫirü'l-emr bād-ı belā yıraḳdan ve emvāc-ı fenā her ṭarafdan gelüp [8]ol deryā-yı bī-ġayetde ġarḳ ve ol baḥr-i bī-nihāyetde müstaġraḳ oldı. Ḥālā bu cüvānuñ ḥāli ol [9]kebk-i nā-dānuñ ḥāline beñzer ki **Cemāl** nāmī bir ḫayāl ṭalebinden kendüyi berr ü beyābāna ve dār u diyārından [10]çıḳarup yābāna ṣalup Baḥr-i **Muḥīṭ** ve Kūh-ı **Ḳāf** diyüp gider ve anda ẓann itdügi **Cemāl** mevhūmuñ [11]viṣālin ārzū ider ammā ḫaberi yoḳ ki bu yola giden āḫir-i kār bu cism ü bedeni deryā-yı fenāda müstaġraḳ [12]ve emvāc-ı belā içinde ġarḳ u müstehlek idecekdür.

ḤİKĀYET-İ HÜDHÜD Ü MĀR

[13]Çün keklik ḳıṣṣayı ġāyete ve ḥikāyeti nihāyete yitişdürdi hüdhüd-i tācdār kelām u güftāra gelüp eytdi: "[14]Ben daḫı sizüñ ḳatuñuzda bir ḥikāyete āġāz ve ḥużūruñuzda bir ḳıṣṣadan

perdeyi güşāde vü bāz ideyin [15]ki bu cüvān-ı ġarībe ḥişşe ve işbu āvāre-i giryeye behre ḥāṣıl ola. Tafṣīl-i ḥikāyet budur ki bir evvel bahār ki [16]rūy-ı zemīn sebzezār ve cümle-i eşcār evrāḳ u ezhār ile miṣāl-i lālezār olmış idi. [17]Bir bölük hüdhüd-i tācdār ve bir süri murġān-ı hūşyār ile eṭrāf-ı gülzārı geşt ü güẕār ider idük ki nā-gāh [18]bir mār-ı siyāh-ı bedkār ve bir efʿā-i tebāh-ı zişt-kirdār dīvār-ı gülzārdan çıḳup kenār-ı cūybāra ʿazīmet [19]ve tamām sürʿat ile ḥareket itdi. Pes hüdhüdlerüñ birisi ol mārı göricek ġarḳ-ı ḥırṣī ḥareket [20]idüp elbette ben bu mārı ṣayd ve kemend-i ḥīle ile ḳayd iderem ki bu mār bir ʿaẓīm şikār olup ehl ü ʿiyālüme nafaḳa [21]ve ḳanāʿat ile geçinsek bize bir yıllıḳ ẕaḫīredür diyü mār-ı bedkāra ḥamle itmek isteyücek yanında olan hüdhüdler bunuñ [22]ḥamāḳatine ḫande idüp: "Hey miskīn-i bed-ḥāl bu bir mār-ı ḳitāl ve bir ḥayye-i ejder-miṣāldür. Andan ḥaẕer ḳıl diyü menʿ itdiler ve bizüm gibi sen daḫı pervānecikler ṣaydı ile ḳanāʿat ve ḳuvvet-i lā-yemūt ile ʿiyālüñ kārını kifāyet eyle [23]ki ṭamaʿkār ʿāḳıbet dām-ı belāya giriftār ve çāh-ı idbārda [24]nigūnsār olur" diyü çoḳ pend ü nuṣḥ eylediler lākin aṣlā diñlemeyüp yirinden ḳalḳdı ve ol māruñ arḳasına ḳondı. Pes mār [25]başını yirden ḳaldurdı ve ol bī-çārenüñ başına bir zaḫm urup [26]zehri ile fi'l-ḥāl öldürdi. Pes ol dem ki zaḫm-ı nīşden nāle ḳılurdı [27]ve derd-i ḥasret ile ölürdi hüdhüdlerüñ birisi başı ucına geçdi ve ṭaʿn idüp eytdi: "Ey bī-çāre naṣīḥat idenlerüñ [28]sözin işitmedüñ ve didükleri yola gitmedüñ. Āḫir itdügüñ ʿamelüñ cezāsın bulduñ ve ḳılduġuñ cürʾetüñ sezāsına maḥal olduñ. [29]Bir hüdhüd ki ṭamaʿ sebebi ile kendüyi māra ura āḫir cānını zārılıḳ ile bu vechle vire." Baʿdehu rāvī-i ḥikāyet olan [30]hüdhüd eytdi: "Bu ḳıṣṣadan maḳṣūd bu ki ḥālā her belā vü melāl ki bī-çāre **Celāl**'e yitişür ʿālemde ol ḫayāl-i muḥālden irişür. [31]Anuñ **Cemāl**-i gül-ruḫsār ʿışḳına giriftār olması bi-ʿaynihi hüdhüd-i żaʿīfüñ şikār-ı mār ḳılmasıdur."

Naẓm:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 [32]Hüdhüdüñ diñle pendini cānā
Nāṣıḥuñ nuṣḥın eyleyüp ışġā

2 Kendü ḥaddüñden ilerü gitme
İtme didüklerin ṣaḳın itme

Neṯr:
[33]Cümleten bu kelimātı **Şāh** diñlerdi lākin dehānın bağlayup derūnından iñlerdi.

ḤİKĀYET-İ KEBŪTER BĀ-KEBŪTER-İ ḪĀNEGĪ

[34]Çün hüdhüd ḥikāyeti itmām ve ḳıṣṣasını encāma irişdürdi ol üç murġ-ı ḳıṣṣa-perdāz kebūter-i ṭayyār-ı ṭannāza eytdiler ki:

[197b]

[1]"Ey kebūter-i ṭayyār ve ey dil-ber-i şekker-güftār bizüm kārımuz senüñ ʿināyetüñ ile rāst ve meclisimüz senüñ ḥikāyetüñ ile dürüstdür. [2]Bu kerre nevbet saña ve ḳıṣṣa vü ḥikāyet naḳli senüñ ḥażretüñe geldi. İmdi sen daḫı söyle ve ḥāle münāsib bir ḥikāyet eyle. Pes kebūter-i tīz-per ṭūṭī gibi dehānın açdı ve kendü ṭabʿından [3]meclis-i murġāna şekkerler ṣaçdı ve eytdi ki: "Bir bölük kebūter ile bir çāh içinde vaṭan ve ādemī-zādan ḫālī bir maġārada [4]mesken ṭutup ve Ḫızr gibi yeşil ḳaftanlar tenimüzde ve dāʾimā ʿışḳ ṭavḳı gerdenimüzde olup ʿulüvv-i himmetimüzden ṭorıġumuz [5]pür-pest ve ʿışḳ u maḥabbet şarābı ile cümlemüz mest idi. Ṣabā yili gibi kārımuz dāʾimā pervāz ve işimüz her bār temāşā-yı [6]neşīb ü firāz olup gündüzlerde ṭaġlar başı meclis ü maḥfelimüz ve giceler maġāra vü çāhuñ ḳaʿrı mekān u menzilimüz idi. [7]ʿAle'd-devām ḳudret-i Ḥaḳḳ'ı görürdük ve kūh u ṣaḥrādan dānemüzi düşürürdük meger ki mā-beynimüzden bir kebūter ki dāʾimā ser-mest [8]ve gice ve gündüz işbu Celāl gibi ʿışḳ-perest idi. İttifāḳan bir ḫānegī kebūteri görüp ve ʿāşıḳ-ı ḫaste-ḥāli [9] ve dil-dāde-i şikeste-bāli olup ol kebūter-i ḫāne içün kūh u ṣaḥrāda dīvāne oldı. Pes kendü remesinde olan [10]kebūterlere eytdi ki: "Yārān baña bu deşt ü ṣaḥrādan melāl ve serserī uçup gezmekden ṭabʿuma bir kelāl gelüp dilerem ki [11]vaḥşīler ile iḫtilāṭı ḳoyam ve bir müddet yine hem-cinsüm olan insīlere uyam ve ādemī elinden āb u dāne yiyüp murād üzre [12]ṭuyam." Her çend ki yārānı aña naṣīḥat itdiler ve sen ādem oġluna iʿtimād ve saña āb u dāne beẕl itmekle anlara ḥüsn-i ẓann idüp [13]iʿtiḳād itme didiler. Fāʾide itmeyüp yanımuzdan yalıñuz pervāz ve bir ḫānegī kebūter ardınca bāl u perrin bāz idüp aña [14]ḳatıldı ve gör ki āḫir nice ṣatıldı. El-ḥāṣıl ḫānegī kebūterler ile bir miḳdār hevā yüzinde döndi [15]āḫir anlar ile gelüp ṭamları üzre ḳondı. Pes ṣāḥib-i kebūter-i ḫāne ol āvāre-i dīvāneyi gördi ve anuñ ṣaydı içün [16]ṭam üzre çenber ü dām ḳurup ḥīle ele getürdi ve eytdi ki: "Ey kebūter-i vaḥşī ben seni biñ yıl ṣaḳlasam ve seni āb u [17]dāneler ile beslesem ʿāḳıbet sen maġāra vü çāhı ārzū idersin ve baña meʾnūs olmayup deşt ü ṣaḥrā cānibine uçup gidersin." [18]Pes bunı diyüp bıçaġın çekdi ve bī-çārenüñ başın gövdesinden cüdā idüp kesdi ve fi'l-ḥāl şīşe ṣancup kebāb [19]ve bünyād-ı ʿömrini ḫarāb u yebāb itdi. Pes ol ḥālde ki āteş üzre ḳanı aḳar idi kendü ile hem-pervāz olan kebūterlerden berī [20]baḳar idi ve ṭaʿn u teşnīʿ idüp eydür idi ki: "Eger maḳāmuñ ʿale'd-devām ṭaġ ve menzilüñ her dem gūşe-i ferāġ olsa [21]ṣıḥḥat u ʿāfiyetde muḳīm olur idüñ ve tīġ u āteşden mübtelā-yı derd ü bīm ve giriftār-ı ʿaẕāb [u] elīm olmayup

[22]ṣaḥrā-yı selāmetde selīm olur idüñ.” Baʿdehu kebūter-i ḳışṣa-ḫˇān ḳışṣadan ḫişṣeyi beyān idüp eytdi ki “Ādem oġlanınuñ Kūh-ı [23]**Ḳāf**’da maḳām itmesi ʿaynī ile ol kebūter ü bām u dām ḳışṣasıdur.”

[24]ŞĀH CELĀL OL ÇĀR MURĠA CEVĀB VİRDÜGİ VE ḤĀLETE MÜNĀSİB ḤİKĀYET EYDİVİRDÜGİDÜR

[25]**Şāh**-ı nāmdār çün ol çār murġ-ı ṭayyārdan bu efsāneyi işitdi ve her birinden eyledükleri ḥikāyetleri güş itdi [26]zebān-ı faṣīḥü’l-beyānını açup eytdi: “Ey çār murġ-ı naġme-serā ki elfāẓ u ʿibārātuñuz rūḥ-efzā ve ḳışṣa vü ḥikāyātuñuz [27]cāna ġiẕādur. Çün ki ben sizüñ güftāruñuzı işitmem ve melāmet-gūlar ḳavli ile iş itmem. Niçün beni yārümden nevmīd idersiz [28]ve ṭaʿn u ṭanz ile cefā yolına gidersiz. Ḫuṣūṣan ki ol ḥikāyetin itdügüñüz ḳaz egerçi niyāz ile küşte olup öldi [29]ammā āḫir liḳā-yı bāza vāṣıl oldı ve ol kebk daḫı ki ʿışḳ-ı ʿanḳā ile ġarḳ-ı deryā oldı ne devletdür ki maʿşūḳı yolında [30]fenā buldı.

Beyt:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Dūst yolında ol ki virdi cān
Oldı ser-ḫayl-i ʿāşıḳān-ı cihān

Neṯr:

Ve ol hüdhüde egerçi [31]mārdan gezend irdi ḥaḳīḳatde ol gezendi aña himmet-i bülend virdi ve ol kebūter egerçi ʿışḳ içinde kebāb oldı [32]ne olur ki ḥaşre dek iyü nām ile kām-yāb oldı. Mādām ki pervāne kebūter gibi yanmaya ḳalbi nūr-ı şemʿden münevver olup [33]uyanmaya.

Naẓm:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Āteş-i ʿışḳ oldı dilde nihān
Āşıḳuñ kārı yanmaḳ oldı hemān

2 ʿIşḳ yolında ol ki saʿy itdi
[34]ʿĀḳıbet kāmını alup gitdi

Neṣr:

Bu bābda bir ḳıṣṣa-i ḫūb-ı dil-keş ve bir ḥikāyet-i merġūb-ı ḫoş ḫāṭırumdadur. Eger icāzet ile [35]āġāz ve bülbülveş naġmesi ile āvāz eylersem cāʾizdür ki cemāʿat-i murġānuñ ṣafā-yı vaḳtlerine bāʾiṣ ve ol ḥikāyet ile [36]mümkindür ki derūnlarında bir neşāṭ u sürūr ḥādiṣ ola."

ḤİKĀYET-İ ṬĀLİB-İ MÜFLİS

Çün ol çār murġdan [37]icāzet ve ḳıṣṣa-i ḥikāyete işāret oldı **Şāh Celāl** başlayup eytdi ki: "Ben ʿizz-i şāhī ve ferr-i sulṭānī ile ḫayl ü [38]ḥaşemde **Süleymān**-ı ṣānī olup rifʿat-ı taḫt-ı salṭanatum evc-i Keyvān'a irişmiş ve emr ü fermānum ʿālem ü ʿālemiyāna yitişmiş idi. Meskenüm manẓar-ı sīm

[198a]

[1]ve Ḳaṣr-ı Pūlād ve zamānede benüm kārum ʿadl ü dāniş ü dād idi. Meger pāy-i taḫtum ve maḳarr-ı salṭanatum olan şehrde cefā-yı [2]sipihr ile ḳalbi mecrūḥ u rīş bir merd-i faḳīr ü dervīş var idi ki nemedden çāk çāk bir tāc başında ve kepenekden [3]pāre pāre bir ḫırḳa dāʾimā dūşında olup çarḫuñ cefā vü cevri ile reng-i rūyı zaʿferāna ve cism-i żaʿīfi ḫayāl-i nān [4]tenevvürinde biryāna dönüp kīsesi dāʾimā kef-i çenār gibi ḫālī ve faḳr u iflās ʿale'd-devām vaṣf-ı ḥāli idi. [5]Kūçe vü bāzāra ḫas u ḫār getürür ve külḫanı içün bir pāre nāna ṣatardı ve faḳr u felāket sebebi ile ḫāk u [6]ḫāşākı biri birine ḳatardı. İflās u fenāda cümle-i müflisāna ġālib ve anuñ nām-ı ferḫunde-encāmı Ṭālib idi. [7]İttifāḳan bir gün şehr ü külḫanı terk itdi ve eline bir köhne bīl alup himmet ḳuşaġını biline berk itdi. Çün dehr elinden [8]çoḳ miḥnet ü rence düşmiş ve ʿaṣr iḳtiżāsı ile ḥadden ziyāde şikence görmiş idi. [9]Bu sarāy-ı si-penc içinde bir defīne vü genc ṭalebine düşdi ve bu fikr ü sevdānuñ efkārı bī-iḫtiyār başına üşdi. Bu sevdā ile [10]vīrānelerde dīvāneler gibi ḳazma ururdı ve ḫarābe dīvārlaruñ temellerini devirürdi. Pes şehr içine [11]ġulġule ve ʿaẓīm velvele düşdi ki Ṭālib-i nā-murād ʿaḳlın berbād ve vīrānelerde yir ḳomayup ifsād itmiş. Pes ḫalḳ bunuñ yanına [12]gelüp hey dervīş-i dil-rīş bu ne maḳūle işdür diyü çoḳ söylediler ve anı bu ʿamelden menʿ itmek dilediler. Ol daḫı anlara cevāb [13]virüp eytdi ki: "Niçeye dek bedenüm ile derd ü renc çekem min-baʿd bunı münāsib gördüm ki vīrānelerde defīne vü genc isteyem [14]yā budur ki Ḥażret-i Ḥaḳ'dan murāda irem yāḫūd ṭaleb içinde cānumı bāda virem. Egerçi sipihrden bende ol ṭāliʿ olmaz ammā bendenüñ [15]Ḥaḳ ḳātında renci żayiʿ olmaz. Ḫalḳ gördiler ki söz diñlemez ve her ne diseler ḳabūl idüp eslemez derdmend dīvāne olmış [16]ve anı dīv-i racīm vīrāna ṣalmış diyü ḥāline ḳoyup gitdiler ve anı ol vīrāne içinde terk itdiler. Pes Ṭālib vīrānenüñ ḳapusın [17]yapdı ve

bīl ü ḳazmayı yirden ḳapdı ve dört yıl elinde olan bīl ile gāh eski dīvārları yıḳardı ve gāh yirler [18]yarar ve yıprardı. Nā-gāh Ḥażret-i Müfettiḥü'l-ebvāb devletden yüzine feṯḥ-i bāb idüp zer-i nāb ile memlū bir maḫzen ü serdāb ẓāhir [19]oldı. Pes ol faḳīr-i üftāde zīr-i zemīnüñ ḳapusın güşāde idüp içerü girdi gördi ki yüz ḳıṭʿa ḫusrevānī küb zencīr ile [20]biri birine baġlu ve her biri ṣāfī altun ile ṭolu olduġından ġayrı her birinüñ üzerinde bir ẕī-ḳıymet cevher-i [21]serīr ḳonılmış ki ʿālem ḫarācın deger. Pes ol ḥīnde ki Ṭālib bu devlete vāṣıl ve bu ḳadar niʿmete nāʾil oldı.

Beyt:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 [22]Didi her kim cihānda kār itdi
Devleti ṣayd idüp şikār itdi

Neṯr:

Pes ey murġān-ı şīrīn-zebān ben daḫı işbu [23]sarāy-ı si-pencde renc çekerem ve viṣāl-i **Cemāl**'i genc-miṯāl ṭaleb iderem. Tā ki ben ol gence irmeyem ṭaleb yolından yüzümi ayurmayam. [24]Ṭālib-i müflise egerçi evvel bu fikri muḥāl geldi ammā cidd ü cehdle naṣībi murādına vāṣıl oldı. El-ḥāṣıl işbu berr ü beyābāndan [25]dönmezem ve ʿışḳ ile cānum virmeyince ölmezem." Çün ki **Celāl** bu vech üzre ʿarż-ı ḥāl u niyāz itdi, [26]**Cemāl** kebūter-miṯāl ol maḥalden kendü maḳāmı cānibine pervāz itdi. Pes yolda muṣāḥibi olan **Sehī-ḳad**, **Şāh**'uñ ḥālini [27]söyler ve geçen mā-cerāyı ḥikāyet eyler ve anuñ derd-i ʿışḳından feryād idüp aġlardı. İştiyāḳ-ı **Celāl** ile dīdesi [28]giryān ve sīnesi biryān olup nāle ḳılur ve Ḳulle-i **Ḳāf** cihetine perr ü bāl ururdı. Çün ki [29]murġān çekilüp gitdi **Feylesof-ı ʿAyyār**, **Şāh** öñinde yir öpüp eytdi: "Ey **Şāh**-ı ʿālem olmasun saña her-giz ġam. [30]Benüm ḫāṭıruma şöyle gelür ki işbu çār murġuñ biri **Cemāl-perī** ola çün bu eṭrāf pür naḳş u ḫayāl ola. [31]Yaḥtemil ki anlaruñ birisi maṭlūbuñ olan **Cemāl** ola.

[32]Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Tā ki refʿ itmeye ḥicābı **Cemāl**
Görinür mi bize ḥaḳīḳat-i ḥāl

2 Bilmezüz biz ki ol meh-i pür-nūr
[33]Ne libās içre olısar mestūr

3 Perdemüzdür çü çeşm-i ẓulmānī
Nice keşf ola şekl-i rūḥānī

4 Her kimüñ perdesi türāb ola
[34]Nite manẓūrı āftāb ola

5 Kimi kim bend ide ʿalāḳa-i ḫāk
İdemez seyr-i ʿālem-i eflāk

Neṯr:

Bunı diyüp mühreyi [35]eline aldı pes **Fīl-peyker** anı göricek otlamadan ḳaldı ve mühreden cānibe ʿazīmet idüp şaldı. [36]Pes zeyn ü licāmın urdı ve **Şāh**-ı Cem-cāh üstine süvār oldı. Çün **Şāh** yola teveccüh itdi

[198b]

[1]**Feylesof** siḥr ile kendüyi bir hümā ṣūretine ḳoyup perr ü bālini **Celāl**'e sāyebān ve bu vech üzre dört ay miḳdārı [2]ḳatʿ-ı beyābān idüp gitdi. Şöyle ki ādemī vü perīden bir ferdi görmedi ve ġūl u dīv ḳısmından birinüñ [3]meskenine irmedi.

ŞĀH CELĀL'ÜÑ ḲUBBE-İ DEVVĀR'A İRDÜGİ VE ANDA NİÇE ʿACĀʿİB GÖRDÜGİDÜR

[4]Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 [5]Ḫoş dimişdür o pīr-i bā-tedbīr
Ki idüpdür güher gibi taḳrīr

2 İşbu ʿālem ki oldı köhne ribāṭ
Yoḳdur anda maḥall-i ʿayş u neşāṭ

3 [6]Saḳfı anuñ ki ṭāḳ-ı gerdūndur
Kāse-i sernigūn-ı pür-ḫūndur

4 Ḫānenüñ bāmı olsa bī-ārām
Nice ider ḥakīm anda maḳām

5 [7]Bu ribāṭa olupdur iki der
Devr ider gāh zīr ü gāh zeber

6 Olmasun mı bu cāna tār u ẓalām
Ki anuñ şemʿi tīredür her şām

7 [8]İdüben rūy-ı āb üzre vaṭan
Eyledüñ çün ḥubāb bir mesken

8 Bir ḥubāba nice olur bünyād
Ki ḫarāb ide anı cünbüş-i bād

9 [9]Ḫāne kim anı yil ḫarāb ider
Ehl-i ʿaḳl anda nice ḫˇāb ider

10 Pādşāhā bu naẓm-ı pür-ḥikmet
K'oldı mażmūnı ṣūret-i ʿibret

11 [10]Ḥāṣılı bu durur anuñ ey **Şāh**
Ey sipihr-i saʿādete sen māh

12 Ki bu ʿālem degül maḥall-i sürūr
İstemez ʿāḳil anda cāy-ı ḥużūr

13 [11]Urılupdur esāsı āb üzre
Vażʿ-ı bünyādıdur ḫarāb üzre

14 Saḳfı ṭurmayup itmede devrān
İntiḳāl ü zevāl işi her ān

15 [12]Olmadı çün ṣebāṭı ol devrüñ
Ṣābit oldı fenāsı bu dehrüñ

16 Çün muḳarrer durur fenā-yı cihān
Ne gedā ḳalur anda ne sulṭān

17 [13]ʿĀḳil oldur ki ide ḫayr ʿamel
İrmeden menziline ḫayl-i ecel

18 Līk sulṭān-ı dehre ḫayr ʿamel
Olmaya ʿālem içre ʿadle bedel

19 [14]**Şāh**'a lāzım olan ʿadāletdür
Fuḳarā ḥālini riʿāyetdür

20 **Şāh** gerçi cihānda şāh gerek
Ṣāḥib-i ḥaşmet ü sipāh gerek

21 Līk çarḫ-ı ʿadālet üzre müdām
Ẓulmet-i ẓulme şems ü māh gerek

22 [15]Fuḳarāya naẓar idüp her gāh
Ḫalḳa hem anda bir nigāh gerek

ḤİKĀYET-İ ḤAŻRET-İ ʿÖMER RAḌIYALLĀHU TEʿĀLĀ ʿANH

Naẓm:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 [16]Aʿdel-i ḫalḳ u nīk-ḫulḳ u siyer
Ṣāni-i rāşidīn yaʿni ʿÖmer

2 Müddet-i fevti bir yıl olmışdı
Görür anı düşinde bir server

3 [17]Dir aña yā ʿÖmer nedür ḥālüñ
Mā-cerādan vir imdi baña ḫaber

4 Didi tafṣīl-i ḥālümi bir bir
Eydeyin diñle ey hüner-perver

5 [18]Bilmezem kim zamān-ı ʿadlümde
Bir bölük gūsfend ü bir büz-i ner

6 Başra'nuñ köprüsinden eyler iken
Cānib-i mertaʿa süriyle güẕer

7 [19]Ayaġı köpriye geçüp nā-gāh
Olur ol dem şikeste-pāy meger

8 Bir yıl oldı ki ḳabrüm içinde
Ḥaḳ Teʿālā o büz ḥesābın ider

9 [20]Ol zamāndan bu āna dek her dem
Ṣad hezārān ʿitāb ile eydür

10 Cisri niçün meremmet eylemedüñ
Ki geçen ayaġına geldi żarar

11 [21]Ẓāhir oldı bu ḳıṣṣadan ey cān
Āşkār oldı işbu rāz-ı nihān

12 K'olsa aḳṣā-yı memleketde fesād
Yāḫud olsa ıraḳda bir bī-dād

13 [22]Lāzım oldur ki pādşāh-ı cihān
Bile ol ẓulmi āşkār u nihān

14 Defʿ ide anı ʿadl-ile fi'l-ḥāl
Olmaya bir müsāmaḥa ihmāl

15 [23]Eyleye pes tedārük-i māfāt
İde ıṣlāḥ ʿālemi bi'ẕ-ẕāt

16 Ki budur aṣl-ı salṭanat-rānı
Bu durur hem ḫilāfetüñ şānı

[24]ḤİKĀYET-İ GÜNBED-İ DEVVĀR

Neṯr:

Rāvī-i ḥikāyet bu vechle rivāyet ider ki çün **Celāl**-i bā-iclāl dört ay [25]sefer itdi bir ṣabāḥ gider iken naẓar itdi, pes billūr ṣırçadan bir ḳubbe gördi ki nıṣfı siyāhlıḳda zift ü ḳır ve nıṣfı [26]daḫı ṣafāda āftāb-ı münīr gibi olup anda bir şemʿ-i nūr-efşān pekinmiş ve andan māʿadā altı çerāġ daḫı vażʿ olınmış [27]ve ol günbed-i muṣannaʿ ser-ā-pā cevāhir ile muraṣṣaʿ ḳılınmış idi ve ol ḳubbenüñ cümle-i ʿacāʾibinden biri buña āsmān-ı gerdān gibi dāʾimā devrān idüp ol [28]şemʿ-i nūr-efşān daḫı gāh ḳubbe üzerinde ʿayān ve gāh dīdeden pinhān olup ḳubbenüñ siyāh ṭarafı nümāyān olurdı. Keẕālik [29]ol altı çerāġ daḫı günbedüñ ḥareketi ile gāh āşkār ve gāhī nihān olurdı. Çün **Şāh**-ı nāmdār bu ḳubbe-i devvār [30]ve ol ẓulmet ü envārı gördi **Feylesof-ı ʿAyyār**'a eytdi ki: "Yine bu ne ḥikmetdür ve bu günbedüñ degirmen gibi devrānı ne ṣanʿatdur. [31]Bu ḳubbe nenüñ üzerinde ṭurur ki ṭurmayup çarḫ urur." **ʿAyyār** eytdi: "Ey māh bunuñ ḥaḳīḳatinden kim āgāh olur. [32]Bunuñ ṭarḥı ne idügin kim bilür ve bunuñ rūşenligi nirdendür ve içinde ne vardur kim idrāk ḳılur." Çün **Sulṭān** [33]ol ḳubbenüñ ṭarḥ u ṭarzında ḥayrān oldı ḥaḳīḳatine vāḳıf olam diyü ol cānibe revān oldı. Çün ḳubbeye yaḳīn vardı

[199a]

[1]ol ḳadar ki naẓar itdi ḳapusından eşer görmedi lākin çün ilerü geldi fi'l-ḥāl kendüyi ol ḳubbenüñ içinde buldı. [2]Baḳup gördi ki bir ḳubbe-i zerkār-ı zībā ki saḳf u dīvārı billūr u mīnā olup içinde baġlar ve bustānlar ve laṭīf ḳaṣrlar [3]ve gülistānlar var. Her cānibi zer ü gevher ile ṭolu her ṭarafı nebāt u sükker ile memlū olup yir yir şīşeler ile gül-āblar ve gūşe-be-gūşe [4]ṣurāḥiler ile şarāblar ve altun gümüş ṣaḥnlar içinde kebāblar ḳonılmış ve bunlardan māʿadā naḳş-ı buḳalemūn-miṣāl andan nuḳūş-ı [5]gün-ā-gün ḳonılmış ve anda bī-miṣāl ü bī-mānend bir taḫt-ı zerrīn ḳurılmış ve anuñ üzerinde tāc-ı zer-nigār ile bir zen-i ṭarrār [6]oturmış ve reng-ā-reng libāslar giyinmiş ve yüz[ine] gül-güneler çekmiş bir elinde şīr ü şekker ve bir elinde şemşīr ü ḫancer ṭutar [7]ve oturduġı taḫtuñ altında bir dem içinde kendüden niçe yüz biñ oġlan ṭoġar lākin bir eli ile [8]ṭoġanuñ oġlanuñ aġzına şekker ḳoyar baʿdehu bir eli ile daḫı ḫancer urup helāk ider bir an içinde şekker ile [9]besler ve bir an içinde boġazlayup anları yir. Cinn ü ins ü perīden bī-nihāye kimselere kemend ve taḫt-ı bülend öñinde [10]bend itmiş eṭrāfında bir niçe segler boyunlarında altun ḳılādeler ve altun zencīr ile gümüşden mīḫlara baġlanmış ki cülleri [11]zer-beft ü dībā ve aṭlas-ı zībādan idi. **Şāh**, **Fīl-peyker** üzre süvār ve rikābında **Feylesof-ı ʿAyyār** olup ikisi daḫı [12]ol günbed-i gerdān ve ol zen-i bī-emān ḥālinde ḥayrān olmışlardı.

[MECLİS]

[13]Çün ol zen-i dil-rübā **Şāh Celāl**'üñ rūy-ı zībāsın gördi gūşe-i çeşm ile bir girişme ve ṭāḳ-ı ebrū ile ber-gūşe [14]idüp eytdi: "Ey cüvān-ı gül-ruḫsār ve ey ġonçe-dehān-ı lāle-ʿiẕār çün bu ḳubbe-i devvāra geldüñ ve günbed-i pür-naḳş u nigāra düşdüñ [15]ḥālā ʿālemde bundan laṭīf bir menzil ve bundan ḫurrem ü şerīf bir maḥall yoḳdur. Lāʾiḳ-i medḥ u sitāyiş bir mesken-i [16]rāḥat u āsāyiş olup şarāb u kebāb nihāde ve mey ü ney ile ʿayş u ṣafā āmādedür. Viṣāl-i **Cemāl** ise emr-i muḥāl [17]ve aña irişmek maḥż-ı ḫayāl olup ḥālā ḥüsn ü cemāl bende ve benüm ruḫsāruma niçe **Cemāl** bendedür. İmdi atuñdan inüp piyāde [18]ve bizüm cām-ı zerrīnimüzi lebüñe alup ṣafāda ol ve eger **Cemāl** ḫāṭırası saña ferāmūş ola bizüm vaṣlımuz sāġarı cān-ı [19]ʿazīzüñe nūş ola. **Cemāl**'üñ bu ḳadar ʿāşıḳları ki var idi benüm iḥsānumı işidicek emrüme rām ve luṭfumdan [20]ġarīk-i inʿām oldılar. Lā-cerem ṣubḥ u şām mey-i gülfām ile dil-şād ve sāġar-ı müdām ile ʿale'd-devām zaḥmetden ḫalāṣ [21]ve ġamdan āzād oldılar." Çün **Şāh** ol zen-i güm-rāhdan bu kelāmı işitdi tīġ-i zerkārı belinden çeküp eytdi: "Hezār nefrīn ü [22]laʿnet sen bed-liḳā vü zişt-ṣūrete ki ġiẕā vü ḳuvvetüñ ferzendlerüñ ḳanı ve dāʾimā [23]ḳurbānuñ evlāduñ cānı ola. İki ʿālemde rūyuñ siyāh ola ki senüñ gibi naḥs baña ḥicāb-ı rāh ola. Ol kimse ki [24]dūst yolında saña göñül vire çāh-ı belāya düşüp *esfel-i*

*sāfilīn*e[120] ire. Sen beni mekr ü efsūn ile kendüñe nice meftūn [25]ve ḳayd u bendüñ ile beni zebūn idersin ki ben ol ʿāşıḳlardan degülem ki senüñ ʿayş u nūşuñ ile maṭlūbum ḫayālinden [26]girü ḳalam. Ol maḥbūb-ı māh-rūyuñ derdi bana devā ve tīġ-i hicr ü cefāsı bana ʿayn-ı şifā ve maḥż-ı vefādur." **Şāh** çün [27]bu cevābı virdi ve **Cemāl**-i bā-kemālüñ ism-i şerīfin oḳuyup üfürdi fi'l-ḥāl kendüyi ḳubbeden ṭaşra gördi ve çün günbed [28]ve zen gözinden ġāʾib oldı. Dil ü cānına sürūr ḥāṣıl olup ṣafā-yı ḫātır ile **Fīl-peyker**'e rākib ve ṭarīḳ-i ʿışḳda [29]viṣāl-i maḥbūbına ṭālib oldı.

ŞĀH CELĀL RAVŻATÜ'L-MURĀD-NĀM ḲAṢRA GELÜP VE ANDA VĀʿİẒ ḤABĪB'İ [30]DİÑLEYÜP ʿACĀʿİB GÖRDÜGİDÜR

Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 [31]Böyle dimiş bu sözi ʿārif-i dīn
Keşf idüp sırr-ı nüktehā-yı yaḳīn

2 Ki göñül bir sarāy-ı dād olur
Bī-gümān ravżatü'l-murād olur

3 [32]Kim ki dil ḳapusına buldı rāh
Sırr-ı ʿirfāndan oldı ol āgāh

4 ʿĀşıḳuñ Kaʿbe'si dil-i dānā
Oldı ey ʿārif-i heme eşyā

5 [33]Dil durur fi'l-ḥaḳīḳa beyt-i İlāh
Kaʿbe oldı mecāz ey āgāh

6 Dil-i müʾmin sarāy-ı Rahmān'dur
Bu ḥaḳīḳat u līk pinhāndur

[199b]

7 [1]Sırr-ı Ḥaḳ ṣanma seng ü gilde olur
Genc-i maʿnī derūn-ı dilde olur

[120] "Sonra onu, *aşağıların aşağısına* indirdik." ayetinden iktibas edilmiştir. (Tîn 95/5)

8 Ṣanma hem dil bu ʿużv-ı fānīdür
Cigerüñ yā ki ḳaṭre ḳanıdur

9 [2]Oldı dil bir sarāy-ı nūrānī
Anda raḫşende nūr-ı Rabbānī

10 Dil bir āyīnedür cihān-nümā
K'anda ẓāhir olur cemāl-i Ḫudā

Neṯr:

[3]Rāvī-i ḳıṣṣa şöyle ḥikāyet ve levḥ-i dilden bu vechle rivāyet ider ki **Şāh Celāl** ḳubbe-i gerdāndan nāle vü efġān ile [4]yine beyābāna girdi ve iki ay āh u fiġān ile gidüp bir ḳaṣr-ı sipihr-nişāna irdi ki anuñ zümürrüdden bir eyvānı ve eṭrāfında [5]cennet-miṯāl bir gülistānı var ve ol ḳaṣruñ ḳubbesinden billūrdan bir ḳandīl aṣılmış ki şuʿle urup ol ḳaṣruñ [6]içine nūr ṣalmış ve anuñ derūn u bīrūnında ṣad hezār perī ol ḳandīle yüz getürüp secde iderler ve anuñ muḳābelesinde [7]tażarruʿ u niyāz ḳılurlar. **Şāh** çün ʿışḳ u şevḳ ile gülşene irdi ve ol ravża-i münevver ü rūşene girdi bir ṭāḳ-ı fīrūze-i zerkār [8]gördi ki çarḫ-ı devvāra baş çekmiş ve başı ḳubbe-i felege degmiş ve der ü dīvār-ı eyvān taṣvīr-i dīv ü perī vü insān ile [9]muṣavver olmış idi ve ol ḳubbenüñ ṣuffa-i pür-ṣafāsı kenārında bir taḫt-ı zībā ḳurılmış ki ʿālemde naẓīri [10]ne işidilmiş ve ne görilmiş. Pes **Şāh** cānib-i taḫta nigāh idicek gördi ki **Cemāl** şeklinde [11]laʿl-i ābdārdan bir nigār-ṣūreti oturmış ve kehrübādan kendü heyʾeti üzre bir ṣūret daḫı taḫtuñ öñinde bendeler [12]gibi ayaġ üzre ṭurmış ve başın ol ṣanem ḳarşusında egmiş. Çün **Şāḫ** bu ḥāli müşāhede ḳıldı bī-hūş olup [13]ve şevḳinden bir naʿra-i ʿāşıḳāne urup yıḳıldı. Çün şehriyār-i cihān kendüye geldi bu taṣvīrāt [14]ve taḫt u ḳubbenüñ vażʿında ḥayrān oldı. Pes bir naẓar daḫı itdi gördi ki benī ādem şeklinde bir şaḫṣ **Cemāl** ṣūretinüñ ḳarşusında [15]el baġlayup ṭurmış ve egninde bir yeşil cāme ve başına bir beyāż aṭlasdan bir tāc u ʿimāme urmış. Pes **Şāh** ol şaḫṣ-ı āgāha teveccüh idüp [16]eytdi: "Ey vāḳıf-ı esrār ve ey dānende-i sırr-ı kār evvelā ṭāḳ-ı maʿmūr ve işbu ḳandil-i pür-nūr nedür ve bu kehrübādan olan [17]ṣanem ḳaçandan berü ayaġ üzre ṭurur." Çün ol perī **Şāh**'uñ kelāmın işitdi ġonçeveş ṭudaġ altından gülüp [18]eytdi ki: "Ey müsāfir-i nā-şād işbu bünyād kimüñ ṣunʿı idügini kimse yād itmez ammā bu eṭrāf ve bu beyābānlardan tā [19]Ḳulle-i **Ḳāf**'a varınca her ne ḳadar perī ki vardur işbu ṭāḳ ki bī-naẓīr āfāḳdur cümlesinüñ Kaʿbe'si ve anlaruñ teveccüh [20]idecek ḳıblesidür. Cümlenüñ maḥall-i teveccühi bu maḳāmdur ve küllīsi bu maḳāmda muḥaṣṣālu'l-merām ve vāṣıl-ı her murād u kāmdur [21]ve bu maḳām cāy-ı ʿadl ü dād ve bu ravżanuñ nāmı Ravżatü'l-Murād'dur. **Ḥażret-i Cemāl** her sāl-i ferḫunde-fālde bunda [22]gelür ve işbu taḫt-ı bī-miṯāl ve

ol mesned-i āli müşerref ḳılur.” Çün **Şāh** ol māhdan bu kelimātı gūş itdi taḫtuñ [23]öñinde bir secde ḳılup

Naẓm:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 [24]Didi yā Rab **Cemāl** ḥaḳḳiçün
Anda olan kemāl ḥaḳḳiçün

2 Bu maḳām-ı şerīf ḥürmetine
Kaʿbe-i ʿāşıḳān ʿizzetine

3 Çün budur bir maḳām-ı pür-raḥmet
[25]Müsteḥāb olur anda her daʿvet

4 Sen ḫalāṣ it beni bu firḳatden
Behremend eyle cām-ı vuṣlatdan

Neṯr:
[26]Şāh ki bu duʿāʾı tamām itdi taḫt üzre oturan ṣanem-i laʿlī nuṭḳa gelüp bu vechle feṯḥ-i kelām itdi ki: “[27]Ey ʿāşıḳ-ı dil-i kebāb ve miḥnet-zede-i ḫāne-i ḫarāb āḫir-i kār senüñ yüzüñe feṯḥ-i bāb olur.” Bundan ṣoñra **Şāh** başın [28]ḳaldurup naẓar itdi gördi ki bir perī-i pāk-naẓar gelüp ve altundan bir minber ḳoyup ol ḳubbenüñ üstine çıḳdı [29]ve ṣalā diyü ṣavt-ı bülend ile feryād itdi. Nā-gāh niçe yüz biñ perī ki her biri ʿayb u noḳṣāndan berī idi gelüp çekre-i [30]pür-nūr ile ol gülşeni münevver ü rūşen eylediler. **Şāh** daḫı **Feylesof-ı ʿAyyār** ile bu ʿacāyibüñ temāşāsında iken [31]gördiler ki beyāżlar giymiş bir perī-ruḫ ve başına ʿimāme ṣarınmış bir nūrānī şaḫṣ-ı ferruḫ [32]ki anuñ nām-ı mübāreki **Ḥabīb** ve ʿilm ü dānişi ile derdlere ṭabīb idi, rūy-ı raḫşān [33]ve ṭalʿat-ı tābān ile ol minber-i zerkāra çıḳdı ve lisān-ı faṣīḥü’l-beyānını vaʿẓ u naṣīḥat ile açdı.

[34]ḤABĪB-İ PÜR-NĪK MİNBER ÜZRE ÇIḲUP VAʿẒ EYLEDÜGİ VE CEMĀL-İ BĀ-KEMĀL CELĀL’E ʿARŻ-I DĪDĀR İTDÜGİDÜR

[35]Didi: “Hey ḳavm-i cāhil ve ey ʿālim-i dil ʿulūmından ġāfil maġrūrān-ı bāṭıl cevāhir ü zer sevdāsı ile maġbūn ve çeng ü bāde-i aḥmer [36]hevāsına meftūn olup cümleten ḫayāl-i muḥāl ṭalebinde der-be-der ve cemāl-i Ḥażret-i **Cemāl** müşāhedesinden bī-ḫabersiz.

[200a]

[MECLİS]

[1]Eger ol maḥbūb-ı mehveş ḥüsnin göre idüñüz cümleten vücūduñuza āteş ura idüñüz. Cemāl'süz ḥayāt [2]ʿayn-ı ʿaẕāb-ı elīm ve ansuz dirlik belā-yı ʿaẕīmdür. Pes imdi her ḥālde añā ṭālib ve her nefesde andan ġāfil olmayup [3]dildārına cān u dil ile rāġıb oluñ ve dīdeñüz dūst yolında güşāde vü bāz ve ḳalbüñüz ḳapusını aġyārdan [4]beste vü firāz eyleñ. Cān u teni ṣarf-ı rāh ve bunuñla dil ü cānı **Cemāl**'den āgāḥ idüñ. Sīneñüz derdle yāre yāre ve cigerüñüz anuñçün [5]pāre pāre itmek gerek. Ḥażret-i maʿşūḳ dāʾimā ḥāżırdur ammā siz anı görmezsiz. Ol her zamān size nāẕırdur velī siz anuñ ḫayāline irmezsiz." Baʿdehu ol **Vāʿiẓ Ḥabīb** [6]elin ḳoynına ḳoyup bir pāre ḥarīr çıḳardı ki anda naḳş-ı **Cemāl** taṣvīr ve ol ṣūret-i zībā anda taḥrīr olmış idi. [7]Pes ol naḳş-ı ḫūbı cinnīlere ʿarż idüp eytdi ki: "Ey ʿuşşāḳ ve ey aṣḥāb-ı eṣvāḳ uşda ḳubbe vü ṭāḳ ve uşda naḳş-ı maʿşūḳa-i cümle-i ʿuşşāḳ [8]bu maḥal mevżiʿ-i ʿışḳ ve cāy-ı dād ve ṣuffa-i ṣafā ve Ravżatü'l-Murād'dur. Maʿlūmuñuz olsun ki ḥālā **Cemāl**-i [9]ṣāḥib-kemālüñ ḥükmi ve ol sulṭān-ı bā-iḳbālüñ emri budur ki her kim ki bize ʿāşıḳ ve ʿışḳımuz dʿavāsında ṣādıḳ ola bugün [10]ṣıdḳla cānın fedā ve ʿışḳ yolında vücūdın ifnā eyleye. Tā ki bizüm iltifātımuza lāʾiḳ ve inʿām u iḥsānımuza [11]maḥall ü müsteḥaḳ ola." Çün **Vaʿiẓ Ḥabīb**'den bu kelām ṣādır ve **Cemāl**'üñ bu ḥükmi ẓāhir oldı anda ḥāżır olan dīv ü perīden [12]bir ʿaẓīm ġulġule ve bir özge velvele ḥāṣıl olup baʿżı kendüyi āteş ü aḫkere ve baʿżı şemşīr ü ḫancere urup [13]ve kendülerin elleri ile helāk ve vücūdların ihlāk idüp berāber-i ḫāk itdiler. **Şāh** daḫı ṭalʿat-i **Cemāl**'üñ naḳşına naẓar [14]ve ol taṣvīr-i zībāyı müṭālaʿa ider iken yıḳılup bī-hūş ve lebleri ḫamūş ve derūnı pür-cūş olup mest-i medhūş oldı. [15]Bir müddetden ṣoñra ki istiġrāḳ ʿāleminden girü geldi ve ol gülşenüñ içine naẓar ṣaldı gördi ki ṣad hezār cinn ü perī [16]cānlarından berī olup rūy-ı ḫāk üzre ʿışḳ-ı yārla helāk olmış yatur ve ol ṣaḥrā ḫūn-ı ʿuşşāḳ ile [17]bir lālezār olup niçe biñ baş yuvalanur. Pes **Şāh**-ı Cem-cāh, **Feylesof**-ı āgāha eytdi: "Ey **ʿAyyār** ben daḫı ʿışḳ mīzānında [18]kem ʿayār olmayup ʿışḳ u miḥnetde ġayrlardan dūn ve rāh-ı şevḳ ü meveddetde bi-ḥamdü li'llāh zebūn degülem. Pes ben daḫı ʿışḳ yolında [19]kendümi helāk ve rāh-ı cānı ḫāṣāk-ı bedenden pāk iderem." Çün **Şāh Celāl** bu kelām ile keşf-i mā-fi'l-bāl itdi [20]ol ḳubbe-i ʿālīnüñ üzerinden **Cemāl**-i ʿişvekār ʿarż-ı dīdār idüp eytdi: "Ey **Celāl** sen kendüñi helāk itmeñ ḥelāl degüldür. [21]Bu bilād-ı imtiḥān ādemī-zād içün degül cinn ü cān içündür." Bu sözi diyüp nihān ve perī gibi dīdeden pinhān [22]oldı. Pes **Şāh** çeşm-i ḫūn-feşān ve dīde-i giryān ile yine rāha girüp bir ay gitdi ve derd-i hicr ile āh u efġān itdi.

[23]CELĀL ZĪBAḴ DERYĀSINA İRİŞÜP ANDAN ĀTEŞLER ÇIḴDUĠIN GÖRDÜGİ VE CEMĀL KEMĀL-İ ʿİNĀYETİNDEN [24]KENDÜYE SEFĪNE GÖNDERDÜGİDÜR

[25]Bir ṣabāḥ ki Ḫusrev-i eflāk saṭḥ-ı ʿālem-i ḫāki münevver ü tābnāk itdi nā-gāh jīveden bir deryā ẓāhir oldı ki [26]baḥr-i āb gibi mevc urur ve emvācı ile ʿālemi götürür idi ve her mevci ki ẓāhir olurdı [27]ʿayn-ı āteş olup şerāreleri rūy-ı āsmāna muttaṣıl olurdı. Deryā-yı Zībaḳ'dan āteş çıḳardı [28]ve dört yüz ẕirāʿ miḳdārı cānib-i bālāya aġardı. El-ḥāṣıl çün ol deryā-yı ʿamīḳ peydā oldı **Sulṭān**'uñ dīdelerinden [29]yañaġı üzre eşk-i çeşminden dürr ü ʿaḳīḳ ẓāhir ü hüveydā oldı. Pes **Feylesof**'a eytdi: "Ey **ʿAyyār** bu ne ḥāletdür ve ne kār [30]ki deryā-yı āb ṣūretinde Baḥr-i Sīm-āb ve emvāc heyʾetinde āteş-i vehhāc ola. Min-baʿd [31]ben ol maḥbūb-ı cāna nice vāṣıl oluram ve ḫalvet-ḫāne-i cānāna ḳanda dāḫil oluram. Bi'l-farż ki dīv ü cinni ve āteş ü ābı [32]defʿ itdüm Deryā-yı Sīm-āb'ı nice ideyin ve yolumda bunuñ gibi āteş var iken menzil-i maḳṣūda ne ṭarīḳ ile gideyin." **Fīl-peyker** [33]daḫı çün ol deryā-yı sehmnāki görürdi ḥayrān olup vehminden ditrer ṭururdı. Pes **Feylesof-ı ʿAyyār**, **Şāh**-ı bā-iʿtibāra [34]eytdi: "**Şāh**'um ḫāṭır-ı ʿāṭıruña hīç vehm getürme ve ḳalb-i şerīfüñe ḫavāṭır u evhām yitürme ki Ḥażret-i Müfettiḥü'l-ebvāb

[200b]

[1]elbette saña feṭḥ-i bāb ider. Şöyle ki luṭf-ı **Cemāl**'den ʿināyet ü iḳbāl ola bu Baḥr-i Zībaḳ daḫı bir ḫˇāb u ḫayāl ola." [2]Pes **Şāh**, **Fīl-peyker**'i leb-i deryāya dek sürdi ve naẓar idüp gördi ki hezārān dīv ü perī ʿışḳ evcinden cāndan [3]berī olup baʿżı kendüyi ol Baḥr-i Sīm-āb'a ṣalmış ve mevc-i āteşīn içinde yanup ḳalmış ve baʿżı zībaḳ vehminden [4]kenār-ı deryāda ḥayrān u ser-gerdān ṭurmış ve kimi daḫı ḥayretinden ṭaşlar içine batup oturmış. Pes çün ʿuşşāḳ-ı [5]**Cemāl**, **Şāh Celāl**'i gördiler cūş u ḫurūş idüp biri birine girdiler ve bir uġurdan nāle vü feryād itdiler ve enīn ü efġānla [6]eytdiler: "Biz ki erbāb-ı bāl ü per ve aṣḥāb-ı şevket ü fer olup ḳuvvet ü ḳudretimüz kemālde ve mehāretimüz sürʿat-i seyr ü [7]intiḳāldedür. Yine ḳaṣr-ı **Cemāl**'e yol ve ol ʿālī-ḥażrete vüṣūl bulımazuz. İşbu ādemī-zād bizüm üzerimüze düşmek neden [8]ve bizüm yārimüze vāṣıl olmaḳ ricāsında olmaḳ nirden." Çün **Feylesof-ı ʿAyyār** anlardan bu güftārı işitdi anlara cevāb virüp [9]eytdi: "Ey cinniyān ve ey ṭāʾife-i perriyān gerçi sizde bāl ü perr ü ḳuvvet var ammā ādemī-zādda ʿaḳl-ı pāk u [10]ʿālī-himmet var. Ṭavāʾif-i cin ʿālemüñ ḥaḳīḳatinden ḫaberdār degül ve ʿilm ü maʿrifet benī ādemden ġayrı ile [11]yār degül. Ādemī cümle eşyādan ekrem ve ʿaḳl u idrāk ile cihānda mükerrem olmışdur." Baʿdehu **Şāh**-ı ʿışḳ-sipāh [12]nāle vü āh ile kenār-ı deryāya gelüp oturdı ve ol baḥr-i bī-pāyān ve emvāc-ı āteş-feşāna müteḥayyir olup ṭurdı. [13]Dehānı ġonçe gibi nuṭḳdan beste ve dīde vü dili pür-āb u şikeste olup ḳālbi sūz u güdāz ile bir şuʿle-i nār idi [14]bir

cānibinden Baḥr-i Sīm-āb ve bir ṭarafından çeşm-i gevher-bār idi. Hevā-yı **Cemāl** ve ārzū-yı Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ** ile ol māh māhī gibi baḥr-i ġamda ġarīḳ [15]olup ümmīd-i viṣāl ile özge ḥālde ve ārzū-yı dildār ile ıżṭırāb u ıżṭırārda idi ve çün zībaḳ deryāsınuñ [16]ʿufūneti ve mevc-i āteşlerinüñ tāb u ḥarāreti **Şāh**'uñ dimāġına eṣer ve żarar u şereri vücūd-ı şerīfine güẕer itmek muḳarrer idi. [17]**Feylesof**-ı ḥakīm ve ol ʿayyār u nedīm ḥikmet ile **Şāh** ile deryā mā-beynine bir sedd-i muḥkem ve bir ḥicāb-ı müstaḥkem peydā itdi ki içerüsi [18]bir gülzār-ı şüküfte-bahār ve būstān-ı pür-ezhār idi. **Şāh** ol būstān içinde bülbül-i bī-ḳarār gibi nāle vü zār [19]ve ol gülistānda geşt ü güẕār ider idi ve sāʾir ʿuşşāḳān ve bāḳī derdmendān kenār-ı Baḥr-i Sīm-āb'da bī-ārām u [20]ḫˇāb ve mübtelā-yı meşaḳḳat ü ıżṭırāb olup ve kenār-ı baḥrde derūnları pür-sūz u derd ve reng-i rūyları [21]kehrübā gibi zerd olup Mecnūn-vār kimi elini başı üzre ṭutar ve kimi mest-i ʿışḳ olup bāde-i nāb yirine kāse kāse [22]ḳanlar yudar idi.

[MECLİS]

[23]Pes **Şāh-zāde**-i āzāde dīdesin deryā ve sāḥil-i baḥrde dürr-i yetīmāsā kendüye menzil ü cā idüp ol gün aḫşāma dek [24]ol baḥr-i bī-pāyān temāşāsında ḥayrān oldı. Çün aḫşām ve vaḳt-i şām oldı ol deryā içinde ṣad hezār [25]çerāġ peydā olup dürlü dürlü eşkāl ve ʿacāʾib ü ġarāʾib aḥvāl ẓāhir oldı ki ādem oġlı anda ḥayrān [26]ve ʿaḳllar perīşān olur idi. Yir yir altundan menāreler zībaḳdan yuḳaru baş çekmiş ve üzerlerinde [27]baʿżı ṭuyūr oturmış ve her biri naʿra-i ḫoş ve naġme-i dil-keş idüp bülend-āvāz ile naġme-sāz olup söyler idi [28]ki: "Şol kimse ki rāh-ı ʿışḳda olmaya maḳṣūdı menziline yol bulmaya."

[29]ŞĀH CELĀL ʿİNĀYET-İ CEMĀL VE İMDĀD-I PERĪ DİL-ŞĀD İLE BAḤR-İ ZĪBAḲ'DAN GEÇDÜGİDÜR

[30]**Şāh Celāl** Deryā-yı Sīm-āb kenārında bir dem ḫˇāb içün başını **ʿAyyār**'uñ zānūsına vażʿ itdi ve ḫayāl-i yār ile bir nefes çün [31]ʿālem-i ḫˇāba gitdi nā-gāh ʿālem-i rüʾyāda gördi ki ol deryā kenārında gezer iken **Dil-şād-perī** ẓāhir olup bir şemʿ-i [32]münevveri eline virdi ve eytdi: "Ey **Celāl** işbu şemʿ **Ḥażret-i Cemāl**'den saña ʿināyet ve nūrı dūst menziline sebeb-i hidāyetdür." [33]Böyle diyüp gözinden pinhān ve **Şāh**-ı cihāndan nihān oldı. Pes **Şāh** ol ḫˇābdan bīdār ve ol rāz-ı nihānı **Feylesof**'a āşkār [34]itdi **Feylesof**-ı şāṭır daḫı zebān-ı ṣenāyı güşād itdi ve "Bu ḫˇāb-ı ḫoş saña mübārek bād" diyüp eytdi: "Ey **Şāh** ümmīd oldur ki

[201a]

[1]**Ḥażret-i Cemāl**’e rāh ve āftāb-ı viṣālden feyż-i bī-iştibāh bulasın.” Pes **Şāh** ol gice dīde-i pür-āb ile [2]ṣabāḥa dek bī-ḫˇāb oldı.ʿ Ale’s-seḥer ki āftāb-ı ʿālem-tāb Baḥr-i Sīm-āb üzre zer ṣaçdı ḳurṣ-ı [3]zerrīni ṣufre-i āsmāna ḳoyup ṭable-i ḫorānı cihāna ṣala diyü ḫāne-i inʿāmdan bir der açdı. Meger [4]**Cemāl**-i ser-firāz ʿişve vü nāz ile Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ**’de ʿayş u ṣafāda ve cām-ı bāde der-dest ve çeng ü rebāb naġme-i nevāda olup [5]ol ḫūrşīd naẓarında sāḳīler **Pervīn** ü **Nāhid**-miṣāl ve muṭrıbān-ı pür-ḫāl nevā-yı ʿuşşāḳla ḥālet-baḫş-ı aṣḥāb-ı ḥāl olmış idi. [6]Sāḳīlerüñ elinde cām-ı şarāb ve muṭrıblaruñ ḳolında çeng ü rebāb olup ol dil-ber-i yegāne taḫt üzre pādşāhāne oturmış [7]ve dāyesi **Ferruḫ-baḫt** ḳarşusında elin eli üzre getürmiş idi ve **Dil-şād** ve **Sehī-ḳad** ol lāle-ḫad [8]öñinde ṭurmışlar ve serv-ḳamet ve ḳadleri ḳıyāmet duḫterlerden bir niçe yüz perī māh u aḫterler gibi [9]pāy-i taḫtda ḫıdmete el baġlamışlar idi. Pes **Dil-şād**, **Cemāl-perī-zād**’ı ol meclis-i ṣafāda mest ve ʿışḳ-ı **Celāl**’den çeşm-i bīmārī gibi [10]ḳalbinde bir şikest göricek sūsenvār zebānın güşāde ve çehresin pāy-i taḫta nihāde idüp

Naẓm:

[feʿilātün mefāʿilün feʿilün]

1 [11]Didi ey reşk-i mihr-i nūrānī
Tāc u taḫta sezā vü erzānī

Neṯr:

Şāh Celāl leb-i deryāda nālān ve zībaḳ u āteş arasında [12]dīdesi giryān ve sīnesi biryān olmışdur. Eger sen māhdan bir ʿināyet olmaya ādemī-zād içün Kūh-ı **Ḳāf**’a hidāyet olmaya. [13]Çün **Dil-şād** bu rāz-ı nühüfteyi söyledi ve **Şāh**’uñ ḥālinden icmālen bir ḥikāyet eyledi. İki sāʿate dek **Cemāl** hīç söylemedi [14]ve **Dil-şād**’a cevāb virmekle taḳayyüd eylemedi. Baʿdehu leb-i yāḳūtī ḫoḳḳasın açdı ve istiġnā ṣūretinden [15]biraz cevāhir ṣaçdı ve eytdi: “Ey **Dil-şād** benüm ʿışḳum yolında niçe biñ perī helāk oldı eyle ṭut ki ġamum ile bir ādemī daḫı [16]ḫāk oldı.” Böyle diyicek dāyesi **Ferruḫ-baḫt** ayaġ üzre geldi ve pāy-i taḫtı meskenet ile būse ḳıldı.

Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 [17]Didi ey āftāb-ı kişver-i ḥüsn
Ki saña Ḥaḳ virüpdür efser-i ḥüsn

Neṯr:

ʿUşşāḳuña cevr itme tā ki ḥüsnüñden berḫūrdār olasın [18]ve derdmendlerüñe cefā vü nāz ḳılma tā ki taḫt u devletde pāydār olasın. Kendü naḳşuñı evvelā aña gösterdüñ ve göñlini bī-ḳarār [19]idüp ḫān u mānını terk itdürdüñ. Ḥālā firāḳ içinde dil-i mecrūḥla ḳalmış ve maṭlūbı ile kendü arasında deryā-yı āteşīn [20]ḥāʾil olmışdur. İmdi bu deryānuñ yolını güşād ve ʿāşıḳ-ı dīdāruñı bir iltifāt ile yād eyle. Çün [21]**Ferruḫ-baḫt** kelāmını tamām ve kār-sāzlıḳ emrini itmām itdi **Cemāl**-i ḫūb-şiyem devāt u ḳalem ṭaleb idüp bir beyāż ḥarīr üzre şöyle taḥrīr ve kendü ḫaṭṭı ile [22]bu vechle tasṭīr itdi ki:

Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Ey **Celāl**-i şikeste-i ḥayrān
V'ey meşaḳḳat-meʾāb-ı ser-gerdān

Neṯr:

İşbu duʿāyı ṣıdḳ-ı derūn ile [23]oḳu ve çün saña ol deryādan bir sefīne gele **ʿAyyār** ile içine gir ve raḫşuñı daḫı ḳo. Baʿdehu **Dil-şād**'a eytdi: "**Dil-şād** [24]rūy-ı ḫandān ve dil-i şād ile revān ve bād-ı ṣabā gibi **Celāl** ṭarafına pūyān olup devlet ḳapusın anuñ yüzine [25]güşūde ve benüm ḫaṭṭ-ı ḫāṣṣumı ol derdmende nümūde ḳıl. El-ḥāṣıl bir murġ ṣūretinde bāl ü perüñi güşāde ve nāmemi **Şāh**'uñ [26]ḳucaġına nihāde ḳıl. Tā ki ol ġarīb ü ḫaste-i zār kendü murādını der-kenār ide." Pes **Dil-şād**-ı kār-sāz nāmeyi alup [27]pervāz itdi, **Celāl** daḫı kenār-ı deryāda ḫaste-ḥāl ü şikeste-bāl ve dīdesi deryā gibi eşkle māl-ā-māl olmış oturur iken [28]**Dil-şād** bir murġ şeklinde **Şāh**'uñ ḥużūrına geldi ve nāme-i **Cemāl**'i anuñ kenārına ṣaldı. Çün **Şāh**'a ḫaṭṭ-ı ḥabīb [29]irişdi derd-i bī-dermānına ṭabīb yitişdi. Pes nāmeyi būs idüp iki gözlerine sürdi ve ol demde göñlini bend-i ġamdan āzād gördi. [30]Baʿdehu nāmede olan duʿāya meşġūl oldı nā-gāh deryā yüzinde bir ʿacīb gemi peydā [31]ve bir ġarīb sefīne hüveydā oldı ki aña ne zībaḳdan żarar ve ne ol āteşden bir keder olur. [32]Çün sefīne kenāra çıḳdı **Şāh** bu ḳudret ve ḥikmeti müşāhede idüp fi'l-ḥāl **Fīl-peyker**'i geminüñ içine çekdi ve kendü **Feylesof** ile [33]girüp ḳarār itdi. Pes **Şāh** ol duʿāya meşġūl olıcaḳ sefīne deryā yüzinde berḳ gibi yüriyüp gitdi ve ol deryā [34]kenārında ḫayrān u ser-gerdān olan ʿuşşāḳ çün gördiler ki **Celāl** deryā yüzinde revān ve ol baḥr-i bī-pāyān [35]içinde bī-mellāḥ u bādbān bād-ı ṣabā gibi devān oldı ve ol āteş-i sūzāndan aña bir mażarrat ve ol mevc-ḫīz ṭūfāndan

[201b]

[1]bir zaḥmet ü meşaḳḳat yoḳ. Cümleten feryād u fiġān ve nāle vü efġān idüp didiler ki: “Vāḥayfā ki insān dīv ü [2]perīden siḥr ṭopın ḳapdı ve ḫalvet-ḫāne-i maḥbūba maḥrem olup aġyār yüzine ol ḫalvet-ḫānenüñ ḳapusın yapdı. [3]Āteş içinde sefīnesi revān ve zībaḳ deryāsı yüzinde yil gibi pūyān oldı. ʿAceb ki ādem oġlı fenn-i siḥri daḫı [4]ögrenür ve āteş-i sūzāna ḳārşu varur.” Cinnīlerden bu sözler bir efsāne vü ḥikāyet idi ki ol [5]sefīne fi’l-ḥaḳīḳa keştī-i ʿināyet idi. Devlet-i ebedī yārüñ hidāyeti ve kār-ı müşkil anuñ mevḳūf-ı ʿināyetidür. El-ḥāṣıl ol [6]keştī-i bī-bādbān u mellāḥ ṣabāḥ u revāḥ ol baḥr-i mevvāc ve deryā-yı pür-emvāc ve nār-ı [7]vehhāc içinde ṭayrān idüp gider idi ve ol baḥr-i bī-nihāyetde ʿacāʾibü’l-baḥrden dürlü dürlü cānverler seyr ü temāşā ider idi [8]ve ol keştī-i ʿināyet nān u niʿmet ve āb-ı şīrīn ü şerbet ile memlū ve şekker ü ḳand-ı mükerrer ve şarāb u kebāb ile [9]ṭolu olup esbāb-ı ʿayş u ṣafā anda müheyyā idi. El-ḥāṣıl **Şāh** ol Baḥr-i Zībaḳ içinde seyr idüp [10]gider ve Deryā-yı Sīm-āb’a gözlerinden dürr-i ḫoş-āb dökerdi ve her zamān bir dürlü ʿacāʾib temāşā iderdi.

[11]ŞĀH CELĀL DERYĀ İÇİNDE PŪLĀDDAN BİR ṬAĠA İRİŞÜP DEPESİNDE ṢIRÇADAN BİR ḲUBBE GÖRDÜGİDÜR

[12]Meger bir ṣabāḥ ki **Şāh**-ı Cem-cāh gözin açdı ol baḥr-i bī-pāyān içinde pūlāddan bir kūh-ı bā-şükūh ve ol kūhuñ [13]depesinde miṯāl-i cevher-i şeffāf billūr-ı ṣāfdan bir ḳubbe gördi ki anuñ içinde bir niçe perī ḳızları otururdı [14]ve ol billūr ḳubbenüñ tamām-ı ṣafāsından içinde olanlar ṭaşrasından görinürdi. Meger ol ḳaṣr-ı [15]zücācī üzerinde başında zebercedden tācı var bir duḫter ki lebi sükker ve dehānı āb-ı kevṯer idi ṣavt-ı aʿlā [16]ve ṣadā-yı ḫoş-edā ile bu ebyātı oḳurdı ki:

Naẓm:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Devleti gör ki buldı **Şāh Celāl**
Olısardur maḳarrı ḳaṣr-ı **Cemāl**

2 [17]Baḥr-i Zībaḳ aña çü būstāndur
Āteşi cümleten gülistāndur

3 Olmış idi çü ʿışḳda ṣādıḳ
Buldı devlet o Ḫusrev-i ʿāşıḳ

4 [18]Bu ʿ ināyet ki aña olmışdur
Ḳaṣr-ı dildāra rāh bulmışdur

5 Kim ki rāh-ı ṭalebde dād itdi
Kendüyi vāṣıl-ı murād itdi

[19]Neṯr:

Pes **Şāh** bu ṣadā-yı cān-fezāyı gūş iderdi ve lākin keştī-i zerkār ṣabā yili gibi kemāl-i sürʿat ile reftār idüp [20]giderdi ve her anda bir dürlü cānver temāşā ḳılurdı. Meṯelā deryānuñ içinden gümüş māhīler ki [21]arḳalarında altundan birer dāġ olup gözleri miṯāl-i çerāġ kiminüñ yanınca yürürler idi ve arḳaları laʿl-i bedaḫşān [22]ve ayaḳları sīm-i tābān ve gözleri mercān yengecler çıḳup ḳarşu ṭururlar idi ve bi'l-cümle bu maḳūle-i ġarāʾibüñ [23]nihāyeti ve cānverlerden envāʿ-ı maḫlūḳātuñ ġāyeti olmayup **Şāh** derd-i firḳat ile ḳarīn-i nāle vü feryād ve keştī ḥareketde miṯāl-i bād [24]olup sefīne baḥr içinde revān ve **Şāh Celāl** ṣunʿ-ı Ḫudā-yı lā-yezālde ḥayrān idi. Baḥr-i Zībaḳ sīm gibi ebyāż-ı emhāk iken [25]bir maḥalle vardı ki rengi sīne-i ʿuşşāḳdan ẓuhūr iden dūd-ı āh gibi siyāh ve sevādda naẓīr-i [26]baḫt-ı düşmen-i bed-ḫᵛāh idi ve **Şāh**-ı cemīlü'ṣ-ṣıfāt ol baḥr-i ẓulümāt içinde [27]miṯāl-i āb-ı ḥayāt olup sefīne daḫı gice ḳarāñusında gūyā bir hilāl ü māh idi. Pes ol āb-ı siyāḥ içinde [28]bir müddet ḳaṭʿ-ı rāh itdükden ṣoñra **Şāh Celāl** bir baḥr-ı āla irişdi ki üzerinde olan ḥabāb miṯāl-ı ḳubbe-i [29]cām-ı şarāb olup gūyā ol baḥr-i melāl çeşm-i ʿaḳīḳ-i **Celāl** olup anda olan āb-ı zülāl eşki gibi āl idi. El-ḥāṣıl [30]bunlar gibi yedi deryā ki her birisi cüdā cüdā birer rengde idi **Şāh**'uñ naẓarına geldi ve her birinde ʿacāʾib maḥlūḳātdan [31]ġarāʾib müşāhede ḳıldı ki fi'l-miṯl anlar cümleten beyān olınsa ḳıṣṣa muṭavvel ve kelām mufaṣṣal olur.

Naẓm:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 [32]Ṭalebinde ger olduñ ise fikār
Yedi deryāyı yolda bil ey yār

2 Yedi deryāyı kim ki ḳaṭʿ itdi
Ḳāf u ḳaṣr-ı **Cemāl**'e ol yitdi

3 [33]Yedi deryāyı geçmek oldı maḫūf
Keşti-i faż̧l u luṭfadur mevḳūf

4 Yedi deryā neden ʿibāretdür
Dir iseñ kim neden kināyetdür

5 [34]Bil ki nefsüñ bular ṣıfātıdur
Ki ḳamu muḳteżā-yı ẕātıdur

6 Ḥased ü kibr ü ʿucb u şehvet ü kīn
Buḫl u ḥırṣ içre oldı nefs-i mekīn

7 Tā ki nefsüñ ṣıfātı olmaya ḳaṭʿ
Rūḥuñ olmaz niḳāb-ı vechi refʿ

8 [35]Nefsüñ eṭvārını geçen sālik
Olısar vaṣl-ı cānına mālik

9 Ṭālib-i Ḥaḳḳ iseñ ṣıfatdan geç
Kūy-ı cānāne bu cihetden geç

[202a]

[1]ḪİṬĀB-I SĀḲĪ-İ ÇÜN MĀH VE VAṢF-I MECLİS-İ PĀDŞĀH-I CEM-CĀHDUR

Naẓm:
[feʿ ilātün / mefāʿ ilün / feʿ ilün]

1 [2]Sāḳi-i māh-rūy-ı ḫoş-ḥarekāt
Ḳadeḥi pür idüp vir āb-ı ḥayāt

2 Cām-ı mey ṣun idince meclis-i ḫāṣ
Ġuṣṣadan bir dem eyle bizi ḫalāṣ

3 [3]Cām-ı billūr-ı bī-ġış u şeffāf
Dil-i pāki ider kederden ṣāf

4 Leb-i sāḳī vü cām-ı bāde-i ṣāf
Bār-ı ġamdan ider ḫalāṣ u muʿ āf

5 [4]Cāmı pür eyleye şarāb-ı ṣabūḥ
Baña ol dem olur müferriḥ-i rūḥ

6 Muṭrıb-ı māh-rūy-ı naġme-serā
Ele al çeng ü sen de eyle nevā

7 [5]Bezm-i **Şāh**-ı cihāna yol bulıcaḳ
Maḥrem-i ḫāṣṣ-ı pādşāh olıcaḳ

8 Söyle ḫoş ḳıṣṣa-i **Cemāl**’i añup
İdivir ġuṣṣa-i **Celāl**’i diyüp

9 [6]Meclis-i ḫāṣṣa zīnet eyle anı
Bāʿiṯ-i üns ü ülfet eyle anı

10 Ol ne meclis durur diseñ ey cān
Diñle vaṣfın ki ḳalmaya pinhān

11 [7]Meclis-i devlet ü saʿādetdür
Meclis-i ʿizz ü ferr ü şevketdür

12 Meclis-i serverī vü ʿizzetdür
Meclis-i dār u gīr ü ḥaşmetdür

13 [8]Meclis-i pādşāh-ı aʿẓamdur
Meclis-i şāh-ı ferd-i efḫamdur

14 Meclis-i tāc u taḫt-ı sulṭānī
Meclis-i bārgāh-ı ʿOṯmānī

15 [9]Meclis-i devlet-i ḫilāfetdür
Meclis-i rifʿat ü kerāmetdür

16 Meclis-i baḫşiş ü ʿaṭıyyetdür
Meclis-i ʿafv-i cürm ü ẕilletdür

17 [10]Menbaʿ-ı maʿdeletdür ol meclis
Mevḳif-i salṭanatdur ol meclis

18 Mevḳiʿ-i merḥametdür ol meclis
Menzil-i mekremetdür ol meclis

19 [11]Meclis-i **Şāh Aḥmed**-i ʿādil
Kim odur ẕāt-ı Ḥaḳḳ’a sāye vü ẓıl

20 Oldur ol pādşāh-ı heft-iḳlīm
Ki ider heybeti ḳulūbı dü nīm

[MECLİS]

21 [12]Gerçi kim ser-firāz bir şehdür
Salṭanat āsmānına mehdür

22 Şāh-ı şāhān-ı cümle ʿālemdür
Ekrem-i nevʿ ü cins-i ādemdür

23 [13]Ḫalvetinde velī ʿibādet idüp
Ḫālıḳ-ı ʿālemine ṭāʿat idüp

24 Meskenet eyleyüp ḍarāʿat ider
Rabbü'l-erbāba istikānet ider

25 [14]Oldur ümmīd kim bu heyʾet ile
İtdügi zāri vü ḍarāʿat ile

26 Rifʿat-i ḳadri şol maḳāma vara
Ki zemīn ü zamāna ḥükmi ire

27 [15]Düşmen-i devleti şikeste ola
Ḫancer-i ḳahrı ile küşte ola

28 ʿAskeri ġālib ü muẓaffer ola
Düşmeni dāʾimā muḥaḳḳar ola

[16]CELĀL-İ SAʿĀDET-MEʿĀL ḲAṢR-I CEMĀL'E İRİŞÜP CEMĀL-İ BĀ-KEMĀL DİL-ŞĀD-PERĪ'Yİ ṬŪṬĪ [17]ṢŪRETİNDE CELĀL'E GÖNDERDÜGİDÜR

Neṯr:

[18]Rāvī-i ḳıṣṣa vü ḥikāyet bu vechle rivāyet ider ki **Şāh Celāl** keştī-i ʿināyet ile gider ve yedi deryāyı faẕl u [19]hidāyet ile güẕer ider iken bir ṣubḥgāh ki nāle vü derd ile āh iderdi, rūy-ı hevā buḫār-ı deryādan ṣāf [20]ve **Şāh**'uñ naẓarına evvel gelen Ḳulle-i **Ḳāf** oldı. Görür ki bir kūh-ı zeberced eṭrāf-ı deryāda mümted [21]olup rūy-ı ḫākden ḳubbe-i eflāke baş çekmiş ve ferş-i zemīnden saḳf-ı āsmāna çıḳmış. Çün **Şāh**-ı [22]āgāh ol deryā içinde tamām bir māh gitdi ḳaraya irişüp Kūh-ı **Ḳāf** etegine yitdi. Pes çün dīdeleri [23]sebze vü ṣaḥrā gördi zevraḳdan çıḳup ḳaraya ḳadem urdı ve çün **Şāh** ḳademi ile ḳarayı müşerref [24]ḳıldı ol keştī ġāʾib ü nā-peydā oldı. Ol ṣaḥrā-yı ḫoş-hevānuñ ḫāki müşk ve ābı gül-āb ve sengi pīrūze [25]vü ʿaḳīḳ-i müẕāb olup çemeni gül ü gülzār ve dıraḫtları serv ü çenār u sefīdār idi. Nesīm-i ṣabā ol gülzār içre tenessüm [26]ve ġonçeler dāʾimā ol sebeb ile tebessüm idüp gülleri her zamān ḫandān ve bülbülleri şām u seḥer feryād ile nālān idi [27]ve ol maḳām-ı cennet-şiʿārda **Şāh**-ı

baḫtiyār ve **Feylesof-ı ʿAyyār**'dan ġayrı deyyār olmayup ol maḥalden vaḥş u ṭayrdan [28]bir nesne gezmez ve bād-ı ṣabādan özge anda esmezdi. Pes **Şāh** eytdi: "Ey **ʿAyyār** ve ey yār-i vefādār bu maḳām cennet-i āyin-i

[202b]

[1]ḫuld yirine beñzer. ʿAcebdür eger Cezīre-i **Ḥāl** ve Kūh-ı **Yāḳūt** ve ḳaṣr-ı **Cemāl** bu degül ise tā ki rāhum bu maḳām-ı ḫuceste-āṣāra [2]irdi meşām-ı cānuma būy-ı zülf-i yār girdi meger kim bu maḥal menzil-i yārüm ve gülşen-i nigār-ı lāle-ʿizārumdur. [3]Būy-ı zülfi dāʾimā dimāġa irer ve ḳalb-i ḥazīnüm rūşen olup bir çerāġa döner. ʿAceb ḫoş maḳām ve ʿaceb cādur hele cihānda naẓīri yoḳ [4]bir laṭīf meʾvādur. Bunuñ miṣli cāy-ı ḫurrem maʿlūm degül ki cümle-i ʿālemde olmış ola ve añlamazam ki efrād-ı ādemden [5]bir ferd bunuñ naẓīrin görmiş ola. Ḥażret-i İlāh cenābına ṣad hezār şükr ve ḥamd-ı bī-şumār ki ol baḥr-i siyāh içinden [6]ḫalāṣ olup bunuñ gibi maḳām-ı cennetāsā ve cāy-ı feraḥ-baḫşāya geldük ve nūr-ı **Cemāl** hidāyet idüp āḫir Cezīre-i **Ḥāl** [7]ḫavālīsine irdük. Pes ey **Feylesof**-ı ḥakīm ve ey refīḳ-i şefīḳ ve yār-i nedīm sihr ṭaġarcıġın güşāde vü bāz ve hevā [8]yüzinde bir miḳdār pervāz idüp gör ki bu maḥal ne maḳām ve ḳanġı şāha cāy-ı ārāmdur. Āyā **Şāh Mihr-ārā**'ya [9]meʾvā ve **Cemāl**-i dil-güşāya maḳām u cā bura mıdur." Pes **ʿAyyār** bir murġ-ı ʿuḳāb ve rūy-ı zemīnden hevāya çıḳup berāber-i [10]ebr ü seḥāb oldı ve çün dīde-i pür-nūrın açdı ve ilerüye naẓar urdı baḳup Kūh-ı **Yāḳūt** ve Ḳaṣr-ı [11]**ʿAḳīḳ**'i bi'l-muʿāyene gördi. Pes kendü kendü ile eytdi: "Varup Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ**'i göreyin ve **Cemāl**-i bā-kemālüñ ḥālinden [12]taḥḳīḳe ireyin." Yine eytdi: "Velī-i niʿmetüm **Celāl** bunca māh u sāldur ki firāḳ-ı **Cemāl** ile dem-beste vü lāl iken [13]kendüsi viṣāl-i dil-berine irmedin ben Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ**'e girmek ve ol anuñ dīdārını görmeden ben ol maḥalli [14]görmek benüm gibi bendeye lāʾiḳ degüldür." Böyle diyüp fi'l-ḥāl ḳaṭʿ-ı rāh itdi ve **Ḥażret-i Şāh**'uñ ḥużūrına yitdi. Pes **Şāh** [15]eytdi: "Ey **ʿAyyār** ne gördüñ ki az zamānda dönüp benüm yanuma irdüñ." **Feylesof** eytdi: "Ey **Şāh** müjde olsun ki maḳṣūduñ [16]olan maḳāma geldüñ, cenāb-ı Ḥaḳ'dan murād u kāma yitdüñ. Iraḳdan ḳaṣr-ı **Cemāl** peydā ve Kūh-ı **Yāḳūt** ve Ḳaṣr-ı **Āl** āşkār u hüveydādur." [17]Çün **Şāh** bu kelāmı işitdi fi'l-ḥāl niyāz ile elin ḳaldurup

Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Didi yā Rab bi-ḥaḳḳın ʿarş-ı mecīd
[18]Kim olur ḫāk üzere feyżi mezīd

2 Pākler ḥaḳḳiçün ki ʿālem-i ḫāk
Levṣ ile itmez anları nā-pāk

3 Ehl-i ʿaḳluñ dil-i münīri içün
[19]Daḫı aṣḥāb-ı dil żamīri içün

4 Şol cemāl-i **Cemāl** ḥaḳḳiçün
Daḫı ʿışḳ-ı **Celāl** ḥaḳḳiçün

5 Ki baña vir ḫalāṣ firḳatden
[20]Ḳıl rehā vaṣl ile bu miḥnetden

Neṯr:

Bunı diyüp **Fīl-peyker**'i sürdi ve dil-i pür-ʿışḳ u dimāġ-ı pür-hevā vü heves ile [21]yüzin yola urdı, yolın ḳaṭʿ idüp yürürdi ve ol ṣanemüñ firāḳı ile ol zaʿferānī yanaġı üzre gözinden [22]nem ururdı. Her dem sīnesinden āh-ı āteşnāk berḳ gibi yaldırardı ve dīdesi ḳaṭre-i bārān gibi yirlere dürler [23]yuvalardı. El-ḥāṣıl ārzū-yı **Ḥicāz** ile rāh-ı dūr u dırāz ḳaṭʿ iden ḥācılar gibi tażarruʿ u niyāz [24]ve ırаḳdan **Kaʿbe** nişānların gören muḥrimler gibi sūz u güdāz ʿarż iderdi. Çün **Şāh** bu vech üzre üç gün [25]gitdi bir ṣubḥgāh bir maḥalle yitdi ki anda Kūh-ı **Yāḳūt** āşkāre görindi ve Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ** ʿalā-vechi't-taḥḳīḳ oradan teşḫīṣ [26]olındı. Çün **Celāl**-i bā-iḳbāl ḳaṣr-ı **Cemāl**'i gördi, secde idüp yüzün yire urdı. [27]Meger **Cemāl**-i pür-kemāl ḳaṣruñ ṭamı üzre ṭururdı ve **Celāl**-i nīk-nāmı ol maḥall-i ʿālīden görürdi. Pes cinnīlere ḫiṭāb [28]idüp didi ki: "Ādem oġlanlarından bir kimse bu ḳaṣra teveccüh etmiş ve ḥālā bu maḥalle ḳarīb gelmişdür. Şöyle ki altı [29]aya dek birüñüz aña görine ve bir ṣūret ile ẓāhir ola çāh u zencīre lā'iḳ belki ḫancer ü şemşīre müsteḥaḳ olur." Pes [30]**Cemāl-perī**'den böyle yasaḳ olıcaḳ dīv ü perī bir ferd **Şāh**'uñ naẓarına gelmedi ve kendüyi bir ṣūret ile aña göstermedi. [31]**Şāh** çün Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ**'e on ferseng yir ḳaldı gözün açup naẓar ṣaldı gördi ki ol maḥalden ḳaṣruñ dibine [32]varınca ḫāk dīdeden pinhān ve döşemesi taḫte-i ʿaḳīḳ ü mercān olup ʿaḳīḳden ḥavżlar olmış ve miṣāl-i gül-āb [33]revān-ı ṣular ile ṭolmış. Pes **Şāh** bī-ḫod ḳaṣruñ ayaġına dek vardı ve ol ḳadar sūz u niyāz ile āvāz urdı [34]ne bir yirden bir ṣadā geldi ve ne bir cānibden bir şaḫṣ peydā oldı. Leyl ü nehār eṭrāf-ı kūhı devr ider ve Ḳaṣr-ı

[203a]

[1]**ʿAḳīḳ**'üñ ḥavālīsinde nāleler idüp giderdi ve bi'l-cümle ol ḳadar ki devr iderdi kendü ile **ʿAyyār**'dan ġayrısın [2]göremezdi ve ol ḳadar ki saʿy iderdi ḳaṣruñ ḳapusına iremezdi. Eṭrāf-ı ḳaṣrda vālih ü şeydā idi, ḫāneyi görürdi [3]lākin ṣāḥib-i ḫāne nā-peydā idi. Pes **Şāh**, **Feylesof**-ı bā-intibāha eytdi: "Ey **ʿAyyār** işbu Kūh-ı **Yāḳūt** ve Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ** [4]aña ki bir

vechle çıḳup ḥaḳīḳat-i ḥāli taḥḳīḳ itmek mümkin degül ammā sen bu bābda iḳdām ve saʿy u ihtimām itseñ [5]yaḥtemil ki yol bula idüñ ve ḳaṣruñ ṣāḥibinden bir ḫaber ala idüñ.” Pes **ʿAyyār**-ı bād-pā fi’l-ḥāl bir hümā-yı bī-hemtā ṣūretine girdi [6]ve pervāz idüp ḳaṣr-ı nigāruñ ṭamına çıḳmaġa ʿazīmet itdi. Pes ol zamān ki yirden [7]bir ẕirāʿ ḳalḳup uçdı perr ü bāli yanup yire düşdi. Meger ol zamānda **Cemāl** taḫt üzre [8]oturur ve **ʿAyyār**’uñ itdügi cürʾeti görür idi. Pes ḫışm idüp dāyesi **Ferruḫ-baḫt**’a eytdi: “Gör ki [9]cānib-i ḳaṣr u kāḫa bunuñ gibi bī-edeb küstāḫa yol virdüñ ḥālā diler ki ṭarrārlıḳ [10]ve **Cemāl**’e ʿayyārlıḳ ide. Sāḥir-i māhire sāḥirliḳ ṣatar bu sebeb ile kendüyi āteş-i ḥasret ü nedāmete atar.” Pes **Ferruḫ-baḫt** [11]pāy-i taḫta baş ḳoyup eytdi: “Ey yār-i dil-nüvāz ve ey dildār-ı çāre-sāz henüz bu maḳām Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ** idügin [12]taḥḳīḳ itmemişdür ve henüz ṭaleb vādīlerinden gitmemişdür. Ol sebebden menzil-i māh ve ḥaḳīḳat-i ḥālden [13]āgāh olmaḳ ümmīdi cüst ü cū ve her cānibe tek u pū ider.” Pes bu cevāb ile **Cemāl**’üñ çeşmine teskīn ve ol ıżṭırābdan [14]temkīn virdi ammā **Celāl** derd-i ʿışḳ ile ḥayrān ve sūz u güdāz ile nālān olup ḳaṣruñ altında mesken [15]ve ol kūhuñ dāmeninde vaṭan ṭutup ol ṣanemüñ derdinden dāġ olup devr-i eṭrāf-ı gülşen ü bāġ iderdi [16]ve her şeb ṣabāḥa dek bülbül ü hezār gibi ʿışḳ-ı nigār ile nāle-i zār ḳılurdı. El-ḥāṣıl altı ay pāy-i ḳaṣrda [17]ḥayrān ve ol māhuñ ḥālinden āgāh olam diyü ser-gerdān olup **Cemāl** ferāġ-ı bāl ile ḳaṣrda oturup [18]deff ü ney ile gāh u bī-gāh mey nūş iderdi ve germiyyet-i şarāb ile çeng ü rebāb nālesin gūş iderdi. **Şāh** [19]ṭaşradan çeng ü rebāb nālesin diñlerdi ve giceler gözine ḫˇāb gelmeyüp nāy gibi iñlerdi. **Şāh** bütün gice nāle vü feryād iderdi [20]ve **Cemāl** meclisinde **Dil-şād** ānuñ ġamı ile giryeye bünyād iderdi.

[MECLİS]

[21]DİL-ŞĀD ŞĀH CELĀL’ÜÑ AḤVĀL-İ PÜR-MELĀLİN CEMĀL’E ʿARŻ EYLEDÜGİ OL DAḪI BİR ṬŪṬĪ ṢŪRETİNDE ANI [22]CELĀL’ÜÑ ḤUŻŪRINA GÖNDERÜP SÖYLEŞDÜGİDÜR

[23]Meger bir gice **Cemāl**-i ṣāḥib-cemāl devlet ü iclāl ile taḫt-ı zerrīni üzre oturmış ve **Ferruḫ-baḫt** [24]ve ḳızı **Dil-şād** pāy-i taḫt öñinde ṭurmış idi. Muṭrıblar nevā-yı naġme-i çengde ve sāḳīlerüñ eli ṣurāḥī ve cām-ı mey-i gül-rengde [25]olup micmer-i sīm pür-ʿanber ü ʿūd ve muṭrıblaruñ Zühre gibi kenārında çeng ü ʿūd idi. **Cemāl**’üñ rūy-ı zībāsı ḥarāret-i mey ile [26]dürler gibi derler dökerdi gūyā ki lāle-i āl üzre şeb-nem düşerdi. Pes **Dil-şād** bende-miṣāl ayaġ üzre [27]sūsen gibi zebānın açdı ve **Cemāl**’üñ vaṣf u medḥi dürlerin ṣaçdı.

Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Didi ey āftāb-ı rūşen-i ḥüsn
[28]Ḳāmetüñ serv-i bāġ u gülşen-i ḥüsn

2 Altı ay oldı ki Celāl-i faḳīr
Ġam-ı ʿışḳında ḳaldı bī-tedbīr

Neṯr:

Uzun [29]gicelerde niçeye dek nāle vü enīn ve ne zamāma dek ney gibi zārī vü ḥanīn ide. Feryād u zārīlıġı [30]felekden geçdi ve girye vü enīni ḥadden aşdı. Eger sen ṣanem-i ṭannāzdan icāzet ve ḥażret-i yār-i [31]çāre-sāzdan işāret olursa ben varup ol derdmendüñ yanında bir miḳdār ṭurayın ve sīne-i [32]mecrūḥına bir merhem urayın. Çün **Cemāl**, **Dil-şād**'dan bu kelāmı gūş itdi ḥayādan ruḫları gül gibi ʿaraḳ-rīz olup [33]eytdi: "Ey **Dil-şād**, **Celāl** ol ḫayāl-i muḥāli ider ki ḳaṣr-ı **Cemāl**'e dāḫil ve benüm ḥażretüme vāṣıl ola. [34]Şimdi eger sen benden aña selām iledesin veyā baʿż-ı kelām naḳl idesin. Ṭāʾife-i cinniyān arasında ben bed-nām [35]ve cemāʿat-i perriyān içinde bāʿiṯ-i güft ü gū ve sebeb-i kelām oluram. Pīşe-i nā-murād nāle vü feryāddur.

[203b]

[1]Pes hemīşe **Celāl**-i pür-melāl pīşesinde olsun yoḳsa anı kendü meskeni olan Ḳaṣr-ı **Pūlād**'a gönderürem ve bunda ḳomayup [2]vaṭanı olan Şehr-i **Ferd**'e irsāl iderem. **Şāh Celāl**'e bu şeref yitmez mi ki Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ** dibinde mekān ṭuta [3]ve aña bu devlet yitmez mi ki Kūh-ı **Yāḳūt** eteginde mesken ide. Fi'l-ḥaḳīḳa **Celāl** bir murāda vāṣıl oldı ki [4]cinn ü insāndan bir ferd aña māʾil olmadı. Aña bu kerāmet az mıdur ki yedi deryāyı geçüp bir nesne kendüye ḫāʾil [5]olmadı. Ammā ey **Dil-şād** çün şefāʿat ḳılursın ve benden dilek idersin bir ṭūṭī ṣūretine gir ve **Celāl**'üñ [6]olduġı çemenzāra ir ve orada bir serv üzerinde otur ve ol faḳīr-i ḫaste-ḥālüñ ḫāṭıruñ ṣor ammā [7]kendü nāmuñı iẓhār ve ḥaḳīḳat-i ḥālinden güftār eyleme lākin suʾāl eyle ki: "Ey mübtelā-yı derd ü ġam çeşmüñden ruḫuñ [8]üzre niçeye dek nem yaġdurursın ve lāle-ḥaddüñ üzre neye dek ebr-i dīdeñden şeb-nem indürürsin." [9]İmdi ṣūret-i ḥālüñi taḥrīr ve keyfiyyet-i bāl-i pür-belbālüñi taṣvīr eyle. Tā ki **Cemāl**'üñ ḥażretine iledem ve ḫaberüñi [10]cenāb-ı ʿālīsine īṣāl idem. Pes ol zār-ı şikeste-ḥāl her ne yazar ise minḳāruña al fi'l-ḥāl Ḳaṣr-ı Āl cānibine [11]getür ve taḥḳīḳ-i ḥālini benüm ḥażretüme yitür." Pes **Dil-şād** ṭūṭī ṣūretinde perr ü bālin güşād idüp **Celāl**'üñ [12]ser-vaḳtine dāḫil ve muḳābelesinde bir servüñ üzerine nāzil oldı, gördi ki **Celāl** [13]ġarḳ-ı melāl olup oturmış ve **Feylesof-ı ʿAyyār** ḥayrān

olup ṭurmış. Pes bülbül-miṣāl lisān-ı ḳāl u maḳālin [14]açup her ḥikāyeti ki **Cemāl** dimiş ve aña sipāriş itmiş idi bi't-tamām **Celāl**'e söyledi ve künhi ile ol pür-melāle beyān [15]eyledi. Çün **Şāh** ṭūṭīden ol kelimātı işitdi ruḫ-ı zerdi üzre dīdesinden kan ākıtdı ve eline bir yeşil yapraḳ [16]alup gözi yaşı[y]la ḳalemin pür-ḫūn ve ol berg-i sebzi raḳamı ile būḳalemūn eyledi. Çün **Şāh**'uñ ḳalemi zebānın açdı [17]nāmenüñ vechi üzre bu ḥikāyeti naḳş itdi ve şerḥ-i ḥālini bu üslūb ile vaṣf ḳıldı.

[MECLİS]

[18]CELĀL, CEMĀL'E NĀME TAḤRĪR İTDÜGİDÜR

Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 [19]Didi kim ey ṣabā bulursañ yār
Ḳaṣr-ı Āl-i nigāra sen yüri var

2 Büse ḳıl pāy-i taḫtını fi'l-ḥāl
Secde eyle öñinde bī-imhāl

3 [20]Çün ki būs ola pāy-i taḫt u serīr
Ġonçeveş aç dehān u it taḳrīr

4 Di ki ey pādşāh-ı mülk-i **Cemāl**
Dil-ber-i serv-ḳadd-i müşkīn ḫāl

5 [21]Nūn ebrūñveş ḳadüm ḫamdur
Dil de zülfüñ-miṣāl der-hemdür

6 Bes ki bu çeşm gevher-efşāndur
Dāmenüm baḥr gibi ʿummāndur

7 [22]Çün ʿalev ṣala şemʿ-i āteş-i dil
Yana pervāneveş bu ʿālem-i gil

8 Bu göñül firḳatüñde ey mehveş
Oldı hemçün sefīd ü çün āteş

9 [23]Çün sirişk ile dīdedür ḫūn-bār
Dāmenüm āl oldı çün gül-nār

10 Dil-i zār itse nāle çün bülbül
Cāmesin çāk ider hezārān gül

11 [24]Bī-kes ü derdmend ü zār u ġarīb
Olmışam raḥm it ey ḥabīb-i ṭabīb

12 Beste-i zülf-i pür-şikestüñden
Ḫaste-i çeşm-i nīm mestüñden

13 [25]Niçe yıldur ġamuñla añlaturam
Zaḥmet-i ʿışḳuñ ile diñletürem

14 Ġamla rāḥat olmadım bir dem
Bir dem-i vaṣluñ ile ḫoşnūdam

15 [26]ʿArż-ı dīdār eyle cānānum
Tā niṯār eyleyem saña cānum

16 Sen be-ġāyet bülend ü ben pestem
Sen ġanī ben faḳīr ü teng-destem

17 [27]Firḳatüñle helāk olısaram
Ḫākiyem gerd ü ḫāk olısaram

18 [28]Gösterüp rāh kendü ḥażretüñe
Daʿvet itdüñ çü ḫ̆ān-ı niʿmetüñe

19 Reddidüp şimdi ḳabu bağlarsın
Beni firḳat içinde eglersin

20 [29]Öldüre yā ki derd-i hicrānuñ
Yā ṭutam fürṣat ile dāmānuñ

Neṯr:

[30]**Şāh**-ı nāmdār bu şiʿr-i ābdārı taḥrīr ve vaṣf-ı ḥālini bir ḥikāyet ṣūreti ile taṣvīr idüp nāmenüñ [31]ḥāşiyesine böyle tasṭīr itdi ki: “Ey yār-i dil-nüvāz ve ey nigār-ı ʿişve-perdāz ben bī-çāre ve ḫaste-ḫāṭır-ı [32]āvāre ol bir pādşāh-ı ʿālī-cāhuñ duḫterinüñ aḫterine ʿāşıḳ olan faḳīr-i ṣādıḳ gibi

[204a]

[1]derd ü niyāz ve sūz u güdāz ile bu maḥalde ṭururam ve yüzüme senden bir feṯḥ-i bāb olınca otururam.”

[2]ḤİKĀYET-İ DERVĪŞ-İ Bī-NİŞĀN VE DUḪTER-İ ŞĀH ḴĀBİL-İ ʿAẔĪMÜ’Ş-ŞĀN

[3]Ḥikāyetde gelmişdür ki **Ḳābil**-nām bir **Şāh**-ı pür-iḥtirām ve anuñ ḫanevādesinde māh-ı tamām-miṯāl bir duḫter-i ḫūb-cemāl [4]var idi. Meger bir ṣāḥib-dil dervīş ki bir köhne ḫırḳa ile dil-rīşden ġayrı nesneye [5]mālik degül idi ol māh-ı envere ʿāşıḳ ve ol **ʿAzrā**’ya **Vāmıḳ** olmış idi. Her ne ḳadar ki dögerler [6]ve zecr idüp dergāhdan sürerlerdi ol āstāneden gitmezdi ve melāmet idenlerüñ kelāmın işitmezdi. El-ḥāṣıl [7]derbānlar her gün başına üşerdi lākin ḳapulardan ḳovsalar ol yine bacadan düşerdi. Leyl ü nehār nāle vü āh ve dūd-ı [8]sīnesi ile felekleri siyāh iderdi. Meger bir gice **Şāh Ḳābil** ki ḫˇāba varmış idi ve serīri üzre rāḥat olup [9]ḳarar itmiş idi şöyle vāḳıʿa görür ki cānib-i eflākden ʿālem-i ḫāke bir nidā ve bu nevʿle heybetlü ṣadā [10]gelür ki: “Ey **Ḳābil** duḫterüñi ol dervīş-i sāʾile vir ve tezvīc idüp anı murādına irgir yoḳsa başuña belā nāzil [11]ve ḫānmānuña āṣār-ı sūʾ-i ḳażā vāṣıl olur.” Çün **Şāh Ḳābil** bu ḫiṭāb-ı ḥāʾili işitdi [12]fi’l-ḥāl ḳalḳup ol māh-pāreyi ṭonatdı ve dervīşi getürüp nikāḥ ile kendüye teslīm itdi. Pes ol dervīş [13]belālara ṣabr idüp āḫir vāṣıl-ı murād ve vaṣl-ı nigār ile mesrūr u dil-şād oldı. Ben daḫı sūz u niyāz [14]ve ṣad hezār derd ü güdāz ile bu ḥavālīde otururam ve eṭrāf-ı Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ**’i ṭavāf ider yürürem. Ola ki [15]sen yār-i ʿişve-bāza cānib-i āsmāndan bir āvāz gele ve nigār-ı şīve-perdāz bu sebeb ile baña çāre-sāz ola ve illā senüñ [16]firḳatüñde rūz-ı maḥşere dek işüm girye vü zārī ve ġam-ı vuṣlatuñ ile ben bī-çārenüñ kār u bārı sūz u güdāz u [17]ciger-ḫˇārī olup çehre-i zerdüm zaʿferānī ve eşk-i çeşm-i pür-derdüm gül-nārī olur. Ben derdmendüñ [18]efġān u āhı sebebi ile murġ u māhī mübtelā-yı seḥergāhī olmışlar ve bu bī-çāre-i āvārenüñ nāle vü zārı ile [19]bülbülān-ı gülzārı esīr-i seher ü bīdārī olmışlardur. Her zamān ʿālemi eşküm ile pür-āb ve günbed-i āsmānı ḫarāb iderüm. Baña bu ġayret yiterdür kim senüñ ʿışḳuñ ile ölem ve bu devlet [20]kāfīdür ki senüñ ʿuşşāḳuñ ʿadāvetinden ölem. Senüñ ḥażretüñe ḥālümi ne söyleyeyin ki tafṣīli bilürsin ve ben saña [21]murādumı nice ʿarż ideyin ki sen istedügüñ ḳılursın.

Beyt:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Olmasa mihr ü māha ḥüsn ü cemāl
Olmaya ol **Cemāl**’e naḳṣ u zevāl

Neṯr:

[22]Çün **Celāl**-i nā-kām nāmenüñ taḥrīrini itmām itdi ṭūṭī-i şīrīn-güftār anı minḳārına alup ve fi'l-ḥāl varup nigār-ı [23]lāle-ʿ izāruñ mesned-i zerkārı üzerine ḳodı. Çün ol serv-i sīm-endām **Şāh**'uñ eşʿ ār-ı belāġat-[24]ḫitām ve kelām-ı feṣāḥat-niṭāmını oḳudı öñine bir ḥarīr-i pāre ḳodı ve **Şāh**'uñ cevābında şīrīn-kelām-ı [25]cevāhirinden dürr-i ḫoş-āb dökdi.

[26]CEMĀL ḲALEM-İ GEVHER-BĀRI İLE CELĀL'E CEVĀB TAḤRĪR İTDÜGİDÜR

Naẓm:

[feʿ ilātün / mefāʿ ilün / feʿ ilün]

1 [27]Ey ṣabā ḳandan oldı bu tevfīḳ
Ki maḳām oldı saña Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ**

2 Girü dön eyle seyr-i Gülşen-i Ḥāl
Ki saña bunda yoḳ maḳāma mecāl

3 [28]Varup anda **Celāl**'i çün göresin
Kendüñi ol maḳāma irgüresin

4 Di ki ey ʿāşıḳ-ı muḫāl-endīş
Ey giriftār-ı dīde vü dil-rīş

5 [29]Sen meger olduñ ola dīvāne
Vaṣlum içün oḳursın efsāne

6 Vaṣlumı eylemek benüm ümmīd
Fi'l-meṯel mūr u çeşme-i ḫūrşīd

7 [30]Bu ḳadar bes durur **Celāl**'e kemāl
Ki görindi gözine ḳaṣr-ı **Cemāl**

8 Ṭutasın ḥāl-i gülşeninde maḳām
İki ʿālemde bes durur bu merām

Neṯr:

İmdi ey **Celāl** ve ey ṭālib-i muḫāl [31]sen büyük söyleme ve ḥaddüñden ziyāde pāye ṭalebin eyleme. Senüñ gibi niçeler helāk ve berāber-i ḫāk olsa benüm emṣālüme [32]ol helākdan ne bāk. Ṣad hezār cinn ü perī maʿ dūm olmışlar ve benüm ḳaṣrum görmeden maḥrūm olmışlar. Sen ḫod [33]ḥālā Bāġ-ı **Ḥāl**'den her gün gül derürsin bu yitmez daḫı benüm vaṣlum ṭaleb idüp

bahāne ararsın. İmdi benüm firāḳumda nāle [34]vü derde muʿtād olursın ve illā vaṭanuñ olan Şehr-i **Ferd**'i bir anda bulursın. Bundan māʿadā ol

[204b]

[1]dört kūh içinde esīr ve boġazlarına dek cāy-gīr olanları gördüñ ve anlaruñ ḥaḳīḳatde ḥāllerine irdüñ. [2]Uşda **Cemāl** ʿāşıḳlarınuñ ḥāli ve terk-i edeb idenlerüñ meʾāli oldur. İmdi derd ü ġam u miḥnetle [3]ṭur ve viṣāl istemeyüp firāḳumda otur, zīrā şol ʿāşıḳ ki firāḳdan melūl oldı maʿşūḳ [4]ḥużūrında ol merdūd u nā-ḳabūl oldı. Firāḳumda müdām ṣabūr ol kendü murāduñ istemeyüp nā-murādlıḳ ile [5]ʿale'd-devām mesrūr ol. Dīdārum ʿışḳı ile sen ne çekdüñ ki benüm ṭalebkārum olup ilḥāḥ maḳāmına [6]geçdüñ. Bu ḫayāli ki sen itdüñ ve ayaḳ uzadup ḥaddüñden ṭaşra gitdüñ neye beñzer saña diyeyin ve anuñ [7]miṯālin ḥużūruña eydeyin.

ḤİKĀYET-İ MŪŞ U LÜʿLÜ

[8]Meger bir mūş-ı żaʿīf bir yār-i ẓarīf ḳulaġında bir dürr-i şāhvār ve bir lüʾlü-i nāmdār [9]gördi egerçi ol dürre lāʾiḳ ve aña bir vechle müsteḥaḳ degül idi lākin aña ḥırşından pür-ġam ve ḳalbi lüʾlü [10]ʿışḳı ile memlū olup hem-ender-hem oldı. Pes ḫānesinde olan cemāʿate eytdi ki: "Yārān ben ol dür-dāneye [11]ʿāşıḳ-ı ḥayrān oldum āyā ol benüm elüme ḳandan girür ve benüm dest-i ṭalebüm aña ne ṭarīḳle irür." Cümleten eytdiler ki: "[12]Ol dür ṣadefde ve ṣadef deryā-yı pür-kefde olur ammā ol dürr-i şāhvār senüñ ne işüñe yarar. Ol bir şāh-ı [13]tācdāruñ tācında veyā bir lāle-ruḫsāruñ mengūş-ı bā-ibtihācında olur." Ammā mūş-ı ḥarīṣ [DER-KENAR]naṣīḥat idenlerüñ kelāmın diñlemeyüp ol dürr-i girān-bahāya ṭālib ve derūn-ı dilden aña rāġıb olup ve çün anuñ maʿdeni deryā ve mevṭını ṣadef-i zībā idügin bildi ṣad hezār şevḳle cānib-i deryāya müteveccih oldı [14]ve fikri kendü ḥaddinden ziyāde ḳıldı. Çün āteş-i ḥırş derūnında yandı ve çerāġ-ı [15]ʿışḳı ḳalbi içinde uyandı kendüyi baḥr-i ʿamīḳüñ içine atdı ve fi'l-ḥal ġarḳ olup deryānuñ ḳaʿrına batdı. [16]Pes ol dem ki cānı teslīm ve ol dürr-i temīz yolında rūḥını taḳdīm ider idi, bir māhī-i baḥrī aña ṭaʿn yüzinden [17]didi ki: "Hey bī-çāre lüʾlü-i girān-bahā ṭalebi ile bu baḥr-i bī-nihāyete geldüñ ve bilmezlik ile kendüñi deryā-yı bī-ġāyete ṣalduñ [18]lā-cerem bu vechle helāk olup öldüñ ve bunuñ gibi belāya mübtelā olduñ. Senüñ gevherüñ ḥınṭa vü şaʿīr ü kemmūn u zerīre iken [19]dürr ü gevher ārzūsında ḳalduñ āḫir ʿadem deryāsına ṭalduñ. Senüñ daḫı ey **Celāl**-i pür-melāl [20]bu ḫayāl-i muḥāl ile miṯālüñ ol mūş-ı bī-hūşuñ miṯāli [21]ve **Cemāl** ve Ḳaṣr-ı '**Aḳīḳ**'üñ ḥāli bi-ʿaynihi ol dürr ü baḥr-i ʿamīḳüñ ḥālidür.

[22]Naẓm:

[feʿ ilātün / mefāʿ ilün / feʿ ilün]

1 Ādem oġlı ki ḥīle-sāz olur
Vaṣfı ḥırṣ u hevā vü āz olur

2 Ṭūl-i āmāli bābı bāz olur
Fikr ü endīşesi dırāz olur

[23]Neṯr:

İmdi ġam-ı ʿışḳumda ḳarār ve derd-i firāḳum ile zār idüp bu bābdan bir daḫı güftār ve min-baʿd sırr-ı ʿışḳı iẓhār [24]itmeyüp dağdağa-i maḥabbet ile sīneñ pür-cūş olsun lākin demdeme-i ʿışḳdan līk ḫāmūş olmasun. [25]Nāle vü āh itme ki kimesne sırruñdan āgāh olmasun ve derd-i ġam ile vāḫ u evvāh dime tā ki aġyār ḳalbüñ ḥazīnesine rāh bulmasun. [26]Çün ḥāla meskenüñ Bāġ-ı **Ḥāl**'dür imdi ḳaṭʿan söyleme ki ol ḳāl u maḳāl degüldür. Ġam-ı hicrān cāmını nihānī nūş it [27]daḫı min-baʿd ġamuñ vaṣfı ile taḥrīk-i ḳalem ü ḫāme ve bāña irsāl-i nāme itmeyüp ve [28]benüm bu pendümi gūşuñda mengūş it.

Naẓm:

[feʿ ilātün / mefāʿ ilün / feʿ ilün]

1 Sırr-ı ʿışḳı nihān eylese dil
Çün zebāna gele olur müşkil

2 [29]Merd oldur ki ṣabr içinde nihān
Merdlik dādını vire her an

3 Genc-i maḳṣūd gibi sırr-ı ġamı
Setr idüp keşf ḳılma elemi

[30]Neṯr:

Çün **Cemāl** nāmeyi tamām itdi **Dil-şād** ṭūṭī-miṯāl alup yine **Celāl**'e iletdi ve **Şāh** çün ol nāme-i ḥarīri ele aldı ḫiṭāb-ı [31]ʿ itāb-ālūddan kendüyi dehşet alup ḳaldı. Bir demden ṣoñra ol ḫaṭṭ-ı ḫūbı ḥamāʾil ve ḥırz-ı cān ve dīdesinden [32]sirişkin revān ve lisānın dehānında ḥabs idüp rāz-ı nihānın pinhān itdi. Pes ol gülşen ü bāġ içinde [33]miṯāl-i çerāġ dil ü cānı sūzān ve dīdesi ḳaṣra dikilüp eşki dāmenine revān oldı.

[205a]

[1]ḤİṬĀB-I MUṬRIB U SĀḲÎ VE DUʿĀʿ-İ DEVLET-İ ẒILL-I ḤALLĀḲÎ

Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 [2]Sāḳi-i lāle-ḥadd eyle ḳıyām
Bāde-i nāb ile pür it ber-cām

2 Cām gerdūn u bāde çün ḫūrşīd
Ben miṣāl-i hilāl ü sen Nāhīd

3 [3]Cām-ı billūr içinde bāde-i āl
Laʿlveşdür derūn-ı āb-ı zülāl

4 Muṭrıbā sen daḫı çü mest olasın
Elüñe çeng üʿūdı ḫoş alasın

5 [4]Bir ṣadā-yı laṭīf ile çü Mesīḥ
Söyle şāh-ı cihāna vaṣf u medīh

6 Çün ola saña cāy ol manẓar
Ki olur perdedārı Ḫusrev-i ḫūr

7 [5]Göricek meclis-i laṭīf-i şehi
Būs idüp pāy-i taḫt-i pādşehi

8 Di ki ey bahr-i luṭf u yemm-i kerem
Cem-ḥaşem pādşāh-ı ḫūb-şiyem

9 [6]Kef-i cūduñ miṣāl-i deryādur
Sofra-i niʿmetüñ müheyyādur

10 Sensin ol pādşāh-ı ʿizzet ü ḥāh
Ki olur saña bende mihrle māh

11 [7]**Şāh Aḥmed** senüñ ki nāmuñdur
Şāhlar kemterīn ġulāmuñdur

12 Milketüñ oldı mülk-i ʿOṯmānī
Ḫaşmetüñ ḫaşmet-i Süleymānī

13 [8]Ḳabża-i ḳudretüñde baḥrle ber
Zīr-i ḥükmüñde oldı ḫuşk ile ter

14 Pādşehler gedā-yı dergāhuñ
Bendesidür ḳamusı sen şāhuñ

15 [9]Maẓhar-ı ʿadl u dād ẕātuñdur
Fażl u iḥsān senüñ ṣıfātuñdur

16 Pādşāh-ı kerīm ü ʿādilsin
Bir vücūd-ı şerīf ü kāmilsin

17 [10]Vaṣfuñı ben żaʿīf idemezin
Rāh-ı dūr u dırāza gidemezin

18 Bu ḳadar bilmişem ki ḳudret-i Ḥaḳ
Seni ḳıldı ḫalīfe-i muṭlaḳ

19 [11]Ẓıll-ı Raḥmān olup cihān içre
Dürr-i meknūnsın bu kān içre

20 Ṭura bu sāye ʿālem üzre muḳīm
Ola ol dürr-i kān hemīşe selīm

21 [12]İmdi ey muṭrıb-ı terennüm-sāz
Söyle bu naẓm-ı ābdārı eyle niyāz[121]

22 Baʿdehu ʿarż ḳıl o şāha revān
Eyt ey pādşāh-ı mülk-i cihān

23 [13]Ṭabʿ-ı pāküñ ki mihr-i enverdür
Nūr-ı ʿirfānla münevverdür

24 Meyl idüpdür çü luṭfla nā-gāh
Bu kitāb-ı nefīse ey āgāh

25 [14]Ḳıṣṣasından olur niçe ḥiṣṣe
Ḥiṣṣedür ḫod netīce-i ḳıṣṣa

[121] Bu mısrada vezin bozukluğu bulunmaktadır. “Eyle” kelimesi çıktığında vezin uyuşmaktadır.

26 Şāh-ı ʿālem çü ferd-i kāmildür
Aṣl-ı maʿnī vü lübbe-i aṣldur

27 [15]Ẓāhiren bu mecāz u ṣūretdür
Līk maʿnīde hep ḥaḳīḳatdür

28 Sāḳi vü muṭrıb ile bāde-i nāb
Çeng ileʿūd u berbaṭ ile rebāb

29 [16]Hep bulardan murād maʿnīdür
Ḳaşrı olmaz murād-ı lübbīdür

30 İtdi raġbet çün aña şāh-ı cihān
İltifāt itdi buña ol sulṭān

31 [17]Ṭutayın fażl-ı Ḥaḳḳ iderse meded
Anuñ itmāmını ḳavī mesned

32 Dürr-i menşūr u naẓm-ı hem-çü leʾāl
Göstere **ḳıṣṣa-i Celāl ü Cemāl**

33 [18]Naẓm u neşr ile neşr idem ḥikmet
Kim ola iʿtibāra bir ʿillet

34 Līk umaram ki şāh-ı heft-iḳlīm
Ḫusrev-iʿadl u dād u şāh-ı kerīm

35 [19]Naẓar itdükce işbu gülşene ḫoş
Bulıcaḳ anı ravża-i dil-keş

36 Seyr-i bāġ ol şehi ki şād ide
Bāġbān-ı faḳīri yād ide

37 [20]Diye bu gülşeni müretteb iden
Lāle vü güllerin müheẕẕeb iden

38 Ol benüm dāʿi-i cenābumdur
Münşi-i bāb-ı ḫoş-meʾābumdur

39 [21]Çün ki aḳrānı içre fāʾiḳdür
Benüm ol ḫıdmetüme lāʾiḳdür

[22]CEMĀL-İ BĀ-KEMĀL DĀYESİ FERRUḪ-BAḪT VE ANUÑ DUḪTERİ DİL-ŞĀD ŞEFĀʿATİ İLE CELĀL'E RAḤM İDÜP [23]ḤÜCRE-İ TEVFĪḲ'E GÖNDERDÜGİDÜR

Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 [24]Rāvi-i **ḳıṣṣa-i Celāl ü Cemāl**
Fetḥ idüben zebān-ı ḳāl u maḳāl

2 Didi kim levḥ-i ʿaḳla dīde-i dil
Naẓar itdüñde oldı bu ḥāṣıl

Neṯr:

[25]Ki çün **Celāl**, firāḳ-ı **Cemāl** ve iştiyāḳ-ı yār-i pür-ʿişve vü delāl ile Gülşen-i Ḥāl içinde oturdı ve Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ**'e ırаḳdan [26]baḳup ṭurdı, ol nāme muʿāmelesinden ṣoñra bir ay vāveylā-yı vāy vāy ile evḳāt geçürdi. Ṭaşradan sāzendelerüñ [27]āvāze-i sāzın ve muṭrıblaruñ naġme vü āvāzın işidürdi. **Feylesof-ı ʿAyyār**'uñ ṭaʿāmı müdām şekker ü piste vü bādām ve **Şāh**-ı [28]nā-kāmuñ ġıdāsı ʿale'd-devām derd ü ġam-ı ṣubḥ u şām idi. Nālesi rebāb ve sirişki şarāb ve ciger-i sūḫtesi kebāb idi. [29]İttifāḳan bir gice **Cemāl** bālā-yı taḫtında **Ferruḫ-baḫt** ile oturmış ve kenīzeklerden bir niçe meh-pāreler ayaġ üzre [30]ṭurmış idi. Ol ravża vü gülşen cennet gibi maʿmūr ve ṣaḥn-ı meydānda yanan meşʿaleler şemʿ-i kāfūr olup şīşehā-yı şarāb [31]meclise zīnet virmiş ve nālehā-yı çeng ü rebāb gūş-ı felege irmiş idi. Ḳaṣr-ı **Cemāl** miṯāl-i ḳaṣr-ı cennet ḥūrī vü şarāb u niʿmet ile ṭolu [32]ve her gūşe esbāb-ı ʿayş u ʿişret ile memlū olup ṣurāḥīler laʿl-i müẕāb ile ṭolmış ve bādiyeler ʿaḳīḳ-i şarāb ile māl-ā-māl olmış.

[205b]

[1]Her ṣurāḥī içün zebercedden bir cām ve her cām içün nuḳre-i ḫāmdan bir ṭabaḳ-ı mihrfām olup dört yüz duḫter-i ḫūb-māh [2]ruḫ-ı āl ve ḫāl-i siyāḥ ile ellerinde cām ve ṭabaḳhā-yı piste vü bādām idi. **Cemāl**-i bā-kemāl ḫod miṯāl-i gül-i āl [3]zīnet-i taḫt-ı pīrūze olmış ve āftāb u māh mihr-i cemālinden nūr-ı deryūze ḳılmış. Gül gibi yañaġı üzre [4]şeb-nem-miṯāl ʿaraḳ dökilmiş ve lāleveş elinde olan sāġar pür olup meclise ṣaçılmış idi. Şeb-i deycūr içinde ol meclis-i [5]pür-ḥubūr şemʿ-i kāfūr ve çehre-i cemʿ-i ḥūr ile pür-nūr olmış idi ve derdmend **Celāl** ġonçe gibi ol çemende dil-teng ü lāl [6]olup naġme-i çengi işidür ve ṣadā-yı ḫoş-āhengi güş ider idi. Firāḳ-ı nigār ile sīnesi fikār ve elem-i [7]iştiyāḳ ile cān-ı ʿazīzinden bī-zār olmış idi. Pes **Ferruḫ-baḫt** pāy-i taḫt öñinde ayaġ üzre ṭurdı [8]ve elin sīnesine urdı ve ol gül-ruḫsāruñ çeşm-i bīmārı aña düşicek ġonçevār zebānın açup: "Bundan murād nedür" [9]diyü ṣordı. Pes **Ferruḫ-baḫt** duʿāya āġāz ve ol serv-i nāz öñinde niyāz idüp didi ki: "Ey nigār-ı

hümāyūn-baḫt [10]ve ey zībende-i tāc u taḫt devlet ü iḳbāl be-kām ve saʿādet ü iclāl ḥasbe'l-merāmuñ ola. Yedi aydur ki [11]**Celāl**-i dil-efkār ḳaṣr-ı zerkāruñ pāy-i dīvarında giryān u zār olup nergisvār dīdelerinden ḫˇāb gitmiş ve sirişk ile türābı [12]pür-āb itmiş. Murġ u māhī anuñçün zār zār aġlar ve vaḫş u ṭayr anuñ ġamı ile nāle-zār eyler. Derd ü renci ḥadden [13]geçmiş ve sūz u elemi başından aşmışdur. Pes ey ṭabīb ol cüvān-ı ġarībe raḥmet ve ol ḫaste-ḥāl-i giryeye [14]merḥamet ḳıl. Sīne-i rīşine niçeye dek nīş urasın şimden ṣoñra demidür ki merhem urup derdine [15]devā ḳılasın ve perdeden ʿarż-ı cemāl itmezsüñ bārī aḥvālin ṣorasın.

Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 [16]Raḥm eyle ki merḥamet ḫoşdur
Luṭf u ihsān u maʿdelet ḫoşdur

2 Rāḥime merḥamet ḳılur Raḥmān[122]
Böyle dimiş durur o faḫr-i cihān

[17]Neṯr:

Çün **Cemāl** dāyesinden bu kelāmı dīnledi ve maḳṣūd ne idügin tamām añladı rūy-ı ḫandānı lāle gibi āl [18]ve çehre-i zībāsı ḥayādan pür-dürr ü lāl olup eytdi: "Ey dāye-i mihrbān ve ey kār-sāz-ı heme-dān sen eyt ki nice [19]ideyin bu dem sarāyuma nā-maḥrem getüreyin mi ve ḥażretüme ḫilāf-ı cinsi yitüreyin mi yā ki varup insāna rām [20]olayın mı ve kendümi tā ebed bed-nām ḳılayın mı." **Ferruḫ-baḫt** eytdi: "Ey serv-i ser-efrāz ve ey ʿişve vü nāzla [21]mümtāz aña kendü bāġuñda bir maḳām ve ḫaṣ bāġçeñde bir cāy-ı ārām vir ve niʿmet ü şarāb [22]u kebāb ve çeng ü ʿūd u rebāb ve daḫı esbāb-ı ʿişret gönder. Gāh gāh **Dil-şād** aña varsun ve ol nā-murāduñ [23]dil-i ġamgīnin şād idüp āb-ı luṭf ile ḫāṭıruñ ṣorsun." Çün ol māh-ı cihān-ārā bu kelāmı diñleyüp ışġā eyledi [24]cevāb-ı bā-ṣavāb buyurup eytdi: "Ey dāye ve esbāb-ı saʿādete ser-māye benüm ḫaṣ bāġumdan [25]miyān-ı gülşende zeberced-i rūşenden bir ḥücrem ve anda bir çile-ḫānem vardur ki anuñ nāmı Ḥücre-i [26]**Tevfīḳ** ve leṭāfet-i hevāda miṯāl-i Ḳaṣr-ı ʿ**Aḳīḳ**'dür. Ol ḥücreyi ol faḳīr-i ġamgīne virdüm ve ol maḳām-ı laṭīfi ol [27]miskīne taʿyīn itdüm. Eyt ki varup içinde sākin ve ol cāy-ı cennetāsāda mütemekkin ola. Dīde-i pür-āb ile [28]bāde içsün ve çeng ü rebāb gibi fiġān u nāle itsün ve nuḳl u niʿmet ve levāzım-ı ʿişretden ne isterse [29]**Dil-şād** ve **Sehī-ḳad**'den ṭaleb ḳılsun ve murādı üzre ḥācetini

[122] Hadis: "(Yoksullara) *acıyanlara Allah acır*, yeryüzünde olanlara acıyınız ki gökyüzünde olan (Allah) da size acısın" (Yılmaz, 2013: 225).

anlardan alsun.” Çün **Ferruḫ-baḫt** bu kelāmı [30]işitdi niyāz-ı tamām ile pāye-i taḫtı būs itdi ve **Dil-şād**’uñ daḫı sīnesi şād ve **Şāh**’uñ ġamı ḳaydından āzād [31]oldı. Bu cānibden **Şāh Celāl** daḫı meh-tāba ḳarşu oturmış ve Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ** cānibine baḳup ṭurmış idi [32]ki nā-gāh pertev-i māhdan bir ḫūrşīd-i raḫşān u tābān yaʿnī **Dil-şād** ḥūr-i cinān ve melāʾike-i āsmān gibi nümāyān olıcaḳ [33]gice içinde **Şāh** anı bildi ve kendüsini bī-iḫtiyār ayaġına şaldı ve eytdi: “Ey **Dil-şād** Allāh’dan revā mıdur ki [34]dūstlaruñı yād ve teşrīfüñ ile bir kerre şād itdüñ. Yedi aydur ki Cezīre-i **Ḥāl** içinde sirişk-i āl dökdüm [35]ve bu yirlere dāne-i eşküm şaçup ekdüm. Ṭūṭīden ġayrı bir ferd baña gelmedi ve perende vü çerendeden andan ġayrı kimse ḥālümden ḫaberdār

[206a]

[1]olmadı. El-ḥāṣıl ẕāt-ı şerīfüñ bāde-i ʿişretden şöyle medhūş oldı ki derdmend **Celāl**-i çāḳ böyle ferāmūş oldı.” [2]Çün **Şāh Celāl** bu vechle ʿarż-ı ḥāl itdi **Dil-şād** sūsen-i āzād gibi zebānın güşād idüp eytdi: “Ey şehriyār-ı [3]nīgū-rāy ʿilm-i ʿālem-ārā ki ḫafī degüldür ki bu nigār-ı zībā **Cemāl**-i mihr-ārā ve bir ʿişve-sāz-ı pür-cefādur. Ḫışm eyledügine olan [4]bend ü zindānını gördüñ ve ġażab ḳılduġına olan ʿaẕāb u ʿiḳābını müşāhede ḳılduñ. Āteş-i ḳahrına kimler doyar [5]ve anuñ cefā vü cevrine kim taḥammül ider tā ki ol māhdan işāret ve cenābından icāzet olmaya. Sizüñ ḥużūruñuza [6]gelmege bize ḳudret belki bir yirden bir yire ḥareket itmege ṭāḳat yoḳdur. Bir niçe müddetdür ki fürṣat bekler ve aḥyānen [7]hezār ḥīle ile baʿż-ı kelimāt eyler idük. Bu gice ol nigār-ı şīvekār taḫt-ı zerkārı üzre ṣafāda ve keyfiyyet-i [8]şarāb u germiyyet-i bāde-i nāb ile muṭrıblar nevāsın ışġāda iken māderüm **Ferruḫ-baḫt** pāy-i taḫtı taḳbīl [9]ve senüñ ḥāl-i pür-melālüñi tafṣīl idicek dāyesin luṭf ile taṣdīḳ ve saña luṭf u ʿināyetin refīḳ ve maḳamuñı Gülşen-i **Ḥāl** içinde [10]Ḥücre-i **Tevfīḳ** eyledi. İmdi ol ḥücrede ṣafā ile ḳarār ve bāde nūş idüp terk-i āh u zār eyle.” **Şāh** çün [11]**Dil-şād**’dan bu ḫaberi işitdi gözlerin eşk ile pür idüp eytdi: “Ey **Dil-şād** dūstuñ viṣāli olmayıcaḳ ol ḥücre baña [12]ʿayn-ı caḥīm ve anuñ ruḫsārı olmasa būstān maḥżan ʿaẕāb-ı elīmdür. Baña ḫaber vir ki **Cemāl**’e ḳaçan vāṣıl oluram ve ol nigāruñ viṣālin [13]nice görürem.” **Dil-şād**, **Şāh**’uñ kelāmın işidicek tebessüm ḳıldı ve ṭudaġı altından biraz güldi ve eytdi: “**Şāhā** ki [14]kimde mecāl var ki bu sözi **Cemāl** ḥużūrında söyleye ve viṣālüñ ḳaçan müyesser olur diyü suʾāl eyleye. Ol māhdan bu [15]ʿināyet ki saña olmışdur sefīd ü siyāhdan kimse aña irmemişdür ve ol şāhdan sen gördügüñ iltifātı kimesne görmemişdür. [16]Ṣad hezār cinn ü perī ġam ile yanmış ve bu elem ile ḳanlara boyanmışdur lākin ol ṣanemüñ pāy-i ḳaṣrına irmemiş ve ıraḳdan baḳup [17]görmemişdür.” Pes **Dil-şād** bu[nı] diyüp **Celāl**’üñ elin aldı ve fi’l-ḥāl anuñ ile Ḥücre-i **Tevfīḳ**’e geldi. Ol bir ḥücre idi ki [18]zeberced-i aḫżardan yonılmış ve envāʿ-ı cevāhir ile

zīnet olınmış. Ḥücre ḥadd-i ẕātında miṯāl-i ḳubbe-i sipihr ve **Şāh** anda naẓīr-i āftāb u [19]mihr idi. Eṭrāf u ḥavālī ibrişim ḳalılar ve ḥarīrden nihālīler ile döşenmiş ve zeyb ü zīnet ile ravża-i [20]**Dārü's-selām**'a dönmiş. Pes **Dil-şād** kenīzeklerine emr itdi ki: "Fi'l-ḥāl şemʿ ü micmer ve cām-ı sīm ve ṣurāḥī-i zer ve nebāt u sükker ile [21]pür yāḳūt-ı terden ṭabaḳlar getürüñ

Beyt:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Çeng ü ʿūd u rebāb ile def ü ney
Sāḳi-i sīm-sāḳ u sāġar-ı mey

Neṯr:
Ve sāʾir ālāt-ı [22]ṣoḥbet ve esbāb-ı ʿayş u ʿişreti **Şāh**'uñ ḥużurına yitürüñ." Pes **Şāh** derūn-ı sarāyda bir taḫt üzerinde oturdı ve **Feylesof**-ı şikeste-dil ayaġ [23]üzre ṭurdı. Çün **Sulṭān** taḫt üzerinde ḳarār ḳıldı Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ** ṭarafından **Ferruḫ-baḫt** geldi ve çün **Şāh**'ı Ḥücre-i **Tevfīḳ** içinde [24]taḫt üzre gördi yanına gelüp derd-i firāḳ ve renc-i rāhla ḥālin ṣordı. **Şāh** daḫı ṣad hezār āh u zār ve [25]çeşm-i gevher-bār ile cevāb virdi.

[MECLİS-İ ŞĀHĀNE]

[26]Pes sāḳiyān-ı gül-endām ṣurāḥī vü cām ve ḫıdmetkārān-ı ḫoş-ḥırām nuḳl u piste vü bādām getürüp ve muṭrıbān-ı ḫoş-ṣadā [27]ve sāzendegān-ı ḫūb-edā ol meclis-i pür-ṣafāda oturup bir meclis-i ʿālī ve bir bezm-i sulṭānī itdiler ki gūş-ı felek anuñ miṯlin [28]işitmemiş ve dīde-i encüm ʿālemde naẓīrin görmemişdür. Sāḳīler cām-ı zerrīn ile deverān ve muṭrıblar āvāz-ı ḥazīn ile nāle vü efġān [29]idüp nāy-ı pür-hevā sīnesinde olan her sūrāḫdan bir güne ṣadā ve lisān-ı ḥāli ile ḥikāyet-i mā-cerā idüp derd-i [30]bī-devāsını bir vechle edā ider idi ve dāʾire vü def hezerān teʾessüf ile sīnesine kef urup dögerdi [31]ve ṣadme-i sille-i dehr ile derūnı güm güm öterdi. **Şāh**-ı bā-intibāh daḫı çeng ü ʿūduñ her ḳīlından bir ḥālet alurdı [32]ve lisān-ı ḥāl u maḳāl ile bunlaruñ her birine bu dürlü ḫiṭāb ḳılurdı.

[33]ŞĀH-I NĪGŪ-RĀY NĀY-I ḪŪB-ṢADĀYA ḪİṬĀB İTDÜGİDÜR

[34]**Şāh**-ı Cem-cāh çün naẓar idüp gördi ki nāy-ı beste-miyān dil-i sūzān ve sīne-i bā-sūrāḫ-ı nālān ile ṭurmayup efġān ider [35]aña ḫiṭāb idüp didi ki: "Ey nāy sen ki yārüñ ile dāʾimā hem-zebān ve hem-demüñ ile her zamān dehān-be-dehānsın pes ne sebeb ile kāruñ [36]ey vay ve zebānuñ ʿale'd-devām herze-derāydur. Çün dīdār-ı yārüñ ile behremendsin ne içün miyānuñdan beste vü der-bendsin

[206b]

[1]muṭrıb-ı mest ṣubḥ u şām seni dest üzre ṭutup ṭıfl gibi nevaḫt ve muġannī-i bāde-perest senüñle seyr-i bālā vü [2]pest idüp gāh ber-dāşt ve gāh fürū-dāşt ider ve [3]meclisde vücūduñ şemʿ gibi ser-firāzdur ve ol ṣanem-i ṭannāz ve ol yār-i dil-nüvāz temāşāsıçün [4]tamām-ı bedenüñ dīde olup güşāde vü bāzdur. Ol dīdeler ile ṭalʿat-i yāri görmişsin ve ḥüsn-i ṣavtuñ ile meclis-i [5]dildāra irmişsin. Ey sen ki nāleñ baña cān gibi mūnis ve naġmātuñ zīnet-i her meclisdür. Eger saña [6]ʿināyet-i refīḳ ve menzilüñ Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ** olup ol māh-ı cihān-ārā ḥużūrına irerseñ ve ol şūḫ-ı dil-rübā [7]meclisine girerseñ benüm aḥvāl-i perīşānumı söyle ve ḳıṣṣa-i pür-ġuṣṣamı ol meclis-i ʿālīde ḥikāyet eyle ki ḳaddüm hilāle ve vücūdum bir ḫılāle [8]dönmişdür ve anuñ firḳati şaṣtından cān-ı ʿazīzüme ṣad hezār oḳ ṭoḳınmışdur. Baʿdehu eyt ki ol [9]niçeye dek hicrüñ ile ḫaste vü bīmār ve ārzū-yı viṣālüñ ile ne zamāna dek giryān u zār ola.” Meger ki ḥücre ṭamında ol [10]dil-ber-i mest ṭurmış ve zülf-i siyāhı şeb-i tāre şikest virmiş idi. Çün **Şāh**’uñ nāle vü şikāyetin işitdi ve ḳıṣṣa vü ḥikāyetin gūş itdi [11]fi’l-ḥāl şekker gibi ney içinde maḳām ve perdeleri arasında nihānī ḳıyām itdi ve ṭūṭī gibi şekkerīn güftārını nuḳl yirine [12]niṣār idüp nefesinden hevāya müşk-feşān ve ney içinden ʿibāret ü kelām ile ʿanber-efşān itdi.

[13]NĀY-I BEZM-ĀRĀ ŞĀH’A CEVĀB VİRDÜGİDÜR

[14]**Cemāl**-i ber-kemāl rūḥ-miṣāl nāyuñ cesedine girdi anuñ lisānından **Şāh**’a bu vech üzre cevāb virdi ki: “[15]Ey **Şāh**-ı yegāne ve ey **Ḫusrev**-i ferzāne āh u zārī neye dek ve enīn-i bīmārī niçeye dek. Hīç benüm ḥālümden ḫaberüñ ve benüm [16]nāle vü fiġānumdan bir eṣerüñ var mı. Eger ben dil-rīşüñ sırrını bile idüñ bir daḫı kendü ġamuñdan lāf urmaya idüñ. Ben [17]neyistān içinde bir serv-i ḳadd-i bālā ve bir nihāl-i ḳāmet-i aʿlā idüm ki câme-i sebzüm der-ber ve bilümde zümürrüd-i aḫżardan [18]ḫancer olup ḳāmet-i bülend ile çarḫ-ı aʿlāya irmiş ve ser-i hūşmendüm felek-i vālāya irişmiş idi. Üstüḫ̌ānumda [19]iliküm şīrīn ve cismümde ḳanum şekkerīn idi. Nāgehān bir muṭrıb-ı bī-emān benüm kadd-i bülendüm görür fi’l-ḥāl [20]miyānından tīġ-i tīzin çıḳarur anuñ ile ḳaddüm büker ve bir erre ile kemerüm iki biçer ve beni der-ḥāl [21]ḫāke ṣalar baʿdehu bir niçe yāre ḳılar. Pes bir āhenīn şīşi āteşe ḳoyup anuñla derūnumı dāġ ve ol ẓālim beni maḫūf-ı [22]dimāġ itdükden māʿadā bend bend beni dāġlar şöyle ki ḥālüme vāḳıf olan elbette benüm ile bile aġlar. Bunuñla daḫı [23]ḳomayup ol muṭrıb-ı küstāḫ sīnemi başdan başa sūrāḫ ḳıldı. Ḫālā dūst ġamında ne başum [24]ne ayaġum var. Sīnemde birḳaç sūrāḫ ve cigerümde bir niçe dāġum var ve çün sūziş ü ḥarāretüm bu sīne vü cigerdür ol [25]sebebden nāle vü fiġānum pür-eṣerdür. Mecrūḥ göñlüm pür-derddür anuñ

içün nefesüm germ ve rūyum zerddür. Ol [26]elemi ki zamānede ben gördüm kim görmişdür ve ol derd ü ġamı ki dehrde ben çekdüm kim çekmişdür. Pes ey **Celāl** sen firḳat-i yārden ne melāl gördüñ [27]ki derūn-ı ḳaṣra dāḫil olmaḳ dilersin ve miḥnet-i ʿışḳ-ı dildārdan ne mertebeye irdüñ ki ol manẓara vāṣıl olmaḳ istersin." [28]Çün **Şāh Celāl** neyden bu ḥāli işitdi şerm ü ḥayādan zebānı lāl ve elif ḳaddi dāl olup sükūt itdi. Baʿdehu ol [29]nigār-ı gül-ruḫsār derūn-ı neyden çıḳup taḫt-ı ʿizzet-medārında ḳarār ve **Ferruḫ-baḫt** ve **Dil-şād** ve **Sehī-ḳad** ve [30]duḫterān-ı çün şimşād ile **Şāh** ile olan mā-cerāyı teẕkār-ı tekrār itdi.

[31]ŞĀH CELĀL DĀʿİREYE ḪİṬĀB İTDÜGİDÜR

[32]Çün ʿaṭṭār-ı dehr ḥoḳḳa-i zerkār-ı çarḫı müşkle pür ve cevherī-i ʿaṣr ṭabaḳ-ı pür-kār-ı felegi encüm ile pür-dür itdi [33]ve ol dem ki nergis-i āftābuñ çehre-i cihān-tābı nühüfte ve felek ravżasında kevākibden şükūfeler şüküfte oldı. **Şāh** Ḥücre-i [34]**Tevfīḳ** içinde dil-i pür-ġam ve ḳalb-i hem-ender-hem ile oturup dīdesi cām ve nālesi çeng ve eşk-i çeşmi şarāb u [35]müdām olup **Feylesof** bir gūşede keyfiyyet-i mey ile ḫˇāba ve lākin **Şāh**'uñ germiyyet-i ʿışḳla ḥāli ḫarāba varmış idi.

[207a]

[1]Dürr-i eşk ile dīdesi miṣāl-i ṣadef ṭolmış ve muḳābelesinde bir def vaḳiʿ olmış idi çün [2]bezmde bir mūnis ü yāri ve bir muṣāḥib-i ġam-ḫˇāri yoġdı. Deffe naẓar ve aña ḫiṭāb-ı ḥikmet-eṣer idüp:

[3]Beyt:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Didi ey ṭıfl-tabʿ ḫalḳa-be-gūş
Hem-demüñ muṭrıbān-ı aṭlas-pūş

Neṣr:

Dāʾimā muṣāḥib-i meclis-i mülde ve her dem el üzerinde [4]mānend-i ṭabaḳçe-i gülsin. ʿŪd u çenge mūnis ve kemānçe vü berbaṭla hem-meclis olup

Beyt:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Gül gibi revnaḳ-ı gülistānsın
[5]Dāʾimā der-kenār-ı mestānsın

Neṯr:

Āyā benüm yārümüñ ruḫsārını gördüñ mi ve nigārumuñ gül-ʿiẕārını temāşā ḳılduñ mı. İmdi şöyle ki [6]ol nigāruñ ḫıdmetine iresin, bu şikeste-zāruñ ḥālini ḥażretine bu vechle diyesin [7]ki fülān bī-dil senüñ firāḳuñ ile āteş-i ḥasret üzre menzil itmişdür. Cām gibi cigeri pür-ḫūn ve senüñ ġamuñdan baġrı delinmiş [8]miṯāl-i dürr-i meknūndur. Meger **Cemāl** ol demde orada ḥāżır ve Ḥücre-i **Tevfīḳ** penceresinden nāẓır olup **Şāh**'uñ [9]derd-i dilin diñler ve deffe söyledügi kelimātı añlardı. Fi'l-ḥāl ṣadef içinde nihān olan dür gibi def içinde [10]pinhān ve ol cesed-i bī-cāna girüp rūḥ-ı revān oldı.

[11]DEFFÜÑ CELĀL'E CEVĀB VİRDÜGİDÜR

[12]Pes ol def-i muṣannaʿ ki dürr ü cevāhir ile muraṣṣaʿ idi çeng ü ʿūd gibi āvāz ve ol maḥbūb-ı pür-şīve vü nāz anuñ içinden perde-i [13]rāst ve āheng-i ḥicāzda zemzemeye āġāz ve ṣadā-yı bā-nevāsın bu vechle naġme-perdāz idüp didi ki "Ey **Şāh**

[14]Beyt:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Niçe bir derd ü ġam u zāri vü āh
Eyledüñ rūy-ı āsmānı siyāh

Neṯr:

Sende bu mertebe nāle vü zārī neden ve eşk-feşānī vü dil-fikārī [15]saña nireden. Sen eger ben ḥazīnüñ ḥālinden āgāh olsañ kendü ḥālüñ içün bir daḫı aġlayup āh itmez idüñ [16]ve şikāyet vādīsinde mübālaġa yolına gitmez idüñ. Benüm aṣlum ṣol bir şimşād idi ki būstānlarda miṯāl-i serv-i [17]āzād idi ittifāḳan üstād bir tīşe-i pūlād ile beni kesüp rāṣt ḳaddümi çarḫ gibi çenber ve ṭūlānī ḳāmetümi [18]müdevver itdi. Postum daḫı bir āhū ve bir ġazāl-ı müşk-būdan olup dāʾimā seyr-i kūh u deşt ve temāşā-yı sebze [19]vü geşt iderdüm ve bī-naẓīr çemenlerde otlar ve laṭīf çeşmelerden ṣu içerdüm. Nā-gāh bir ṣayyād [20]yoluma dām ve güẕergāhuma bir şebeke-i nekbet-ḫitām ḳoyup beni ṣayd ve bend-i belā ile ḳayd itdi. Egerçi kim bī-cürm ü bī-günāh [21]bir ġazāl-ı çeşm-i siyāh idüm bī-dirīġ bana bir tīġ urdı ve başumı tenümden cüdā ve ḳanumı ḫāk-i siyāha ġıdā idüp [22]miṯāl-i ḳaṣṣāb postumı yüzüp beni āteş üzre kebāb itdi. Baʿdehu tüyümi yoldı ve hilālāsā bükilen ḳaddüme ol postı [23]bend ḳıldı ve eṭrāfumı deldi ve ḳulaḳlaruma mengūşvār celācil-nām pullar ṣaldı hālā ben bir ḫalḳa-be-gūş ġulām [24]ve direm-ḫarīde ḫuddām maḳāmında olup çün beni bezm ü meclis içün tamām itdi ẕurefā-yı ʿālem beni def dimekle meşhūr u be-nām itdi. Şimdi [25]baña gāh āteş

üzerinde tāb virürler ve gāh luṭfla yüzüme āb ururlar. Dünyāda bundan bed-ter ne ola ki her cānibden [26]yüzüme ṭabanca ṭoḳınur bu cümle ile yüzüme ḳarşu şādīliḳlar olınup eşʿār oḳınur. Meclis içinde benden ḥaḳīr ü ḫor kim olur ki dem-ā-dem rūyuma ṭabanca urılur [27]ve yüzüme tükürilür. Sen Ḥücre-i **Tevfīḳ** içinde bāde nūş idersin ve keyfiyyet-i şarāb ile ġam-ı ʿālemi ferāmūş idersin. [28]Sen ʿışḳ-ı **Cemāl** derdi ile ne çekdüñ ki çāḳ böyle bir ḫayāl maḥalle düşdüñ." Çün **Şāh**-ı āgāh defden [29]bu esrārı gūş ḳıldı cevāb u güftārdan ʿāciz olup ḫāmūş oldı. Pes **Cemāl** pür-naḳş u ḫayāl olan defden ṭaşra [30]çıḳup gitdi ve ʿizz ü cāhla taḫtı üzerine geçüp ḳarār itdi ve **Şāh Celāl**'üñ ḥāline ḫandān ve mā-cerāyı cümleten dāyesi [31]**Ferruḫ-baḫt**'a ḥikāyet ü beyān idüp **Şeh-zāde** her eyledügi ḫiṭāba bedāheten cevāb-ı bā-ṣavāb işitdügini ʿayān eyledi. [32]**Celāl** daḫı ḳażiyyeyi **Feylesof-ı ʿAyyār**'a ḥikāyet ve vāḳiʿ olan ḳıṣṣayı rivāyet itdi. Pes **Feylesof** eytdi: "Ey **Şāh**-ı [33]cihān āşkār u nihān ve her nesne ki ẓāhir ü ʿayān olur bī-şekk ü şübhe ol **Cemāl**'dür ki dürlü dürlü ṣūret ile nümāyān olur,

[207b]

[1]her şeyʾ ki ʿālemde söyleyüp āvāz ider ol yār-i ber-kemāldür ki bir nevʿle keşf-i rāz ider. [2]İki cihānuñ cānı ʿayn-ı **Cemāl** ve anuñ vech-i ber-kemāli luṭf-ı lā-yezāldür. Ol kimse ki ʿārif-i dūr-bīndür anuñ ḥużūrında [3]bu maʿnī gümān degül ʿayn-i yaḳīndür. Tā ki ʿināyet-i dildār olmaya dūstdan imkān-ı dīdār olmaya.

[4]Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Bu ḥadīṯ ile āgeh it cānı
Evvel öl andan anuñla gör anı

2 Varlıġuñ tā ki sende bāḳi ola
[5]Umma dīdār-ı yār sāḳi ola

3 Varılıḳ perdesini sen beder it
Perdesiz rūy-ı yāre pes naẓar it

[6]CEMĀL'ÜÑ ʿAMMİ-ZĀDESİ VE ʿĀŞIḲ-I ÜFTĀDESİ OLAN PĪR-EFKEN-NĀM PERĪNÜÑ ANASI MENŞŪRE [7]ḤĀL-İ CELĀL'DEN ḪABERDĀR OLDUĠI VE TAFṢĪL-İ AḤVĀLİ PĪR-EFKEN'E İḪBĀR EYLEDÜGİDÜR

[8]Neṯr:

Rāvī-i dāṯtān-ı vaṣf-ı **Cemāl** ve nāḳil-i ġuṣṣahā-yı ʿışḳ-ı **Celāl** böyle naḳl ü rivāyet itmiş ki **Cemāl-perī**'nün atası **Şāh Mihr-ārā**'nuñ [9]**Menşūre**-nām bir hem-şīresi var idi ki cin

ṭāʾifesinden cemʿ-i keşīr dām-ı mekrine esīr ve maḳām-ı ḫıdmetinde cāy-gīr olup [10]her iki ayda bir ḳarındaşı **Mihr-ārā**'yı ziyāret ve **Cemāl**-i ẕātü'l-kemāl ile ṣoḥbet içün aḳṣā-yı Kūh-ı **Ḳāf**'dan gelür [11]ve birḳaç gün Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ**'de ḳalur idi ve ol pīre-zenüñ nāmı **Pīr-efken** ve ḳadd ü endāmı miṣāl-i serv-i çemen [12]bir oġlı var idi ki meydān-ı cengde sinān u tīġ u ḫadeng ile naẓīr-i ejdehā vü neheng olup biñ baṭmān [13]pūlāddan bir gürz-i girānı ve elli ẕirāʿ bir tīġ-i tīz-i bī-emāñı var idi. Şöyle ki cinn ü perī arasında anuñ miṣli ve ol ṭāʾife [14]içinde anuñ miṣāli yoġdı ammā **Cemāl**'üñ rūy-ı ḫūbına ʿāşıḳ ve ol nigār-ı **ʿAẕrā**'ya **Vāmıḳ** olup ʿışḳı yolında ṣādıḳ idi. [15]Şeb ü rūz **Cemāl**'üñ ḫayāli ile ḳāmeti hilāl ve leyl ü nehār ārzū-yı viṣāli ile cismi iḫlāl [16]olup on yıl idi ki ġam u endūh ile **Mecnūn** gibi bir kūh içinde oturdı ve derd-i ʿışḳ ile sevdāyī ve vaḥşīlerle [17]gezer bir ṣaḥrāyī olup ḫayret vādīlerinde ṭururdı ve derd-i ʿışḳla nāle vü feryād ider otururdı ammā ol serv-i āzād anı bir kerre [18]yād ve dil-i vīrānını iltifāt ile ābād itmezdi. Pes māderi olan Menşūre çün ʿādeti üzre **Cemāl**'üñ ḫużūrına [19]yitdi ve ol ṣanem ile bir ay ṣoḥbet itdi. Ol ṣoḥbetde taḥḳīḳ itdi ki **Şāh Celāl** Ḥücre-i **Tevfīḳ**'de [20]muḳīm ve **Cemāl**'üñ aña meyli ʿaẓīm olup gāh u bī-gāh **Dil-şād** yanına varup ḫāṭırın [21]pürsiş ile şād ider ḫāṣılı ḥadīṣ-i **Cemāl**'de bu maʿnāyı maʿlūm iderdi ki **Şāh Celāl**'e meyl ü maḥabbeti kemālde [22]ve dāʾimā fikr ü ferāseti anuñla viṣālde olup **Celāl**'üñ āvāralıġına sebeb **Cemāl**'üñ aña olan ʿışḳ u maḥabbeti ve Kūh-ı **Kāf** seferinde [23]bī-çārelegine ʿillet yine ol nigār-ı ʿanberīn-ḫālüñ ceẕb-i şevḳ ü meveddetidür. Pes kendü ile eytdi: "Bu bī-vefāyı gör ki [24]benüm oġlumı redd idüp ṣaḥrālara düşürdi ve bir ādemī-zādeye meyl idüp Gülşen-i **Ḥāl**'e getürdi. Ḥālā Ḥücre-i **Tevfīḳ**'de cām u [25]şarāb ve nuḳl u mīve vü kebāb virüp her dem anuñ aḥvālini tefaḳḳud ve dem-be-dem pürsiş-i ḫāṭırı ile taḳāyyüd ider. Şimdi **Cemāl** [26]insān ile yār ve perī ādemīye dildār olmaḳ ḳıyāmete dek cinnīlere ʿār ve bāʿiṣ-i melāmet-i bī-şumārdur. Benüm oġlum ki [27]çehresi bir māh ve ḳadd ü ḳāmeti ber-vech-i dil-ḫᵛāhdur, ṭaġlar başında nāle vü āh ve heft āsmānı dūd-ı āhı ile [28]siyāh ider iken ol ādemīye rām ve bir ecnebī anuñ gülşen-i viṣālinde ḫırām itmekle şād-kām olmaḳ [29]ne revā ola."

Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Yazılupdur felek revāḳında
Naḳş olup lāciverdī ṭāḳında

2 [30]Ki bu ḳısm zenānda mihr olmaz
Kimse ol cinsde vefā bulmaz

3 Meger ol zen ki ola tāc-ı ricāl
Ola dīn ü ṣalāḥ ile ḫoş-ḥāl

4 [31]Zen-i dünyāveş olmaya ġaddār
Ḥīle ḳılmayup olmaya mekkār

5 Zīnet-i dehre itmeyüp raġbet
Māla meyl itmeyüp ide nefret

6 [32]Dīni dünyāya itmeye tebdīl
Āḫiret emrini ide tekmīl

7 Ancılayın zen erce ʿavretdür
Yegdür erden ki dūn-himmetdür

[33]Neṣr:

El-ḥāṣıl çün **Menşūre** vāḳıf-ı aḥvāl oldı ṣad hezār kīn ile gidüp **Cemāl**'e vedāʿ ḳıldı. Fi'l-ḥāl dil-i ḫarāb ve [34]dīde-i pür-āb ile kendü maḳāmına geldi. Meger kendü ḫıdmetkārlarından bir kenīzek-i ḫāṣṣı ve bir cāriye-i iḫlāṣı var idi ki cemīʿ-i esrārını [35]aña keşf iderdi ve cümle aḥvālini bī-tekellüf aña ʿarż ḳılurdı. Anı yanına getürüp eytdi: "Ḥālā sana vācibdür ki Ḳulle-i **Ḳāf**'a varasın [36]ve bir laḥẓa ṭurmayup ol eṭrāfı cüst ü cū ḳılasın ve oġlum **Pīr-efken** her ḳanda ise arayup bulasın ve aña zaʿferān u ʿanber ile

[208a]

[1]taḥrīr idecegüm nāmeyi īṣāl idesin. Tā ki bu ḳażiyyeyi bile ve bu emr-i ġarībi anlaya ki **Cemāl** ḥālā **Celāl**-nām bir ādemīye ʿāşıḳ [2]olmış ve anuñla peymān-ı maḥabbeti muḥkem ḳılmışdur. Min-baʿd oġlum anuñ sevdāsın başından çıḳarsun ve ol bī-vifāḳuñ ʿışḳ u maḥabbetini ḳalbinden [3]gidersin yāḫūd ol ādemi defʿ ve anuñ ḫāşāk vücūdını maʿşūḳı yolından refʿ itsün."

[4]MENŞŪRE OĠLI PĪR-EFKEN'E NĀME YAZDUĠI VE PĪR-EFKEN ḪIŞM U ĠAŻAB İLE MĀDERİ ḤUŻŪRINA GELDÜGİDÜR

[5]Pes **Menşūre** eline devāt ü ḳalem alup bir beyāż ḥarīr üzre bu vechle taḥrīr ve ḳażiyyeyi bu üslūb üzre taḳrīr itdi ki:

Naẓm:

[feʿ ilātün / mefāʿ ilün / feʿ ilün]

1 [6]Ey ṣabā este var o ferzendüm
K'olmadı andan özge peyvendüm

2 İrgür ol dil-şikesteye ḫaberi
Ki anuñ ḫūn olup durur cigeri

3 [7]Eyt ey nev-cüvān-ı sevdāyī
Olduñ āhū-miṣāl ṣaḥrāyī

Neṣr:

"Firāḳuñ ile yandum sen ḳandasın ben hicrüñ ẓulmetinde ḳaldum māh-ı cemālüñ ile [8]sen ne yirlerde tābendesin. Āyā sen bu ġamı kimüñ içün çekersin çehre-i zerd ile kimden ötüri nāle-i zār idersin. Çün dil-berüñ [9]seni yād itmez bu ḳadar nāle vü feryād nedür ve çün ki maṭlūbuñ viṣāli ile seni şād itmez kendü kendüñe bu mertebe cefā vü [10]bī-dād nedür. Ḥālā ādemī-zāddan **Celāl**-nām bir şāh ḳaṭʿ-ı beyābān u rāh ile seyr-i eṭrāf idüp Ḳulle-i **Ḳāf**'a [11]gelmiş ve ḳabūl-i **Cemāl** ile Ḥücre-i **Tevfīḳ**'e dāḫil olmış. El-ān ol nigār-ı cefākār ol şaḫṣa göñül virmiş ve anuñ ʿışḳ u [12]maḥabbeti ḳalb ü derūnına girmiş. İmdi çün bu aḥvāle vāḳıf olasın ḳādir oldukça anuñ [13]ʿışḳını terke saʿy it ve cihānda andan ġayrı bir dil-rübā arayı git ve eger yine sende ārzū-yı **Cemāl** var ise [14]**Celāl**'i defʿ ve ol māniʿ i aradan refʿ it ki bir çāre idesin. Uşda saña rāz-ı nihānı ʿayān [15]ve vāḳiʿ-i ḥāli beyān itdüm şimden ṣoñra ḥālüñi sen bilürsin ve saña cānānuñ gerek ise bir dermān ḳılursın." Pes nāmeyi [16]ḫatm idüp ol kenīzeküñ eline teslīm ve cümle esrārı aña tefhīm eyledi. Kenīzek daḫı kendüyi bir kebūter-i ṭayyār itdi ve nāmeyi ayaġına [17]baġlayup pervāz ile Kūh-ı **Ḳāf** cānibine gitdi. ʿUḳāb gibi ḳanat büküp gūşe-be-gūşe [18]gezerdi ve **Pīr-efken**'i ol vādīlerde arardı. Nā-gāh kūhsār içinde bir ġāra ve bir cāy-ı muẓlim ü ṭāra irüp gördi ki [19]**Pīr-efken** ol maġāranuñ içinde ṣad hezār nāle vü zār ve cism-i bürehne-i nizār ile oturmış ve ol maġārayı [20]mesken ṭutunmış. Çün kenīzek ḫˇācesini ġam u derd ve eşk-i ḫūnīn ve çehre-i zerd ile gördi maġāranuñ ḳapusına [21]irdi ve kebūter ṣūretini ḳoyup kendü şekline girdi ve ol nāmeyi eline virdi. Çün **Pīr-efken** nāmeyi ṭutup açdı [22]anuñ üzerine dīdelerinden güherler ṣaçdı. Egerçi ġayretinden cigeri pür-cūş oldı lākin ḥayretden bir zamān ḫāmūş oldı. [23]Baʿdehu başın ḳaldurup eytdi: "Ey kenīzek sen vālideme benden evvel var ve uşda ben daḫı vardum diyü [24]ḫaber vir ve eyt ki māderüm cemʿ-i leşker ve tertīb-i ʿasker eylesün. Tā ki fi'l-ḥāl defʿ-i **Celāl** içün mekr ü iḥtiyāl eyleyem. [25]Çün kenīzek **Pīr-efken**'den ḫaber aldı fi'l-ḥāl gögercin ṣūretinde pervāz

idüp **Menşūre** ḳatına geldi ve eytdi: “Ey bānū-yı cihān [26]müjde olsun ki ol serverdān ḥużūr-ı şerīfüñe gelür ve sen ʿaskeri cemʿ eyle ki ol gelicek defʿ-i düşmen ḳılur. Pes **Menşūre**’nüñ [27]emri ile münādī nidā ve bir mühīb ṣadā idicek der-ḥāl cinn ü perīden iki yüz biñ çeri cemʿ olup [28]**Menşūre**’nüñ ḳaṣrı eṭrāfında ḥāżır ve emrine cān u dil ile nāẓır oldılar. Tā ki **Pīr-efken**-i tünd-ḫūy u jülīde-mūy pāy-i [29]bürehne ve cism-i lāġar ile “Hey cānum māder” diyerek dīdeleri pür-ḫūn ve ḳāmeti miṣāl-i nūn olmış geldi. Çün **Menşūre** [30]oġlunı ol ṣūretde gördi gözlerinden dürler ṣaçup nāle vü feryādı eflāke irgürdi. Pes ḫalvet idüp [31]sipāhınuñ serverlerinden ve ʿaskerinüñ umūr-dīde dil-āverlerinden üç yüz kimesneyi yanına getürdi ve anlara istimālet idüp [32]dil-firīblik ḳāʿidesin yirine yitürdi ve eytdi: “Ey serverler ve rezm ü bezm esrārından bā-ḫaberler sizüñ maʿlūmuñuzdur [33]ki on yıl olmışdur ki **Cemāl**’üñ ʿışḳına giriftār olup ve anuñ derdi ile tāc u taḫtı ḳoyup terk-i diyār itmişümdür. Şimdiye dek yirüm Kūh-ı **Ḳāf** ve kār u bārum [34]devr-i eṭrāf olup anuñ ʿışḳı ile terk-i baḫt u raḫt itdüm ve ẕikr ü fikri ile ṭaʿāmum berg-i [35]dıraḫt ḳıldum. Bu ḳadar müddet içinde beni bir kerre yād itmez ve bir iltifāt ile ben ġamnāki şād itmez ḥālā bir ādem oġluna rām

[208b]

[1]olmış ve anuñ ʿışḳ u maḥabbeti ile ārām bulmış. Ben bu ġuṣṣa ile nāle vü efġānda anuñ ḫāṭır u fikri ol şaḫṣ-ı insānda. [2]Ḥālā murādum budur ki ittifāḳ-ı sipāh ile ceng içün müteveccih-i rāh olup ne bāġ ḳoyam ne Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ** ne Gülşen-i Ḥāl [3]terk idem ne Ḥücre-i **Tevfīḳ**. Cümlesin berāber-i ḫāk ve anda olan insān u perīden ol yirleri pāk idem.” Çün [4]aṣḥāb-ı meşveret **Pīr-efken**’den bu kelāmı işitdi içlerinden bir iḫtiyārı ilerü gelüp eytdi: “Ey şāh-ı cinniyān eger cinn ü perī vü insān [5]ittifāḳ itseler **Cemāl-perī**’ye dest uramayalar ve anuñ ʿaskerine şikest getüremeyeler. Bunda tīġ ü tīr teʾṣīr itmez [6]ve mekr ü tedbīrden ġayrı senüñ murādını bir nesne tesḫīr itmez. Anuñ leşkeri melaḫ u mūrdan ziyādedür ki dāʾimā yanınca kimi atlu [7]kimi piyādedür. Eger yüz bizüm ʿaskerimüz ḳadar ʿasker ola **Cemāl-perī** bir kerre üfürse cümlesi ḫāk ü ḫākister ola [8]ve bi’l-cümle anuñla zūr itmek fāʾide itmez ve ceng ü cidāl ile iş ilerü gitmez. Aña bir fikr-i ṣaḥīḥ ve tedbīr-i ḫūb-ṣarīḥ [9]gerekdür ve illā bizüm cümlemüz şeb-pere ve **Cemāl** miṣāl-i āftābdur ki anuñ nūrı ile ḫaṣmuñ çeşmi kūr ve ḥāli ḫarābdur. [10]Bizüm ʿaskerimüz ḫas ü ḫāṣākdur ve anuñ leşkeri nīl-i sehmnākdur. Bizüm leşker bir bölük mūr-ı ḫākdur ve anuñ ḫayl u ḥaşemi fīlān-ı bī-bākdur ki işi dāʾimā ḳatl u helākdur.” [11]El-ḥāṣıl ʿaskerinden her kim bu ʿazīmeti işitdi **Cemāl** ile ḫuṣūmeti revā görmedi ve anuñ ile muḳābele cāʾizdür dimedi. Meger [12]ʿaskeri içinde bir perī var idi ki anuñ nāmı **Meymūn** ve mekr ü ḥīlede ẕū-fünūn idi. İlerü gelüp **Pīr-efken**’e eytdi: “Şāhum eger [13]baña bir işāret ve cenābuñdan bir ruḫṣat u icāzet ola ben

Gülşen-i **Ḥāl**’e varam ve **Celāl**’i der-ḫāl ḥużūruña [14]getürem.” Pes **Pīr-efken** eytdi: “Ey **Meymūn** eger bu murādı ben senden bulam ve senüñ saʿyüñ ile **Celāl**’den intiḳām alam [15]seni evc-i felekden geçürem ve Ḫusrev-i mihr gibi başuña tāc u devleti giyürem.” Pes **Meymūn** cinnīler içinden bīrūn olup ʿanḳā gibi [16]perr ü bālin güşāde **Şeh-zāde**-i āzādeyi **Pīr-efken**’e getürmek içün ḥāżır u āmāde olup Ḳulle-i **Ḳāf**’dan uçdı ve fi’l-ḥāl [17]Cezīre-i **Ḥāl**’e geçdi ve kendüyi bir bülbül-i mest şekline ḳoyup bir serv ḳoltuġına girüp nişest itdi. Pes vaḳt-i şāma dek [18]anda pusu ḳurdı ve gice ḳarañusı olınca bekleyüp ṭurdı. Meger ol gice **Feylesof-ı ʿAyyār** keyfiyyet-i bāde ile yıḳılup efkār [19]ve aġır uyḫuya giriftār olup **Şāh** efkār-ı nigār ile ol şeb-i tārda ṭaşra çıḳar. Başında keyfiyyet-i mey ve derūnında [20]lāle gibi dāġ olup devr-i bāġ ider iken **Meymūn**-ı nā-mevzūn anı gördi ve naẓarın **Şāh**’a irgürdi. Pes fi’l-ḥāl ol şecerden [21]bāl u per açdı ve **Şāh Celāl**’i ḳapup ʿuḳāb gibi uçdı ve Gülşen-i **Ḥāl**’den alup ḳaçdı.

[22]MEYMŪN-PERĪ ŞĀH CELĀL’İ GÜLŞEN-İ ḤĀL’DEN ḲAPUP BOYNI BAĠLU PĪR-EFKEN ḤUŻŪRINA GETÜRDÜGİDÜR

[23]**Meymūn-perī**, **Şāh Celāl**’i ḳucaġına alup revān ve **Pīr-efken** cānibine perrān olıcaḳ **Celāl** şöyle naʿra ḳıldı [24]kim Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ** içinde **Cemāl** anı işitdi ve anuñ āh-ı sūznākini güş itdi. Pes **Meymūn**-ı pür-fünūn **Celāl**’i Cezīre-i [25]**Ḥāl**’den çıḳarup Kūh-ı **Ḳāf** cānibine gitdi. Meger **Pīr-efken** taḫt üzerinde oturur ve **Meymūn**’uñ ḫaberine muntaẓır olup [26]ṭurur idi ki ḳapudan içerü girdi ve **Celāl**-i dilīri beste-i zencīr idüp **Pīr-efken**’üñ öñine getürdi. Pes [27]**Meymūn** pāy-i taḫtı būs idüp eytdi: “Uşda Şāh’um düşmenüñ budur. İmdi oñat ṣaḳla dilerseñ öldür dilerseñ ḥabs idüp [28]bekle.

[MECLİS]

[29]Çün **Pīr-efken**, **Şāh**’a naẓar itdi ḫışmla ḫiṭāb idüp eytdi: “Ey merdüm-i ḫayāl-endīş çarḫ-ı felekden başuña [30]yaman iş geldi. Bu ḳadar dīv senüñ sebebüñ ile eṭrāfda ölmişdür ve ṣadā vü ṣıytuñ [31]Ḳulle-i **Ḳāf**’da daḫı ġulġule ṣalmışdur. Āḫir Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ** ḥavālīsine irdüñ ve küstāḫāne Ḥücre-i **Tevfīḳ**’e girdüñ. [32]Bu cürʾeti ki sen itdüñ benī ādemden kim itmişdür ve bu yola ki sen gitdüñ ebnāʾ-i cinsüñden kim gitmişdür. İmdi seni [33]şöyle helāk ideyin ki ḫūn-ı gül-gūnuñı zīnet-i ḫāk ideyin.” Bunı söyledi [34]ve ḫancer-i ābdārı eline aldı ve **Şāh**’ı helāk itmek içün üstine ṣaldı. Pes cümleten sipāh u ʿaskeri ve mülkinüñ müdebbirleri

[209a]

[1]**Pīr-efken**'e teveccüh idüp naṣīḥat yüzinden didiler ki: "Ey **Şāh**-ı nāmdār ṣabr u taḥammüli der-kār it ve ʿacele ile kendüñi āzürde-i rūzgār ve bizi [2]belāya giriftār itme. Ḥālā bu bir murġdur ki ele getürüp şikār itdüñ ve rūzgārda yaʿnī bir ʿaẓīm kār itdüñ ammā eger **Cemāl** [3]Cezīre-i **Ḥāl**'e bizden kimse vardugın ḫayāl ve bu ḫuṣūṣda tefaḫḫuṣı aḥvāl iderse cezīreden [4]leşker çeküp Kūh-ı **Ḳāf**'ı pāy-māl eyler ve bize bir küşmāl ider ki rūzgārda kimseye olmamış ve bir ṭā'ife anı görmemiş ola. [5]Ḥāṣılı bu ḫuṣūṣda ʿacele itmek kār-ı ʿāḳil degül ki **Cemāl**'e bizden bir ferdi ḳomayup helāk itmek müşkil degül." **Pīr-efken** çün [6]bu kelāmı işitdi ḫancerden elin çeküp ol naṣīḥat ile iş itdi. Meger memleketinde billūr-ı ṣāf ve cevher-i şeffāfdan [7]bir ʿaẓīm kūh var idi ki dört cānibi ṣanʿatla kesilmiş ve bir vechle yonılmış idi ki üzerinde ḳarınca yürümek muḥāl ve cānver [8]ḳısmı bir cānibinden çıḳmaḳ ne iḥtimāl idi ve ol kūh-ı pür-şükūhuñ içi maḫūf bir maḥbes-i muḥkem ve bir ġār-ı müstaḥkem idi [9]ki çāh-ı cehennemden ʿibāret ve sicn-i caḥīmden bir ʿalāmet idi. Pes **Şāh Celāl**'i bir kemend ile bend idüp ol çāha ṣaldı [10]ve anuñ ḳapusını ṭaş ve kirec ile yapup **Celāl**-i miskīn dīde-i pür-āb ve dil-i pür-endūh ḫarāb ile içinde [11]ḳaldı. Pes cinnīler anı muḥkem bend idüp üstine müvekkel ü ḥāżır [12]ve aña kimsenüñ eli irmesün diyü gice gündüz nāẓır olup didiler ki: "Eger **Cemāl** bu nev-cüvānuñ [13]ḥālinden ḫaber ala veyā anuñ bir ḳılına żarar gele bir daḫı biz ʿālemde ṣāġ olmaḳ muḥāl ve ḥayāt iḥtimāli [14]bir ḫayāldür." **Şeh-zāde** daḫı ol çāh-ı ẓulmet-şiʿār içinde ḳarār idüp dīdesi deryā ve sīnesi bir tennūr-ı pür-nār olup [15]leyl ü nehār āh u zār itdi.

[16]CEMĀL AḤVĀL-İ CELĀL'DEN ḪABERDĀR OLDUĠI VE ṬALEBİ İÇÜN KİMSE GÖNDERÜP GETÜRDÜGİDÜR

[17]Bu cānibden çün ṣabāḥ ve vaḳt-i *ḥayye ʿale'l-felāh* oldı **ʿAyyār**-ı vefādār uyḫudan bīdār ve başından eṣer-i ḫumār gidüp [18]kendüden ḫaberdār oldı baḳup çün **Şāh**'ı döşeginde bulmadı āh idüp sīnesinden bir āteş peydā ve dūdı depesinden ẓāhir ü hüveydā oldı. [19]Pes Ḥücre-i **Tevfīḳ**'den ṭaşra olup Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ**'üñ ayaġına geldi ve feryād u vāveylā idüp Cezīre-i **Ḥāl**'i ayaġ altına aldı [20]ammā **Şāh**'dan ḫaber bulmayıcaḳ ġonçe gibi cāmesin çāk ve başını ālūde-i gerd ü ḫāk idüp āh **Celāl** diyü [21]nāleler ḳıldı. Çün **Cemāl**, **Feylesof**'uñ feryādın işitdi **Dil-şād**'a baḳup eytdi: "Ey **Dil-şād** gör ki [22]nāle vü feryād nedendür ve benüm milket-i ʿadlümde ẓulm ü bī-dād kimdendür. **ʿAyyār**'uñ nāle-i zārına bāʿiṣ ve feryādına [23]sebeb ḥādiṣ nedür." Pes **Dil-şād** cānib-i bāġa revān ve emr-i **Cemāl** ile bād-ı ṣabā gibi pūyān olup **ʿAyyār**'ı ġāyetde [24]perīşān gördi ve dil-i pür-dāġında ġam-ı firāvān

buldı. Pes aña ḫiṭāb idüp didi ki: “Ey **Feylesof** ḫālüñi beyān ve mā-fi’l-bālüñi [25]ʿayān eyle ki **Cemāl** senüñ feryād u zāruñı işitdi ve aḥvālüñi suʾāl içün beni saña irsāl itdi.” Pes **ʿAyyār**-ı bī-ḳarār eytdi: “[26]Ey māh, **Şāh Celāl** bu gice ġāʾib oldı bilmezem ki kimler ile muṣāḥib oldı. Bu cezīreyi ser-tā-ser devr [27]itdüm ve lākin şāhumdan eṣer bulmadum.” Çün **Dil-şād** bu ḫaberi işitdi derūnından bir āh-ı serd çekdi ve eytdi ki: “Eger **Cemāl** bu rāzdan [28]ḫaberdār ola yüzine mātem ḳapusı açılup başına ʿālem ṭar ola. Kim ola ki Cezīre-i **Ḥāl**’e gele ve bī-bāk olup [29]Ḥücre-i **Tevfīḳ**’den **Celāl**’i ala.” Pes **Dil-şād** hezār feryād ile Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ**’e vardı ve çehre-i zerd ve dil-i pür-derd ile [30]**Cemāl**’üñ ḥużūrına irdi. Çün **Cemāl**, **Dil-şād**’ı maḥzūn ve reng-i rūyın müteġayyir ve dīdesin pür-ḫūn gördi eytdi: “[31]Ey **Dil-şād** söyle bu feryād nedendür ve **Feylesof**-ı faḳīre ẓulm ü bī-dād kimdendür.” **Dil-şād** eytdi: “Ey gül-ʿiẕār-ı müşkīn-[32]ḫāl **Şāh Celāl** bu gice ḥücreden ġāʾib ü nā-peydā olup Cezīre-i **Ḥāl**’de andan bir eṣer ẓāhir ü hüveydā degüldür. Maʿlūm olmadı [33]ki ol cevher-i nefīsi ne maḳūle dīv götürdi ve ol ẕāt-ı şerīfi ne gūne ehremen ḳapup vücūdına [34]niçe żarar getürdi.” Çün **Cemāl** bu ḫaber-i mūḥişi gūş itdi taḫt üzre vücūdına lerze düşüp **Ferruḫ-baḫt**’a [35]eytdi: “Gör ki **Cemāl** ne mertebeye geldi ki ʿadū Gülşen-i **Ḥāl**’e gele ve Ḥücre-i **Tevfīḳ**’den mihmānını götürüp ala. [36]Şimden ṣoñra Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ** içinde daḫı emīn ve kendü mekānımuzda mekīn olımazuz. Ol perīler ki eṭrāfda pāsbānlıḳ iderler

[209b]

[1]ve benüm āstānumda derbānlıḳ iderler bu gice mekr olmışlar idi ve mürdelere mülḥaḳ olmışlar idi. İmdi bu cezīrenüñ [2]leşkerin yek-ser āstāne getürüp suʾāl eyleñ ki dünki gün bu ḫāne eṭrāfında hīç bīgāne gördiler mi.” [3]Pes **Ferruḫ-baḫt** māh-ı āsmān gibi ḳaṣr ṭamına çıḳdı ve bir naʿra urup fi’l-ḥāl perīlerden [4]ḥadden ziyāde ʿasker cemʿ itdi. Baʿdehu **Cemāl** ḫışm u celāl ile beglerine ḫiṭāb ve tamām-ı ġażab ile ʿitāb [5]idüp didi ki: “Siz cümleten mest ü ḥayrān mısız yoḳsa mürdegān-ı bī-cān mısız. Eger bu işi iden [6]düşmeni hemān bu ānda peydā ve bu cürʾeti eyleyeni ẓāhir ü hüveydā itmezseñüz neft u bārūt efrūḫte [7]ve sizden niçe yüz biñ perīyi sūḫte iderem. Meger **Miḳyās**-nām bir perī ki dāʾimā cezīreyi bekler ve ol eṭrāfı yād ayaḳdan [8]ṣaḳlardı ḳaṣruñ ḳapusına gelüp feryād ve zebānın güşād idüp eytdi: “Ey bānū-yı cihān ve ey sulṭān-ı kevn ü mekān bīgāneden bu gülşen ü [9]ḫāne eṭrāfına bir ferd gelmedi ve bu cezīreye yādlardan bir kimse ayaḳ ṣalmadı meger ʿammi-zādeñ **Pīr-efken** sipāhından bir perī [10]ki anuñ nāmı **Meymūn** ve mekr ü ḥīle ḳılmada ẕū-fünündur dünki gün aḫşām zamānında bu eṭrāfda devr ider ve Gülşen-i [11]**Ḥāl** kenārlarında gezerdi.” Çün **Cemāl** bu kelāmı gūş itdi ġonçe gibi bir zamān ḫāmūş oldı baʿdehu ol piste-dehān [12]zebān açup **Dil-şād**’a eytdi: “Ḥālā baña ẓāhir oldı ki bu mekr **Pīr-efken** mekri ve ol bed-baḫtuñ fiʿlidür.

Anası [13]aḥvāli aña söylemiş ve ol bed-fiʿāl vaṣf-ı **Celāl**'i aña eylemişdür lākin ol melʿūna bir iş idem ki [14]ʿālemde söylene ve gūş-ı felekde mengūş olup niçe müddet iñlene." Pes ol serv-i gül-ʿiẕār **Feylesof-ı ʿAyyār**'a teselliyet ṭarīḳi ile ḫaber gönderüp eytdi: "Ey **ʿAyyār** ve yār-i vefādār ḫāṭıruñ ḫaste [16]ve ḳalbüñ āyīne gibi şikeste olmasun ki **Şāh**'uñ ḳıṣṣası baña maʿlūm ve anuñ tafṣīl-i ḥāli mefhūm oldı. [17]**Sulṭān**'a seni ben delālet ve ol olduġı yire hidāyet ideyin." Pes **Ḥażret-i Cemāl**, **Dūr-endīş**-nām [18]bir ʿayyārını daʿvet ve aña çoḳ vaṣiyyet idüp didi ki: "Ey **Dūr-endīş** kendüñi bir mār-ı efʿī şekline ḳoyup [19]fi'l-ḥāl **Pīr-efken** ḳaṣrına yitiş ve tefaḥḥuṣ u teftīş idüp **Sulṭān**'dan ḫaber almaḳ ve olduġı yire bir reh-i güẕer bulmaḳ içün bir iş [20]eyle. Şöyle ki **Şāh**'dan baña bir ḫaber ve ḳanda olduġından bir eṣer getüresin. Saña genc ü güher ʿaṭā ve tāc u kemer ile [21]seḫā eyleyem." Pes **Dūr-endīş** bi'smi'llāh diyüp bir efʿī ṣūretine girdi ve fi'l-ḥāl bāl açup Cezīre-i **Ḥāl**'den Ḳulle-i [22]**Ḳāf**'da **Pīr-efken**'üñ ḳaṣrına irdi gördi ki **Pīr-efken** ṣaḥn-ı çemende oturur ve germiyyet-i şarāb ile lāf idüp [23]zamān zamān **Celāl**'e ṭaʿn urur ki: "Ol küstāḫı Kūh-ı **Billūr**'da ḫoş-bend ve çāh içinde boynına kemend idüp [24]ol çāhuñ ḳapusını ṭaş ve kirec ile yapdum ve ḫaşmı ele getürüp devlet ṭopını ḳapdum. Pes ebedī ol çāh içinde [25]ḳalsun ve derd ü miḥnet ile anda cān virüp ölsün." Çün ki **Dūr-endīş**'e ḥāl maʿlūm ve ḳażiyye bi-tamāmihā [26]mefhūm oldı fi'l-ḥāl dönüp manẓar-ı ʿ**Aḳīḳ**'e geldi ve **Şāh**'uñ tafṣīl-i ḥālini beyān ḳıldı. Pes **Cemāl** zülf-i siyāhı gibi [27]āşüfte ve kākül-i perīşānı gibi ḫışm u ġażab ile ālüfte olup **Ferruḫ-baḫt** ve **Sehī-ḳadd**'e eytdi: "**Pīr-efken** baña [28]keyd ü mekr ve baña ḫıyānetde bunuñ gibi fikr ide pes ol melʿūn cān-ı ḫabīṣini benüm elümden nice ḫalāṣ ide ve benüm mekrümden başını [29]nireye alup gide. Ammā bu iş hep **Menşūre**'nüñ ve bu ṣanʿat ol melʿūnenüñdür in-şāa'llāh anuñ kellesini ber-dār [30]ve itdügi ʿamel ü kirdārdan anı ḫaberdār ideyin." Pes fi'l-ḥāl **Dil-şād**'ı **Feylesof-ı ʿAyyār**'a gönderüp eytdi: "Ey **ʿAyyār**-ı [31]ḫāṭır-ı ḫoşdār ve ol ḫırḳa ve tāc-ı siyāhı ve ol ʿaṣā ve başmaġı ki **Celāl** muḳaddemen ḳatl itdügi **Şemṭāl**'üñ [32]ḫazīnesinde bulmış ve anı bilesince almış idi tīz alup **Celāl** maḥbūs olduġı yire revān ve yiller gibi pūyān ol. [33]Anda varduḳda çün gice olup ʿālemi ẓulmet bürüye ve ʿasker ü sipāhī eṭrāfa yürüye ʿaṣāyı ol Kūh-ı **Billūr**'a [34]ur tā ki ol ġār ḳudret-i Ḥażret-i Cebbār ile şaḳḳ ola ve **Şāh** ol çāh-ı ẓulmetden ḫalāṣ bula. [35]Baʿd-ez-ān ḥücre-i ḫāṣ ṭarafına revān ve Gülşen-i **Ḥāl** cānibine devān ola ve lākin ol tāc-ı siyāhı serine ve ol ḫırḳayı

[210a]

[1]egnine ḳoya. Tā ki maḫlūḳāt ḳısmından bir ferd anı görmeye ve cinn ü perīden bir kimse anuñ ḫayāline irmeye ve çün deryā kenārına [2]gele ol başmaġı ayaġına giye baʿdehu deryā üzerine ayaḳ ḳoyup yürüye. Tā ki ayaġı aṣlā yanmayup Cezīre-i **Ḥāl**'e [3]vāṣıl ve Ḥücre-i

Tevfīḳ’e ṣıḥḥat ile dāḫil ola.” Ve yine **Dil-şād**’a eytdi: “Ey perī-zād ve ey yār-i vefā-muʿtād [4]sen daḫı **ʿAyyār** ile bu yolda refīḳ ve anuñla hem-ṭarīḳ olup ol kūhı **ʿAyyār**’a göster ve yoldaşlıḳda ol [5]vechle ol ki ol anı ister.” Çün **Dil-şād** emr-i **Cemāl** bildi baş urup ḥużūrında ṭapu ḳıldı ve fi’l-ḥāl **ʿAyyār**’uñ [6]ḳatına geldi ve ḫırḳa vü tāc u ʿaṣā vü kefşi alup **ʿAyyār** ile Ḳulle-i **Ḳāf** ṭarafına müteveccih oldı. Çün vaḳt-i şām [7]ve gün gidüp aḫşām oldı Kūh-ı **Billūr**’uñ etegi anlara maḳām oldı. Pes **Dil-şād**, **ʿAyyār**-ı nā-şādı āgāh [8]idüp didi ki: “**Şāh** işbu kūhuñ miyānındadur.” Pes **ʿAyyār** ism-i aʿẓamı tekrār ve ʿaṣāyı [9]kūha çalup der-kār idicek kūhdan āteşler peydā olup aḫterler gibi tāfte ve ol maġāra açılup şikāfte oldı. [10]Pes fi’l-ḥāl **Şāh Celāl** maʿdenden ẓāhir olan laʿl-miṣāl ẓāhir ve āftāb gibi yüz biñ nūrı bāhir oldı. Çün **Şāh** rūy-ı [11]**Dil-şād**’a naẓar ṣaldı der-ḥāl cigerinden nāle vü feryād ḳıldı ve eytdi: “Ey **Dil-şād** benüm cānum **Cemāl**’üñ hidāyetindendür [12]ve kārum rāst olduġı anuñ ʿināyetindendür. Ol ṣanem-i çālāk luṭflar ḳıldı yoḳsa ṭaş arasında helāk [13]ve vücūdum tamāmet ḫāk olmış idi. Pes **Feylesof** ḫırḳayı egnine ve tāc-ı siyāhı başına ḳoyup ve **Dil-şāḍ** ile [14]**Şāh**’uñ yanına düşüp gitdiler tā ki deryā kenārına yitdiler. Pes **Şāh** ol dīv kefşini ayaġına aldı ve deryā üzerinde [15]ṣabā gibi gidüp yildi ve aṣlā ḳademi ter ve kendüye ḳaṭʿan żarar olmadı. Çün **Şāh Celāl** deryādan ṭaşra geldi fi’l-ḥāl Cezīre-i **Ḥāl**’e [16]gelüp dāḫil oldı. Pes ḳaṣr-ı **Cemāl**’i ḳıble idindi ve Ḥażret-i Ḥaḳ içün secdeye indi.

Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 [17]Şükr iden oldı dāʾimā Dil-şād
Miḥnet-i dehrden olup āzād

2 Şükr ḳıl ṣubḥ u şām ey yüzi māh
Merd-i şākir olur ḥabīb-i Allāh

Neṯr:

[18]Pes **Dil-şād**, **Cemāl**-i perī-zād ḥużūrına irdi ve **Şāh**’uñ Gülşen-i **Ḥāl**’e geldüginden ḫaber virdi. Çün **Cemāl** bu ḫaber-i [19]meserret-eṯeri işitdi ġonçe gibi açıldı ve şād olup güller gibi güldi ve **Sehī-ḳad**’e [20]eytdi: “Ey **Sehī-ḳad**, **Celāl**-i dil-fikār ve ol şikeste-zāra var ve ḥāl ü ḫāṭırın suʾāl idüp [21]keşf-i esrār eyle. Pes **Sehī-ḳad**, **Sulṭān**’uñ ḥużūrına geldi ve pürsiş-i ḫāṭır idüp ṣad hezār niyāz ile dil-nüvāzlık ki ḳıldı [22]ve yine Ḥücre-i **Tevfīḳ**’e yitürdi ve meclis-i şāhānesine şarāb-ı ʿaḳīḳ getürdi. Pes **Şāh** sāġarı nūş ve nevā-yı berbaṭ [23]u ney gūş idüp **Sehī-ḳad** ve **Dil-şād**’a Kūh-ı **Billūr** ve maġāra-i hem-çün tennūr aḥvālin ḥikāyet [24]ve firḳat-

i yār-i dildārdan derdle şikāyet itdi ve bi'l-cümle **Şāh**-ı kām-yāb meclisde bāde-i nāb nūş ve naġme-i çeng ü rebāb güş [25]ve bülbül gibi ḫurūş iderler idi.

PĪR-EFKEN KŪH-I BİLLŪR'A VARUP CELĀL'İ MAĠĀRADA BULAMADUĠIDUR

[26]Bu cānibde **Pīr-efken**-i pür-fen düşmeni kendü kāmı ve ḫaşmı murād u merāmı üzre görem diyü kūha geldi ve ol [27]maġāranuñ aġzın açup naẓar ṣaldı. Görür ki **Şāh** derūn-ı ġārdan gitmiş ve bend ü zindānını ḫarāb u yebāb itmiş. [28]Pes ey vay diyüp yaḳasın çāk ve ser-i bī-devletini pür-ḫāk itdi. **Menşūre** daḫı āgāh oldı ki **Şāh** bend ü [29]zindāndan ḫalāṣ olup müteveccih-i rāh oldı pes bize olacaḳ oldı diyü ṣaçın yoldı ve eytdi: "Ḥayfā [30]bu bāġ ve Ḳaṣr-ı **Āl** ki **Cemāl** anı ḫarāb ve mülkümi tamāmet vīrān u yebāb idiserdür. Ḥālā bildüm ki yaramaz itmişem [31]ve kendü kendüme iyü ṣanmayup ḍalālet yolına gitmişem. Bir daḫı ol ṣanemüñ yüzine ne yüz ile bakaram ve Ḳaṣr-ı [32]ʿ**Aḳīḳ**'e varup ṣoḥbeti çerāġın ne vechle yaḳaram. El-ḥāṣıl dāʾimā derd ü ġamda ve ʿale'd-devām endūh u [33]renc ü mātemde olup **Pīr-efken**'üñ sipāhı bir bir perīşān ve **Cemāl** ḳorḫusından bölük bölük girīzān [34]oldılar. Şöyle ki ḫavf-ı **Cemāl** ile kebūtervār perr ü bāl döküp kendü işlerinde ḥayrān ve tīġ ü sinān [35]vehminden Kūh-ı **Ḳāf** vādīlerinde ser-gerdān oldılar.

CEMĀL CEZĪRE-İ ḤĀL'DEN [36]ʿ ASKER GÖNDERÜP PĪR-EFKEN FİRĀR İTDÜGİ VE ANASI MENŞŪRE GİRİFTĀR OLUP HELĀK OLDUĠIDUR

[210b]

[1]Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 [2]Ḫoş dimiş bu kelāmı merd-i ḥakīm
Güş idüp ḥıfẓ ḳıl çü dürr-i yetīm

2 Kim ki toḫm-ı cefā vü cevr ekdi
[3]Bīḫ-i ʿömrini ḳoparup çekdi

3 Ḳuyu ḳazıma kimseye zinhār
Ki düşersin içine āḫir-i kār

4 [4]Güş ḳıl pendi vü nükūl itme
Ol ki beddür anı ḳabūl itme

5 Yaramazlıḳ kişi ki iyle ider
Bī-şek ol fiʿl kendü ile gider

6 [5]Hīç kes kendüye sitem itmez
Nefsine cevr yolına gitmez

7 Kimseye kemlik eyleme zinhār
Kemlik idene iylük it yüri var

[6]Neṯr:

Rāvī-i ḳıṣṣa şöyle ḥikāyet ve bu vechle rivāyet itmiş ki çün **Şāh Celāl** ol maḥbes-i pür-melālden ḫalāṣ [7]ve vāṣıl-ı Gülşen-i **Ḥāl** oldı yine Ḥücre-i **Tevfīḳ**'e dāḫil ve **Ḥażret-i Cemāl**'üñ niʿmet-i bī-pāyānına nāʾil oldı. [8]Pes **Cemāl**-i ṣāḥib-kemāl emr ü işāret itdi ki iki hefteye dek Cezīre-i **Ḥāl**'den on biñ kerre yüz biñ ʿasker [9]perī cemʿiyyet ide. Pes cinn ü perīden hezārān hezār dil-āver āstāne-i **Cemāl**'e ser ḳoyup emre nāẓır ve ḥükm-i **Cemāl**'e [10]muntaẓır oldılar. Pes **Cemāl** bir ġulāmına buyurdı ki: "Leşkerüñ ulularına ḫuṣūṣan serdār-ı cinniyān ve ser-ʿasker-i perriyān olan ʿ**İṭāf**-nām dīv-i dil-āvere eyt ki: "Pīr-efken mekr ü destān ve ḥīle-i [11]firāvān idüp benüm cezīreme bir perī gönderdi ve uġrılar gibi Gülşen-i **Ḥāl**'de benüm ḥücre-i ḫāṣṣumdan **Şāh Celāl**'i ḳapdurdı [12]ve Kūh-ı **Billūr**'da ol bī-günāhı bir çāh içinde bend ve boynına zencīr ü kemend idüp baña ḫıyānet [13]ve benüm dārü'l-mülkümde böyle küstāḫlıḳ idüp ihānet eyledi ammā çün ol cüvān-ı saʿādet-nişān Ḥażret-i Ḥaḳḳ'a iḫlāṣ [14]üzre bir bende-i ḫāṣṣ idi ol bend ü zindāndan ḫalāṣ ve yine Ḥücre-i **Tevfīḳ**'de melceʾ ü menāṣ buldı. İmdi ey ʿİṭāf [15]ve ey serverān-ı Kūh-ı **Ḳāf** işbu leşker-i bī-girān ve ʿasker-i bī-pāyān ile **Pīr-efken** memleketine varuñ ve ʿaskerinden her kim [16]ḳarşuñuza gelürse uruñ ve şemşīr-i tīz ve ḫancer-i ḫūn-rīz ile başların kesüp rāh-ı firār u girīz virmeñ ve **Pīr-efken**'üñ [17]ser-i bī-devletini ve **Menşūre**-i ʿacūzenüñ şaḫṣ-ı pür-ḫabāṯetini bunda getürüñ tā ki ol ser-i bī-saʿādeti bālā-yı dārda [18]āvīzān ve ol şaḫṣ-ı bā-hıyāneti nafṭ u bārūt ile sūzān ideyin." Çün ʿ**İṭāf** ḫaber-i **Cemāl**'i güş itdi [19]ʿasker-i bī-nihāyet ile deryāleyin cūş itdi ve altun sancaḳlar ve āl bayraḳlar ile fi'l-ḥāl Cezīre-i **Ḥāl**'den [20]perr ü bāl açup rūy-ı hevā ʿarṣa-i ṣaḥrā gibi perīler ʿaskerinden bir lālezār ve zeyb ü zīnetleri ile ʿālem [21]pür-nakş u nigār oldı. **Şāh Celāl** daḫı bām-ı ḥücreden seyr ü temāşā ve bu ʿaskerüñ tertib-i ʿacībini mülāḥaẓa [22]vü istiḳṣā iderdi. El-ḥāṣıl ʿ**İṭāf** cānib-i Kūh-ı **Ḳāf**'a bir ʿasker ile revān oldı ki felek belki cümle-i [23]cins-i mülk ḫayrān oldı. Bu cānibde bī-çāre **Pīr-efken** taḫt-ı zerrīni üzre mesken idüp [24]bu ʿaskerden ġāfil ü bī-ḫaber olup leşker ü sipāhı baḫt-ı siyāhı gibi ber-geşte ve kendüsi [25]kendü işinde ser-geşte otururdı. Meger bālā-yı ḳaṣrında bir dīde-bāñ gözin açup ol ʿasker-i bī-pāyānı [26]ve hevā yüzinde leşker-i cinnīleri gördi fi'l-ḥāl **Pīr-**

efken'üñ yanına gelüp ḫaber virdi ki Cezīre-i **Ḥāl** ṭarafından bir [27]ʿ asker-i deryā-eṣer peydā oldı ki rūy-ı hevāyı ṭutdı ve anlaruñ sevādı cihān-ı rūşeni ẓulümāt itdi. Taḥḳīḳ [28]budur ki görinen sevād-ı siyāh **Cemāl** senüñ üzerüñe gönderdügi sipāhdur. Çün şāh-ı cinniyān bu ḫaberi [29]güş itdi ey vay diyüp feryād u ḫurūş itdi.

Beyt:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 [30]Ḫancer-i ḫaşm çün ki tīz olur
ʿĀḳilüñ çāresi girīz olur

Neṣr:
Diyüp māderin ve taḫt u tāc-ı zerrīnin [31]terk idüp ḳarārı firāra tebdīl ve rūy-ı ṣebātı cānib-i idbāra taḥvīl itdi ve ḳuşça cānı ile çıḳup gitdi. [32]Pes **ʿİṭāf**, **Pīr-efken**'üñ ḳaṣrına irdi ve anı ele getürem diyü içerü girdi gördi ki **Menşūre** dil-i pür-ġam [33]ve dīde-i pür-nem ile oturmış belki ḥayret ḳademi üzre dikilüp ṭurmış. Pes **ʿİṭāf** anı bī-tevaḳḳuf muḥkem bend [34]ve boynuna kemend idüp kūh u ṣaḥrāyı ol ḳadar ki cüst ü cū ḳıldılar aṣlā **Pīr-efken**'den nişān bulmadılar ve ol mertebe ki ṭaleb [35]itdiler ḳanda olduġından ḫaber almadılar. Bu ortalıḳda ʿaskerinden on biñ cinni helāk [36]ve **Menşūre**'nüñ ḳaṣr-ı devleti yıḳılup berāber-i ḫāk oldı. Gülistānı neyistan gibi āteşe yandı ve ol gülşen-i zībā [37]ḫūn-ı aʿdā ile lālezār olup ḳanlara boyandı. Pes fīl derisinden bir kemend ile **Menşūre**'nüñ elin ayaġın

[211a]

[1]muḥkem bend idüp Cezīre-i **Ḥāl** ve ḳaṣr-ı **Cemāl** ṭarafına perr ü bāl açdılar ve ḳanatları evcinden āteşler ṣaçdılar. [2]Çün **Dūr-endīş**-i ʿayyār vāḳıf-ı aḥvāl ü esrār oldı ṣabā gibi reftār idüp sipāhdan bir niçe [3]mīl ilerü gitdi ve Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ**'e gelüp yitdi ve ḥużūr-ı **Cemāl**'e ʿarż itdi ki: "**Pīr-efken** ʿaskerden ḫaber alıcaḳ [4]firār itdi lākin ser-ʿaskerüñ olan **ʿİṭāf** Ḳulle-i **Ḳāf** leşkerinden bulduġını ṭuʿme-i şemşīr-i ābdār ve **Menşūre**'yi bende giriftār idüp [5]ḳaṣr u gülşenin ḫarāb ve ḫānmānın yebāb itdi." Çün **Cemāl** bu ḫaber-i meserret-eṣeri güş itdi [6]sürūr u ṣafādan reng-i rūyı āl ve ruḫ-ı zībāsı gül-i sürḫ-miṣāl olup eytdi: "Ḥażret-i Ḫudā'ya şükr-i [7]bī-intihā ki ol melʿūn bend-i belāya giriftār olup zebūn oldı ki bu fitneyi ol peydā itdi [8]ve **Ḳāf** içinde benüm āb-ı rūyumı ol dökdi." Bunı söylerken **ʿİṭāf** daḫı ḫayl ü sipāh ile ol māh naẓarına [9]geldi. Menşūre'nüñ boynında kemend ve dest ü pāyinde bend olup zār zār aġlar ve derūn-ı dilden iñlerdi [10]ve **Şāh Celāl**, **Feylesof-ı ʿAyyār** ile bāġ içinden bunları seyr ider ve ṣunʿ-ı İlāhī'yi temāşā ḳılur [11]ve ḫayrān ḳalur idi. Pes bir ġulām-ı sipāh **Menşūre**-i tebāhuñ zencīrin eline alup bālā-yı ḳaṣra getürdi [12]ve **Cemāl**'üñ ḥużūrına yitürdi. Çün

Cemāl’üñ gözi **Menşūre**’ye ṭūş oldı bir zamān anuñ bu ḥāline baḳup ġamūş oldı. [13]Baʿdehu başın kaldurup

Beyt:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 “Didi ey bed-fiʿāl-i pür-telbīs
Oldı şākird-i kem-terüñ iblīs

Neṯr:
Benüm ile mekr ü ḥīle [14]ṭarīḳine gidersin ve niʿmetüm yir iken baña ġıyānet idersin. Hīç başuñdan ḳorḳmaduñ mı ve başuña ne gelicegin [15]fikr itmedüñ mi. Çün benüm mihmānumı bend itdüñ ḥaḳīḳatde kendü elüñ ile boynuña kemend atduñ. Çün Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ**’e yol bulduñ [16]Ḥücre-i **Tevfīḳ**’e girüp uġrı olduñ.” Çün **Menşūre** bu ġiṭāb-ı pür-ʿiḳābı diñledi [17]ol ṣanemüñ taḫtı öñinde yir öpüp iñledi ve eytdi: “Ey māh-rūy ġaṭā itdüm ve her ne itdüm ise kendü kendüme [18]itdüm. Senden ʿafv gelür benden günāh pes ben ḥazīni ʿafv eyle ey māh.” **Cemāl** bālā-yı taḫtdan eytdi: “[19]Ey laʿīn-i bed-baḫt

Naẓm:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Keme iylük ʿaẓīm günāh olur
Bilür ol kes ki merd-i rāh olur

2 [20]Yaramaz merde kim kerem ḳıldı
Kendüye bāʿiṯ-i nedem ḳıldı

3 Yaramaz ger ola helāk evlā
Ḫāk anlardan olsa pāk evlā

[21]Neṯr:
Pes **Cemāl**, **Dil-şād**’a işāret ḳıldı ki: “Ḳaṣruñ ṭamına çıḳup nidā eyle ki ṭavāʾif-i cinn ü perī odun cemʿ [22]ideler ve bārgāh öñinde getürüp yıġalar.” Fi’l-ḥāl leşker-i **Cemāl** ṣaḥrā vü cibālden ġār u [23]ḫāşāk getürdiler ve ṭaġlar gibi püşteler ḳıldılar ve bir ʿaẓīm āteş yaḳup **Menşūre**’yi içine itdiler [24]ve biraz nafṭ u kibrīt getürüp ḳatdılar ve şeyṭān gibi anı tār-ı caḥīme ṣatdılar.

[25]Naẓm:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Ṭamaʿ u ḥırṣ u āzı āteşe ṣal
Ṣalduġı gibi ol ʿacūzı **Cemāl**

2 Ki saña her zamān füsūn eyler
[26]Mekr ü destān idüp zebūn eyler

Neṯr:

Ol zamān **Şāh**-ı cihān ḥücre ṭamından seyr iderdi ve **Menşūre**'ye [27]olan ʿaẕābı temāşā ḳılurdı ve Ḥażret-i Bārī'ye secde-i şükr ider ve Ḫālıḳ-ı bī-çūn ḥażretini yād idüp ẕikr iderdi.

[28]PĪR-EFKEN ḲAÇUP CEMĀL-PERĪ'NÜN PEDERİ MİHR-ĀRĀ YANINA VARDUĠI VE MENŞŪRE'NÜÑ HELĀK [29]OLDUĠINDAN ḪABER VİRDÜGİDÜR

[30]Rāvī-i ḥikāyet bu nevʿle rivāyet ider ki çün **Pīr-efken** ʿasker-i **Cemāl**'den firār itdi kendüyi ḫalāṣ içün Ḳulle-i **Ḳāf** cānibini iḫtiyār itdi. [31]Meger Kūh-ı **Ḳāf**'uñ miyānında bir ḳalʿa-i üstüvār var idi ki anuñ dīvārı pīrūze vü laʿl-i ābdār idi [32]ve ol ḥışār **Ḳıṭmār**-nām bir dīvüñ elinde ve ol ḳalʿa sebebi ile ol memleketler ol mekkār-ı nā-bekāruñ żabṭında idi [33]ve çün cümleten **Ḳāf** sākinleri ve ʿāmmeten ol eṭrāf mālikleri **Cemāl-perī**'ye muṭīʿ ü münḳād ve bāc u ḫarācların [34]ḫazīnesine getürmek muʿtād olup ol **Ḳıṭmār**-ı bed-kirdār ḳalʿasına iʿtimād ve içinde olan ʿaskerine iʿtiḳād itmekle

[211b]

[1]iṭāʿat itmede ʿinād ider idi. Dāʾimā ʿasker-i **Cemāl** ile ceng ü cidāl ve ḥarb u ḳitāl üzre idi ve çün **Cemāl** sulṭān-ı [2]memleket ü kişver olup pederi **Mihr-ārā** daḫı aña bende ve bir çāker-i ser-efkende meṯābesinde idi. **Cemāl** kendüye ʿasker-i bī-şumār ḳoşup [3]**Ḳıṭmār**-ı nā-bekārdan intiḳām u demār getürüp feṭḥ-i ḳalʿa vü ḥışār içün göndermiş idi ve altı yıl [4]idi ki **Mihr-ārā** ol ḥışāruñ dibinde mesken ü cā idinüp muḥāṣara ve leyl ü nehār muḳātele vü muḥārebede idi. [5]Çün **Pīr-efken**, **ʿİṭāf** elinden ḫalāṣ buldı müsāraʿat ile **Mihr-ārā** cānibine müteveccih oldı. Bir gün [6]**Mihr-ārā** dil-teng ve baḫt-ı bed ile çāderi altında cengde iken nā-gāh **Pīr-efken** derd ü miḥen ile ḳaddi hilāl [7]ve cismi bir ḫılāl olup geldi ve çün ṭayısınuñ yüzin gördi feryād u fiġān ile aġlayup ögürdi. Pes sulṭān-ı [8]cinniyān **Pīr-efken**'i ol ḥālde göricek ḫayrān olup vāḳıʿāsından suʾāl ve tefaḥḥuṣ-ı aḥvāl itdi. **Pīr-efken** [9]eytdi: "Ey sulṭān senüñ duḫterüñ şehr ü diyārumı vīrān ve ḳız ḳarındaşuñ olan māderem Menşūre'yi ḳaṣr öñinde [10]āteşe urup sūzān itdi. Ḫālā benī ādemden **Celāl**-nām bir ġulāmı Ḥücre-i **Ḫāl**'de ṭutar ve ʿārı ḳoyup aña [11]ʿışḳ-bāzlıḳ ider ve ol ādemī-zād ẓulm ü bī-dād ile dīv ü perī ḫaylini ḳırup ber-bād itmişdür. **Şemṭāl** ve **Yemne-cādū**'yı [12]helāk ve **Şemṭūn** ve **Meşḫāşīd**'i

berāber-i ġāk idüp Şehr-i **Sefīd**'i ġarāb u yebāb ve niçe mülk-i ārāsteyi türāb [13]itmişdür. Çün anuñ bu ḥālini tamām işitdüm ol cüvānı Cezīre-i **Ḥāl**'den uġurlayup aldum ve anı bend idüp [14]Kūh-ı **Billūr** maġārasına ṣaldum. Gice olıcaḳ anı benüm ḥabsümden aldılar ve fi'l-ḥāl yine ḥücreye iletdiler. Pes **ʿİṭāf**-ı cinnī [15]ʿasker-i bī-nihāyet ile geldi ve māderem **Menşūre**'yi bağlayup aldı. Çün **Cemāl**'üñ ḥużūrına vardı ol bī-günāhı [16]ḳaṣr öñinde āteşe urdı. Uşda **Cemāl** baña böyle bī-dād ve ol ādemī-zād öcinden böyle fesād [17]eyledi. Senden ġayrı baña bir kes ve cenābuñdan özge bir feryād-res yoḳdur, bāḳī emr ü fermān sulṭān-ı cinn ü cānuñdur. [18]Çün **Mihr-ārā** bu ḥikāyeti gūş itdi ruḫları lāle-i aḥmer gibi ḳızardı ve ıżṭırābından gözleri ḳarardı. Baʿdehu **Pīr-efken**'e [19]eytdi: "Sende fehm ü idrāk ve ʿaḳl u derrākden eṣer yoġmış. Bir şaḫṣ ki merdlik ile **Şemṭāl**'i ḳatl ve **Yemne** [20]ve **Şemṭūn**'ı ḳahr idüp **Cemāl** anı ḥücre-i ḫāṣṣında ḥimāyet ve kendü ḥareminde terbiyyet ide sen anuñ ile [21]ceng ve kendüñi anuñ ile vezn idüp hem-seng idesin. Şükr it ki seni ber-dār ve yirüñ miyān-ı nār eylemedi. [22]Ben ḥālā altı yıldur ki **Cemāl**'üñ būstānından dūr ve anuñ dīdārından baʿīd ü mehcūr olup ṣubḥ u şām ceng ü [23]cidāl ve ḥarb u ḳitāl iderem. Ben ki ḥaḳīḳatde anuñ pederi ve müşfiḳ-i mihr-verzīyem kendüden ruḫṣat olmayınca [24]Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ**'e varımazam ve andan icāzet olmasa ḥażretine erimezem ammā senüñ ḳanuñı ol ṣanemden [25]şefāʿat ideyin ve günāhuñı andan dileyeyin." Pes **Mihr-ārā**, **Tesmīḳ**-nām ḫādimine eytdi: "Ey **Tesmīḳ** [26]sen muʿaccelen Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ**'e git ve perr ü bāl açup **Cemāl**'üñ ḥużūrına yit ve nūr-ı dīdem ḥażretine [27]ṣıdḳla benden selām idüp eyt ki: "Pederüñ tā ki senden dūr olmışdur senüñ firākuñ ile dāʾimā melūl ü rencūr [28]olmışdur. Egerçi **Menşūre** günāh itmişdür ve āḫir ol günāh anuñ rūyını siyāh itmişdür. Ḥālā **Pīr-efken** benüm [29]yanuma gelmiş ve senüñ ḫışmuñdan baña ilticā itmişdür. Senüñ keremüñden recā iderem ki ḳanını baña ʿaṭā ve günāhın [30]ʿafv ile ataña luṭf u seḫā idesin." Pes **Tesmīḳ** cezīreye fi'l-ḥāl vāṣıl ve Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ**'de **Cemāl**'üñ [31]ḥażretine dāḫil olup evvel selām baʿdehu īṣāl-i ḫaber ü peyām idicek **Cemāl** cevāb virüp eytdi ki: "[32]Ḥażret-i sulṭāna ḫaber vir ki ben kendü cānuma and ve māh-ı çarḫ-ı bülende sevgend itmiş idüm ki nafṭ u bārūtı āteş ile [33]efrūḫte ve anı daḫı māderi gibi suḫte ide idüm ammā çün pederüm şimdi benden şefāʿat ve ol [34]küstāḫı ʿuḳūbetümden ḥimāyet ider itdügüm yemīne kefāret ve ol şūr-baḫtuñ günāhını ʿafvum ile kifāyet itdüm

[212a]

[1]İmdi peder-i mihrbānuma söyle ki ʿale'l-ʿacele bu cānibi teşrīf idüp gele ve sipāh u ʿaskeri ḥiṣār öñinde alı ḳoya. [2]Tā ki **Ḳıṭmār** ḳalʿadan ṭaşra çıḳmaya ve başın alup bir ṭarafa ḳaçmaya. **Pīr-efken**'i daḫı yanınca bile getüre tā ol daḫı **Celāl**-i [3]tīġ-zen kim idügin göre."

Pes **Tesmīḳ** bu emri işidüp Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ**'den gitdi ve bāl u per açup [4]fi'l-ḥāl ḥişāruñ altına yitdi. **Mihr-ārā** ḫargāh içinde oturmış ve ḫayl ü sipāh ḳarşusında ṭurmış idi [5]ki **Tesmīḳ** ḥużūrına girdi ve **Cemāl**-i cihān-ārānuñ ḫaberin virdi ki: "Sulṭān Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ**'e gelmeñ ve **Pīr-efken**'i bile [6]getürmeñ gerek." Pes **Mihr-ārā** sipāhdan yüz nefer perī ile **Pīr-efken**'i hem-rāh idüp ḫaber-i **Tesmīḳ** ile Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ** [7]cānibine teveccüh itdi. Çün ki şāh-ı cinnī perr ü bāl açdı der-ḥāl Cezīre-i **Ḫāl**'e düşdi. Duḫter-i nīk-aḫteri [8]manẓarında oturup seyr ider idi ki ḥażret-i peder Gülşen-i **Ḫāl**'e dāḫil oldı. Pes Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ**'i ḥūrü'l-ʿīn miṯāl [9]kenīzekler ile ḫuld-i berīn gibi tezyīn itdi ve varup taḫt-ı zer-nigār üzre ḳarār ḳıldı. Çün **Mihr-ārā** [10]ḳaṣra dāḫil oldı pederine taʿẓīm içün ayaġ üzre geldi ve başı üzre [11]gevherler niṯār ḳıldı. Pes **Ferruḫ-baḫt** sulṭān içün bir taḫt ḳurdı ol daḫı **Cemāl** muḳābelesinde taḫt üzre [12]oturdı. Peder ü duḫter Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ**'de ve **Celāl**-i pür-hüner **ʿAyyār** ile Ḥücre-i **Tevfīḳ**'de olup **ʿAyyār**, **Şāh**'a [13]ḫaber virdi ki **Mihr-ārā** ḳaṣr-ı **Cemāl**'e geldi ve **Pīr-efken** ḳapudan ṭaşra ḳaldı. Pes ḳaṣr içinde meclis-i mey düzildi [14]ve dil-berān-ı laṭīf deff ü ney ile dizildi. **Şāh Mihr-ārā** çün ser-mest-i bāde-i ḥumrā oldı perde-i ḥicābı [15]bāz ve nuṭḳ u kelāma āġāz idüp eytdi: "Ey benüm güzīde ferzendüm ʿālemde senüñ cemālüñ ile ḳāniʿ ü ḫursendem [16]senüñ āstāneñden ġayrı penāhum ve senden ġayrı bir cānibe rūy u rāhum yoḳ. Hīç ben bundan āgāh [17]olmadum ki **Menşūre** ne günāh itmişdür ve senüñ ḥażretüñde ne maḳūle küstāḫlıḳ yolına gitmişdür." Pes **Cemāl**-i [18]hüner-perver ḥażret-i pederden ḥayā idüp ve reng-i rūyı mānend-i gül-i aḥmer olup eytdi: "Ey peder-i mihrbān ol zen-i [19]bī-emān altı yıldur ki **Pīr-efken**-i nā-dān içün baña düşmen ve mekr ü ḥīle peydāsına meşġūl bir mekkāre-i hezār-fen idi. [20]Ḥālā Kūh-ı **Ḳāf**'a bir mihmān-ı kerīm ve bir ḥanīf-i vācibü't-taʿẓīm gelmişdür ki bu eṭrāfda ana miṯl ü naẓīr gelmemişdür. [21]**Yemne** ve **Meşḫāşīd**'i ḳātil olup Şehr-i **Sefīd** vīrān ve siḥrlerin bāṭıl itdüginden māʿadā **Dil-fürūz**'uñ [22]bendine düşmiş ve āḫir ḥabsinden ḫalāṣ olup ol bed-rūyı helāk ḳılmışdur. Bunlardan māʿadā **Şemṭāl**-i [23]heft-ser ile ḳitāl ve āḫir anı ṣad pāre idüp beyābānı dīvler ḳanı ile āl itmişdür. Çün ki anuñ tafṣīl-i [24]ḥālinden āgāh oldum aña bu cānibe gelmek içün delīl-i rāh oldum ve çün anuñ kemāl ü ḥüsn-i ḥālin taḥḳīḳ itdüm yirini [25]Ḥücre-i Tevfīḳ itdüm. İttifāḳan çün **Menşūre** āgāh oldı ki aña bu cezīreye rāh oldı, oġlı **Pīr-efken**'e [26]söyledi ol daḫı bir cinni gönderüp ol cüvān-ı ġarībi Gülşen-i **Ḫāl**'den uġurlayup ẓulm ile maġāra içinde bend [27]ve ḳapusın binā ile muḥkem sedd eyledi. Ben daḫı anı bendden taḫlīṣ ve ḥücre-i ḫāṣṣumda yir virüp iltifātum ile [28]taḫṣīṣ itdüm ve çün **Menşūre**-i bed-aḫter fikr-i fāsid itmiş idi anı āteşe yaḳup cismini ḫākister ḳıldum." Çün [29]**Mihr-ārā** bu kelāmı işitdi luṭfla cevāb virüp eytdi: "Ey benüm nūr-ı dīdem her ne itdün ise ʿayn-ı ṣavāb ve her ne ḥükm [30]ḳılduñ ise ḫāric-i dāʾire-i ḥisābdur. Her emrde fermān ve ḳahr u iḥsān senüñdür lākin ol cüvānı bir görmek murādum [31]ve anuñ dīdārına irmek ġāyet-

i maḳṣūdumdur ki **Pīr-efken** baña dimişdür ki faẕl u hünerde ben andan [32]kāmil ve nīze vü şemşīr ü ḫancerde **Celāl**'den fāẕılam." Pes **Cemāl** çün pederinden bu ḥadīṯi işitdi luṭf [33]yüzinden ġonçe gibi dehānın açup eytdi ki: "Eger **Celāl** anuñla ceng ide ʿālemde aña meydānı teng ide ve eger [34]bu söze iʿtimād ve bu kelāmuñ ḥaḳḳ idügine iʿtiḳād itmez iseñ **Celāl**'e ḫaber vireyin tā ki meydāna [35]gelsün ve iẓhār-ı hüner idüp **Pīr-efken** ile ḫaşmāne ceng ḳılsun." **Mihr-ārā** daḫı bu kelāmı işidicek eytdi: "Yarına dek ṣabr eyle, [36]ʿale'ṣ-ṣabāḥ ikisi ceng idüp iẓhār-ı hüner itmek içün emr eyle. Tā ki her ḳanġısı ġālib olursa

[212b]

[1]devlet anuñ nāmzedi ve ʿizzet ü saʿādet ḫāteminde kendünüñ yedi ola." Pes **Cemāl** pederi ile ittifāḳ itdiler ki irte **Pīr-efken** ü **Celāl** [2]ceng ü ḳitāl ideler. Ol gice **Cemāl** Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ**'de pederi ile ṣoḥbet ve **Şāh Celāl** Ḥücre-i **Tevfīḳ**'de **ʿAyyār** ile ʿişret itdiler. [3]İrte çün ṣubḥ-ı ṣādıḳ ḳaṣr-ı felek-i mīnāyı āl ve nūrı ile Cezīre-i **Ḥāl**'i pür-naḳş u ḫayāl itdi Ḥażret-i **Cemāl Dil-şād**'a [4]emr itdi ki Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ**'den Ḥücre-i **Tevfīḳ**'e git ve anda **Şāh Celāl**'e iḫbār it ki **Cemāl**'üñ ḥükmi şöyle [5]olmışdur ki: "Sinān u miġfer ü cevşen ile ḥücreden gülşen ṭarafına gelesin **Pīr-efken** senüñ ile ceng ṭaleb [6]itmiş, eyleyüp merdāne olasın. Benüm ʿināyetüm senüñ ile naẓar-ı ḥimāyetüm cān u tenüñ iledür. İmdi şöyle ki [7]ol dil-āvere ẓafer bulasın ḍarb-ı tīġ ile başın teninden cüdā ḳılasın ve eger ol saña ġālib ola meydān içinde [8]ḳanuñ revān ider bilmiş olasın." Çün **Cemāl**, **Dil-şād**'a beyān-ı aḥvāl itdi fi'l-ḥāl ḥużūr-ı **Celāl**'e gelüp [9]teblīġ-i emr-i **Cemāl** itdi ve çün **Şāh** ol māh emrinden āgāh oldı ber-ser ü çeşm diyüp eytdi :

Beyt:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Olursa baña ʿināyet-i dūst
[10]Ḫayl-i cinden çeküp yüzem ben post

Neṯr:

Pes ol gül-i zībā-yı gülşen **Şāh Celāl**'e cebe vü cevşen ve ālāt-ı ceng-i düşmen gönderüp [11]taḫt-ı zerrīni ḳaṣrdan ṭaşra ḳurdılar ve **Cemāl** ve pederi çıḳup taḫt üzre oturdılar ve her ṭarafda perīler ellerin sīneleri [12]üzre ḳoyup ṭurdılar. Pes **Ḥażret-i Cemāl**'den emr oldı ki **Celāl** meydāna gele ve bugün **Pīr-efken** ile ḥālleri fayṣal bula. [13]Çün **Celāl** emr-i **Cemāl**'i gūş itdi peleng-miṣāl cūş u ḫurūş itdi ve cāme-i āli egnine alup giyindi ve **Yemne-cādū** [14]şemşīrin miyānına ṭaḳındı ve ism-i aʿẓam-ı Ḥudā-yı ecell ü ekremi oḳuyup Ḥücre-i **Tevfīḳ**'den cānib-i Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ**'e yürüdi [15]ve çehre-i zībāsından ṣaḥn-ı meydānı nūr-ı bī-

nihāyet bürüdi. **Feylesof-ı ʿAyyār** ḳafāsında ve **Ḥażret-i Cemāl** nökerlerinden yüz ʿaded perī-i [16]ṭayyār arḳasında yüriyüp **Mihr-ārā** ṭarafına müteveccih oldı ve ʿasker-i cinn ü perī **Şāh**'uñ ḳāmet-i bālāsı ve rūy u [17]mūy-ı ḫoş-būy-ı zībāsı temāşāsında ḥayrān ḳaldı. **Mihr-ārā** daḫı **Şāh**'uñ ruḫ-ı raʿnā ve ḳadd-i zībāsın göricek [18]eytdi ki: "Bu cüvān meger āftāb-ı evc-i semā ve māh-ı şeb-ārā ola. El-ḥāṣıl ādemī vü cinn ü perīden lāʾiḳ-i **Cemāl** [19]hīç kimse olmaz meger Celāl. Eger bunuñ lehcesi çehre-i pür-behcesi gibi ḫūb ve kelāmı şekl ü endāmı gibi merġūb ise [20]devlet ṭopını aldı ve ṭanṭana-i salṭanatı ʿāleme velvele ṣaldı.

Naẓm:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Oldı ṣanduḳ-ı dil ḳapusı dehen
[21]Ḳıymet-i merd oldı naḳd-i suḥan

2 Kimde kim yoḳ kelām u cerb-i zebān
Ṣūretā māh ise olur bī-cān"

[22]Neṯr:

Pes **Şāh Mihr-ārā**, **Şāh Celāl** ṭarafına iḳbāl idüp eytdi: "Ey cüvān sen müsāfir-i eṭrāf ve temāşā-künende-i Kūh-ı [23]**Ḳāf**'sın. İşbu ṭāḳ-ı günbed-i aḫżar altında ḳānġı yir cümleden ḫoş-terdür." Pes **Celāl** eytdi: "Ey **Şāh**-ı [24]pür-iḳbāl cümle-i ʿālemde ḫoş-ter ü bī-miṯāl Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ** ve Gülşen-i Ḥāl ve dār u diyār-ı **Ḥażret-i Mihr-ārā** vü **Cemāl**'dür." [25]**Şāh Mihr-ārā** çün bu cevābı işitdi ḥüsn-i kelāmın pesend idüp taḥsīn itdi. Baʿdehu eytdi: "[26]Sen bir ḫūb-rūy u pür-hüner ve bir server ü dil-āversin ammā ceng ü cedel gūnında senden ḳavī ve ḳuvvet ü şecāʿatde [27]senüñ ẕātuñdan ileri kimdür." Şāh eytdi: "Ey Şāh-ı aʿẓam u ecell rūz-ı cedel benden ḳāvī pehlivān eceldür ki [28]eger vücūdum seng ü ḫāre ola ol gelicek muḥtemel degül ki ḫalāṣa bir çāre ola." Yine eytdi: "Ey cüvān-ı ḫūb-zebān [29]ʿālemde perī mi yigrekdür yā insān." Şāh eytdi: "Ġayr-i şümā ve ġayr-i **Cemāl** her ḥālde insān perīden efḍal ve her [30]kemālde anlar bunlardan ekmeldür ki cinnī yalıñuz bād u nārdandur ammā ādemīnüñ terkībi ʿunṣur-ı çehārdandur. [31]Cinnīnüñ maḳāmı felek-i evvel olan felek-i ḳamerdür ve rūḥ-ı insānī miʿrācı ʿarşu'l-lāhu'l-ekberdür. [32]Cinn ü perīnüñ seyrāngāhı mādūn-ı ḳaṣr-ı felekdür ve ādemīnüñ mertebesi verā-yı mülk ü melekdür." Sulṭān çün ki [33]anuñ bu kelāmını gūş ḳıldı ḥüsn-i cevābına āferīn diyüp ḥayrān oldı. Yine eytdi: "Ey **Celāl** merd içün kemāl [34]ve bāʿiṣ-i zīnet ü cemāl nedür." **Şāh** eytdi: "Ey sulṭān-ı ekrem ʿālemde aṣl-ı kemāl ʿilm ü keremdür."

[35]Naẓm:

[feʿ ilātün / mefāʿ ilün / feʿ ilün]

1 Kim ki dünyāda bī-kerem oldı
Yoḳ vücūdı anuñ ʿadem oldı

2 [36]Merd-i cāhil helāk olmaḳ yeg
Bī-kerem zīr-i ḫāk olmaḳ yeg

Neṯr:

Girü **Mihr-ārā**, **Şāh**-ı nigū-rāyı

[213a]

[1]taḥsīn ve ḥüsn-i cevābına hezār āferīn itdükden ṣoñra eytdi: “Ey cüvān-ı şīrīn-zebān ḫaber vir ki insāna sebeb-i [2]ḫˇārī ve bāʿ iṯ-i şermsārī ne nesnedür.” Cevāb virdi ki: “Ḫˇārlıḳ ṭamaʿ u āzdan ve ʿizzet anlara iḥtirāzdandur. [3]Bī-ṭamaʿ olan merd ser-firāz ve devlet ḳapusı añа güşāde vü bāz olur.” Çün sulṭān bu cevābı işitdi [4]**Şāh**’uñ başına cevāhir niṯār itdi yine eytdi: “Eyt ki ādemīnüñ endūh u ġamı neden ve ġuṣṣa vü elemi ne şeydendür.” [5]**Şāh** eytdi ki: “Ḥırṣ u āz ve emel-i dūr u dırāz ḳalb-i insāna ġam u endūh ḳapusın bāz ve ferāġ-ı ḫāṭır [6]derīçesin firāz itmişdür. Her kimüñ ki ḥırṣ u āzı kemdür aṣḥāb-ı ʿörf ḳatında ol kimse bī-ġamdur.” Ḥāṣıl-ı kelām [7]her suʾāli ki şāh-ı cinnī eylerdi **Şāh Celāl** cevāb-ı bā-ṣavāb virüp dürr ü cevāhir niṯār iderdi. [8]Pes sulṭān **Şāh**’uñ nuṭḳ-ı maṭbūʿ ve kelām-ı ḫūb-maṣnūʿ ına ḥayrān olup kendü kendü ile eytdi ki: “[9]Ṣūret ü maʿ nāyı böyle cemʿ itmiş ve ẓāhiri bāṭında bunuñ gibi derc itmiş kimse yoḳdur.” **Şāh Mihr-ārā** bu ḫayāl ü rā [10]üzre idi ki **Cemāl**’den ḫaber geldi ki ol **Şāh**-ı ādemī ile **Pīr-efken**-i cinnī ʿarṣa-i gülşende cebe vü [11]cevşen giyüp ceng ve feżā-yı bāġı ḳan ile lāle-reng idüp her ḳanġısı ki ḫaṣma ẓafer bula başını gövdesinden cüdā [12]ve merdlik mevācibini edā ḳıla. Çün **Şāh Celāl** emr-i **Cemāl** gūş itdi sīnesi deryā gibi cūş itdi [13]ve cevşen-i zerkārı giydi ve miġfer-i būlādı başına ḳodı ve kemer ü ṭīġi miyānına ṣaldı ve efʿ ī-i nīzeyi [14]eline aldı ve ilerü varup **Mihr-ārā**’ya duʿ ā ve medḥ ü ṣenā idüp didi ki: “Ey şāh-ı ʿālem

Mıṣrāʿ :

[feʿ ilātün / mefāʿ ilün / feʿ ilün]

1 Görme sen ʿālem içre ġuṣṣa vü ġam

Neṣr:

[15]**Pīr-efken** ben bī-günāha çoḳ cevr ü cefā ve ḥadden ziyāde taʿaddī vü ezā itmişdür. Ḥālā [16]Şāh-ı mülk-i **Ḳāf** ṭarafından anuñ ile ceng ü maṣāf itmek emr olındı, imdi eger ceng içinde elümde [17]tebāh ola **Ḥażret-i Şāh** ben şikesteden bir günāh bilmeye." **Mihr-ārā** eytdi: "Ey cüvān-ı bā-ferheng ṣulḥ ṣulḥdür [18]ve ceng ceng. Kūh-ı **Ḳāf** ve cümleten bu eṭrāfda hemān bir merddür ol daḫı **Pīr-efken** ferddür. Eger ol [19]senüñ elüñde helāk ola ġayr-ı cinnīlerden saña ne bāk ola." Çün **Celāl** vāḳıf-ı ḥāl oldı **Şāh**'uñ [20]elin būs ḳılup ayaġına rūy-māl oldı. Baʿdehu ḳaṣr cānibine bir secde idüp dīdelerin giryān ve ol zemīn-i [21]pākden bir ḳabża ḫāk alup derūn-ı ceyb ü girībān itdi ve kendü kendüye ḫiṭāb idüp eytdi: "Ey cism [22]ü ten ve ey aʿżā-yı beden ölümden ne bāk ḳılursın ki āḫirü'l-emr ḫāk olursın. Maʿşūḳ yolında ḫāk [23]olasın andan yegdür ki ansuz helāk olasın." Çün **Şāh Celāl** miṣāl-i dürr ü lāl [24]sözler söyledi **Pīr-efken** daḫı güft ü gūya āġāz eyledi ve eytdi: "Ey küstāḫ-ı nā-bekār ilerü gel [25]tā ki başuñı kesem ve anı tirgüme aṣam ve Cezīre-i **Ḥāl**'de olan ḫāk-i müşkīni senüñ [26]ḳanuñ ile rengīn idem." Çün **Celāl** anuñ lāf u güzāfını işitdi bī-iḫtiyār bir ḫande itdi ve nīzesin [27]eline alup hevāya atdı ve yine ṭutup birḳaç dürlü oynatdı ve ṣanʿat gösterüp silāḥ-şorlıḳ itdi. **Cemāl** [28]daḫı ḳaṣr üzerinden temāşā ḳılur ve **Celāl**'üñ hünerlerinde ḥayrān ḳalurdı. Baʿdehu eline ḳılıc alup şīr-i ner gibi meydān [29]ortasına geldi ve ḫaşm-ı bed-ḫˇāhuñ öñin aldı. **Pīr-efken** daḫı gürz-i girānın eline aldı ve baş üzre bir niçe kerre [30]şaldı. Baʿdehu meydān başına gelüp serv-i çemen-miṣāl ṭurdı ve iki ṭaraf birbirine naẓar idüp ḫaşmını oñat gördi. [31]Pes **Pīr-efken** yirinden ḳopdı ve gürz-i girānın yirinden ḳapdı ve diledi ki **Şāh**'uñ başına bir ḍarb urup [32]helāk ve ḳāmet-i servin berāber-i ḫāk ide. **Şāh** daḫı tevekkül-i Ḥaḳḳ idüp siperi ile merdāne defʿ ve bir kerre meydānı ḳaṭʿ [33]idüp **Yemne-cādū** şemşīrin çekdi ve şīrāne bir naʿra-i bülend idüp depesine eyle çaldı ki miṣāl-i Kūh-ı **Ḳāf** [34]olan şaḫṣuñ nāfına gelince iki böldi. Pes **Pīr-efken** tīġ ile iki pāre oldı ve bir dıraḫt-ı bülend gibi yire [35]inüp ruḫ-ı gül-gūnı giyāh-miṣāl şoldı. Şāh **Mihr-ārā** çün ki **Celāl**'üñ ḍarbın gördi ḥayrān olup elin başına urdı [36]ve ʿasker-i ceng-nihādına ḫavf düşüp berg-i ḫazān-miṣāl lerzān ve ḳuvvet ü ḳudretine taʿaccüb idüp ḥayrān oldılar.

[MECLİS]

[213b]

[1]Ve çün **Cemāl** Ḳaṣr-ı Āl'den tīġ-i **Celāl**'i müşāhede ḳıldı gül gibi güldi ve ġonçevār ḫandān oldı ve bir ḫilʿat-i ḫāṣ götürüp iltifātı ile **Celāl**'i şādān ḳıldı. **Mihr-ārā** daḫı egerçi **Pīr-efken**'üñ helākinden [2]derdnāk idi lākin bī-iḫtiyār **Şāh**'a taḥsīn ve hezār āferīn oḳudı. Sulṭān-ı **Ḳāf** ġarḳ-ı ḫūn-āb ve cümleten [3]perīlerüñ dīdeleri pür-āb olmış idi lākin **Cemāl**'üñ

ḫışmından kimsenüñ dem urmaġa zehresi ve aġzın [4]açmaġa çāresi yoġdı. **Pīr-efken**-i miskīn daḫı dīde-i pür-ḫūn ve dil-i pür-enīn ile bu ʿālemden gitdi.

[5]Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Böyledür ḥāl-i günbed-i eflāk
Ser-i şāhānı eyler āḫiri ḫāk

2 Çün döner āsyāb gibi gerdūn
Ögidür ḫalḳı ṭurmayup dün gün

3 [6]Her kesek pāresi reh ü kūyuñ
Ruḫıdur bir cüvān-ı gül-rūyuñ

4 Daḫı her ẕerre ḫāki hāmūnuñ
[7]Ḫaddidür bir nigār-ı ḫoş-mūnuñ

5 Çarḫ altında k'oldu mīnāfām
Hīç ḳalmaz meger ki nīgū-nām

6 [8]Āferīn ol kese ki nām ḳodı
Yā bunuñ gibi bir kelām ḳodı

Neṯr:

Çüñ **Pīr-efken**, **Celāl** elinde küşte [9]ve baḫt-ı iḳbāli ber-geşte oldı **Şāh** ṣad hezār ʿöẕr ile **Mihr-ārā** ḳatına geldi ve duʿā vü ṣenā idüp iʿtiẕār [10]ḳıldı ve eytdi ki: "Ey **Şāh**, **Pīr-efken** içün baña rencīde olup āh itme çün bu ḳażiyye emr-i **Şāh** ile [11]olmışdur, bu bendeden günāh bilme ki cān ʿazīz ve tīġ ḥadd-i ẕātında tīz olup ḫaṣmdan ḳaçmaḳ merdlik degül [12]ve meydān güninde ḫasma fürṣat virmek cüvān-merdlik degüldür." **Mihr-ārā** eytdi: "Ey cüvān bu ceng ü meydāndur [13]sende günāh olmayup maḥżan ḳażā-yı Ḥażret-i Allāh'dur." Böyle diyüp yirinden ḥareket itdi ve Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ** cānibine [14]yüriyüp gitdi. **Şāh** daḫı **Feylesof-ı ʿAyyār** ile Ḥücre-i **Tevfīḳ** ṭarafına reftār ḳıldı.

[15]CEMĀL CELĀL'İ ḲALʿA-İ ḲIṬMĀR'A GÖNDERDÜGİ VE ḲIṬMĀR CELĀL ELİNDE GİRİFTĀR U HELĀK OLDUĠIDUR

[16]Nāḳil-i ḥikāyet rivāyet idüp eydür ki:

Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Murġ-ı rūḥum ḫalāṣ olup tenden
Riştesin ḳaṭʿ idüp bu meskenden

2 [17]Eyleyüp terk-i cism-i ẓulmānī
Eyledi seyr-i mülk-i rūḥānī

3 ʿArż olındı aña ḳuṣūr-ı felek
Seyr ḳıldı anı miṣāl-i melek

4 [18]Yol bulup tā ki ʿarş-ı aʿlāya
Naẓar itdi çü levḥ-i mīnāya

5 Gördi aḳlām-ı ṣunʿ idüp taḥrīr
Ḳıṣṣayı böyle eylemiş taṣvīr

[19]Neṯr:

Ki çün **Pīr-efken** terk-i cism ü beden idüp sālik-i rāh-ı ʿadem ve vālī-i iḳlīm-i peşīmānī vü nedem oldı, **Cemāl** Ḳaṣr-ı [20]ʿ**Aḳīḳ** içinde ḫoş-dil ve bāde-i ʿışḳ-ı **Celāl** ile mest ü ḳanzil olup şeb ü rūz sāz u söz ile [21]elinde cām-ı gül-gūn reng ve öñinde deff ü nāy ü çeng olup Ḳaṣr-ı ʿ**Aḳīḳ** āftāb-ı cemālinden pür-nūr ve ʿūd u ʿanber ile [22]pür-naġme vü buḫūr oldı. Her ṭaraf bir meşʿal ile pür-tāb ve eṣnāf-ı murġ sīḫ-i sīm üzre kebāb olmış. [23]Aṣl-ı meşʿal dil-i pür-şevḳ-i **Cemāl** idi ki içinde şuʿle-i ʿışḳ **Şāh Celāl** idi. [DER-KENAR]Ol ṣanem-i lāle-ʿiẕār taḫt-ı pīrūze-i zerkār üzre ḳarār itmiş lākin tenevvür-i sīnesin şuʿle-i ʿışḳ-ı pür-nār itmiş idi. **Mihr-ārā** daḫı ol ṣanemüñ öñinde [24]oturmış ve şevḳ ü ṣafā ile eline cām-ı muṣaffāyı getürmiş idi. Nā-gāh **Cemāl**-i müşkīn-ḫāl [25]pederine ḫiṭāb ve nevʿan ṣūret-i ʿitāb idüp eytdi: "Ḥālā altı yıldur ki seni ʿasker-i bī-şumār ile ḥiṣār-ı [26]Ḳıṭmār'a gönderdüm. Bu ḳadar müddet içinde ne ḥiṣārı feṯḥ itdüñ ve ne **Ḳıṭmār**-ı nā-bekārı ele getürdüñ. [27]Bu kerre bu mühimm içün **Celāl**'i irsāl ideyin ve aña bu maṣlaḥatuñ itmāmın emr ḳılayın. Tā ki varup **Ḳıṭmār**'uñ [28]ḫorṭūmına bir yular geçüre ve ol melʿūnı benüm ḥażretüme yidüp getüre." Çün **Mihr-ārā**, **Cemāl**'üñ kelāmın işitdi [29]tevāzuʿ idüp eytdi: "Ey nūr-ı dīde-i cān emr ü fermān senüñ ve devlet ü ʿulüvv-şān ẕāt-ı [30]salṭanat-nişānuñdur." Pes **Cemāl**, **Dil-şād**'a eytdi: "Ey **Dil-şād**

Celāl-i nā-murāda var ve benüm emrümi aña iẓhār eyle [31]ki yine ceng içün ḥāżır ve bir maʿrekeye daḫı mübādir olup ehl-i **Ḳāf**'a iẓhār-ı hüner ve şemşīr-i tīzüñ [32]evcinden bu eṭrāfa neşv-i şerer eyle. Ḥālā **Ḳıṭmār**-nām bir dīv-i şirretkār ve bir cinnī-i bed-tebār var ki bir bülend [33]ḥiṣārı ve bir ḳalʿa-i üstüvārı olmaġla ṭuġyān ve benüm emr-i vācibü'l-ittibāʿuma ʿişyān üzredür. Pes [34]gerekdür ki ol bī-hüner ü leşker-i bī-feri ile ceng içün ol ḳalʿa-i senge varasın ve meʾmūr olduġın

[214a]

[1]ḫıdmeti kemā-yenbaġi göresin. İmdi Ḥażret-i Ḥaḳ'dan tevfīḳ ṭaleb eyle, ola ki ol bed-baḫtı Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ**'e [2]zinde getüresin ve kemend ile beste ḥażretüme yitüresin." Pes **Dil-şād**-ı selīm-nihād pāy-i taḫtı öpdi ve fi'l-ḥāl [3]**Şāh Celāl**'üñ ḫużūrına yitdi ve **Ḥażret-i Cemāl**'üñ emri ne ise eytdi. Çün **Celāl** ḥükm-i **Cemāl**'i işitdi elin başına [4]ḳoyup eytdi: "Her emr ki cānib-i dil-berden ve ol ṣanem-i semen-berdendür cān u ser ile ṭābiʿ [5]bir bende ve derūn-ı dilden muṭīʿ ü ṭāyıʿ bir ser-efkendeyem. Ḥālā baña bir delīl ve bir reh-nümā-yı sebīl [6]gerek ki beni ol ḥiṣāra delālet ve ol dīv-i **Ḳıṭmār**'a beni hidāyet eyleye." Pes **Dil-şād** der-ḥāl **Ḥażret-i Cemāl**'e gelüp [7]**Şāh**'uñ ḫaberin naḳl u beyān ve emrine kemāl-i iṭāʿatini ʿayān idicek **Cemāl** ʿayyār-ı mekr-pīşesi olan **Dūr-endīş**'e [8]eytdi: "Ey **Dūr-endīş**-i ḥīle-kīş **Celāl**'üñ yanınca bile git ve anı **Ḳıṭmār** ḳalʿasına delālet it ve anuñ ṣoḥbetinde dāʾim [9]ve ḫıdmetinde ḳāʾim ol. Tā ki ol ādemī-zād dīvler ile ceng ve ḍarb-ı tīġ ile [10]żabṭ-ı ḳalʿa-i seng idüp **Ḳıṭmār**-ı nā-bekārı ele getüre ve bend idüp benüm āṣtāneme yitüre." Pes **Dūr-endīş**, [11]**Şāh Celāl**'e gelince **Şāh**, **Fīl-peyker**'i eyerlemiş ve bāt ve yarāgını ḥāżırlamış idi. [12]Ol daḫı fi'l-ḥāl gelüp didi ki: "Ey **Şāh** ol māh emr itmişdür [13]ki bu bende sizüñ ile hem-rāh olam ve bu yolda cenābuñuza delīl olup ḫıdmetüñüz ḳılam." **Şāh** eytdi: "Bize ʿaẓīm-i [14]devlet ve kemāl-i saʿādet ola ki senüñ gibi yār-i hem-ṣoḥbet ola." Pes **Şāh**-ı nāmdār **Fīl-peyker**'e süvār [15]ve **Dūr-endīş** ve **Feylesof-ı ʿAyyār** rikābında ṣabā gibi tīz-reftār oldı lākin ol maʿhūd olan ḫırḳa vü külāh [16]u kefşi **Şāh** bile aldı ve **Fīl-peyker**'üñ eyeri altında nihān ḳıldı. Bu vech üzre gitdiler tā ki deryā kenārına [17]yitdiler fi'l-ḥāl bir gemi peydā olup Ḫusrev-i nāmdār ve **Fīl-peyker** ve iki ʿayyār ol gemiye girdiler ve deryā üzerinde [18]altı gün gidüp baʿdehu bir ṣaḥrāya irdiler. Pes yine **Şāh**, **Fīl-peyker**'e süvār oldı gūyā ki ḳamer merkeb-i sipihr üzre üstüvār oldı. [19]Kūh u ṣaḥrā ḳaṭʿ idüp giderdi ve her anda ʿacāʾib ü ġarāʾib görüp taʿaccüb iderdi. Dıraḫtlar görürdi ki yapraḳları gümüş [20]ve aġacı zer ve yimişleri sitāreler gibi lākin her bār ki el ṣunup almaḳ diler idi ol dıraḫtlar ele gelmeyüp görinmez [21]olur idi. Görinen eşkāl rūḥānī olup cismānī degül idi, maʿnevī olup ṣūrī degül idi. [22]Çün bu vech üzre on gün gitdiler bir maḥalle yitdiler ki ol kūh-ı siyāh ve ḳalʿa-i dīv-i tebāh göründi. [23]Pes **Dūr-endīş**

ilerü gelüp eytdi: “Ey **Şāh** uşda ḳalʿa-i siyāh nümāyān ve ḥiṣār-ı **Ḳıṭmār** ẓāhir ü ʿayān [24]oldı.” Pes çün ḳalʿaya yaḳīn geldi ve anuñ vażʿ-ı ġarībine naẓar ḳıldı **Fīl-peyker**’i ṣaḥrāda otlamaġa [25]ṣaldı ve ol mühre-i maʿhūdı eline aldı. Baʿdehu **Şāh Celāl**, **Dūr-endīş**’e eytdi: “Ey **ʿAyyār** sen bunda **Fīl-peyker** [26]yanında ḳal ki ben ilerü giderem ve Ḥaḳḳ’uñ ʿavni ile idecegüm iderem. Bu ḥiṣāra bir kerre naẓar ideyin [27]ve **Ḳıṭmār** ile ne yirden ceng iderüz anı göreyin.” Pes **Dūr-endīş**, **Şāh**’uñ atı yanında ṭurdı ve **Şāh** [28]**Feylesof-ı ʿAyyār** ile ḳalʿa cānibine gidüp ḫırḳa vü kefş ü külāhı bile götürdi. Ḳalʿaya yaḳīn [29]varıcaḳ gördi ki sekiz yüz arış bir ḫandaḳ ḳazılmış ve anuñ içine aġzına berāber şu şalınmış ve ol [30]ḫandaḳ dāʾiresinüñ içinde bir kūh-ı siyāh vāḳiʿ olmış ki evc-i āsmāna baş çekmiş ve ol kūhuñ üzerinde [31]bir ḥiṣār-ı üstüvār binā olınmış ki ḳulleleri Züḥal ü Keyvān’a çıḳmış ve **Mihr-ārā**’nuñ ʿasker-i bī-ḳıyāsı ol şu kenārında [32]ṭurmış ve cümlesi ʿāciz olup oturmış. Pes **Şāh**-ı pür-intibāh [DER-KENAR]ʿ **Ayyār**’a eytdi: “Ey yār çün ki ben ḳalʿa içine girem ve tīġ çıḳarup naʿra uram sen daḫı siḥrüñ ile ḳalʿ anuñ başına çıḳup dīvlerüñ başına āteşler yaġdur. Pes fi’l-ḥāl ol kefşi ayaġına ve ol külāhı başına [33]giyüp bir an içinde ol ḫandaḳdan geçdi ve külāh-ı ḫāṣiyyeti ile anı hīç kimse görmeyüp ḳalʿa ḳapusına geldi ve ism-i [34]aʿẓam oḳuyup pūlād ḳapusın açdı gördi ki bī-ḥadd ü bī-ḳıyās dīvler ṭurmış ve baʿżı meclis ḳurup [35]oturmış lākin cümleten gözleri baġlanup gözleri **Şāh**’ı görmezler ve gelüp içerü girdüginüñ ḫayāline irmezler. Pes bunlaruñ arasından [36]geçdi ve ṭoġrı **Ḳıṭmār**’uñ ḳaṣrına üşdi ve **Yemne-cādū** şemşīrin çıḳarup her ḳanġı dīve ki urdı iki biçdi.

[214b]

[1]Vaḳt vaḳt naʿra urup dir idi ki benüm **Şāh Celāl**, küşende-i **Yemne** ve **Şemṭāl**. Dīvler ol mehīb ṣadāyı işidürler [2]lākin ṣāḥib-i ṣadāyı görmezler idi ve **Feylesof-ı ʿAyyār** daḫı bir murġ ṣūretinde ḳalʿanuñ depesine çıḳup [3]ḳar miṣālinde āteşler yaġdurur ve dīv ʿaskerini ol āteşler ile yandururdı. El-ḥāṣıl dīvler bir belā [4]nāzil oldugın görürler ve kimi āteş ve kimi tīġ ile ölürler ammā ol belālar nireden gelür bilmezlerdi [5]ve aña bāʿiṣ olanı görmezler ve añlamazlardı ve bi’l-cümle ḥiṣāruñ içi naʿra ile ṭoldı ve ḳubbe-i eflāk dīvler [6]feryād u ġulġulesi ile pür oldı. Şöyle ki ḥiṣāruñ içi dīvlerden pāk olup cümlesi ṭuʿme-i şemşīr-i tābnāk ve suḫte-i [7]āteş-i sūznāk oldı ancaḳ ḳaṣr içinde **Ḳıṭmār**-ı nā-bekār ḳaldı. Pes **Şāh** ḳaṣr içine girdi ve mānend-i şīr [8]elinde ḫancer ü şemşīr **Ḳıṭmār**’uñ ḳatına irdi. Pes dīv-i laʿīn şuʿle-i tīġ-i āteşīni gördi lākin ṣāḥibini [9]görmedi. Eyle olıcaḳ **Şāh**-ı dilīr mānend-i şīr bir naʿra urup eytdi: “Ey nā-bekār elüñ baġla ve illā [10]tīġ-i āteş-bārum ile yüregüñ ṭaġıla.” Pes dīv-i laʿīn ellerin bir yire getürdi ve **Şāh** arslan postından bir kemend ile [11]bend idüp boynuna bir pālheng geçürdi ve yederek ḳalʿa ḳapusından ṭaşra çıḳardı.

[MECLİS]

[12]Pes **Şāh** başından külāh-ı mekri giderdi ve mānend-i āftāb olan ruḫ-ı zībāsını peydā idüp gösterdi. **Feylesof-ı ʿAyyār** [13]rişte-i pālhengi eline aldı ve ṭūṭī gibi **Şāh**'uñ medḥ ü ṣenāsında şekker-bār oldı. Pes **Şāh**-ı pākīze-kīş naʿra [14]urup eytdi: "Ey **Dūr-endīş**, **Fīl-peyker**'i anda ḳo ve sen bu cānibe gel yitiş." **Dūr-endīş** daḫı **Şāh**'uñ ḥużūrına geldi [15]ve **Ḳıṭmār**-ı siyehkārı **Şāh**'uñ elinde esīr ve beste-i kemend ü zencīr göricek **Şāh**'uñ ne dil-āver idügin bildi. [16]Pes **Şāh**'a hezār āferīn oḳuyup **Mihr-ārā** sipāhı daḫı **Şāh**'ı mānend-i peleng ve tīġ-i ḫūn-ḫˇārını gül-reng [17]göricek bir uġurdan üşdiler ve ḫāk-i ḳādemine düşdiler. Cümlesi **Celāl**'üñ vehminden lāl ve ḫavfı ile sīneleri [18]māl-ā-māl oldı. Pes **Şāh** bunlara eytdi: "İşbu bülend ḥişār pür-gevher ü dīnārdur. İmdi bu ḳadar genc ü mālı [19]yüklenüp aluñ ve Cezīre-i **Ḥāl**'e getürüp gelüñ." Rāvī eydür ki **Mihr-ārā**'nuñ anda olan [20]ʿaskeri üç yüz biñ dīv ü perī idi. Cümlesine ol cevāhir ü zerden bār ve anlara **Dūr-endīş**'i [21]serdār idüp Gülşen-i **Ḥāl** ve Ḳaṣr-ı **Āl** cānibine gönderdi ve kendüsi **Fīl-peyker**'e süvār ve pālheng-i **Ḳıṭmār**'ı [22]**Feylesof-ı ʿAyyār** eline virüp geldükleri yoldan gitdiler ve az müddetde Gülşen-i **Ḥāl**'e yitdiler. Çün [23]Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ** ıraḳdan ʿayān ve anda Ḥücre-i **Tevfīḳ** nümāyān oldı **Dūr-endīş**, **Cemāl**'üñ ḫażretine varup aḥvāl-i **Ḳıṭmār** ve ceng-i **Celāl**-i nāmdārı [24]bir bir beyān ḳıldı. **Mihr-ārā** çün ḫaber-i **Celāl**'i taḥḳīḳ itdi ḥālinde ḫayrān olup **Cemāl** öñinde bī-iḫtiyār aña duʿā itdi [25]ve ol zer ü gevher **Cemāl**'üñ ḥużūrına taḳdīm ve cümleten ḫazīneye teslīm olınup **Celāl** daḫı bir hefteden ṣoñra [26]Gülşen-i **Ḥāl**'e vāṣıl ve Ḥücre-i **Tevfīḳ**'e dāḫil oldı. Pes **Mihr-ārā** pāy-i ḳaṣra gelüp oturdı ve leşkeri eṭrāfına [27]gelüp ayaġ üzre ṭurdı. Pes **Celāl** māh-ı ruḫsāra irdi ve **Feylesof-ı ʿAyyār Ḳıṭmār**-ı nā-bekār ile ḥużūrına [28]girdi. **Şāh Celāl** çün **Mihr-ārā**'yı gördi duʿā idüp taḫt-ı pīşgāhını kirpigi ile süpürdi ve çün [29]**Mihr-ārā**, **Ḳıṭmār**'a baḳdı tebessüm idüp ḫande ile başına ḳaḳdı ve eytdi ki: "Ey **Ḳıṭmār**-ı müstemend [30]esīr ü bend ve beste-i zencīr ü kemend olmışsın." **Ḳıṭmār** eytdi: "Buña sebeb **Celāl**'üñ tīġ-i tīzi şemşīr-i ḫūn-rīzidür [31]ve illā ʿasker-i **Cemāl** ber-bād u ḫayāl ve rūz-ı ḥaşre dek muḥāṣara itseler bañā ẓafer bulmaḳ muḥāl idi." **Şāh Celāl** [32]**Ḳıṭmār**'uñ bu küstāḫlıġın gördi miyānından tīġ-i tīzi çeküp bir kerre urdı. Şöyle ki kellesi teninden cüdā ve ḳanından [33]ol meydānda cūylar peydā oldı. Çün **Mihr-ārā** bu zūr-ı bāzūyı gördi ve bu ḳuvvet ü tīz-destligi müşāhede ḳıldı [34]**Şāh**'a taḥsīn-i bī-şumār ve āferīn-i bisyār idüp bir ḫilʿat-i zerkār ve bir cāme-i pür-naḳş u nigār giydürdi

[215a]

[1]ve **Cemāl** daḫı bir ḫilʿat-i fāḫire-i pür-zer ve tīġ ü ḫancer ü efser ile teşrīf ve ḫaber-i luṭf u iltifāt ile talṭīf itdi. [2]Baʿdehu **Şāh**-ı cin Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ**'e gitdi ve **Şāh Celāl** Ḥücre-i **Tevfīḳ**'i teşrīf itdi.

[3]MURĠ-I SAʿĀDET CELĀL'ÜÑ BAŞINA ḲONDUĠI VE CEMĀL İÇÜN ḪUṬBE-İ NİKĀḤ OḲUNDUĠIDUR

Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 [4]Sāḳiyā vaḳt-i ʿayş oldı yine
Şīşe pür ḳıl ki ʿıyd geldi yine

2 Vaḳt-i şādī durur çü ġam geçdi
Mevsim-i miḥnet ü elem geçdi

3 [5]Baḫt-ı ber-geşte rām olısardur
Kār-ı ʿāşıḳ be-kām olısardur

4 Sāḳiyā sāġar-ı mey ār u biyā
Ki virür mey çerāġ-ı rūḥa żiyā

5 [6]Çün ki oldı ümīd-i vaṣl-ı Cemāl
Sākiyā ṣun bize piyāle-i āl

6 Muṭrıbā çeng ü ʿūduñı sāz it
Dem-i ḫoş-būyuñ aña dem-sāz it

7 [7]Bezm-i şāh-ı cihānda nuṭḳ eyle
Naġmeñ içre bu nükteyi söyle

8 Ki şehā rūy-ı maʿnīye naẓar it
Ẓāhiri terk ü bāṭına güẕer it

9 [8]Ṭabʿ-ı pāk ü dürüst fehmüñ ile
Dāniş ü ʿilm-i neṣr ü naẓmuñ ile

10 Sırrını ḳıṣṣanuñ idüp tevżīḥ
Eyle naḳd-i maʿānī[y]i tenḳīḥ

11 [9]Daḫı ey muṭrıb-ı nevā-perdāz
ʿArż it ol şāha kim odur mümtāz

12 Di ki dāʿī-i devletüñ be-devām
Ki aña **Şeyḫ Muṣṭafā**'dur nām

13 [10]Niçe demdür ki ṣubḥ u şām müdām
Terceme ḫıdmetinde itdi ḳıyām

14 Gāh naẓm itdi dürr ü cevherler
Neşr ider gāh lüʾlüʾ-i terler

15 [11]Nice dür kim dür-i laṭīf-i buḥūr
Nice lüʾlüʾ ki lüʾlüʾ-i menşūr

16 Naẓmıdur medḥ-i Şāh-ı bā-iclāl
Neşridür **ḳıṣṣa-i Cemāl ü Celāl**

17 [12]Ẓāhirīdür ḥikāyet ü ḳıṣṣa
Līk maʿnīsidür ḳamu ḥiṣṣe

18 Umaram pādşāh-ı devlet ü dīn
Kendüye ẓāhir ola rūy-ı yaḳīn

19 [13]İde bu ḳıṣṣadan sürūr u ṣafā
Bula ḳalb-i şerīfi luṭf-ı cilā

20 Pes ol āyīne-i mücellāda
Yaʿni levḥ-i dil-i muṣaffāda

21 [14]ʿAks ide bu mütercim-i miskīn
Ola manẓūr-ı şāh-ı bā-temkīn

22 İltifātına anı maẓhar ide
Dāʿi-i ḫāṣṣ idüp muvaḳḳar ide

23 [15]Ḥāliyā **ḳıṣṣa-i Celāl ü Cemāl**
Demidür kim bula tamāmı kemāl

24 Niçe yıldur ki derdmend Celāl
İder ümmīd ü ārzū-yı viṣāl

25 [16]Yiridür ola vaṣl ile ḫurrem
Gele şādī vü gide hemm ile ġam

26 Ki olur hicrüñ āḫirinde viṣāl
İrişür ḥicr ü ḳahra luṭf u cemāl

Neṯr:

[17]Rāvī-i ḳıṣṣa-i Celāl ḥikāyet-i ḳażiyye-i viṣāl idüp eydür ki çün **Şāh**-ı **Ferd**, **Ḳıṭmār**-ı nā-merdi ḳatl idüp berāber-i [18]ḫāk u gerd itdi Ḥücre-i **Tevfīḳ**'i yine maḳām ve defʿ-i ġam-ı hicrān içün ʿale'd-devām şürb-i müdām itdi ve māh-pāre-i [19]Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ** daḫı ḫayāl-i **Şāh Celāl**'i refīḳ ve viṣāli içün dāʾimā fikr-i daḳīḳ itdi. [20]Egerçi kim ẓāhiren ʿişve vü nāz iderdi ammā ḥaḳīḳatde ḫayāl-i **Celāl**'e ḳarşu tażarruʿ u niyāz iderdi. Ol māh-ı enver dāʾimā [21]āyā **Şāh**'ı nice der-ber eylerem diyü fikr ü endīşe ider rūzgārını bu mülāḥaẓa ile ṣarf idüp [22]giderdi. Meger bir ṣabāh taḫt üzre otururdı ve **Ferruḫ-baḫt** pāy-i taḫtda ṭururdı pes aña [23]ḫiṭāb idüp didi: "Ey dāye-i mihrbān ve ey māder-i şefḳat-nişān dün gice ḫᵛāb görürem ki felek ṭarafından [24]bir **Hātif** ḫiṭāb idüp eydür ki: "**Cemāl** ʿuşşāḳına ẓulm-i bisyār ve cevr-i bī-şumār ider. Ḫuṣūṣan **Celāl**-i [25]miskīne ve ol ʿāşıḳ-ı zār-ı pür-enīne [DER-KENAR]hicr ü firḳati ile eẕiyyeti ikṣār ider. Bu cevrüñ veḫāmetinden ḳorḳmaz mı ve bu cefānuñ şeʾāmetinden vehm eylemez mi." İmdi ey dāye Ḫudāvend-i cihāndan tersān ve Ḫālıḳ-ı ins ü [26]cāndan hirāsān olup ne ḥālet idecegüm bilimezem ve bu emr-i müşkile bir çāre ḳılımazam." **Ferruḫ-baḫt** eytdi: "[27]Ey āftāb-ı devlet ve ey māh-tāb-ı evc-i saʿādet tāc u taḫt kāmuñ ve ṭāliʿ ü baḫt merāmuñ üzre olsun. [28]Sen cümle-i mülküñ pādşāhı ve ṣāḥib-i leşker ü sipāhı olup pederüñ daḫı bir çākerüñ ve cinn ü perī [29]fermān-berüñdür. Çarḫ-ı felek saña ṣıdḳla bende-i fermān ve her nice emr iderseñ ḥükmüñ revāndur. Bu bābda daḫı her ne [30]emr itseñ olur ve her nice ḥükm itseñ vücūd bulur." Pes **Cemāl** eytdi: "Ey dāye ḳalḳup **Mihr-ārā**'ya git ve anuñ [31]ḥużūrında benüm bu vāḳıʿamı eyt ve söyle ki egerçi şimdiye dek ser-keş olup kimse ile vaḳtüm ḫoş olmaz idi lākin ḥālā [32]bu vāḳıʿa bāña ʿaẓīm vehm ve Ḫudāvend-i cihāndan ziyāde ḫavfʿārīż olup şimdiye dek olan cevr ü ẓulme peşīmān [33]ve benden ṣādır olan eẕiyyet ü cefādan rū-gerdān olup emr-i Ḫaḳḳ'a ḳāʾil ve peder-i ʿazīzüm rıżāsına māʾil oldum [34]ammā benüm ḳaṣrumda ḥālā bir bāz-ı bülend-pervāz vardur ki anuñ nāmı murġ-ı **Saʿādet** ve fi'l-ḥaḳīḳa emr-i Ḫaḳ'la ilhām bulmış bir bāz-ı devletdür.

[215b]

[1]Pes her kim dīdāruma ʿāşıḳ ve ʿışḳumda tamām-ı ṣādıḳdur Cezīre-i **Ḫāl**'e gelsün ve meydāndan bir maḥalli kendüye maḳām [2]ḳılsun. Baʿdehu murġ-ı saʿādet Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ**'den

perr ü bāl açsun ve ʿuşşāḳuñ üzerlerinde ṭolanup uçsun. [3]Āḫirinde ol bāz-ı bülend-pervāz ḳanġı ʿāşıḳuñ üstine döner ve her kimüñ [4]başına ḳonarsa ḥaḳīḳatde baña zevc-i ḥelāl ve vāṣıl-ı viṣāl-i **Cemāl** oldur." Pes dāye fi'l-ḥāl **Mihr-ārā** [5]ḥużūrına yitdi ve aḥvāl-i **Cemāl**'i bi't-tamām eytdi. Çün şāhenşāh bu ḳıṣṣadan āgāh oldı, eytdi: "Ey [6]dāye şöyle ki **Cemāl** rām ola ve cinn ü insden bir ferd ile ārām bula. Hīç aña **Celāl**'den ġayrı lāʾiḳ ve kendüye [7]zevc olmaġa andan muvāfıḳ olmaz. Cinnīler cemīʿan helāk ve ruḫları firāḳında ḫāk olsunlar. Başlarından [8]hevā vü heves gitsün ki aña lāʾiḳ olan **Celāl**'dür ṣafāsın ol itsün. Pes dāye **Cemāl**-i leṭāfet-māye ḥużūrına gelüp [9]**Mihr-ārā**'dan ḳabūl ü rıżā ḫaberin viricek **Cemāl** gül gibi güldi ve ġonçe gibi açıldı ve eytdi: "[10]Eger ben bu ʿuşşāḳ arasında **Celāl**'i iḫtiyār ve ḥīlesüz bir kār idersem ḳıyāmet ḳopınca [11]cin arasında bed-nām ve memleket içinde rüsvā-yı ʿām oluram ammā ey dāye saña bir rāz-ı nihānī ve bir sırr-ı [12]pinhānī söyleyeyin. Ḥālā ben **Feylesof-ı ʿAyyār**'ı bir murġ-ı ṭayyār şekline ḳoyaram ve ḳaṣrum üzerinden [13]ṣalaram. Ol daḫı pervāz urup ṭayrān ider ve ʿāşıḳum üzerinde devrān iderse āḫir gelüp **Celāl**'üñ başına [14]ḳonar ve tācınuñ üstinde maḳām ṭutar, bundan ṣoñra vaṣl-ı **Celāl**'den kām alup cinn ü ins arasında [15]bed-nām olmazam." Dāye çün bu sırrı işitdi **Cemāl**'üñ bu fikr-i ṣavābını pesend itdi. Pes Ḳulle-i **Ḳāf** ve berr-i bī-dād [16]ve cümle-i eṭrāfa peykler ṣalınup emr olındı ki vaṣl-ı **Cemāl**'e müştāḳ olan ʿuşşāḳ Cezīre-i [17]**Ḥāl**'e geleler. **Cemāl** ʿarż-ı dīdār idecekdür. Her biri ol **Cemāl**-i bā-kemālden ḥiṣṣesin alalar. Çün zümre-i ʿuşşāḳ [18]bu maḳāli gūş itdiler her ṭarafdan deryāleyin cūş itdiler ve Cezīre-i **Ḥāl**'e müteveccih oldılar. Zībaḳ deryāsına [19]daḫı iẕn olıcaḳ ol sāḥilde olan duzaḳlara girüp hezār ārzū ile Gülşen-i **Ḥāl**'e [20]gitdiler ve bir hefteye dek ol maḳām-ı şerīfe yitdiler. Şöyle ki ol ṣaḥrā-yı bī-nihāyetden yüz ferseng yir cinn [21]ü perīden teng olup her biri Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ**'e nāẕır ve **Cemāl** ṭarafından emr ne ola diyü ḥāżır ṭururlar idi. [22]**Şāh Celāl** daḫı Hücre-i **Tevfīḳ**'de muntaẓır-ı ḥükm-i **Cemāl** ve müteraḳḳıb-ı luṭf-ı Ḥażret-i Ẕü'l-celāl idi. Her ṭarafdan ʿuşşāḳuñ [23]ġulġulesi evc-i semāya vāṣıl ve her derdmend müştāḳuñ velvelesi günbed-i aʿlāya muttaṣıl oldı. Anlaruñ baʿżı gözlerinden dür-[24]dānelerin dökerdi ve baʿżı zümre-i ʿışḳ ile naġmeler iderdi. Kimi cāme vü pīrehen çāk iderdi ve kimi başına [25]gerd ü ḫāk ṣaçardı. Birisi bülbül gibi ḫurūş birisi daḫı deryā gibi cūş iderdi. Bir bölügi [26]ʿüryān olup sevdāyī, bir bölügi daḫı vaḥşīler gibi ṣaḥrāyī olmış. Bir ḳavm şīrler gibi der-zencīr olmış ve bir ḳavm [27]ḥayrān u bī-tedbīr ḳalmış ve bi'l-cümle bu cümle-i ʿuşşāḳuñ naẓarı Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ**'de ve küllī himmeti **Cemāl** ṭarafından [28]ṣādır olacaḳ ḫaberi taḥḳīḳde idi. Ol cānibde daḫı ḳaṣr-ı **Cemāl** öñinde aṭlas-ı ālden bir sāyebān-ı [29]bī-miṯāl urılmış ve **Mihr-ārā** içün bir taḫt-ı zerrīn ḳurılmış olup bu eṣnāda emr-i dil-ārām ile bir laṭīf ġulām [30]ḳaṣruñ ṭamı üzre çıḳup nidā itdi ve didi ki: "Emr-i **Cemāl** ve

ḥükm-i bī-miṯāl böyle olmışdur ki ey zümre-i ʿuşşāḳ niçe müddetdür ki firāḳ çeküp rūz u şeb [31]viṣāle müştāḳ olmışsızdur ammā

Naẓm:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Ben birem siz hezār bār hezār
Cümleye mümkin olmaz olmaḳ yār

2 [32]Ḫoş dimiş bu kelāmı nuṭḳ iden
Bizden evvel gelüp bu yolda giden

3 Bir olur pīr ü yār-i cān bir olur
Ḫālıḳ-ı cümle ins ü cān bir olur

Neṯr:
[33]İmdi ḥālā benüm ḳaṣrumda bāz-ı **Saʿādet**-nām bir şeh-bāz ve bir murġ-ı bülend-pervāz olup anı bu gülşen hevāsında ıṭlāḳ eylerem ve ḳaṣr [34]ṭamında üsküfin alup ṣalaram. Perr ü bālin bāz ve biraz hevāda pervāz itdükden [35]ṣoñra ʿuşşāḳdan her ḳanġısınuñ üzerine iner ve başına ḳonarsa ol başı devletlü Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ**'i

[216a]

[1]maḳām idecek ve viṣālüm cāmından kām alıcaḳdur. Her kim ki aña bu devlet rūzī oldı iki ʿālemde saʿādet ü bihrūzī [2]buldı." Pes nigār-ı lāle-ʿiẕār muṣāḥibi olan **Sehī-ḳad**'e eytdi: "Tīz var ve **Feylesof-ı ʿAyyār**'ı ġafletden [3]uyar ve eyt ki ḥikmet ile kendüsini bir bāz-ı ṭayyār ṣūretine ḳoysun ve gelüp benüm ḳaṣrumdan uçsun ve biraz [4]vaḳt Gülşen-i **Ḫāl** ḥevāsında ṭursun ve oturan eşḫāṣ üzerlerinde devr idüp dönsün ve āḫir gelüp **Şāh** [5]**Celāl**'üñ başı üzerine ḳonsun ki netīce-i murādum bunuñ ile ḥāṣıl ve kār-ı **Şāh-zāde** bu vechle tamām u [6]kāmil olur.

[MECLİS]

[7]Pes **Sehī-ḳad**-i lāle-ḫad Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ**'den Ḥücre-i **Tevfīḳ**'e varup **Feylesof-ı ʿAyyār**'ı emr-i **Cemāl**'den ḫaberdār itdügi dem [8]**Feylesof** bir bāz-ı ḫoş-dem olup bām-ı ḳaṣr üzre ṭurdı ve tekrār emre muntaẓır olup oturdı. Pes **Şāh**-ı [9]**Ferd** ki ʿuşşāḳ arasında merd idi ḥükm-i **Cemāl** ile ḥücreden cānib-i gülşene ʿazm itdi ve **Mihr-ārā** bārgāhına [10]yürüyüp gitdi ve çün ḳaṣr öñine vāṣıl oldı gelüp **Mihr-ārā** taḫtı öñinde ḳarār ḳıldı. Pes naẓar ṣalup [11]gördi ki ol meydān-ı vesīʿada hezār-ā-hezār ʿuşşāḳ ve dīv ü cinn ü perīden bī-ḥadd ü bī-şumār müştāḳ

[12]oturmış ve niçesi ḥayret ayağı üstinde ṭurmış lākin **Şāh** çün ʿināyet-i **Cemāl**'den āgāh idi ḫāṭırı şād [13]ve dūstuñ ʿināyeti benüm iledür diyü vāṣıḳ-ı maḳṣūd u murād idi.

Naẓm:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Ṭāʿat ü maʿṣiyet ḥikāyetdür
[14]Bitüren her işi ʿināyetdür

2 Olmasa gerʿināyet ü raḥmet
Kār-sāz olımaz bize ṭāʿat

3 [15]Olsa ger raḥmet üʿināyet-i Ḥaḳ
Maḥv ider maʿṣiyetleri muṭlaḳ

Neṯr:
Nā-gāh Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ**'üñ ṭamından bir nidā [16]ve bir ḳavī ṣadā geldi ki cümleñüz ḥāżır ve her cānibe nāẓır oluñ ki murġ-ı **Saʿādet** perr ü bālin bāz [17]idüp her cānibe pervāz itdi. İmdi ol bāz-ı kār-sāz her kimüñ başına nāzil ola iki ʿālemde devlet ü [18]saʿādet bula. Pes cümlesi dīdelerin güşāde ve her biri murġ-ı **Saʿādet** benüm başuma ḳona diyü kendüsin āmāde itdi. Bunlar [19]güft ü gūda idi ki bāz ḳaṣrdan pervāz itdi ve ʿāşıḳlar ser-cümle dīdelerin anuñ [20]perrine bāz itdi. Pes ʿuşşāḳuñ eṭrāfını biraz devr itdi ve ol zümreyi bi't-tamām seyr itdi. Nā-gāh ol [21]murġ-ı **Saʿādet** ʿazīmetin dürüst ve perr ü bālin süst idüp baḫt-ı devlet-miṣāl faraḳ u ser-i **Celāl**'i [22]maḳām ve menzil-i ʿizzet ü iḥtirām itdi.

[MECLİS][123]

[23]Pes cinn ü perī arasında ġulġule ve bir ʿaẓīm velvele oldı ki bu şeref ü devlet insāna ve ibn-i Ādem-i ʿālī-şāna [24]müyesser oldı. Çün bu saʿādet ādemīye geldi cinn ü perī naẓar-ı iltifātdan girü ḳaldı. Perī vü dīvde çün ki [25]ḫıyānet oldı ādemī lāʾiḳ-ı emānet oldı ve çün ki **Cemāl** anuñ ile hem-dem oldı cemīʿ-i eşyā üzre mükerrem oldı. [26]Cinn ü perī devlet-i viṣālden berī olduḳların göricek kimi ol zībaḳ deryāsına [27]düşüp helāk oldı ve kimi kendüsini reşk āteşine atup ḫākister ü ḫāk oldı ve baʿżı daḫı dīde-i giryān ve sīne-i biryān ile [28]Cezīre-i **Ḫāl**'den çıḳup gitdi ve baʿżı vücūdın helāk idüp nā-būd itdi. **Celāl Sulṭān** daḫı [29]dil-i şādān ve rūy-ı ḫandān ile pāy-i Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ**'den Ḥücre-i **Tevfīḳ**'e varup ʿizz ü nāz ile bālā-yı taḫta çıḳup [30]oturdı ve **Feylesof-ı ʿAyyār** daḫı yine kendü ṣūretine girüp taḫt

[123] 216a'da şöyle bir derkenar bulunmaktadır:
"Bu iki meclis biri bir ṣaḥīfede ve biri daḫı bir ṣaḥīfede muḳābil ola"

öñinde ayaġ üzre ṭurdı. Bu cānibde **Ferruḫ-baḫt**, [31]**Cemāl**'üñ pāy-i taḫtın būs idüp eytdi ki: "Ḥālā ben emrüñ ile babañ **Mihr-ārā** ḳatına varayın ve **Celāl** emrinde rāy u [32]tedbīri nedür göreyin." Pes fi'l-ḥāl **Mihr-ārā** ḥużūrına geldi ve ʿarż ḳıldı ki: "**Şāhā** şimden ṣoñra **Celāl** ḥaḳḳında rāyuñ ve bu [33]ḫuṣūṣda emrüñ nedür." **Mihr-ārā** eytdi ki: "Ey **Ferruḫ-baḫt** ḫāṭırum anuñ ile şāddur ki **Şāh Celāl** gibi kimesne baña dāmād ola.

[216b]

[1]Her nesneyi ki nūr-ı dīdem **Cemāl** maṣlaḥat göre anı ẓuhūra getür ve bu ḫuṣūṣı bir daḫı baña ʿarż itmeyüp anuñ emri [2]ne ise yirine yitür." Pes dāye **Cemāl**'üñ ḥużūrına geldi ve **Mihr-ārā** cenābınuñ kelāmın ʿarż ḳıldı. Çün baḫt [3]u devlet yār ve esbāb u ʿizz ü saʿādet der-kār oldı **Ferruḫ-baḫt** [4]taḫt-ı zerkārı cevāhir-i bī-şumār ile ārāste ve ḳaṣr-ı dildārı zer-beft ü dībā-yı zer-tār ile pīrāste idüp [5]ve her manẓarasına ṭabaḳlar ile dürr ü gevher ve her ṣadr u ṣuffasına niçe müteʿaddid mücevher ḳoyup yāḳūt-ı aḥmerden micmerler içinde [6]ʿūḍ u ʿanber ile Ḳaṣr-ı '**Aḳīḳ**'i bir bihişt-i cān-perver itdi. Pes ʿulemāʾ-i çendin bir ḳaḍī daʿvet ve eşrāf-ı [7]cinn ü perī içün bir şāhāne ṣoḥbet ṭarḥ olınup **Celāl** ü **Cemāl** ṭarafından vekīller ve devlet-i viṣāle [8]delīller ḥāżır ve iki cānibden kemāl-i raġbet ve tamām-ı ṣafā-yı ḫāṭır olup ʿaḳd-i nikāḥ ve muḳaddime-i viṣāle istiftāḥ [9]olındı. Pes her gūşeden ṣadā-yı mübārek bād ile zebānlar güşād olınup āftāb-ı çarḫ-ı berīn bu emr-i bereket-ḳarīn içün [10]hezār āferīn eyledi. Pes ol gice bir meclis-i şāhāne ve bir ṣoḥbet-i pādşāhāne tertīb olınup [11]küdüretden ṣāf zeberced-i şeffāfdan yüz dāne şemʿ dāna laʿl-i aḥmerden yonılmış yüz ʿaded şemʿ

Mıṣrāʿ:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 K'anı göz görmedi işitmedi semʿ

Neṯr:

[12]ḳonılup her şemʿüñ başında bir ʿaẓīm cevher ve bir şeb-çerāġ-ı enver vażʿ olındı ki bī-fitīl ü revġan [13]şemʿ-i āsmān gibi rūşen idi. Pes şemʿler ol meclise ḳonıldı ve taḫt-ı **Cemāl** öñinde vażʿ olındı ʿaḳīḳden taḫt [14]ve laʿlden çerāġlar bāġdan görinür ve ṭaşradan ḳaṣr içinde olanlar ẓāhir olur idi. **Cemāl**'üñ [15]ḥāreminde perī ḳızlarından elli nefer çengī var idi ki her birinüñ gül gibi ḫoş rengi var idi.

Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Cümlesi serv-ḳadd rūyı çü gül
[16]Çeşmi nergisveş ü ṣadā-yı bülbül

2 Çenge ḳānūn gibi virüben sāz
[17]İtselerdi nevāya ḫoş-āġāz

3 Lāl olurdı hezār gülşende
Zühre hem olur idi şermende

[18]Neṯr:

Bunlardan māʿadā dört yüz ġulām-ı ṣāḥib-cemāl ki her birisi müşk-būy-ı ʿanberīn ḫāl idi [19]**Dil-şād** ile Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ**'den Ḥücre-i **Tevfīḳ**'e gitdi ve her birisi **Celāl**'üñ ayaġına yüz sürüp ḫıdmet itdi. Çün **Dil-şād**, [20]**Şāh**'uñ ḥużūrına irdi taḫt öñinde diz çöküp oturdı. Pes **Şāh** eytdi: "Ey māh-rūy ve ey nigār-ı sünbül-mūy [21]vezīrüm **İḫtiyār** ki senüñ maḳām u cāy-ı ḳarāruñ olan ḳaṣrda ḳalmış ve ḥālā benüm iştiyāḳum ile ġam deryālarına [22]ṭalmışdur. Bir perīye emr eyle tā ki anı fi'l-ḥāl benüm ḥużūruma getüre ve senüñ ḳaṣruñdan Gülşen-i **Ḥāl**'e yitüre." Çün **Dil-şād**, [23]**Şāh**'uñ emrini işitdi bir perī cāriyesine işāret itdi ki: "Benüm ḳaṣruma varup **İḫtiyār**'ı getür [24]ve bir an içinde deryāları geçür." Pes ol perī bāl ü peri güşāde idüp ḳaṣr-ı **Dil-şād**'a vardı ve **İḫtiyār**'ı [25]arḳasına alup bir an içinde **Şāh**'uñ ḥużūrına irdi. Çün **İḫtiyār**, **Şāh**'uñ dīdārın gördi Ḥaḳḳ'a şükr-i [26]firāvān idüp **Şāh**'uñ ayaġına yüz sürdi. Pes **Şāh** anı kürsī üzre oturdup teşrīf [27]itdi ve söz cevherlerin nisār idüp ʿaẓīm talṭīf itdi.

[MECLİS]

Ol cānibde **Cemāl**-i ber-kemāl daḫı taḫtı üzerinde kendüyi [28]tezyīn ve tāc u nigīn ile zīnet-baḫş-ı taḫt-ı zerrīn idüp muntaẓır-ı viṣāl ve ārzūmend-i dīdār-ı **Celāl** oldı. Keẕālik **Celāl** [29]daḫı maḳāmında müteraḳḳıb-ı dīdār ve ümmīdvār-ı vaṣl-ı yār olup gözleri rāh-ı intiẓārda iken **Ferruḫ-baḫt**, [30]**Şāh**'uñ ḥużūrına gelüp pāy-i taḫtı būs itdi ve tamām-ı luṭf ile eytdi: "**Şāhā** cihān senüñ kāmuñ ve ḫuṭbe-i salṭanat senüñ [31]nāmuñ üzre olup eyyām-ı ʿayş u rūz-ı vaṣl ve evḳāt-ı sürūr u zamān-ı ittiṣāl geldi. Elṭāf-ı İlāhī saña virildi ve [32]aʿṭāf-ı nā-mütenāhī saña ʿaṭā olındı. Cān-ı ʿālem saña cānān olıcaḳdur bu şādlıġa nisār-ı cān olıcaḳdur [33]ammā senüñ cānuñ dāʾimā der-emān olsun ve bende-i ser-efkendeñ her zamān māh-ı āsmān olsun. Ḥālā pādşāhum sen [34]Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ**'e buyur ki **Ḥücre-i Tevfīḳ, İḫtiyār** vezīrüñdür." Çün **Sulṭān** bu beşāreti gūş itdi bir sāʿat taḫt üzerinde [35]bī-hūş u ʿaḳl-ı zāʾil

olup ġāmūş oldı. Pes **Ferruḫ-baḫt** yüzine gül-āb urdı ve yine dā'ire-i ʿaḳla getürdi. [36]Çün **Şāh** kendüye geldi ḫūrşīd gibi çehre-i tābān ile Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ**'e revān oldı

[217a]

[1]ve her ṭarafdan niçe yüz biñ duḫter āftāb u aḫter gibi devān oldı. Rūy-ı hevāda āftāb-ı āsmān gibi ellerinde şemʿler ile ṭayrān ve şuʿle-i [2]şemʿ ile rūy-ı **Celāl**'i seyrān iderler idi. Pes Cezīre-i **Ḥāl** içinde ʿaẓīm ġulġule düşdi ki **Cemāl**, [3]**Şāh Celāl**'e yār ve muvāfıḳ u vefādār oldı. Çün **Sulṭān** der-i ḳaṣra geldi āstānesin būs idüp [4]dīdeleri pür-āb oldı.

Naẓm:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Didi yā Rab sen eyledüñ tevfīḳ
Ki maḳām oldı baña Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ**

2 [5]Ol ulu derden olmasaydı naẓar
Nice iderdi ḫāk anda güẓer

3 Olmasaydı ʿināyet-i maḥbūb
Ele girmezdi dāmen-i maṭlūb

[6]Neṯr:

Bunı diyüp derūn-ı ḳaṣra girdi ve anı ḫūrşīd-i āsmān gibi münevver gördi. Bir ḳaṣr idi ki ḳubbesi evc-i āsmāna [7]ve saḳf-ı günbedi felek-i Keyvān'a berāber olup içinde dört ṣuffe ve sekiz revāḳ ve her ṣuffe üzerinde zebercedī bir ṭāḳ [8]var idi ve anuñ ḳubbesinden bī-revġan u fitīl şuʿle virür dört yüz ḳandil altun zencīrler ile aṣılmış idi [9]ki anlaruñ şuʿlesi ile şemʿ-i āftāb başılmış idi. Çār dīvārı ʿaḳīḳ-i aḥmer ve yāḳūt taḫtelerinden aña [10]dolāb u der olup ʿaḳīḳ üzre zer ü zer-nigārdan perīler naḳş-ı bī-şumār itmişler idi. Pes **Şāh** ol ʿālī manẓara [11]ki evvel naẓar ḳıldı gözi işbu maʿānīye düş oldı ki kitābe-i ḳaṣrda ʿaḳīḳ üzre [12]ḳazılmış ve zer-ḥall ile yazılmış idi ki: "Ey ādem oġlı çün ki bu bihişte gelesin ve dīdeñi dūst yüzine [13]güşāde ḳılasın. Zinhār ki kendü vücūduñı yād itmeyesin tā ki kendüñ ile maṭlūbuñ arasında perde vü ḥicāb [14]ḳalmasın. Bu ḳaṣr cāy-ı istiġrāḳ u ḥayretdür, maḥall-i perīşānī vü ḥasret degül ve maḳām-ı devlet ü ʿizzetdür, menzil-i peşīmānī [15]vü nedāmet degüldür. Bu maḳām fi'l-ḥaḳīḳa **Kaʿbe**-i taḥḳīḳdür lākin ẓāhiren nāmı Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ**'dür. Bu maḳām ḫalvet-ḫāne-i [16]cānān ve menzil-i ʿayş u ʿirfāndur. Şol maḳām ki cāy-ı **Cemāl**'dür anda vehm ü ḫayāl olmaḳ muḥāldür. [17]İmdi şol kimesne ki bunda cihānı yād itdi ol bu maḳāmda kendüsini nā-murād itdi. Bu maḳāmuñ nāmı [18]anuñ içün ḥāl oldı ki bunda ḳāl u maḳāl farż-

ı muḥāl oldı. Her kime kim cemʿiyyet ḳalb ü iḫlāṣ olmadı [19]ol kimse dāḫil-i ḫilʿat-i ḫāṣ olmadı.” Çün Şāh ol kitābede işbu leṭāʾifi oḳuyup ʿibret aldı **Cemāl**-i [20]bā-kemālüñ taḫtı cānibine naẓar ṣaldı, gördi ki bir māh-pāre bālā-yı serīrde oturmış ve ruḫ-ı zībāsı üzre [21]bir vālā-i ḥarīr örtmiş. Ol çehre-i pür-nūr zīr-i niḳābdan āftāb-ı ʿālem-tāb gibi ẓuhūr ve gice içinde nūrı ile ẓulmeti gülşenden [22]dūr eylemiş. Çün **Şāh** rūy-ı māha nigāh itdi şevḳle cigerinden bir āh itdi. Pes Cemāl’üñ ḫuddāmından dört nefer [23]ḫādim-i ḫāṣ **Celāl**-i bā-iḫlāṣı götürdiler ve taḫt-ı zümürrüde yaḳīn getürdiler. Pes bir müddet teʾṣīr-i ʿışḳla ḫamūş [24]ve müstaġraḳ-ı maḥbūb olup kendüliginden bī-hūş oldı.

Naẓm:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Ṭoġdı envār-ı āftāb-ı viṣāl
[25]Ẓāhir oldı şuʿā-i ḳaṣr-ı **Cemāl**

2 Geldi eyyām-ı vuṣlat-ı dil-ber
Gitdi ālām firḳat itdi güẕer

Neṯr:

Çün **Şāh** ol ḥālden [26]kendüye geldi, mestāne ilerüye ḥareket ḳıldı. Pes pāy-i taḫt-ı nigārı būs idüp eşk-i çeşminden dürr-i şāhvār niṯār [27]itdükden ṣoñra **Ferruḫ-baḫt**, Şāh’uñ elin ṭutdı ve taḫt üzerinde ol māhuñ yanına oturdı.

[MECLİS]

[28]Māh u ḫūrşīd taḫt-ı fīrūzede sipihr-i felek anlaruñ leṭāfet ü ṣafāsından suʾāl ü deryūzede olup çün sürūr u ṣafā ile [29]taḫt üzre nişest itdiler, mihr ü māhuñ revnaḳın şikest itdiler. Meger ḥażret-i nigāruñ **Lāle-ʿiẕār**-nām bir muṭrıb-ı [30]ḫāṣṣı ve ḫūb-rūy u sünbül-mūy bir çengī-i bā-iḫlāṣı var idi ol maḥalde tār-ı ʿūda dest urdı ve bülbül-i [31]mest gibi işbu ġazel-i bī-bedeli lisānına getürdi.

Naẓm:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Oldı hengām-ı ʿayş u rūz-ı viṣāl
Taḫt üzere ṭurup **Celāl** ü **Cemāl**

2 [32]Sāḳiyān aḫter oldı taḫt felek
Muṭrıbān bedr ü çengiyān çü hilāl

3 Yā İlāhī bu ʿayşa olmaya ġam
Yā Rab ol taḫt-ı nīke virme zevāl

4 [33]Virilüpdür **Cemāl**’e ḥüsn ü kemāl
Nitekim **Şāh**’a ʿizz ü cāh u celāl

5 Rūz-ı ʿayş oldı sāḳiyā ḳadeḥi
Bāde ile pür eyle māl-ā-māl

6 [34]Ġayr-ı maʿşūḳ u bāde vü muṭrıb
ʿĀlem içre olur ḫayāl-i muḥāl

7 Māh u Zühre felekde dirler kim
Şāh’a olsun devām ile iḳbāl

[217b]

[1]ŞUʿARĀ-YI PERİDEN CEMĀLĪ-NĀM ŞĀʿİR GELÜP CELĀL’E ḲAṢĪDE GETÜRDÜGİDÜR

Neṯr:

[2]**Şāh** çün **Gül-ʿiẕār**’dan bu ġazel-i ābdārı işitdi müteḥayyir olup taḥsīn ü āferīn itdi. Baʿdehu bir perī-i [3]pür-hüneri gördi ki ḳapudan içerü girdi bedeni berg-i semen ve ḳaddi serv-i çemen gibi olup egninde bir ġarīb muraḳḳaʿ u [4]cāme-i muṣannaʿ olup başında ḫarīrden destār ve ʿimāmesi kevrinde bir ṭūmār var. Pes şehriyāra selām [5]ve ṭūṭī gibi fetḥ-i kelām idüp eytdi: “Ey **Şāh**-ı müşterī-ḫāṭır benüm nāmum **Cemālī**-i şāʿir olup ḥālā otuz yıldur ki [6]**Cemāl**’üñ medḥ ü ṣenāsı bu bendenüñ evrād u duʿāsıdur ve ḥālā bir ḳaṣīde-i ḫūb u revān ki leṭāfetde naẓīr-i [7]lüʾlüʾ-i ʿummāndur söyleyüp çün **Şāh**’uñ medḥini üzerüme farż bilürem ol naẓm-ı dil-firībümi ḥużūr-ı ʿālīsinde [8]ʿarż ḳıluram.” **Şāh** eytdi: “İmdi maʿrifet ṭūmārını güşāde, neñ var ise maḥall-i ʿarża nihāde ḳıl.” Çün şāʿir [9]**Şāh**’dan icāzet ve ʿarż-ı kemāle işāret buldı el urup ṭūmār-ı medḥi açdı ve silk-i naẓmından bu vechle cevāhir ṣaçdı.

[10]ḲAṢĪDE-İ ŞĀʿİR CEMĀLĪ

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 [11]Mevsim-i ʿayş u devr-i sāġardur
Nevbet-i çeng ü naġme-i terdür

2 Mihrle māh itdi çün ki ḳırān
ʿĀlem anlarla ḫoş münevverdür

3 [12]Çoḳ ṣaçıldı çü ḫāke cürʿa-i mey
Ferşi ḳaṣruñ ʿaḳīḳ-i aḥmerdür

4 Bes ki micmer buḫūr-ı ʿıṭr itdi
Ḳāf-tā-Ḳāf heb muʿaṭṭardur

5 [13]Aldı çün perdeyi ruḫından yār
Rūz mihr-i ruḫıyla enverdür

6 ʿAnberīn zülfini şikest itdi
Şām ol zülfle muʿanberdür

7 [14]Şāh bunca firāḳdan ṣoñra
Nāẓır-ı rūy-ı ḫūb dil-berdür

8 Muṭrıbā işbu beyti ḫoş añla
Ṭāḳ-ı çarḫ üzre çün muṣavverdür

9 [15]Baḥr cūduñla ṭolu gevherdür
Ḫāk-pāyüñ sipihre efserdür

10 Olalı taḫt-ı zer saña mesned
Şermden rūy-ı meh müzʿaferdür

11 [16]Heft-ser bir laʿīn idi **Şemṭāl**
Ḥāliyā tīġuñ ile bī-serdür

12 Ḫusrev-i dīv-küş Celāle'd-dīn
Mülk-i ʿālem saña musaḫḫardur

13 [17]Ol ki ḫūrşīd anuñ ġamı[y]la yanar
Saña ḫoş mūnis oldı ġam-ḫordur

14 Himmetüñ bālini hümāveş açup
Āsmān zīr-i sāye-i perdür

15 [18]Ġonçe vaṣf eyledi dehān u lebüñ
Şimdi anuñ dehānı pür-zerdür

16 Ney-i kilküm idüp şeker-rīzi
Rūy-ı kāfūr pür-zi-şekkerdür

17 [19]Āsmān āstāneñ öpmek içün
Ḫam olup ḳāmeti çü çenberdür

18 Süm-i raḫşuñla ḫāk-i rūy-ı zemīn
Dem-be-dem pür-hilāl ü aḫterdür

19 [20]Tā ki ṭāḳ u revāḳ-ı çarḫ-ı sipihr
Menzil-i māh u mesken-i ḫūrdur

20 Māhveş ol ṣanem [ü] ol çün mihr
Bu şeref çün saña müyesserdür

[21]ŞĀH CELĀL MĀH CEMĀL'İ ḲUCAĠINA ALDUĠIDUR

Neṯr:

[22]Çün **Cemālī**-i şāʿir medḥini tamām itdi Şāh taḥsīn gevherlerin niṯār idüp ikrām-ı tām itdi. Baʿdehu şāʿir [23]ve cinn ü perīden sāʾir gidüp bālā-yı taḫtda **Celāl** ü **Cemāl** ve pāy-i taḫtda **Ferruḫ-baḫt**-ı hümāyuñ-fāl ḳaldı. [24]Pes **Şāh**-ı dilīr ol bedr-i münīr yüzinden ḥarīri giderdi gūyā ki nesīm rūy-ı āftābdan pāre-i seḥābı refʿ itdi. Pes [25]ol ḥüsn ve ol cemāl ve ol nergis-i mest ü zülf ü ḫāli göricek yine mest-i medhūş [26]ve lā-yaʿḳıl u bī-hūş olup ol māh öñinde taḫt üzerinde sücūd ve ol maḳām ḳurbında maḥv-ı vücūd eyledi [27]ve ol ṣanem-i ʿālī-himem **Şāh**-ı mesʿūduñ başını dizine alup ʿūd ve gül-āb ile luṭf u cūd [28]eyledi. Çün **Şāh**-ı nāmdār ḫˇāb-ı istiġrāḳdan bīdār ve çeşm-i bīmārı müteʿalliḳ-i dīdār-ı yār oldı. Ol ḥüsn ü cemāl [29]temāşāsında ḥayrān ve ol zülf ü ḫāl seyrinde vālih ü ser-gerdān oldı. Pes iki ʿāşıḳ bir taḫt üzerinde [30]oturdılar ve ḳaṣruñ ḳapusı aġyār yüzine ḳapanup ṭaşra ṭurdılar.

[MECLİS]

[31]**Şāh Celāl** bunca māh u sāl firāḳdan ṣoñra vāṣıl-ı āftāb-ı viṣāl ve nāẓır-ı rūy-ı **Cemāl**-i bā-kemāl olup [32]iki ʿāşıḳ ʿayş-ı nūş-ā-nūş ile rūy-ber-rūy u hem-āġūş oldılar. Pes biri birine rāzların söylediler [33]ve aralarında olan mā-cerāyı ḥikāyet eylediler.

[218a]

[1]**Cemāl** eytdi: "Ey **Celāl**-i kerīmü'l-ḫiṣāl evāʾil-i seferde ṣayd u şikār ider iken saña ẓāhir olan āhū-yı ẓarīf [2]ki seni ol bāġ-ı laṭīf cānibine çeküp **İḫtiyār** ve **ʿAyyār** ile ʿaskerüñden cüdā ḳıldı ben idüm [3]ve ol ṭūṭī-i ṭayyār ki ol gülzārda senüñ ile güftār eyledi ben idüm belki

ol berr ü beyābānda [4]gülistān ve ḥavż u āb-ı revān şeklinde görinen ben idüm ve ol zamān ki [5]**Ġaẕeng**-i zengī ḳalʿasına geldüñ ve ḳalʿanuñ keyfiyyet-i ḥālinde ḥayrān ḳalduñ kūhuñ bir cānibinde girye vü enīn [6]ve zāri vü ḥanīn idüp ayaġına zencīr uran pīr ki **Feylesof**'a delālet ve ḳalʿanuñ ḥālin ḥikāyet eylemiş idi [7]ol ben idüm. Keẕālik ol ḳalʿada bir mīl üzre olan murġ-ı āteş-bārı bir ṭaş ile pāre pāre ve ol maḥalde [8]senüñ derdüñe çāre iden ben idüm ve ol vaḳt ki beş gün ʿale't-tevālī birer gülzāra geldüñ ve her gülzārda birer murġ-ı ḫoş-güftāra ṭūş olduñ bir ḳumrı ve bir ṭūṭī ve bir ṭāvus [9]ve bir hümā ve bir bülbül olup anlar ile muḥavere ḳılduñ ol murġlar ben idüm ki geldüm ve rāh-ı ʿışḳda senüñ ṣıdḳ-ı [10]himmetüñ imtiḥān ḳıldum ve yine bir gülşen-i rūşene geldükde iʿtirāż idüp senüñle ṭūṭīveş mükāleme vü baḥṣ [11]iden gül-i sürḫ ü nergis-i mest ü lāle-i āl ve benefşe-i pür-melāl ve sūsen-i āzād ben idüm ki saña ḫiṭāb [12]ve baḥṣ-i ʿışḳdan suʾāl ü cevāb eyledüm ve daḫı ol būstāna geldükde gördügüñ ṣanem-i zebercedfām ki [13]ʿışḳdan saña suʾāl-i tamām eyledi ben idüm ve **Ferruḫ-baḫt** meclisinde çengī-i cāriye ṣūretinde saña iʿtirāż idüp [14]sen aña cevāb virdügüñ ben idüm ve āḫirlerde gāh def yüzinden ve gāh ney lisānından senüñle ḥāl-i [15]ʿışḳdan baḥṣ eyleyen ben idüm. El-ḥāṣıl her emr-i ʿacīb ki sen bu rāh içinde gördüñ ben andan āgāh idüm ve her berr ü [16]beyābānı ki sen ḳaṭʿ itdüñ ben anda saña hem-rāh idüm. Zamānede her ne olmışdur ve olur ol benüm kārumdur [17]ve bu maʿnāyı ol kimesne bilür ki benüm yārümdür. Ol ṣūretler ki nīk ü ḫūb idi ol ben idüm ki saña ḥüsn-i ḫayālātın [18]iẓhār itdüm ve ol şekller ki ḳabīḥ ü nā-merġūb idi ol düşmenler idi ki saña mekr ü āl ḳılduḳlarında ben anları defʿ [19]idüp ʿināyetümi āşkār itdüm." Şāh eytdi: "Ey çāre-sāz-ı bende-nüvāz baña delīl-i rāh sen olduñ, yoḳsa [20]ben **Yemne-cādū** elinde tebāh olurdum. Benüm ḥayātum senüñ hidāyetüñ ile ve devlet ü saʿādetüm senüñ ʿināyetüñ iledür. [21]Berr ü beyābānı senüñ luṭfuñ ile geçdüm ve ol vādīlerde şarāb-ı derd ü ġamı senüñ yāduñ ile içdüm. Ol āyīneler içinde [22]senüñ maḳāmuñ ve ol dıraḫtlaruñ yapraḳlarında ḳudret-i Ḥaḳ'la naḳş olan senüñ nāmuñ idi." El-ḥāṣıl [23]**Şāh** ol māh ile derūn-ı ḥāremde gerdiş-i felekden bī-ġam olup āftāb-ı rūy-ı **Cemāl** ile ḳalbi rūşen ve elinde olan cām-ı [24]zerrīn ile ʿālem bir gülşen idi. **Cemāl** ve **Celāl** taḫt üzre [25]ʿizz ü iclālde **Dil-şād** ve **Ferruḫ-baḫt** pāy-i taḫtda müşāhede-i aḥvāl-i viṣālde ellerinde cām-ı gül-reng ve muḳābelelerinde [26]ʿūd u ṭanbūr u çeng **Feylesof-ı ʿAyyār** ve **Vezīr İḫtiyār** daḫı iki refīḳ ve maḳāmları Ḥücre-i **Tevfīḳ** olup bu ḥāl [27]üzre bir sāl-i ḫuceste-fāl Gülşen-i **Ḥāl**'de ve milket-i **Ḳāf**'a fermān sürüp devlet ü iḳbālde oldı.

Naẓm:

[feʿ ilātün / mefāʿ ilün / feʿ ilün]

1 [28]Kim ki dehr içre renc ü ġam çekdi
Rāh-ı maṭlūbda elem çekdi

2 Āḫiri luṭf-ı Ḥaḳ'dan aldı murād
Oldı ẕevḳ-i viṣāl ile dil-şād

3 [29]Ṣıdḳla ursa bir ḳadem sālik
Rencini żāyiʿ itmez ol mālik

4 ʿĀḳilā bunda ḫoş teʾemmül ḳıl
Ḫūb fikr ile kendü ẕātuñı bil

5 [30]Sen **Celāl** ü dil oldı Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ**
Perdedür aña heft baḥr-i ʿamīḳ

6 Oldı cānān **Cemāl** ü dil aña cāy
Daʿvet eyler seni diyüp ki derāy

7 Saña ʿāşıḳdur ol nigār-ı laṭīf
Vaṣlı ile ider seni talṭīf

8 [31]Dīv-i nefsi helāk iderseñ eger
Cān-ı **Cemāl**'den ola saña ḫaber

9 Ṭaleb it ṣıdḳla olup çü **Celāl**
Göresin tā ki ḳaṣr içinde **Cemāl**

[32]ŞĀH CELĀL DEVLET-İ VİṢĀLDEN ṢOÑRA PEDERİ ŞĀH LEHRĀS CĀNİBİNE GİTMELERİN İLTİMĀS EYLEDÜGİDÜR

Naẓm:

[feʿ ilātün / mefāʿ ilün / feʿ ilün]

1 [33]Dimiş ol bir ḥakīm-i kār tamām
Görüp āġāz-ı kārı tā encām

2 K'olsa ġurbetde bir kişi sulṭān
Ārzu-yı vaṭan ider yine cān

3 [34]*Ḥubb-i evṭān delīl-i īmāndur*[124]
Bilür ol kes ki ṣāḥib-i cāndur

4 Vaṭan-ı rūḥ ʿālem-i eflāk
Oldı ġurbet aña bu ʿālem-i ḫāk

5 [35]Pes ol elḥān-ı ḳudsīnüñ ḥubbi
Oldı īmān-ı ḫāliṣüñ lübbi

6 Ḥubb-i evṭānı bilmese bir cān
Dimek olur ki anda yoḳ īmān

7 [36]Çün ʿanāṣırdan ola rūḥ ḫalāṣ
Vaṭanında bulur merātib-i ḫāṣ

[218b]

[1]Neṯr:

Rāvī-i aḫbār-ı **Celāl** ü **Cemāl** ve nāḳil-i rūzgār-ı viṣāl şöyle ḥikāyet ider ki çün Şāhenşāh taḫt-ı devlet üzre vāṣıl-ı [2]cāh u iclāl oldı ve rūy çün māh-ı **Cemāl**'den kām-ı viṣāl buldı gāh Ḳaṣr-ı '**Aḳīḳ**'de nigār-ı lāle-ʿiẕār ile ṣafāda [3]olurdı ve gāh Ḥücre-i **Tevfīḳ**'de **İḫtiyār** ve '**Ayyār**'uñ yanlarına gelürdi ve gāh **Şāh**, **Mihr-ārā** ile kūh u [4]ṣaḥrāda şikār ḳılurdı gāhī Gülşen-i **Ḥāl**'de rūy-ı **Cemāl**'e ḳarşu bāde nūş iderdi ve gāhī muṭrıb u çeng ü çeġāne [5]āvāzelerin gūş ḳılurdı. Ol māh-ruḫsārı der-āġūş itmiş idi, zaḥmet-i rāh u [6]meşaḳḳat-i rūzgārı ferāmūş itmiş idi.

Beyt:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Ol ki dildārını ḳıla der-ber
Nice ḳılsun bu kāʾināta naẓar

Neṯr:

[7]İttifāḳan bir gün ḥużūr u ferāġ ve rūy çün şemʿ ve ḫāṭır çü çerāġ ile seyr-i bustān u bāġ iderdi ve **Feylesof** ve [8]**Vezīr** bir biri ile tedbīr idüp **Şāh**'uñ rikābında giderdi. Pes **Şāh**-ı nāmdār bir çeşmesār kenārında [9]oturup eline sāġar-ı mey aldı ve germiyyet-i şarāb ile çehre-i tābdārına ʿaraḳ u ḫūy geldi. Bu eṯnāda **İḫtiyār** [10]ayaġ üzre gelüp **Şāh**-ı cihāna duʿā ve muvācehesinde medḥ ü ṯenā idüp eytdi: "Ey Şāh-ı ferişte-nihād [11]berr ü baḥr senüñ

[124] Hadis: "Vatan sevgisi, imandandır" (Yılmaz, 2013: 225).

vücūduñ ile ābād ola tā ki baḫt u devlet ser-i bā-ibtihācuña şāhlıḳ ile urdı. Ḫancer-i tīzüñ [12]dīv ü perī üzre resm-i bāc u ḫarāc ḳurdı. Şāhum sen Kūh-ı **Ḳāf**'da maḳām ṭutduñ ve atañ **Lehrās** ve Şehr-i **Ferd**'i [13]yāduñdan çıḳarup unutduñ. **Şāh**-ı aʿẓam senüñ firāḳuñ ġamı ile yandı ve iştiyāḳuñ elemi ile ḳana boyandı. Bu ḳadar [14]yıldur ki ol kişverde **Şāh-zāde**'den ḫaber ve ḳanda olduġından bir eṣer yoḳ. Şimdi lāʾiḳ olan budur ki [15]Kūh-ı **Ḳāf**'dan bir ʿaẓīm leşker ve bu eṭrāfdan bī-nihāye ʿasker ḳaldurup Şehr-i **Ferd**'e gidesin ve benī ādemden bir kimse itmedügin [16]idesin. Tā ki ḫalḳ-ı ʿālem bi't-tamām bileler ki cinn ü perī **Şāh**'a rām olmışdur. Bu kerre zaḥmet-i rāh ve meşaḳḳat-i gāh u bī-gāh olmaz. [17]Yine ḫāṭır-ı ʿāṭıruñ istedükde Gülşen-i **Ḫāl**'e gelürsin ve Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ**'e vāṣıl olursın." Çün **Şāh Celāl** bu kelāmı gūş itdi [18]ol iki yār-i vefādāra eytdi: "Bu bābda ḫükm **Ḫażret-i Cemāl**'üñ ve emr ol nigār-ı ʿanberīn ḫālüñdür. Bu ḫuṣūṣı ben anuñ [19]ḫużūrında ʿarż iderin baʿdehu ḳanġı ṭarīḳe işāret iderse giderin." Böyle diyüp Gülşen-i **Ḫāl**'den ḳaṣr-ı **Cemāl**'e revāne [20]oldı. Çün **Şāh** ol māh-ruḫı gördi ve taḫt üzre yanına oturdı. Ṣenā gevherlerin niṣār ve ʿandelīb-miṣāl [21]ol gül-i āle ḳarşu medḥ ü duʿā naġmelerin ikṣār eyledi. Pes **Şāh** ṭūṭī gibi zebānın güşād ve ol [22]pādşāh-ı ḫüsn öñinde ʿarż-ı murād idüp

Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Didi ey āftāb-ı burc-ı **Cemāl**
Olmasun dehr içinde saña zevāl

2 [23]ʿĀlem içre cihān u cānumsın
Mūnis-i rūḥ-ı nā-tüvānumsın

Neṣr:

Ḥālā ḫażretüñden bir murādum ve kemāl-i keremüñden ricāʾ-i [24]dil-i nā-şādum var. Nice ola idi ki milket-i **Ḳāf**'dan bī-ḥadd sipāh alsaḳ ve ḫıdmetüñde müteveccih-i [25]rāh olsaḳ tā ki vālid-i mācidüm olan **Şāh Lehrās** ve ahālī-i Şehr-i **Ferd**-i ʿimāret-esāsı görelerdi ve ʿināyet-i **Ḫażret-i** [26]**Cemāl** baña neler eylemişdür bilelerdi. Benüm pederüm cihānda murād u kām ala idi ve hem bu bende ḫaşre dek nīk-nām bula idi. [27]Şöyle ki ʿışḳla olan aḥvālüm ehl-i maʿnī defter ü dīvānına taḥrīr ve mecālis ü meḥāfilde ʿuşşāḳ lisānı ile [28]ḥikāyetüm taḳrīr olına idi." Çün **Cemāl**-i bā-kemāl **Şāh**'uñ kelāmını gūş ḳıldı **Şāh**'a meddāḥlar gibi ṣenā idüp didi ki: "[29]Bu iltimās itdügüñ nesne sehl ü āsān ve ricāʾ itdügüñ maʿnī ḳarīn-i ḥuṣūl ü imkāndur. Biz insān gibi [30]yol yürimede ʿāciz ü hirāsān degülüz." Pes emr itdi ki yüz biñ merd perī ki her birinüñ ḳuvvet ü şecāʿatde [31]bī-ḥad hüneri var idi ḥāżır ve emr-i **Cemāl**'e

nāẓır olalar. Rāvī eydür ki **Cemāl**'üñ yek-pāre laʿlden bir taḫt-ı revānı ve bir maḥfe-i ṣafā-nişānı [32]var idi ki iki kişiye maḳām ve iki yāre cāy-ı rāḥat-ḫitām olur idi. Şöyle ki ol laʿl-i şeffāf [33]küdüretden āb-miṣāl pākīze vü ṣāf idi. Her kim ki ol taḫt-ı revānda nihān olsa şekli ṭaşradan [34]ʿayān ve bi-ʿaynihi nümāyān olurdı. Pes ol maḥfeyi götürmek içün iki ʿifrīt muʿayyen ve anı hevā yüzinde uçurmaḳ içün [35]iki nefer dīv muḳannen olup yir yüzinden bir oḳ atımı yüksekden giderdi ve oḳ gibi hevā yüzinde uçup [36]eṭrāf-ı ʿālemi seyr iderdi ve maḥfe içinde olan anı götüren cinn ü perīyi görmez ve anuñ sürʿat-i seyrine

[219a]

[MECLİS]

[1]gözler irmezdi. Ol maḥfe-i laʿl miṣāl-i saḳf-ı sipihr ve içinde **Celāl** ü **Cemāl** naẓīr-i māh u mihr olup mihr ü māhdan [2]aña nūr ṭoḳınduḳca ol laʿl-i ābdāruñ ʿaksi yire düşerdi ve ol maḥfeye naẓar idenlerüñ gözleri ḳamaşurdı. [DER-KENAR] Pes milket-i **Ḳāf**'uñ muḥāfaẓatı ve Gülşen-i **Ḥāl** ve Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ**'üñ ḥıfẓ u ḥarāseti **Mihr-ārā**'ya sipāriş olındı ve ol memālik kendüye cāy-ı āsāyiş ḳılındı ve **İḫtiyār** vezīri götürmek içün bir dīv-i ḳavī taʿyīn ve aña münāsib raḫt u zeyn ile tezyīn olındı. Keẕālik dīvlerden otuz biñ dīv-i ʿaẓīm zer ü sīm ve envāʿ-ı cevher ü dürr-i yetīm yüklenmek içün tertīb olındı. [3]Emr-i **Cemāl** ile cinn ü perī ʿaskeri cemʿ olup **Cemāl** ü **Celāl** taḫt-ı revān içinde oturdılar [4]ve ol taḫt-ı revānuñ ḫuddāmı anı evc-i hevāya götürdiler ve **Feylesof-ı ʿAyyār** bir ṭūṭī-i ṭayyār [5]şekline girüp maḥfe her ne cānibe ṭayrān itdi ise anuñ ḳubbesi üzre oturup revān [6]oldı ve **Ferruḫ-baḫt** ve ḳızları **Dil-şād** ve **Sehī-ḳad** taḫt yanınca cümleten perr ü bāllerin bāz [7]ve taḫt-ı revān eṭrāfın alup evc-i hevāya pervāz itdiler. **Fīl-peyker** daḫı yir yüzinde maḥfenüñ sāyesinde devān [8]ve bād-ı ṣabā gibi revān u pūyān oldı.

[9]ŞĀH CELĀL KŪH-I ʿİRFĀN'A VE ANDA MAĠĀRA-İ SIRR'A İRİŞÜP ANDA VELĪ-İ DĪN-PERVER'E BULIŞDUĠIDUR

[10]**Celāl Şāh** ol māh-ı leṭāfet-penāh ile altı gün altı gice ḳaṭʿ-ı rāh itdi ve yedinci gün çün sipihr-i berīn āftābdan [11]bir micmer-i zerrīni dildāruñ maḥfesi üzre ṭutdı ve nesīm-i seḥer zülf-i dil-berden ʿālemi muʿaṭṭar itdi. [12]**Şāh**-ı baḥr u ber maḥfe içinden naẓar ve eṭrāf-ı ʿāleme taḳlīb-i baṣar ḳıldı nā-gāh mānend-i felek-i aḫżar bir kūh-ı pür-[13]zīb ü fer gördi ki anuñ dāmeninde sebze vü gül ve bir çeşme-i sīr-āb ve ġulġul-i bülbül var idi. Pes dīvler [14]emr-i **Şāh**-ı cihān ile maḥfeyi ol āb-ı revān kenārına indürdiler ve **Celāl** ü **Cemāl** içün aṭlas-ı ālden [15]bir ḫayme ḳurdılar. Ol gülistān içinde ʿasker-i perīden ḫurūş ve deryā-miṣāl temevvücülerinden cūş vāḳiʿ olup [16]sāġar-ı mey gerdān ve deff ü ney nālān oldı. **Şāh** çün

ser-mest-i cām-ı şarāb ve māh-ı leṭāfet-destgāh der-ḫᶜāb [17]oldı. **Şāh**-ı nāmdār ḫaymeden ṭaşra çıḳup **Feylesof-ı ʿAyyār** ile ol kūhsār dāmeninde seyr ṭarīḳi ile reftār eyledi. Nā-gāh ol[18] kūh-ı pür-şükūhuñ eteginde bir ġār ve ol ġāruñ öñinde ṭaşdan bir dīvār gördiler. Pes **Şāh**-ı cihān **Feylesof**'a [19]eytdi: "ʿ Acebdür eger bu maġārada insān ve bir ẕāt-ı celīlü'ş-şān yoġsa meşāmmuma insān rāʾiḥası gelür, görseñ [20]ki bunda bu maḳūle kimse olur." Pes **ʿAyyār** ol ġāruñ ḳapusına geldi ve içerüsine naẓar ṣaldı gördi ki [21]bir **Pīr**-i rūşen-żamīr oturmış ve mānend-i bedr-i münīr ġāruñ içini pür-nūr itmiş. Pes **Feylesof** çün ilerü [22]vardı ve selām virdi, **Pīr** redd-i selām ve **Feylesof**'a ikrām itdi. **ʿAyyār** eytdi: "Ey mübārek merd cemīʿ-i kāʾinātdan [23]münḳatıʿ u ferdsin bu bendeye ḫaber vir ki ne kessin ki bunda bī-refīḳ ü hem-nefssin." **Pīr** eytdi: "[24]Ey cüvān ben bunda bī-kes olmayup refīḳum Ḫudā ve enīs ü hem-demüm Ḫaḳḳ-ı tebāreke vü teʿālādur. Nükte-şinās-ı [25]evżāʿ-ı eflāk ve ḥallāl-i müşkilāt-ı merkez-i ḫākem. Egerçi sākin-i satḥ-ı ferşem ammā vāḳıf-ı deḳāʾiḳ-i ʿarşem.

[26]Beyt:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Ol ki maḥbūb-ı ġam-güsārumdur
Gāh u bī-gāh der-kenārumdur"

Neṣr:

Çün **Feylesof**, **Pīr**'den bu kelāmı işitdi [27]fi'l-ḥāl şehriyār ṭarafına segirtdi ve eytdi: "Ey **Şāh**-ı ḫūbdār bu ġāruñ içinde bir ḥakīm-i nāmdār var. Baña [28]çün kim feṭḥ-i kelām idüp güftār itdi ṣadefvār dehānından güherler niṣār itdi. Bu ʿālemde az yir geşt itmedüm [29]ammā bunuñ gibi bir vücūd-ı şerīfi görmedüm ve işitmedüm." Pes **Ḥażret-i Sulṭān** bu sözi gūş-ı cān ile işidicek maġāra cānibine [30]revān ve hezār raġbet ile **Pīr**'üñ ṣoḥbetine devān oldı.

Naẓm:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Gördi kūh içre gevher-i şeffāf
[31]Ki anuñ dür gibi żamīri ṣāf

2 Kūhveş pāyini be-dāmen idüp
Ḳalbini pür-güher çü maʿden idüp

3 [32]Eylemiş ʿazm cezm-i ʿālem-i pāk
Ḳalmamış anda hīç küdūret-i ḫāk

4 Ḳaṭʿ ḳılmış menāzil-i melekūt
İtmiş ol seyr-i ʿālem-i ceberūt

5 [33]Ḥāṣılı refʿ idüp ḥicāb-ı vücūd
Cānı ḳılmış fenā içinde sücūd

Neṯr:

Çün **Şāh** ol **Pīr**-i velī cemālinde ṣafā-yı lem-yezeli

[219b]

[1]müşāhede itdi taʿẓīm-i tamām ile aña selām ḳıldı. **Pīr** daḫı redd-i selām idüp eytdi: "Berü gel ey **Celāl** ve ḫalvetüme dāḫil ol [2]ey cüvān-ı ṣāḥib-kemāl." Çün **Şāh**, **Pīr**'den kendü nāmını gūş itdi varup olʿ ārifüñ elin ayaġın öpdi ve eytdi: "Ey vāḳıf-ı [3]ʿulūm-ż amīr ve ey rāy-i pāki mānend-i āftāb-ı rūşen ü münīr luṭf idüp zebān-ı taḥḳīḳi aç ve rāh-ı tevfīḳ beyānında [4]derc-i dehānuñdan cevāhir ṣaç." **Pīr** eytdi: "Ey cüvān eger rāh-ı **ʿİrfān**'a ṭālib ve ʿilm ü maʿrifet-i Yezdān'a rāġıb iseñ beş gün [5]bu kūhuñ dāmeninde eglen ve her ṣabāḥ bu ġār içinde bezm-i ṣoḥbetimüze gelüp diñlen. Çün bizüm ile beş gün ṣoḥbetüñ tamām ola, ḳalbüñ [6]muḥīṭ-i āġāz u encām ola.

Beyt:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Oldı bu kūha Kūh-ı ʿİrfān nām
Ġār-ı Sırr oldı bu ḫuceste maḳām

Neṯr:

Benüm daḫı nāmum [7]**Dīn-perver** olup kemerüm miyānumda ve miyānum iki ḳat olmış bir kemerdür. Ḥālā dört yüz yıldur ki işbu ġār baña maḳām ve maʿbed-i Ḥażret-i [8]Perverdgār olup sırr-ı ẕāt u ṣıfāta rāh bulmışam ve nūr u ẓulümāt farḳında esrārdan āgāh olmışamdur. Naḳş-ı levḥ ü sırr-ı ḳalem [9]baña rūşen, vücūd u ʿadem ʿilmi ile ḳalbüm miṣāl-i gülşendür. Şeş cihān ve heft felek ve çār ʿunṣur dīde-i baṣīretüm öñinde yekbiñ [10]ẓāhir ve mülk-i vücūdda kāʾinātdan her mevcūd ḳalb-i pür-maʿrifetüm ḳatında rūşen ü bāhirdür. İmdi benüm ṣoḥbetüme birḳaç gün mülāzım-ı müştāk [11]ol baʿdehu vāḳıf-ı ḥaḳīḳat-i cümle-i āfāḳ ol. Çün kāʾināt-ı āfāḳa rāh bulasın andan ṣoñra benüm delāletüm ile [12]nefsüñ ḥaḳīḳatinden āgāh olasın." Pes **Şāh**-ı devrān ol ġār içinde vālih ü ḥayrān olup iki dizi üzerine [13]oturdı ve **Dīn-perver**-i velīnüñ kelimāt-ı ṭayyibesine muntaẓır olup ṭurdı. Baʿdehu Pīr-i rūşen-żamīr ḫazīne-i rāz ḳapusın [14]güşāde ve gevher-i nuṭḳ ṣanduḳçasın miyāne nihāde idüp cevāhir-i elfāẓı pādşāha niṯār ve leṭāʾif-i maʿānī[y]i ol [15]**Şāh**'a īṯār itdi.

[MECLİS]

[16]Ve eytdi: “Ey **Şāh**-ı devlet-penāh gerekdür ki kelimātumdan āgāh olasın tā ki maʿānī ḫazīnesine rāh bulasın. İmdi maʿlūmuñ ola ki [17]cemīʿ-i eşyānun vücūdı yoḳ bir maʿdūm iken ḳudret-i Ḥaḳ’la ẓāhir ü peydā oldı. Müntehā-yı felekden merkez-i ḫāke gelince [18]cümle-i kāʾināt bir fāʿil-i muḫtāruñ ʿilmi ile faʿldür. Yaʿnī Ḥażret-i Melik-i Cabbār’uñ īcād [19]u ḫalḳıdur ve ol Ḫālıḳ-ı bī-hemtā bunları ʿademden vücūda getürmege [20]ḳaṭʿan muḥtāc olmayup belki bu faʿl maḥżan kendü ḳudretini ẓāhir ü peydā itmek içündür. Pes bu ʿālem ṣoñradan vücūd bulmış bir ḥādiṯ-i mevcūd olup aña [21]ḳadīm dīn ḥakīm degül kāfir idügi ẓāhirdür. Ḳadīm ü bāḳī olan ol fāʿil-i muḫtāruñ ẕātı ve ol ẕātuñ [22]hem-demi yine andan münfek olmayan ṣıfātıdur. Pes ol her ne dilerse ḳudreti ile īcād u ibḳā ider ve yine anlaruñ vücūdın iʿdām u [23]ifnā ider. Pes Ḥażret-i Vācibü’l-vücūd evvelā feyż ü cūd idicek emri ile bir nūr mevcūd oldı ki āyīne-i ṣāf [24]gibi berrāḳ u şeffāf idi pes kendü cemālini anda iẓhār ve ol āyīneye tecellī-i dīdār idüp anda ẓāhir olan ʿaks-i ḥüsne nūr-ı [25]ẕāt ve ol āyīnede mirʾāta ṣıfāt dinilüp ol nūruñ ʿaksi rūḥ u ʿaḳl ve ol āyīne vü mirʾāt [26]cism ü ṣıfāt oldı. El-ḥāṣıl rūḥ u ʿaḳl ʿaks-i nūr ve cism ü ḳāleb ol mirʾāt-i pür-ḥubūrdur. Baʿdehu ol [27]āyīneden dört nūr-ı rūḥānī peydā ve çār heykel-i nūrānī hüveydā oldı ki anlaruñ biri **Cebrāʾīl** ve biri **Mīkāʾīl** [28]ve birisi **İsrāfīl** birisi daḫı **ʿAzrāʾīl**’dür ve bu dört melek-i mükerremden ṣoñra çār ʿunṣur [29]ki āb u āteş ü bād ve ḫāk-i tevāżuʿ-nihāddur ḥādiṯ oldı. Fi’l-ḥaḳīḳa āb vücūdı **Cebrāʾīl**’den aldı [30]anuñçündür ki ʿālemüñ pākligi ābdandur. Nitekim enbiyānuñ ʿişmet ü ṭahāreti vāsıṭa-i risālet olan rūḥü’l-ḳuds olan **Cebrāʾīl**’dendür [31]ve āteş nūr-ı **Mīkāʾīl**’dendür anuñçündür ki mālik-i dūzaḫ u nīrān anuñ fermānındadur ve bāduñ vücūdı [32]**İsrāfīl**’dendür anuñçündür ki nefḫ itmek içün ṣūr anuñ eline virildi. Pes rūz-ı maḥşerde anuñ nefesi bādı ile [33]bedenler ḥayāt bulacaḳ ve yirden ḳalḳup ḥaşr olacaḳdur [34]ve ḫāküñ vücūdı **ʿAzrāʾīl** vücūdındandur anuñçündür ki Ḳādir-i muṭlaḳ **Ādem** nebī ḳālebin taḫmīr itmek diledükde yirden

[220a]

[1]ol bir ḳabża ḫāki ol ḳabż idüp eflāke çıḳardı ve meleklerden anı bir ferd alımayup aña musaḫḫir oldı. Ḥażret-i Ḫālıḳ-ı Ḳādir [2]çār ʿunṣurı peydā vü ẓāhir itdükden ṣoñra yedi ṭabaḳa-i feleki ḫalḳ ve heft günbedi biri biri içine vażʿ idüp [3]her felekde müretteb bir kevkeb ḳodı ve her biri içün on iki burcdan birer ve ikişer ḫāne [4]taʿyīn ḳıldı. Evvelki felek ṭamında **Zuḥal** nāmında ve bir hindū-yı pīr endāmında bir kevkeb koyup on iki burcdan [5]aña **Cedī** vü **Delv** burcların maḳām itdi ve anı memālik-i **Hind**’e mürebbī-i bā-ihtimām itdi. İkinci felekde **Müşterī**-nām [6]bir aḫter-i saʿādet-baḫt vażʿ itdi ki pādşāhlar gibi taḫt üzre ḳāʾim ve

keşf-i ʿulūm ve taḥḳīḳ-i [7]maʿlūm üzre dāʾim olup burclardan aña **Ḳavs** ü **Ḥūt**'ı maḳām eyledi. Üçinci felekde **Merrīḫ**-nām bir kevkeb-i [8]cellād-endām ḫalḳ itdi ki mānend-i Türk-i mest ve tīġi der-dest olup burūcdan **Ḥamel** ü **ʿAḳreb** burcların [9]ol aḫtere maḳarr u müstaḳarr itdi. Dördinci felekde şāh-ı aḫterān ve Ḫusrev-i gerdūn-ı gerdān [10]yaʿnī **Āftāb**-ı ʿālem-tāb iclās olınup ve tedbīr ü terbiyyet-i cümle-i eşyā aña tevfīż olınup eline şuʿāʿdan şemşīr [11]ve merkeb ü menzil aña şīr yaʿnī burc-ı **Esed** taʿyīn olındı. Beşinci felekde **Zühre**-nām bir aḫter-i [12]destān-sāz ve bir ḫūb-rūy-ı çeng-nüvāz vażʿ olındı ve aña menzil ü mekān püşt-i **Ṣevr** ve keffe-i burc-ı **Mīzān** ḳılındı. [13]Altıncı felekde bir kevkeb-i bā-tedbīr ve bir ḥakīm-i debīr ki anuñ nāmı **ʿUṭārid**-i tīrdür ḫalḳ olınup aña menzil ü meʾvā [14]**Sünbüle** vü **Cevzā** taʿyīn olındı. Yedinci felekde ki bize nisbet ile naẓarımuza gelen felek-i evveldür **Māh**-ı tābāndur ki [15]dāʾimā peyk ü hem-dem-i şāh-ı aḫterāndur. Anuñ nūrı ʿaks-i rūy-ı [16]āftāb u mihr ve mānend-i āyīne-i ḳaṣr-ı sipihr olup aña daḫı menzil ü mekān burūc-ı āsmāndan burc-ı **Sereṭān**'dur. [17]Ol feleklerde işbu aḫterler dāʾimā kārda ve ʿālem-i imkān ve şehr-i kevn ü mekānda muʿāmele vü bāzārdadurlar. [18]Bu aralıḳda kürre-i ḫāk daḫı miyāne-i eflākde bir yumurdanuñ beyāżı içinde olan zerdüñ şeftālū içinde [19]ṭuran çigirdek meṣābesinde olup āftāb bunuñ üzerinde ẓuhūr itse beyāż-ı nehār ẓāhir ü āşkār [20]olur ve anuñ altına gitse ẓulmet ü leylden perde vü estār olur. Gice sāye-i keşf-i türāb [21]ve nehār nūr-ı laṭīf-i āftābdur ve ḥikmet ile çehār faṣl muvāfıḳ-ı mīzān-ı ʿadl vāḳiʿ olup ʿālem anuñla maʿmūr ve iḫtilāl ü fesāddan maṣūn u mestūr oldı. Bunlardan māʿadā rūy-ı zemīnde telḫ ü şīrīn ṣular ḫalḳ olındı [22]ki bunlar dāʾimā cereyān ile revān ve cümlesi cānib-i ʿummāna sürʿat ile devāndur. Keẕālik ṭaġlar ve maʿdenler [23]ve ṣaḥrālarında bāġlar ve gülşenler ve her biri içün insān ve sāʾir ḥayvāndan sākinler yaradılup vuḥūşda fīlden [24]mūra ve ṭuyūrda sīmurġdan peşşe vü zenbūra gelince ḥayvānāt ve deryālar içinde eṣnāf-ı maḫluḳāt ḫalḳ olındı [25]ve yedi iḳlīm ol yedi kevkebe tābiʿ ve yedi kevkeb ol yedi iḳlīmde taṣārruf ile ṭāliʿ olup bu cümle-i mükevvenāt eger maʿden [26]ve ger ḥayvān ve ger nebāt ve rūy-i ḫākden ẕirve-i eflāke varınca cemīʿ-i mevcūdātuñ vücūdı ẕāt-ı Ḥaḳ ve vücūd-ı [27]muṭlaḳ iledür.

Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 İmdi ey pādşāh-ı rūy-ı zemīn
Eyledüm rāh-i ḫilḳati tebyīn

2 Rūy-ı maʿnāyı saña keşf ideyin
[28]Dürr ü naḳd-i beyānı ṣarf ideyin

3 Kendü ẕātuñda bunları bulasın
Gösterüp rāhı ḫoş ʿayān ḳılasın”

[29]Neṯr:

Çün **Celāl**, **Pīr**’üñ kelāmın işitdi, dest ü pāyin būs itdi baʿdehu ġārdan ṭaşra çıḳup gitdi, fi’l-ḥāl **Cemāl**’üñ ḥużūrına [30]yitdi. Henüz şekker-ḫˇābda ve ruḫ-ı zībāsı ʿaraḳdan gül-ābda olup **Sehī-ḳad** ol lāle-ḥadde [31]per-i ṭāvusdan yelbize şallar ve ayaġ üzre ṭurup ḫıdmet ḳılardı. Çün **Celāl** ḫayme içine girdi **Cemāl** bīdār olup [32]çeşm-i bīmārı ile **Şāh**’ı gördi. Pes **Şāh** ol dil-bere **Dīn-perver** ḳıṣṣasın beyān idicek be-ġāyet şādān ve gül-i [33]ḫandān olup ol gice bāde-i gül-reng ve nevā-yı rebāb u naġme-i çeng ile ṣoḥbet ve ṣafā vü sürūr ile ʿişret eylediler. [34]**Şāh Celāl** egerçi ḥayrān-ı ṭalʿat-ı **Cemāl** idi lākin fikr-i **Dīn-perver**-i ṣāḥib-kemāl ile müstaġraḳ-ı ḫayāl idi.

[220b]

[1]ŞĀH CELĀL İKİNCİ GÜNDE ĠĀR-I SIRR’A VARUP DĪN-PERVER İLE ṢOḤBET İTDÜGİDÜR

[2]İrte çün felek-i tācver ʿarż-ı cemāl-i ḫūrşīd-i nīgū-fer ve żiyāsı ile ʿālemi rūşen ü münevver idüp mihr-i raḫşān [3]günbed-i gerdāndan Kūh-ı **ʿİrfān**’ı nūrı ile dıraḫşān itdi **Şāh** çehre-i çün-āftāb ile pister-i ḫˇābdan ḳalḳup [4]nigār-ı müşkīn-ḫāle yaʿnī yār-i cānı olan **Cemāl**’e ʿarż-ı ḥāl idüp Kūh-ı **ʿİrfān**’dan Ġār-ı Sırr’a ve anda **Pīr Dīn-perver**’e [5]varmaḳ içün icāzet ü ruḫṣata bir işāret recā itdükde **Ḥażret-i Cemāl** luṭfla ruḫṣat ve **Şāh Celāl**’e icāzet virdi. [6]Pes **Şāh Celāl** ol merd-i ṣāḥib-kemāl ḥużūrına varup gördi ki ṭabʿ-ı deryāvār ve nuṭḳ-ı çün dürr-i şāhvār ile [7]derūn-ı ġārda oturmış ve nūr-ı dīdārı ile ġārdan ẓulmeti götürmiş. Pes **Şāh**, **Pīr**’üñ elin öpdi ve oturup [8]dizi üzerine çökdi ve muḳābelesinde taṣdīḳ yolından ḫāmūş ve taḥḳīḳ cihetinden idecegi kelām-ı daḳīḳ içün [9]gūş oldı. **Pīr**-i münevver-żamīr daḫı maʿārif ḥoḳḳasın bāz ve ḥikmet ile nuṭḳa āġāz idüp didi ki: “Dimāġuñdan [10]efkārı götür ve ʿaḳl-ı idrāk ve cümle-i ḥavāss u idrākligi bir yire getür. Ḫāṭıruñ taʿalluḳdan pāk ve bu kelāmı oñat idrāk eyle. [11]Ey **Şāh**-ı ferişte-nihād gūş it ki bir ḥikāyet bünyād iderem ki saña bu vechle ḥikāyeti bir kimse eylememişdür ve cism ü ʿaḳl u rūḥ kelāmın bir kes meşrūḥ [12]söylememişdür. İmdi ey püser ve ey mülk-i ʿāleme server ẕāt u [13]ṣıfāt u ʿunṣur-ı ḫāk ve sāʾir ʿanāṣır-ı pākden ʿālem-i eflāke varınca her nesne ki mevcūd [14]ve mütelebbis-i libās-ı vücūddur cemīʿan senüñ vücūduñda mevcūd ve cümlesi eczāʾ-i vücūduñdan maʿdūddur. Evvelā senüñ [15]rūḥuñ ẕāt ve eczāʾ-i cismüñ ol ẕāt içün ṣıfāt gibi olup ve cismüñ āşkārā ve rūḥuñ nā-peydā olmaḳda fi’l-miṯl [16]ẕāt u ṣıfāt-ı Ḫudā miṯāli olup ẕāt-ı Ḥażret-i Ḥaḳ ve

vücūd-ı Rabb-i muṭlaḳ gibi rūḥ ne ʿarażdur ne cevher ve anuñ ḥaḳīḳatinden [17]kimseye ne ḫaber var ne eṯer ve senüñ vücūduñda daḫı **yedi felek** mevcūd ve bu feleklerde keẕālik **yedi aḫter**üñ vücūdı maʿhūddur. [18]Pes senüñ vücūduñda felek-i aʿlā ki üzerinde ʿarş u kürsīden ġayrı bālā yoḳdur senüñ **çeşm**üñ olup vücūduñdan [19]ol ʿālem-i evvel ve anda olan merdümüñ ki aña **bebek** dirler kevākib-i sebʿadan **Zuḥal** maḳāmında [20]olup bu daḫı anuñ gibi Hindū-yı nīze-güẕār u cādū-yı siḥrkār olup sipihr-i çeşm üzre ḳarār itmişdür. Reng-i rūyı siyāh [21]ve mülk-i Hindū vü Ḥabeşe pādşāh ve ḫāne-i çeşm ü şāḫ-ı ebrū aña **Cedī** vü **Delv** meṯābesinde menzil ü ḳarārgāh olmışdur. [22]İkinci felek vücūduñ ʿāleminden **semʿ** ü **gūş** ve kevākib-i sebʿadan **Müşterī** meṯābesinde olan ḳuvvet-i **sāmiʿa**-i aḫbār-ı niyūşdur ki saʿādetle [23]gūş taḫtı üzre ḳāżī ve ḥaḳḳ u bāṭıl mā-beyninde faṣl ider bir ḥākim-i merżīdür.

Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Farḳ ider ḥaḳḳ u bāṭıl olsa kelām
[24]Oldı anuñçün aña ḳāżī nām

2 Gūşdan olmasaydı ḳalbüñe rāh
Olmazıdı ʿulūmden āgāh

Neṯr:

Gūş ḥaḳīḳatde saʿādet-i [25]insāndur ki anuñ sebebi ile sālik-i rāh-ı ʿilm-i nihāndur. Ādemīnüñ şerefi kelām ile ve fehm-i kelām gūş-ı sālim-i tamām iledür. [26]Ol kimse ki aṯamm-ı aṣlī ve ker-i māder-zāddur ehl-i hüner ʿilminden bī-ḫaber bir cemāddur. **Müşterī**-i **sāmiʿa**nuñ daḫı maḳarrı [27]ṣımāḫuñ **ḥūṭ**-ı ʿaṣabīsi ve dāʾire-i muḳavvesi **semʿ**üñ muḳaʿʿarı olmışdur ki **Müşterī** felek-i menzili olan **Ḳavs** ü **Ḥūt** meṯābesindedür. Vücūduñ eflākinden üçinci felegi ṭāḳ-ı dimāġ ve ol muṭabbaḳ-ı [28]bā-ferāġdur ki anda **Merrīḫ**-i **Behrām** maḳamında **zebān** muttaṣıl be-kāmdur ki elinde ḫancer-i bī-niyām ve destinde dāʾimā tīġ ü [29]ḥüsām olup ceng-i aʿlā vü esfel aña burc-ı **ʿAḳreb** ü **Ḥamel** meṯābesinde olmışdur. Dördinci felek **dehān** [30]ve anda olan kevkeb-i raḫşān **ḫūrşīd**-i nuṭḳdur ki āftāb gibi tābān ve nūr-baḫş-ı tamām-ı cihāndur [31]ve aña şīr-lisān faṣīḥ-beyān şecāʿat-ʿünvān merkeb-i yekrān menzilesindedür. Beşinci felek **kef**-i destüñdür [32]ki anda **Zühre** çengī maḳāmında olan ḳuvvet-i **imsāk**dur ki Zühre-vār gāh bāde vü cām ve gāh çeng ü ʿūd-ı rāst-maḳām [33]ṭutup ol iki kef aña kefesi olan **Mīzān** gibi menzil ü mekān olmışdur. Eflāk-i vücūduñdan altıncı felek **pāy**-i cihān-peymā-yı rāh-fersādur [34]ki anda kevkeb-i **ʿUṭārid** meṯābesinde ḳudret-i taḥammül ü taḥarrükdür. Anuñ ile menāzil-i maḳṣūda vüṣūl ve medāḫil-i meʾmūle [35]ḥulūl

olınup ṣūret-i ḳademin **Sünbüle** vü **Cevzā** gibi ol ḳudret içün maḥallin olmışdur. Yedinci felek **maḳʿad**-ı insāndur ki muḳābil-i [36]ḫūrşīd-i dehān olup ilyeteyn aña menzile-i **Sereṭān**'da maḥall ü mekān olmışdur ve nitekim kürre-i ḫāk miyāne-i [37]eflākde vāḳiʿ olmış bir cismdür. Şikem ü sīne daḫı eflāk-i vücūd arasında ārż meṣābesinde olmışdur ve nitekim āfāḳda

[221a]

[1]ʿ**anāṣır-ı erbaʿa** vardur ki **āb** u **ḫāk** ü **āteş** ü **bād**dur senüñ daḫı vücūduñda mevcūd-ı muʿtāddur. Meṣelā ʿunṣur-ı **āb** [2]bedenüñde olan **ruṭūbet** ve ʿunṣur-ı **ḫāk** bir ḳabża ḫākden muḫammer olan **ḳāleb**-i cism ü heyʾetdür ve **āteş** cismüñde olan [3]**ḳan**dur ki bāʿiṣ-i ḥarāret-i ecsām u ebdāndur ve ʿunṣur-ı **bād nefs**üñdür ki anı alup virmek muʿtāddur [4]ve āfāḳda olan **rūz u şām ʿaḳl u nefs**dür ki bu ikisi insāna sebeb-i nūraniyyet ü ẓalāmdur. Keẕālik [5]ʿālemde **yedi iḳlīm** ki vardur sende daḫı **yedi aʿżā** ki **çeşm** ü **gūş** u **bīnī** vü **ḥalḳ** u **dehān** u **dest** ü **pā**dur mevcūddur ve āfāḳda **çār faṣl** [6]ki **baḥār** u **tābistān** u **ḫarīf** ü **zemistān**dur nefs-i insānda [7]daḫı muḳarrerdür. Meṣelā faṣl-ı **bahār** ādemde **idrāk**-ı ḫuceste-āṣārdur ki şecer-i vücūd-ı insāndan ezhār [8]ve ṣemerāt-ı maʿārif ü esrār anuñ sebebi ile ẓāhir ü āşkār olur ve **tābistān fikr** ü **ḫayāl**-i insāndur [9]ki mīvehā-yı maʿrifet ü ʿirfān anuñla puḫte olup andan sūdmend olmaḳ āsāndur ve **ḫarīf** ḳudret-i **ḥāfıẓa**dur [10]ki maʿrifet mīvelerinüñ puḫteligi anuñ ile kemāl bulur ve ḳoruḳlar anuñ sebebi [ile] ḥelvā olur ve **zemistān** ḳuvvet-i **ġażabiyye**dür [11]ki anuñ ḥükmi cārī ve ṣıfat-ı ḳahr u ḫışmı sārī olıcaḳ ravża-i vücūddan āṣār-ı luṭf u neżāret bir ṭaraf [12]ve ṣimār-ı ʿirfān u maʿrifet ḫuşk u telef olur. Bu cümleden māʿadā nitekim cihānda bir beyt-i maʿmūr ve bir ḫāne-i mestūr olup [13]ki **Kaʿbe** dimekle meşhūrdur ve eṭrāf-ı ʿālemden benī ādem anı ḳıblegāh idinüp ve aḳṣā-yı memālikden anuñ ziyāreti içün [14]ḳaṭʿ-i rāh idüp rıżā-yı Mevlā'yı ṭaleb ve anda vech-i Ḫudā'yı bulmaġa şevḳ ü raġbet iderler. Vücūd-ı insānda [15]daḫı bir ḫāne ve bir beyt-i bī-nihāye vardur ki aña **dil** ve **ḳalb**-i dānende-i her müşkil dirler ʿālem-i vücūduñ her cānibinde [16]münaḳḳaş olan ḥavāss u ḳavī ve eczāʾ-i cism ü cümle-i aʿżānuñ teveccühi aña olup ʿarşu'llāhu'l-ʿaẓam ismi ile [17]müsemmā olmaġla Ḥażret-i Ḥaḳ ve vech-i Kerīm-i muṭlaḳ anda bulınur ve ol ḫānede müşāhede olınur." Kelām-ı **Pīr** bu maḥalle gelicek [18]eytdi: "Ey **Şāh** ve ey ṭālib-i rāh irte yine bu maḥālle nüzūl ve işbu Ġār-ı Sırr'a ḥulūl eyle tā ki bu itdügin [19]seferüñ sırrın beyān ve ḥaḳīḳatde **Celāl** ve Ḳaṣr-ı ʿ**Aḳīḳ** ü **Cemāl** ve Ḥücre-i **Tevfīḳ** ü Gülşen-i **Ḥāl** ve dīv-i **Şemṭāl** [20]ve ol müşāhede eyledügüñ ḫayāl nedür ve neden ʿibāretdür ve ḥaḳīḳatde bunlar neye işāretdür [21]saña rūşen ü ʿayān ideyin." Pes ol server çün **Pīr Dīn-perver**'den [22]bu ḫaberi işitdi öñinde yir öpdi ve ḫayme-i āl ve **Ḥażret-i Cemāl**'e gidüp tafṣīl-i ḥāl beyān itdi. [23]Pes **Cemāl** bu ḥikāyete ḥayrān

ve ḳıṣṣa-i **Pīr**-i hidāyetden şādān olup ol gice yār-i cānı ile ṣoḥbet ve ṣabāḥa dek ṣafā vü ʿişret itdiler.

[24]ŞĀH CELĀL ÜÇİNCİ GÜN OL PĪR-İ RĀH-NÜMŪN ṢOḤBETİNE VARDUĠIDUR

[25]İrte çün meşʿal-i mihr ḳaṣr-ı sipihrden ʿarż-ı dīdār u çihr idüp āftāb-ı gerdūn pertev-i nūr ile Kūh-ı **ʿİrfān**'ı [26]mānend-i Cebel-i Ṭūr eyledi **Şāh**-ı devlet-i ḳıbāb ḫumār-ı şarāb ile cāme-i ḫ̆āb üzerinden ṭalʿat-i [27]çün ḳamer ile ḳalḳup ġārda olan **Şeyḫ Dīn-perver** naẓarına geldi, gördi ki Pīr-i żamīr-i rūşen dil-i çün gülşen ile [28]oturmış ve nūr-ı cemāl ile ʿālemden ẓulmeti götürmiş.

Beyt:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 **Pīr** kim ḳalbi ṣāf u rūşendür
Ḫār anuñ ṣoḥbeti[y]le gülşendür

[29]Neṯr:

Çün **Pīr**-i fāʾiḳ **Şāh**'ı rāh-ı ṭalebde ṣādıḳ buldı ser-pūş-ı ḥaḳīḳati bāz ve beyān-ı maʿrifete āġāz idüp eytdi: "Maʿlūmuñ ola ki [30]**Lehrās** ḥikmet ışṭılāḥında maʿrūf olan [31]**nefs-i kül**dür ki vücūd anuñla ẓuhūr itmişdür ve sen ki nāmuñ **Celāl**'dür **nefs-i nāṭıḳa** olup **Cemāl rūḥ**-ı bā-kemāldür [32]ki senüñ maʿşūḳ u maḥbūbuñ ve külliyet ile maḳṣūd u maṭlūbuñ oldur ve ol **penc vezīr** ki **Lehrās**'a **müşīr**-i bā-tedbīrdür [33]vücūd-ı insānda olan **penc ḥāsse**-i münīrdür ki **semʿ** ü **baṣar** u **ẕevḳ** ü **şemm** ü **lems** olup **ḥavāss-ı ḫamse** [34]bunlardan bir taʿbīrdür ve ol **Ḳaṣr-ı Pūlād** ki senüñ içün bünyād olınmışdur işbu basīṭ **menzil**-i ḫākdur ki [35]anuñ saḳfı ʿālem-i eflākdur ve ol **taṣvīr** ki **Cemāl** anı ḥarīr üzre taḥrīr idüp muḳābelede naḳş-ı dīvār ve seni [36]anuñ ile ʿāşıḳ-ı zār itdi **çāşnī-i ʿilm ü maʿrifet**dür ki maʿşūḳuñ olan **Cemāl**'e anuñla istidlāl içün

[221b]

[1]saña ʿināyet itmişdür ve seni anuñla kendüye delālet itmişdür ve ol **ḥarīr-i ṣaḥīfe-i kitāb** yaʿnī ṣafḥa-i ḳalb-i pür-tābdur ki anda ʿulūm naḳş u [2]taḥrīr olınmışdur ve **Mihr-ārā** ki mülk-i **Ḳāf**'a mālik ü pādşāhdur ol **ʿaḳl**dur ki milket-i **bedene vālī**-i vālā ve [3]**rūḥa vezīr**-i rūşen-rādur ve ol **āhū**-yı laṭīf ve ol **bāġ** u **ḥavż** u **taḫt**-ı şerīf ki saña yolda [4]ʿayān oldı ol **ṣūret-i ṭaleb** idi ki dīde-i baṣīretüñe ẓāhir ü nümāyān oldı [5]ve seni bī-ḳarār idüp dūst cānibine dest-keşān oldı. Baʿdehu ol **ḥiṣār-ı Ġaẕeng** ve ol derbend-i [6]teng ki sen anda sipāhlar ile ceng

itdüñ **ṣıfat-ı ḥırṣ** idi ki menzili muḥkem ve maḳarrı müstaḥkem olup [7]anda maḥbūs olsañ ʿālemden bī-ḫaber ve ehl-i sülūk içinde dūr-ez-naẓar olurduñ. Çün ḫancer ile anuñ başını [8]ḳaṭʿ itdüñ ol berr ü beyābāna düşüp ṭayy-i menāzil-i cānān itdüñ ve **Fīl-peyker** ki aña süvār olup ol yolda sefer [9]itdüñ senüñ ol **himmet**üñdür ki seni devlete īṣāl ve taḫt-ı ʿizzetde ṣāḥib-i saʿādet ü iḳbāl ider ve çün zengīler [10]ḍarb-ı tīġ ile tebāh yaʿnī **ṣıfat-ı ḥırṣ** maġlūb-ı **Şāh**-ı bā-intibāh oldı. **Ḫayl ü sipāh** ki devāʿī-i **ṭaleb-i māl u cāh**dur [11]ʿavdet idüp ol yolda senüñ ile hem-ṣoḥbet oldılar ki anlar ṭālib-i metāʿ u māl oldılar ve senüñ gibi ʿāşıḳ-ı **Cemāl** [12]olmadılar. Senüñ ile ancaḳ **Vezīr İḫtiyār** ve **Feylesof-ı ʿAyyār** ḳaldı ki **İḫtiyār ʿaḳl**-ı nīgūkār ve **ʿAyyār ʿışḳ**-ı kār-güẕārdur. [13]Pes ey **Şāh**-ı āgāh ol seferde himmet ü ʿaḳl u ʿışḳ senüñ ile hem-rāh ve ḥırṣ u hevā ve beşeriyyetden [14]sāʾir ṣıfāt u ḳuvā tebāh oldı ve ol Şehr-i **Sefīd** ki ol sefer-i baʿīd ve ol berr-i nihāyet-i nā-bedīd içinde [15]gördüñ ol ṣūret-i ʿālem-i ḫākdur ki muḳābil-i ʿālem-i eflākdur ve ol şehr içinde müşāhede itdügüñ çūbdan yapılmış [16]**luʿbet**ler ve aġacdan düzilmiş bī-rūḥ **ṣūret**ler ki ẕī-rūḥ gibi ḥareketler iderler idi, bu ʿālem-i ḫākde olan [17]maḫlūḳātdur ki ʿilm ü dīnden ḫaberdār degüllerdür çün Ḥażret-i Ḥaḳḳ'ı ve kendülerin daḫı bilmez bir bölük nā-dānlardur. Ṣūretā [18]egerçi müteḥarriklerdür ammā ḥaḳīḳatde bī-cānlardur ve ol **üç dīv-i pelīd** ki Şehr-i **Sefīd**'de **Şāh** u Sulṭān ve ṣūret-i [19]bī-cān anlara bende-i fermān idi senüñ vücūduñda **nefs-i levvāme** vü **emmāre** ve birisi daḫı ol **iblīs-i mekkāre**dür [20]ki seni çāh-ı ṭabīʿat içinde bend ü peyvend taʿalluḳdan gerdenüñe kemend itmişler idi ammā çün saña **Cemāl** [21]ṭarafından ʿināyet yaʿnī rūḥ-ı ber-kemāl cihetinden iʿānet oldı ol üç ṣıfat ile mevṣūf nefs-i şūm elinden ḫalāṣ ve [22]būstān-ı iʿmālüñden **Sehī-ḳad**-perī ṣūretinde olan iḫlāṣa muḳārin ü muṣāḥib-i ḫāṣṣ olduñ ve ol yolda [23]baʿż-ı murġān-ı cerb-zebān ki senüñ ile insān gibi mükāleme ve viṣāl-i **Cemāl** bir ḫayāl-i muḥāldür [24]diyü muʿārażа ile muʿāmele itdiler anlar maḥbūb ṭarafından birer tenbīh, maḳṣūd seni kendü cānibine tevcīh idi. Egerçi ẓāhiren nevmīdlik [25]ṣūretlerin iẓhār idi lākin ḥaḳīḳatde himmet ile imkān-ı viṣāle iḳrār idi. Andan ṣoñra **Yemne-cādū** ve ol seḥḥāre-i Hindū [26]ki sana ʿāşıḳ olup ḳalʿadan seni berf ü bād ile ʿāciz ve āḫir yanına getürüp baña rām ol ibrāmı ḥadden mütecāviz [27]itmiş idi ol senün cism ü tenüñ ve ol nefs-i nāṭıḳaya taʿalluḳ iden **beden**üñdür ki ʿālem-i esfelde indürmek ve sülūk-ı [28]seyrinden alıḳomaḳ diler lākin çün tevfīḳ saña refīḳ idi cemāl-i rūḥ ṭarafından ḫiṭāb ve ṭarīḳ-i ḫalāṣı [29]beyān ider saña bir kitāb gelüp **ʿAyyār** ismi ile taʿbīr olınan ʿışḳ ol Yemne-i süflīnüñ başın kesdi ve gülşen-i aḥvālüñe [30]nesīm-i luṭf murād üzre esdi ve ol **Dil-fürūz**-perī ki seni ḳaṣrına getürdi ve ebedī yanında alıḳomaḳ ḳaṣd itdi [31]ve sen aña muṭāvaʿat ve emrine muvāfaḳat itmeyicek Ḳalʿa-i **Dil-güdāz**'da maḥbūs ve ḥāl-i ṭāliʿüñi birḳaç gün menḥūs itdi. Senüñ [32]bu ʿālemde manṣıb u cāha maḥabbetüñdür ki seni yoldan alıḳor ve buʿd u ḥırmān ve dūstdan dūrī vü

hicrān [33]**Dil-güdāz**'ında ki **cehennem**den nişāndur seni maḥbūs ḳılur. Çün bi-fażlu'l-lāh ol ṣıfata māʾil ve maḥabbet-i cāh [34]sebebi ile hicrān-ı maʿşūḳa ḳāʾil olmaduñ. Yine ʿināyet-i **Cemāl** ve hidāyet-i rūḥ-ı ber-kemāl ile ol çāh-ı Bābil'den ḫalāṣ olduñ [35]ve ol gülistān ki **gül ü nergis ü lāle vü benefşe vü reyḥān** senüñle hem-zebān olup nuṭḳ itdiler ol senüñ gülşen-i **ṭabīʿat**üñ [36]ve lālezār-ı selīm-i **fiṭrat**uñdur ve ol leb-i cūyda süḫan-gūy olan **gül** ü **reyāḫīn** senüñ **ʿirfān** u **maʿrifet**üñdür ve ol [37]ġūl-i **Ṣaġāl** ki saña pederüñ **Lehrās**-ı bā-kemāl ṣūretinde ḫayāl gösterüp ṣoñra ejderhā şekline girüp senüñ

[222a]

[1]küşte-i tīġ-i bī-dirīġüñ olmışdur ol senüñ vücūduñda olan **enāniyyet** ü **kibr**-i ʿilm ü maʿrifetdür ki ehl-i ʿışḳ [2]ḳatında ʿaẓīm günāh u maʿṣiyetdür. Egerçi ṣūreten seni mürebbī olan pederüñ ve ḫayr-endīş-i nīk-seyrüñ [3]şeklindedür lākin ol ṣıfat-ı **kibr** bir ejderdür. Heft-serdür ki murādı seni helāk ve ẕillet ile mānend-i mūr ḫāk [4]itmekdür. Kibr-i maʿrifet dimāġ u serden çıḳıcaḳ ve ṣūret-i ejder olan ruʿūnet-i derūn-ı ḳaṣr [5]ḳalb u sırdan ḫāric olıcaḳ Gülşen-i Taḥḳīḳ'e vüṣūl ki senüñ bu yolda bāġ-ı **Ferruḫ-baḫt'**a duḫūlüñdür müyesser oldı. Mādām ki [6]**Cemāl**-i maʿşūḳuñ dāyesi ve ṣāḥib-i sırr u ser-māyesi olan **Ferruḫ-baḫt**'a yitişmedüñ maṭlūbuñdan ṭarīḳ-i taḥḳīḳe irişmedüñ [7]ve ol dīv-i heft-ser ki nāmı **Şemṭāl** ve bir dīv-i pür-mekr ü ḫayāl sen anı helāk itdüñ ol nefsüñ ārzū vü şehevātıdur [8]ki vücūd-ı insāndan yedi yirden baş gösterür. Çün sen dīv-i şehveti ḳatl ü helāk ve zemīn-i vücūduñı ol ṣıfatdan [9]pāk itdüñ. Ol **günbed-i mir'āt**e ki rūşenger-i ẓulümāt ve ʿaks-nümā-yı yār-i şīrīn-ḥarekātdur vāṣıl olduñ [10]ve ol āyīnelere ki **mürāyā-yı kā'ināt**dur naẓar idüp vech-i maḳṣūdı anlarda müşāhede ḳılduñ ve ol **çār kūh** [11]ki anlarda birer şaḫṣı maḥbūs boġazlarına dek kūh içinde ġark ve başların anda menkūs gördüñ ol **çār ʿunṣur**dur ki [12]ṭarīḳ-i maṭlūbda müstaḳīm olmıyanlar içün maḥbes ü zindān ve miḥek-i imtiḥānda ṣaḥīḥ olmayup maʿlūl u saḳīm olanlara sicn-i bī-emāndur [13]ve ol **günbed-i gerdān** ki dāʾimā deverān idüp ve anuñ içinde bir zen-i ṭarrār ki bir elinde tīġ-i ābdār ve bir elinde şekker-i [14]bī-şumār olup bir demde niçe biñ oġlan vücūda getürür ve bir eli ile oġlana şekker virüp yidürür ve bir eli ile tīġ urup [15]başın gövdesinden gidürür gördüñ ol **günbed-i vaż-ı dünyā** ve **heyʾet-i ʿālem-i fenā**dur ki dāʾimā devr ider ve ol zen [16]ḥaḳīḳat-i dehrdür ve biz ol oġlancıḳlaruz ki bizi vücūda getürüp bir demde şekker-i mihr ü vefā virür baʿdehu tīġ-i ḳahr u [17]cefā ile ḳatl idüp cevr ider ve ol bāġ-ı ḫoş-bünyāddur ki nāmı **Ravżatü'l-Murād** idi ol sīne-i ʿāşıḳ [18]ve ṣadr-ı meşrūḥ-ı sālik-i ṣādıḳdur ki ʿaks-i maḥbūb anda görinür ve żavʾ-ı cemāl-i maṭlūb anda müşāhede ḳılınur [19]ve **yedi deryā** ki gāh elvān-ı mütenevviʿ ile mülevven āb ve gāh zībaḳ u sīm-āb ṣūretinde idi [20]ol **heft perde-i ḳalb** ü dildür ki sālik-i ʿāşıḳ anda yürümek ḫayli müşkildür [21]ammā

şöyle ki maḥbūb aña teveccüh ü iḳbāl ide keştī-i ʿināyeti ile ol deryālardan geçürüp ḳaṣr-ı viṣāle [22]īṣāl ide ve Cezīre-i **Ḥāl**'de Kūh-ı **Yāḳūt** ve ḳaṣr-ı **Cemāl** vücūduñda ḳalb ʿālemidür ki cevāhir-i ʿirfān ile māl-ā-māl [23]olup devlet-i dīdār ve müşāhede-i cemāl-i yār ol ʿālemde müyesser olmaḳ var ve Ḥücre-i [24]**Tevfīḳ** ḳalbde maḳām-ı ṣabrdur ki ol ḥabīb-i şefīḳ sālike ol maḳāmda yār u refīkdür. **Menşūre** heyʾet-i [25]Şeyṭāndur ki ḥased-i pīr-efkenini senüñ üzerüñe ḥavāle idüp ve seni maḳām-ı viṣālden [26]izāleye saʿy ider līkin heyʾet-i **Şeyṭān**'ı **Cemāl** sūḫte ve ṣıfat-ı ḥasedi **Celāl** küşte [27]idüp āteş-i tīġ ile efrūḫte eyledi. Bunlardan ṣoñra ṣāḥib-i ḥiṣār olan **Ḳıṭmār** ḥūr-ı cinān maḥabbetinde maḥṣūr olup [28]ḳalmaḳ ve maḥbūb-ı ḥaḳīḳīden iʿrāż idüp ẕātdan ġayrınuñ maḥabettinde çāşnī vü ḥaẕẕ almaḳdur ki maṭlūb-ı aṣlīden [29]ġayrı ḥūr-ı bihişt daḫı olsa ʿārif ḥużūrında ḳabīḥ ü ziştdür. Pes çün **Celāl**-i çālāk ḫāne-i ḳalbin ġayra [30]meyl ṣıfatından pāk itdi ḥużūr-ı bilā-ġaybet maḳāmında ḥāżır ve ebedī āftāb-ı rūy-ı **Cemāl**'e nāẕır oldı. [31]İmdi ey **Şāh**-ı ʿālī-maḳām bu seferüñ sırrı bu maḥalde tamām ve seyr itdügüñ eṭvāruñ tafṣīli beyānında [32]itmām-ı kelām olındı. Pes ḥālā menzilüñe var git ve irte yine ʿarż-ı dīdār it tā ki saña rūḥ u cismüñ ṣıfatın beyān [33]ve rūḥuñ nedür ve cesedüñ nedendür ve sen nice geldüñ ve pertev-i vücūdı nice alduñ tafṣīl ile ʿayān ideyin."

[222b]

[1]Pes **Şāh**-ı bahādır-ı şücāʿ dil-i pür-nūr u şuʿāʿ ile **Ḥażret-i Pīr**'e vedāʿ idüp gitdi ve ḫayme-i āl ve ḥużūr-ı **Cemāl**'e [2]yitdi ve ol gice daḫı vaḳt-i ṣubḥa dek cām-ı şarāb ve deff ü çeng ü rebāb ile ṣoḥbet ve cānānı ile ʿişret itdi.

[3]ŞĀH CELĀL DÖRDİNCİ GÜN YİNE ĠĀR-I SIR'DA ḤAŻRET-İ PĪR'E VARDUĠIDUR

[4]Dördinci gün çün cihān-ı ẓulümātı āftāb-ı nūrānī münevver ve Kūh-ı ʿİrfān nūr-ı raḫşān ile felekden enver oldı, [5]**Şāh**-ı cihān rūy-ı raḫşān ve ḳalb-i nūr-feşān ile cānib-i Kūh-ı **ʿİrfān**'a revān olup gördi ki [6]**Pīr**-i mübārek-dīdār derūn-ı ġārda oturmış ve nūr-ı vechi ile ʿālemden ẓulmeti götürmiş. Pes elin öpüp [7]ādāb ile oturdı ve lisān-ı ḥikmet-beyānından ne ẓuhūr ide diyü muntaẓır ṭurdı. Pes **Pīr**-i ḫūrşīd [8]**Şāh**'a ḫiṭāb ve rūy-ı kelāmdan refʿ-i niḳāb idüp didi ki: "Ey cüvān-ı saʿādet-nişān müstemiʿ ol tā ki ḥoḳḳa-i rāz [9]ser-pūşını bāz ve seni cevāhir-i kelāmum ile ser-firāz ideyin. Saña beyān ideyin ki nice vücūd bulduñ ve sen ne şeyʾsin [10]ve neden mevcūd olduñ. İmdi maʿlūm ola ki ʿālem iki ḳısmdur. Bir ḳısmı çār ʿunṣur-ı keṯīfdür ki ʿālem-i esfeldür. Bir ḳısmı daḫı [11]ʿulvī-i laṭīfdür ki mebdeʾi felek-i **Ḳamer** ve müntehāsı felek-i **Zuḥal**'dür. Cism ü ten ʿālem-i ḫāküñ zübdesi ve cān ʿālem-i eflāküñ ber-güzīdesidür. [12]Pes ol mertebe-i kemālden mertebe-i zevāle ol sebebden gelmişdür ki bu maḳām-ı esfelde kesb-i kemāl ve tafṣīl-i zīb ü cemāl eyleye ve ten

ẓulümātdur ki [13]Ḫıżr-ı cān anda āb-ı ḥayāt bulmışdur. Evvelā senüñ ḳalbüñ bir ḫāk-ı cemād idi ki [14]anuñ fevḳinde āb u āteş ü bād idi. Baʿdehu ḳudret-i Ḥaḳ'dan ol ḫāk içine toḫm-ı istiʿdād şaçılup anda ṣebāt buldı ve anuñ ṣemeresi ʿalef ü sebze vü nebāt [15]oldı. Pes ol ṭıflı nebāta ebr-i dāyesi şīr-i terbiyyet viricek teʾṣīri ile neşv ü nemā buldı ve cāme-i sebz giyüp cānib-i ʿulüvve [16]müteveccih oldı. Neşv ü nemāsı taṣarruf-ı çarḫ u sipihr ile ve ser-sebz olması teʾsīr-i māh u mihr ile olup çün bir zamān [17]ʿālem-i nebātda iñlendi ve ol ʿālemde bir müddet diñlendi. Ḥayvānātdan bir dābbe gelüp ve anı ekl idüp [18]ġıdālandı. Çün ḥayvānuñ bedenine irdi ve anuñ ʿurūḳına girdi bir müddet ol ʿālemde daḫı eglenüp [19]ḳaldı. Çün ol ʿālemde kemāli tamām oldı ʿale'd-devām mübtelā-yı ḫord u ḫˇāb ve esīr-i ʿalef ü āb oldı ve çün ol ḥayvānuñ aṣl-ı [20]nuṭfesi nebāt oldı. Ol nebāt aña sebeb-i ḥayāt oldı zīrā muḳarrerdür ki bir maḫlūḳuñ bedeni her neden ki ḫalḳ olınur ol nesne yine aña ġıdā-yı cism ü ten ḳılınur. [21]Pes ol ʿalef ü nebāt ol ḥayvāna cism ü ten ve bāʿiṣ-i ḥayāt olduḳdan ṣoñra ol vaṭandan ʿālem-i insāna [22]gelmesine irādet taʿalluḳ idicek ol ḥayvānı ẕebḥ itdiler ve anuñ laḥmını ādeme ġıdā ḳıldılar. Pes ol laḥm-ı biryān miʿde-i insānda [23]bir zamān ṭurdı ve ḥarāret-i miʿde ile ḳaynayup şūrbā gibi olduḳda emʿāya teveccüh ve anuñ laṭīfi emʿādan tereşşuḥ idüp [24]ġalīẓi ṭaşraya mündefiʿ ve ol tereşşuḥ iden şeyʾ-i laṭīf ciger ḳazanına müntaḳil oldı. Pes cigerde ḳaynayup bir kef peydā itdi [25]ve ol kefi bögrek alup cigerde bāḳī ḳalan şeyʾ ḥarāret-i ciger ile cümleten ḳan oldı ve çün cigerde ḳan olan mādde ṣāf oldı anuñ [26]daḫı ġāyet laṭīfin cigerden ḳalb ceẕb idüp anuñ daḫı ḥarāreti ile ol maḥalde daḫı ḳaynayıcaḳ ol ḥumret ki aña ciger ḳazanından [27]ʿārıż olup ol māddeye ġışş u keder olmış idi yüzüñ āteşi ile ber-ṭaraf olup bir beyāż ṣu oldı ki ol nuṭfe-i nisā vü ricāl [28]oldı gūyā bir altun idi ki pūteden pūteye girüp ḳāl oldı ve çün merd ü zen muḫālaṭat biri biri ile mücāmaʿat itdiler [29]raḥmde ḳarār ve ol maḥalde istiḳrār itdi. Çün nuṭfe-i aṣlde bir cevher-i laṭīfdür maḥall-i ḥelālde [30]olıcaḳ şerīfdür ammā ol naḳd-i cismānī maḥallinde ṣarf olınmasa bāʿiṣ-i nedāmet ü peşīmānīdür. Pes ebr-i raġbet çün dürr-i nuṭfeyi niṣār itdi [31]varup raḥm ṣadefi içinde ḳarār itdi ve rāh-ı ḥayżı sedd idüp dīvār itdi. Her ayda ḥoḳḳa-i ʿaḳīḳden birḳaç laʿl-i rengīn gelürdi [32]yaʿnī her ay başında bir ʿöẕr olup birḳaç ḳaṭre ḳan görürdi. Çün nuṭfe-i raḥm ile peyvend üʿ alāḳa itdi ḫūn-ı ḥayżı ġıdā idüp anuñla ḳanāʿat [33]ḳıldı. Pes raḥmde olan nuṭfeyi evvelā kevkeb-i **Zuḥal** terbiyyet baʿdehu **Müşterī** vü **Mirrīḫ** ve āḫirinde **āftāb**-ı ʿālemtāb terbiyyet vechi üzre [34]anuñ ile ṣoḥbet keẕālik sāʾir kevākib ü eflāk taḳviyyet itdiler. Çün mā-beynden birḳaç ay mürūr itdi emr-i İlāhī ile [35]ʿālem-i ḫāke çıḳup ʿubūr itdi. Biraz müddet ġıdāsı ḳan ve ḫūn-ı ḥayżı kendüye ḳuvvet-i cān olmış idi. Bu kerre ṭaʿāmı şīr-i dāye vü māder [36]ve şerbet ü ḳand ü şekker olup Ḫudā-yı her dü cihān aña bir māder-i mihrbān iḥsān itdi ki dāʾimā şefḳat ve gice ve gündüz [37]ḫıdmet ve mertebe-i şuʿūr u idrāke gelince

ṣıyānet ve āfāt-ı dehrden ḥimāyet eyledi. İmdi ey **Şāh** çün cismüñ rūy-ı ḫāk [38]ve rūḥuñ ʿālem-i eflākden olduġın bilüp mülk-i vücūddan āgāh olduñ ve eṭvār-ı sülūka rāh bulduñ. Pes yine yarın ʿale's-seḥer naẓaruma gel [39]tā ki maḥşerden ve rāh-ı naʿīm ve ṭarīḳ-i nār-ı caḥīmden ḫaber vireyin." **Şāh** çün bu kelāmı gūş itdi **Pīr**'üñ elin öpdi

[223a]

[1]ve **Cemāl**'üñ ḥużūrına varup yitdi ve ol gice māh u ḫūrşīd rūy-ı zemīn sefīd olınca ṣoḥbet ve bāde-i nāb ile ʿişret eylediler.

[2]ŞĀH CELĀL BEŞİNCİ GÜN ĠĀR-I SIRR'A VARUP DĪN-PERVER AÑA RĀH-I TAḤḲĪḲİ GÖSTERDÜGİDÜR

[3]İrte çün āftāb-ı cihān-ārā nūr u żiyā ile ʿāleme feyyāż ve āfāḳ-ı cihān anuñ şuʿāʿı ile mānend-i riyāż oldı ẓulmet gidüp nūr peydā [4]ve şuʿle-i āftāb kūh u deşt üzre āşkārā oldı. **Şāh** yirinden ḳalḳup ṣafā-yı derūn u dil ile [5]Ġār-ı **Sırr**'a vardı ve ol muḥīṭ-i hüner yaʿnī **Şeyḫ Dīn-perver** ḥużūrına irdi ve dest ü pāyin [6]būs ve ol kāmilüñ ṭabʿ-ı ḥadīdinden ne ẓāhir ü bedīd ola diyü mānend-i mürīd muḳābelesinde cülūs itdi. [7]Pes ol **Pīr**-i Müşterī-żamīr çün **Şāh**'ı ṭālib ve neḳāʾis-i maʿrifete rāġıb gördi ḥoḳḳa-i dehānın açdı [8]ve cevāhir-i taḳrīri **Şāh**'uñ üzerine ṣaçdı ve eytdi ki: "Ey **Şāh**-ı āgāh bu defʿa menzil-i maḳṣūda rāh bulduñ. [9]İmdi maʿlūmuñ ola ki heyʾet-i ʿālem iki ḳısmdur. Bir ḳısmı eflāk ve bir ḳısmı ʿanāṣır-ı pākdür ki āb u āteş ü bād ü ḫākdür [10]ve bu kevnüñ içinde iki sarāy var ki biri bihişt ve biri daḫı ḍuzaḫ-ı zişt dür ve bihişt ʿālem-i eflāḳde [11]ve dūzaḫ zemīn ü ḫākdedür. Bizüm daḫı rūḥımuz cennet-miṣāl eflākī ve bedenimüz mānend-i dūzaḫ ḫākī olup rūḥ-ı ālāyişden [12]münezzeh ü pāk ve cismimüz ālūde-i keṣāfet-i ḫākdür. Pes bu rūḥ u cismden iki netīce ẓāhir ü pedīd oldı [13]ki anlaruñ birisi pāk ve birisi pelīd oldı. Pāk olan ʿaḳl-ı dīn-perver ve nā-pāk olan nefs-i şūm-aḫterdür. [14]ʿAḳl taḫt-ı felekde sulṭān ve nefs taḫt-ı derkde esīr ü der-zindān olur. Bu muḳaddime maʿlūm olduḳdan ṣoñra [15]yaḳīnen bil ki çün ādem emr-i İlāhī ile ola eyle ḫayāl eyleme ölümüñ ile rūḥuñ ḥayātı zāʾil ola. Her çend ki ḳalebimüz [16]perīşān u perākende olur rūḥımuz ölmeyüp ebedī zinde olur. Ey ferzend-i dil-bend eyle ẓann itme ki sen didügüñ ve anı muḫāṭab idündügüñ [17]ol ten ḫākīdür ve sen ḥaḳīḳatde bir ẓāt-ı ʿarşīsin ve rūḥuñ bir murġ-ı eflākīdür. Bu ʿālem-i esfelde menzil ṭutduġı [18]bu mekteb-i ḫākī de maʿrifet-i Ḥaḳḳ'ı taḥṣīl ü ṭıfl-ı nefsi tekmīl içündür. Pes bu ʿālemde nefs rūḥı cānib-i süfl ü ḫāke ve rūḥ [19]nefsi manẓar-ı eflāke ceẕb üzre olup şöyle ki nefs rūḥa muṭīʿ ola rūḥ kendü maḳāmına rücūʿ itdükde [20]nefs daḫı aña pey-rev ü tābiʿ olup ʿālem-i eflākde cennet-i

naʿīme vāṣıl olur ammā eger nefs-i şūm ġālib ve rūḥ maġlūb ve [21]rūḥ nefse ḫāşiʿ ola nefs cihet-i esfelde nār-ı caḥīme dāḫil olduḳda rūḥ daḫı ʿaẕāb-ı elīme muttaṣıl olur.

[22]Naẓm:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 ʿÖmrüñ olsa eger hezārān sāl
Ölicek ölmez illā ḫˇāb u ḫayāl

2 Terk ḳıl bu ḫarābe dünyāyı
Ḳıl ʿimāret sarāy-ı ʿuḳbāyı

3 [23]İltifāt eyleme bu dünyāya
Eyle iḳbāl dār-ı ʿuḳbāya

4 Terk-i dünyā ser-i ʿibādetdür
Terk iden ṣāḥib-i saʿādetdür

5 [24]Terk idüp rāh-i Ḥaḳḳ'a eyle sülūk
İtme ʿuḳbāda kendüñi meflūk

6 Terk-i dünyā-yı dūn-ı fettān ḳıl
ʿIşḳ-bāzī-i rūy-ı cānān ḳıl

7 [25]Kim ola ṭālib-i viṣāl-i nigār
İki ʿālem olur öñinde ḫˇār

8 Eyle iḫlāṣ ile ʿamel er geç
Eyleme semʿa vü riyādan geç

9 [26]Ḫalḳ içün ṭāʿat itse bī-tevfīḳ
Ola iblīse nār içinde refīḳ

10 Zāhid olsa vü līk māʾil-i māl
Olur ʿārif ḳatında ḳanı ḥelāl

11 [27]Tā ki kendüñden olasın āgāh
Ḳalbüñe ġayr-ı Ḥaḳḳ'a virme rāh

12 Her kim itdi vücūdını ifnā
Ḥaḳ vücūdında eyledi ibḳā

[28]Neṯr:

Her nesne ki netīce-i ḫākdur ʿārifler dīninde ol nā-pākdür. Nūr-ı muṭlaḳ saña ṭālib ve seni kendüye cāẕibdür [29]lākin ortada ol ḫāk-i nā-pāk mānīʿ ü ḥācibdür. Şöyle ki ʿalāḳa-i ḫāki ḳaṭʿ u faṣl itdüñ kendüñ ol nūr-ı [30]bī-nihāyete vaṣl itdüñ. Pes ḫākden münḳaṭıʿ ve müteveccih-i fülk ol, dīvi terk it muṣāḥib-i mülk ol. Ḥırṣ-ı dünyā [31]ḳalbüñ siyāh ve dīde-i baṣīretüñ kūr ider ve seni naẓargāh-ı Ḥażret-i Allāh'dan dūr u mehcūr ider. Her ol kimse ki [32]ʿaḳl u nefsi teşḫīṣ idüp bildi dünyā-yı denīden iʿrāż idüp teberrī ḳıldı. Ḥālā ki sen dünyā-yı dūna meftūnsın [33]ölicek bilesin ki hīçe meyl itmiş bir maġbūnsın. Ten bir mezbele-i murdār ve sen bir kennās-ı girān-bār, bu murdārı [34]niçeye dek ḥāmil olursın ve ne zamāna dek mezbele-keş olup cān ile cānān arasında ḥāʾil olursın.

[223b]

[1]Mezbele-i murdārdan iʿrāż ve gülzār cānibine iḳbāl it, külḫanı terk ve kendüñi lāʾiḳ-i taḫt-ı iclāl it. Ten-perestligi ḳo [2]ṣāfī cān ol ve dāʾimā hevādār-ı viṣāl-i cānān ol. Ṭaʿām ḳısmından ārzūsı ile beẕl-i cān itdügüñ [3]kebāb u biryān dehāndan geçüp sākin-i şikem ve anuñ taʿm-ı şīrīn ü lezzet-i şekkerini ʿadem olup derūnında bir dem [4]maḳām ṭutsa yine mütebeddil ve miʿdede biraz ḳıyām itse ne şeyʾe müteḥavvil olur bilürsin. Pes niçeye dek bu ḫˇāb u ḫor ki cism [5]anuñ ile ferbih ve cānuñ lāġar olur ve ne zamāna dek bu keṣāfet ü keder ki beden anuñ ile müreffeh ve rūḥuñ mükedder olur. [6]Cism lāʾiḳ-i ḫāk u gūr ve ḳabr içinde ġıdā-yı mār u mūrdur. Rūḥ ile dāʾimā ḫāne-i dil maʿmūr ve ʿāḳıbet refīḳ-i cennet ü [7]ḥūrdur. Sen kendüñi bir cesed görürsin ve rūḥ-ı bāḳīye ʿadem nāmın oḳursın. Pes ʿālem-i melekūta güẕer ve anda ḥaḳāʾiḳ-i [8]ceberūta naẓar it tā ki ʿirfān ḳapusı ḳalbüñe güşūde ve iki cihān baṣar u baṣīretüñe nümūde olup [9]cism-i ḫākīden ber-kenār olasın ve māh u ḫūrşīde feyż-i envār ḳılasın. Şöyle ki ʿālem-i ḫāk ālāyişinden [10]pāk ve bülbül-i gülzār-ı eflāk olup kevākib-i seyyāre gibi sākin-i ẕirve-i felek ve rūz u şeb hem-dem-i cemīʿ-i melek olasın. [11]Ey **Şāh**-ı āgāh uşda saña ʿālem-i dilden feṭḥ-i bāb ve ʿilm ü maʿrifetden senüñ içün bir kitāb [12]eyledüm. İmdi gerekdür ki ḳalbüñe Ḫudā'dan ġayrısın getürmeyesin saña rāh-ı saʿādet budur zinhār yitürmeyesin. Ḥālā [13]kār u bāruñ bu kelām ile tamām oldı ve seni güftār-ı ḥikmet-niẓām ile irşād bu maḥalde encām buldı. Şimden ṣoñra ṭūr maḳāmuña git [14]ve saña ilḳā itdügüm pend-i sūdmend ile ʿamel it." Çün ki Dīn-perver bu ḥikāyeti itdi fi'l-ḥāl naẓardan ġāʾib olup gitdi. [15]Çün ol ṣāḥib-i envār mestūr-ı ḥucub u estār oldı Kūh-ı ʿİrfān u ġār bir maḥall-i siyāh u tār ve **Şāh**-ı nāmdār müteveccih-i ḫargāh-ı zer-nigār olup sīne-i pāki ṣad hezār feyż ü fütūḥ [16]buldı ve cism ü ten-i ḫākīsi maḥż-ı rūḥ oldı. Pes fi'l-ḥāl ḫayme-i āle geldi ve cümle aḥvāli **Cemāl**'e ʿarż ḳıldı.

[17]ŞĀH CELĀL KŪH-I ʿİRFĀN'DAN FEYLESOF-I ʿAYYĀR'I MÜJDE-İ ḲUDŪM İLE ŞĀH LEHRĀS'A GÖNDERDÜGİDÜR

[18]**Şāh**-ı cihān ol menzil-i cennet-nişānda ārām-ı cānı ile ṣoḥbetde ve yār-i cān u cihānı ʿişretde iken [19]**Feylesof-ı ʿAyyār** bārgāh ḳapusına gelüp didi ki: "Ey **Şāh**-ı **Sikender**-cāh ḥālā ḥażretüñden bir nāme-i ʿanberīn şemāme isterüm [20]ki bu maḳāmdan müteveccih-i rāh ve Şehr-i **Ferd**'de vāṣıl-ı ḫıdmet-i şāhenşāh olam ki **Lehrās** endūh-ı bī-ḳıyās ile anda ḫaste-dil [21]ve senüñ firāḳuñ ile ḥāli müşkil olmışdur. Bilmez ki şāhum Kūh-ı **Ḳāf**'da neler görmiş ve ne devletlere irmişdür. Pes ben bende ilerü gideyin [22]ve müjde-i ḳudūm eyleyüp bir tenbīh ideyin. Çün **Şāh**, **Feylesof**-ı āgāhdan bu maʿnāyı işitdi devāt u ḳalem ve kāġeẕ ü ḫāme-i müşkīn [23]ṭaleb itdi ve fi'l-ḥāl ḳalemi müşkīn ve ṣafḥa-i kāġeẕi bu naḳş ile rengīn itdi ki:

Naẓm:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 [24]Ey nesīm-i ṣabā-yı cān-perver
Cibüñ it pür-ʿabīr ü pür-ʿanber

2 Eyle pes ʿazm-i ḳaṣr-ı pāk-esās
Ki olur anda Ḫusrev Lehrās

3 [25]Evvel it būs-ı pāygāh-ı serīr
Ṣoñra ḳıl ḳaṣr-ı **Şāh**'a neṣr-i ʿabīr

4 Pes lisān-ı ṣenā güşūde ḳılup
Ṣanʿat-ı **Sāmir**'i nümūde ḳılup

5 [26]Di ki ey Ḫusrev-i sitāre-sipāh
Ve'y serīr-i saʿādete sen **Şāh**

6 Mihr-i rūyuñdan olalı mehcūr
Giryeden gözlerümde ḳalmadı nūr

7 [27]Hicr-i rūy u ruḫuñla bī-geh ü gāh
Dūd-ı āh eyledi cihānı siyāh

Neṣr:

Vel-ḥamdü li'llāh ol nesne ki bende-i āşüfte-ḥāl yaʿnī **Celāl**-i [28]şikeste-bālüñ murād u maḳṣūdına meʾāl idi Gülşen-i **Ḥāl** ve Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ**-i āl içinde buldum ve çün Ḫudā-yı bī-çūn tevfīḳin [29]ben bendeye refīḳ itdi Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ**'e dāḫil ve bu mertebe taṣavvurāt u ḫayālātdan

şoñra **maḳām-ı taḥḳīḳ**e vāṣıl oldum [30]ve ol ʿacāʾibi ki rāh-ı **Ḳāf**'da ben gördüm bir ferd görmemiş ve şol ġarāʾibe ki eṭrāfda ben irdüm bir kimesne irmemişdür. Ḥālā bi-ḥamdü li'llāh [31]cevr-i rūzgārdan āzād ve murādum kenārumda ve ben ber-murād olup ġulām u kenīzek ü sipāhdan ṣad hezār perī [32]hem-rāh olduġından māʿadā altı biñ dīv bańa ġulām ve ḫuddām gibi emrüme rām olup ve tā Kūh-ı **Ḳāf**'dan dürr ü cevher-i şeffāf [33]yüklenüp dördinci gün ʿale'ṣ-ṣabāḥ ḫāṭır-ı ṣafā vü dil-i şād ile menzilüm Ḳaṣr-ı **Pūlād** olıcaḳdur.

Beyt:

[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 [34]Devlet ü ʿizz ü cāh ola be-kām
Çün duʿāñ ile oldı nām-ı tamām

Neṯr:

Pes **Feylesof-ı ʿAyyār** bir bāz-ı ṭayyār [35]olup **Şāh**'uñ dizine oturdı ve nāmeyi **Şāh** anuñ boynuna [36]baġlayup ve ol daḫı pervāz idüp hevāya götürdi, pes biraz zamānda Şehr-i **Ferd**'e gelüp **Şāh Lehrās**'uñ naẓarına

[224a]

[1]getürdi. Meger **Şāh Lehrās** taḫt-ı zerrīn üzre oturmış ve vüzerā ḫayl ü ḥaşem-i bī-ḳıyās ile taḫt öñinde ṭurmış idi. Mā-beynde altı yıl [2]geçmiş idi ki ḥāl-i **Celāl**'den bir ḫaber ve ol **Şehzāde**-i bā-kemālden bir eṯer alınmayup ol gün çeşm-i gevher-bār ve nāle-i zār ile [3]güftār idüp vezīri **Dīndār**'a eytdi: "Ey vezīr-i müşterī-tedbīr dün gice vaḳt-i ṣubḥda şöyle ḫˇāb ve vāḳıʿa-i bā-ṣavāb görürem ki [4]benüm bu sarāyum mānend-i şām pür-ẓulmet ü ẓalām olup ḳaṣruñ içi ẓulümāt ve ben anda mānend-i Ḫıżr u āb-ı ḥayāt iken nā-gāh bir şemʿ-i [5]rūşen ḳapudan içerü girüp ḳaṣrumı miṯāl-i gülşen ḳıldı." **Dīndār** eytdi: "Ey **Şāh** taʿbīr budur ki ol māh yaʿnī **Celāl**-i Cem-cāh [6]ḳaṣruña gelüp ḫāne-i ḳalbüñi mānend-i gülşen ve dil ü dīdeñi rūşen ider." **Şāh**'a vezīr işbu rāzı taḳrīr ider idi ki [7]bir bāz-ı bülend-pervāz ḳaṣruñ penceresinden içerü indi ve **Şāh Lehrās**'uñ başı üzerine ḳondı. Pes vezīr [8]elin dırāz idüp **Şāh**'uñ başından ol bāzı aldı gördi ki gerdeninde bir nāme ve bir kāġeẕ-i ʿanberīn şemmāme var. Bu ḥikmete ḥayrān [9]ve anuñ sırrında ser-gerdān olup elin āheste ḳoyup ol ʿuḳde-i besteyi çözdi ve nāmeyi açdı gördi ki mektūb **Celāl**'üñ ḫaṭṭ-ı ḫūbı [10]ve reşḥa-i ḳalem-i merġūbıdur fi'l-ḥāl **Şāh**'uñ eline virdi. Çün **Şāh**, nāme-i **Celāl**'i bildi taḫt üzerinde yıḳılup medhūş ve [11]bir zamān lā-yaʿḳıl olup ḫāmūş oldı. Bir müddetden ṣoñra çün ki dāʾire-i ʿaḳla geldi nāme-i **Celāl**'i eline aldı ve ser-ā-pā [12]oḳuyup mażmūnın añlayup bildi. Pes ḥāl-i **Celāl**'e taʿaccüb ḳıldı ki ḳaṣr-ı **Cemāl**'i nice buldı. Baʿdehu vezīre eytdi: "Bu bāzuñ ḥāli ve

bu ser-beste [13]rāzuñ meʾāli ne ola.” Vezīr eytdi: “Ey **Şāh**-ı Süleymān-cāh bu bāz nevʿ-i ṭuyūrdan degül cindür ki dīde-i insāna mestūr u müstecindür.” [14]Çün **ʿAyyār**, **Şāh** u vezīrüñ muḥāveresin işitdi fi’l-ḥāl bāz heyʾetinden çıḳup kendüyi aṣl-ı ṣūreti üzre itdi ve dīde-i giryān [15]ve sīne-i biryān ile pāy-i taḫta düşdi ve **Sulṭān**’uñ dest ü pāyin būs itdi. Çün **Sulṭān**, **Feylesof**’ı görüp bildi ḥāline ḥayrān olup [15]didi ki: “Ey **ʿAyyār** bunuñ gibi kārı kimden taḥṣīl itdüñ ve bu maḳūle ṣanʿatı ḳanġı üstāddan tekmīl itdüñ ki gāh ādemī olursın gāh bāz [16]gāh yirlerde bād olursın ve gāh hevāda murġ-ı ḫoş-pervāz.” Pes **ʿAyyār**, **Şāh** öñinde güftār idüp ol yolda her ne [17]gördi ve **Şāh-zāde**’nüñ başına neler geldi ve her ne oldı ise ʿale’t-tafṣīl ḥikāyet ve kemā-hüve’l-vāḳiʿ rivāyet idicek [18]**Şāh**-ı zamān bu vaḳāyiʿden ḥayrān oldı ve ḫalḳ-ı ʿālem der ü bāmdan dökilüp **Feylesof**’ı gördiler ve çarḫ-ı mīnāfāmuñ [19]emrinde müteḥayyir olup **Celāl** ü **Cemāl** ile maḥfe-i āl ḳaçan gele diyü muntaẓır oldılar. Nāgehān ḳuşlıḳ zamānı rūy-ı hevāda maḥfe-i laʿl [20]māh gibi peydā ve murġ-ı saʿādet gibi cüvv-i semādan hüveydā olup ṣad hezār perī-i mihr-i **Cemāl** çarḫ-ı felegi perr ü bāl ile pinhān [21]ve nūr-ı āftābı çehreleri żiyāsı ile nihān itdi. **Lehrās Şāh** daḫı manẓara-i ḳaṣrdan naẓar ve miḥaffe vü leşkere taḳlīb-i baṣar ile taʿaccüb [22]ve ol ṣemere-i fevāʾidi ḳaçan görem diyü teraḳḳub idüp [23]Şehr-i **Ferd**’i mānend-i bāġ-ı cinān ārāste ve ḫadem ü ḥaşemini envāʿ-ı libās ile [24]pīrāste eylemiş idi. Bu eṣnāda perīlerüñ ṣadā-yı ṭabl u nāyı çarḫ-ı aʿẓama ve āvāze-i kūs u kerrenāyı eṭrāf-ı ʿāleme [25]yayılup maḥfe-i laʿlīn āheste āheste Şehr-i **Ferd** üzerine geldi ve Ḳaṣr-ı **Pūlād** üzerinde bir sāʿat miḳdārı bir yirde ṭurup [26]eglendi. Şöyle ki ḫalḳ-ı ʿālem bu ḥāle ḥayrān ve müteveccih-i günbed-i gerdān oldılar. Nā-gāh maḥfe saʿādetle indi ve Ḳaṣr-ı **Fūlād’uñ** ṭamı üzerine [27]ḳondı. Pes **Lehrās** sürūr-ı bī-ḳıyās ile Ḳaṣr-ı **Pūlād**’a vardı ve çün ciger-gūşesin ıraḳdan gördi bī-ḫod olup [28]feryād ile naʿra urdı. Pes **Celāl** yirinden ḳalḳup **Şāh**’a ḳarşu vardı ve atasınuñ elin ve ayaġın būs idüp yüzin yire urdı. [29]Bu eṣnāda **Vezīr Dīndār** daḫı oġlı **İḫtiyār**’uñ yüzin görüp şād ve altı yıldan berü çekdügi ġamlardan āzād oldı.

[MECLİS]

[30]Çün **Lehrās**, **Celāl** ü **Cemāl**’i bir yirde gördi taḫt-ı salṭanatı **Şāh**’a teslīm ve ḫātem-i mülk-i ḳılāʿ u memāliki anuñ dest-i taṣarruf[ına] taḳdīm idüp [31]kendüsi gūşe-i ferāġı iḫtiyār ve zāviye-i ṭāʿat ü ʿibādetde ḳarār itdi. Pes **Şāh** ʿāleme şāhenşāh olup mütemekkin-i taḫt [32]ve yār-i cānı ile ber-ḫūrdār-ı ṭāliʿ ü baḫt oldı ve çün **Ferruḫ-baḫt** ḳızı **Dil-şād**, **İḫtiyār** vezīre nām-zed-i maḥabbet ü [33]vedād idi aña ʿaḳd-i nikāḥ ile ber-murād oldı ve ol bir ḳızı **Sehī-ḳad** ki ʿanberīn ḫāl u nesrīn-ḫad idi çün [34]**Feylesof-ı ʿAyyār** aña nigerān olup vaṣlına

intiẓārda idi anı daḫı aña tezvīc ve bāzār-ı viṣāl ü ittiṣāl [35]tervīc olınup cümlesi bisāṭ-ı ʿayş u nāzda nişest ve ġam u miḥnet ḳapuların bend ü pest itdiler. **Şāh Celāl** Ḳaṣr-ı **Pūlād**'da

[224b]

[1]dil-i mesrūr u şād ile ṣoḥbetde ve ol serv-i āzād ile ʿayş u ʿişretde olup eyyām-ı devletinde ʿadl ü dād ile [2]cihān mānend-i cinān ve zamān-ı saʿādetde rūy-ı zemīn miṡāl-i ravżа-i Rıḍvān olup gāh kūh u ṣaḥrāda ṣayd u şikār [3]ve gāh Ḳaṣr-ı Cihān-nümā'da temāşā-yı ṭalʿat-ı dildār ider idi ve her zamān ki **Cemāl** ārzū-yı Kūh-ı **Ḳāf** ve hevā-yı gül-geşt-i eṭrāf [4]olup müşāhede-i dīdār-ı **Mihr-ārā** ve mülāḥaẓa-i **Cemāl** peder-i ḫurşīd-liḳāyı murād idinse **Celāl**-i ṣāḥib-kemāl ile maḥfe-i āl içine girürler [5]ve ol ḫıdmete muʿayyen olan perīler anı götürürler ve ṭarfetü'l-ʿaynde Kūh-ı **Ḳāf**'a irgirürler ve Gülşen-i **Ḥāl** ve Ḳaṣr-ı **ʿAḳīḳ**-i āle [6]yitişdürürler ve yine isteyücek bir anda Şehr-i **Ferd** ve Ḳaṣr-ı **Pūlād**'a getürürler idi. Bu vech üzre **Şāh Celāl**, **Ḳāf**'dan **Ḳāf**'a [7]ḥükūmet ve vech-i ʿarża tamāmet salṭanat idüp niçe yıllar rūzgār geçürdiler ve ʿāḳıbetü'l-ʿāḳıbe bezm-i ʿālemde anlara daḫı [8]cām-ı eceli içürdiler.

Naẓm:
[feʿilātün / mefāʿilün / feʿilün]

1 Kimse bilmez ḥaḳīḳat-i dehri
Bāzi-i çarḫ-ı dāʾimü'd-devri

2 Ol ki elfāẓ idi ʿibāret idi
Sāliküñ ḥāline işāret idi

3 [9]Ẓāhir egerçi kim ḥikāyet idi
Rāh-ı Ḥaḳ'dan velī kināyet idi

4 Ẕikr olındı mufaṣṣal u mücmel
Şükr k'oldı mükemmel ü ekmel

5 [10]Terceme ṣafḥasında ḫatm-i kelām
Olınup buldı ḳıṣṣamuz encām

[11]CELĀL-İ BĀ-İCLĀL VEFĀT İTDÜGİ VE CİNN Ü PERĪ ANUÑÇÜN MĀTEM ṬUTDUĠIDUR

Naẓm:

[feʿ ilātün / mefāʿ ilün / feʿ ilün]

1 [12]Gūş ḳıl ey ḥakīm-i nīk-siyer
Nice ḳıldı vefāt ol server

2 ʿĀḳıbet gidüp itdi terk-i cihān
Ḳomadı ʿālem içre ẕerre nişān

3 [13]İrişüp çün ki geldi ḳāṣıd-ı merk
Eyledi **Şāh-zāde** ʿālemi terk

4 Gitdi ve virdi cānı cānāne
Gūyiyā gelmemişdi devrāne

5 [14]Mātemin itdi cümle dīv ü perī
ʿAyş u şādīden oldılar çü berī

[MECLİS]

6 Zīnhār ey hünerver-i ʿāḳil
Ey dürüst-fehm-i pür-fen ü kāmil

7 [15]İşbu fāni cihāna baġlama dil
İtme miḥnetle kāruñı müşkil

8 Vāṣıl olsuñ murāduña çü **Celāl**
Bedr olup māh cāh bulsa kemāl

9 [16]ʿ Āḳıbet çün ecel ḳarīnüñ ola
Merg-i nā-kām hem-nişīnüñ ola

10 Devlet ü ʿizz ü cāh cümle gider
Dehr-i ġayra ne ḳıldı saña ider

11 [17]ʿ Āḳıbet menzilüñ ḫarāb olur
Meskenüñ ḳabrde türāb olur

12 İylük it saʿy idüp cihān içre
Menzil it kendüñe cinān içre

13 [18]ʿ Adl ü dād it ṣafā ḳılam dirseñ
Beẕl-i luṭf it ʿaṭā bulam dirseñ

14 Eyler iseñ eger bu nefsi helāk
İdesin seyr-i ʿālem-i eflāk

15 [19]Ger helāk olmasaydı **Yemne Ṣaġāl**
Ḳaṣra yol bulmaz idi **Şāh Celāl**

16 Tā ola **Şeh Celāl** zīr-i türāb
Ḳaṣr-ı **Pūlād** olup ḫarāb u yebāb

17 [20]Pādşāh-ı cihān ʿizzetle
Salṭanat taḫtı üzre devletle

18 Ola bāḳī vü çeşm-i bedden dūr
Ola devlet sarāyı hem maʿmūr

19 [21]Li'llahi'l-ḥamd ḫatm olındı kitāb
Aña **Şāh**'uñ duʿāsı faṣl-ı ḫiṭāb

[22]ḪATM-İ KİTĀB OLINUP CENĀB-I RABBÜ'L-ERBĀBA ŞÜKR Ü ŞENĀ VE ḪAŻRET-İ PĀDŞĀH-I KĀM-YĀBA NEŞR Ü NAẔM İLE MEDḤ Ü DUʿĀ OLINDUĠIDUR

Neẕr:

[23]Ḳādir-i muṭlaḳ ve maʿbūd-ı bi'l-ḥaḳ ḥażretine şükr-i firāvān ve ḥamd-i bī-pāyān ki ḳalem-i muʿciz-beyān ve ḫāme-i çerb-zebānuma ol ḳadar ḳudret ü tüvān [24]ʿaṭā vü iḥsān itdi ki bu kitāb-ı nefīs ve işbu defter-i melāḥat-i enīs tercemesin ṣafḥa-i beyāża getürdi ve ḥażret-i pādşāh-ı Süleymān-cāh [25]u sitāre-sipāhuñ ḥükm-i meṭāʿ ve emr-i vācibü't-tebāʿı üzre bu faḳīr-i pür-taḳṣīrüñ ḫıdmetini ʿarṣa-i ʿarża yitürdi. Bu kitāb-ı [26]nefīs aṣl-ı vazʿında naẓmla ḥikmet üzre teʾsīs olınup ẓāhirī egerçi ḳıṣṣa-i ʿışḳ-ı mecāz ve ḥikāyet-i **Celāl** ü **Cemāl** ser-firāzdur lākin fi'l-ḥaḳīḳa [27]ser-be-ser maʿānī-i rāz ve muṭlaḳā ḥaḳāʾiḳ-i sülūk-ı rāh ḥażret-i bī-niyāzdur ve li'llāhi'l-ḥamd çün pādşāh-ı cihān ve şāhenşāh-ı zamān-ı [28]ber-güzīde-i Āl-i Oṣmān

Beyt:

[mefʿūlü / fāʿilātü / mefāʿīlü / fāʿilün]

1 Ol pādşāh-ı baḥr u ber ol server-i cihān
Ol Ḫusrev-i yegāne ve ol şāh-ı Cem-nişān

Neşr:

Aʿnī es-sulṭān [29]bin es-sulṭān es-sulṭān **Aḥmed Ḫan** bin es-sulṭān Meḥemmed Ḫan edāma'llāhu Teʿālā eyyām-ı salṭanata ilā-intihāü'd-devrān ḥażretlerinüñ ṭabʿ-ı [30]hümāyūnları bu kitāb-ı merġūbu'l-ḫiṭāba meylān ve meşreb-i ṣāf-ı ṣafā-maḳrūnları işbu gülşen-i maʿārif-i ḥikmet-nişāba mānend-i āb-ı revān seylān [31]idüp lisān-ı bedīʿü't-tibyān Türkī ile ki ʿArabī ve Fārsī ve Rūmīden mürekkeb ü mülemmaʿ bir lisān-ı ʿaẕbü'l-beyān muṣannaʿdur, neşren ve naẓmen terceme [32]olınmasına fermān-ı ḳadr-nişānları ṣādır olmış idi. Ol kitāb-ı şerīfüñ leʾālī-i manẓūmesinden ekṣeri niṣār-ı [33]ḳabūl-ı āṣār-ı pādşāhī olmaḳ ümmīdi ile bisāṭ-ı vesīʿ-i neşrde ʿarż ve cevāhir-i nefīse-i merġūbesinden baʿżı sübḥa-i dest-i teveccüh ü [34]iḳbāl-i şehenşāhī olmaḳ recāsı ile silk-i bedīʿ-i naẓmda refʿ olınmaḳ irādesi ile taḳrīben bir yıl saʿy u gūşiş ve ẕihn-i ʿalīl ve [35]ṭabʿ-ı kelīl āzmāyiş olınup bi-faẕlu'llāh-ı teʿālā bir kitāb-ı laṭīf ve bir teʾlīf-i şerīf olmışdur ki pādşāh-ı heft-iḳlīm ḥażretine żımnında

[225a]

[1]olan ḳıṣṣadan ḥiṣṣe ve maṭāvīsinde olan pend ü nuṣḥdan ʿaẓīm-behre olmaḳ mütevaḳḳıʿ olduġından māʿadā ümmīddür ki [2]eyyām-ı salṭanat-kāmlarında nām-ı şerīf-i saʿādet-ḫitāmları ile olan teʾlīf-i laṭīf ṣaḥīfe-i rūzgārda [3]bāḳī olup ḥużūr-ı ahālī-i ʿuḳūl ve maḥżar-ı eʿālī-i fuḥūlde maṭbūʿ u maḳbūl ola.

[4]NAẒM DER-ḪATM-İ KİTĀB VE MEDḤ-İ PĀDŞĀH-I KĀM-YĀB

Naẓm:

[mefʿūlü / fāʿilātü / mefāʿīlü / fāʿilün]

1 [5]Şükr-i Ḫudā ki baḫt mededkār olup bu dem
Ṭāliʿ müṣāʿid olup eyledi kilküm ʿaceb raḳam[125]

[125] Bu mısrada vezin bozukluğu bulunmaktadır. İkinci mısradaki "olup" kelimesi çıktığında vezin uyuşmaktadır.

2 [6]Saṭḥ-ı beyāż-ı ṣafḥada ferḫunde-pey olup
Bir naḳş-ı ḫūb ḳıldı ḫırām itdi çün ḳalem

3 [7]Açdı ümīd ġonçesini bāġ-ı dehrde
Bilmem nesīm-i feyże ṣenāyı nice ḳılam

4 [8]Bir gülşen itdi ṭarḥ yine bāġbān-ı dil
Kim görse anı ʿāciz olur bāni-i İrem

5 [9]Nüzhet-geh oldı şāh-ı cihāna bu bāġ-ı ḫūb
Ol vechle ki ḳaṣr-ı şehenşāh-ı Cem-ḥaşem

6 [10]Naẓm-ı ter-i laṭīf ü bu inşā-i ḫoş-esās
Gūyā ki āba ʿaks ider ol ḳaṣr-ı muḥterem

7 [11]Ḥaḳḳā ki bāġ-ı ʿāleme geldi vü görmedi
Ne böyle gülşeni ne anuñ gibi ḳaṣrı Cem

8 [12]Gülşen ki saña vaṣf iderem gülşen-i kitāb
Ḳaṣr ol şerīf-i ḳaṣr-ı nev-i şāh-ı Muḥteşem

9 [13]Şāh ol şeh-i cihān-ı Süleymān-nişān kim
Dārā aña ġulām u Ferīdūn u Cem ḫadem

10 [14]**Sulṭān Aḥmed** ol dür-i deryā-yı salṭanat
Kim baḥr anuñ seḫāsı vücūdı ḳanda kem

11 [15]Şerʿ-i münīf-i ḥabl-i metīni elindedür
Nām-ı şerīfi zeyn-i zer ü minber ü direm

12 [16]Şāhā sen ol melīk-i melāʾik-ḫışālsin
K'oldı saña mekārim-i aḫlāḳ hep şiyem

13 [17]Çalındı dergehüñde senüñ kūs-ı maʿdelet
Oldı livā-i salṭanatuñ fetḥle ʿalem

14 [18]Virdüñ eline bir ḳuluñuñ tīġ-ı ḫūn-feşān
Ṣundı ʿadūña anuñla sāġar-ı elem

15 [19]Dest-i ʿadūya kāse-i serden idüp ḳadeḥ
Bir ṭolu virdi neşʾesidür merg dem-be-dem

16 [20]Ursun yoluñda pādşehüm tīġı bī-dirīġ
Girince mülk-i vāsiʿüñe milket-i ʿAcem

17 [21]Bir ḫāṣ bendeñe daḫı bir tīġ-ı ābdār
Virdüñ ki baḥri pāk ide ṣarf eyleyüp himem

18 [22]Açdı nesīm-i himmet ile bādbān-ı ʿazm
Oldı sefāʾin ile çü gülzār rūy-ı yem

19 [23]Ṣāf itdi rūy-ı baḥri giderdi kederlerin
ʿAks itdi pes ol āyinede ṣūret-i ḫadem

20 [24]Vālī-i mülk-i Mışır idüp bir ḳuluñ daḫı
Virdüñ anuñ da eline bir seyf-i bī-ḫelem

21 [25]Vardı vü urdı seyfi serān-ı şeḳāvete
Şöyle ki ḥadden urmadılar ṭaşraya ḳadem

22 [26]Iṣlāḥ idüp memālik-i Mışr'ı Ḥicāz'ı hem
Āsūde oldı saʿyi ile Ḫıṭṭa-i Ḥarem

23 [27]Vardur ḥarem-serāda niçe ḳullaruñ ki hep
ʿİlm ü edeb ḥayā durur anlara mültezem

24 [28]ʿAḳl u kiyāset ile idüp ḫıdmetüñ ḳamu
Sāyeñde olısar ḳamusı müsteşār hem

25 [29]El-ḳıṣṣa bende-perver olup pādşāh-ı dīn
Tekmīl-i nefs ider ḥareminde niçe nesem

[225b]

26 [1]Şāhā sipihr-mertebetā bende-perverā
Ḫıdmet ḳılur ḳapuñda senüñ seyf hem ḳalem

27 [2]Herkes cenāb-ı ḥażretüñe ʿarż idüp hüner
Umar biḥār-ı mekremetüñden nem-i kerem

28 [3]Ben bende daḫı gūşiş idüp müddet-i medīd
Teʾlīf ḫıdmetinde idüp ḳāmetümi ḫam

29 [4]ʿArż eyledüm cenābuña bir ḫoş kitāb-ı kem
Olmaz anı müṭālaʿa idende hemm ü ġam

30 [5]Her faṣlı bir kitāb-ı Gülistān u her varaḳ
Oldı bahār-ı bāġ-ı cinān-ı pür-ez-niʿam

31 [6]Ben Kūh-ı Ḳāf seyrin idüp gelmişem şehā
Gülzār-ı Hāl u Ḳaṣr-ı ʿAḳīḳ-i Cemāl'i hem

32 [7]Vardum Celāl ile ser-i ḳūy-ı Cemāl'e ben
İrdüm anuñla Ḥücre-i Tevfīḳ'e bī-nedem

33 [8]Birkaç varaḳ kitābı ki ʿarż eyledüm şehā
Hep ravża-i murād gülinden alupduram

34 [9]Maḳṣūd odur ki şemm idicek işbu gülleri
Oldukça ʿıṭr-sā-yı dimāġ-ı şeh-i ümem

35 [10]Bir berg-i sebzi hedye iden bende-i faḳīr
Kim ḫıdmet-i ḥarem ümīdi ḳılupdur anı dijem[126]

36 [11]Ḫāṭır-nişān-ı şāh oluben luṭfla ola
Levḥ-i żamīri mihr-i münīrinde mürtesem

37 [12]Tā kim teḳābül ide ṣıfāt u şuʾūn-ı Ḥaḳ
Emvāc ide **Celāl ü Cemāl**'i yem-i ḳıdem

38 [13]Olsun cemāli pādşehüñ dem-be-dem füzūn
Ḳılsun celāl ü ḳahrı ʿadūsını hep ʿadem

39 [14]Ṭolsun cihān debdebe-i kūs-ı ʿadlle
Gūş-ı felek işitmesün āvāze-i sitem

Temme bi'l-ḫayr fi'l-yevmi'ṣ-ṣānī ʿaşere
Min şehri Receb sene sebʿa ʿaşere ve elf

[126] Bu mısrada vezin bozukluğu bulunmaktadır.

SONUÇ

Mustafa Sâfî Efendi tarafından kaleme alınan *Terceme-i Celâl ü Cemâl*'in metin neşri ve kaynak metin ile karşılaştırmalı incelemesini içeren bu çalışmanın girişinde eski Türk edebiyatında tercüme meselesi ele alınmıştır. Mustafa Sâfî'nin eseri, "telif mi, tercüme mi?" tartışmaları ekseninde değerlendirilmiş ve *Terceme-i Celâl ü Cemâl*'in rahatlıkla tercüme eserler arasında sayılabileceği delilleriyle (gerek mütercimin metin içindeki ifadeleri, gerek karşılıklı okumalarımızdan hareketle) gösterilmiştir. Bu bölümde netliğe kavuşturulan bir başka husus ise kaynak metnin müellifi meselesi olmuştur. Mustafa Sâfî'nin "Sebeb-i Telif" bölümünde Âsafî isimli bir şaire nispet ettiği eserin aslında Muhammed Nezlâbâdî'ye ait olduğu metindeki ve kaynaklardaki işaretlerin takibiyle ortaya konulmuştur.

Mustafa Sâfî Efendi'nin hayatı, eserleri ve sanatçı kişiliği üzerine birtakım değerlendirmelerin yer aldığı birinci bölümde, onun daha önceki kaynaklarda doğum yeri, sultan imamlığına getiriliş tarihi gibi konularda karşılaştığımız ihtilaflar bizzat kendi ifadeleri göz önüne alınarak giderilmiştir. Sonuç itibarıyla onun Makedonya'nın Kesriye kasabası, Hurpişte nahiyesinde başlayan hayat serüveni, Hicri 1017 senesinin Ramazan ayında sultan imamlığına getirilmesiyle taçlanmış; 1025 Zilhicce'sindeki vefatıyla sonlanmıştır. Sâfî'nin Farsça ve Arapçaya olan vukufiyeti ile daha çok tercüme eserler kaleme aldığı, bunun yanı sıra tüm eserlerinde secili üslubuyla ön plana çıktığı görülmüştür. Ayrıca manzum-mensur karışık eser neşrinin onun üslubunun bir parçası olduğu, eserlerinin bütününden yola çıkılarak rahatlıkla söylenebilir.

Kaynak ve tercüme metnin şekil ve muhteva yönünden mukayeseli incelenmesiyle elde ettiğimiz sonuçlar şunlardır: Muhammed Nezlâbâdî tarafından Farsça olarak telif edilen *Cemâl ü Celâl*'in Türkçeye ilk ve tek tercümesi, yaptığımız araştırmalara göre Mustafa Sâfî tarafından yapılmıştır. Bu durum, Türkçedeki tek çeviri olmasından ötürü elimizdeki metnin kıymetini artırmaktadır. Öte yandan Uppsala Üniversitesi Kütüphanesi'nden temin edilen Farsça el yazması metin ve onun İran'da yapılmış olan tenkitli metni incelendiğinde, tercümeye esas olan eserin nüsha ve neşirlerinde eksik yaprakların / bölümlerin olduğu görülmüştür. Bu ise kaynak metni eksik fakat tercümesi tam bir metinle karşı karşıya olduğumuzu göstermektedir. Belki de böylelikle sadece Türkiye'de değil; eser üzerine İran'da yapılacak daha sonraki çalışmalarda, bizim kurduğumuz metnin kaynak olarak kullanılmasının önü açılacaktır.

Kaynak metinden tercüme metne dil bakımından çok fazla unsurun doğrudan taşınmasına karşın bilhassa fiil kökenli sözcüklerde Türkçenin tercih edildiği tespit edilmiştir. Buna ilave olarak bugün için arkaik sayılabilecek pek çok kelime ve kelime grubu ile Eski Anadolu Türkçesinde görülen eklerin kullanımı, mütercimin Türkçeye verdiği değeri göstermektedir. Metinde geçen atasözü ve deyimler tanıklanarak verilmekle beraber bunların kaynak metinde ve o dilin söz varlığında ne şekilde geçtiği tespit edilmeye çalışılmıştır.

Eser, edebî sanatlar, ahenk unsurları ve farklı nazım şekilleri bakımından da karşılaştırmalı ele alınmış, başta telmih unsurları olmak üzere ahengi sağlayan redif ve kafiyeler ve farklı nazım şekillerinin büyük oranda örtüştüğü tespit edilmiştir. Tercüme ve kaynak metin arasında görülen en bariz farklılık, birinin manzum, diğerinin ise manzum-mensur karışık yazılmış olmasıdır. Kaynak metni manzum bir eseri manzum-mensur karışık tercüme etmesi Mustafa Sâfî'nin eserlerinin genelinde öne çıkan bir özelliktir. Nitekim kendisinin kaleme aldığı diğer tercüme ve telif eserlerde de böyle bir yol izlediği görülmüştür. Ayrıca metnin mensur kısımlarında seci ile sağlanan ahenkli yapı, Sâfî'nin bu yönünün daha iyi anlaşılabilmesi için örnekler üzerinden değerlendirilmiştir..

Terceme-i Celâl ü Cemâl mütercimi, bir mesnevinin tahkiye özelliklerinden olan "olaylar, kişiler, zaman, yer ve motifler"i kaynak metinden olduğu gibi almış; bu noktada eserin özüne müdahale etmemiştir. Bu sebeple söz konusu hususların incelenmesinde tercüme metin esas alınmıştır. Hikâyenin şahıs kadrosu itibarıyla zengin bir içeriğe sahip olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Eser cinler, periler ve hayalî varlıklar gibi çok ilginç, fantastik ve olağanüstü tip ve karakterlerden oluşan çok çeşitli ve renkli bir şahıs kadrosuna sahiptir. Eserde geçen şahıs kadrosu müspet, menfî ve hayvanlar olmak üzere üç başlık altında incelenmiş; neticede iyilerin "mutlak iyi", kötülerin ise "mutlak kötü" olarak karşımıza çıktığı görülmüştür. Bu durum onlara verilen isimlerin seçimlerinde de kendisini göstermiş; metinde kötü vasıflar taşıyanlara olumsuz anlama gelecek isimler ya da sıfatlar verilirken iyi vasıflar taşıyanlara olumlu anlamda isimler seçilmiştir. Örneğin, olumlu anlamlara gelen Mihr-efrûz, Dil-şâd ve Ferrruh-baht isimleri müspet şahıslara; olumsuz anlara gelen Gazeng (bed-endâm, çöl canavarı), Sagâl (gûl-i beyâbân) ve Şemtâl (dîv-i heft-ser) isimleri menfi şahıslara konulmuştur.

Eser motif açısından daha önce yapılan birçok çalışma ile benzerlik göstermektedir. Öte yandan kaynak metinde kullanılan motifler ve *Terceme-i Celâl ü Cemâl*'de de kullanılmıştır. Mütercim Mustafa Sâfî, kaynak metindeki motifleri tercümesine başarıyla

adapte etmiştir. Ortak olan bu motif örnekleri, sadece Türk edebiyatları dairesi içinde değil, İslam medeniyeti dairesine mensup farklı milletlerin edebiyatları arasında da motif açısından benzer kullanımların olabileceğini göstermektedir. Motif incelemesi yapılırken Klasik Türk edebiyatında mensur hikâyeler ve mesnevîlerde yer alan motiflerle ilgili derli toplu herhangi bir çalışma mevcut olmadığı için daha önce yapılmış benzer çalışmalardan istifade edilmiştir.

Terceme-i Celâl ü Cemâl'in en önemli yanlarından biri de temsilî ve tasavvufî bir muhteva taşımasıdır. Eser bu cihetiyle müstakil bir başlık altında incelenmiştir. Başta bakıldığında müellifinin tabiriyle "mecâzî bir aşk hikâyesi" gibi görünen eserde, aslında hakikat yolundaki sâlikin başından geçen tasavvufî tecrübelerin temsil yoluyla anlatılması söz konusudur. Eserde geçen temsilî unsurların tasavvufî manada neye delâlet ettiği bizzat müellif tarafından metnin "Şāh Celāl Kūh-ı ʿİrfān'a ve Anda Maġāra-i Sırr'a İrişüp Anda Velī-i Dīn-Perver'e Bulışduġıdur" başlıklı kısmında açıklanmıştır. Bu bölüm üzerinden hikâyede geçen şahıs, mekân ve hayvan isimlerinin tasavvufî mahiyetleri teferruatlı olarak ele alınmış; neticede metnin bütününde tasavvufî işlenişin (seyr ü sülûkun) hâkim olduğu, iki başkahraman Celâl ve Cemâl'in isimlerinin dahi Allah'ın cemâlî ve celâlî sıfatlarını andırmak için bilinçli olarak tercih edildiği anlaşılmıştır.

Eserde, tasavvufî bir anlatım hâkim olduğu için çok fazla pend (öğüt) örneği tespit edilmiştir. Özellikle hikâyenin başında geçen beş vezir ve onların verdiği pendlere ayrı bir başlık açılmıştır. Burada vezirlerin verdiği pendler tespit edilerek bu pendlere uygun anlattıkları hikâyeler özetlenmiştir. Bu pend ve hikâyeler başkahraman Celâl şahsında tüm okuyuculara bir ders niteliği taşımaktadır. İnsan-ı kâmil olma yolundaki bir yolcunun yola çıkmadan evvel kendisini hangi hasletlerle donatması gerektiği, bu pend ve hikâyeler aracılığıyla daha somutlaştırılmıştır. "Adaletli, hakşinas, doğru, basiretli, merhametli ve mütevazı olmak", "kötü ve câhil kimseleri, meclisinde bulundurmamak", "askerlere karşı cömert olup bol bol ihsanda bulunmak", "Allah'ın hükmünü gözeterek, Allah'tan başkasına boyun eğmeyen dürüst ve ahlaklı bir insan olmak", "memleket işlerinde aceleci olmamak; sabırlı ve teenni sahibi olmak" gibi öğütler vasıtasıyla hikâyenin kahramanı üzerinden okuyucu ve topluma mesajlar verilmiş, iyi ve güzel olana doğru yönlendirme yapılmıştır.

İnceleme bölümünün sonunda, *Terceme-i Celâl ü Cemâl* içerisinde yer alan ve Mustafa Sâfî tarafından telif edilen Sultan Ahmed methiyeleri şekil ve muhteva açısından ayrıca ele alınmıştır. Söz konusu methiyeler bir yandan Osmanlı'da sultan ve şair münasebetlerine ışık tutması bir yandan da şairlik yönü pek bilinmeyen Sâfî'nin sanatı

hakkında fikir edinmemizi mümkün kılması sebebiyle öne çıkarılmıştır. Eser içerisinde müstakil olarak kaleme alınan on beş methiye, sayısal açıdan eseri zengin kılsa da bunların muhteva olarak birbirinin tekrarı metinler olması niteliği düşürmüştür. Ancak methiyeler, her ne kadar kısır ve kısıtlı bir dille ele alınsa da tarihçi kimliği de bulunan Mustafa Sâfî gözünden bir Osmanlı padişahının tasviri ve tavsifini yansıtması hasebiyle önem arz etmektedir.

Terceme-i Celâl ü Cemâl'in transkripsiyonlu metni kurulurken esas tutulan nüsha, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nden temin edilen müellif (mütercim) hattı nüsha olmuştur. Bunun yanı sıra eserin, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi İzmir Bölümü, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Hamidiye Bölümü, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Türkçe Yazmaları ve Almanya Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmalarında bulunan istinsah nüshalarına ulaşılmış; metin kurulurken müellif hattı nüshadaki eksik, yıpranmış ya da farklı sebeplerle okunmasında zorluk çekilen yerlerde bu nüshalardan istifade edilmiştir. Topkapı nüshasının müellif hattı olduğu, başta "temme kaydı" olmak üzere üzerinde yapılan karalamalar, eklemeler, çıkarmalardan yola çıkılarak tespit edilmiştir. Diğer nüshalarla karşılaştırıldığında daha sahih ve tam bir metinle karşılaşmış olmamız, müellif hattı nüsha üzerinde çalışma yapmanın önemini bir kez daha ortaya çıkarmıştır.

Sonuç olarak bu çalışmayla birlikte metni, ilk kez ilmi usullere göre ortaya konulan *Terceme-i Celâl ü Cemâl,* Fars edebiyatı ile Türk edebiyatının karşılıklı etkileşiminin somut bir örneğidir denilebilir. Bu çalışmayla Türk edebiyatı tarihinde adı ve özellikle içeriği pek fazla bilinmeyen bir eser ve metni ortaya çıkarılmıştır. Böylece hem eski temsilî-tasavvufî Türk hikâye geleneğinin hem tercüme edebiyatının hem de nesir edebiyatının gelişimi araştırmalarına katkıda bulunulmuş, bunlara bilinmeyen bir metin örneği sunulmuştur. Ayrıca bu eser vasıtasıyla Türk edebiyatı tarihinde zaman zaman rastlanan nazım-nesir birlikteliği bir kez daha ve net olarak görülmüştür. Diğer taraftan *Celâl ü Cemâl Tercümesi*'yle, aynı medeniyet dairesine mensup İran ve Türk edebiyatları arasındaki ilişki açıkça görülmüş, bu iki milletin geçmişte edebî, dinî, tasavvufî ve ahlakî noktada paralel oldukları bir kez daha anlaşılmıştır. Bu yönüyle çalışmanın hem Türk edebiyatı hem İran edebiyatı tarihi için önemli katkıları olacağına inanıyoruz.

KAYNAKLAR

Açıl B. (2013). *Klasik Türk Edebiyatında Alegori*, 1. Baskı. İstanbul, Küre Yayınları.

Ahmet Cevdet Paşa. (2000). *Belâgat-ı Osmâniyye*, 1. Baskı. Haz.: Karabey T, Atalay M. Ankara, Akçağ Yayınları.

Ahmet Sâfî. (yty). *Mir'atü't-Tevârîh*, Yazma. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Esad Efendi Bölümü, Nu: 297.

Ahmet Yesevi Üniversitesi, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. https://teis.yesevi.edu.tr. 08.06.2020.

Aksoy ÖA. (1988a). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I*, İstanbul, İnkılâp Kitabevi Yayın.

Aksoy ÖA. (1988a). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü II*, İstanbul, İnkılâp Kitabevi Yayın.

Amîd H. (H. 1389). *Ferheng-i Fârsî-i Amîd*, 42. Baskı. Tahran, Müessese-i İntişârât-ı Emîr Kebîr.

Anbarcıoğlu M. (1983). "Türk ve İran Edebiyatlarında Mihr u Mah ve Mihr u Müşterî Mesnevîleri". *Belleten*, (188): 1151-1189.

Armutlu S. (1998). Zâtî'nin Şem ü Pervâne'si (İnceleme-Metin), SBE, Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Doktora Tezi, Malatya: İnönü Üniversitesi.

Arslan M. (2013). *Mîrî Mihr ü Müşterî (İnceleme-Karşılaştırma-Metin)*, 1. Baskı. Ankara, Grafiker Yayınları.

Avcı İ. (2013). Türk Edebiyatında İskendernâmeler ve Ahmed-i Rıdvân'ın İskendernâme'si, SBE, Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Doktora Tezi, Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi.

Ayan G. (1996). *Tebrizli Ahmedî Esrâr-nâme (İnceleme-Metin)*, 1. Baskı. Ankara, AKMB Yayınları.

Ayverdi İ. (2011). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, 2. Baskı. İstanbul, Kubbealtı Neşriyat.

Babinger F. (1992). *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und inre Werke*, Çev.: Üçok C. *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, 2. Baskı. Ankara, Kültür Bakanlığı Yay.

Bağdatlı İsmail Paşa. (1955). *Hediyyetü'l-'Ârifîn, Esmâ'ü'l-Mü'ellifîn ve Âsârü'l-Musannifîn II*. İstanbul, Maarif Basımevi.

Balcı M. (2014). *Türkçe-Farsça İlişkileri (Türkçenin Farsça Üzerindeki Etkilerine Dair Bir İnceleme)*, 1. Baskı. Konya, Çizgi Kitabevi Yayınları.

Bilgegil MK. (1980). *Edebiyat Bilgi ve Teorileri 1 Belagat*. Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Bûşehr V. (1396). "Zamânmendî-i Rivâyet der Mesnevî-i Temsîlî-i Celâl ü Cemâl-i Nezlâbâdî ber-Esâs-ı Nazariyye-i Gérard Genette". *Fars Dili ve Edebiyatında Temsilî Araştırmalar Dergisi*, (33): 136-160.

Canım R. (1988). "Pendnâmeler ve Türk Edebiyatında Benzer Nitelikli Öğüt Kitapları". *On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (3): 153-159.

Ceylan Ö. (2000). *Tasavvufî Şiir Şerhleri*, 2. Baskı. İstanbul, Kitabevi.

Çelebioğlu Â. (2018). *Türk Mesnevi Edebiyatı (Sultan İkinci Murad Devri)*, 1. Baskı. Haz.: Deniz S. İstanbul, Dergâh Yayınları.

Çelebioğlu A. (2014). "Şeyh Latîfî ve Esrâr-nâme Adlı Risalesi". *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 4 (8): 5-14.

Çöm E. (2007). 16. Yüzyıl Ahlâkî Mesnevîleri ve Şemseddîn-i Sivâsî'nin İbret-nümâ Adlı Mesnevisi (İnceleme-Metin), SBE, Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Doktora Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi.

Çuhadar İH. (2003a). *Mustafa Sâfî'nin Zübdetü't-Tevârîh'i I*, 1. Baskı. Ankara, TTK Yayınları.

Çuhadar İH. (2003b). *Mustafa Sâfî'nin Zübdetü't-Tevârîh'i II*, 1. Baskı. Ankara, TTK Yayınları.

Dehhoda AE. (1998). *Lügatnâme (Ansiklopedik Sözlük)*, Ed.: Mu'în M, Şâhidî C. Tahran, Tahran Üniversitesi Yayınları.

Demirbilek S. (2000). Ahmedî'nin İskendernâme Adlı Eseri Üzerinde İnceleme (Ses Bilgisi-Şekil Bilgisi-Cümle Bilgisi), Metnin Transkripsiyonu, Sözlük Çalışması, SBE, Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Doktora Tezi, Edirne: Trakya Üniversitesi.

Devellioğlu F. (2008). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 25. Baskı. Ankara, Aydın Kitabevi Yayınları.

Devletşah. (1977). *Tezkire-i Devletşah*, Çev.: Lugal N. İstanbul, Tercüman 1001 Temel Eser.

Dilçin C. (2016). *Mes'ud Bin Ahmed Süheyl ü Nev-bahâr (İnceleme-Metin-Sözlük)*, 2. Baskı. Ankara, AKMB Yayınları.

Dilçin C. (2018). *Yeni Tarama Sözlüğü*, 4. Baskı. Ankara, TDK Yayınları.

Dilçin D. (1945). *Edebiyatımızda Atasözleri*, 1. Baskı, İstanbul, TDK Yayınları.

Erkan M. (1993). Câmasbnâme. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 1. Baskı. İstanbul, TDV Yayınları, C. 7: 43-45

Erzurumlu İbrahim Hakkı. (2018). *Mârifetnâme*, Haz.: Faruk Meyan. İstanbul, Bedir Yayınevi.

Eyice S. (1991). Bâb-ı Hümâyun. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 1. Baskı. İstanbul, TDV Yayınları, C. 4: 359-361.

Firdevsî. (2014). *Şahnâme,* 1. Baskı. Çev.: Lugal N. İstanbul, Kabalcı Yayıncılık.

Gökgöz, T. (2018). "Gelibolulu Mustafa b. İbrâhîm ve Zubdetu'l-Emsâl Adlı Eseri". *İstanbul Üniversitesi Şarkiyat Mecmuası*, (32): 129-150.

Gökyay OŞ. (2007), *Destursuz Bağa Girenler*, 1. Baskı. Haz.: Çakmakcıoğlu S. İstanbul, Kabalcı Yayınevi.

Gökyay OŞ. (1984). Zübdetü't-Tevârih. *Tarih ve Toplum*, (9): 66-71.

Gülsevin G, Boz E. (2004). *Eski Anadolu Türkçesi*, 1. Baskı, Ankara, Gazi Kitabevi.

Güzelova H. (2008). Abdî'nin Heft Peyker Mesnevîsi (İnceleme-Metin-Dizin), SBE, Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Hüseynova S. (2002). Mensur Varka ve Gülşah Hikâyesi, SBE, Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

İnal İH. (1993). Mustafa Sâfî ve Vesîletü'l-Vusul ilâ Muhabbeti'r-Resul, SBE, İslam Medeniyeti ve Sosyal Bilimler ABD, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.

İpekten H vd. (1988). *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 1. Baskı. Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

İpekten H. (2005). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, 7. Baskı. İstanbul, Dergâh Yayınları.

Kanar M. (2013). *Farsça-Türkçe Sözlük*, 3. Baskı, İstanbul, Say Yayınları.

Karademir M. (2001). Abdî Câmasb-nâme (İnceleme-Metin), SBE, Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

Karagözlü V. (2019). "Klasik Türk Nesrinde Atıf Vâvının Yazımı Üzerine Öneriler". *Journal of Turkish Language and Literature*, 5 (3): 399-421.

Karaismailoğlu A. (1992). Bostân. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 1. Baskı. İstanbul, TDV Yayınları, C. 6: 307-308.

Kartal A. (2011). *Şiraz'dan İstanbul'a Türk-Fars Coğrafyası Üzerine Araştırmalar*, 2. Baskı. İstanbul, Kurtuba Kitap.

Kartal A. (2014). *Doğu'nun Uzun Hikâyesi*, 2. Baskı. İstanbul, Doğu Kütüphanesi.

Kavruk H. (1998). *Eski Türk Edebiyatında Mensûr Hikâyeler*, 1. Baskı. İstanbul, Millî Eğitim Basımevi.

Kavruk H, Pala İ. (1998). Hikâye (Divan Edebiyatı). *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 1. Baskı. İstanbul, TDV Yayınları, C. 17: 491-493.

Kayaalp İ. (1999). *Sultan Ahmed Divanı'nın Tahlili*, 1. Baskı. İstanbul, Kitabevi.

Kesik B. (2009). "Derviş Paşa'nın Murâd-nâmesi'nde Ses ve Ahenk Unsurları". *Turkish Studies*, 4 (7): 370-400.

Kızıltan M. (1991). Kırk Vezir Hikâyeleri (İnceleme), SBE, Eski Türk Edebiyatı ABD, Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Kortantamer T. (1993). "Genç Edebiyat Araştırmacısının Yanlışları". *Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türklük Araştırmaları Dergisi*, (7): 337-365.

Kurnaz C, Çeltik H. (2011). *Divan Şiiri Şekil Bilgisi*, 2. Baskı. İstanbul, H Yayınları.

Kütükoğlu B. (1994). *Vekayi'nüvis-Makaleler*, 1. Baskı. İstanbul, İstanbul Fetih Cemiyeti.

Kütükoğlu B. (2008). Sâfî Mustafa Efendi. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 1. Baskı. İstanbul, TDV Yayınları, C. 35: 471-472.

Levend AS. (1957). "Türk Edebiyatında Leylâ ve Mecnûn Yazan Şairler". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, (5): 105-113.

Levend AS. (1984). *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*, 4. Baskı. İstanbul, Enderun Kitabevi.

Levend AS. (2008). *Türk Edebiyatı Tarihi 1. Cilt*, 5. Baskı. Ankara, TTK Yayınları.

Lutfullah b. Ebu Yusuf el-Halîmî. (2013). *Lügat-ı Halîmî*, 1. Baskı. Haz.: Uzun A. Ankara, TDK Yayınları.

Mazıoğlu H. (2009). *Eski Türk Edebiyatı Makaleleri*, 1. Baskı. Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Merhan A. (2012). "Şeyh Abdurrezzak (Şeyh San'an) Destanının Eski Anadolu Türkçesindeki İlk Çevirisi (mi?)". *Türkiyat Mecmuası*, (22): 123-154.

Mermer A, Keskin NK. (2005). *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, 1. Baskı. Ankara, Akçağ Yayınları.

Millî Kütüphane Genel Müdürlüğü. (1992). *Türk Atasözleri ve Deyimleri*, 1. Baskı. İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Muhammed Nezlâbâdî. (H. 1382-M. 2004). *Mesnevî-i Cemâl ü Celâl*, 1. Baskı. Haz.: Kabbâdî Ş. Tahran, Merkez-i Neşr-i Dânişgâhî.

Murâdî. (1497). *Ledünnâme*, Yazma. Staatsbibliothek zu Berlin, Islamische Handschriften, Nu: Ms. Or. Oct. 2256.

Mustafa Sâfî. (1608). *Mecmua*, Yazma. Topkapı Sarayı Yazma Eserler Kütüphanesi, Revan Bölümü, Nu: 1304.

Mustafa Sâfî. (yty). *Kitâbü'l-İsti'âb fî Ma'rifeti'l-Ashâb Tercümesi*, Yazma. Nuruosmaniye Kütüphanesi, Nu: 723.

Nefîsî S. (1363). *Târîh-i Nazm u Nesr der İran ve der Zebân-ı Fârsî I*, 2. Baskı. Tahran, İntişârât-ı Furûgî.

Nev'îzâde Atâyî. (2017). *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fî Tekmîleti'ş-Şakâ'ik*, Haz.: Donuk S. İstanbul, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

Olgun İ. (1972). "Farsça ve Türkçe Atasözleri ve Deyimler Üzerine". *TDAY-Belleten*, (20): 153-172.

Örs D. (2011). Bir Anlatım Şekli Olarak Klasik Türk ve İran Edebiyatında Mesnevî. İçinde: Aynur H vd. (Hazırlayanlar). *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VI – Mesnevî: Hikâyenin Şiiri*, 1. Baskı. İstanbul, Turkuaz Yayınları.

Pala İ. (2016). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, 27. Baskı. İstanbul, Kapı Yayınları.

Purcevadî N. (1383). "Mesnevî-i Cemâl ü Celâl ve Serâyende-i Ân". *Nakd u Berresî*, (24): 81-91.

Redhouse, WJ. (2016). *Müntahabât-ı Lügât-i Osmâniyye*, 1. Baskı. Ankara, TDK Yayınları.

Rieu C. (1888). *Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum*, London.

Sabâ MMH. (1343). *Tezkire-i Rûz-ı Rûşen*, Haz. Ruknzâde-i Âdemiyyet MH. Tahran, İntişârât-ı Kitâbhâne-i Râzî.

Sağlam H. (2020). "Motif ve Mazmun Üzerine Bir Karşılaştırma". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (101): 358-371.

Sak VA. (2012). "Eski Türk Edebiyatında Tercüme Geleneği ve Bu Gelenekte Mantıku't-Tayr Tercümeleri". *Turkish Studies*, 7 (4): 655-669.

Saraç MAY. (2006). *Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, 4. Baskı. İstanbul, Gökkubbe Yayınları.

Saraçbaşı ME. (2010a). *Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü I*, 1. Baskı. İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

Saraçbaşı ME. (2010b). *Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü II*, 1. Baskı. İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

Sevgi HA. (1996). Gülşen-i Râz, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 1. Baskı. İstanbul, TDV Yayınları, C. 14: 253-254.

Seyyid Ahmet Sâfî (1267). *Câm-ı Muzaffer (Şerhu'l-Arûz)*, Bulak Matbaası.

Sinan AT. (2015). *Türkçenin Deyim Varlığı*, 1. Baskı. İstanbul, Kesit Yayınları.

Sucu N. (2006). "Eski Türk Edebiyatında Tercüme Geleneği". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (19): 125-148.

Süreyya M. (1996). *Sicill-i Osmanî IV*, 1. Baskı. Haz.: Bayraktar N, Kahraman SA. İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Şahin M. (2015). Eski Türk Edebiyatında Mensur Yûsuf u Züleyhâ Hikâyeleri ve Muhammed B. İbrahim'in Yûsuf u Züleyhâ'sı, SBE, Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.

Şahinoğlu MN. (1991). Attâr, Ferîdüddin. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 1. Baskı. İstanbul, TDV Yayınları, C. 4: 95-98.

Şemseddin Sami. (2010). *Kamus-ı Türkî*, 1. Baskı. Haz.: Yavuzaslan P. Ankara, TDK Yayınları.

Şenel A. (1998). Lâmi'î Çelebi Hüsn ü Dil (İnceleme-Metin), SBE, İslam Tarihi ve Sanatları ABD, Bursa: Uludağ Üniversitesi.

Şimşek S. (2017). *Tasavvuf Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, 1. Baskı. İstanbul, Litera Yayıncılık.

T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı, Kur'an-ı Kerim. https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf. 15 Kasım 2019.

Tahir BM. (1975). *Osmanlı Müellifleri III*, 1. Baskı. Haz.: Yavuz AF, Özen İ. İstanbul, Meral Yayınları.

Tavukçu OK. (2000). Ahmed Rıdvân Hüsrev ü Şirin (İnceleme-Metin), SBE, Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

Tokmak AN. (1996). Hâcû-yi Kirmânî. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 1. Baskı. İstanbul, TDV Yayınları, C. 14: 520-521.

Tokmak AN. (2001). *Telaffuzlu Türkçe Farsça Ortak Deyimler Sözlüğü*, 2. Baskı. İstanbul, Simurg Yayınları.

Tokmak AN. (2012). Vâmık ve Azrâ. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 1. Baskı. İstanbul, TDV Yayınları, C. 42: 503-504.

Tökel DA. (2016). *Divan Şiirinde Şahıslar Mitolojisi*, 2. Baskı. İstanbul, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Yayınları.

Tuğluk İH. (2008). "Lâmekânî Hüseyin'in Esrârnâme Tercümesi". *Turkish Studies*, 3 (4): 818-865.

Turan L. (2017). *Mesneviyi Gazelle Okumak*, 1. Baskı. İstanbul, Kesit Yayınları.

Turan S, Duman F. (2018). "III. Murad'a Sunulan *Cihad-Nâme*'nin Müellifi Üzerine Bir İnceleme". *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (44): 139-150.

Türk Dil Kurumu. Türk Dil Kurumu Sözlükleri. https://sozluk.gov.tr. 10 Mart 2020.

Türkmen S. (2000). Uşşâk-nâme Üzerinde Dil İncelemesi, SBE, Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi.

Uludağ E. (1997). Vak'aya Dayalı Bir Eser Olarak Lâmi'î Çelebi'nin Salâmân u Absâl Mesnevisi (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin-Sadeleştirme), SBE, Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

Uludağ S. (1993). Celâl. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 1. Baskı. İstanbul, TDV Yayınları, C. 7: 240.

Uludağ S. (2016). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 2. Baskı. İstanbul, Kabalcı Yayınevi.

Ülken HZ. (2016). *Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü*, 2. Baskı. İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Ünver İ. (1986). "Mesnevi". *Türk Dili (Türk Şiiri Özel Sayısı II-Divan Şiiri)*, (415-416-417): 430-563.

Ünver İ. (1993). "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler". *Ankara Üniversitesi Türkoloji Dergisi*, 11 (1): 51-90.

Üstüner, K. (2008). "XIV. ve XV. Yüzyıl Divanlarında Tasavvuf". *Türklük Bilimi Araştırmaları,* (24): 271-294.

Timurtaş FK. (1963). *Şeyhî'nin Hüsrev ü Şîrîn'i (İnceleme-Metin)*, 1. Baskı. İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Vanlıoğlu M. (2002). Kâtibî, Şemseddin. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 1. Baskı. Ankara, TDV Yayınları, C. 25: 42.

Yazar S. (2011). Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği, SBE, Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Yıldırım N. (2008). *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, 1. Baskı. İstanbul, Kabalcı Yayınevi.

Yıldırım N. (2015). *İran Mitolojisi*, 2. Baskı. İstanbul, Pinhan Yayıncılık.

Yıldız A. (2009). "Tercüme Kavramı ve Türkçe Mesnevilerde Tercüme Meselesinin Klâsik Edebiyatlar Bağlamında Yorumlanması Denemesi". *Turkish Studies*, 4 (7): 939-954.

Yılmaz M. (2013). *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler (Ansiklopedik Sözlük)*, 1. Baskı. İstanbul, Kesit Yayınları.

Yüksel S. (1965). *Mehmed Işk-nâme (İnceleme-Metin)*, 1. Baskı. Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi.

Zulfikarî H. (1385). "Te'emmulî der-Mesnevî-i Cemâl ü Celâl". *Mecelle-i 'Ulûm-i İctimâî ve İnsânî-i Dânişgâh-ı Şîrâz*, 23 (3): 101-116.

EKLER (Nüshaların İlk ve Son Varak Fotoğrafları)

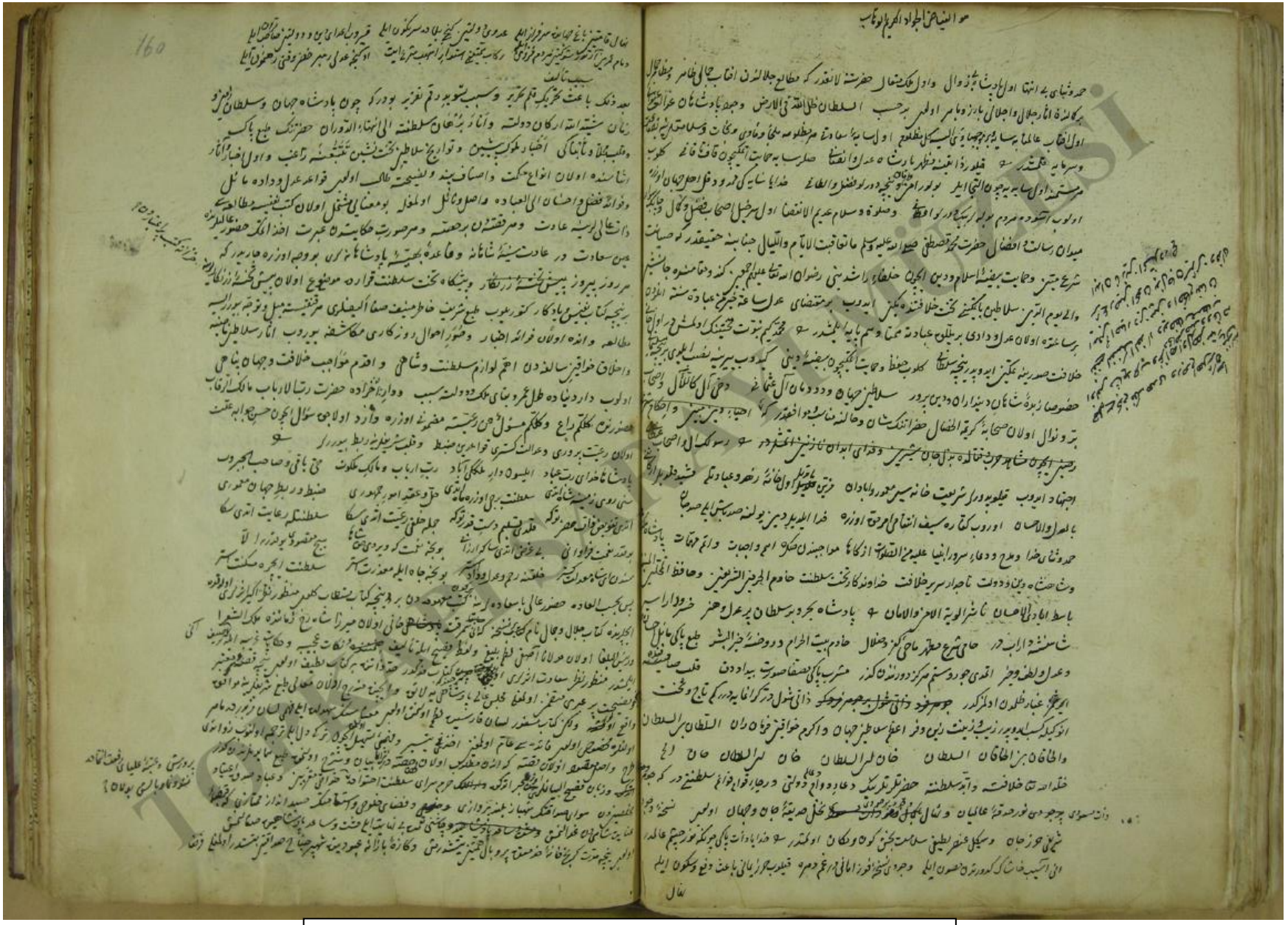

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Yz. TSMK R. 1304, vr.159b-160a (T)

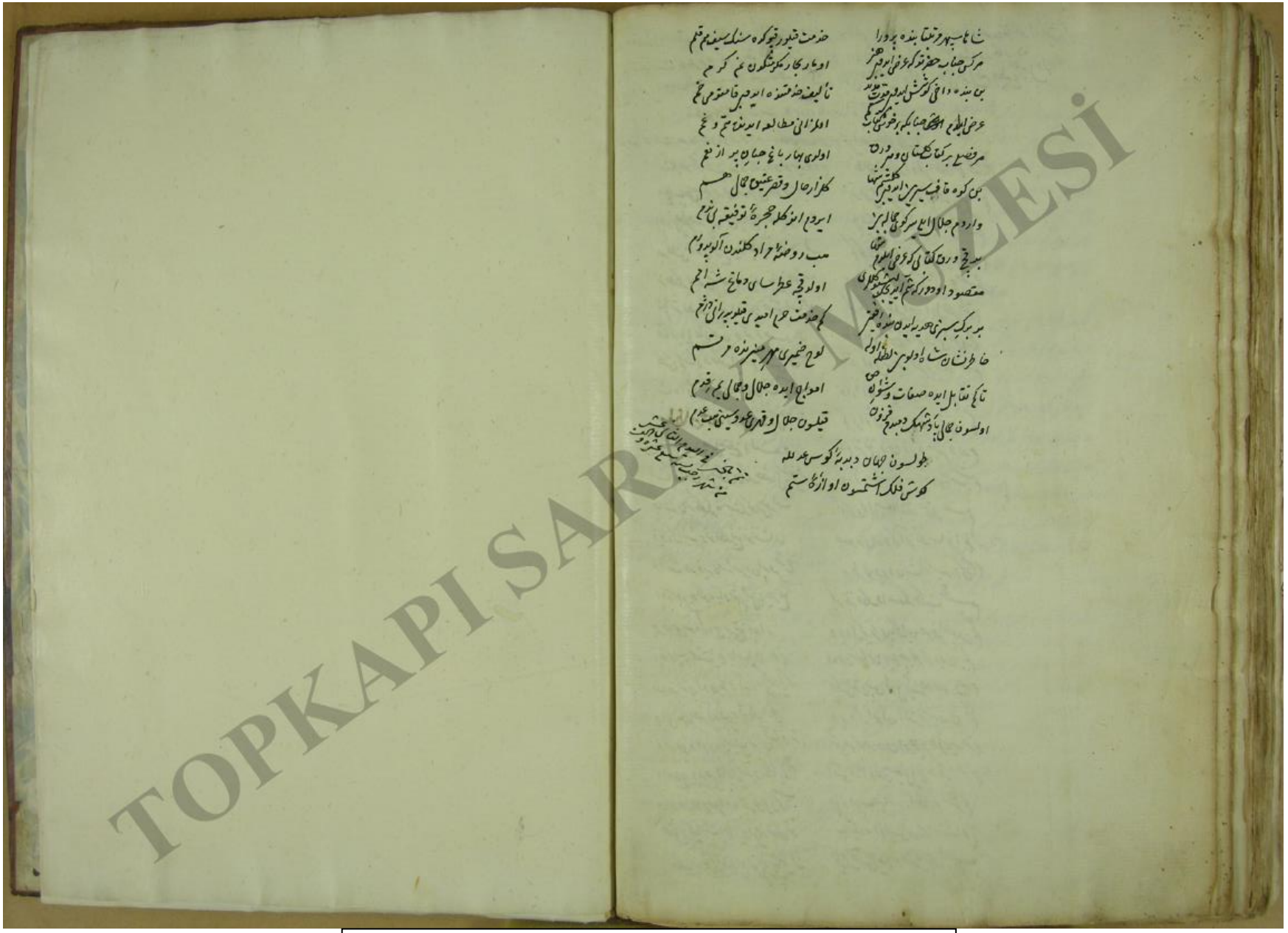

TOPKAPI SARAYI MÜZESİ

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Yz. TSMK R. 1304, vr. 225b (T)

Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi İzmir Bölümü, Yz. 583, vr. 1b-2a (İ)

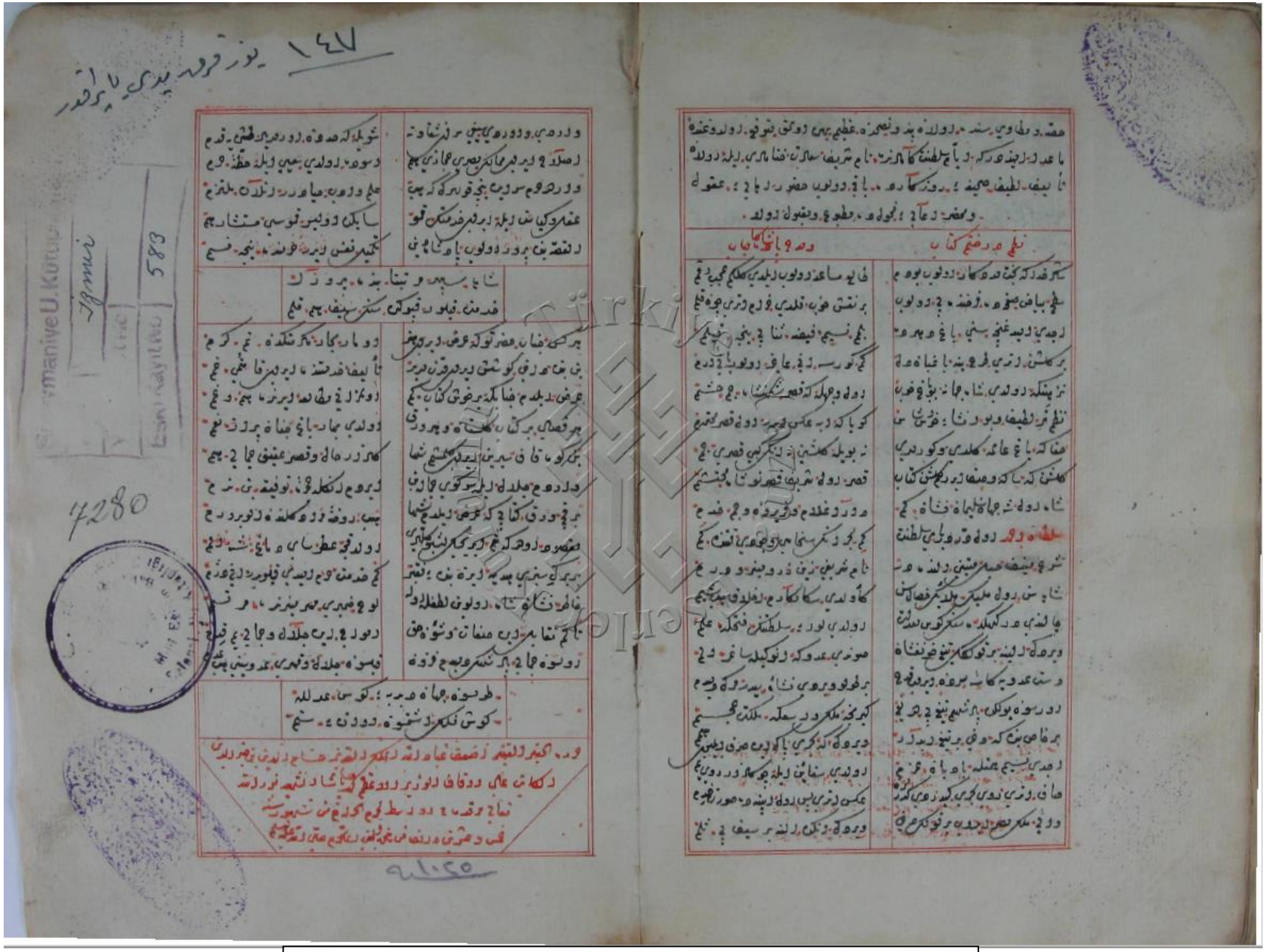

Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi İzmir Bölümü, Yz. 583, vr. 146b-147a (İ)

Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Hamidiye Bölümü, Yz. 1068, vr. 1b-2a (H)

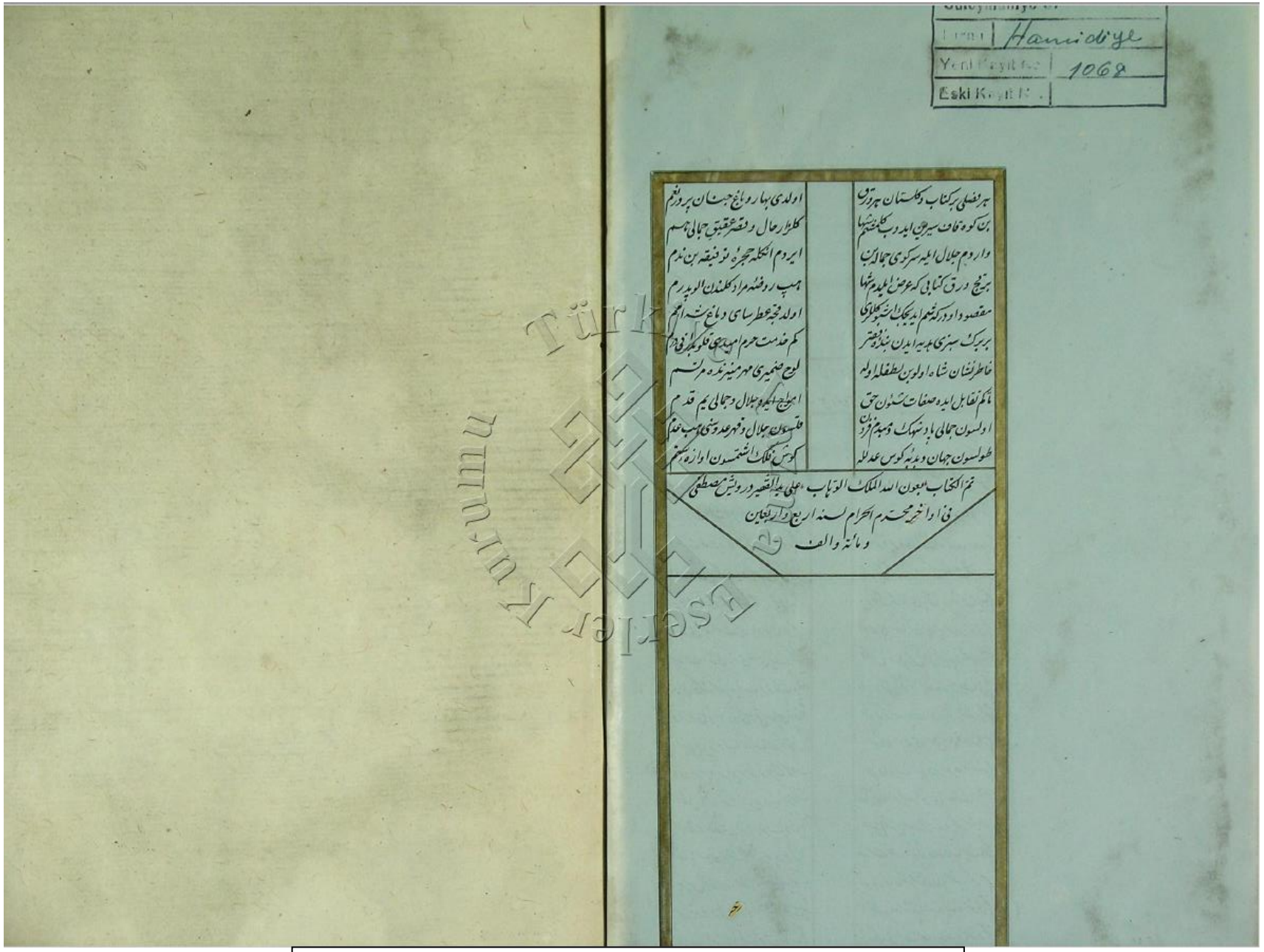

Süleymaniye
Türkiye Yazma Eser Kütüphanesi
Hamidiye
1068

هر فصلی بر کتاب و گلستان هر ورق — اولدی بهار و باغ جنان پر ورق نم
بن کوه قاف سیر ین ایدوب کلک نقشها — کلزار حال و قصر عقیق جمالی هم
وار دم جلال ایله سر کوی جمال ایچ — ایردم انکله چهره نو فیقه بن ندم
بر نیچ ورق کتابی که عرض ایلدم تمام — هب رو فضله مراد کلکدن الوب درم
مقصود اودر که ختم ایده یکدل استه کلکی — اولده فخه عطر سای دماغ سنه ایم
بر برگ سبزی هدیه ایدن بنده فقیر — کم خدمت حرم امیدی قلوب کمر فی دم
خاطر نشان شاه اولوب لطفله اوله — لوح ضمیری مهر منیر نده مرتسم
تا کم تقابل ایده صفات شئون حق — امیراج ایکیو جلال و جمالی یم قدم
اولسون جمالی یاد شهک و همیشه فرد ان — قلسون جلال و فهر عدو سنی هیب عدم
طولسون جهان و دیده کوس عدالله — کوس فلک اشتمسون اوازه یکسم

تم الکتاب بعون الله الملک الوهاب علی ید الفقیر درویش مصطفی
فی اواخر محرم الحرام سنه اربع واربعین
ومائة والف

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Yz. 2957, vr. 1b-2a (İÜ)

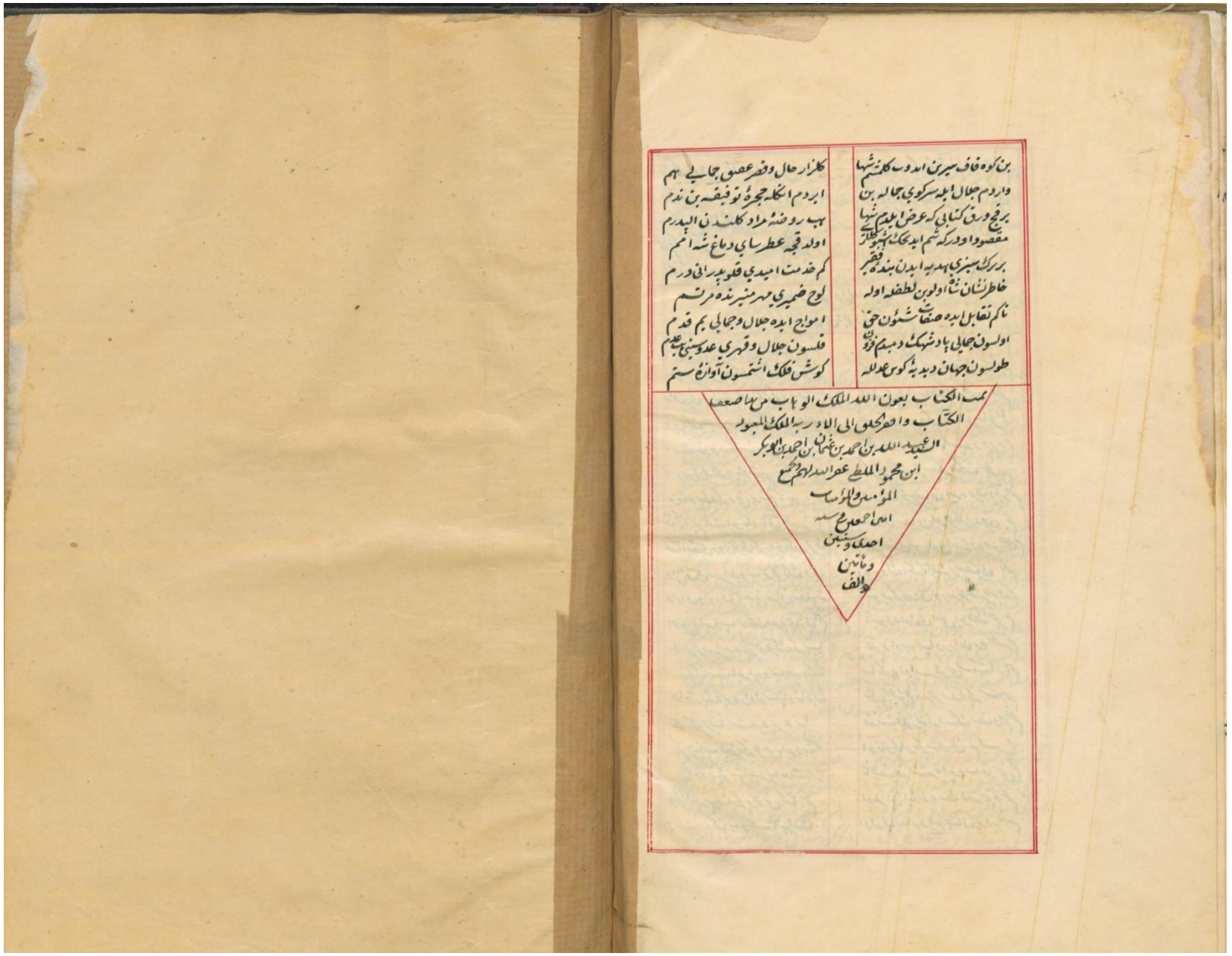

بن کوه قاف سیرن ایدوب کلشنی شها
کلزار حال وقصر عصی جابی بهم

واردم جلال ایله سرکوی جماله بن
ایردم انکله حجوهٔ توفیقه بن ندم

برفیج ورق کتابی که عرض ایلدم شها
بب روضهٔ مراد کلشدن ایلدم

مقصود اودرکه شیم ایدکجه شهود کلزار
اولدقجه عطرسای دماغ شه انم

برکرک میری ایله ایدن بنده فقیر
کم خدمت امیدی قلوبدرانی درم

خاطرنشان شاه اولون لطفه اوله
لوح ضمیری مهر منیرنده مرتسم

ناکم تقابل ایده صفات شئون حق
امواج ایده جلال وجمالی بم قدم

اولسون جمالی یاد شهک دمبدم فزون
فلسون جلال وقهری عدوسنی بیک عدم

طولسون جهان دیده کوس عدالله
کوشش فلک اشمسون آوازهٔ ستم

تمت الکتاب بعون الله الملک الوهاب من یهاصعد
الکتاب واهدی الی الاریب الملک المجود
السعید عبدالله بن احمد بن عثمان بن احمد بن ابوبکر
ابن محمود الملطی عفرالله لهم ولجمیع
المؤمنین والمؤمنات
امین یارب العالمین
احمد وثبتین
ومائتین
والف

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Yz. 2957, 130b (İÜ)

Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Yz. 280, vr. 1b-2a (K)

Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Yz. 280, vr. 5b-6a (K)

والی یوم الدین سلاطین با تمکینی تخت خلافنده تمکین ایدوب بر
مقتضای عدل ساعة خیر من عبادة ستنه انلردن بر ساعتده
اولان عدل و داوری بر یللق عبادتی قضا و هم بایه ایلمشدر نظم
محمد کم بنوت تختنك اولمشدر اول خانی خلافت صدرینه تمکین
ایدوبدر نیچه سلطانی کلوب حفظ و حمایت ایمکیچون بیضهٔ دینی
کیدوب یرینه نصب ایلدی نیچه سلیمانی خصوصا زبدهٔ شاهان دیدار ان
یرور سلاطین جهان و رودمان آل عثمان نثر دنی ال کلا لادل و
اصحاب برّ و نوال اولانی صحابهٔ کریمة الخصال حضرتنك شأن و حالنه
مناسب و موافقدر که جمله سی نجوم فلك هدی و رجوم اهل شرك
و هوا اولوب مشاهد حرب و غزا و محاصر جنك و وغاده اول
حضرت رسالت منزلته نفسی لنفسك الفدا دیو خطاب مستطاب
ایدوب احیاء دین مبین و احکام بنیان شرع رصین ایچون بذل
جان شرین و فدای ابدان نازنین ایلمشلردر نظم رسولك
آل و اصحاب عظامی اجتهاد ایدوب قیلوبدر لو شریعت خانه
سین معمور آباد ان مزین ایتدیلر اولخانهٔ زهد و عبادتله
مشید قلدیلر ارکانی با العدل و الاحسان اوروب کفّاره سیف
انتقامی امر حق اوزره فدا ایلدیلر دین یولنه صد باش ایله صدحان
نثر حمد و ثنای خدا و مدح و دعای سرور انبیا علیه من الصلوات
ازکاها مواجبندن صکره اهم واجبات و اتم مهمات پادشاه

والی یوم

حمد و ثنای بی انتها اول پادشاه بی زوال و اول ملك متعال حضرتنه لا
یعدّ و کم که مطالع جلالندن آفتاب جمالی ظاهر و مظاهر جمال بر کمالندن
انوار جلال و اجلالی بارز و باهر اولوب بر حسب السلطان ظل الله
فی الارض وجود پادشاهانی عدالت عنوانی اول افتاب عالمتابه سایه
و بر موجب یأوی الیه کل مظلوم اول سایهٔ سعادتی هر مظلومه ملجاء
و مأوی و نجات و سلامتلرینه بضاعت و سرمایه قلمشدر نظم
قیلور ذاتنه مظهر پادشاه عدل و انصافی صالر سایه حمایت
ایتمکیچون قاف تا قافی کلوب هر مستمند اول سایه یه چون التجا ایلر
بولور امن امان و نیچه دور لوطافی خدایا سایه کی ممدود
قل اهل جهان اوزره اولوب آسوده هر دم بوله لردر لو اعطافی
نثر و صلوة و سلام عدیم الانقضاء اول سرخیل اصحاب فضل
و کمال و چابك سوار میدان رسالت و افضال حضرت محمد مصطفی
صلی الله علیه و سلم ما تعاقبت الایام و اللیال جنابنه حقیقتدر که
ضیافت شرع متین و حمایت بیضهٔ اسلام و دین ایچون خلفاء
راشدینی رضوان الله علیهم اجمعین کندو مقامنه جانشین

ویرک الینه برقولوکلك تیغ خونفشانی صوندی عدوکه انوکله ساغر الم
دست عدویه کاسهٔ سردان ایدوب توقع برطولویردی نشانه سیدی مرادم دمبدم
اورسون بولکده پادشهم تیغ بی دریغ گیرنجه ملك واسمکه ملکت بعلم
برخاص بنده که دخی برتیغ آبدار ویرد نکه بحری پاك ایده مرفه ایلیوبجم
آچدی سنیم هت ایله یادبان عزم اولدی سفائن ایله چوکلزار روی یم
صافاتکدی روی بحری کیدردی کدرلرن عکس اتدی پس اول اینده صورت خرم
وآلغ ملك مصر ایدوب برقولك دخی ویرد ك انکده النه برسیف بی ثلم
واردی واوردی سیفی سران شقاوت شویله که حددن اوده دیلرطشر قدم
اصلاح ایدوب ممالك مصر جانبی آسوده اولدی سعی ایله خطهٔ حرم
واردرسرایده یکجه قولدنکه هپ علم وادب حیادرر آنلاره ملتزم
عقل وکیاست ایله ایدوب خدمتنه قو سایکده اولیسر قوی مستشارهم
القصه بنده پرور اولوب پادشاهین تکمیل نفس ایدرهرمنده یکجه نسنیم

شاها سپهر مرتبتا بنده پرورا
خدمت قبولکده سنك سیفهم قالم

هرکس جناب حضرتوکه عرض ایدوب ادب اودمادم بجارمکرمتکدن غه کرم
بن بنده دخی کوشش ایدوب مدتی مدید تألیف خدمتنده ایدوب قامتومخم
عرض ایلدم جنابکم برخوش کتاب کم اولدی آنی مطالعه ایدنده تم وغم
هرفصلی برکتاب کلستانوهربرقی کلزارحال وقصر عقیق جمالی هم
واردم جلال ایله سرکوی جمالین ایردم انکله جرهٔ توفیقه بن ندم

206

بریخ ورق کتابی کهعرض ایلدم شها هپ روضهٔ مراد کلندن الوبدورم
مقصود اودرکه ختم ایدیجك اشبوکلاری اولدقجم عطل سای دماغ شده ایم
برمبرك سبزی هدیه ایدن بندهٔ فقیر گم خدمت حرم امیدی قبلوبدر آنی دخی
خاطرنشان شاه اولوبن لطفله اوله لوح ضمیری مهر منیرنده مرتسم
تاکم تقابل ایده صفات وشؤن حق امواج ایله جلال وجمالی یم قدم
اولسون جمالی پادشهك دمبدم فزون قیلسون جلال وقهری عدوسینی هپ عدم

طولسون جهان دیدیهٔ کوس عدلله
کوش فلك اشتمسون آوازهٔ سنجم

ویرک = ویرمك

Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Yz. A. 501, vr. 205b-206a (TDKK)

Ms. or. oct. 1603

Almanya Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 1603, vr. 2a (A)

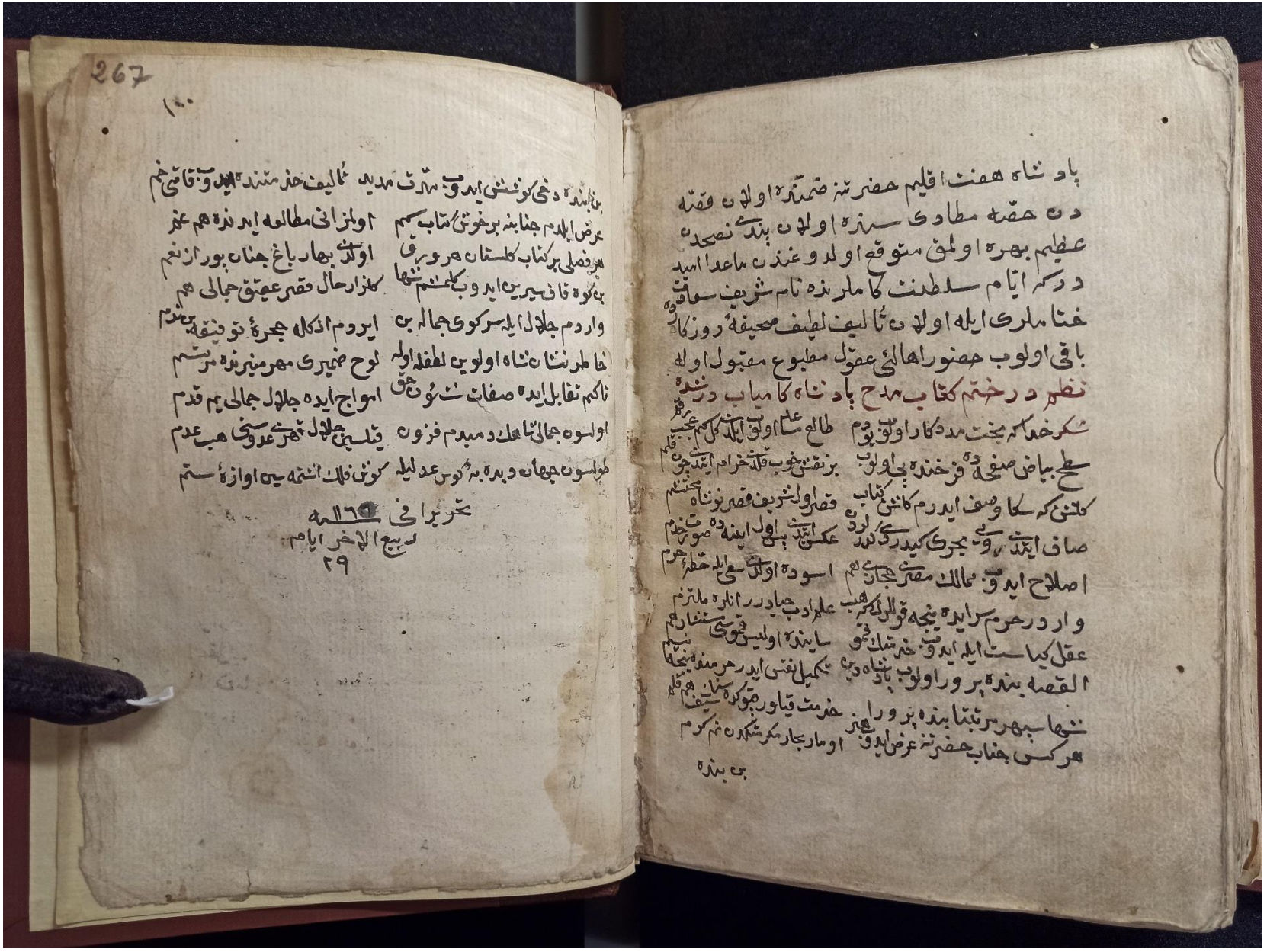

Almanya Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 1603, vr. 266b-267a (A)

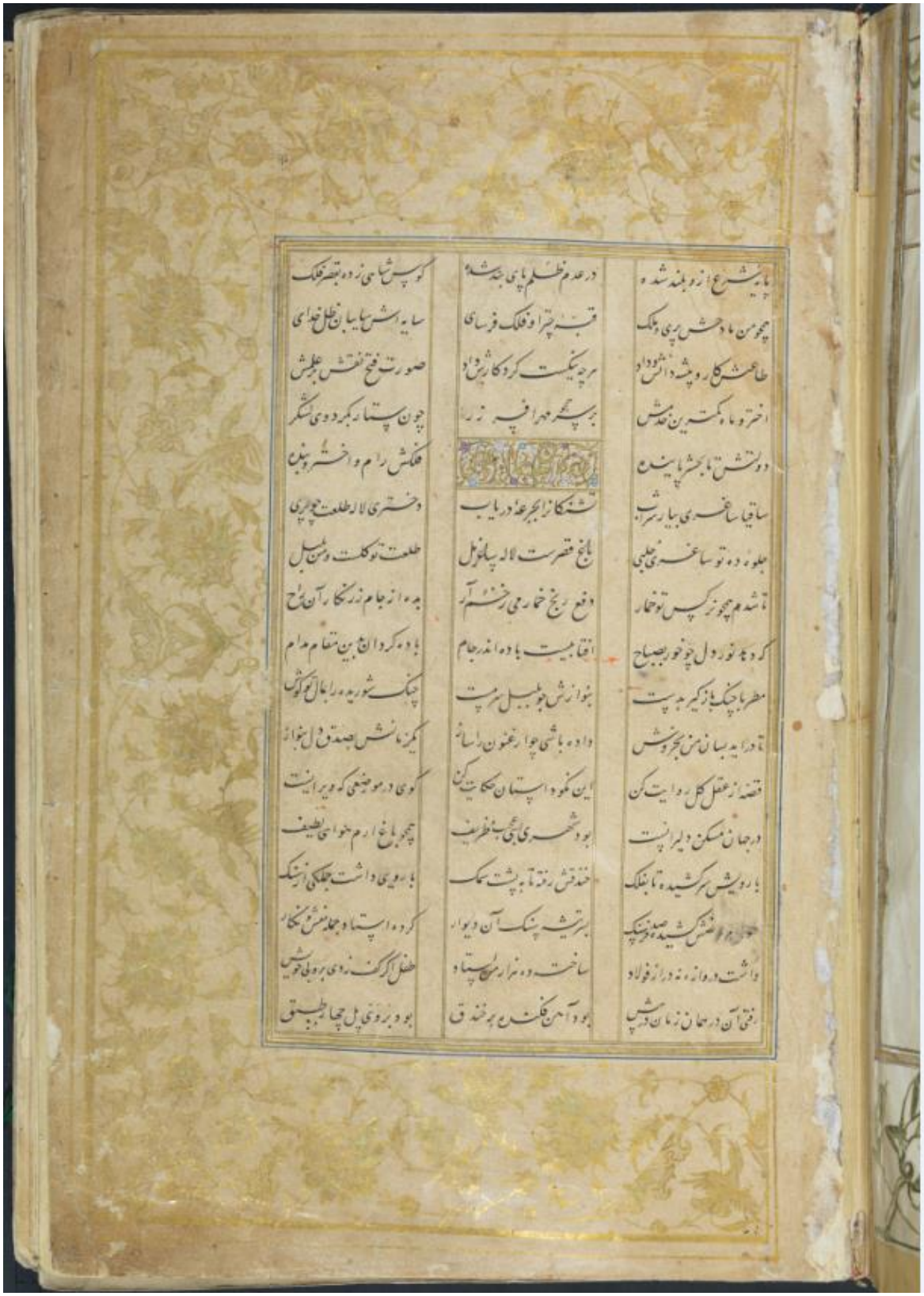

Nezlâbâdî, *Cemâl ü Celâl*, Uppsala Üniversitesi Kütüphanesi O Nov. 2, vr. 2a (U)

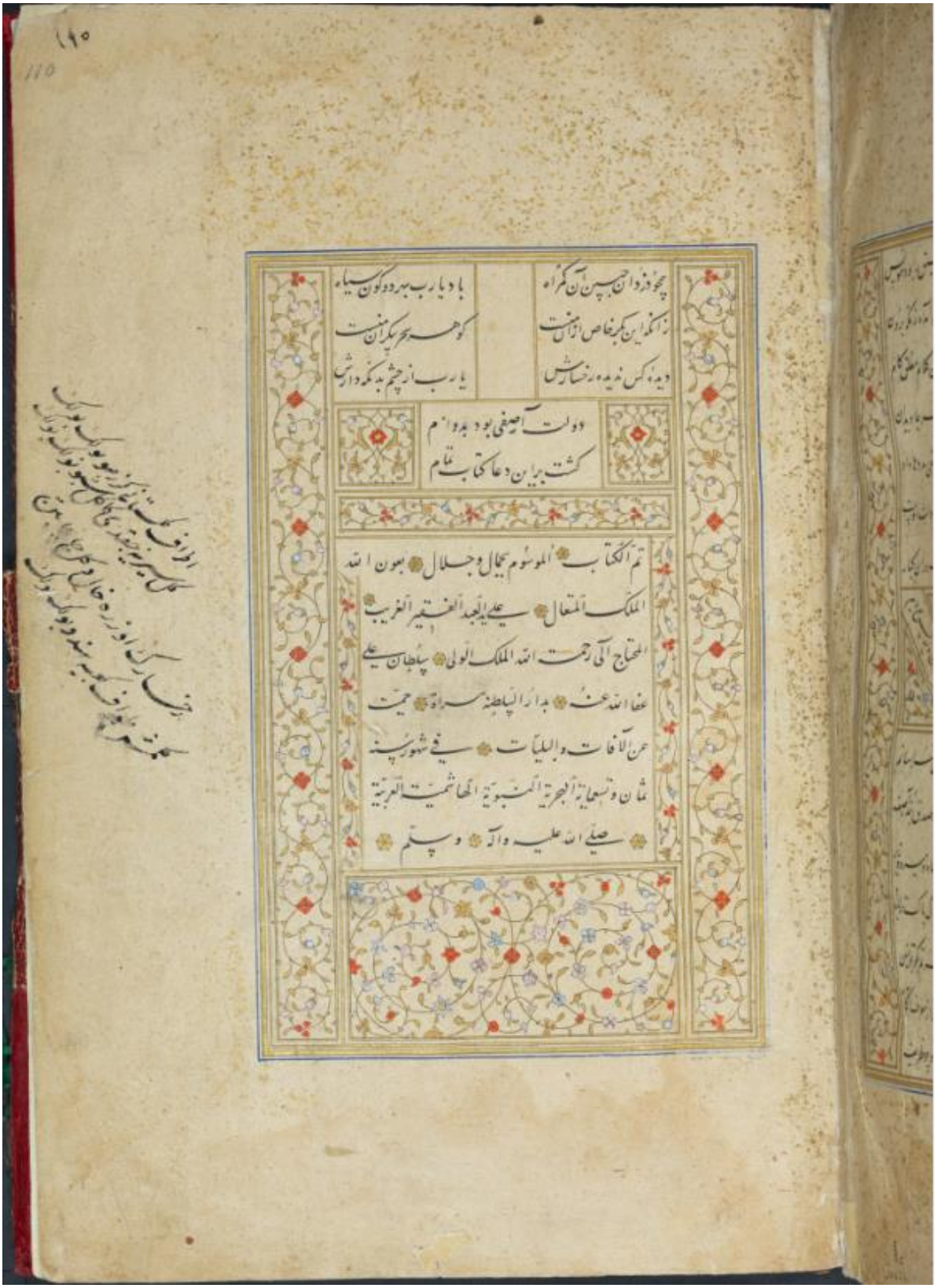

Nezlâbâdî, Cemâl ü Celâl, Uppsala Üniversitesi Kütüphanesi O Nov. 2, vr. 110a (U)

DİZİN

(Şahıs, Yer ve Eser İsimleri)

A

Abdî, 4, 10
Abdî Mûsâ, 10
Abdurrahmân Câmî, 11, 156
Abdurrahmân Gubârî, 9
Abdülbâkî Gölpınarlı, 13
Abdülfet oğlu Muhammed Bey, 7
Abdülkerim b. Hüseyin el-Amasî, 7
Abdülvehhâb, 9
Acem, 153
Ādem, 464
Agah Sırrı Levend, 2, 6, 8, 21
Ağacan b. Emir Hüseyin, 7
Âhî Hasan Çelebi, 5
Ahmed Avnî Konuk, 13
Ahmed Fâ'ik, 6
Aḥmed Ḫan, 206, 483
Ahmed Nazmî Töre, 13
Ahmed Paşa, 6
Ahmed Resmî Efendi, 15
Ahmed Rıdvân, 5, 6, 10
Ahmed Sâfî, 28
Ahmedî, 9, 11, 12, 14, 16
Ahmed-i Dâî, 10
Ahmed-i Hânî, 6
Ahmedî-i Tebrizî, 12
Ahmet Cevdet Paşa, 83
Ahmet Kartal, 1
Ahmet Sevgi, 13
Ali Cânib, 6
Alî Şîr Nevâyî, 5, 10
Ali Ulvî, 10
Almanya, 199
Almanya Millî Kütüphanesi, 199
Âmil Çelebioğlu, 32
Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği, 3
Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, 14
Ârif, 6, 14
Ârif Fethullah, 6
Ârifî, 4
Arisṭon, 71, 218
Āṣaf, 143, 213, 219
Āṣafî, 262
Assâr-ı Tebrizî, 3
Âşık Paşa, 6, 14
Aşkî, 10
Atâyî, 27, 31
Attâr, 3, 12, 13, 14, 15, 164
Âyât-ı Uşşâk, 4
Âyet-i Aşk, 8
Ayşe Çelebioğlu, 12
Ayyûkî, 9, 86, 92
Âzerî İbrahim Çelebi, 5
Azmî, 7
ʿAzrāʾīl, 464

B

Baba Tahir, 156
Bāġ-ı Dil-güşā, 217, 236
Bāġ-ı İrem, 116, 211, 213, 222, 236, 307, 329, 348
Bâğ-ı Behişt, 12
Baharistân, 3
Baḥr-i Muḥīṭ, 268, 284, 297, 319, 374
Baḥr-i Zībaḳ, 44, 389, 393, 394
Barbaros Hayrettin Paşa, 31
Beç, 25
Behiştî, 6, 8, 9, 10, 11
Behiştî Ahmed Sinân, 6, 8, 10, 11
Behrâm-ı Gûr, 10
Bekâyî, 8
Bekir Kütükoğlu, 22, 29
Berat Açıl, 21
Beyânî, 8
Beyhak, 19, 20
Binâî, 16
Bosnalı Derviş Paşa, 16
Bostân, 3, 11, 494
Būʿ Alī, 97, 249
Buḳraṭ, 71, 218
Bursa, 25
Bursalı Rahmî, 8
Bülbüliyye, 12
Bülbül-nâme, 12

Büzürc-mihr, 143, 213
Büzürg-mihr, 117

C

Câmasb-nâme, 10
Cebel-i Ṭūr, 469
Cebrā'īl, 464
Cebrî, 7
Celâl, 19, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 31, 32, 33, 35, 36, 37, 48, 51, 61, 69, 70, 78, 83, 85, 86, 87, 89, 92, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 130, 131, 132, 133,134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 149, 151, 152, 153, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 167, 168, 169, 170, 171, 175, 186, 193, 194, 195, 199, 203, 487, 488, 489
Celāl, 21, 22, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 51, 58, 59, 60, 62, 77, 80, 84, 85, 87, 88, 90, 95, 96, 97, 100, 102, 111, 128, 139, 140, 141, 145, 146, 147, 150, 151, 152, 155, 156, 157, 158, 173, 175, 176, 178, 179, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 192, 208, 215, 218, 219, 220, 225, 236, 245, 249, 251, 260, 262, 266, 267, 268, 269, 271, 272, 274, 276, 277, 278, 279, 281, 282, 284, 285, 287, 290, 291, 292, 295, 296, 297, 298, 299, 301, 303, 305, 306, 307, 310, 312, 314, 315, 317, 318, 320, 321, 323, 324, 326, 329, 330, 331, 333, 334, 335, 336, 340, 341, 342, 343, 344, 347, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 356, 357, 358, 361, 366, 368, 369, 370, 371, 375, 376, 378, 379, 380, 383, 384, 386, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 405, 406, 407, 410, 411, 413, 416, 418, 420, 421, 423, 424, 426, 427, 429, 430, 432, 433, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 456, 458, 459, 460, 461, 463, 466, 468, 469, 472, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 486, 489
Celâleddîn Tabîb, 4
Celâlzâde Sâlih Çelebi, 6
Cem, 4, 27, 44, 72, 91, 103, 142, 154, 175, 176, 179, 180, 188, 209, 212, 214, 218, 232, 255, 263, 288, 307, 313, 359, 380, 388, 393, 408, 414, 478, 483, 484
Cem Sultan, 4
Cemâl, 12, 18, 19, 20, 22, 23, 26, 31, 33, 35, 36, 37, 47, 48, 69, 78, 86, 88, 92, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 133, 135, 136, 137, 138, 139, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 149, 151, 152, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 168, 170, 186, 188, 199, 487
Cemâl ü Celâl, 12, 18, 19, 20, 22, 33, 35, 36, 37, 47, 78, 86, 92, 104, 142
Cemâleddîn Mahmud Hulvî, 13
Cemâlî, 5, 92, 122
Cemalî-yi Dehlevî, 7
Cemşîd, 167
Cemşīd, 72, 99, 176, 222, 234, 255, 263, 266
Cemşîd ü Hurşîd, 4
Cerrah Mehmed Paşa, 25
Cevâb-nâme, 15
Cezayir, 31
Cezīre-i Ḥāl, 46, 266, 267, 268, 398, 413, 423, 424, 426, 429, 430, 433, 434, 435, 438, 443, 446, 449, 452, 472
Cezīre-i Ney, 323, 324
Cihad-nâme, 28, 30, 31
Cihân-güster, 112, 117, 130, 159, 165
Cihān-güster, 38, 98, 171, 213, 225, 229, 231, 234

Ç

Çâkerî Sinân, 6, 9
Çorlulu Zarîfî, 7

D

Dārā, 101, 154, 176, 206, 263, 484
Dārāb, 101, 206
Dārü's-selām, 138, 414
Dâstan-ı Akl u Aşk, 20
Dede Ömer Rûşenî, 14
Deh Bâb, 16
Dervîş Ahmed Sâdık, 14
Dervîş Hasan Medhî, 11
Dervîş Hayâlî, 14, 15
Derviş Mustafa, 197
Dervîş Osmân, 11
Dervîş Siyâmî, 5
Deryā-yı Muḥīṭ, 266, 267, 285, 373
Deryā-yı Sīm-āb, 44, 389, 390, 393
Deryā-yı Zībaḳ, 62, 138, 389
Devletşah, 20
Devletşah Tezkiresi, 20

Dil-fürūz, 41, 59, 60, 321, 322, 323, 326, 434, 470
Dil-güşā, 326
Dil-şâd, 112, 117, 118, 137, 138, 167
Dil-şād, 44, 45, 64, 65, 188, 190, 255, 321, 343, 344, 348, 349, 352, 353, 359, 361, 371, 390, 391, 392, 400, 401, 407, 412, 413, 416, 419, 424, 425, 427, 431, 435, 440, 441, 451, 457, 461, 479
Dîndâr, 86, 112, 116, 117, 130, 159
Dīndār, 38, 39, 49, 213, 219, 224, 268, 270, 271, 342, 478
Dîn-perver, 111, 120, 139, 140, 156
Dīn-perver, 46, 47, 463, 466, 468, 469, 474, 476
Divan, 22
Diyarbakırlı Halîfe, 5, 6, 9, 10
Dūr-endīş, 426, 430, 441, 443

E

Ebû Bekir b. Sa'd b. Zengî, 11
Ebu Said-i Ebu'l-Hayr, 156
Edirneli Güftî, 8
Edirneli Nazmî, 15
Edirneli Şâhidî, 6
Eflāṭūn, 71, 97, 218, 245, 249
Eğirdirli Şerîfî, 9
Elbürz, 129, 211
Elvân-ı Şîrâzî, 13
Emîn Yümnî, 10
Emîr Hüseynî Gûrî, 16
Emîr Hüsrev-i Dihlevî, 11, 92
Emre, 15
Erzurumlu İbrahim Hakkı, 337
Esrâr-nâme, 3, 12
Es-Seyyid Abdullah Ahmed b. Osman b. Ebubekir ibn Mahmud, 197
Eyyûbî, 11

F

Fahreddîn Es'ad Cürcânî, 9
Fahrî, 5
Fasîh Ahmed Dede, 5
Fāżıl, 38, 214, 245
Ferahşâd, 5
Ferhâd, 70
Ferhâd u Şîrîn, 5
Ferheng-nâme-i Sa'dî, 12
Ferīdūn, 154, 214, 255, 266, 484
Ferîdüddîn Attâr, 4, 14, 15, 16, 17, 156
Ferruh-baht, 108, 109, 112, 117, 118, 136, 137, 138, 162, 170
Ferruḫ-baḫt, 42, 43, 45, 145, 190, 348, 349, 352, 353, 359, 371, 391, 392, 400, 411, 412, 413, 414, 416, 418, 425, 434, 446, 450, 451, 453, 456, 457, 461, 471, 479
Feylesof, 39, 40, 47, 60, 65, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 115, 116, 120, 123, 124, 126, 136, 139, 145, 159, 160, 177, 277, 278, 280, 285, 289, 290, 297, 300, 303, 306, 312, 315, 317, 319, 320, 323, 324, 326, 329, 341, 342, 343, 347, 348, 352, 354, 355,358, 359, 361, 363, 368, 369, 379, 380, 383, 384, 387, 388, 389, 390, 392, 398, 399, 401, 411, 414, 416, 418, 423, 424, 426, 427, 430, 436, 439, 441, 442, 443, 447, 448, 449, 457, 459, 461, 462, 470, 477, 478, 479
Figâni, 6
Figânî (Karamanlı), 10, 11
Figânî (Trabzonlu), 10
Filiz Duman, 28, 30
Fîl-peyker, 105, 112, 126, 127, 159, 163
Fīl-peyker, 68, 147, 285, 289, 292, 297, 300, 303, 306, 308, 319, 321, 324, 329, 339, 342, 347, 354, 355, 364, 366, 369, 380, 384, 385, 389, 392, 399, 441, 443, 461, 470
Firdevsî, 3, 11, 114
Fiskor, 165
Fisḳor, 222, 223
Fuzûlî, 6
Fütûhî, 9

G

Ġār-ı Sır, 47
Gazeng, 89, 105, 112, 122, 123, 126, 127, 134, 135, 161
Ġaẕeng, 39, 75, 276, 278, 279, 281, 282, 284, 457, 469
Gelibolulu Mustafa Âlî, 28
Gemlik, 25
Germiyânlı Ahmedî, 4
Gönül Ayan, 12
Gûy u Çevgân, 4
Gül ü Hürmüz, 4
Gül ü Hüsrev, 4
Gül ü Nevrûz, 4
Gülistân, 3, 161
Gülistān, 486
Gül-şâh, 167
Gül-şāh, 255

Gülşehrî, 6, 14, 16
Gülşen-i Ebrâr, 12
Gülşen-i Ḥāl, 46, 150, 405, 411, 413, 419, 422, 425, 426, 427, 429, 434, 436, 443, 447, 448, 451, 457, 459, 460, 461, 468, 477, 480
Gülşen-i Râz, 13
Gülşen-i Sî-murg, 14
Gülşen-i Taḥḳīḳ, 471
Gülşen-i Uşşâk, 5
Gülşenî-i Saruhanî, 12
Gürd-efken, 66, 165, 222, 223

H

Ḥabīb, 387
Hace Abdullah Ensarî, 156
Hâce Şihâb, 20
Hâcû-yı Kirmânî, 4, 5, 15, 156
Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fî Tekmîleti'ş-Şakâ'ik, 25
Hafız Ahmed Paşa, 23, 25
Hafız-ı Şirazî, 156
Hakim Senai, 156
Hakîrî, 6
Ḫalīl, 70, 84, 327
Halîloğlu Alî, 9
Hal-nâme, 4
Hamdullâh Hamdî, 6, 9
Hamîdîzâde Celîlî, 5, 6, 9, 10
Hamzavî, 11
Harîmî, 5
Harîrîzâde Mehmed Kemâleddîn b. Abdurrahmân, 13
Hasan Kavruk, 21
Hasan Ziyâ'î, 9
Hasan Zulfikarî, 19
Hasibe Mazıoğlu, 73
Hassân, 7
Haşîmî, 7
Hatâyî-i Tebrîzî, 9
Hatiboğlu, 14
Ḫaṭūm, 296, 297
Hayâlî-i Evvel, 6
Hayâtî, 5, 6
Ḥażret-i Muḥammed Muṣṭafā, 204
Heft Peyker, 10
Hevâyî-i Bursevî, 9, 10
Hıtta, 153
Ḫızır, 70, 71, 102, 207, 216, 308, 374, 376, 473, 478
Hicaz, 153
Hilâlî-i Çağatayî, 8
Hind, 464
Hoca Mes'ûd, 8
Horasan, 19
Hubbî Ayşe Kadın, 4
Hunayn b. İshak, 7
Hurpişte, 25
Hurşîd, 5
Hurşîd-nâme, 5
Ḫusrev, 72, 93, 101, 192, 206, 236, 237, 276, 310, 318, 348, 352, 389, 393, 410, 415, 423, 441, 455, 465, 477, 483
Hûşeng, 115
Hūşeng, 222
Huttâl, 106, 121, 135
Ḫuttāl, 297
Huzûrî-i Mevlevî, 12
Ḥücre-i Tevfīḳ, 45, 138, 163, 190, 413, 414, 417, 418, 419, 421, 422, 423, 424, 427, 429, 431, 434, 435, 439, 443, 444, 446, 448, 449, 451, 457, 459, 468, 486
Hümâ vü Hümâyûn, 5
Hümâyun-nâme, 5
Hüsâmeddîn b. Hayreddîn, 196
Hüsâmeddîn Çelebi, 14
Hüseyin Bey, 13
Hüseyin Rıf'at el-Mevlevî, 6
Hüsn ü Dil, 20
Hüsrev ü Şîrîn, 5
Hüsrev-nâme, 4
Hz. Lokman, 71
Hz. Peygamber, 100
Hz. Süleyman, 89, 117, 181, 190
Hz. Yûsuf, 9

I

I. Ahmed, 25, 28, 30
II. Bâyezid, 13
III. Murad, 30
Işk-nâme, 5

İ

İbn Abdulberr el-Kurtubî, 30
İbrahim Edhem, 70
İbrahim Hakkı Çuhadar, 29
İbrahim Hakkı İnal, 28, 30
İbretnümâ, 13
İbrîkçizâde Hatîb Abdülcelîl el-Kastamonî, 12
İbtidâ-nâme, 13
İhtiyâr, 112, 115, 116, 123, 126, 159

İḫtiyār, 39, 43, 228, 271, 273, 274, 276, 280, 281, 284, 285, 289, 290, 291, 296, 297, 300, 303, 305, 306, 307, 312, 316, 318, 319, 321, 323, 324, 327, 329, 340, 342, 353, 360, 451, 456, 459, 461, 470, 479
İlâhî-nâme, 3, 13
İmamzâde Ahmed, 5
İngiltere, 30, 31, 199
İngiltere Millî Kütüphanesi, 31
İnsân-ı Kâmil, 12
İran, 5, 7, 8, 11, 18, 19, 47, 112, 117, 119, 487
İsâ, 70
İskender, 11, 89, 181
İskender-nâme, 6, 11
İsmâîl b. Memiş, 10
İsmail Ünver, 141, 201
İsrāfîl, 464
İstanbul, 11, 25, 30, 197
İstanbul Üniversitesi, 11, 30, 197
ʿİṭāf, 429, 430, 432
İznikli Hümâmî, 16

K

Kadı Iyaz, 29
Kâdî Darîr, 9
Kadîmî, 6
Kâdîzâde Şeyh Mehmed, 14
Kafzâde Fâ'izî, 6
Kahramān, 112, 144, 217
Kalkandelenli Mu'îdî, 10
Ḳalʿa-i Dil-güdāz, 323, 326, 334, 470
Kanije, 25
Ḳānūn, 97, 249
Kaʿbe, 221, 305, 320, 373, 385, 386, 387, 399, 452, 468
Karamanlı Kâmî, 9, 10
Ḳaṣr-ı Aḫḍar, 260
Ḳaṣr-ı Āl, 38, 130, 148, 225, 398, 401, 402, 428, 438, 443
Ḳaṣr-ı Aṣfer, 245
Ḳaṣr-ı Beyāż, 131, 236
Ḳaṣr-ı Cihān-nümā, 39, 139, 173, 480
Ḳaṣr-ı Keh-rübā, 38
Ḳaṣr-ı Ḳıble-Nümā, 262
Ḳaṣr-ı Lāciverd, 219
Ḳaṣr-ı ʿAḳīḳ, 21, 138, 149, 157, 267, 278, 310, 314, 344, 348, 352, 368, 390, 391, 398, 399, 401, 404, 405, 406, 411, 412, 414, 415, 419, 422, 423, 424, 430, 431, 433, 434, 435, 436, 439, 440, 441, 443, 444, 446, 448, 449, 450, 451, 452, 458, 459, 460, 461, 468, 477, 480, 486
Ḳaṣr-ı Pūlād, 22, 157, 267, 269, 314, 344, 378, 401, 469, 478, 479, 480, 482
Ḳaṣr-ı Sebz, 38, 251
Ḳaṣr-ı Sefīd, 38, 236
Ḳaṣr-ı Zerd, 131, 244
Kâtib Çelebi, 6, 29
Kâtibî, 16, 20
Kazasker Kâdirî Çelebi, 8
Kemâl Paşazâde, 9
Kemal-i Hucendî, 156
Kesriye, 25
Keyhüsrev, 114, 175
Keykâvus, 175
Keykûbad, 115
Kırk Vezir Hikâyeleri, 164
Kıssa-ı Feth ü Fütuh, 20
Kıtmâr, 110, 112, 126, 139, 161
Ḳıṭmār, 46, 432, 433, 440, 441, 442, 443, 446, 472
Kitāb-ı Celāl ü Cemāl, 22, 102, 208
Kitâbü'l-İsti'âb fî Ma'rifeti'l-Ashâb Tercemesi, 28, 30, 33
Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, 198
Köprülüzâde Es'ad Paşa, 9
Kudsî Çelebi, 10
Kūh-ı Billūr, 46, 426, 427, 429, 433
Kūh-ı Ḳāf, 64, 84, 124, 141, 210, 265, 267, 268, 270, 273, 275, 284, 285, 292, 297, 305, 318, 321, 337, 341, 344, 349, 352, 353, 359, 367, 373, 374, 391, 397, 419, 421, 423, 424, 428, 429, 432, 434, 438, 460, 477, 478, 480, 486
Kūh-ı ʿİrfān, 46, 47, 139, 156, 463, 466, 469, 472, 476, 489
Kūh-ı Yāḳūt, 267, 398, 399, 401, 472
Kul Atâ, 6
Kulle-i Kaf, 104, 108, 109, 114, 117, 146, 164
Ḳulle-i Ḳāf, 43, 145, 267, 273, 278, 305, 307, 318, 348, 349, 350, 352, 360, 367, 373, 379, 386, 397, 420, 421, 423, 427, 430, 432, 447
Kutb, 5
Küşenc, 40, 89, 105, 126, 127, 141, 178, 193, 282, 283, 285

L

Lâmekânî Şeyh Hüseyin Efendi, 12
Lâmi'î Çelebi, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 20
Lârendeli Hamdî, 6

Ledün-nâme, 13
Lehrâs, 104, 105, 108, 110, 111, 112, 114, 116, 117, 120, 121, 127, 129, 130, 131, 132, 139, 140, 143, 146, 158, 159, 161, 164, 168, 175
Lehrās, 21, 38, 39, 42, 46, 47, 51, 68, 71, 131, 139, 142, 143, 157, 173, 175, 176, 212, 213, 215, 217, 219, 224, 225, 235, 236, 241, 242, 244, 251, 257, 260, 262, 267, 269, 271, 278, 285, 297, 314, 341, 460, 469, 471, 477, 478, 479
Leylâ, 6, 9, 70
Leylâ vü Mecnûn, 3, 6, 9
Likâyî, 9, 10
Lohrâsp, 114
Loḳmān, 71, 143, 213
Lokmân b. Seyyid Hüseyin, 7
Lokmânî Dede, 14

M

Mağrib, 5
Mahmud Şebüsterî, 13, 156
Mahmut Karademir, 10
Mahvî, 5, 6
Mahzen-i Esrâr, 3
Mahzenü'l-Esrâr, 6, 13, 15
Makâlâtu't-Tuyûr, 14
Makâmât-ı Tuyûr, 14
Makedonya, 11, 25
Manastırlı Sinân Çelebi, 9
Manisalı Câmi'î, 9
Mantıku't-Tayr, 3, 14, 16
Mârifet-nâme, 337
Mazlûm, 9
Mecîdî, 14, 15
Mecnûn, 6, 9, 70, 495
Meḥemmed Ḫan, 206, 483
Mehmed, 4, 5, 26
Mehmed b. Seyyid Mehmed el-Muhterem el-Hüseynî, 15
Mehmed Birrî, 12
Mehmed Nevrûzî, 9
Mehmed Şâkir Efendi, 14
Mehmet Şahin, 10
Mekke, 18, 36, 176, 264
Melik Sa'âd, 166
Melik Ṣaʿād, 58, 239, 240
Mem ü Zîn, 6
Menşūre, 45, 46, 418, 420, 422, 426, 428, 429, 430, 431, 432, 434, 472
Mes'ûd b. Ahmed, 5
Mesîhî, 9
Meṣnevī, 119, 216
Mesnevî-i Manevî, 3, 14, 17
Meşānīd, 319
Meşḫās, 327
Meşhâşeng, 107, 112, 121, 126
Meşhāşeng, 319, 327
Meşḫāşīd, 296, 297, 304, 432, 434
Mevlânâ, 3, 13, 17, 19
Mevlānā Āṣafī, 22, 103, 208
Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, 14, 156
Mevlevî Fahreddîn Dede, 14
Mevlevî Fedâ'î Dede, 14
Meymūn, 46, 422, 423, 425
Mısır, 11, 153, 485
Mihr ü Mâh, 7
Mihr ü Müşterî, 3, 7
Mihr ü Vefâ, 7
Mihr-ârâ, 110, 111, 112, 114, 117, 122, 125, 126, 128, 133, 139, 159
Mihr-ārā, 46, 64, 367, 398, 418, 432, 434, 436, 437, 438, 439, 440, 442, 443, 446, 447, 448, 450, 459, 461, 469, 480
Mihr-efrûz, 112, 116
Mihr-efrūz, 143, 213
Mihr-rây, 112, 117, 131, 159, 166
Mihr-rāy, 38, 95, 213, 236, 238, 241, 242
Mīkāʾīl, 464
Miʿmār, 39, 173, 260
Miʿyār, 230, 231
Mir'atü't-Tevarih, 28
Mir'atu's-Safâ fî Hilyeti'n-Nebiyyi'l-Mustafâ, 28, 30
Mîrî Kiçi Mirzâde Seyyid Hüseyin, 7
Mīrzā Şāhruḫ, 22, 102, 208
Misbahu'l-Kulub, 20
Miyar, 165
Molla Câmî, 3, 7, 28
Molla Maşizâde Derviş Fikrî, 7
Mu'îdî, 4, 5, 8
Muhabbet-nâme, 9
Muḥammed, 101, 204, 205, 303
Muhammed b. İbrahim, 10
Muhammed Nezlâbâdî, 18, 20, 36, 156, 487
Muhtâr-nâme, 14
Muhyî, 6, 13
Murād Ḫan, 206
Murâdî, 13
Murad-nâme, 16
Musâ, 70
Musîbet-nâme, 15

Mustafa b. İbrahim, 28
Mustafâ Da'î, 199
Mustafa Sâfî, 20, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 36, 48, 51, 61, 73, 85, 88, 100, 102, 104, 111, 147, 152, 153, 156, 171, 174, 177, 179, 180, 184, 187, 188, 190, 192, 193, 194, 487, 488, 489
Mustafa Sâfî ve Vesîletü'l-Vusul ilâ Muhabbeti'r-Resul, 28
Müdebbir, 38, 53, 90, 96, 112, 117, 159, 166, 213, 245, 247, 248, 249
Münhî, 112, 117, 132, 159, 167
Münhī, 38, 39, 90, 97, 214, 251, 257
Münîrî, 7, 12
Münîrî İbrahim Çelebi, 7
Müstahsen, 165
Müstaḥsen, 66, 222, 223

N

Nâsıreddîn Tûsî, 10
Nâsır-ı Hüsrev, 15
Necâtî Beg, 6
Necâtî Bey, 7
Nemrūd, 72, 169, 295
Nerīmān, 112, 144, 217, 276
Nesimî, 70
Nev'î, 6
Nev'îzâde Atâyî, 25
Nezlâbâd, 19, 20
Nezlâbadî, 20
Ni'metî, 9, 10
Niğdeli Muhibbî, 4
Nimet Yıldırım, 114
Nizâmî, 3, 6, 10, 11, 13, 15
Nizâmî-i Gencevî, 3, 10, 13, 15
Numan bin Münzir, 119
Nuruosmaniye Kütüphanesi, 30
Nuşirevan, 117

O

Oflu Bilâl, 9
Orhan Kemal Tavukçu, 5
Orhan Şaik Gökyay, 31
ʿOṣmān, 101, 176, 177, 187, 205, 263, 264, 364

Ö

ʿÖmer, 44, 382
Ömer Fu'âdî, 12
Örfî Mahmud Ağa, 6

P

Pend-nâme, 15
Peşeng, 115
Pîr Mehmed, 7, 15
Pīr-efken, 45, 46, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 428, 429, 430, 432, 433, 435, 437, 438, 439, 440
Pîrî Paşazâde, 14
Priştineli Mustafa Emînî, 7, 9

R

Ravzatü'l-Envâr, 15
Ravżatü'l-Murād, 44, 386, 388, 471
Râz-nâme, 12
Rıdvan Canım, 164
Rif'atî Abdülhay Çelebi, 6, 9, 10
Rifâ'î, 12
Risâle-i Gül ü Bülbül, 12
Risaletü'l-Arûz, 28
Rumelili Za'îfî, 12, 14, 15
Rûmî, 5
Rusçuklu Ahmed Ağa, 6
Rûz, 166, 496
Rūz, 247
Rüstem, 72, 89, 90, 112, 144, 175, 176, 181, 182, 217, 263, 276, 279, 294

S

Sa'âdet-nâme, 15
Sa'd Vakkas, 89
Saâdet, 112, 127, 128
Sabâyî Hayreddîn Çelebi, 15
Sâbir Mehmed Pârsâ Dede, 4
Sadık Armutlu, 8
Sadık Yazar, 3, 5, 9, 10, 11
Sâdi-i Şîrâzî, 3
Sadîkî, 14
Sadrî, 5
Sâfî, 22, 23, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 36, 61, 73, 83, 85, 92, 104, 153, 171, 183, 190, 194, 487, 489
Sagâl, 107, 108, 112, 117, 118, 124, 136, 160, 169, 488
Ṣaġāl, 42, 184, 341, 342, 343, 344, 345, 348, 352, 355, 471, 482
Saḥbān, 119, 216
Sâhirî, 5

Salâmân u Absâl, 7
Sâlim, 5, 7
Saʿādet, 44, 46, 54, 128, 446, 448, 449
Seb'a-i Seyyâre, 10
Sebzvâr, 19
Sehâ-nâme, 16
Seher Abdal, 15
Sehî-kad, 106, 108, 112, 118, 135, 159
Sehī-ḳad, 304, 305, 371, 379, 391, 412, 416, 427, 448, 461, 466, 470, 479
Selami Turan, 28, 30
Selige Hüseynova, 9
Selīm Ḫan, 206
Selmân-ı Sâvecî, 4, 156
Semerḳand, 22, 102, 208
Sevdâî, 6
Seyyid Alî b. Âli Hasretî, 15
Sikender, 182, 285, 294, 477
Silvetü't-Talibîn, 20
Sî-nâme, 16
Sinân Çelebi, 6, 10
Sinân Paşa, 9
Sindbadnâme, 164
Sinimmâr, 119
Sipâhîzâde Mehmed b. Alî, 15
Siyâvuş, 5
Sultan Ahmed, 22, 27, 29, 33, 73, 89, 100, 104, 153, 171, 172, 174, 175, 177, 181, 183, 184, 185, 187, 188, 190, 193, 489
Sultan Ahmed Camii, 26
Sultan Ali, 18
Sultan Gavsî, 11
Sultan Üveys, 4
Süheyl ü Nevbahâr, 5, 8
Süle Fakîh, 9
Süleymân, 70
Süleymān, 24, 70, 79, 90, 101, 143, 154, 181, 205, 210, 213, 222, 245, 252, 294, 296, 327, 337, 339, 378, 479, 482, 484
Süleymān Ḫan, 206
Süleymân Nahîfî, 14
Süleymân Tevfîk, 6
Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, 196

Ş

Şāh Aḥmed, 90, 172, 173, 179, 181, 185, 189, 190, 233, 243, 287, 294, 346, 396, 408
Şah Cumhur, 165
Şāh Cumhūr, 67, 230, 231
Şah Mücîr, 167
Şāh Mücīr, 255, 256
Şah Saʻîd, 166
Şāh Saʿīd, 239
Şâh u Dervîş, 8
Şâh u Gedâ, 8
Şâhî, 5
Şânî, 5
Şeh-nâme, 3, 11, 114
Şehr-i Ferd, 104, 111, 120, 129, 130, 140, 141, 150, 211, 401, 406, 460, 477, 478, 479, 480
Şehr-i Sefīd, 22, 40, 68, 147, 157, 290, 291, 296, 297, 299, 301, 309, 314, 433, 434, 470
Şem ü Pervâne, 8, 20
Şem'î, 15
Şemhâs, 107, 112
Şemseddîn Muhammed b. Abdullâh, 16
Şemseddîn Sivâsî, 13
Şemsî, 9
Şemtâl, 108, 110, 112, 124, 137, 160, 488
Şemṭāl, 43, 67, 93, 185, 352, 354, 355, 356, 358, 359, 426, 432, 434, 442, 455, 468, 471
Şemṭūn, 296, 297, 304, 432
Şerîfî-i Âmidî, 11
Şeyh Latîfî, 12
Şeyh Mustafa, 32, 195
Şeyḫ Muṣṭafā, 23, 32, 445
Şeyh Nazmî-i Hâletî, 14
Şeyhî, 5
Şeyh-i San'ân Hikâyesi, 16
Şeyhoğlu Mustafa, 5
Şeyyâd Hamza, 9
Şifa, 29
Şikârî, 9, 10
Şîrîn, 5, 6, 70, 142
Şîrîn ü Hüsrev, 5
Şîrîn ü Pervîz, 5
Şukûfe Kabbâdî, 18, 19, 37

T

Tahmâs, 112, 127
Tamuc, 112
Tarîkat-nâme, 15
Taşköprüzade Kemaleddin Mehmed, 30
Taşlıcalı Yahyâ Bey, 8, 9
Tecnîsât, 16
Terceme-i Celâl ü Cemâl, 21, 24, 26, 27, 28, 31, 32, 33, 36, 37, 51, 61, 69, 70, 78, 83, 85, 112, 120, 128, 139, 141, 152, 153, 167, 171, 194, 195, 199, 203, 487, 488, 489
Tercüme-i İskender-nâme, 11

Tercüme-i Şeh-nâme-i Firdevsî, 11
Tesmîk, 122
Tesmīḳ, 433, 434
Tezkire-i Evliyâ, 3
Tokatlı Ahmed Sâfî, 28
Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, 195, 201
Tuhfetü'l-Uşşâk, 16
Tunca Kortantamer, 202
Tutmacı, 4
Tuyûr-nâme, 14
Türk Dil Kurumu Kütüphanesi, 198
Ṭahmās, 219
Ṭāmend, 326
Ṭamūc, 319

U

Ulvî, 12
Unsûrî, 3, 8, 9
Uppsala Üniversitesi Kütüphanesi, 37, 487
Uşşâk-nâme, 16

Ü

Ümmî Îsâ, 7
Ümmü Veledzâde, 7
Üsküdarlı Aşkî, 14
Üsküplü Atâ, 16

V

Vâmık u Azrâ, 3, 7, 8, 9
Varka vü Gülşâh, 9
Vehbî, 9, 10
Vesîletü'l-Vüsûl ilâ Mahabbeti'r-Resûl, 28, 29, 30
Vîs ü Râmîn, 9
Viyana Şarkiyat Akademisi, 5

Y

Yedi Vezirler, 164
Yemne, 41, 75, 107, 112, 121, 123, 124, 126, 136, 147, 159, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 338, 340, 342, 352, 355, 432, 434, 435, 438, 442, 457, 470, 482
Yıldırım Bâyezîd, 5
Yūnus, 250
Yûsuf, 9, 10, 70
Yūsuf, 70, 224, 324
Yûsuf u Züleyhâ, 9, 10
Yûsuf-ı Meddâh, 9

Z

Zāl, 72, 112, 144, 217, 276, 279, 324
Zamîrî, 6
Zâtî, 8, 491
Zeyrek Ağa, 16
Zihnî, 4, 9, 10
Ziyâyî, 9, 10
Zübdetü'l-Emsal li Vuku'iha Umdete'l-Akval, 28
Zübdetü't-Tevârîh, 26, 27, 29, 31, 32, 33, 34, 195

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER	
Adı Soyadı	: Ömer GÖK
Doğum tarihi	: 09.11.1989
Doğum yeri	: Ankara
Medeni hâli	: Evli
Uyruğu	: T.C.
Adres	: Ziyabey Cad. No: 19 Kat: 3 Balgat-ANKARA
Tel	: 0312 284 3418 – Dâhili: 1352
Faks	:
E-mail	: omergok89@gmail.com / omer.gok@akmb.gov.tr
EĞİTİM	
Lise	: Prof. Dr. Şevket Raşit Hatipoğlu Lisesi
Lisans	: Kırıkkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / 2010
Yüksek lisans	: Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı / 2013
Doktora	: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı / 2020

İŞ TECRÜBESİ: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu/Yüksek Kurum Uzm. Yrd. (2013-2018)

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu/Yüksek Kurum Uzm. (2018-...)

YABANCI DİLLER: Farsça (YDS-76,25)

YAYINLAR:

1. "Rusûhî İsmâil Ankaravî Bibliyografyası", *Ankara Araştırmaları Dergisi*, C. 4, S.1, s. 60-66.
2. "*Zübdetü't-Tevârîh* Müellifi Mustafa Sâfî'nin Bir Başka Eseri: *Tercüme-i Celâl ü Cemâl*", *Erdem*, S. 76, s. 89-117.
3. "Ankara'nın Manevi İnşasında Bir Gönül Eri: Bünyâmin-i Ayâşî", *Gönül Sultanları, Şahsiyetleri ve Değerleri ile Ankara*, Ed.: İ. Ethem Arıoğlu, Ankara: Akçağ Yay., 2018.

ÜYE OLUNAN MESLEKİ KURULUŞLAR: